D. MARTINI LUTHERI

COMMENTARIUM

IN

EPISTOLAM S. PAULI

AD

GALATAS

CURAVIT

Dr. JOAN. CONRAD. IRMISCHER

ECCLESIAE NEOPOLITANAE ERLANGENSIS PASTOR ALTER.

TOMUS I.

ERLANGAE

SUMTIBUS CAROLI HEYDERI.

MDCCCXLIII.

Praefatio.

Commentarium in epistolam S. Pauli ad Galatas ad praestantissima D. Mart. Lutheri scripta referendum esse, inter omnes evangelicae veritati addictos constat. In quo enim Lutherus capita doctrinae evangelicae nobilissima et summe necessaria, videlicet de fide justificante et sanctificante, nec non de legis et evangelii discrimine et usu, tanta cum eruditione, eloquentia, gravitate et perspicuitate explicavit atque demonstravit, adductis etiam testimoniis patrum, ut papisticae doctrinae fundamentum atque arcem, falsam istam absque evangelio discrepantem de merito congrui et condigni doctrinam plane refutaret radicitusque everteret. Itaque cum fides evangelica totum Lutheri pectus implevisset, sermo ejus in hoc egregio commentario fluminis instar profundi clarique uberius profluxit. Sunt autem duo Lutheri in epist. ad Galatas commentarii discernendi, minor et major, quorum ille anno 1519, hic anno 1535 primum in lucem prodiit.

I. Commentarius minor,

Petro Lupino Praeposito ac Carolostadio, Ca-

nonicis Vitebergensibus dicatus atque praefatione Othonis Germani, epilogo Pauli Commodi Bretanni, nec non distichis quibusdam instructus, primum (Lipsiae) die III. Sept. 1519 [1]) excusus prodiit, tantoque cum applausu exceptus est, ut non solum eodem et sequente anno typis repeteretur, sed etiam in praecipuas Europae christianae linguas, et ante quidem apud exteros, quam apud Germanos transferretur [2]). Quem Lutherus anno 1523 [3]) recognovit mutatumque Viteb. in 8vo excutiendum curavit, omissis vero non solum praef. et epilogo, sed etiam epistola dedicatoria ad collegas suos (quia Carolostadius tunc jam defecerat); pro quibus addita est Phil. Melanchthonis praefatio; qui mutationum Lutheri his verbis mentionem fecit: „itaque hoc laboris sumsit Lutherus, ut recognosceret mutaretque, si quid referre, judicaret. Quamquam autem de opere possis ipse periculum nullo negotio facere; tamen adfirmare non dubitarim, hanc editionem priore non paulo faciliorem esse. Est enim et in sacris, juxta proverbium, discipulus prioris posterior dies.“ Lutherus ipse hac de mutata editione ad Joannem Staupitium, Walchio teste [4]), ita scribit: „mitto duo exemplaria insensatorum Galatarum meorum. Nec jam adeo placent, quam placuerunt primum; ut videam, potuisse latius et clarius eos

1) Apud Aurifab. I. 208. Loeschar. III, 981. De Wette I. 328. 2) Germani eum demum anno 1525 verterunt. 3) Nec anno 1524, ut alii falso putant. 4) Tom. VIII. p. 15. praefat. Not. h. Quam veró epistolam apud De Wettium nos non invenisse ingenue fatemur.

exponi. Sed quis omnia simul? immo quis semper multa? Confido tamen, apertiorem esse Paulum istum, quam antea ab aliis factus sit; etsi stomacho meo non satisfacit." Quae mutata editio hoc ipso anno 1523 et sequentibus 1524 et 1525 Argentorati et Basileae octava forma repetita est, epistola quidem dedicatoria illic omissa, hic retenta. In opp. Luth. collect. edit. Jen. minor hic commentarius, exclusa tamen dedicatione, tomo III. p. 1. et Wittenb. tom. V. p. 213. receptus est.

Versionem hujus commentarii minoris germanicam Vincentii Heidneckeri, Bavari, quae cum praefatione D. Jo. Bugenhagenii, Luthero consentiente, primum anno 1525 Viteb. tam in 4ta quam in 8va forma in lucem prodiit Basileaeque in 8vo repetita est, in opp. Luth. germ. edit. Witt. XII. I. Altenb. I. 151. Lps. X. 451. Walch. IX. I. invenies.

Editiones principes, repetitae et collectionibus insertae.

I. IN EPISTOLAM PAV | LI AD GALATAS, | F. MARTINI LV- | THERI AVGV- | STINIANI, | COMMEN | TARI- | VS. | (Qui titulus rubris literis impressus est.) Sequitur ogdoadistichon, quod inscribitur: „LIBER AD LECTOREM", et incipit: „Plus, satis, est actum:" explicit: „vale". CUM | PRIVILEGIO [5]). | Nolite timere deos alienos, quia | oves meae, vocem meam audiunt. | S. l. et a. LXXV et VI folia in Quarto. Titulus figuris ligno incisis circum- 1519

5) Quae verba rubris literis capitalibus impressa sunt.

datus. Parte frontis aversa legitur epistola Othonis Germani [6]), data Vuittenbergae, trium linguarum professione, clarae, 1519. Sequitur Lutheri epistola dedicatoria ad Petrum Lupinum Radhemium, custodem, et Andream Bodensteyn Carolostadium, Archidiaconum, canonicos omnium sanctorum Vuittenbergensium ordinarios etc. praeceptores suos, in qua summa eorum, quae ad emendandam Christi ecclesiam hucusque gesta sunt, comprehenditur, quaeque typis repetita legitur in epistolarum Lutheri ed. ab Aurifabro, parte I. p. 132, in Loescheri Actor. et Documentor. tom. III. p. 928 et in „Luthers Briefen, herausgegeben von De Wette" Tom. I. p. 329. Denique commentarium ipsum praecedit „Ioannis Pucherii ogdoasticon incipiens: „Si plus laudis habet" etc. et Hartuici Stoterroggii hexastichon: „Invida terra vale" etc. explic. „rancida terra vale". „Quod sequitur specta. Pascitur in vivis" etc. „Item. Scripta placent" etc. Finito commentario epistola Pauli Commodi Bretanni, data in academia Vittenbergensi anno nat. Christ. supra sesquimillesimum XIX adjecta est [7]).

1519 II. Alia editio LXXV et VI foliorum in Quarto, s. l. et a., a praecedente, quod tit. attinet, ita tantum differt, ut ogdoasticon explicat: „VALE", et verba ultima dividantur: „Nolite timere deos alienos, quia oves | meae, vocem meam audi-

---

6) Quem nonnulli Philippum Melanchthonem esse putant. 7) Typis repetita una cum ep. Oth. Germani in Seckend. hist. Luth. lib. I. §. 35. p. 137. 138. et apud Walchium in tom. IX. p. 9. et 10 Praefat.

unt." Folium sextum vero hujus totum aliud est quam editionis illius. Continet enim pro Jo. Pucherii ogdoastichon „Harthuici Stoterrogii epigramma, quo Martinum facit alloquentem Christianum", incipiens: „An liceat, quaero re vera" etc.; quod epigramma pro Hart. Stoterr. hexastichon sequitur „Ioannis Pucherii hexastichon, quo Lutherum facit loquentem", incipiens: „Invida terra vale" etc., explic. „rancida terra vale". Cetera hujus paginae omnino desunt. Titulus literis capitalibus rubris impressus figurisque ligno incisis circumdatus est.

III. Repetita est haec prima editio in tomo I. 1519
omnium opp. R. P. D. M. Luth. Jen. MDLXIV. inde a fol. 368 usque ad 432. cum ep. dedicatoria ad Pet. Lupinum Radhemium et Andream Bodenstein Carolostadium. Praefatio vero Othonis Germani nec non epilogus Pauli Commodi desunt.

IV. IN EPISTOLAM PAVLI AD GALATAS, F. MAR- 1520
TINI LVTHERI AVGVSTINIANI COMMENTARIVS. LIBER AD LECTOREM. Plus, satis, est actum, sano modo judice etc. (Quatuor disticha). Verba: „Cum privilegio: nolite timere deos" etc. desunt. Anno MDXX. 32½ Quaterniones. Ultimae 1½ paginae vacuae. Tit. cum figuris ligno incisis. Cum Oth. Germ. praefat. et Pauli Commodi epilogo. Ultima pagina dimidia corrigenda continet. 4.

V. In epist. P. ad Gal., F. M. L. Aug. comm. 1520
Otho Germanus pio lectori S. — Epist. dedicat. ad Pet. Lup. Radh. et Carolost. — In fine: Paulus Commodus Bretannus, lectori Salutem. Videatur R. P. Doct. | Martini Lu | therii Augustiniani Theo | logi synceri lucubra | tionum pars una, |

D. MARTINI LUTHERI

COMMENTARIUM

IN

EPISTOLAM S. PAULI

AD

GALATAS

CURAVIT

DR. JOAN. CONRAD. IRMISCHER
ECCLESIAE NEOPOLITANAE ERLANGENSIS PASTOR ALTER.

TOMUS I.

ERLANGAE
SUMTIBUS CAROLI HEYDERI.
MDCCCXLIII.

2) D. Martin Luthers vollständige Auslegung der Epistel St. Paulli an die Galater, anjetzo durch genaue Zusammenhaltung mit den ersten Editionen und Hinzufügung derer bei denselben befindlichen Vorreden, nebst einem zweifachen Register und einer eigenen Vorrede von J. G. Walch. Halle 1737. 4.

VIII. Versionis gallicae inscriptio haec est: Declaration entiere des fondemens de la Doctrine Chrêtienne, faite par Martin Luther sur l'Epistre de S. Paul aux Galatiens; en laquelle est contenuë une vraye et parfaite Exposition de la Justification, qui est par la Foy en Jesus Christ. Nouvellement revuë, curieusement corrigée et augmentée (suivant le Latin) de ce qui esté obmis en l' Impression Françoise auparavant mise en Lumiere. A Anvers, chez Arnoult Conink, 1583. in 4. mai. — Autorem versionis hujus Gallicae, quae omnium rarissimis libris adnumeratur, investigare hucusque non licuit. Secunda haec eademque melior luculentis non modo typis expressa, sed Indice quoque rerum praecipuarum est instructa. Primam editionem fortassis eam esse, quam Genev. 1564. 4. prodiise scribit le Long in Bibl. S. Tom. II. p. 838. Io. Vogt in Catal. hist. crit. libror. rarior. Ff. et Lps. 1793. 8. p. 532. adnotat.

IX. De Hispanica versione apud Seckendorfium in commentario hist. et apolog. de Lutheranismo, Lips. 1694. fol. L. I. Sect. 35. §. XXXIII. p. 134. haec leguntur: „Tradit Pallavicinus [9]) Lib.

9) in historia concil. Trident.

I. cap. 24. n. 7., jam hoc anno 1520 Lutheri libros, inter quos primarius erat Commentarius iste (in ep. ad Gal.) Hispanice redditos et Antverpiae excusos fuisse." Inscriptio vero hujus versionis conspectum nostrum non subiit.

X. De Anglicana versione D. Christ. Fried. Boerner in praefatione ad tom. XI. omnium M. Luth. opp. Lips. editor., versionem illam Londini 1635, 4. denuo editam atque Edwini Sandys, Episcopi Londinensis, quae editioni principi anno 1575. excusae praefixa esset, approbatione instructam in scriniis suis reservari refert. Cujus tamen inscriptionem non indicat.

Restat ut testimonia subjiciamus, quanto a Lutheri coaevis applausu illustris hic commentarius exceptus sit. In epistola ad Spalatinum d. 23. Ian. 1520. Mart. Bucerus haec scribit: „Atque ideo, cum nuper mei instituti frater quidam ejus commentarium in epistolam D. Pauli ad Galatas Norimberga attulisset, quanto me credis gaudio exsultasse? Etiamnum libello vix per transennam viso, parum aberat, quin Choro illi Aristophanico in Pluto succinuissem: *ὡς ἥδομαι, καὶ τέρπομαι, καὶ βούλομαι χορεῦσαι ὑφ᾽ ἡδονῆς.* Nam ὁ *σωρὸς τῶν ἀληθινῶν χρημάτων*, non jam nuntiabatur venire, sed praesens ipsis oculis subjiciebatur, quem etiam technis quibusdam, velut una duntaxat nocte usurus eo, a suo domino obtinui, quo postridie abeunte, ac nescio, me suum adhuc habere libellum, nactus quendam qui Selestadium erat petiturus, illo ad B. Rhenanum meum misi." Philippus Melanchthon in epistola ad Io. Hessum Pastorem Vratislaviensem d. 17. Apr. data ita scri-

bit: „Martini Galatas habes, quae sunt Thesei fili vice, quo per labyrinthos harum literarum sequi tuto possis.“ David Chytraeus in oratione de studio theologiae recte inchoando haec verba facit: „Ad eruditionem spiritualem et sapientiam illam ecclesiae peculiarem et mundo ignotam, de gratia Christi et justitia fidei recte intelligendam longe plus conducet unicus Lutheri in epistolam ad Galatas commentarius, quam omnia Hieronymi, Basilii, Cyrilli, Origenis, Nazianzeni, Epiphanii, Hilarii etc. plerorumque Patrum opera in unum collata.

Plerique enim Patres in articulo de tribus personis (divinitatis) et duabus in Christo naturis illustrando omnem vim ingenii et eloquentiae consumunt. Propriam vero evangelii de gratia Dei et justitia fidei doctrinam, quae praecipuum et proprium ecclesiae patrimonium est, levissime attingunt, aut politicis opinionibus de justitia legis obscurant et depravant[10]). Quid quod Lutherus ipse, saepe epistolam ad Galatas meditandam et explicandam, cum jam in matrimonio dulcissimo cum uxore sua viveret, resumens, dixisse aliquando fertur: „Epistola ad Galatas est mea epistola, cui me despondi; est mea Catharina de Bora[11]).“

Scripsi Erlangae d. VIII. m. Sept. MDCCCXLIII.

Dr. Io. Conr. Irmischer.

---

10) Oratio de studio theologiae recte inchoando, habita a Davide Chytraeo. Excusa Vitebergae a Io. Cratone. Anno MDLX. 8.

11) Seckendorf hist. Luth. Lib. I. §. LXXXV. p. 139.

IN EPISTOLAM S. PAULI AD GALATAS

COMMENTARIUS

EX PRAELECTIONE

D. D. MARTINI LUTHERI

COLLECTUS,

IAM DENUO DILIGENTER RECOGNITUS, CASTIGATUS ETC.
ADIECTO ETIAM INDICE.

VIRTUS MEA PER INFIRMITATEM PERFICITUR.

PRAEFATIO D. MARTINI LUTHERI
IN EPIST. AD GALATAS.

Vix ipse credo, tam verbosum fuisse me, cum enarrarem publice hanc Sancti Pauli ad Galatas epistolam, quam hic me libellus exhibet. Et tamen sentio meas cogitationes esse omnes, quas in hoc scripto per fratres tanta diligentia signatas reperio, ut fateri cogar, vel omnia, vel etiam plura fortasse, in ista publica tractatione a me esse dicta. Nam in corde meo iste unus regnat articulus, scilicet, fides Christi; ex quo, per quem et in quem omnes meae diu noctuque fluunt et refluunt theologicae cogitationes. Nec tamen comprehendisse me experior de tantae altitudinis, latitudinis, profunditatis sapientia, nisi infirmas et pauperes quasdam primitias et veluti fragmenta.

Unde et pudet in tantum apostolum et organum electum Dei, meas tam egenas et frigidas commenta-

tiones edi, nisi quod ipsum pudorem depudere cogit et impudenter audacem esse, infinita et horribilis profanatio et abominatio, quae in Ecclesia Dei semper saeviit, et saevire hodie non cessat, adversus unicam hanc et solidam petram, quam nos justificationis locum dicimus, hoc est, quomodo non per nos ipsos (haud dubie neque per nostra opera, quae minus sunt quam nos ipsi,) sed per alienum auxilium, per Filium unigenitum Dei, Iesum Christum, simus a peccato, morte, diabolo redemti et vita aeterna donati.

Vexavit hanc petram Satan in paradiso, quando primis parentibus persuasit, ut propria sapientia et virtute Deo similes fierent, relicta fide in Deum, qui vitam dederat et duraturam promiserat. Mox propter eandem ille mendax et homicida, sui similis semper futurus, impulit fratrem in fratricidium, nulla causa, nisi quod frater pius fide praestantiorem hostiam obtulisset, et ipse impius opera sua sine fide offerens Deo non placuisset. Secuta est postea contra eandem fidem perpetua persecutio Satanae per filios Cain intolerabilis, donec diluvio cogeretur Deus semel orbem purgare, et fidei et justitiae praeconem Noe defendere. Tamen Satan nihilominus suum semen in Ham tertio filio Noe retinuit. Sed quis referat omnia? Totus mundus post haec contra hanc fidem insanivit infinitis repertis idolis et religionibus, quibus unusquisque (ut Paulus ait) sua via incessit, sperans sese operibus suis, alii Deum, alii Deam, alii Deos, alii Deas placare, hoc est, sine alieno auxilio Christi, suo proprio opere, sese redimere a malis et peccatis; ut haec omnia satis testantur etiam omnium gentium facta et scripta.

Sed nihil isti sunt ad populum illum Dei Israel

seu synagogam, qui prae ceteris donati fuerunt, non solum certa promissione Patrum, deinde lege divinitus per angelos tradita, sed etiam semper praesentibus prophetarum dictis, miraculis, exemplis certificati. Et tamen inter eos sic profecit Satan, id est, justitiae propriae furor, ut post omnes prophetas ipsum etiam filium Dei, sibi promissum Messiam, occiderent, eadem scilicet causa, quod docerent, gratia Dei, non justitia nostra, homines Deo placere. Et est haec summa propositio diaboli et mundi ab initio: Nos non volumus malefacere videri, sed quaecunque facimus, hoc debet Deus probare, et omnes ejus prophetae consentire. Quod si non fecerint, moriantur. Pereat Habel, vivat Cain. Haec esto lex nostra. Et fit ita.

In *ecclesia* vero gentium res acta est et agitur seria, ut synagogae furor merito ludus fuisse videatur. Nam illi Christum suum (ut Paulus ait), non cognoverunt, ideo dominum gloriae crucifixerunt. Sed gentium ecclesia accepit et confitetur Christum esse filium Dei, factum justitiam nostram, et ea palam cantat et legit et docet. Et hac stante confessione occidunt tamen illi ipsi, qui volunt esse Ecclesia, persequuntur, saeviunt in eos, qui nihil aliud credunt, docent, faciunt, quam quod Christus sit hoc ipsum, quod ipsimet ore et facto simulato fateri coguntur. Nam sub nomine Christi hodie regnant, quod regnum si sine Christi nomine possent tenere, talem foris eum ostentarent, qualem in corde habent. Habent autem eum longe inferiorem quam Iudaei, qui eum saltem putant esse thola, hoc est, latronem in crucem merito actum; nostri vero pro fabula, tanquam ali-

quod fictum numen apud gentes, sicuti videre est Romae in curia Papae ac prope in tota Italia.

Quia igitur Christus est ludibrium apud suos Christianos (sic enim volunt appellari), et Cain occidit Habel sine fine, et abominatio Satanae nunc maxime regnat, opus est, hunc articulum quam diligentissime tractare, et Satanae opponere, sive simus infantes sive eloquentes, sive docti sive indocti. Oportet enim hanc petram clamari, si omnis homo taceret, ab ipsis petris seu lapidibus.

Quare et ego meum officium libenter praesto, et hunc commentarium verbosissimum emitti permitto, ad excitandos fratres in Christo adversus Satanae machinas et malitiam, qui his novissimis et extremis momentis in tantam rabiem versus est contra hanc sanam Christi cognitionem denuo resuscitatam, ut sicut hactenus homines daemonibus obsessi et furiosi visi sunt, nunc ipsi daemones videantur ab aliis pejoribus daemonibus obsessi, et supra daemonum furorem furere; magno scilicet argumento, quod hostis ille veritatis et vitae sentit sibi imminere de proximo diem illum horribilem suae quidem perditionis, amabilem vero nostrae redemtionis, qui finis erit tyrannidis ejus. Non enim frustra sic concussis omnibus suis membris et viribus conturbatur, veluti fur vel adulter aurora surgente et eum prodente deprehensus.

Quis enim unquam audivit (ut Papae abominationes sileam), tanta simul monstra prorupisse, quanta his diebus videmus, vel in solis Anabaptistis? In quibus vere Satan tanquam extremum halitum regni sui efflaturus horribilibus motibus suos ubique exagitat, et quasi vellet per eos subito non solum seditionibus orbem subvertere, sed etiam per innumeras sectas

totum Christum cum ecclesia devorare. Non sic saevit et furit in alias hominum vitas vel opiniones, puta adulteros, fures, homicidas, perjuros, impios, sacrileges, incredulos. Imo his pace data in atrio suo suaviter palpat, et omnia indulget. Sicut olim in exordio ecclesiae omnes totius orbis idololatrias et religiones intactas et quietas esse non solum passus est, sed etiam magnifice fovit, unius vero Christi ecclesiam et religionem undique vexavit, postea cunctis haereticis pacem permittens solam catholicam doctrinam turbavit; ita et hodie nullum est ei negotium praeter hoc unum et suum semper proprium, nostrum Christum (qui est justitia nostra sine operibus nostris) persequi, sicut de eo scriptum est: „Tu insidiaberis calcaneo ejus“ (Genes. 3, 15.).

Sed non tam contra istos, quam propter nostros prodeunt istae nostrae cogitationes in hanc S. Pauli epistolam, qui mihi in Domino vel gratias agent pro mea diligentia, vel ignoscent meae impotentiae et temeritati. Impiis vero valde nollem ista probari, sed tantum per ea cum suo Deo irritari, cum sint (meo magno sudore) illis tantum tradita, quibus ipse Paulus eam epistolam scripsit, scilicet perturbatis, afflictis, vexatis et tentatis, (hi enim soli ea intelligunt) in fide miseris Galatis. Qui tales non sunt, audiant Papistas, Monachos, Anabaptistas et alios multos infinitae sapientiae et religionis propriae magistros, nostraque fortiter contemnant, neque intelligere curent.

Conspirant namque Papistae et Anabaptistae hodie in unam hanc sententiam concorditer contra ecclesiam Dei (etiamsi dissimulent verbo), quod opus divinum pendeat ex dignitate personae. Sic enim docent Anabaptistae: baptisma nihil est, nisi persona sit

credens. Ex hoc principio (ut dicitur) necesse est sequi, omnia opera Dei nihil esse, si homo non sit bonus. Baptisma autem est opus Dei, sed homo malus facit, ut non sit opus Dei.

Ex hoc ultra sequitur, conjugium, magistratus, servitus sunt opera Dei, sed quia homines sunt mali, ergo non sunt opera Dei; solem, lunam, terram, aquas, aërem et omnia homini subdita habent impii, sed quia impii, non pii, ergo sol non est sol, luna, terra, aqua, aër non sunt quod sunt. Ipsi Anabaptistae habuerunt corpora et animas ante suam rebaptisationem, sed quia non fuerunt pii, ergo non habuerunt vera corpora et animas. Item parentes eorum non fuerunt veri conjuges (ut fatentur), quia non fuerunt rebaptisati, ergo ipsi Anabaptistae omnes sunt spurii, et omnes eorum parentes fuerunt adulteri et scortatores. Nihilominus tamen ipsi hereditant suorum parentum bona, cum sese fateantur esse spurios et exheredes. Quis hic non videt in Anabaptistis esse non obsessos homines, sed daemones ipsos a pejoribus daemonibus obsessos?

Sic et Papistae non cessant urgere usque hodie opera et personae dignitatem contra gratiam, et fratres suos Anabaptistas (saltem verbo) fortiter juvare. Caudis enim sunt conjunctae istae vulpes, sed capitibus diversae. Fingunt enim sese foris magnos hostes illorum, cum tamen intus vere idem sentiant, doceant ac defendant contra unicum illum salvatorem Christum, qui solus est justitia nostra. Haereat igitur, qui potest in hoc uno articulo. Ceteros, qui naufragia faciunt, sinamus ferri, quo mare et venti volunt, donec ad navem redeant, vel ad littus enatent. Summa et finis querelae est, nullam sperare quietem aut finem

querelae, donec Christus et Belial non conveniunt. Generatio praeterit, generatio advenit. Si cadit una haeresis, mox surgit alia, quia diabolus non dormit neque dormitat. Ego (quanquam nihil sum) qui in ministerio Christi fui jam viginti annis, vere possum testari, me plus quam viginti sectis esse petitum, quarum aliquae penitus corruerunt, aliquae adhuc velut insectorum membra palpitant.

Sed in dies novas suscitat Satan, Deus ille factiosorum hominum. Et proxime hanc, quam minime omnium praevidissem aut sperassem, scilicet eorum, qui docent decalogum tollendum ex ecclesia, nec homines per legem terrendos, sed per Christi gratiam suaviter monendos esse, ut impleatur illud prophetae Micheae, verum non arguatur vir: „Non stillabis super nos“ (Mich. 2, 6.); ac si nesciamus, aut nunquam docuerimus, afflictos et contritos spiritus esse per Christum erigendos, duros vero Pharaones, quibus frustra praedicatur gratia Dei, per legem esse terrendos, cum et ipsimet cogantur fingere revelationes irae super malos et incredulos; quasi lex aliud sit aut esse possit, quam revelatio irae. Tanta est caecitas et superbia istorum αὐτοκατακριτῶν hominum.

Oportet igitur ministros verbi certos esse, si fideles et prudentes haberi volent in illo die Christi, S. Pauli vocem non esse futiliter dictam, aut de re nihili prophetatam; oportet haereses esse, ut qui probati sunt, manifesti fiant; sciat, inquam, minister Christi, donec pure Christum docebit, non defuturos homines perversos, qui ecclesiam perturbare studeant, etiam ex nostris. Atque hac consolatione sese obfirmet, esse nullam pacem inter Christum et Belial, seu inter semen serpentis et mulieris; imo gaudeat sese pati sec-

tas et seditiosos istos spiritus, perpetuo sibi succedentes, quia gloria nostra haec est testimonium conscientiae nostrae, quod invenimur stantes et pugnantes ex parte seminis mulieris contra semen serpentis. **Mordeat ille** sane calcaneum nostrum, nec cesset mordere. **Nos vicissim** non cessabimus conterere caput ejus per **Christum** principem contritorem ejusdem, benedictum in saecula, Amen.

Quinquaginta praeconia et virtutes justitiae propriae ex operibus quaesitae, auctore Apostolo Paulo ad Galatas.

---

1. Transferre a vocatione gratiae. Cap. 1.
2. Aliud evangelion amplecti.
3. Perturbare fideles mentes.
4. Evangelium Christi invertere.
5. Anathema esse.
6. Humana πείθειν.
7. Hominibus placere.
8. Non esse Christi servum.
9. Ex hominibus esse, non ex revelatione.
10. Iustitiam legis excellentissimam nihil esse.
11. Vastare ecclesiam Dei.
12. Ex impossibili (operibus) justificari. Cap. 2.
13. Iustos in Christo, peccatores constituere.
14. Christum peccati ministrum facere.
15. Reaedificare peccatum destructum.
16. Praevaricatorem fieri.

17. Abjicere gratiam Dei.
18. Christum frustra mortuum judicare.
19. Insensatos Galatas fieri. Cap. 3.
20. Fascinari.
21. Veritatem non audire.
22. Christum crucifigere.
23. Spiritum operibus acceptum referre.
24. Spiritu deserto, carne consummari.
25. Sub maledicto esse.
26. Testamento Dei superordinare et illud abjicere.
27. Peccata abundare facere.
28. Sub peccato concludi.
29. Elementis egenis servire. Cap. 4.
30. Evangelium frustra praedicatum esse.
31. Frustra passos et operatos esse omnia.
32. Fieri servam et ancillae filium.
33. Expelli cum ancillae filio ab hereditate.
34. Christum non prodesse.
35. Debitores esse totius legis faciendae. Cap. 5.
36. Evacuari a Christo.
37. Excidere a gratia.
38. Cursu bono virtutis impediri.
39. Persuasionem non esse ex Deo.
40. Fermentum corruptionis habere.
41. Iudicium ei fieri, qui id doceat.
42. Invicem mordere et consumi.
43. Inter carnis opera censeri.
44. Putare se aliquid esse, cum nihil sit. Cap. 6.
45. Gloriari in aliis quam in Deo.
46. Carnaliter placere carnalibus.
47. Odisse crucis persecutionem.
48. Non servare ipsam legem.

49. Gloriari de magistro carnalium.
50. Nihil prodesse, nec quidquam valere omnia.

Finis.

(Alia et brevis praefatio).

Suscepimus denuo enarrare in nomine Domini epistolam Pauli ad Galatas, non quia nova aut incognita tradere volumus, cum gratia Dei totus Paulus nunc vobis notus ac vulgatus sit, sed quia, ut saepe moneo, periculum hoc maximum et proximum est, ut diabolus ablata pura fidei doctrina rursus invehat doctrinas operum ac traditionum humanarum. Valde prodest igitur, ut haec fidei doctrina in publico et assiduo usu legendi et audiendi conservetur. Et quantumvis cognoscatur et perdiscatur, tamen diabolus adversarius noster semper obambulans et quaerens nos devorare non est mortuus; item, caro nostra adhuc vivit; denique omnes undique tentationes nos urgent et premunt. Quare haec doctrina nunquam satis tractari et inculcari potest. Ea jacente et pereunte jacet et perit simul tota cognitio veritatis. Ea vero florente florent omnia bona, religio, verus cultus, gloria Dei, certa cognitio omnium statuum et rerum. Ne igitur nihil faciamus, ibi rursus incipiemus, ubi desieramus, juxta illud: „Homo cum consummaverit, incipiet."

ARGUMENTUM

EPISTOLAE S. PAULI AD GALATAS.

Primum omnium dicendum est de argumento, hoc est, de qua re agat Paulus in hac epistola. Est autem hoc argumentum: Paulus vult stabilire doctrinam illam *fidei*, gratiae, remissionis peccatorum, seu justitiae christianae, ut habeamus perfectam cognitionem et differentiam inter justitiam christianam et omnes alias justitias. Est enim multiplex justitia. Quaedam est politica, quam Caesar, principes mundi, philosophi et jureconsulti tractant. Alia est ceremonialis, quam docent traditiones humanae, ut traditiones Papae et similes. Eam sine periculo tradunt patresfamilias et paedagogi, quia non tribuunt ei vim ad satisfaciendum pro peccatis, ad placandum Deum et promerendam gratiam, sed tradunt ceremonias necessarias tantum ad disciplinam morum, et certas observationes. Praeter has est alia quaedam justitia legalis seu Decalogi, quam Moses docet. Hanc et nos docemus post doctrinam fidei.

Ultra et supra has omnes est fidei seu christiana justitia, quae diligentissime discernenda est ab illis

superioribus. Sunt enim superiores huic prorsus contrariae, tum quod fluunt ex legibus Caesarum, traditionibus Papae et praeceptis Dei, tum quod versantur in nostris operibus et a nobis fieri possunt sive ex puris naturalibus (ut Sophistae loquuntur,) sive etiam ex dono Dei (sunt enim et hae justitiae operum dona Dei, ut alia bona, quae habemus). Ista autem excellentissima justitia, nempe fidei, quam Deus per Christum nobis absque operibus imputat, nec est politica, nec ceremonialis, nec legis divinae justitia, nec versatur in nostris operibus, sed est plane diversa, hoc est, mere passiva justitia (sicut illae superiores activae). Ibi enim nihil operamur aut reddimus Deo, sed tantum recipimus, et patimur alium operantem in nobis, scilicet Deum. Ideo libet illam fidei seu christianam justitiam appellare passivam justitiam. Haecque est justitia in mysterio abscondita, quam mundus non intelligit, imo Christiani non satis eam tenent, et difficulter in tentationibus apprehendunt. Ideo semper est inculcanda et assiduo usu exercenda. Et qui eam in afflictionibus et terroribus conscientiae non tenet aut apprehendit, non potest consistere. Nulla enim alia tam est firma ac certa consolatio conscientiarum, quam illa passiva justitia.

Sed ejusmodi est humana imbecillitas et miseria, quod in pavoribus conscientiae et in periculo mortis nihil aliud spectamus, quam nostra opera, nostram dignitatem et legem. Quae cum ostendit nobis peccatum nostrum, statim in mentem venit male transacta vita. Ibi tum magno animi dolore ingemiscit peccator, cogitans secum: Ah quam perdite vixi! Utinam liceret diutius vivere, tum velim emendare vitam meam etc. Nec potest ratio humana (ita hoc malum

est nobis insitum, illamque infelicem ἕξιν comparavimus) ex hoc spectro justitiae activae seu propriae evolvere, et attollere sese ad conspectum justitiae passivae seu christianae, sed simpliciter haeret in activa. Atque istas cogitationes abutens naturae infirmitate auget et urget Satan. Tum aliter fieri non potest, quin magis trepidet, confundatur et perterrefiat conscientia. Impossibile enim est, ut mens humana ex sese concipiat consolationem, et spectet solam gratiam in sensu ac terrore peccati, aut ut constanter rejiciat disputationem operum etc. Hoc enim situm est extra vires, cogitationes ac captum hominum, adeoque etiam extra legem Dei. Ea quidem est summum omnium, quae sunt in mundo, tamen tantum abest, ut conscientiam conterritam possit pacatam reddere, ut etiam plus contristet ac in desperationem adigat. *Per legem enim peccatum fit excellenter peccatum.* Rom. 7.

Quare nullum remedium habet afflicta conscientia contra desperationem et mortem aeternam, nisi apprehendat promissionem gratiae oblatae in Christo, hoc est, hanc fidei passivam seu christianam justitiam, qua apprehensa potest conscientia acquiescere, et cum fiducia dicere: Ego non quaero justitiam activam, deberem quidem habere et facere eam, et esto sane, quod eam haberem et facerem, tamen in eam non possum confidere, neque eam opponere judicio Dei. Itaque rejicio me extra omnem activam et meam et divinae legis justitiam, et simpliciter illam passivam amplector, quae est justitia gratiae, misericordiae, remissionis peccatorum, in summa, Christi et Spiritus sancti, quam non facimus, sed patimur, non habe-

mus, sed accipimus, donante eam nobis Deo Patre per Iesum Christum."

Sicut ipsa terra pluviam non gignit, nec ullo suo opere, cultu aut viribus acquirere potest, sed tantum coelesti dono desuper recipit, ita sine nostro opere et merito donatur nobis divinitus ista coelestis justitia. Quantum igitur arida terra ex se efficere potest ad comparandam sibi largam et felicissimam pluviam, tantum etiam nos homines nostris viribus et operibus efficere possumus ad comparandam nobis illam divinam, coelestem et aeternam justitiam, nisi per gratuitam imputationem et per inenarrabile donum Dei illam consequamur. Summa igitur ars et sapientia Christianorum est, nescire legem, ignorare opera et totam justitiam activam, praesertim cum conscientia luctatur cum judicio Dei, sicut extra populum Dei summa sapientia est, nosse, inspicere et urgere legem, opera et activam justitiam.

Mira autem res est et mundo inaudita, docere Christianos, ut discant ignorare legem, utque sic vivant coram Deo, quasi penitus nulla lex sit. Nisi enim ignoraveris legem et in corde tuo certo statueris nullam esse legem et iram Dei, sed meram gratiam et misericordiam propter Christum, non potes salvus fieri. „Per legem enim cognitio peccati etc." (Rom. 3, 20.) E contra in mundo sic urgeri lex et opera debent, quasi prorsus nulla sit promissio aut gratia, et hoc propter praefractos, superbos et induratos, quibus nihil aliud ob oculos ponendum est, quam lex, ut terreantur et humilientur. Est enim data lex, ut tales perterrefaciat et occidat, utque veterem hominem exerceat. Utrumque verbum gratiae et irae recte secari debet, juxta apostolum 2. Timoth. 2.

Argumentum.

Hic igitur prudens et fidelis oeconomus Dei quiritur, qui sic legem moderetur, ut intra suos li tes maneat. Qui docet homines per legem justific coram Deo, is excedit limites legis, et confundit l duas justitias, activam et passivam, estque malus d lecticus, quia non recte dividit. Econtra, qui leg et opera veteri homini, promissionem autem et g tiam novo proponit, recte dividit. Caro enim seu tus homo, lex et opera conjungenda sunt, sic eti spiritus seu novus homo, promissio et gratia. Qu cum video hominem satis contritum premi lege, ter ri peccato et sitire consolationem, ibi tempus est, removeam illi ex oculis legem et justitiam activa et proponam per evangelium passivam, quae exclu Mose cum sua lege exhibet promissionem de Chris qui propter afflictos et peccatores venerit. Ibi t homo erigitur et spem concipit, nec amplius est s lege, sed sub gratia, ut ait Apostolus (Rom. 6, 14 „Iam non estis sub lege, sed sub gratia." Quomo non sub lege? Secundum novum hominem, ad qu lex nihil pertinet. Habet enim suos limites usque Christum, ut Paulus infra dicit (3, 24): „Lex usq ad Christum." Quo veniente cessat Moses cum le circumcisione, sacrificiis, sabbatho, cessant et omn prophetae.

Haec est nostra theologia, qua docemus dise distinguere has duas justitias, activam et passiva ne confundantur mores et fides, opera et gratia, p litia et religio. Est autem utraque necessaria, s quaelibet intra suos fines contineri debet. Iusti christiana pertinet ad novum hominem, justitia v legis ad veterem, qui natus est ex carne et sangui Huic tanquam asino debet imponi sarcina, qua p

matur, neque debet frui libertate spiritus vel gratiae, nisi novum hominem induerit per fidem in Christum (quod plene non fit in hac vita), tunc fruatur regno et dono ineffabilis gratiae. Haec ideo dico, ne quis putet nos bona opera rejicere aut prohibere, ut papistae nos falso accusant, non intelligentes, neque quid ipsi loquantur, neque quid nos doceamus. Nihil noverunt nisi solam justitiam legis, et tamen volunt judicare de doctrina, quae posita est longe supra et ultra legem, de qua impossibile est hominem carnalem posse judicare. Ideo necesse est eos offendi, quia altius videre non possunt, quam in legem. Quidquid igitur est supra legem, est eis maximum scandalum.

Nos vero quasi duos mundos constituimus, unum coelestem, alterum terrenum. In illos collocamus has duas justitias disjunctas et inter se maxime distantes. Iustitia legis est terrena, de terrenis agit, per hanc facimus bona opera. Sed sicut terra non profert fructus, nisi prius irrigata et foecundata e coelo (terra enim non potest judicare, renovare et regere coelum, sed econtra coelum judicat, renovat, regit et foecundat terram, ut faciat quod Dominus jussit), ita per justitiam legis multa faciendo nihil facimus, et implendo legem non implemus, nisi prius sine nostro opere et merito justificati simus per justitiam christianam, quae prorsus nihil pertinet ad justitiam legis seu ad justitiam terrenam et activam. Ista autem est justitia coelestis et passiva, quam non habemus, sed e coelo accipimus, non facimus, sed fide apprehendimus, per quam ascendimus supra omnes leges et opera. „Sicut igitur portavimus," ut Paulus ait (1 Cor. 15, 49), „imaginem terreni Adam, ita portemus

et imaginem coelestis," qui est novus homo in novo mundo, ubi nulla est lex, peccatum, conscientia, mors, sed liberrima laetitia, justitia, gratia, pax, vita, salus et gloria.

Nihil ergo facimus nos, nihil operamur ad hanc justitiam consequendam? Respondeo: Nihil, quia haec justitia est prorsus nihil facere, nihil audire, nihil scire de lege aut de operibus, sed hoc solum scire et credere, quod Christus transierit ad patrem, et jam non videtur; quod sedeat in coelis ad dexteram patris, non judex, sed factus nobis a Deo sapientia, justitia, sanctificatio et redemtio; in summa, quod sit noster pontifex, intercedens pro nobis, et regnans super nos et in nobis per gratiam. Ibi nullum peccatum cernitur, nullus terror, nullus remorsus conscientiae sentitur. In hanc justitiam coelestem non potest cadere peccatum. Nam ibi nulla est lex, ibi nec praevaricatio. Cum ergo hic peccatum non habeat locum, certe nulla est conscientia, nullus pavor, nulla tristitia. Hinc ait Ioannes (1 Ioann. 3, 9): „Qui natus est ex Deo, non potest peccare." Si autem adest conscientiae pavor, signum est, justitiam hanc ablatam gratiam amissam esse e conspectu, et Christum obscuratum non videri. Sed ubi vere videtur Christus, ibi necesse est gaudium plenum et perfectum in Domino adesse, et pacem conscientiae, quae certo sic statuit: Licet sim peccator legalis in justitia legali, tamen ideo non despero, ideo non morior, quia Christus vivit, qui est justitia et vita mea aeterna et coelestis. In illa justitia et vita nullum habeo peccatum, conscientiam et mortem. Sum quidem peccator secundum praesentem vitam et ejus justitiam, ut filius Adae, ubi accusat me lex, regnat

mors, et tandem devorabit me, sed supra hanc vitam habeo aliam justitiam, aliam vitam, quae est Christus, filius Dei, qui nescit peccatum et mortem, sed est justitia et vita aeterna, propter quem etiam hoc corpus meum mortuum et in cinerem redactum resuscitabitur et liberabitur a servitute legis et peccati, simulque cum spiritu sanctificabitur.

Ita utrumque manet dum hic vivimus. Caro accusatur, exercetur tentationibus, contristatur et conteritur justitia activa legis. Sed spiritus regnat, laetatur et salvatur passiva justitia, quia scit se habere Dominum sedentem in coelis ad dexteram patris, qui abolevit legem, peccatum, mortem, et omnia mala conculcavit, captiva duxit et triumphavit de eis in semet ipso. Coloss. 2 (v. 15). Agit itaque Paulus in hac epistola, ut nos diligenter instituat, confortet et retineat in cognitione perfecta hujus excellentissimae et christianae justitiae. Siquidem amisso articulo justificationis amissa est simul tota doctrina christiana. Et quotquot sunt in mundo, qui eam non tenent, sunt vel Iudaei, vel Turcae, vel Papistae, vel haeretici, quia inter has duas justitias, activam legis et passivam Christi, non est medium. Qui ergo aberraverit a justitia christiana, hunc oportet in activam relabi, hoc est, oportet eum amisso Christo ruere in fiduciam operum.

Hoc videmus hodie in fanaticis spiritibus, sectarum auctoribus, qui nihil docent nec recte possunt docere de hac justitia gratiae. Verba quidem ex ore et scriptis nostris hauserunt, ideo verba tantum loquuntur et scribunt. Rem vero ipsam tradere, urgere et acuere non possunt, quia non intelligunt nec in-

telligere possunt, quia tantum haerent in justitia legis. Sunt igitur et manent exactores operum non potentes ascendere ultra illam activam justitiam. Itaque manent iidem, qui fuerunt sub Papa, nisi quod nova nomina et opera nova faciunt, res tamen manet eadem, ut Turcae faciunt alia opera, quam Papistae, Papistae faciunt alia opera, quam Iudaei etc. Sed ut maxime alii faciant aliis speciosiora, majora, difficiliora opera, tamen eadem est substantia, qualitas tantum est alia, hoc est, specie et nomine tantum variant opera, revera tamen opera sunt, et qui ea faciunt, non Christiani, sed operarii sunt et manent, sive vocentur Iudaei, Mahometistae, Papistae, Anabaptistae etc.

Ideo nos sic semper repetimus, urgemus et inculcamus hunc locum de fide seu christiana justitia, ut in assiduo usu servetur, et diserte discernatur ab activa justitia legis. Alioqui non poterimus servare veram theologiam (ex illa enim et in illa sola doctrina fit et consistit ecclesia), sed fimus statim juristae, ceremoniarii, legistae, Papistae, Christus obscuratur, et nemo potest in ecclesia recte doceri et erigi. Itaque si volumus esse praedicatores et doctores aliorum, oportet nos habere maximam curam harum rerum, et probe tenere hanc distinctionem justitiae legis et Christi. Est quidem dictu facilis, sed experientia et usu est omnium difficillima, etiamsi diligentissime acuas et exerceas, quia in hora mortis vel aliis agonibus conscientiae propius concurrunt hae duae justitiae, quam tu optes aut velis.

Admoneo igitur vos, praesertim qui futuri estis magistri conscientiarum, et unumquemque seorsim, ut exerceatis vos studendo, legendo, meditando et oran-

do, ut in tentatione possitis conscientias et vestras et aliorum erudire et consolari et reducere a lege ad gratiam, ab activa justitia ad passivam, in summa, a Mose ad Christum. Solet enim diabolus in afflictione et pugna conscientiae per legem terrere nos et opponere conscientiam peccati, vitam nostram pessime transactam, iram et judicium Dei, infernum et aeternam mortem, ut sic nos in desperationem adigat, nos sibi subjiciat, et a Christo abstrahat. Solet denique opponere locos ex evangelio, quibus Christus ipse exigit a nobis opera, et comminatur manifestis verbis interitum iis, qui ea non fecerunt. Si hic ignoraverimus discernere inter has duas justitias, si hic fide non apprehenderimus Christum sedentem ad dexteram Dei, qui est vita et justitia nostra, qui etiam interpellat pro nobis miseris peccatoribus apud patrem, tum sumus sub lege, non sub gratia, et Christus non amplius salvator, sed legislator est. Ibi nulla salus potest esse reliqua, sed certa desperatio et mors aeterna sequetur.

Discamus igitur diligentissime hanc artem distinguendi inter has duas justitias, ut sciamus, quatenus legi parere debeamus. Diximus autem supra, quod lex in Christiano non debeat excedere limites suos, sed tantum habere dominium in carnem, quae et ei subjecta sit, et sub ea maneat. Hoc ubi fit, consistit lex intra limites suos. Si vero vult occupare conscientiam, et hic dominari, vide ut tum sis bonus dialecticus, recte dividas, et legi non plus tribuas, quam ei tribuendum est, sed dicas: Lex tu vis ascendere in regnum conscientiae, et ibi dominari, et eam arguere peccati, et gaudium cordis tollere, quod habeo ex

fide in Christum, et me in desperationem adigere, ut desperem et peream. Hoc praeter officium tuum facis. Consiste intra limites tuos, et exerce dominium in carnem. Conscientiam autem ne attingas mihi. Sum enim baptisatus et per evangelium vocatus ad communionem justitiae et vitae aeternae, ad regnum Christi, in quo acquiescit conscientia mea, ubi nulla lex est, sed mera remissio peccatorum, pax, quies, laetitia, salus et vita aeterna. Ista ne interturbes mihi, non enim feram te tyrannum durum et crudelem exactorem in conscientia mea regnare. Siquidem ea est sedes et templum Christi filii Dei, qui est rex justitiae et pacis ac dulcissimus salvator et mediator meus, is conservabit conscientiam laetam et pacatam in sana et pura doctrina evangelii et cognitione istius passivae justitiae.

Hanc cum intus habeo, descendo de coelo tanquam pluvia foecundans terram, hoc est, prodeo foras in aliud regnum, et facio bona opera, quaecunque mihi occurrunt. Si sum minister verbi, praedico, consolor pusillanimes, administro sacramenta; si paterfamilias, rego domum, familiam, educo liberos ad pietatem et honestatem; si magistratus, officium divinitus mihi mandatum facio; si servus, fideliter rem domini curo; summa, quicunque certo novit Christum esse justitiam suam, is non solum ex animo et cum gaudio bene operatur in vocatione sua, sed subjicit se quoque per caritatem magistratibus, etiam impiis legibus eorum, et omnibus praesentis vitae, si res ita postulet, oneribus atque periculis, quia scit Deum hoc velle, et ei placere hanc obedientiam.

Hactenus de argumento epistolae, quod sumit Paulus tractandum occasione accepta a falsis docto-

ribus, qui istam justitiam fidei obscuraverant Galatis, contra quos commendat suam auctoritatem et officium.

CAPUT I.

Paulus apostolus non ab hominibus neque per hominem, sed per Iesum Christum et Deum patrem, qui suscitavit eum a mortuis.

Nunc argumento tradito et ostensa summa hujus epistolae ad Galatas praemittemus, antequam ad rem ipsam veniamus, quae occasio fuerit Paulo scribendae hujus epistolae. Ipse plantaverat puram doctrinam evangelii et justitiam fidei apud Galatas. Sed statim post discessum suum subintraverunt falsi doctores, qui omnia, quae plantaverat et bene docuerat, subverterunt. Nam diabolus non potest non vehementer istam doctrinam impugnare vi et dolis, neque quiescit, donec eam opprimat, aut per tyrannos aut certe per fanaticos spiritus depravet, ac tandem pro ea, sub specie tamen pietatis, impiam hominibus securis et stertentibus obtrudat. Et propter hanc unicam causam, quod doctrinam evangelii pure tradimus, habemus hodie diabolum infensum, qui contra nos saevitiam mundi et haereticorum acerbissimum odium excitat.

Est autem evangelium talis doctrina, quae quiddam sublimius docet, quam est mundi sapientia, justitia, religio etc., nempe remissionem peccatorum gratuitam per Christum etc. Relinquit quidem illa in suo gradu esse quod sunt, et ut bonas Dei creaturas commendat. Sed mundus anteponit has creaturas

creatori, denique per eas vult abolere peccata, liberari a morte, et mereri vitam aeternam. Hoc damnat evangelium. Contra mundus non potest ferre optima sua damnari. Ideo impingit hanc notam evangelio, quod sit seditiosa et erronea doctrina, quae subvertat respublicas, regiones, principatus, regna et imperia, ideoque peccet contra Deum et Caesarem, abroget leges, depravet bonos mores, et concedat cuivis licentiam faciendi impune, quae velit. Igitur justissimo zelo et in speciem summo obsequio Dei persequitur mundus hanc doctrinam, ejusque doctores et sectatores abominatur tanquam pestem, qua nocentior non possit esse in terris.

Deinde per evangelii doctrinam conculcatur quoque diabolus, destruitur ejus regnum, eripitur ei lex, peccatum et mors (quibus ceu potentissimis et invictissimis tyrannis universum genus humanum suo imperio subjugavit). Denique transferuntur sui captivi e regno tenebrarum et servitutis in regnum lucis et libertatis. Num hoc ferret diabolus? Num hic pater mendacii non uteretur omnibus viribus et artibus ad obscurandam, depravandam et penitus exstirpandam hanc salutis et vitae aeternae doctrinam? Certe Paulus conqueritur in hac et omnibus aliis epistolis suis, Satanam hoc egregie fecisse per suos apostolos se adhuc vivente.

Idem et nos hodie conquerimur et deploramus, quod Satan plus nocuerit nostro evangelio per suos ministros, spiritus illos fanaticos, quam per omnes reges, principes et episcopos, qui illud vi persecuti sunt, et adhuc presequuntur. Et nisi tam sedulo et diligenter hic Vitebergae vigilassemus et laborassemus in plantanda et docenda hac fidei doctrina, tam diu non mansissemus concordes, sed jamdudum inter nos

quoque exortae fuissent sectae. Quia vero constanter manemus in hac doctrina, et perpetuo urgetur a nobis, conservat nos in summa unitate et pace. Alii, qui vel eam negligunt, vel, ut ipsi putant, aliquid sublimius docere volunt, ruunt in varios ac perniciosos errores et sectas, quarum nullus est finis, et pereunt. Voluimus hic obiter indicare, evangelium esse talem doctrinam quae damnet omnem justitiam, et solam Christi praedicet, et iis, qui eam amplectuntur, afferat pacem conscientiae et omnia bona, et tamen mundum eam acerbissime odisse et persequi etc.

Dixi, Paulo eam occasionem fuisse scribendae hujus epistolae, quod falsi doctores cito post ejus discessum destruxerint apud Galatas, quae ipse multo labore et longo tempore aedificaverat. Fuerunt autem falsi doctores seu pseudoapostoli viri magnae auctoritatis ex circumcisione et pharisaismo, qui jactaverunt apud populum, se esse de sancta et electa gente Iudaeorum, se esse Israelitas ex semine Abrahae, se habere promissiones, patres etc., denique se esse ministros Christi et discipulos apostolorum, cum quibus conversati fuissent, et signa eorum vidissent. Forte et ipsi signa fecerant. Nam Christus Matth. 7. testatur, impios quoque signa facere. Deinde extenuaverunt etiam quibus artibus potuerunt auctoritatem Pauli, dicentes: Cur Paulum tantopere extollitis et reveremini? Certe novissimus omnium conversus est ad Christum. Nos sumus discipuli et familiares apostolorum, vidimus Christum edentem miracula, et eum praedicantem audivimus, Paulus recentior est et minor nobis, nec possibile est, quod Deus sinat errare nos, qui sumus de sancto populo, ministri Christi, et accepimus Spiritum sanctum. Deinde plures sumus,

Paulus solus est, qui nec cum apostolis conversatus est, nec Christum vidit, imo diu persecutus est ecclesiam Christi. Num propter unum Paulum Deus relinqueret tot ecclesias errare?

Ubi viri tanta auctoritate praediti in urbem aut regionem aliquam veniunt; statim in admiratione sunt, et illa specie pietatis non solum simplicibus, sed etiam doctis et aliquantum in fide firmatis imponunt, praesertim cum jactant, ut illi, originem patriarcharum; item, se esse ministros Christi et apostolorum discipulos etc. Sic hodie Papa, cum nullam scripturam habeat, qua se defendere possit, hoc unico et perpetuo argumento contra nos utitur: ecclesia, ecclesia. Putas, quod Deus tam iratus sit, ut propter paucos haereticos Lutheranos totam ecclesiam suam rejiciat? Putas, quod tot saeculis relinquat ecclesiam suam errare? Hoc maxime urget, quod ecclesia everti non possit. Ut autem hodie plures moventur isto argumento, ita tempore Pauli mira praedicatione laudum suarum occupaverunt pseudoapostoli animos Galatarum, ut apud eos Paulus amitteret auctoritatem, et ejus doctrina suspecta redderetur.

Contra hanc vanam jactationem et gloriam pseudoapostolorum Paulus suam auctoritatem apostolicam constanter et magna παῤῥησίᾳ opponit, et admodum magnifice commendat suam vocationem, defenditque suum ministerium, et quod nusquam alias facit, nemini vult cedere, ne apostolis quidem, multo minus ipsorum discipulis. Et ad frangendum illorum fastum pharisaicum et duram frontem recitat historiam in Antiochia factam, ubi ipsi Petro obstiterat. Praeterea nihil moratus ingens scandalum clare dicit in textu, quod ausus sit accusare et objurgare ipsum Petrum,

principem apostolorum, qui Christum viderat, et cum eo familiarissime conversatus fuerat. Apostolus sum, inquit, et talis qui non curat, quid alii sint, et ita, ut etiam ipsam columnam aliorum apostolorum non sim veritus objurgare.

Et in summa, in prioribus duobus capitibus fere nihil aliud agit, quam quod commendet suam vocationem, ministerium et suum evangelium, quod non sit humanum, neque illud ab homine acceperit, sed per revelationem Iesu Christi; item, si ipse aut etiam angelus e coelo aliud evangelium praedicet, praeter id, quod praedicaverit, anathema sit.

Certitudo Vocationis.

Sed quid agit Paulus hac sua jactantia? Respondeo. Iste locus communis ad hoc valet, ut unusquisque minister verbi Dei certus sit de sua vocatione, ut coram Deo et hominibus cum fiducia gloriari possit, se praedicare evangelium ut is, qui vocatus et missus sit. Quemadmodum legatus regis in hoc gloriatur et superbit, quod non ut privata persona venit, sed ut legatus regis, et propter hanc dignitatem, quod est legatus regis, defertur ei honos, ut praecedat et superiorem locum obtineat, quod ei non contingeret, si ut privata persona adesset. Quare certus sit praedicator evangelii, se habere vocationem divinam. Et expedit, ut hanc suam vocationem exemplo Pauli magnificet et glorificet coram populo, ut apud auditores sibi auctoritatem vindicet, quemadmodum legatus regius glorificat suam legationem. Quod non est vane gloriari, sed necessaria gloriatio, quia non de se, sed de rege, qui eum misit, gloriatur, cujus auctoritatem cupit esse colendam ac sa-

crosanctam, et cum aliquid nomine regis vult fieri a subditis, non dicit: Nos rogamus, sed: Nos mandamus, nos volumus hoc fieri etc. Pro privata autem persona dicit: Rogamus etc.

Sic etiam, quando Paulus magnifice extollit suam vocationem, non arroganter extollit sese, ut plerique putant, sed necessaria ac sancta superbia glorificat suum ministerium, ut ad Rom. 1 (v. 13). „Quam diu sum gentium apostolus," inquit, „ministerium meum glorificabo," hoc est, volo ut recipiant me homines, non ut Paulum Tarsensem, sed ut Paulum legatum seu apostolum Iesu Christi. Hocque necessario facit ad conciliandam sibi auctoritatem, ut auditores hoc audientes attenti, benevoli ac dociles reddantur. Audiunt enim non simplicem Paulum, sed in Paulo ipsum Christum et Deum patrem legantem, cujus auctoritatem et majestatem ut homines sancte venerari, ita cum summa reverentia suscipere et audire ejus quoque legatos debent afferentes verbum ipsius.

Est ergo insignis iste locus, cum Paulus sic superbit et gloriatur de sua vocatione, ut ceteros omnes contemnat. Si quis humano more omnes prae se alios ita contemneret et sibi omnia arrogaret, insigniter ineptiret, et praeterea etiam graviter peccaret. Sed hic est necessaria ista gloriatio, pertinens non ad gloriam Pauli seu nostram, sed Dei, cui per eam offertur sacrificium laudis et gratitudinis. Per hanc enim gloriationem innotescit nomen seu gratia et misericordia Dei mundo. Sic ergo orditur epistolam ad Galatas.

Paulus apostolus, non ab hominibus etc.

Initio statim perstringit falsos illos doctores, qui

iactabant se discipulos apostolorum, et ab ipsis missos esse, Paulum vero contemnebant, ut qui neque discipulus apostolorum, neque ab ullo missus fuisset ad praedicandum evangelium, sed aliunde venisset, et suo consilio se ipsum intrusisset ad hoc ministerium. Contra hos defendit suam vocationem Paulus, dicens: Mea vocatio vestris praedicatoribus contemtibilis videtur, sed quicunque tandem sunt, qui ad vos venerunt, vel ab hominibus, vel per hominem missi sunt, hoc est, vel a se ipsis non vocati aut per alios vocati venerunt. Mea autem vocatio neque ab hominibus neque per hominem est, sed est supra omnem vocationem, quae potest fieri post apostolos. Est enim per Iesum Christum et Deum patrem etc.

Ab hominibus intelligo, qui se ipsos vocant et ingerunt nec Deo nec homine vocante aut mittente, sed ex se ipsis currunt et loquuntur, ut hodie fanatici spiritus, qui vel per angulos reptant, et quaerunt loca, ubi venena sua effundant, publicas ecclesias non intrant, vel huc veniunt, ubi evangelium prius plantatum est. Hoc ego voco ab hominibus. Per hominem autem, qui habent divinam vocationem, sed per hominem. Est itaque divina vocatio duplex, altera mediata, altera immediata. Deus vocat nos hodie omnes ad ministerium verbi vocatione mediata, hoc est, vocatione, quae fit per medium, id est, per hominem. Apostoli vero immediate vocati sunt ab ipso Christo, sicut prophetae in veteri Testamento ab ipso Deo. Apostoli postea vocaverunt suos discipulos, ut Paulus Timotheum, Titum etc., qui deinde episcopos, ut Tit. 1., episcopi suos successores vocaverunt. Ea vocatio duravit usque ad nostra tempora, et durabit usque ad finem mun-

di, estque mediata, quia per hominem fit, et tamen divina est.

Sic quando princeps aut magistratus vel ego aliquem vocamus, is vocationem habet per hominem, et haec est generalis post apostolos vocatio in orbe terrarum. Neque est mutanda, sed magnifacienda propter fanaticos homines, qui eam contemnunt, et jactant aliam meliorem, qua a spiritu se impelli dicunt ad docendum. Sed mentiuntur impostores, impelluntur quidem a spiritu non bono, sed maligno. Mihi non licet ire extra hanc sortem meam in aliam civitatem, ubi non sum vocatus verbi minister, et ibi praedicare, quatenus sum praedicator (quatenus sum doctor, possem in toto papatu praedicare, modo me tolerarent), etiamsi audiam falsa doceri, seduci et damnari animas, et ego eas eripere possem ex errore et damnatione *mea* sana doctrina. Sed rem Deo committere debeo, qui suo tempore inveniet occasionem legitime vocandi ministros et dandi verbum. Ipse enim est Dominus messis, qui et operarios in messem suam mittet, nostrum est orare Matth. 9 (v. 38).

Quare non est irruendum in alienam messem, ut diabolus incitare solet suos ministros, ut non vocati currant, et praetexant zelum hunc ardentissimum, dolere sibi, quod homines tam misere seducantur, se veritatem velle docere, et seductos e diaboli laqueis eripere. Imo si aliquis etiam pio zelo et bona intentione velit sana doctrina liberare seductos ex errore, tamen exemplum malum oritur, per quod datur occasio impiis doctoribus intrudendi sese, per quos Satan postea occupat cathedram, et maxime nocet.

Cum autem princeps seu alius magistratus me vocat, tum certo et cum fiducia gloriari possum con-

tra diabolum et hostes evangelii, quod mandante Deo per vocem hominis vocatus sim. Est enim ibi mandatum Dei per os principis, quod me certum reddit, vocationem meam esse veram et divinam. Sumus igitur et nos divina auctoritate vocati, non quidem immediate a Christo, ut apostoli, sed per hominem.

Valde autem necessarius est hic locus de certitudine vocationis contra pestilentes et satanicos istos spiritus, qui praeter modum spiritum et coelestem vocationem jactant, et hoc fuco multos decipiunt, et tamen impudentissime mentiuntur. Ideo expedit nos certos esse de vocatione, ut unusquisque possit gloriari cum Ioanne baptista: Factum est verbum Domini super me. Quod igitur doceo verbum, baptiso, administro sacramenta, jussus ac vocatus facio, quia vox Dei facta est super me, non in angulo, ut fanatici jactant, sed per os hominis, qui est in functione legitima. Si vero unus atque alter civis me rogarent, ut praedicarem, non debeo sequi privatam vocationem, quia per hoc aperitur fenestra ministris Satanae, qui hoc exemplo postea nocent, quemadmodum supra diximus. Cum pero me rogant, qui gerunt publica officia, ibi parere debeo.

Cum ergo dicit: „Paulus apostolus, non ab hominibus, neque per hominem,“ percutit et reprimit his verbis pseudoapostolos, quasi dicat: Ut maxime glorientur, quid possunt illae viperae amplius gloriari, quam quod venerint, vel ab hominibus, hoc est, a se ipsis, nemine vocante, vel per hominem, hoc est, ab aliis missi. Nihil horum ego curo, nec vos ista curare debetis. Ego vero neque ab hominibus neque per hominem, sed immediate, hoc est, per Iesum Christum vocatus et missus sum, meaque vocatio per omnia similis est

vocationi apostolorum, et quidem sum apostolus. Hunc ergo locum de vocatione apostolorum [1]) Paulus diligenter tractat, et alibi separat ordinem apostolorum [2]) ab aliis, ut 1. Cor. 12, (v. 28.) Eph. 4. (v. 11.) cum dicit: „Ipse dedit quosdam quidem apostolos, quosdam prophetas etc.," primo loco ponens apostolos, ut proprie sint apostoli, qui immediate missi sunt ab ipso Deo sine media persona. Sic Matthias [3]) simpliciter a Deo vocatus est. Non enim audebant reliqui apostoli, cum statuerent duos, hunc vel alium eligere, sed mittebant sortem et orabant, ut Deus ostenderet, utrum

---

Nota. In edit. princ. explicationi versus primi hujus capitis ad marginem haec adjecta sunt:

P. 24. Occasio scribendae epistolae ad Galatas. Diabolus odit evangelium, et incitat impios contra illud. Evangelii doctrina. — P. 25. Quid mundus de evangelio sentiat. Effectus evangelii. Haereticos plus nocere evangelio quam tyrannos. — P. 26. Auctoritas pseudoapostolorum. Qua arte pseudoapostoli extenuaverint auctoritatem Pauli. — P. 27. Pseudoapostolorum auctoritas multis imposuit. Argumentum Papistarum contra nos. Quanta constantia Paulus defendat suam vocationem et auctoritatem contra pseudoapostolos. — P. 28. Summa priorum duorum capitum. Legatus regis. — P. 29. Gloriatio Pauli de vocatione sancta et necessaria fuit. P. 30. Ab hominibus. Per hominem. Vocatio duplex. Vocatio immediata. Mediata. — P. 31. Generalis nunc vocatio. Rite vocatus suos doceat, in alienam vocationem non irrumpat. Qua astutia Satanae ministri ingerant se ad docendum etc. — P. 32. Vocatio nostra divina. Fanaticis non credendum, jactant qui spiritum et coelestem vocationem. Ab hominibus. Per hominem. — Cetera edit. princ. marginalia numeris contextui insertis infra notavimus.

1) Vocatio apostolorum. 2) Apostoli qui etc. 3) Vocatio Matthiae.

ipse elegisset. Oportebat enim eum divinitus vocari, cum erat futurus apostolus. Sic Paulus gentium apostolus vocatus est. Hinc etiam dicuntur apostoli sancti[4]), sunt enim certi de sua vocatione et doctrina, et fideles in suo ministerio perstiterunt, et nemo ex eis factus est reprobus, nisi solus Judas, quia vocatio sancta est.

Hic primus est Pauli impetus in pseudoapostolos, qui currebant nemine mittente. Est igitur non contemnenda vocatio. Neque enim satis est habere verbum et puram doctrinam; oportet etiam, ut vocatio certa sit[5]), sine qua qui ingreditur, ad mactandum et perdendum venit. Nunquam enim fortunat Deus laborem eorum, qui non sunt vocati[6]). Et quanquam quaedam salutaria afferant, tamen nihil aedificant. Sic hodie fanatici spiritus nostri habent verba de fide in ore, tamen nullum fructum faciunt, sed hoc praecipue agunt, ut hominibus persuadeant suas erroneas opiniones etc. Varii et maximi agones subinde decertandi sunt iis, qui certam ac sanctam vocationem habent, item, quorum doctrina est sincera et sana, ut maneant in suo salutari officio, contra indesinentes et infinitas insidias diaboli et furorem mundi. Quid ibi faceret ille, cujus vocatio incerta et doctrina impura est?

Nostra igitur consolatio, qui sumus in ministerio verbi, haec est, quod habeamus officium sanctum et coeleste, ad quod rite vocati gloriamur contra omnes portas inferi. Econtra horrendum est, cum conscien-

---

4) Apostoli sancti. 5) Certitudo vocationis. 6) Non vocati mactant et perdunt etc.

tia dicit: Hoc sine vocatione fecisti[7]). Ibi tantus terror concutere animum solet, ut non vocatus optaret se nunquam audisse verbum, quod docet, quia inobedientia facit omnia opera mala, quantumvis bona, ita ut etiam maxima opera et labores fiant maxima peccata.

Vides itaque, quam bona et quam necessaria sit haec jactantia et gloriatio ministerii nostri[8]). Olim cum essem novus theologus et doctor, videbatur mihi Paulus ineptire, quod in omnibus epistolis toties gloriaretur de sua vocatione. Non intelligebam ipsius consilium. Ignorabam enim tantam rem esse ministerium verbi. Nihil sciebam de doctrina fidei et conscientia vera, quia nihil certi docebatur neque in scholis, neque in templis, sed omnia plena erant sophisticis perplexitatibus et nugis canonistarum et sententiariorum. Ideo nemo potuit intelligere dignitatem et vim istius sanctae et spiritualis jactantiae de vocatione. Quae primum valet[9]) ad gloriam Dei, deinde ad honorem ministerii nostri, item, ad nostram et populi salutem. Non enim ambimus per istam jactantiam aliquid esse in mundo, non quaerimus gloriam apud homines, non pecuniam, non voluptates, non favorem mundi etc. Sed quia sumus in vocatione divina et opere Dei, et populus maxime opus habet certitudine nostrae vocationis, ut sciat nostrum verbum esse Dei verbum, ideo superbe eam jactamus. Quare non est vana, sed sanctissima superbia contra diabolum et mundum, et vera humilitas coram Deo.

---

7) Quod periculum incurrant non vocati. 8) Cur Paulus ubique suam vocationem extollat. 9) Utilitas gloriationis de vocatione.

Et per Deum patrem, qui suscitavit eum a mortuis.

Paulus tam vehementer ardet, ut non possit exspectare, donec ad ipsam causam veniat, sed statim in ipsa subscriptione erumpit, et dicit, quae in corde habet. Vult autem in hac epistola de justitia fidei agere[10]), et eam defendere, et legem ac justitiam operum evertere. His cogitationibus plenus est ex hac mira et inexhausta abundantia excellentissimae sapientiae et cognitionis Christi in corde, os ejus loquitur. Haec flamma, hoc ingens cordis incendium latere nequit, nec sinit eum tacere. Ideo non satis fuit dicere se apostolum, missum per Iesum Christum, sed addit etiam: „Per Deum patrem, qui suscitavit eum ex mortuis."

Videtur autem ista additio „et per Deum patrem etc.[11])." non necessaria, sed, ut dixi, Paulus ex abundantia cordis loquitur, ardet et gestit illi animus statim in ipsa epigrapha promere impervestigabiles divitias Christi, et praedicare illam Dei justitiam, quae dicitur resurrectio mortuorum. Christus vivus et resuscitatus ex mortuis loquitur ex eo, et impellit eum. Ideo non sine causa addit, se quoque apostolum esse per Deum patrem, qui suscitavit Iesum Christum a mortuis, quasi dicat, mihi negotium est cum Satana et cum viperis illis, organis Satanae, qui mihi subvertunt justitiam Christi suscitati per Deum patrem ex mortuis, per quam solam justificamur, per quam etiam ad aeternam vitam ex mortuis resuscitabimur in illo die.

---

10) Summa epistolae ad Galatas. 11) Et per Deum patrem.

Subvertentes autem sic justitiam Christi resistunt patri et filio et eorum operi.

Sic in prima statim voce erumpit ei tota causa, de qua in hac epistola agit. Agit autem, ut dixi, de resurrectione Christi, qui propter nostram justitiam resurrexit[12]), Rom. 4, (v. 15.) et per hoc legem, peccatum, mortem et omnia mala vicit. Christi igitur victoria est victoria legis, peccati, carnis nostrae, mundi, diaboli, mortis, inferni et omnium malorum, et hanc victoriam suam nobis donavit. Licet igitur hi tyranni et hostes nostri accusent et terreant nos, tamen in desperationem adigere et condemnare nos non possunt. Christus enim resuscitatus per Deum patrem ex mortuis est justitia et victoria nostra. Deo igitur gratia, qui dedit nobis victoriam per dominum nostrum Iesum Christum, Amen.

Considera autem, quam diserte loquatur Paulus[13]). Non dicit: Per Deum, qui creavit coelum et terram, qui est dominus angelorum, qui jussit Abraham egredi e terra sua, qui misit Mosen ad Pharaonem, qui eduxit Israel ex Aegypto, ut pseudoapostoli faciebant, jactantes Deum patrum suorum, creantem, conservantem et operantem omnia, facientem mirabilia in illo populo. Sed aliud erat Paulo in corde, nempe justitia Christi, quam docebat et defendebat, ut Christi apostòlus. Ideo loquitur verba, quae faciunt ad hanc suam causam, dicens: „Ego sum apostolus, neque ab hominibus, neque per hominem, sed per Iesum Christum et Deum patrem, qui suscitavit eum ex mortuis."

---

12) Victoria Christi nostra est. 13) Paulus diserte loquitur.

Vides itaque, quanto ardore et spiritu accensus fertur in hac causa, quam vult plantare et tueri contra totum regnum inferorum, contra omnes potentes et sapientes totius mundi, contra diabolum et ejus apostolos.

Et qui mecum sunt omnes fratres.

Et hoc facit ad retundendos istos falsos doctores. Omnia enim argumenta ejus eo tendunt, ut suum ministerium commendet et magni faciat, econtra illorum suspectum reddat, quasi sic dicat: Quamvis satis abunde sit, quod divina vocatione apostolus missus sim per Iesum Christum et Deum patrem etc., tamen ne *solus* sim, addo ex abundanti omnes fratres, qui non sunt apostoli, sed commilitones. Illi scribunt hanc epistolam mecum, et testantur doctrinam meam esse veram et divinam. Quare certi sumus, quod Christus praesens est, docet et loquitur in medio nostri et in nostra ecclesia. Ipsi si aliquid sunt, tantum ab hominibus vel per hominem missi sunt. Ego autem a Deo patre et Christo, qui est vita et resurrectio nostra, missus sum. Alii fratres[14]) mei missi sunt divinitus per hominem, scilicet per me. Ne ergo dicant, me solum superbire contra tam multos, habeo mecum fratres unanimes, testes fideles, qui idem mecum sentiunt, scribunt et docent. Hactenus subscriptio, sequitur suprascriptio.

Ecclesiis Galatiae.

Paulus passim praedicaverat in Galatia, quam si

---

14) Cur addatur omnes fratres.

non totam convertit ad Christum, tamen in ea habuit multas ecclesias, in quas omnes irrepserant pseudoapostoli, diaboli ministri. Sic hodie quoque fanatici spiritus non ad ea loca veniunt[15]), ubi adversarii evangelii dominium habent, sed ubi Christiani et boni homines sunt, qui amant evangelium. Ad tales se recipiunt etiam in principatibus tyrannorum, qui evangelium persequuntur. Illic occulte penetrantes domos et eas subvertentes venenum suum effundunt. Cur non potius eunt in civitates, regiones et principatus papistarum, et illic in conspectu impiorum principum, episcoporum et doctorum in universitatibus confitentur et defendunt suam doctrinam, ut nos Dei gratia fecimus? Nolunt subire pericula delicati martyres, sed eo veniunt, ubi paratus est jam evangelio locus, ubi sine periculo in summa pace et quiete agere possunt. Sic pseudoapostoli non venerunt suo periculo Ierusalem ad Caipham, aut Romam ad Caesarem, aut ad alia loca, ubi prius nemo praedicaverat, ut Paulus et alii apostoli fecerant, sed in Galatiam, quae Pauli labore et periculo jam erat lucrifacta et parata Christo, in Asiam, Corinthum etc., ubi erant boni viri et Christiani, qui neminem persequebantur, sed omnia patiebantur. Ibi poterant inimici crucis Christi in summa securitate sine omni persecutione agere.

Disce autem hoc loco, hanc esse fortunam piorum praedicatorum[16]), quod ultra hoc, quod patiuntur persecutionem ab impio et ingrato mundo, et cum magno labore et periculo plantant ecclesias, cogantur etiam ferre, ut, quod ipsi longo tempore bene docue-

---

15) Fanatici spiritus crucem fugiunt, ideo ad tuta loca se recipiunt. 16) Fortuna piorum doctorum.

rint, statim evertatur a fanaticis spiritibus, qui et postea regnant et praeferuntur ipsis. Hoc malum plus dolet piis verbi ministris, quam ulla persecutio a tyrannis illata. Qui igitur non volet esse contemtus, nec istam indignitatem ferre, non fiat minister evangelii, vel si est, commendet alteri ministerium. Nos hodie idem experimur, extreme contemnimur et vexamur, foris a tyrannis, intus ab illis ipsis, quos per evangelium in libertatem asseruimus, item a falsis fratribus. Sed ea est nostra consolatio et gloriatio [17]), quod divinitus vocati habeamus promissionem vitae aeternae, et exspectemus illam retributionem, quam oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit. Nam cum ipse archipastor Christus apparuerit, percipiemus immarcessibilem gloriae coronam, qui et hic nos fame non sinet perire.

S. Hieronymus movet hic magnam quaestionem, cur Paulus vocet ecclesias, quae ecclesiae non sint [18]) ? Quia Paulus, inquit, scribit ad subversos Galatas et translatos a Christo et gratia ad Mosen et legem. Ad hoc respondeo, Paulum vocare ecclesias Galatiae per synecdochen, cujus usus in scripturis est frequentissimus. Sic scribens ad Corinthios (1. Corinth. 1, 5.) gratulatur eis gratiam Dei datam in Christo, videlicet, quod in omni verbo et scientia divites facti essent per illum. Et tamen multi ex ipsis seducti per pseudoapostolos non credebant resurrectionem mortuorum etc. Sic et nos hodie vocamus ecclesiam romanam sanctam [19]) et omnes episcopatus sanctos, etiamsi sint subversi, et

---

17) Consolatio piorum doctorum laborantium sub cruce. 18) Num ecclesiae sint, quae impios doctores habent. 19) Ecclesia romana sancta.

episcopi et ministri eorum impii. Deus enim regnat in medio inimicorum suorum; item, Antichristus sedet in templo Dei, et Satan adest in medio filiorum Dei. Ideo ecclesia etiamsi sit in medio nationis pravae et perversae, ut Paulus ad Philipp.[20]), ait: Etiamsi sit in medio luporum et latronum, hoc est, tyrannorum spiritualium, nihilominus ecclesia est. Manet in romana urbe quanquam Sodoma et Gomorra pejore baptismus, sacramentum, vox et textus evangelii, sacra scriptura, ministeria, nomen Christi, nomen Dei. Qui habent, habent, qui non habent, non sunt excusati, thesaurus enim est ibi. Ideo romana ecclesia est sancta, quia habet nomen sanctum Dei, habet evangelium, baptisma etc.[21]). Ista si sunt in populo, dicitur sanctus. Sic nostra civitas Viteberga et nos vere sancti sumus, quia sumus baptisati, docti et vocati divinitus, et mensae domini participes, divina opera habemus nobiscum, scilicet verbum et sacramenta, illis sanctificamur.

Haec ideo dicuntur a me, ut diligenter discernamus christianam sanctitatem ab aliis. Monachi vocaverunt suos ordines sanctos (neque tamen audebant se appellare sanctos), sed sancti non sunt, quia, ut supra diximus, christiana sanctitas non est activa, sed passiva sanctitas[22]). Quare nemo se sanctum dicat propter suum vitae genus, propter sua opera, si jejunet, oret, castiget corpus, eleemosynas largiatur pauperibus etc. Alioqui pharisaeus apud Lucam esset etiam sanctus. Opera divinitus praecepta bona quidem sunt, et Deus severe exigit ea a nobis, verum non

---

20) Ecclesia est in medio luporum etc. 21) Ecclesia unde dicatur sancta. 22) Christiana sanctitas passiva.

sanctificent nos coram Deo[23]), sed ego, tu sancti sumus, ecclesia, civitas, populus sanctus est, non sua sed aliena sanctitate, quia res habet divinas et sanctas, scilicet vocationem ministerii, evangelium, baptisma etc., per quae sanctificatur.

Licet igitur Galatae subversi fuerant, tamen mansit apud eos baptismus, verbum, nomen Christi etc. Fuerunt etiam aliqui inter eos boni, qui non defecerant a Pauli doctrina. Hi de verbo et sacramentis pie sentiebant, et recte illis utebantur. Praeterea neque poterant ea propter subversos pollui[24]). Nam baptismus, evangelium etc. non ideo profanatur, quia multi polluti et profani sunt, ac impie de eis sentiunt, sed manent sancta et eadem, sive sint apud pios sive impios, a quibus neque pollui nec sanctificari possunt. Polluuntur quidem et sanctificantur coram gentibus nostra mala aut bona conversatione, malis aut bonis moribus, sed non coram Deo. Quare ecclesia sancta est, etiam ubi fanatici spiritus regnant, modo ipsi non negent verbum et sacramenta. Nam si illa negentur, non potest esse ecclesia. Quare ubicunque verbum et sacramenta substantialiter manent, ibi est sancta ecclesia, non obstante quod Antichristus ibi regnet, qui, ut scriptura testatur (2. Thess. 2, 4.) sedet non in stabulo daemonum, non in hara porcorum aut in turba infidelium, sed in nobilissimo et sanctissimo loco, videlicet in templo Dei[25]). Ergo oportet templum Dei esse regnantibus etiam tyrannis spiritualibus, et illud conservari sub ipsis. Breviter ergo ad istam quaestionem respondemus, ecclesiam esse per totum orbem terra-

---

23) Per quid sancti simus. 24) Verbum et sacramenta non pollui nostra impietate. 25) Antichristi sedes.

rum, ubicunque est evangelium et sacramenta[26]. Iudaei, Turcae et fanatici spiritus ecclesia non sunt, quia impugnant et negant ista. Sequitur salutatio.

Gratia vobis et pax a Deo patre nostro, et domino nostro Iesu Christo.

Spero vos non ignorare, quid sit gratia et pax[27], cum hae voces sint in Paulo frequentes, et nunc non obscurae. Sed quia hanc epistolam tractamus non quidem pro necessitate aut propter difficultatem ipsius, sed ut confirmentur conscientiae nostrae contra haereses futuras, non erit molestum repetere ea, quae alias docemus, praedicamus, pingimus, cantamus et scribimus. Iacente enim articulo justificationis jacent omnia. Itaque summe necessarium est, ut eum *perpetuo inculcemus* et acuamus[28], quemadmodum Moses *de sua lege* dicit. Nam satis vel nimium non potest inculcari et urgeri. Imo etiamsi probe discamus et teneamus eum, tamen nullus est, qui eum perfecte apprehendat aut pleno affectu et corde credat. Adeo lubrica est caro nostra, et repugnat obedientiae spiritus.

Est autem salutatio haec apostolica nova et inaudita mundo ante evangelii praedicationem[29]. Et haec duo vocabula, gratia et pax, comprehendunt universum christianismum. Gratia remittit peccatum, pax tranquillam reddit conscientiam. Duo diaboli nostri, qui nos excruciant, sunt peccatum et conscientia[30].

---

26) Ecclesia per orbem dispersa etc. 27) Gratia. Pax. 28) Articulus justificationis perpetuo inculcandus. 29) Apostolica salutatio nova et inaudita etc. 30) Peccatum. Conscientia.

Sed haec duo monstra Christus vicit et conculcavit in hoc saeculo et futuro. Hoc mundus ignorat. Ideo nihil certi potest docere de vincendo peccato, conscientia et morte. Soli Christiani hoc doctrinae genus habent[31]), eoque exercentur et armantur ad victoriam contra peccatum, desperationem et mortem aeternam. Estque doctrinae genus divinitus datum, nullo libero arbitrio, nulla humana ratione aut sapientia repertum.

Complectuntur autem, ut dixi, hae duae voces, gratia et pax[32]), totum christianismum, gratia remissionem peccatorum, pax tranquillam et laetam conscientiam. Porro pax conscientiae nunquam haberi potest, nisi peccatum remissum sit. Non remittitur autem propter impletionem legis, quia nemo legi satisfacit, sed lex potius ostendit peccatum, accusat et perterrefacit conscientiam, iram Dei annuntiat, et in desperationem adigit. Multo minus tollitur peccatum[33]) operibus et studiis ab hominibus excogitatis, ut sunt impii cultus, religiones, vota, peregrinationes, summa nullis operibus tollitur, sed iis potius augetur. Quo magis enim justitiarii laborant et sudant ad tollendum peccatum, hoc pejus habent. Tollitur autem sola gratia, et simpliciter nullo alio modo. Ideo Paulus in omnibus salutationibus epistolarum suarum opponit peccato et malae conscientiae gratiam et pacem etc. Hoc diligentissime considerandum est. Verba facilia sunt, sed in tentatione difficillimum est, in corde certo statuere, quod per solam gratiam exclusis omnibus aliis mediis, quae sunt in coelo et terra,

---

31) Doctrina Christianorum. 32) Gratia. Pax. 33) Peccatum per solam gratiam remittitur.

habeamus remissionem peccatorum et pacem cum Deo.

Mundus istam doctrinam non intelligit [34]). Ideo non solum non vult neque potest eam ferre, sed etiam ut haereticam et impiam condemnat. Iactat liberum arbitrium, lumen rationis, integritatem naturalium et bona opera, per quae possit mereri et acquirere gratiam et pacem, hoc est, remissionem peccatorum et laetam conscientiam. Sed impossibile est, quod conscientia reddatur pacata et laeta, nisi habeat pacem per illam gratiam, id est, per remissionem peccatorum promissam in Christo [35]). Multi quidem anxie laboraverunt repertis ad hoc variis ordinibus et exercitiis, ut conscientiam pacatam redderent. Sed hac re pluribus ac majoribus malis se immerserunt. Sunt enim ista omnia tantum studia ad augendam dubitationem et desperationem. Ideo non erit pax ossibus meis et tuis, nisi audiamus verbum gratiae, et constanter et fideliter huic innitamur, tum conscientia certo consequitur pacem. Distinguit autem apostolus diserte hanc gratiam et pacem [36]) ab omni alia gratia et pace, quia imprecatur gratiam et pacem Galatis non a Caesare, regibus, principibus, nam hi plerumque persequuntur pios, et „consurgunt adversus dominum et Christum ejus" Psal. 2 (v. 2), nec a mundo, „quia in mundo, inquit Christus, pressuram habetis (Ioann. 16, 33), sed a Deo patre nostro etc., hoc est, divinam pacem imprecatur eis. Sic Christus: „Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis, non quomodo mundus dat, ego do vobis" (Ioann. 14, 27).

---

34) Mundus ignorat doctrinam pietatis etc. 35) Sola gratia redditur tranquilla conscientia. 36) Qualem pacem imprecetur Paulus Christianis.

Pax mundi[37]) nihil concedit nisi pacem bonorum et corporis, ut in carne laeti ac quieti vivamus. Sic gratia mundi[38]) sinit nos frui nostris bonis, non ejicit ex possessionibus etc. Sed in afflictione et hora mortis non potest juvare gratia et pax mundi, non potest ex afflictione, desperatione aut morte eripere. Quando vero gratia et pax Dei adest in corde, tum homo fortis est, ut neque adversis frangatur, neque prosperis extollatur, sed regia incedit via. Accipit enim efficaciam in victoria mortis Christi et fiducia ejus, incipit in conscientia dominari supra peccatum et mortem, quia per eum habet remissionem peccatorum certam, qua accepta acquiescit conscientia, et verbo gratiae erigitur. Sic tunc homo consolatus et animatus gratia Dei, id est, remissione peccatorum et pace hac conscientiae potest fortiter ferre et superare omnes tribulationes, etiam ipsam mortem. Haec pax Dei non est data mundo, quia eam non capit nec intelligit, sed credentibus, et nulla alia ratione contingit, quam per solam gratiam Dei.

Canon observandus.
Abstinendum esse a speculatione majestatis.

Sed cur apostolus addit: „Et a domino nostro Iesu Christo[39])?" Num non satis erat dicere: „A Deo patre nostro?" Cur ergo annectit Iesum Christum cum patre? Saepe audistis a nobis, hunc canonem in sacris literis diligentissime observandum, ut abstineamus a speculatione majestatis, quae humano corpori into-

37) Pax mundi. 38) Gratia mundi. 39) A domino nostro Iesu Christo, cur addatur.

lerabilis est, multo magis menti. „Non videbit me homo, dicit scriptura, et vivet“ (Exod. 33, 20). Papa, Turcae, Iudaei et omnes justitiarii hunc canonem negligunt, ideo removentes ex oculis Christum mediatorem de solo Deo loquuntur, coram Deo orant, vivunt et agunt omnia[40]); ut monachus cogitat: Haec opera, quae facio, placent Deo, ista vota mea respiciet Deus, et propter ea me salvabit; Turca: Si servavero, quae in Alcorano praecepta sunt, acceptabit me Deus, et vitam aeternam dabit; Iudaeus: Si fecero, quae Lex praecipit, habebo Deum propitium, et salvus ero. Sic homines hodie fanatici jactantes spiritum, illuminationes, visiones, et nescio quae alia portenta, ambulant in mirabilibus super se. Hi novi monachi novam crucem et opera excogitant, et propter illa se Deo placere somniant. In summa: Quotquot ignorant articulum justificationis, tollunt e medio Christum propitiatorem, Deum in sua majestate judicio rationis apprehendere et operibus placare volunt.

Christiana autem et vera theologia, ut saepe moneo, non ingerit Deum in majestate, ut Moses et aliae doctrinae, non jubet scrutari naturam Dei, sed agnoscere voluntatem ejus propositam in Christo[41]), quem voluit assumere carnem, nasci, mori propter peccata nostra, et hoc praedicari in omnes gentes. Quia cum sciret mundum Deum in sapientia non agnoscere per sapientiam, placuit ei per stultam praedicationem salves facere credentes. Quare nihil est periculosius, cum agendum est in agone contra legem, peccatum et mortem cum Deo, quam nos vagari nostris specu-

---

40) Operarios excluso Christo mediatore cum Deo agere etc. 41) Voluntas Dei quaerenda in Christo.

lationibus in coelo, et considerare Deum ipsum in sua incomprehensibili potentia, sapientia et majestate, quomodo creaverit et gubernet mundum. Si sic Deum apprehenderis, et eum volueris excluso propitiatore Christo placare, et tuis operibus, jejuniis, cucullo et rasura te interponere, aliter fieri nequit, quin casum luciferi facias[42]), et in horribili desperatione Deum et omnia amittas. Nam Deus in sua natura, ut est immensurabilis, incomprehensibilis et infinitus, ita intolerabilis est humanae naturae.

Quare si tutus esse et sine periculo conscientiae et salutis esse voles[43]), prohibe istum sensum speculativum, et apprehende Deum, ut Paulus apprehendere docet 1. Corinth. 1 (v. 23. 24.): „Nos praedicamus Christum crucifixum, Iudaeis scandalum, gentibus stultitiam, ipsis autem vocatis Iudaeis et gentibus Christum Dei virtutem et Dei sapientiam.“ Ibi igitur incipe, ubi Christus ipse incepit, nempe, in utero virginis, in praesepi, in uberibus matris etc. In hoc enim ipse descendit, natus, conversatus inter homines, passus, crucifixus, mortuus est, ut sese omnibus modis nobis ob oculos proponeret, et oculos cordis nostri in sese figeret, ut per hoc ascensum in coelum et speculationem majestatis prohiberet.

Itaque cum versaris in loco justificationis, et disputas de inveniendo Deo, qui justificat seu acceptat peccatores, ubi et quomodo is quaerendus sit, tum prorsus nullum Deum scito extra istum hominem Iesum Christum. Hunc complectere, et toto corde in eo haere omissa speculatione majestatis. Scrutator enim majestatis opprimitur a gloria. Ego expertus

42) Luciferi casus. 43) Ubi quaerenda voluntas Dei.

scio, quid dico. Sed fanatici homines, qui excluso mediatore Christo cum Deo agunt, mihi non credunt. Christus ipse dicit Ioann. 14, (v. 6.): „Ego sum via, veritas et vita, nemo venit ad patrem, nisi per me [44]." Praeter hanc igitur viam, Christum, simpliciter nullam invenies aliam viam ad patrem, sed errorem, non veritatem, sed hypocrisin et mendacium, non vitam, sed aeternam mortem. Quare diligenter memineris, in causa justificationis, ubi nobis omnibus res est cum lege, peccato, morte, diabolo et malis omnibus vincendis, nullum Deum cognoscendum esse praeter hunc incarnatum et humanum Deum.

Alias extra hunc locum justificationis si quando disputandum est cum Iudaeis, Turcis, haereticis de sapientia, potentia etc. Dei, utere tunc omni arte tua, et quantum potes, sis subtilis et argutus disputator, tum enim es in alio argumento. In causa autem conscientiae, justitiae, vitae (quod significanter dico) contra legem, peccatum, mortem et diabolum, vel in causa de satisfactione, de remissione peccatorum, de reconciliatione, de salute aeterna, omnino abducas animum ab omnibus cogitationibus et speculationibus majestatis, et simpliciter intuere in istum hominem, qui sese nobis mediatorem proponit, et dicit: „Venite ad me omnes, qui laboratis etc." (Matth. 11, 28.). Hoc si feceris [45]), videbis amorem, bonitatem, dulcedinem Dei, videbis sapientiam, potentiam ac majestatem Dei dulcificatam et tuo captui attemperatam, omniaque in isto jucundo spectro invenies, juxta illud Pauli ad Col. 2, (v. 3.): „Omnes thesauri sapientiae et scientiae

---

44) Christus via, veritas et vita. 45) Conscientia luctans cum judicio Dei sola fiducia Christi erigitur.

sunt in Christo absconditi," item: „In ipso habitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter." (Col. 2, 9.). Hoc mundus ignorat. Ideo sine promissione de Christo inquirit voluntatem Dei suo maximo periculo. „Nemo enim novit patrem nisi filius et cui filius voluerit revelare." (Matth. 11, 27.).

Atque hoc est, cur Paulus tam frequenter solet conjungere Iesum Christum cum Deo patre, ut scilicet nos doceat christianam religionem, quae incipit [46] non a summo, ut omnes aliae religiones, sed ab imo. Iubet nos ascendere per scalam Iacob, cui Deus ipse innititur, cujus pedes tangunt ipsam terram juxta caput Iacob. Quare cum voles cogitare et agere de salute tua, tum omissis speculationibus majestatis, omissis omnibus cogitationibus operum, traditionum, philosophiae et legis etiam divinae accurras ad praesepe et gremium matris, et apprehendas istum infantem et filiolum virginis, spectesque eum nascentem, sugentem, crescentem, conversantem inter homines, docentem, morientem, resurgentem, sublatum supra omnes coelos, potestatem habentem supra omnia. Hoc modo poteris excutere, ut nubes sole dispelluntur, omnes pavores, omnes denique errores vitare. Et hoc spectaculum retinet te in via recta, ut, quo ipse Christus abierit, tu sequaris. Paulus igitur optando gratiam et pacem non a patre solum, sed etiam a Iesu Christo, primum hoc docet, ut abstineamus a speculatione divinitatis, nemo enim Deum novit, sed ut Christum audiamus, qui est in sinu patris, et revelat nobis ipsius voluntatem, qui et in hoc constitutus est a patre doctor, ut omnes eum audiamus.

---

46) Christiana theologia incipit a Christo jacente in gremio virginis matris etc.

Christus natura Deus.

Alterum, quod hic docet Paulus, est confirmatio fidei nostrae, quod Christus est verus Deus[47]. Et hujusmodi sententiae de divinitate Christi diligenter colligendae et observandae sunt, non solum contra haereticos, Arianos et alios, qui fuerunt aut futuri sunt, sed etiam ad confirmandos nos ipsos, quia Satan non omittet, quin omnes articulos fidei in nobis impugnet, antequam moriamur. Infensissimus hostis est fidei[48], quia eam novit esse victoriam, quae vincit mundum. Ideo oportet nos dare operam, ut fides nostra certa sit, diligenti et assidua tractatione verbi et invocatione crescat et confirmetur, ut Satanae resistere possimus. Quod autem Christus verus Deus sit, hinc clare ostenditur, quia Paulus eadem ei aequaliter tribuit, quae patri, videlicet, potentiam divinam[49], quod donet gratiam, remissionem peccatorum, pacem conscientiae, vitam, victoriam peccati, mortis, diaboli, inferni. Hoc nullo modo liceret, imo sacrilegium esset, nisi Christus esset verus Deus, juxta illud: „Gloriam meam alteri non do." (Ies. 42, 8). Deinde, nemo dat aliis, quod ipse non habet. Cum autem Christus donet gratiam, pacem, Spiritum sanctum, liberet a potestate diaboli, a peccato et morte, certum est, quod habeat infinitam et divinam potentiam, per omnia aequalem potentiae patris.

Neque Christus donat gratiam et pacem, ut apostoli praedicando evangelium ea afferunt, sed ut auctor et creator donat[50]. Pater creat et dat vitam, gra-

---

47) Christus Deus. 48) Fidei hostis diabolus. 49) Aequalis potentia Christi et patris. 50) Quomodo Christus donet gratiam et pacem.

tiam, pacem etc. Haec eadem creat et largitur filius. Dare autem gratiam, pacem, vitam aeternam, remittere peccata, justificare, vivificare, liberare a morte et diabolo, non sunt ullius creaturae opera, sed unius et solius majestatis, angeli ista nec creare nec donare possunt [51]). Ideo opera ista solum pertinent ad gloriam summae majestatis, creatricis omnium. Cum vero Paulus tribuat Christo eandem et aequalem cum patre potentiam creandi et donandi ista omnia, sequitur eum esse vere et natura Deum. Talia multa sunt argumenta in Ioanne, ubi ex operibus, quae aequaliter tribuuntur filio cum patre, probatur et concluditur, quod eadem sit divinitas patris et filii [52]). Itaque aliam rem aut donum aliud a patre non habemus quam a filio, sed unum et idem a patre et filio proficiscitur. Alioqui Paulus aliter locutus fuisset, nempe sic: Gratia a Deo patre, et pax a Domino Iesu Christo, sed utrumque connectens tribuit aequaliter tam patri quam filio.

Hoc ideo tam diligenter admoneo, quia periculum est, ne in tot erroribus et tanta varietate et confusione sectarum succedant haeretici, Ariani [53]), Eunomiani, Macedoniani etc., qui sua subtilitate noceant ecclesiis. Fuerunt profecto Ariani acuti homines, concesserunt Christum habere duplicem naturam, vocari Deum de vero Deo, sed nuncupative seu nominaliter. Christus est creatura (dixerunt) supra angelos nobilissima et perfectissima, per quam Deus postea creavit coelum, terram et omnia. Sic et Mahometes [54]) de Christo magnifice loquitur. Sed ista nihil sunt nisi

51) Opera Christi divina. 52) Eadem divinitas patris et filii. 53) Ariani. 54) Mahometes.

speciosae cogitationes et verba humanae rationi jucunda et plausibilia, quibus fanatici spiritus imponunt incautis hominibus. Sed Paulus aliter loquitur de Christo. Vos estis, inquit, radicati et constabiliti in ista cognitione, quod Christus non sit perfectissima creatura, sed verus Deus, quia ea facit, quae Deus, habet opera divina[55]), non creaturae, sed creatoris, quia dat gratiam et pacem. Ea autem dare est peccatum damnare, mortem destruere, diabolum conculcare. Ista nullus angelus donare potest. Cum autem Christo haec tribuantur, necesse est eum esse natura Deum.

Qui dedit semetipsum pro peccatis nostris.

Paulus ferme singulis verbis tractat argumentum epistolae, nihil aliud sonat quam Christum. Ideo in *singulis verbis est* ardor spiritus et vita. Attende autem, quam diserte loquatur. Non dicit: Qui recepit a nobis opera nostra; non: Qui accepit sacrificia legis mosaicae, cultus, religiones, missas, vota, peregrinationes etc., sed: Tradidit[56]). Quid? Non aurum, non argentum, non pecudes, non agnos paschales, non angelum, sed semetipsum[57]). Pro quo? Non pro corona, non pro regno, non pro sanctitate aut justitia nostra, sed pro peccatis nostris[58]). Ista verba sunt mera tonitrua coelestia contra omnes justitias, ut et ista sententia Ioann. 1, (v. 29): „Ecce agnus Dei, qui tollit peccata mundi." Ideo singula verba sunt diligentissime consideranda, non frigide inspicienda et obiter percurrenda, quia mirabiliter consolantur et confirmant pavidas mentes.

---

55) Opera Christi. 56) Qui dedit. 57) Se ipsum. 58) Pro peccatis nostris.

Quaestio est, quomodo consequi possimus remissionem peccatorum, aliorum et nostrorum? Respondet Paulus, virum, qui dicitur Iesus Christus Dei filius, tradidisse semetipsum pro eis. Haec magnifica et consolatoria verba sunt, et promissa veteris legis, quod peccata nostra nulla alia ratione tolluntur, nisi per traditum filium Dei in mortem. Huiusmodi bombardis, bellicis machinis et arietibus destruendus est papatus, et subvertendae omnium gentium omnes religiones, omnes cultus, omnia opera et merita. Si enim peccata nostra possunt tolli per nostra opera, satisfactiones et merita, quid opus erat pro ipsis tradi filium Dei? Cum vero pro ipsis traditus sit, ergo nos non abolebimus ea per opera nostra.

Deinde ostenditur hac sententia quoque peccata nostra tam magna, infinita et invicta esse, ut impossibile sit toti mundo pro uno satisfacere [59]). Et certe ipsa pretii magnitudo, nempe Christus filius Dei, qui se ipsum tradidit propter peccata nostra, satis declarat, nos non posse satisfacere, neque dominari peccato. Valde amplificatur vis et potentia peccati per ista verba: „Qui dedit semetipsum pro peccatis nostris." Inspicienda est igitur magnitudo et infinitas (ut ita dicam) pretii pro eo impensi. Tum apparebit omnino tantam vim et potentiam esse peccati, ut nullo opere deleri potuerit, sed quod oportuerit filium Dei pro eo tradi. Qui haec bene considerat, intelligit peccati vocabulum aeternam Dei iram et totum regnum Satanae complecti, et rem plus, quam dici potest, esse horribilem. Id quod certe serio afficere et

59) Magnitudo peccati aestimanda ex magnitudine pretii, quo expiandum fuit.

perterrefacere nos deberet. Verum nos parum curamus, imo contemnimus peccatum ut levem et nihili rem, remorsu etiam conscientiae veniente, tamen cogitamus peccatum non esse tam magnum, quin aliquo opusculo vel merito possimus illud abolere.

Testatur igitur ista sententia, omnes homines captivos et servos esse peccati [60]), et ut Paulus alibi (Rom. 7, 14.) dicit, venumdatos sub peccatum, item quod peccatum sit crudelissimus et potentissimus tyrannus super omnes homines in toto mundo, qui non possit vinci et expelli ulla potentia omnium creaturarum, sive sint angelicae sive humanae, sed sola infinita et superiore potentia Iesu Christi filii Dei, qui se ipsum pro eo tradidit. Deinde ista sententia ingentem quoque consolationem proponit omnibus conscientiis magnitudine peccati perterrefactis. Ut maxime enim sit invictus tyrannus peccatum, tamen, quia Christus morte sua vicit illud, non potest credentibus in eum nocere. Porro, si hac fide instructi adhaeserimus toto corde isti homini Iesu Christo, tum aperitur nobis lux, et sano judicio informamur, ut certissime et liberrime de omnibus vitae generibus judicare possimus [61]). Nam cum audimus, peccatum tyrannum esse omnipotentem, et totum mundum illi obnoxium, statim inevitabili consequentia colligimus: Quid ergo faciunt papistae, monachi, moniales, sacerdotes, mahometistae, anabaptistae et omnes operarii, qui suis traditionibus, praeparationibus, satisfactionibus etc. volunt eluere et vincere peccatum? Ibi statim judicamus istas sectas omnes impias et perniciosas esse, quibus non solum obscu-

---

60) Peccatum invictus tyrannus, omnes homines captivos tenens. 61) Iudicium piorum.

ratur gloria Dei et Christi, sed penitus aufertur, et nostra illustratur et stabilitur.

Perpende autem diligenter singula verba Pauli, et inprimis bene nota et urge hoc pronomen: nostris. Nam tota vis in hoc consistit, ut aliquis bene applicet pronomina, quae in sacris literis frequentissime occurrunt, quibus etiam semper magna emphasis et epithasis inest [62]). Facile dixeris et credideris, Christum Dei filium traditum esse pro peccatis Petri, Pauli et aliorum sanctorum, quos dignos fuisse judicamus hac gratia. Sed difficillimum est, ut tu, qui indignum te judicas hac gratia, ex corde dicas et credas, Christum traditum pro tuis invictis, infinitis, et ingentibus peccatis. Ideo in genere et sine pronomine facile est magnificis amplificationibus praedicare et extollere beneficium Christi, scilicet, quod traditus sit quidem pro peccatis, sed aliorum, qui digni fuerunt. Quando autem pronomen, nostris, addendum est, ibi resilit infirma natura et ratio. Ibi non audet accedere ad Deum, nec polliceri sibi tantum thesaurum gratuito dandum [63]). Ideo neque cum Deo vult agere, nisi prius sit pura et sine peccatis. Quare si etiam legit, audit hanc sententiam: „Qui dedit semetipsum pro peccatis nostris," aut similes, tamen pronomen, nostris, non applicat pro se, sed pro aliis, qui digni et sancti sunt. Ipsa vero tantisper exspectare vult, donec digna reddatur suis operibus.

Hoc tunc nihil aliud est, nisi quod humana ratio libenter vellet, quod peccati vis non esset major nec potentior, quam ipsa somniat [64]). Hinc hypocritae

---

62) Semper inesse pronominibus emphasin. 63) Infirmitas fidei in nobis. 64) Ratio extenuat peccatum.

ignari Christi, etiamsi sentiant remorsum peccati, tamen cogitant se facile suis operibus et meritis illud abolituros. Et tacite sic optant, quod illa verba: „Qui dedit semetipsum pro peccatis nostris," essent verba in humilitate dicta, et peccata non essent seria et vera, sed inania et ficta. In summa, ratio humana vellet libenter Deo offerre et adducere fictum et simulatum peccatorem, qui nihil esset conterritus, qui peccatum non sentiret; sanum vellet adducere, non indigentem medico, et tunc, quando non sentiret peccatum, vellet credere, quod Christus traditus esset pro peccatis nostris.

Sic totus mundus affectus est, et praesertim qui in mundo esse volunt aliis religiosiores et sanctiores, ut ipsi somniant, scilicet, monachi et omnes justitiarii [65]). Hi ore quidem fatentur se peccatores esse, fatentur item se quotidie peccata committere, sed non tam ingentia et multa, quin suis operibus ea abolere possint. Imo ultra hoc volunt afferre justitias et merita sua ad tribunal Christi, et pro illis postulare a judice retributionem vitae aeternae. Interim tamen, ut sunt humiles fratres, ne penitus mundi sint, fingunt quaedam peccata, ut pro illorum venia possint magna devotione cum ipso publicano orare: „Deus propitius esto mihi peccatori" (Luc. 18, 13). Illis haec verba Pauli „pro peccatis nostris" sunt plane inania et nugacia. Ideo neque ea intelligunt, neque in tentatione, cum peccatum serio sentiunt, consolationem ex eis accipere possunt, sed ibi simpliciter desperare coguntur.

---

65) Pictura justitiariorum.

Est igitur haec praecipua scientia ac vera sapientia christiana [66]) haec verba Pauli pro seriis et verissimis habere, scilicet, quod Christus in mortem traditus sit non propter justitiam aut sanctitatem nostram, sed propter peccata nostra, quae vera, grandia, multa, imo infinita et invicta sunt. Itaque ne fingas ea esse parva, quae tuis operibus aboleri possint. Neque desperes propter ipsorum magnitudinem, cum aliquando in vita vel in morte serio ea senseris, sed disce hic ex Paulo credere, Christum non pro fictis aut pictis, sed veris, non pro parvis, sed maximis, non pro uno atque altero, sed omnibus, non pro devictis (quia nullus homo, nullus etiam angelus vel minimum peccatum vincere potest), sed pro invictis peccatis traditum esse. Et nisi inveniaris in numero eorum, qui dicuntur: Nostris, hoc est, qui hanc fidei doctrinam habent, docent audiunt, discunt, amant et ei credunt, tum plane de salute tua actum est.

Da igitur operam sedulo, ut non solum extra tempus tentationis, sed et in periculo et pugna mortis, cum conscientia perterrefit recordatione praeteritorum peccatorum, et diabolus magno impetu te invadit, et mole, fluctibus ac diluvio peccatorum obruere vult, ut perterrefaciat, a Christo abstrahat, et ad desperationem te adigat, ut, inquam, tum possis cum fiducia dicere: Christus Dei filius traditus est non pro justis et sanctis, sed pro injustis et peccatoribus. Si justus essem et peccatum non haberem, non indigerem propitiatore Christo. Cur ergo, o perversum in modum, sancte Satan, vis me facere sanctum, et a me exigere justitias, cum nihil habeam praeter peccata,

66) Summa Christianorum sapientia.

et ea vera et gravissima, non ficta aut inania? Qualia sunt peccata contra primam tabulam [67]), videlicet, summa infidelitas, dubitatio, desperatio, contemtus Dei, odium, ignorantia, blasphemia Dei, ingratitudo, abusus nominis Dei, negligentia, fastidium, contemtus verbi Dei etc.; deinde etiam illa carnalia contra secundam, qualia sunt, non habere honorem parentibus, non obedire magistratui, appetere alterius res, uxorem etc. (quanquam ista levia sint respectu superiorum), et esto sane, quod homicidium, adulterium, furtum et id genus alia peccata contra secundam tabulam facto non commiserim, commisi tamen corde. Quare sum transgressor omnium mandatorum Dei, tantaque est peccatorum meorum multitudo, ut bubalum corium ea complecti non possit, imo non est numerus eorum; peccavi enim supra numerum arenae maris. *Ad haec diabolus* tam callidus est artifex, ut etiam ex bonis operibus meis et justitia mea possit facere maximum peccatum [68]). Cum igitur peccata mea tam seria, vera, grandia, infinita, horribilia et insuperabilia sint, et mea justitia coram Deo mihi non prosit, sed plus obsit, ideo Christus Dei filius pro ipsis in mortem traditus est, ut ea aboleret, et me et omnes, qui hoc credunt, salvos faceret.

In hoc ergo ipsa vis salutis aeternae sita est, ut haec verba pro seriis ac veris habeantur. Non frustra hoc dico. Nam expertus sum saepe, et quotidie adhuc experior, quam difficile sit hoc credere, praesertim in certamine conscientiae, quod Christus traditus sit non pro sanctis, justis, dignis, amicis, sed pro

---

67) Peccata contra primam tabulam. 68) Satan justitiam vertere in peccatum solet.

impiis, peccatoribus, indignis et inimicis, qui meriti sunt iram Dei ac aeternam mortem. Muniamus igitur cor nostrum his et similibus scripturae sententiis, ut diabolo accusanti: Tu es peccator, ergo damnatus, respondere possimus[69]: Quia tu me peccatorem dicis, ideo volo esse justus et salvus. Imo damnaberis. Non. Confugio enim ad Christum, qui semetipsum tradidit pro peccatis meis. Nihil igitur efficies tu Satan, quod proponendo peccati magnitudinem conaris me perterrefacere, et sic adducere in tristitiam, diffidentiam, desperationem, odium, contemtum et blasphemiam Dei. Imo per hoc, quod me peccatorem dicis, ministras mihi arma contra te, ut tuo proprio gladio te jugulare et conculcare possim, quia Christus propter peccatores mortuus est. Deinde tu ipse mihi praedicas gloriam Dei. Nam commonefacis me paternae dilectionis Dei erga me miserum et perditum peccatorem, qui sic dilexit mundum, ut filium suum daret etc. (Ioann. 3, 16.) Item, quoties objicis, me esse peccatorem, toties revocas mihi in memoriam beneficium Christi redemtoris mei, in cujus humeris, non meis, jacent omnia peccata mea. Nam dominus posuit super eum iniquitatem omnium nostrum. Item, propter scelus populi sui percussit eum, Esa. 53, (v. 5. 8.). Quare cum objicis me peccatorem esse, non terres, sed supra modum consolaris me.

Qui hanc artem probe sciret, facile eluderet omnes astutias diaboli, qui recordatione peccati ad desperationem adigit et enecat hominem, nisi hac arte ac sapientia divina ei occurrat et resistat, qua sola

---

69) Quomodo respondendum sit diabolo disputanti nobiscum.

peccatum, mors, diabolus vincuntur. Qui vero peccati memoriam non ejicit, sed retinet et excruciat se suis cogitationibus, videlicet, quo modo suis viribus velit sibi consulere, aut tantisper exspectare, donec conscientia pacata reddatur, ille incidit in laqueos Satanae, se ipsum misere affligit, ac tandem mora et assiduitate tentationis vincitur. Diabolus enim non cessat accusare conscientiam. Contra hanc tentationem utendum est his verbis Pauli, quibus diserte ac proprie definit Christum, hoc modo: Christus est filius Dei ac virginis, traditus et mortuus pro peccatis nostris [70]). Hic si diabolus attulerit aliam definitionem Christi, dicas: Definitio et definitum sunt falsa, ideo hanc definitionem non recipio. Non frustra hoc dico. Scio, cur tam diligenter urgeam, ut Christum proprie ex verbis Pauli discamus definire. Est enim revera *Christus* non exactor, sed propitiator peccati totius mundi. Quare si peccator es, ut certe omnes semper sumus, ne statuas Christum in iride judicem, alioqui pavefies et desperabis, sed apprehende veram ejus definitionem, eam videlicet, quod Christus, Dei et virginis filius, persona sit, quae non terret, non affligit, non condemnat nos peccatores, non exigit rationem a nobis male transactae vitae, sed quae se ipsam tradidit pro peccatis nostris, atque unica oblatione abolevit peccata totius mundi, crucifixit et in semet ipso ea exstinxit.

Hanc definitionem diligenter disce, et praecipue hoc pronomen, nostris, ita exerce [71]), ut hae duae syllabae (nostris) creditae tuum quoque peccatum to-

---

70) Definitio Christi vera. 71) Quisque discat pronomen, nostris, applicare sibi.

tum hauriant et absorbeant, hoc est, ut certissime noris, Christum non solum quorundam hominum, sed etiam tua et totius mundi peccata abstulisse. Etiamsi omnes homines non hoc credant, tamen traditio facta est pro peccatis totius mundi. Sint ergo peccata tua non solum peccata, sed vere tua, hoc est, ut credas Christum non tantum pro aliorum peccatis traditum, sed et pro tuis. Hoc mordicus tene, neque ullo modo ab hac dulcissima definitione Christi, quae angelis etiam in coelo jucunda est, patiaris te avelli, nempe quod Christus secundum suam propriam definitionem [72]) non sit Moses, non exactor, non carnifex, sed propitiator peccatorum, donator gratiae, justitiae, vitae, qui se ipsum dedit non pro meritis, sanctimonia, justitia, sancta vita nostra, sed pro peccatis nostris. Interpretatur quidem legem Christus, sed hoc non est proprium et principale ipsius officium.

Haec, quod ad verba attinet, scimus et loquimur, sed in agone, ubi diabolus obscurare Christum, et ex corde verbum gratiae eripere solet, experimur nos ista nondum recte scire. Qui tum Christum proprie definire posset, et eum magnifacere, ac inspicere ut dulcissimum salvatorem ac pontificem, non ut severum judicem, is vicisset omnia mala, et jam esset in regno coelorum. Sed hoc posse in agone praestare, est omnium difficillimum. Ista expertus loquor. Novi siquidem astutias diaboli [73]), quod non solum legem tunc soleat inflare, ut nos terreat, item, quod ex festuca multas et magnas trabes, hoc est, ex non peccato infernum faciat (est enim mirabilis artifex

---

72) Christi pictura. 73) Diabolus variis insidiis tentat nostram fidem.

aggravandi peccatum et inflandi conscientiam, etiam in benefactis), sed quod soleat etiam terrere nos per ipsam personam mediatoris, in quam transformat se, et citato aliquo scripturae loco vel Christi dicto subito percellens cor sic sese nobis ostendit, ac si esset verus Christus, sinitque nos in hoc spectro haerere, quod conscientia juraret eum esse Christum, cujus haec sententia seu dictum sit [74]). Insuper ea est calumniatoris astutia, quod tantum partem Christi, non totum Christum proponat, scilicet, eum esse Dei filium, natum hominem ex virgine. Deinde subito assuit aliquid alienum, hoc est, opponit dictum aliquod Christi, quo ipse peccatores terret; quale illud est Luc. 13, (v. 3.): „Nisi poenitentiam egeritis, omnes similiter peribitis.“ Sic veram Christi definitionem inficiens veneno et vitians hoc efficit, ut, etiamsi *credamus* Christum mediatorem esse, tamen re vera conscientia afflicta sentiat et judicet eum tyrannum et judicem. Hoc modo decepti a Satana facile amittimus dulcissimam imaginem pontificis et salvatoris Christi, qua amissa exhorrescimus eum non minus quam ipsum diabolum.

Atque ea est causa, cur tam vehementer urgeam, ut bene et proprie Christum definire discatis [75]) ex his verbis Pauli: „Qui dedit se ipsum pro peccatis nostris.“ Si se ipsum pro peccatis nostris in mortem dedit, tum profecto non est tyrannus aut judex, qui condemnabit nos propter peccata, non est afflictorum contristator, sed lapsorum erector, contritorum propitiator et consolator. Alioqui mentiretur Paulus, cum

---

74) Quas insidias Satan nobis struat. 75) Bene urgenda ista sententia: Qui se ipsum tradidit etc.

dicit: „Qui se ipsum tradidit pro peccatis nostris." Si sic Christum definio, recte definio, et verum Christum apprehendo et habeo. Item omitto speculationes majestatis divinae, et haereo in Christi humanitate, atque ita vere disco agnoscere voluntatem Dei. Ibi tum nullus terror est, sed mera suavitas, laetitia etc., simulque aperitur lux, quae ostendit cognitionem Dei, mei ipsius, omnium creaturarum, et omnis iniquitatis regni diaboli etc. Nihil novi docemus, sed vetera, et quae ante nos apostoli et omnes pii doctores docuerunt, inculcamus et stabilimus. Et utinam bene possemus inculcare et stabilire, ut non solum in ore, sed in profundo corde ea bene meditata haberemus, et praecipue in agone mortis uti possemus.

Ut eriperet nos de praesenti saeculo nequam.

Et istis verbis Paulus vere tractat argumentum hujus epistolae, vocat hunc totum mundum, qui fuit, est et erit, praesens saeculum ad differentiam futuri et aeterni saeculi. Deinde nequam vocat [76]), quia, quidquid est in hoc saeculo, est malitiae diaboli in toto mundo regnantis subjectum. Hinc mundus diaboli regnum est. Nam in eo nihil aliud est, quam ignorantia, contemtus, blasphemia, odium Dei, item, inobedientia omnium verborum et operum Dei. In et sub hoc regno nos sumus. Hic iterum vides, quod nemo possit per sua opera aut vires abolere peccata, quia mundus praesens nequam est, et ut Ioann. (1. Ioann. 5, 19.) ait, in maligno positus. Quotquot igitur in mundo sunt, mem-

---

76) Cur Paulus vocet hoc saeculum praesens et nequam.

bra captiva diaboli sunt, quae illi servire et omnia facere coguntur pro sua voluntate. Quid igitur profuit instituere tot ordines pro abolendis peccatis, tot grandia et molestissima opera excogitare [77]), scilicet gustare cilicia, flagris caedere corpus usque ad effusionem sanguinis, in armis peregrinari ad S. Iacobum etc.? Esto sane quod ista facias, nihilominus manet haec definitio: Tu es in saeculo praesenti et nequam, non in Christi regno. Si in Christi regno non es, certum est, quod ad diaboli regnum, qui est nequam mundus, pertineas [78]). Ergo omnia dona, quae habes spiritualia et corporalia, qualia sunt sapientia, justitia, sanctitas, eloquentia, potentia, pulchritudo, divitiae, instrumentum et arma servilia sunt ipsius tyrannidis infernalis, hisque omnibus cogeris servire diabolo, regnumque ejus promovere et augere.

Primum tua sapientia obscuras sapientiam et cognitionem Christi, et homines seducis impia doctrina, quo minus ad gratiam et cognitionem Christi venire possint. Tuam justitiam et sanctitatem laudas et praedicas, Christi vero, qua sola justificamur et vivificamur, ut impiam et diabolicam extreme detestaris et condemnas. Denique tua potentia destruis regnum Christi, abuteris ea pro exstirpando evangelio, pro persequendis et occidendis Christi ministris, et quotquot illos audiunt etc. Quare ista tua sapientia, si extra Christum es, duplex est insipientia, tua justitia duplex peccatum et impietas est, quia ignorat sapien-

---

77) Peccata non tolli operibus etc. 78) Impios servire diabolo cum omnibus donis suis.

tiam et justitiam Christi [79]). Deinde etiam obscurat, impedit, blasphemat et persequitur eam. Ideo Paulus recte vocat mundum nequam, quia tunc est pessimus, cum est optimus. In religiosis, sapientibus et doctis etc. mundus est optimus, re vera tamen dupliciter malus. Praetereo jam crassa illa vitia contra secundam tabulam, ut sunt inobedientia parentum, magistratuum etc., adulteria, scortationes, avaritia, furta, caedes, invidia, virulentia, quibus mundus prorsus submersus est, quae levia tamen sunt, si conferas cum sapientia, justitia etc. impiorum, quibus pugnant contra primam tabulam. Candidus diabolus [80]), qui impellit homines ad spiritualia peccata, quae sese venditant pro justitia, longe nocentior est nigro, qui tantum ad carnalia impellit, quae etiam mundus agnoscit esse peccata.

His ergo verbis: „ut eriperet etc.“ Paulus ostendit argumentum hujus epistolae, quod scilicet opus sit gratia et Christo, quodque nulla creatura, neque humana neque angelica, possit hominem eripere ex hoc saeculo nequam [81]). Sunt enim mera opera divinae majestatis, non humanae aut angelicae potestatis, quod Christus abolevit peccatum, et eripuit nos ex diaboli tyrannide et regno, hoc est, ex nequam mundo, qui obediens servus et imitator spontaneus est sui Dei diaboli. Quidquid homicida ille et mendacii pater facit et loquitur, hoc egregie imitatur et praestat ob-

---

79) Ignari Christi quo magis sapientes et justi sunt, hoc magis oderunt et persequuntur evangelium. 80) Candidus diabolus. 81) Christus solus ex mundo nequam eripere potest.

sequentissimus filius ejus mundus [82]). Ideo plenus est ignorantia Dei, odio, mendacio, erroribus, blasphemia, contemtu Dei; deinde crassis peccatis, caedibus, adulteriis, fornicationibus, furtis, rapinis etc., quia sequitur patrem suum diabolum, qui est mendax et homicida. Et quo homines sunt sapientiores, justiores et sanctiores extra Christum, hoc plus nocent evangelio. Sic nos quoque religiosi ante lucem evangelii dupliciter nequam et impii fuimus in papatu, sub titulo tamen pietatis et sanctitatis. Sinito autem et haec verba Pauli seria et vera esse, non fucata aut ficta, scilicet, quod praesens saeculum nequam sit [83]). Nihil te moveat, quod multae eximiae virtutes sint in plerisque hominibus, quod tanta in speciem sanctitas sit in hypocritis etc., sed attende potius, quid Paulus dicat, ex cujus verbis hanc sententiam contra mundum *liberrime* ac certissime proferas, quod mundus cum omni sapientia, justitia et potentia sua sit regnum diaboli, ex quo solus Deus per filium suum unigenitum nos eripere possit.

Laudemus igitur Deum patrem et gratias illi agamus pro hac immensa sua misericordia, quod nos ex diaboli regno, in quo captivi tenebamur, per filium suum, cum impossibile erat nostris viribus hoc fieri, liberaverit. Simulque cum Paulo confiteamur omnia opera et justitias nostras, cum quibus omnibus diabolo ne pilum quidem curvare potuimus, esse damnum et stercus. Conculcemus item et conspuamus omnem vim liberi arbitrii, omnem sapientiam et justitiam pharisaicam, omnes ordines, missas, religiones, cultus,

82) Mundus obsequitur suo principi diabolo. 83) Praesens saeculum est nequam.

vota, abstinentias, cilicia etc. tanquam foedissimum menstruatae pannum et pestilentissimum diaboli venenum. Contra illustremus et magnificemus gloriam Christi, qui non ex simplici, sed ex nequam mundo nos sua morte eripuit. Hoc igitur epitheto, nequam, indicat Paulus, regnum mundi[84]) seu diaboli esse regnum iniquitatis, ignorantiae, erroris, peccati, mortis, blasphemiae, desperationis et perditionis aeternae. Contra per anthithesin regnum Christi[85]) esse regnum aequitatis, lucis, gratiae, remissionis peccatorum, pacis, consolationis, salutis et vitae aeternae, in quod translati sumus per dominum nostrum Iesum Christum, cui sit gloria in saecula, Amen.

Secundum voluntatem Dei et patris nostri.

Paulus singula verba sic ordinat et instruit, ut pugnent contra pseudoapostolos pro articulo justificationis. Christus, inquit, eripuit nos ex hoc pessimo regno diaboli et mundi, hocque fecit volente, favente, jubente patre[86]). Ergo non sumus erepti volentibus, currentibus nobis, non nostro consilio aut voluntate, sed miserente et favente Deo, quemadmodum et alibi scriptum est: „In hoc apparuit caritas Dei erga nos, non quod nos dilexerimus Deum, sed ipse dilexit nos et misit filium suum unigenitum propitiatorem pro peccatis nostris.“ (1. Joann. 4, 10.). Quod ergo erepti sumus ex nequam mundo, mera gratia est, non nostrum meritum. Ita exuberat Paulus et ardet in am-

---

84) Regnum mundi. 85) Regnum Christi. 86) Voluntas patris.

plificanda gratia, ut singula verba acuat et dirigat in pseudapostolos.

Est et alia causa, cur Paulus hic mentionem faciat de voluntate patris, quae etiam passim in evangelio Ioannis indicatur, ubi Christus suum officium commendans revocat nos ad voluntatem patris, ut in suis verbis et operibus non tam se quam patrem adspiciamus. Christus enim venit in mundum et humanam naturam assumsit, ut hostia fieret pro peccatis totius mundi, atque ita patri nos reconciliaret, ac solus ipse manifestaret nobis, hoc factum esse bona voluntate patris, ut sic defixis oculis in Christum recta traheremur et raperemur ad patrem. Nam ut supra monui, non est cogitandum, speculatione majestatis posse quidquam salutare sciri de Deo nisi apprehenso Christo, qui voluntate patris se ipsum tradidit in mortem propter *peccata* nostra. Ubi hanc esse voluntatem Dei agnoveris per Christum, cessat universa facies irae[87]), cessat pavor, tremor etc., nec apparet alius Deus nisi misericors, qui definito consilio voluit mori filium suum pro nobis, ut per ipsum viveremus. Ea cognitio exhilarat cor, ut certo statuat Deum non irasci, sed ita diligere nos miseros peccatores, ut daret unigenitum filium pro nobis. Non frustra igitur inculcat Paulus, Christum traditum esse pro peccatis nostris voluntate patris. Contra speculationes de majestate, de horrendis judiciis Dei, quomodo scilicet perdiderit totum mundum diluvio, quomodo deleverit Sodoma etc., periculosae sunt, et ad extremum praecipitant

87) Ingens consolatio est, nosse Christum voluntate patris pro nobis traditum.

homines, et in desperationem ac in interitum demergunt, ut supra indicavi.

Dei et patris nostri.

„Nostri" ad utrumque referendum est, ut sit sententia: Dei nostri et patris nostri. Idem est ergo pater Christi et noster[88]). Sic et Ioann. 21. (v. 17.) Christus inquit ad Mariam Magdalenam: „Vade, dic fratribus meis, ascendo ad patrem meum et patrem vestrum, Deum meum et Deum vestrum. Est igitur Deus pater noster et Deus noster, sed per Christum. Eaque apostolica et vere Paulina phrasis est, qui verbis quidem minime speciosis, sed valde tamen propriis et ardentibus loquitur.

Cui sit gloria in saecula saeculorum, Amen.

In more habent Ebraei, quod scriptis suis interspergant gratitudines et eucharistias. Hunc morem apostoli et ipsi Ebraei etiam observant. Id quod frequenter cernere est in Paulo. Nomen enim domini summo honore afficiendum est, et nunquam sine laude et gratitudine nominandum. Et iste mos est reverentia et cultus quidam. Sic in politia quando regum aut principum nomina appellamus, id honesto quodam gestu reverentia et genu flexione facere solemus. Multo magis, cum de Deo loquimur, genu cordis flectere, et nomen Dei cum gratitudine et summa reverentia nominare debemus.

---

88) Communem cum Christo habere nos patrem.

Miror.

Vides ibi artificium et ingenium Pauli, quomodo tractet suos lapsos Galatas, qui seducti erant per pseudoapostolos [89]). Non invadit eos vehementibus et atrocibus verbis, sed vere paternis, lapsum ipsorum non modo patienter ferens, sed etiam ferme excusans. Deinde quoque eos materno affectu fovet et blandissime alloquitur, sic tamen, ut simul etiam arguat, sed valde electis et prudenter attemperatis verbis ad hanc rem. Econtra vehementer ardet et indignatione plenus est contra pseudoapostolos seductores illorum, in quos totam culpam rejicit, ideoque statim in principio epistolae meris tonitruis et fulminibus contra eos intonat, „si quis, inquiens, vobis evangelizaverit etc., anathema sit" (Galat. 1, 9.), et infra cap. 5, (v. 10.) minatur ejus judicium: „Qui vos conturbat, portabit *judicium suum*, quicunque tandem sit." Insuper valde atrocibus verbis maledicit eis (Galat. 5, 12.): „Utinam abscindantur, qui vos conturbant." Ista profecto horribilia fulmina sunt contra justitiam carnis seu legis.

Potuisset et ipsos Galatas paulo incivilius tractare, et durius in illos invehi, ad hunc modum: Proh turpem defectionem! Pudet me vestri. Doleo vestram ingratitudinem, irascor, aut tragice exclamare: O saecula, o mores etc.! Sed quia lapsos studet erigere et ex errore paterna cura revocare ad puritatem evangelii [90]), omittit illa duriora, praesertim in ipso exordio, et blandissimis ac mollissimis verbis eos alloqui-

---

89) Apostolus lapsos Galatas paterne fovet, contra in perturbatores ipsorum severe invehitur. 90) Apostolus blanditur lapsis, ut sua lenitate eos revocet.

tur. Non enim conveniebat, cum sanaturus esset saucios, ut adhibito parum commodo medicamine vulnus recens inflictum plus exulceraret, et sic saucios magis offenderet, quam sanaret. Ideo nullum potuit aptius vocabulum ex mollibus eligere, quam, „miror," quo significat, et dolere sibi et displicere tamen, quod defecissent a se.

Atque hic Paulus memor est sui praecepti infra cap. 6, (v. 1.) ubi inquit: „Fratres, si praeoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spirituales estis etc." Hoc exemplum et nos imitari debemus [91]), ut erga miseros et seductos discipulos sic affecti simus, ut parentes erga liberos, ut intelligant zelum nostrum paternum et affectum maternum erga sese, videantque nos quaerere non ipsorum perniciem, sed salutem. Contra diabolum autem et ejus ministros, seductionis et sectarum auctores, debemus exemplo apostoli impatientes, superbi, acerbi et implacabiles esse, et eorum imposturas et deceptiones atrocissime traducere, detestari et damnare. Sic parentes laeso puero morsu canino solum canem insectari solent, puero vero lacrymanti blandiuntur, et suavissimis verbis consolantur. Est itaque spiritus in Paulo mirus artifex tractandi conscientias lapsas et afflictas. Contra Papa, quia maligno spiritu agitatur, tyrannice perrumpit, mera fulmina ac anathemata contra miseros et conterritos tonat, id quod cernere est in bullis ejus, praecipue in illa coenae. Nec melius episcopi officium suum faciunt, non docent evangelium, non solliciti sunt pro salute animarum, sed tantum dominium quaerunt. Ideo sic loquuntur et faciunt, ut illud stabiliant

91) Exemplum Pauli imitandum.

et illaesum conservent. Similiter affecti sunt omnes doctores inanis gloriae cupidi etc.

Quod tam cito.

Vides ipsum Paulum conqueri facillimum esse lapsum in fide[92]). Hinc alibi admonet Christianos: „Qui stat, videat ne cadat" (1. Cor. 10, 12.). Et nos quotidie experimur, quam aegre concipiat animus firmam fidem ac retineat; item, quanta difficultate paretur domino plebs perfecta. Decem annis laboratur, antequam ecclesiola recte et pie instituta paratur, et ubi parata est, irrepit aliquis fanaticus et quidem idiota, qui nihil novit. quam contumeliose loqui contra sinceros verbi doctores, is in uno momento evertit omnia. Quem non vehementer moveat ista indignitas? Nos, Dei gratia, paravimus hic Vitebergae formam christianae ecclesiae, verbum pure apud nos docetur, sacramenta in vero usu sunt, exhortationes fiunt, fiunt item precationes pro omnibus statibus, summa, omnia prospere succedunt. Hunc evangelii felicissimum cursum cito impediret aliquis fanaticus homo, ac uno momento everteret, quod nos multis annis magno labore aedificavimus. Sic Paulo, electo organo Christi, accidit. Paraverat ecclesias Galatiae magnis curis et laboribus. Has post discessum suum pseudoapostoli brevi tempore subverterunt [93]). Id testatur haec praesens ejus epistola et aliae etc. Tanta est infirmitas et miseria hujus vitae, adeo in mediis laqueis Satanae incedimus, ut tam brevi tempore unus fanaticus haec

---

92) Facilem esse lapsum in fide. 93) Quod a piis doctoribus longo tempore paratur, ab uno impio cito destruitur.

destruat et funditus evertat, quae multi veri ministri aliquot annis noctu et die laborantes aedificarunt. Hoc experientia ipsa hodie discimus magno animi dolore, nec tamen huic malo mederi possumus.

Cum ergo tam mollis et tenera res sit ecclesia, et tam facile subvertatur, vigilandum est alacriter contra fanaticos illos spiritus, qui[94]) ubi aliquot sermones audierunt, vel aliquot paginas legerunt in sacris literis, mox se magistros creant omnium discentium et docentium contra omnium auctoritatem. Tales hodie invenias plures etiam inter artifices, homines audaculos, qui nullis tentationibus probati nunquam didicerunt timere Deum, nunquam habuerunt aliquem gustum gratiae. Hi quia sine spiritu sunt, docent, quae sibi placent, et quae vulgo plausibilia sunt. Ibi tum vulgus imperitum anhelans audire nova statim sese eis adjungit. Quin et multi, qui se probe tenere putant doctrinam fidei, quique tentationibus aliquo modo explorati sunt, ab illis seducuntur.

Cum igitur Paulus hic propria experientia nos doceat, facile ac cito subverti ecclesias maximo labore paratas, vigilandum est nobis summa cura contra diabolum obambulantem, ne dormientibus nobis [95]) veniat ipse, et seminet zizania inter triticum. Periculum a Satana imminet christiano gregi, si etiam pastores maxime viligent et seduli sint. Quia Paulus, ut dixi, summo studio ac fide plantaverat in Galatia ecclesias, et vix pedem (ut ajunt) porta extulerat, tamen mox pseudoapostoli quosdam subverterunt, quorum casus postea tam ingentes ruinas in Galatarum ecclesiis tra-

94) Pictura spirituum fanaticorum. 95) Dormientibus doctoribus ecclesiae subvertuntur.

xit. Hoc subitum et tantum damnum, ne dubita, morte fuit acerbius huic apostolo. Vigilemus igitur sedulo, primum unusquisque pro se, deinde doctores non solum pro se, sed pro tota ecclesia, ne intremus in tentationem.

Transferimini.

Iterum non duro, sed molli verbo utitur. Non dicit: Miror, quod tam cito defecitis, quod tam inobedientes, leves, inconstantes, ingrati estis, sed quod tam cito „transferimini“ [96]), quasi dicat: Vos estis mere passivi, non intulistis damnum, sed damnum passi estis. Ut ergo lapsos revocet, potius transferentes quam translatos accusat. Verecunde tamen simul eos arguit, cum conqueritur translatos esse, quasi dicat: Tametsi vos paterne complectar, sciamque vos non *vestra* sed pseudoapostolorum culpa lapsos esse, tamen et vos optarim paulo plus roboris fecisse in sana doctrina. Non satis apprehendistis verbum, non satis alte egistis *radices*. Ideo ad levem etiam auram et ventum tam cito transferimini. Hieronymus putat voluisse Paulum interpretari Galatas allusione ad vocem ebraicam (גָּלָה translatus est), quasi dicat: Vos estis nomine et re veri Galatae, id est, translati.

Quidam putant nos Germanos oriundos esse ex Galatis [97]), neque vana est forsan ea divinatio. Non enim valde dissimili ingenio sumus Germani, et cogor etiam in nostris aliquid requirere gravitatis et constantiae. In omnibus enim [98]) rebus sub initia prima valde calemus. At ubi deflagravit ille ardor primo-

---

96) Transferimi. 97) Germanos oriundos esse ex Galatis. 98) Germanorum natura.

rum affectuum, mox sumus remissiores, et eadem temeritate, qua res incipimus, eas rursus abjicimus et posthabemus. Primum cum post tenebras tantas humanarum traditionum exoriretur lux evangelii, multi studebant pietati, avide audiebant conciones, honorem habebant verbi ministris. Nunc cum tam magno incremento verbi non infeliciter sit repurgata doctrina pietatis, plerique ex discipulis fiunt contemtores et inimici, qui non solum verbi studium abjiciunt, et ministros ejus negligunt, sed etiam omnes bonas literas et liberales artes oderunt, fiuntque plane porci et ventres, digni certe, qui *ἀνοήτοις* Galatis conferantur.

Ab eo, qui vocavit vos in gratia Christi.

Hic locus nonnihil ambiguitatis habet. Duplex est igitur ejus constructio [99]), prior: Ab eo Christo, qui vocavit vos in gratia; posterior: Ab eo scilicet Deo, qui vocavit vos in gratia Christi. Ego priorem amplector. Placet enim, ut, quemadmodum Paulus Christum paulo ante fecit redemtorem, qui sua morte liberat nos ex hoc nequam mundo, item datorem gratiae et pacis aequaliter cum Deo patre, ita hic quoque faciat vocatorem in gratia. Nam Paulus hoc praecipue agit, ut Christi beneficium nobis inculcet, per quem venimus ad patrem. Est et in his verbis: A Christo, qui vocavit vos in gratia [100]), emphasis et antithesis, quasi dicat: Ah quam facile rapi et transferri vos sinitis a Christo, qui vocavit vos, non ad

---

99) Duplex sententia hujus loci. 100) Christus vocat ad gratiam.

legem, opera, peccatum, iram, damnationem, ut Mosea, sed ad meram gratiam.

Sic et nos hodie cum Paulo conquerimur, valde horribilem esse caecitatem et perversitatem hominum, quod nemo vult suscipere doctrinam gratiae et salutis, aut si qui eam suscipiunt, tamen iterum ab ea cito deficiunt, cum tamen afferat omnia bona [1]), spiritualia et corporalia, nempe remissionem peccatorum, veram justitiam, pacem cordis et vitam aeternam. Deinde affert lucem et judicium certum de omnibus doctrinis et vitae generibus, approbat et confirmat politiam, oeconomiam et omnia vitae genera, quae divinitus instituta et ordinata sunt. Exstirpat doctrinas erroris, seditionis, confusionis etc., eximit terrorem peccati et mortis, in summa omnes insidias et opera diaboli detegit, et Dei beneficia ac amorem erga nos in *Christo* aperit. Quis (malum) hic furor est, quod mundus hoc verbum, hoc evangelium aeternae consolationis, gratiae, salutis et vitae aeternae tam acerbe odit, tam satanica rabie blasphemat et persequitur?

Paulus supra praesens saeculum appellat nequam, hoc est, regnum diaboli, alioqui agnosceret beneficium et misericordiam Dei. Sed quia sub potestate diaboli est, ideo secure et hostiliter contemnit et persequitur ista [2]), plus diligens tenebras, errores et diaboli regnum, quam lucem, veritatem et regnum Christi. Neque hoc ex ignorantia aut errore, sed ex Satanae malitia facit. Quod hinc satis apparet, quia Christus Dei filius per hoc, quod se ipsum tradidit in

1) Effectus evangelii. 2) Mundus odit lucem et tenebras diligit.

mortem pro peccatis omnium, nihil aliud meretur apud perversum et perditum mundum, quam quod pro inaestimabili isto beneficio eum blasphemet, verbum ejus salutiferum persequatur, et libenter eum adhuc cruci affigeret, si modo posset [3]). Ideo mundus non solum in tenebris agit, sed etiam est ipsa tenebra, ut Ioann. 1, (v. 5.) scriptum est.

Exaggerat ergo Paulus ista verba: A Christo, qui vocavit etc., et occulte eorum antithesin urget, quasi dicat: Mea praedicatio non fuit de duris legibus Mosi, neque docui vos debere servos esse sub jugo, sed meram gratiam et libertatem a lege, peccato etc. vobis praedicavi, nempe, quod Christus misericorditer vos in gratia vocaverit, ut essetis liberi sub Christo, non servi sub Mose, cujus nunc discipuli iterum facti estis auctoribus vestris pseudoapostolis, qui per legem Mosi non ad gratiam vocant, sed ad iram, odium Dei, peccatum et mortem. Christi autem vocatio gratiosa et salutifera est. Vocati enim per eum pro tristi lege acquirunt laetum evangelium, transferuntur de ira in gratiam, de peccato in justitiam, de morte in vitam [4]). Et vos a tali vivo fonte scaturientis et exundantis gratiae ac vitae rursus alio vos rapi, et quidem tam cito ac facile patimini? Si autem Moses lege Dei vocat ad iram Dei et peccatum, quo vocabit Papa suis traditionibus? Altera sententia, quod pater vocat in gratia Christi, est etiam bona, sed prior de Christo est suavior et accommodatior pro consolandis afflictis conscientiis.

---

3) Quam mercedem rependat mundus Christo pro suis beneficiis etc. 4) Moses ad iram, Christus ad gratiam vocat.

In aliud evangelium.

Hic artificia callidissima et doles diaboli discamus cernere [5]). Nullus haereticus venit sub titulo erroris et Satanae, nec diabolus ipse venit ut diabolus, praesertim candidus ille. Imo ater etiam diabolus ad manifesta flagitia impellens operculum facit homini, ut peccatum, quod commissurus est vel committit, extenuet. Homicida non videt in furore tam grande et horrendum peccatum esse homicidium, ut re vera est, quia habet operculum. Adulteri, fures, avari, ebriosi etc. habent suas blanditias et opercula. Ita Satan etiam ater in omnibus operibus et consiliis suis prodit personatus et fucatus. At in spiritualibus, ubi non ater, sed candidus angelica et divina specie prodit Satan, ibi callidissima dissimulatione, ibi miris artificiis fallendi vincit se ipsum, suumque nocentissimum venenum venditare solet pro doctrina gratiae, pro verbo Dei, pro evangelio Christi [6]). Hinc Paulus doctrinam pseudoapostolorum Satanae ministrorum vocat etiam evangelium, „in aliud, inquiens, evangelium etc.," sed per ironiam, quasi dicat: Vos Galatae alios jam habetis evangelistas, habetis aliud evangelium, meum apud vos nunc despectum est, nihil amplius valet.

Ex his facile intelligi potest, quod pseudoapostoli damnaverint evangelium Pauli apud Galatas [7]), dicentes: Paulus quidem bene coepit, sed non satis est bene coepisse, adhuc enim sublimiora restant; sicut

---

5) Diabolus mirus artifex extenuandi peccatum. 6) Satanas transformat se in angelum lucis. 7) Evangelium Pauli damnatum a pseudoapostolis.

Act. cap. 15, (v. 1.) ajunt: Non satis est credere in Christum, non satis est baptisatum esse, sed oportet vos etiam circumcidi. „Nisi enim circumcidamini secundum morem Mosi, non poteritis salvari." Hoc tantum est dicere: Christus bonus artifex est, qui aedificium quidem incipit, sed non absolvit, hoc enim Mosen oportet facere. Sic hodie fanatici spiritus, anabaptistae et alii, quando nos manifeste damnare non possunt, dicunt: Lutherani habent spiritum timoris, non audent libere fateri veritatem et perrumpere. Ipsi quidem jecerunt fundamentum, hoc est, fidem in Christum bene docuerunt, sed principium, medium et finis conjungenda sunt. Hoc ut efficiant, non est illis a Deo datum, sed nobis. Sic perversi et satanici homines glorificant suas impias praedicationes, et vocant verbum Dei, et sic per nomen Dei multis imponunt[8]). Non enim vult diabolus deformis et ater esse in suis ministris, sed mundus et candidus, et ut talis appareat, proponit et ornat omnia verba et opera sua praetextu veritatis et nomine Dei. Hinc ortum est apud Germanos illud tritum proverbium[9]): In Gottes Namen hebt sich alles Ungluck an.

Quare discamus hoc esse proprium artificium diaboli, quod si non potest nocere persequendo et destruendo, facit hoc corrigendo et aedificando[10]). Sic hodie vi et gladio persequitur nos, ut nobis deletis evangelium non solum obscuret, sed prorsus evertat. Sed hactenus nihil effecit, quia multos occidit, qui constanter confessi sunt, hanc nostram doctrinam esse

---

8) Natura haereticorum depicta. 9) Germanicum adagium. 10) Diabolus plus nocet a dextris, quam a sinistris.

sanctam et divinam, quorum sanguine ecclesia non deleta, sed rigata est. Cum igitur hac via nihil promoverit, suscitat nequam spiritus impios doctores, qui primum nostram doctrinam probant, et eam nobiscum communi consensu docent, postea vero dicunt, hanc esse nostram vocationem, ut traderemus prima rudimenta doctrinae christianae, sibi autem revelata esse divinitus vera mysteria scripturae, et in hoc vocatos, ut ea mundo aperirent. Hoc modo impedit Satan evangelii cursum a dextris et sinistris. A dextris tamen, ut dixi, plus nocet aedificando et corrigendo, quam a sinistris persequendo et occidendo. Quare [11]) nobis indesinenter est orandum, legendum, haerendum in Christo et verbo ipsius, ut astutias diaboli, quibus nos adoritur a dextris et sinistris, vincamus. „Non enim est nobis lucta adversus carnem et sanguinem etc." Eph. 6. *(v. 12).*

Quod non est aliud (vel, cum non sit aliud), nisi quod sunt aliqui, qui nos perturbant.

Iterum excusat Galatas et acerbissime perstringit pseudoapostolos, quasi dicat: Vos Galatae persuasi estis evangelium, quod accepistis a me, non esse verum et germanum evangelium. Ideo putatis vos bene facere, quod novum illud, quod pseudoapostoli praedicant, et melius sit meo evangelio, accipitis. Hanc culpam non tam vobis imputo, quam perturbatoribus illis, qui vestras conscientias perturbant et vos de manu mea rapiunt. Hic iterum vides, quam ardeat et vehemens sit apostolus in seductores illos, quamque durissimis verbis eos traducat, vocans perturbatores

11) Quibus mediis conservetur doctrina pura.

ecclesiarum [12]) et conscientiarum, qui nihil aliud faciant, quam quod innumeras conscientias seducant, perturbent et horribilia damna dent in ecclesiis. Hoc grande malum hodie quoque magno animi dolore videre cogimur, nec tamen illi possumus mederi, ut neque Paulus tunc potuit.

Is locus testatur, pseudoapostolos procul dubio appellasse Paulum imperfectum apostolum, item infirmum et erroneum praedicatorem [13]). Ideo ipse vicissim appellat hic eos perturbatores ecclesiarum et eversores evangelii Christi. Ita invicem sese condemnaverunt, pseudoapostoli Paulum, Paulus vicissim pseudoapostolos. Eaque contentio et condemnatio semper existit in ecclesia praesertim florente doctrina evangelii, scilicet, quod impii doctores persequantur, condemnent et opprimant pios [14]), econtra quod pii condemnent impios. Papistae et fanatici spiritus extreme nos hodie oderunt, et doctrinam nostram ut impiam et erroneam damnant, deinde rebus et vitae nostrae insidiantur. Nos iterum eorum impiam ac blasphemam doctrinam perfecto odio odimus et damnamus. Interim incertus haeret et fluctuat miser populus, dubius quo inclinet, quos tuto sequatur, quia non cuivis datum est de rebus tantis christiane judicare. Verum eventus indicabit, utri recte doceant, et alios juste condemnent. Nos certe neminem persequimur, neminem opprimimus aut occidimus. Neque nostra doctrina perturbat conscientias, sed ex infinitis erroribus et laqueis diaboli eas liberat. Hujus rei habemus multorum bonorum te-

12) Perturbatores ecclesiarum. 13) Quomodo pseudoapostoli traduxerint Paulum? 14) Impios doctores odisse et persequi pios.

stimonia, qui Deo gratias agunt, quod firmam consolationem conscientiarum ex nostra doctrina hauserunt. Ut ergo culpa tum non erat Pauli, quod perturbarentur ecclesiae, sed pseudoapostolorum, ita et hodie non nostra, sed anabaptistarum, sacramentariorum et aliorum fanaticorum spirituum culpa est, quod tot et tantae turbae in ecclesia exsistunt.

Observa hic diligenter, quod omnis doctor operum et justitiae legis sit perturbator ecclesiarum et conscientiarum [15]). Quis autem unquam credidisset, quod papa, cardinales, episcopi, monachi et tota illa Satanae synagoga, praecipue illi sanctorum ordinum auctores (quorum tamen aliquos Deus per miraculum salvare potuit), essent perturbatores conscientiarum? Imo etiam deteriores sunt pseudoapostolis [16]). Nam hi docuerunt, praeter fidem in Christum opera legis divinae necessaria esse ad salutem. Illi vero omissa fide traditiones humanas et opera non divinitus praecepta, sed a se ipsis sine et contra verbum Dei excogitata docuerunt, eaque non solum aequaverunt verbo Dei, sed longe supra illud extulerunt. Sed quo in speciem sanctiores sunt haeretici, hoc magis nocent. Nisi enim pseudoapostoli insignibus donis, magna auctoritate et specie sanctitatis praediti fuissent, et se ministros Christi, apostolorum discipulos et sinceros evangelistas praedicassent, non tam facile Pauli auctoritatem elevare et Galatas seducere potuissent.

Ideo autem tam acerbe invehitur in eos, vocans perturbatores ecclesiarum [17]), quia praeter fidem in Chri-

---

15) Omnis doctor operum est perturbator conscientiarum. 16) Papistas non posse conferri cum pseudoapostolis. 17) Cur Paulus vocet pseudoapostolos perturbatores ecclesiarum.

stum circumcisionem ac legis observationem necessariam ad salutem docebant. Id quod Paulus ipse infra cap. 5. testatur, et Luc. Act. cap. 15. (v. 1.) indicat his verbis: „Quod quidam descendentes de Iudaea docebant fratres: Nisi circumcidamini secundum morem Mosi, non potestis salvari.“ Quare magno conatu et pertinacia urserunt legem pseudoapostoli. Quibus statim se adjunxerunt pertinaces Iudaei, qui legem servari contendebant, qui postea parum firmatis in fide facile persuaserunt, Paulum non esse sincerum doctorem, cum legem negligeret. Videbatur enim ipsis valde indignum, quod lex Dei prorsus tolli, et Iudaei, qui hactenus populus Dei fuerant, et ad quos promissiones factae erant, rejici deberent. Deinde magis indignum videbatur, quod gentes, impii idololatrae, sine circumcisione, sine operibus legis per solam gratiam et fidem in Christum ad hanc gloriam et dignitatem pervenire deberent, quod essent populus Dei etc.

Ista acerbissime exaggerarunt pseudoapostoli, ut invidia onerarent Paulum apud Galatas, utque magis exasperarent animos eorum adversus ipsum, dixerunt, eum contra legem Dei, contra morem totius gentis judaicae, contra exemplum apostolorum, denique contra suum ipsius exemplum praedicare gentibus libertatem a lege in contemtum et evacuationem legis divinae et totius regni judaici; ideo eum esse vitandum ut palam blasphemum in Deum et seditiosum in totam rempublicam judaicam; se vero audiendos, ut qui praeter hoc, quod docerent recte evangelium, essent etiam discipuli apostolorum, cum quibus Paulus nunquam fuisset conversatus [18]). Hac arte traduxerunt Paulum apud Gala-

18) Pseudoapostoli sua laudant, aliena vituperant.

tas, hocque effecerunt, ut deficerent ab eo Galatae. Hic, ut veritas evangelii permaneret apud Galatas, coactus est se totis viribus opponere pseudoapostolis, quos certissima fiducia damnans dicit esse perturbatores ecclesiarum et eversores evangelii Christi, ut sequitur.

Et volunt pervertere evangelium Christi.

Id est, ipsi conantur non solum vos perturbare, sed etiam evangelium Christi funditus delere et evertere [19]). Nam ista duo Satan agit. Primum non est contentus, quod multos perturbat et seducit per suos impios apostolos, sed deinde etiam conatur per eos evangelium penitus subvertere et tollere, neque quiescit, donec hoc effecerit. Tales tamen eversores evangelii nihil minus audire possunt, quam se apostolos diaboli esse, imo prae ceteris gloriantur de nomine Christi, et jactant se sincerissimos evangelii praecones [20]). Sed quia cum evangelio legem miscent, non possunt non esse evangelii eversores. Aut enim Christus stabit, et lex peribit, aut lex stabit, et Christus peribit. Christus enim et lex nullo modo convenire et simul dominari in conscientia possunt. Ubi dominatur justitia legis, ibi non potest dominari justitia gratiae, et vicissim, ubi dominatur justitia gratiae, ibi non potest dominari justitia legis. Oportet alteram cedere alteri. Si autem non potes credere, quod Deus propter Christum, quem ad hoc misit in mundum, ut esset noster pontifex, velit remittere peccata, quomodo quaeso credes, quod velit remittere illa propter opera legis, quae nunquam fecisti, aut tua opera, quae cogeris fateri talia esse, ut impos-

---

19) Pseudoapostoli perturbant multos, et evangelium evertunt. 20) Impii doctores pro sanctissimis haberi volunt.

sibile, sit ea opponi judicio Dei? Quare doctrina gratiae nullo modo potest stare cum doctrina legis [21]). Oportet simpliciter hanc negari et abrogari, et illam stabiliri.

Sed quemadmodum Iudaei abhorrebant a doctrina fidei et gratiae, sic et nos ab ea abhorremus. Ego libenter simul servare velim justitiam illam gratiae justificantem et alteram illam legis, propter quam Deus me respiceret. Sed illam alteri admiscere, est, ut Paulus hic dicit, evangelium Christi evertere [22]), et tamen, cum venitur ad contentionem, major pars vincit meliorem. Christus enim cum suis infirmus est, evangelium item stulta praedicatio est. Econtra regnum mundi et diabolus princeps ejus fortis est, speciosa denique est prudentia et justitia carnis. Sicque amittitur justitia gratiae et fidei, alteraque legis ac operum erigitur et defenditur. Sed hoc nostrum solatium est, quod diabolus cum suis membris efficere non potest, quod vult. Perturbare multos homines potest, sed evangelium Christi evertere non potest. Veritas periclitari potest, perire non potest. Impugnatur quidem, sed non expugnatur, quia verbum domini manet in aeternum.

Apparet autem res levis esse commiscere evangelium et legem, fidem et opera, sed plus damni affert, quam humanus captus assequi potest [23]). Nam non solum obscurat cognitionem gratiae, sed Christum cum omnibus suis beneficiis tollit, et totum evangelium, ut Paulus hic ait, evertit. Hujus autem tanti mali causa

---

21) Iustitia legis et gratiae contrariae sunt. 22) Qui commiscent legis et gratiae justitiam, eversores sunt evangelii. 23) Quae incommoda sequantur, cum fides et opera confunduntur.

est caro nostra, quae peccatis immersa non videt aliam rationem, qua sese explicet ex his, quam per opera. Ideo vult vivere in justitiis legis, et niti fiducia operum suorum. Est itaque prorsus ignara doctrinae fidei et gratiae, sine qua tamen impossibile est conscientiam reddi pacatam. Apparet quoque ex his verbis Pauli: „Et volunt pervertere etc." pseudoapostolos valde audaces et impudentes fuisse homines, qui toto conatu opposuerunt se Paulo. Ideo ipse suo spiritu et πληροφορίᾳ fretus vicissim sese fortissime opponit eis, ac mirum in modum extollit contra ipsos suum ministerium, dicens:

Sed licet nos, aut angelus e coelo evangeliset vobis praeterquam quod evangelisavimus vobis, anathema sit.

Paulus meras flammas loquitur, tamque vehementer ardet [24]), ut incipiat etiam quasi angelis maledicere. Etiam nos ipsi, inquit, ego et fratres mei, Timotheus, Titus et quotquot mecum Christum pure docent (non loquor jam de mentium seductoribus), imo si angelus e coelo etc., tamen velim potius anathema esse me, fratres meos, denique etiam angelum e coelo, quam quod meum evangelium inverti debeat. Maximus profecto is ardor est, quod tam confidenter maledicere audet non solum sibi, fratribus suis, sed etiam angelo e coelo. Ἀνάθεμα graece, ebraice חֵרֶם, latine est maledictum [25]), exsecratum, reprobum et simpliciter separatum ab usu, consortio et communione Dei. Sic Hiericho civitas, ait Iosua (6, 17.), sit perpetuum ana-

---

24) Zelus Pauli vehemens in pseudoapostolos. 25) Ἀνάθεμα חֵרֶם

thema, ut nunquam reaedificetur. Et Levit. ult. (27, 29.) scriptum est: „Si homo aut quodcunque animal fuerit anathemati devotum, occidatur et non permittatur vivere.“ Sic Amalech et quasdam civitates divina sententia anathemati destinatas oportuit prorsus deleri. Est igitur Pauli sententia: Velim potius me, alios, imo angelum e coelo maledictum esse, quam aliud evangelium praedicari vel a nobis vel ab aliis praeter id, quod praedicavimus [26]). Sic se ipsum primum devovet et maledicit Paulus. Solent enim boni artifices se ipsos primum arguere, ut eo liberius et vehementius postea ceteros arguere possint. Concludit ergo Paulus, non esse aliud evangelium praeter id, quod ipse praedicavit. Praedicavit autem evangelium non a se ipso excogitatum, sed quod Deus ab initio promiserat per prophetas suos in scripturis sanctis, Rom. I. Ideo certissime pronuntiat se, alios, imo etiam angelum e coelo maledictos esse, si diversum ab illo priore doceant. Nam vox evangelii semel emissa non revocabitur usque ad diem judicii.

Sicut praediximus, et nunc iterum dico: Si quis vobis evangelisaverit praeter id, quod accepistis, anathema sit.

Idem repetit mutatis tantum personis. Supra maledixit sibi ipsi, fratribus suis, angelo e coelo. Hic, si qui alii sunt, inquit, praeter nos, qui etiam evangelisant vobis praeter id, quod a nobis accepistis, illi quoque sint maledicti. Itaque simpliciter omnes doctores, se ipsum, fratres suos, angelum, deinde quoscunque alios, nempe adversarios doctores, devovet et ma-

26) Evangelium Pauli.

judicit. Vehementissimus is ardor est in apostolo [27]), quod maledicere audet omnibus doctoribus in toto orbe terrarum et coelo, qui invertunt evangelium suum et diversum docent. Omnes enim cedere debent evangelio, quod Paulus praedicavit, aut anathema fieri et damnari. Utinam haec horribilis apostoli sententia terrorem incuteret eversoribus evangelii Pauli, quorum hodie, pro dolor, mundus plenus est.

Mutatio personarum hic consideranda est [28]). Aliter enim loquitur Paulus in prima maledictione, quam in hac secunda. In prima inquit: „Licet nos aut angelus e coelo evangeliset vobis praeter id, quod evangelisavimus vobis etc.", in secunda: „Praeter id, quod accepistis," hocque consulto facit, ne Galatae dicerent: Nos non invertimus evangelium, quod tu Paule nobis praedicasti, sed te praedicante illud non recte intelleximus; doctores vero te sequentes ostenderunt nobis veram ejus intelligentiam. Hoc, inquit, nullo modo admittam. Nihil debent illi addere vel corrigere, sed quod audistis a me, hoc sincerum est verbum Dei, hoc solum maneat. Nec me alium evangelii doctorem nec vos alios discipulos esse cupio. Ideo si aliquem audieritis afferentem aliud evangelium praeter id, quod a me audistis, vel gloriantem se meliora traditurum, quam a me accepistis, is sit una cum discipulis suis anathema.

Ea autem est natura ministrorum Satanae [29]), quod hac mira arte norint irrepere et insinuare se in animos hominum. Fatentur eos, qui ante se docuerunt

---

27) Vehementia Pauli in pseudoapostolos. 28) Mutatio personarum hoc loco consideranda. 29) Natura fanaticorum spirituum.

evangelium, bene quidem coepisse, sed hoc non esse satis; se vero certissima afferre, quae ita velint tradere, ut auditores magnum fructum inde ferre possint etc. Sic hodie fanatici homines tribuunt nobis hoc laudis, quod recte inchoaverimus negotium evangelii. Sed quia eorum blasphemam doctrinam detestamur ac damnamus, appellant nos adulatores et novos papistas, duplo deteriores veteribus. Hac arte parant sibi ingressum fures et latrones in ovile domini, ut furentur, mactent et perdant, nempe quod primum nostra confirmant, deinde corrigunt nos, et clarius exponunt, ut ipsi nugantur, quod nos non satis aut minus recte intellexerimus. Eodem modo fecerunt sibi pseudoapostoli aditum ad Galatas. Paulus (dixerunt) jecit quidem fundamentum christianae doctrinae, sed veram rationem justificationis non tenet, quia defectionem a lege docet. Hoc igitur, quod ipse non potuit recte tradere, accipite a nobis. At Paulus non vult aliud doceri ab ullo, nec aliud audiri et accipi a Galatis, nisi quod ipse prius docuit eos, et ipsi ab eo audierunt et acceperunt. Qui autem, inquit, aliud docent aut accipiunt, anathema sunto.

Priora duo capita fere nihil aliud continent [30]), quam meras apologias et confutationes. Nam in fine secundi capitis incipit tandem tractare locum justificationis. Admonere tamen nos haec Pauli sententia debet, anathema esse quotquot sentiunt papam esse arbitrum scripturae, item, Ecclesiam habere potestatem supra scripturam, id quod impie docuerunt canonistae et sententionarii usi hoc fundamento: Ecclesia tantum approbavit quatuor evangelia, ergo tantum quatuor sunt; si

30) Summa primorum duorum capitum.

plura approbasset, plura essent. Cum autem ecclesia pro arbitrio suo potuit suscipere et approbare evangelia, quae et quot voluit, ergo ecclesia est supra evangelium. Tenet consequentia a baculo ad angulum [31]). Ego approbo scripturam, ergo sum supra eam. Ioannes baptista approbat et confitetur Christum, ac commonstrat eum digito, ergo est supra Christum. Ecclesia approbat christianam doctrinam et fidem, ergo est supra eam.

Pro confutanda hac ipsorum impia ac blasphema in Deum doctrina habes hic clarissimum textum et coeleste fulmen, quod Paulus simpliciter se ipsum, angelum e coelo, doctores in terra, et quidquid est magistrorum, hoc totum rapit et subjicit sacrae scripturae [32]). Haec regina debet dominari, huic omnes obedire et subjacere debent. Non ejus magistri, judices seu arbitri, sed simplices testes, discipuli et confessores esse debent, sive sit papa, sive Lutherus, sive Augustinus, sive Paulus, sive angelus e coelo, neque alia doctrina in eccelesia tradi et audiri debet, quam purum verbum Dei, hoc est, sancta scriptura, vel doctores et auditores cum sua doctrina anathema sunto.

Nunc enim homines suadeo an Deum?

Ista dicuntur eodem ardore quo superiora, quasi dicat: Num ego Paulus, qui publice in ecclesiis praedicavi, adeo ignotus sum? Num mei agones acerrimi et tot pugnae contra Iudaeos obscurae sunt? Ex meis concionibus, ex tot et tantis afflictionibus, satis opi-

---

31) Argumentum papistarum, quod ecclesia sit supra scripturam. 32) Paulus angelos et homines subjicit scripturae

nor, apparet, an hominibus inserviam an Deo? Omnes namque vident, quod hac mea praedicatione conciliarim mihi ubique persecutionem, summa et atrocissima odia gentis meae et omnium hominum [33]). Satis ergo ostendo, quod mea praedicatione non quaeram favorem ac plausum hominum, sed beneficium et gloriam Dei illustrare quaeram.

Neque nos (liceat hoc citra jactantiam dicere) doctrina nostra favorem hominum quaerimus. Docemus enim omnes homines natura esse impios et filios irae, liberum arbitrium, vires humanas, sapientiam, justitiam omnemque religionem voluntariam damnamus; summa, nihil omnino in nobis esse dicimus, quod valeat ad promerendam gratiam ac remissionem peccatorum, sed sola, unica ac mera Dei misericordia propter Christum eam nobis contingere praedicamus. Sic enim enarrant coeli gloriam Dei et opera ejus damnatis universis hominibus ac operibus eorum. Hoc certe non est praedicare in gratiam hominum et mundi. Mundus enim non potest gravius aut acerbius irritari, quam cum damnatur sapientia, justitia, religio, potentia ejus. Haec optima et summa dona mundi damnare, profecto non est adulari mundo, sed potius odium et infortunium (ut ajunt) ultro quaerere et in promtu etiam invenire. Nam si homines et omnia ipsorum in speciem optima studia damnamus, fieri aliter non potest, quin statim inveniamus eorum acerbissima odia, persecutiones, excommunicationes, damnationes et caedes.

Si cetera ergo, inquit Paulus, vident, cur et hoc non vident, quod divina doceo [34]), non humana? hoc

33) Quam mercedem acceperit Paulus pro suo labore.
34) Divina docere.

est, quod mea doctrina non quaero hominum favorem, sed Dei misericordiam in Christo nobis exhibitam illustro? Nam si favorem hominum quaererem, non damnarem omnia ipsorum opera. Hoc ipso autem, quod opera hominum damno, hoc est, quod sententiam divinam fero ex verbo Dei (cujus ego minister et apostolus sum) contra omnes homines, quod peccatores, impii, injusti, filii irae, captivi Satanae ac damnati sint, quodque justificentur non operibus, non circumcisione, sed sola gratia et fide in Christum, concilio mihi odium implacabile omnium hominum. Nihil enim minus audire possunt, quam se esse tales, imo praedicari volunt sapientes, justi, sancti etc. Quare ista res satis testatur, me humana non docere.

Ad eundem modum loquitur et Christus Ioann. 7. (v. 7.): „Non potest vos odisse mundus, me autem *odit, quia testimonium* perhibeo de eo, quod opera ejus mala sint;" et Ioann. 3. (v. 19.): „Hoc est judicium, quod lux venit in mundum, et dilexerunt homines magis tenebras, quam lucem, erant enim opera eorum mala." Quod autem divina doceo, inquit apostolus, vel ex hoc satis intelligi potest, quod solius Dei gratiam, misericordiam, beneficium et gloriam praedico. Deinde qui ea loquitur, ut Christus ait, quae dominus ac magister suus ei mandavit, et non se, sed eum, cujus apostolus est, glorificat, is certum et divinum verbum affert et docet. At ego ea tantum, quae mihi divinitus mandata sunt, doceo, nec me ipsum, sed eum, qui misit me, glorifico. Praeterea concito mihi iram et indignationem Iudaeorum et gentium [35]), igitur

35) Signa quae testantur Pauli doctrinam veram.

doctrina mea est vera, pura, certa et divina, neque potest esse alia (multo minus melior) quam haec mea. Quare quaecunque alia, quae non eodem modo docent, ut mea, omnes homines esse peccatores, et sola fide in Christum justificari, necessario est falsa, incerta, impia, blasphema, maledicta et diabolica, talesque sunt omnes, qui eam docent et accipiunt.

Sic nos cum Paulo securissime et certissime pronuntiamus, omnem doctrinam esse maledictam, quae cum nostra dissidet. Nam neque nos certe quaerimus nostra praedicatione plausum hominum aut favorem principum, episcoporum etc., sed solius Dei favorem, cujus etiam solius gratiam ac misericordiam praedicamus conculcatis ac damnatis omnibus nostris. Qui igitur aliud evangelium vel contrarium nostro docet, missum a diabolo et anathema esse confidenter dicimus.

An quaero hominibus placere?

Id est, inservione hominibus, an Deo? Semper oblique petit pseudoapostolos. Hi necessario, inquit, quaerunt hominibus placere, ac illis adulantur [36]). Per hoc enim quaerunt, ut ipsi vicissim in carne eorum gloriari possint. Deinde quia odia ac persecutionem hominum nolunt ferre, docent circumcisionem, ut tantum persecutionem crucis Christi non sustineant, infra cap. 5. Sic hodie plures invenias, qui hominibus placere student, utque in pace ac securitate carnis agere possint, suadent humana, hoc est, docent impia [37]), vel certe contra conscientiam probant adversariorum blasphemias ac impia judicia contra verbum Dei, ut saltem prin-

---

36) Pseudoapostoli hominibus placere student. 37) Humana docentes placent hominibus.

cipum et episcoporum retineant favorem, ac sua non amittant. Nos vero, quia Deo, non hominibus placere studemus, concitamus nobis invidiam diabolicam et infamiam, sustinemusque probra et maledicta mundi, mortem et omnia mala.

Sic Paulus hic: „Non quaero, inquit, placere hominibus, ut ipsi doctrinam meam laudent, ac praedicent me optimum doctorem, sed soli Deo meam doctrinam placere cupio, atque per hoc infensos hostiliter reddo mihi homines, hocque experior. Rependunt enim mihi mercedem [38]) ignominiam, blasphemiam, carcerem, gladium etc. Contra pseudoapostoli humana docent, hoc est, placentia et plausibilia rationi, hocque ideo, ut pacem habeant, et populi favorem ac plausum mereantur. Et hi quod quaerunt, inveniunt [39]). Laudantur enim et magnifiunt ab omnibus. Sic et Christus *Matth.* 6. (v. 2.) ait, hypocritas omnia facere, ut glorificentur ab hominibus, et Ioann. 5. (v. 44.) graviter increpat tales: „Quo modo, inquit, potestis credere, qui gloriam ab invicem accipitis, et gloriam, quae a solo Deo est, non quaeritis?“ Quae hactenus dixit Paulus, exempla fere tantum sunt. Interim tamen ubique vehementer urget suam doctrinam veram et germanam esse. Ideo hortatur Galatas, ne ea spreta aliam recipiant.

Si adhuc hominibus placerem, Christi servus non essem.

Haec omnia referenda sunt ad totum officium et ministerium Pauli, ut sit antithesis quaedam contra

---

38) Merces piorum doctorum. 39) Merces impiorum.

priorem conversationem ipsius in judaismo, quasi dicat: Putatis me adhuc hominibus placere, ut antea feci? Sic infra cap. 5. (v. 11.): „Si circumcisionem adhuc praedico, quid adhuc persecutionem patior?“ quasi dicat: An non videtis et auditis quotidianos agones, maximas persecutiones et afflictiones meas? Postquam conversus et ad apostolatum vocatus sum, nunquam suasi hominibus, nunquam quaesivi eis placere, sed soli Deo, hoc est, ministerio et doctrina mea non quaero gloriam et favorem hominum, sed Dei.

Paulus ista dicit, ut ostendat, quam insidiose et callide studuerint pseudoapostoli invidiam sibi concitare apud Galatas. Quaesierunt ex concionibus et scriptis ejus antilogias (ut hodie adversarii ex nostris libris colligunt) atque ita convincere eum voluerunt, quod pugnantia docuisset, ideoque dicebant fidem Paulo non adhibendam, sed servandam esse circumcisionem et legem[40]), id quod ipse etiam comprobaret suo proprio exemplo, quia secundum legem circumcidisset Timotheum, cum viris quatuor purgasset se in templo Hierosolymis, caput totondisset in Cenchraeis etc. Ista calumniatores finxerunt Paulum necessario fecisse, coactum mandato ac auctoritate apostolorum etc., quae tamen libere observaverat in obsequium infirmorum, qui nondum intelligebant libertatem christianam, ne offenderentur. Ad quorum calumnias ita respondet: Quomodo haec vera sint, quae pro evertendo meo evangelio et rursum erigenda lege et circumcisione contra me fingunt pseudoapostoli, satis res ipsa loquitur. Nam si praedicarem legem et circumcisionem

40) Mendacia pseudoapostolorum Paulo etc.

et laudarem vires et studia hominum, non essem invisus hominibus, sed placerem ipsis.

Notum enim facio vobis, fratres, evangelium, quod evangelisatum est per me, non esse secundum hominem. Neque enim ego ab homine accepi illud neque didici, sed per revelationem Iesu Christi.

Haec est propositio praesentis loci, quae dabit confutationem et apologiam usque ad finem 2. cap., estque historia perpetua quaedam, quam Paulus hic recitat. In qua concordanda anxie sese torquet et multum laborat Hieronymus. Verum causam ipsam non attingit, quia non considerat, quid Paulus velit, aut quo spectet. Sunt autem historiae in scripturis saepe concisae et confusae, ut conciliari facile non possint [41]), ut sunt negationes Petri et historia passionis Christi etc. Sic hic Paulus integram historiam non recitat. Ego non laboro neque multum sollicitus sum de ea concordanda, sed tantum hic considero, quod Pauli sit consilium, et quo spectet.

Est autem praesentis loci haec propositio [42]): Evangelium meum non est secundum hominem, neque illud accepi ab homine, sed per revelationem Iesu Christi. Istam propositionem urget, in ea commoratur, et jurejurando eam confirmat, quod evangelium suum non didicerit ab ullo homine, sed per revelationem Iesu Christi acceperit. Et necessario jurat, ut hoc credant Galatae, deinde ne aurem praebeant pseudo-

---

41) Historias scripturae saepe confusas esse. · 42) Propositio hujus loci.

apostolis, quos mendaces arguit, quia dixerant, Paulum accepisse et didicisse evangelium suum ab apostolis. Quod autem dicit evangelium suum non esse secundum hominem [43]), non hoc vult, quod evangelium suum non sit humanum, quia hoc per se notum est, nam et pseudoapostoli gloriabantur suam doctrinam non esse humanam, sed divinam; sed hoc vult, quod nullo ministerio hominum evangelium didicerit, aut humano medio acceperit (ut nos omnes vel hominum ministerio discimus, vel aliquo alio humano medio accipimus, alii audiendo, alii legendo, scribendo, pingendo etc.), sed quod simpliciter illud acceperit per revelationem Iesu Christi. Qui aliter distinguere vult, illi sane per me licebit.

Apostolus hic obiter ostendit Christum non solum hominem, sed simul esse verum Deum et hominem [44]), cum ait, se evangelium suum non accepisse per hominem. Accepit autem evangelium suum Paulus in via, cum proficisceretur Damascum, ubi Christus ei apparuit, et cum eo locutus est [45]). Locutus est et postea cum eo in templo Hierosolymis, sed in via evangelium accepit, ut Luc. in act. cap. 9. (v. 6.) historiam recitat. „Surge, inquit ad eum Christus, et ingredere civitatem, et dicetur tibi, quid te oporteat facere.“ Non iubet eum abire in civitatem ut evangelium ab Anania discat, sed Ananias debebat eum baptisare, manus illi imponere, ministerium verbi committere, ac ecclesiae eum commendare, non docere evangelium, quod per

---

43) Evangelium Pauli non est secundum hominem. 44) Christus Deus et homo. 45) Ubi Paulus acceperit evangelium suum.

solum, ut hic jactat, revelationem Iesu Christi jam antea in via acceperat. Idque fatetur Ananias ipse his verbis: „Salve, frater, inquiens, dominus, qui apparuit tibi in via, misit me, ut visum recipias etc.“ Ideo doctrinam ab Anania non accepit, sed jam vocatus, illuminatus et edoctus a Christo in via, mittitur ad Ananiam, ut etiam testimonium habeat ab hominibus, se esse divinitus vocatum ad praedicandum evangelium Christi.

Ista recitare cogitur Paulus ad depellendam calumniam pseudoapostolorum, qui studebant invidia eum gravare apud Galatas, hoc modo, quod Paulus longe inferior esset reliquis apostolorum discipulis, qui, quod docerent et servarent, accepissent ab apostolis, quorum etiam conversationem longo tempore vidissent. Haec eadem ipsum quoque Paulum, etiamsi neget, ab eis accepisse. Cur igitur potius inferiori vellent obtemperare, et auctoritatem ipsorum apostolorum, qui non solum majores et doctores essent Galatarum, sed omnium ecclesiarum totius orbis terrarum contemnere? Fuit hoc pseudoapostolorum profecto magnum et firmum argumentum ab auctoritate apostolorum sumtum [46]), quo in momento Galatae fuerunt subversi, praesertim in ista causa. Ego nunquam credidissem, nisi admonitus istis exemplis ecclesiarum Galatiae, Corinthiorum, Asiae etc., quod hi etiam, qui initio acceperunt verbum cum gaudio (inter quos multi excellentes homines fuerunt), tam subito everti possent. Bone Deus, quam facile datur horribile et infinitum damnum unico argu-

---

46) Argumentum pseudoapostolorum ab auctoritate apostolorum sumtum.

mento, quod conscientiam sic percellit, subtrahente domino gratiam, ut aliquis totam rem in momento amittat. Facile ergo hoc fuco imposuerunt pseudoapostoli Galatis nondum corroboratis neque fixas radices habentibus, sed adhuc infirmis in fide.

Deinde causa quoque justificationis lubrica est, non quidem per se, per se enim est firmissima ac certissima, sed quoad nos 47); id quod ego ipse saepe experior. Novi enim, in quibus horis tenebrarum nonnunquam lucter. Novi, quoties ego radios evangelii et gratiae veluti in quibusdam densis nubibus subito amittam. Novi denique, quam versentur ibi in lubrico etiam exercitati, et qui pedem firmissime figunt. Habemus quidem cognitionem hujus causae, quia eam docere possumus, hocque certum signum est, nos tenere eam. Nemo enim alios docere potest, quod ipse ignorat. Signum scientis est, inquit ille, posse docere. Verum cum jam in praesenti agone uti debemus evangelio, quod verbum est gratiae, consolationis et vitae, ibi lex 48), verbum irae, tristitiae et mortis praevenit evangelium, et incipit tumultuari, et non minores terrores excitat in conscientia, quam terrifica illa et horribilis species in monte Sinai; sicut vel unus locus comminationis ex scriptura omnes obruat et obnubilet consolationes, adeoque omnia interiora nostra concutiat, ut plane obliviscamur causae justificationis, gratiae, Christi et evangelii.

Ideo quantum ad nos attinet, res valde lubrica est, quia nos lubrici sumus. Deinde dimidium nostri, nempe ipsam rationem et vires rationis habemus con-

---

47) Tanta est infirmitas etiam in piis, ut aegre assentiantur promissis Dei, licet certissima sint. 48) Legis officium.

trarias nobis [49]). Resistit insuper spiritui caro, quae non potest certo statuere promissa Dei vera esse. Ideo pugnat et militat contra spiritum, et, ut Paulus ait, captivat spiritum, ut tam firmiter credere non possit, ac velit. Quare perpetuo inculcamus cognitionem Christi et fidem non esse rem aut opus humanum, sed simpliciter donum Dei [50]), qui ut creat, ita conservat fidem in nobis. Sicut autem per verbum fidem primum donat, ita deinceps per verbum exercet, auget, confirmat et perficit eam. Itaque summus Dei cultus [51]) et sabbatum sabbatorum est, exercere sese ad pietatem, tractare et audire verbum. Econtra nihil periculosius est, quam fastidium verbi [52]). Qui ergo sic friget, quod putat se apprehendisse, et incipit paulatim fastidire verbum, ille jam Christum et evangelium amisit, *et hoc quod putat se nosse, tantum speculative apprehendit*, estque similis viro, ut Iacobus ait, consideranti faciem in speculo, qui abiens statim obliviscitur, qualis fuerit; talesque fiunt tandem fanatici ac nugaces spiritus.

Quare unusquisque pius toto conatu summisque viribus contendat et decertet serio discere et conservare hanc doctrinam, et ad hoc utatur humili oratione coram Deo, et assiduo studio ac meditatione verbi [53]). Et quanquam vehementissime decertaverimus, adhuc satis tamen sudabimus. Habemus enim non contemnendos, sed maximos, fortissimos et valde assiduos hostes contra nos [54]), carnem nostram, omnia pericula

49) Certamina piorum. 50) Fides donum Dei. 51) Summus Dei cultus. 52) Quae incommoda sequantur fastidium verbi. 53) Tractatione verbi et oratione conservatur doctrina pietatis. 54) Hostes piorum.

mundi, item legem, peccatum, mortem, iram ac judicium Dei, et diabolum ipsum, qui nunquam quiescit, intus per ignita tela, foris per pseudoapostolos nos tentare, ut si non omnes, tamen plures ex nobis subvertat.

Valde igitur speciosum et robustum hoc argumentum pseudoapostolorum fuit, quod et hodie plures commovet [55]), scilicet, apostoli, sancti patres et eorum successores, sic docuerunt: Ecclesia sic sentit et credit. Impossibile est autem, quod Christus tot saeculis ecclesiam suam errare sinat. Tu certe solus non sapis plus, quam tot sancti viri et tota ecclesia etc. Hoc modo diabolus in angelum lucis transfiguratus per virulentos quosdam hypocritas hodie nos insidiose adoritur, qui dicunt: Nihil moramur papam, episcopos, summos verbi contemtores et persecutores, detestamur etiam hypocrisin et imposturam monachorum etc. Sed sacrosanctae catholicae ecclesiae auctoritatem cupimus illaesam. Ea tot saeculis sic sensit et docuit, sic senserunt et docuerunt omnes primitivae ecclesiae doctores, viri sanctissimi, multo majores ac doctiores te. Quis tu es, quod ausis ab his omnibus dissentire, et nobis diversum dogma obtrudere? Quando Satan hoc urget, et conspirat cum carne et ratione, perterrefit conscientia et desperat, nisi constanter ad te redeas, et dicas: Sive S. Cyprianus, Ambrosius, Augustinus, sive S. Petrus, Paulus, Ioannes, imo angelus e coelo aliter doceat, tamen hoc certo scio, quod humana non suadeo, sed divina, hoc est, quod Deo omnia tribuo, hominibus nihil.

55) Argumentum, quod hodie nobis opponitur, et multos movet.

Memini initio meae causae D. Staupitium [56]), tunc summum virum et vicarium ordinis Augustiniani, ad me dixisse. Hoc mihi, inquit, placet, quod haec doctrina, quam praedicas, gloriam et omnia soli Deo tribuit, hominibus nihil. Deo autem (id quod luce clarius est) nimium gloriae, bonitatis etc. attribui non potest. Ea vox vehementer tum me consolabatur et confirmabat. Et verum est doctrinam evangelii adimere hominibus omnem gloriam, sapientiam, justitiam etc. et ista tribuere soli creatori [57]), qui ex nihilo omnia facit. Multo autem tutius est tribuere nimium Deo, quam hominibus. Ibi enim cum fiducia dicere possum: Esto sane ecclesia, Augustinus et alii doctores, item Petrus, Apollo, imo etiam angelus e coelo diversum doceant, tamen mea doctrina est ejusmodi, quod solius Dei gratiam et gloriam illustrat et praedicat, et omnium hominum sapientiam, justitiam (in causa salutis) damnat. Hic peccare non possum, quia tribuo Deo et hominibus, quod proprie et vere utrisque competit.

At ais: Ecclesia est sancta, patres sunt sancti. Bene, sed ecclesia quamlibet sancta, tamen cogitur orare: „Remitte nobis debita nostra." Sic patres quamlibet sancti tamen per remissionem peccatorum salvati sunt. Ergo neque mihi, neque ecclesiae, neque patribus, neque apostolis, neque angelo e coelo credendum est, si quid contra verbum Dei docemus [58]), sed verbum domini stet in aeternum. Alioqui hoc argumentum pseudoapostolorum maxime valuisset contra Pauli doctrinam, quia profecto magna, magna inquam,

---

56) D. Staupitius. 57) Doctrina evangelii omnia tribuit Deo, hominibus nihil. 58) Neque apostolo, neque angelo credendum, si quid doceat contra verbum Dei.

res fuit, opponere totam ecclesiam cum toto choro apostolorum Galatis contra Paulum unicum, et eum recentiorem ac minus auctoritatis habentem. Firmissimum ergo hoc argumentum fuit, et potenter conclusit. Nemo enim libenter dicit ecclesiam errare, et tamen necesse est dicere, eam errare, si extra vel contra verbum Dei aliquid docet.

Petrus, apostolorum summus, vivebat et docebat extra verbum Dei, ergo errabat [59]). Neque Paulus hunc errorem (licet in speciem levis videbatur) dissimulavit, quia videbat hoc cessurum in perniciem toti ecclesiae, sed in faciem illi restitit, reprehendens in eo, quod secundum veritatem evangelii non ambularet, infra cap. 2. Igitur neque ecclesia, neque patres, neque apostoli, neque angeli audiendi sunt, nisi afferant et doceant purum Dei verbum.

Hoc argumentum et hodie maxime praegravat causam nostram [60]). Nam si neque papae, neque patribus, neque Luthero etc. credendum est, nisi doceant purum Dei verbum, cui tum credendum est? Quis interim certas faciet conscientias, utri purum Dei verbum doceant, nos an adversarii nostri? Nam et ipsi jactant se purum Dei verbum habere et docere. Nos papistis non credimus, quia verbum Dei non docent, neque possunt docere; et contra ipsi acerrime nos oderunt et insectantur ut pestilentissimos haereticos ac seductores. Quid hic faciendum? Num cuivis fanatico spiritui permittendum, ut doceat, quae velit, cum mundus neque audire, neque ferre nostram doctrinam

---

59) Petri error. 60) Argumentum speciosum contra nos.

possit? Ut maxime enim cum Paulo gloriemur, nos purum Christi evangelium docere (cui non solum cedere debeant caesar, papa et totus mundus, sed etiam obviis manibus et summa gratiarum actione suscipere, exosculari et diligenter curare, ut ubique doceretur; si autem aliquis diversum doceat, sive sit papa, sive S. Augustinus, sive apostolus, sive angelus e coelo, eum esse cum suo evangelio anathema), nihil tamen proficimus, sed audire cogimur, hanc nostram gloriationem non solum esse superbam, temerariam, vanissimam, sed et blasphemam ac diabolicam. Si vero demittimus nos et cedimus furori adversariorum, tum utrique et papistae et fanatici spiritus superbiunt. Hi aliquid novi, quod mundus antea non audivit, afferre et docere, illi vero suas obominationes rursum erigere et confirmare volunt. Quisque igitur videat, ut certissimus sit de sua vocatione et doctrina, ut cum Paulo certissime ac securissime ausit dicere: „Etiamsi nos aut angelus e coelo etc."

Hactenus de propositione hujus loci, quae est: Ego evangelium meum ab homine non accepi, sed per revelationem Iesu Christi. Hanc prolixe nunc probabit per multas historias ac res gestas.

Audistis enim conversationem meam aliquando in judaismo, quod supra modum persequebar ecclesiam Dei, et vastabam eam, et proficiebam in judaismo supra multos coaetaneos meos in genere meo.

Hic locus non habet aliquam singularem doctrinam, allegat tamen Paulus hic suum exemplum [61]),

61) Pauli zelus pro lege Dei.

dicens: Ego fortius et constantius defendi pharisaismum et judaismum quam vos et falsi doctores vestri. Quare si justitia legis aliquid esset, tunc et ego ab ea non defecissem, in qua tamen praestanda ante cognitum Christum ita me exercui et profeci etiam, ut multos generis mei coaetaneos superaverim. Deinde etiam pro defendenda ea usque adeo zelavi, ut acerrime persecutus sim ecclesiam Dei, ac vastaverim eam. Nam multos sanctorum potestate a principibus sacerdotum accepta carceribus inclusi, et cum occiderentur, detuli sententiam, et per omnes synagogas frequenter puniens eos compellebam blasphemare, et amplius insaniens in eos persequebar usque in exteras civitates.

Abundantius aemulator existens paternarum mearum traditionum.

Paternas traditiones hoc loco vocat [62]) non pharisaicas aut humanas, ut Hieronymus recte admonet. Nam hic non agit de pharisaicis traditionibus, sed de re longe magis ardua. Itaque ipsam sanctam legem Mosi vocat traditiones paternas, hoc est, a patribus acceptas et hereditatas. Pro his, inquit, maxime in judaismo zelavi. Ad eundem modum loquitur et ad Philipp. 3. (v. 5. 6). „Secundum legem, inquit, fui pharisaeus, secundum aemulationem persequens ecclesiam Dei, secundum justitiam, quae in lege est, conversatus sine querela," quasi dicat: Palam gloriari possem et insultare hic universae genti judaicae, et optimis et sanctissimis ex circumcisione, ut ex omnibus unum mihi producerent ardentiorem aut vehemen-

62) Quid Paulus vocet traditiones paternas.

tiorem propugnatorem legis Mosi, quam ego olim fuerim. Insignis plane prae ceteris eram zelotes paternarum traditionum, hoc est, studiosissimus justitiae legalis. Hoc vos, Galatae, movere debebat, ne crederetis istis impostoribus, qui legis justitiam magnifaciunt ut rem maximi momenti, cum in hac ipsa justitia legali, si gloriandum esset, ego verius excellenter gloriari possem.

Sic si quispiam alius, certe ego ante lucem evangelii pie sensi et zelavi pro papisticis legibus et patrum traditionibus, easque magno serio ut sanctas et earum observationem tanquam necessariam ad salutem ursi et defendi. Deinde ego ipse qua potui diligentia conatus sum eas praestare plus inedia, vigiliis, orationibus et aliis exercitiis corpus macerans, quam omnes illi, qui hodie tam acerbe oderunt et persequuntur me, quod eis nunc gloriam justificandi detraho. Nam in iis observandis tam diligens et superstitiosus eram, ut plus oneris imponerem corpori, quam ut sine periculo sanitatis ferre poterat; pure adoravi papam non quaerens praebendas, dignitates etc., sed quidquid feci, ex simplici corde, bono zelo, et ad gloriam Dei feci etc. Sed quae mihi erant lucra, ea cum Paulo arbitror nunc esse damnum propter excellentiam cognitionis Christi Iesu domini mei. Sed adversarii ut homines otiosi et nullis tentationibus probati, non credunt, talia expertos et perpessos esse me et plerosque alios, qui summo studio quaerebant pacem cordis, quam tamen in tantis tenebris impossibile erat inveniri.

Cum autem placuit ei, qui me segregavit ex utero matris meae, et vocavit per gratiam suam, ut revelaret filium suum in me,

ut evangelisarem illum in gentibus, continuo non contuli cum carne et sanguine, neque veni Hierosolymam ad eos, qui ante me fuerunt apostoli, sed abii in Arabiam, et iterum reversus sum Damascum.

Haec prima est Pauli profectio [63]). Hieronymus hic sudat, et dicit Lucam in actis nihil scribere de profectione Pauli in Arabiam; quasi necesse sit singularum dierum res gestas et opera scribere, cum hoc impossibile sit. Satis sit, nos habere particulas et summam aliquam historiarum, ex quibus exempla et instructionem habere possumus. Testatur autem hic Paulus, se statim, postquam per gratiam Dei vocatus fuit ad praedicandum Christum inter gentes, abiisse in Arabiam, nemine consulto ad opus, ad quod erat vocatus. Hicque locus testatur, a quo edoctus sit, quibus mediis perveuerit ad cognitionem evangelii et apostolatum. „Cum placuit Deo," inquit, quasi dicat: Non per hoc meritus sum [64]), quod sine judicio zelabam pro lege Dei, imo iste stultus et impius zelus excaecabat me, ut Deo permittente ruerem in furores scelestissimorum criminum. Persequebar ecclesiam Dei, hostis eram Christi, et evangelium ipsius blasphemabam, denique auctor eram multi innoxii sanguinis fundendi; hoc meum erat meritum. In mediis istis furoribus vocatus sum ad tantam gratiam. Num propter furores istos? Minime. Sed exuberans gratia vocantis et miserentis Dei ignovit et remisit mihi istas blasphemias etc., et pro istis horribilibus peccatis meis, quae tum putabam esse summam justitiam et cultum

63) Prima Pauli profectio. 64) Meritum S. Pauli.

Deo gratissimum, dedit mihi suam gratiam, cognitionem veritatis, et vocavit ad apostolatum.

Nos iisdem meritis hodie pervenimus ad cognitionem gratiae [65]). Ego in monachatu Christum quotidie crucifixi, et falsa mea fiducia, quae tum perpetuo adhaerebat mihi, blasphemavi. Externe non eram sicut ceteri homines, raptores, injusti, adulteri, sed servabam castitatem, obedientiam et paupertatem, denique liber a curis praesentis vitae, totus eram deditus jejuniis, vigiliis, orationibus, legendis missis etc. Interim tamen sub ista sanctitate et fiducia justitiae propriae alebam perpetuam diffidentiam, dubitationem, pavorem, odium et blasphemiam Dei, eratque justitia illa mea nihil aliud quam latrina et suavissimum regnum diaboli. Ejusmodi namque sanctos diligit Satan [66]) ac pro suavissimis deliciis habet, qui sua ipsorum corpora et animas perdunt, qui defraudant et privant se omnibus benedictionibus donorum Dei. Interim tamen regnat in talibus summa impietas, caecitas, dubitatio, contemtus Dei, ignorantia evangelii, profanatio sacramentorum, blasphemia et conculcatio Christi, et abusus omnium bonorum Dei. In summa, tales sancti captivi servi sunt Satanae, ideo coguntur cogitare, loqui et facere, quae ipse vult, ut maxime foris videantur ceteros longe superare bonis operibus, austeritate et sanctitate vitae.

Tales nos sub papatu fuimus; profecto non minus (si non plus) contumeliosi et blasphemi in Christum et ejus evangelium, quam Paulus ipse, praecipue ego. Tanta erat auctoritas papae apud me, ut vel

---

65) Quibus meritis perveniamus ad gratiam. 66) Quos sanctos diabolus diligit.

in minimo dissentire ab ipso putarem crimen aeterna damnatione dignum, eaque impia opinio faciebat, ut crederem Ioannem Huss [67]) tam maledictum esse haereticum, ut vel de eo cogitare sceleratum ducerem, et pro defendenda auctoritate papae ipse ferrum et ignem subministrassem ad comburendum illum haereticum, et putassem me summum obsequium Deo praestare. Ideo publicani et meretrices ne mali quidem sunt, si conferas eos cum istiusmodi hypocriticis sanctis [68]). Illi enim peccantes remorsum conscientiae habent, nec sua impia facta justificant, hi vero tantum abest ut suas abominationes, idololatrias et impios cultus agnoscant esse peccata, ut praedicent esse justitiam et acceptissimum Deo sacrificium, et pro maxima sanctitate adorent, aliisque per ea salutem polliceantur, ac eis tanquam salutiferas res pro pecunia venditent.

Ea est ergo praeclara justitia nostra, hoc ingens meritum nostrum [69]), quo pervenimus ad cognitionem gratiae, nempe quod tam hostiliter ac satanice persecuti sumus, blasphemavimus, conculcavimus et condemnavimus Deum, Christum, evangelium, fidem, sacramenta, omnes pios, verum cultum Dei, et prorsus contraria docuimus et statuimus. Et quo sanctiores fuimus, hoc magis excaecati eramus, et purius diabolum adorabamus. Nemo nostrum non erat vir sanguinum, si non opere, tamen corde.

Cum placuit ei.

Quasi dicat: Mera et inaestimabilis gratia Dei

---

67) Ioannes Huss. 68) Publicani et meretrices meliores justitiariis. 69) Meritum nostrum.

est, quod mihi homini tam scelerato, blasphemo, persecutori et sacrilego non tantum parcit, sed insuper etiam cognitione salutis, spiritu, Christo filio suo, apostolatu et vita aeterna donat [70]). Sic nos similibus peccatis obnoxios respiciens Deus non solum remisit impietates et blasphemias nostras ex mera misericordia propter Christum, sed insuper etiam maximis beneficiis ac spiritualibus donis obruit nos. Verum multi ex nobis non solum ingrati sunt Deo pro hac inenarrabili gratia, et obliviscuntur purgationis, ut 2. *Pet.* 1. (v. 9.) dicitur, veterum suorum delictorum et donatae gratiae, sed rursum aperientes diabolo fenestram incipiunt fastidire verbum, plerique depravant etiam, ac novorum errorum auctores sunt. Horum novissima fiunt pejora prioribus.

Qui segregavit me ex utero matris meae.

Phrasis est ebraica [71]), hoc est, sanctificavit, ordinavit, paravit me; hoc est, jam praedestinaverat Deus, cum adhuc in utero matris essem, fore, ut tanto furore saevirem adversus ecclesiam, utque deinde mera gratia e medio cursu crudelitatis et blasphemiae meae misericorditer revocaret me in viam veritatis et salutis. Summa, cum nondum natus essem, eram apostolus in oculis Dei, et cum tempus venit, declaratus sum apostolus etiam coram mundo. Sic Paulus prorsus omnia merita praecidit, et soli Deo gloriam, sibi autem meram confusionem tribuit, quasi sic velit dicere: Omnia dona, minima et maxima, spiritualia et corporalia, quae mihi donaturus erat Deus, et omnia bona, quae

---

70) Quibus meritis pervenimus ad gratiam. 71) Segregare.

unquam per omnem vitam facturus eram, ipse Deus jam praedestinaverat, cum adhuc essem in utero matris, ubi neque cogitare, neque optare, neque facere quidquam boni potui, sed informis embryo fui. Ideo ex mera praedestinante ac miserante Dei gratia hoc donum mihi venit, etiam nondum nato [72]). Deinde cum jam natus eram, toleravit me infinitis monstris malorum et peccatorum onustum; atque plus declararet in me ingentissimam et infinitam magnitudinem suae misericordiae, remisit mihi ex mera gratia maxima et infinita peccata mea. Deinde etiam tanta ubertate gratiae obruit me, ut non solum ipse agnoscerem, quae donata essent nobis in Christo, sed ea aliis quoque praedicarem. Istiusmodi sunt merita omnium hominum, praecipue seniorum fatuorum, qui sese in stercoribus justitiae humanae prae ceteris exercuerunt.

Vocavit per gratiam.

Vide diligentiam apostoli. „Vocavit," inquit. Quomodo? Num propter pharisaismum, inculpatam ac sanctam vitam, orationes, jejunia, opera mea? Nec, multo minus propter blasphemias, persecutiones, violentias meas. Quomodo igitur? Per meram gratiam.

Ut revelaret filium suum in me.

Hic audis, cujusmodi doctrina sit data et commissa Paulo [73]), nempe doctrina evangelii, quae est revelatio filii Dei [74]). Ea diversa est doctrina a lege, quae non revelat filium Dei, sed ostendit peccatum, perterrefacit conscientiam, revelat mortem, iram et

---

72) Merita S. Pauli. 73) Doctrina Pauli. 74) Evangelium revelat filium Dei.

judicium Dei, ac infernum, quae omnia non sunt filius Dei. Est ergo evangelium doctrina talis, quae nullam legem admittit. O qui hic bene distinguere nosset, ne in evangelio legem quaereret, sed id ab illa tam longe discerneret, quam distat coelum a terra. Differentia illa in se facilis, certa et plana est, sed nobis difficilis, imo fere incomprehensibilis est. Facile quidem dixeris, evangelium nihil aliud esse, quam revelationem filii Dei, quam cognitionem Iesu Christi, non esse revelationem aut cognitionem legis; sed in agone conscientiae et in ipsa praxi hoc certo statuere, est difficile etiam exercitatissimis.

Si autem evangelium revelatio filii Dei est, ut Paulus hic definit [75]), tunc certe non accusat et perterrefacit conscientias, non minatur mortem et in desperationem adducit, ut lex facit, sed est doctrina de *Christo*, qui certe neque lex, neque opus est, sed nostra justitia, sapientia, sanctificatio et redemtio 1. Corinth. 1. (v. 30). Quanquam hoc meridiana luce clarius sit, tamen tanta fuit papistarum dementia et caecitas, ut ex evangelio legem caritatis, ex Christo legislatorem fecerint [76]), qui graviora praecepta tulerit, quam Moses ipse. Sed evangelium docet, Christum non venisse, ut ferret novam legem, et traderet praecepta de moribus, sed ideo venisse dicit, ut hostia fieret pro peccatis totius mundi, quodque remittantur nobis peccata, et donetur vita aeterna propter ipsum, non propter opera legis aut nostram justitiam. De hoc inaestimabili thesauro nobis gratis donato proprie evangelium concionatur. Quare doctrinae genus

---

75) Diffinitio evangelii. 76) Sophistae ex evangelio legem caritatis, ex Christo Mosen fecerunt.

est, quod non discitur aut acquiritur ullo studio, diligentia aut sapientia hominum, aut lege etiam divina, sed per Deum ipsum, ut Paulus hic ait, revelatur [77]; primum externo verbo, deinde intus per Spiritum. Est itaque evangelium verbum divinum, quod de coelo descendit, et per Spiritum sanctum revelatur, qui et ad hoc missus est, sic tamen, ut verbum externum praecedat. Nam nec Paulus ipse habuit revelationem internam, nisi prius audisset verbum externum e coelo, nempe hoc: „Saule, Saule, quid me persequeris etc.“ (Act. 9, 4.) Primum ergo audivit verbum externum, deinde secutae sunt revelationes, cognitio verbi, fides et dona Spiritus.

Ut evangelisarem illum inter gentes.

Paulus apte ordinat sua verba: „Placuit, inquit, Deo, ut revelaret filium suum in me.“ Ad quid? Non tantum ut ipse crederem in filium Dei, sed ut etiam revelarem eum inter gentes [78]. Cur non inter Iudaeos? Atque hic vides Paulum proprie esse apostolum gentium, etiamsi inter Iudaeos quoque Christum praedicavit. Brevissime hic complectitur Paulus, ut saepe solet, suam theologiam [79], quae est, praedicare Christum inter gentes, quasi dicat: Nolo gentes onerare lege, quia sum apostolus et evangelista gentium, non earum legifer. Sic dirigit omnia verba in pseudoapostolos, quasi dicat: Non audistis, o Galatae, a me doceri justitiam legis vel operum, hoc enim pertinet ad Mosen, non ad me Paulum, apostolum gentium [80]. Nam ego ad vos habeo officium et ministerium evan-

77) Evangelium non discitur humano studio, sed divinitus revelatur. 78) Paulus gentium apostolus. 79) Theologia Pauli. 80) Officium Pauli ad gentes.

gelii, ut annuntiem vobis eandem revelationem, quam ego habeo. Ergo nullum debetis audire doctorem, qui legem docet, nam inter gentes non lex, sed evangelium, non Moses, sed filius Dei, non justitia operum, sed fidei debet praedicari. Haec propria est praedicatio ad gentes pertinens [81]).

Continuo non contuli cum carne et sanguine.

Hieronymus perstringit hoc loco Porphyrium et Iulianum, qui criminantur in Paulo arrogantiam [82]), quod noluerit evangelium suum conferre cum ceteris apostolis; item quod Paulus vocaverit apostolos carnem et sanguinem. Sed breviter, Paulus non loquitur hic, cum mentionem facit carnis et sanguinis, de apostolis, nam statim addit: „Neque veni Hierosolymam ad eos, qui ante me fuerant apostoli;" sed hoc vult dicere, quod post acceptam revelationem evangelii a Christo cum nullo hominum contulerit in Damasco, multo minus a quopiam petierit, ut se evangelium doceret, item, quod neque abierit Hierosolymam ad Petrum et alios apostolos, ut ab eis evangelium disceret, sed quod statim in Damasco, ubi baptisma et manuum impositionem ab Anania acceperat (oportuit enim eum habere externum signum et testimonium suae vocationis), praedicaverit Iesum esse filium Dei. Eadem scribit Lucas Actor. 9.

Neque veni Hierosolymam ad eos, qui ante

---

81) Praedicatio gentium. 82) Quid reprehenderit in Paulo Porphyrius, Iulianus etc.

me fuerant apostoli, sed abii in Arabiam, et iterum reversus sum Damascum.

Hoc est, neque visis, neque consultis antea apostolis abii in Arabiam, statimque suscepi officium praedicandi evangelium inter gentes, ad quod vocatus fueram, et revelationem divinam acceperam. Frustra igitur quaerit Hieronymus, quid in Arabia Paulus fecerit? Quid enim aliud faceret, quam quod Christum praedicaret? In hoc enim dicit filium Dei sibi revelatum esse, ut ipsum inter gentes praedicaret. Quare statim a Damasco, gentili urbe, in Arabiam, ubi etiam gentes erant, se recipit, et illic officium suum strenue facit, non discens prius evangelium ab ullo homine aut ab apostolis, sed contentus sola vocatione coelesti et revelatione Christi.

Quare totus iste locus est confutatio quaedam argumenti pseudoapostolorum [83]), quo usi sunt contra Paulum. Dixerunt enim, eum fuisse discipulum et auditorem apostolorum, qui secundum legem viverent; deinde Paulum ipsum quoque vixisse secundum legem, ideo necessarium esse, ut etiam ipsae gentes legem servent et circumcidantur. Ut igitur calumniatoribus istis os obstruat, recitat hanc longam historiam. Ante conversionem, inquit, non didici evangelium meum ab apostolis aut ab aliis fratribus credentibus, quia extreme persecutus sum non solum hanc doctrinam, sed etiam ecclesiam Dei, quam et vastavi; neque post conversionem, quia continuo praedicavi non Mosen cum sua lege, sed Christum Damasci, nemine consulto nec visis apostolis. Sic et nos gloriari possumus, nos a

83) Confutatio argumenti pseudoapostolorum.

papa non accepisse nostram doctrinam. Scripturam sacram et externa symbola habemus quidem ab eo, non autem doctrinam, quae solo dono Dei nobis contigit. Deinde accessit studium, lectio et inquisitio nostra. Nihil ergo est, quod hodie adversarii argumentantur: Quis crederet vestrae doctrinae, Lutherani, cum in publico officio non sitis? Vos debetis doctrinam a papa, ab episcopis accipere, qui ordinati et in legitima functione sunt etc.

Deinde post annos tres veni Hierosolymam videre Petrum, et mansi apud eum diebus quindecim. Alium autem apostolorum vidi neminem nisi Iacobum fratrem domini.

Paulus fatetur se fuisse apud apostolos, non autem apud omnes. Indicat tamen, quod ascenderit ad eos *Hierosolymam*, non jussus, sed sua sponte. Deinde non gratia discendi aliquid ab ipsis, sed tantum videndi Petrum. Eadem scribit Lucas in act. cap. 9. (v. 27.), quod Barnabas duxerit Paulum ad apostolos, et illis narraverit, quomodo in via vidisset dominum, quodque locutus esset cum eo, item, quomodo in Damasco libere egisset in nomine Iesu. Hoc ei testimonium perhibet Barnabas. Omnia igitur verba sic instructa sunt, ut neget suum evangelium ab homine esse. Fatetur quidem se Petrum vidisse et Iacobum fratrem domini, sed praeter hos duos neminem alium, nihil autem didicisse ab eis etc.

Concedit itaque se Hierosolymis fuisse apud apostolos, hocque recte narraverunt pseudoapostoli. Concedit insuper se vixisse secundum morem Iudaeorum, sed hoc fecisse tantum apud Iudaeos. Nam istam regulam servavit Paulus: Cum fueris Romae, romano

vivito more. Hocque testatur 1. Corinth. 9. (v. 19—22.): „Cum liber essem, inquit, ab omnibus, omnium me servum feci, ut plures lucrifacerem. Factus sum Iudaeis tanquam Iudaeus etc. Omnibus factus sum omnia [84]), ut omnes salvos facerem." Concedit igitur se fuisse Hierosolymis apud apostolos, sed negat se didicisse evangelium suum ab ipsis; item negat, quod coactus sit docere evangelium, ut apostoli praescripserunt. Vis ergo est in vocabulo „videre," ut Petrum viderem, inquit, ascendi, non ut ab eo discerem. Ideo Petrus non est factus mihi magister, neque Iacobus. Alios omnino se vidisse negat.

Sed cur Paulus tam multis verbis hoc agit, ut ferme usque ad taedium inculcet, se evangelium suum non accepisse ab homine [85]), nec ab ipsis apostolis didicisse? Ipse vult ecclesias Galatiae jam per pseudoapostolos eversas reddere certas, quod suum evangelium sit divinum verbum. Ideo hoc tam vehementer urget. Et nisi hoc obtinuisset, non potuisset reprimere pseudoapostolos, nam ei opposuissent: Nos Paulo similes sumus, quia aeque apostolorum discipuli, ac ipse; deinde ipse unus et solus est, nos plures sumus. Excellimus igitur eum auctoritate et numero.

Hic Paulus cogebatur gloriari, affirmare et jurare, se evangelium a nullo homine didicisse [86]), nec ab ipsis apostolis accepisse, fuitque summa necessitas sic gloriari, non vana jactantia, ut Porphyrius et Iulianus calumniantur, qui non viderunt, ut neque Hieronymus, quid Paulus ageret. Periclitabatur hic Pauli ministe-

---

84) Paulus factus omnibus omnia 1. Cor. 9. 85) Cur Paulus glorietur se evangelium a nemine didicisse? 86) Cur toties inculcet Paulus a nemine se accepisse evangelium suum?

nium, periclitabantur omnes ecclesiae, quae ipso doctore usae fuerant. Requirebat igitur necessitas ministerii Pauli et omnium ecclesiarum, ut necessaria ac sancta superbia jactaret suam vocationem et revelationem evangelii sibi a Christo factam, ut certae redderentur conscientiae, Pauli doctrinam esse Dei verbum. Res hic magna et seria agebatur, nempe, ut omnes ecclesiae conservarentur in sana doctrina; in summa, agebatur de vita et morte aeterna. Ablato enim puro et certo verbo non exsistit amplius consolatio, salus, vita etc. Quare hoc consilio ista recitat, ut ecclesias retineat in vera doctrina, non dimicat pro defendenda gloria sua, ut Porphyrius calumniatur. Voluit ergo hac historia ostendere, se simpliciter a nullo accepisse evangelium suum, item, quod aliquot annos, nempe *tres* aut quatuor, idem evangelium praedicaverit quod *apostoli* ex revelatione divina in Damasco et Arabia, antequam aliquem ex apostolis vidisset.

Hieronymus hic ludit in mysterio quindecim dierum. Item dicit Paulum istis quindecim diebus a Petro doctum et mysterio ogdoadis et hebdoadis instructum esse. Ista nihil ad rem faciunt. Nam Paulus claris verbis dicit, se venisse Hierosolymam ad videndum Petrum, et mansisse apud eum quindecim diebus. Si fuisset ei discendum evangelium a Petro, aliquot annis fuisset ei ibi manendum, in quindecim diebus non factus fuisset tantus apostolus et doctor gentium, ut interim taceam, quod istis quindecim diebus, ut Lucas Actor. 9. (v. 27.) testatur, cum fiducia locutus sit in nomine domini Iesu, et disputaverit cum Graecis etc.

Quae autem scribo, ecce coram Deo, quod non mentior.

Quare addit juramentum? Quia narrat historiam.

Ideo coëgit eum necessitas fidei ecclesiarum jurare, ne dicerent pseudoapostoli: Quis novit, an verum dicat Paulus? Ibi vides Paulum, electum organum Christi, in tanto contemtu fuisse, ut ei necesse fuerit apud suos Galatas, quibus Christum praedicaverat, jurare, quod veritatem dicat [87]). Si hoc apostolis accidit, quod habuerint adversarios tam potentes, ut ausi sint eos contemnere et mendacii arguere, quid mirum, si idem hodie accidat nobis, qui non sumus digni, ut conferamur cum apostolis? Iurat igitur in re, ut apparet, levi, se verum dicere, scilicet, quod non manserit apud Petrum discendi, sed tantum videndi eum gratia. At si rem diligentius consideraveris, est magna et seria res, ut patet ex superioribus. Sic et nos exemplo Pauli juramus: Deus novit, quod non mentiamur etc.

Deinde veni in partes Syriae et Ciliciae.

Syria et Cilicia provinciae sunt vicinae. Hoc perpetuo hic agit, ut ostendat se ante et post visos apostolos semper fuisse doctorem evangelii, quod ex revelatione Christi acceperat, nunquam fuisse discipulum.

Eram autem ignotus a facie ecclesiis Iudaeae, quae erant in Christo. Tantum autem auditum habebant, quod, qui persequebatur nos aliquando, nunc evangelisat fidem, quam aliquando oppugnabat; et in me glorificabant Deum.

Hoc addit propter historiae consequentiam, quod

87) Paulus jurat.

praedicaverit in Syria et Cilicia, ubi vidisset Petrum, et sic praedicaverit, quod acquisierit testimonium omnium ecclesiarum in Iudaea, quasi dicat: Ego provoco ad testimonium omnium ecclesiarum etiam in Iudaea[88]. Non tantum in Damasco, Arabia, Syria et Cilicia, sed etiam in Iudaea testificantur ecclesiae, quod praedicaverim illam fidem, quam olim persecutus sum et oppugnavi; et glorificant Deum in me, non quia docuerim circumcisionem et legem Mosi servandam, sed de praedicata fide et aedificatis ecclesiis per meum ministerium evangelii. Habetis ergo testimonium non solum Damascenorum, Arabum etc., sed etiam totius catholicae ecclesiae in Iudaea etc.

CAPUT II.

Deinde post annos quatuordecim iterum ascendi Hierosolymam.

Paulus docebat[1]), gentes sola fide justificari, sine operibus legis. Hoc ubi passim sparserat inter gentes, venit Antiochiam, et nuntiavit discipulis. Ibi insurrexerunt contra Paulum, qui consuetudine legis imbuti erant, indignantes, quod gentibus libertatem a lege praedicaret, ortaque est acerrima contentio, quae subinde novos motus excitavit[2]). Paulus et Barnabas stabant fortiter, et testificabantur, dicentes[3]): Ubi-

---

88) Ecclesiarum in Iudaea pro Paulo testimonium. 1) Praedicatio Pauli. 2) Contentio eorum, qui ex Iudaeis conversi erant, contra Paulum. 3) Narratio Pauli et Barnabae de rebus gestis inter gentes.

cunque nos inter gentes praedicavimus, venit Spiritus sanctus et cecidit super eos, qui audiebant verbum, hocque contigit per omnes ecclesias gentium. Praedicavimus autem non circumcisionem, neque exegimus observationem legis, sed tantum fidem in Christum praedicavimus. Et ad hanc fidei in Christum praedicationem dedit Deus Spiritum sanctum auditoribus. Ergo Spiritus sanctus approbat fidem gentium sine lege et circumcisione. Nisi enim placuisset ei illa evangelii praedicatio et fides gentium in Christum, non descendisset visibili signo super incircumcisos, qui verbum audierunt. Cum itaque per solum auditum fidei ceciderit super ipsos, certissimum est, quod hoc signo approbarit Spiritus sanctus fidem gentium. Id enim nunquam antea compertum est accidisse ad praedicationem legis. Hoc erat Pauli et Barnabae argumentum.

Ibi Iudaei et multi ex Pharisaeis, qui crediderant, et tamen pro gloria legis defendenda adhuc vehementer zelabant et dimicabant, magno impetu opposuerunt sese [4]) Paulo reserenti *), quod gentes sola fide sine operibus legis justificarentur, et contendebant, oportere legem servari et gentes circumcidi, alias non posse salvari gentes. Neque mirum erat. Nam vel solum nomen legis Dei sacrosanctum est et tremendum. Ethnicus, qui de lege Dei nihil unquam novit, tamen, si audit: Haec doctrina lex Dei est, profecto movetur. Quomodo igitur illi non afficerentur, et pro lege Dei non vehementer pugnarent, qui in ea a teneris educati sunt, eamque imis ossibus ac medullis imbiberunt [5]). Videmus hodie, quanta pertinacia pro

---

4) Quid Paulo responderint in actione illa, qui pro lege zelabant. 5) Conversi ex Iudaeis aegre deseruerunt legem.

*) Aliae edd: „affirmanti."

suis traditionibus et doctrinis daemoniorum defendendis digladientur papistae. Multo minus fuit mirum, Iudaeos tanto studio ac zelo pro lege sua, quam divinitus acceperant, dimicasse. Tanta vis est consuetudinis, quae naturam per sese inclinatam ad legem ita confirmat, ut accedente consuetudine, longo tempore et usu confirmata, fiat duplex natura[6]). Ideo impossibile fuit Iudaeis ad Christum conversis, statim deserere legem. Susceperant quidem fidem in Christum, nihilominus tamen putabant simul et legem esse servandam. Et hanc illorum infirmitatem tolerabat interim Deus[7]), donec doctrina evangelii a lege pure discerneretur. Sic toleravit infirmitatem Israel tempore Achab, quo claudicabat populus in duas partes. Quin et nostram infirmitatem sub papatu tulit, est enim *patiens et multum* misericors. Sed hac bonitate Dei non *debemus abuti*, nec in infirmitate et errore perseverare, cum per lucem evangelii veritas revelatur.

Porro qui contenderunt contra Paulum, gentes esse circumcidendas, habuerunt pro se[8]) legem patriam, item exemplum apostolorum, denique et ipsius Pauli exemplum, qui circumciderat Timotheum. Ideo si Paulus dicebat, se hoc fecisse non necessitate, sed libertate et caritate christiana, ne infirmi in fide offenderentur, quis voluit hoc intelligere aut credere? Hic simpliciter respondit ei totum vulgus: Cum manifestum sit te circumcidisse Timotheum, quidquid tandem dixeris, tamen fecisti. Nam ista res longe est supra captum humanum sita. Deinde non valet apologia,

---

6) Consuetudo altera natura. 7) Deus perpetuo infirmitatem suorum tolerat. 8) Quid pro se habuerint Paulo resistentes.

quando aliquis amisit plausum populi, et in tam odiosum casum incidit. Cum igitur videret Paulus illam contentionem, et illos clamores quotidie crescere, et praeterea admonitus esset revelatione divina, ascendit Hierosolymam post quatuordecim annos (praeter illos, quibus in Damasco et in Arabia praedicaverat) collaturus evangelium suum cum apostolis, non sua tamen, sed populi causa.

Ea autem contentio super quaestione de lege servanda orta postea diu exercuit Paulum, et magnum ei negotium fecit. Non puto autem illam esse, quam Lucas Actor. 15. describit, quae statim sub initia evangelii incidisse apparet, sed historia, quam hic narrat Paulus, videtur longe post facta, cum jam fere octodecim annis evangelium praedicaverat.

Cum Barnaba, assumto et Tito.

Duos testes adjungit sibi, Barnabam et Titum [9]. Barnabas [10] fuerat socius Pauli in praedicanda inter gentes libertate a lege. Deinde erat quoque testis omnium, quae fecerat Paulus. Viderat Spiritum sanctum datum gentibus incircumcisis et a lege Mosi liberis ad solam praedicationem fidei in Christum, isque solus stetit cum Paulo in hac propositione, non esse necessarium gentibus legem imponi, sed sufficere, quod credant in Christum. Quare propria experientia una cum Paulo testificabatur contra Iudaeos pro lege zelantes, per solam fidem in Christum, absque lege et circumcisione, gentes fieri filios Dei et salvari. Ti-

---

9) Paulus adhibet sibi testes Barnabam et Titum.
10) Barnabas.

tus[11]) non solum erat Christianus, sed et archiepiscopus, cui Paulus commiserat curam ordinandarum ecclesiarum in Creta, Tit. 1. Hic gentilis fuerat etc.

Ascendi autem secundum revelationem.

Nisi enim admonitus fuisset Paulus per revelationem, non ascendisset. Sed quia Deus singulari revelatione eum monebat, et ascendere jubebat, ascendit, hocque ideo, ut eos, qui ex circumcisione crediderant, et contendebant, legem esse servandam, reprimeret, aut saltem mitigaret, ut veritas evangelii magis hinc inclaresceret et corroboraretur.

Et contuli cum illis evangelium.

Audis ergo, quod post octodecim annos tandem venerit Hierosolymam, et disputaverit cum apostolis de *suo evangelio.*

Quod praedico inter gentes.

Nam inter Iudaeos ad tempus tolerabat legem et circumcisionem, ut reliqui apostoli. „Omnibus, inquit, factus sum omnia," 1. Corinth. 9. (v. 22.) salva tamen doctrina evangelii sui, cui simpliciter cedere voluit legem, circumcisionem, apostolos, angelum e coelo. Sic enim loquitur ad Iudaeos, actor. cap. 13. (v. 38.): „Per hunc Christum vobis remissio peccatorum annuntiatur (et significanter subjicit) ab omnibus, a quibus non potuistis per legem Mosi justificari." Ideo evangelii doctrinam ubique urget, nusquam patitur eam periclitari[12]). Non tamen subito perrupit, sed

---

11) Titus. 12) Paulus ita evangelium suum defendit, ut velit ei cedere omnia.

rationem habuit infirmorum. Et ne offenderentur infirmi, haud dubie dixit in hunc modum Judaeis: Si vobis placet ille inutilis legis mosaicae cultus, quia ad justitiam non valet, non adimo, retinete, modo ut gentes, quae istum cultum non habent, eo non onerentur etc.

Fatetur ergo Paulus se contulisse evangelium cum apostolis. Sed nihil, inquit, dederunt aut docuerunt nos, imo nos pro defendenda libertate evangelii in conspectu apostolorum acerrime repugnavimus iis, qui exigebant et urgebant gentes onerandas lege, ac eos vicimus. Ideo mentiuntur pseudoapostoli vestri, cum dicunt, nos circumcidisse Timotheum, nos totondisse caput in Cenchreis, nosque Hierosolymam ascendisse jussu apostolorum. Imo contra gloriamur, quod ascendentes Hierosolymam ex revelatione Dei, non jussu apostolorum, ibique conferentes cum illis evangelium, plane contrarium effecerimus, hoc est, obtinuimus, ut nos apostoli probarent, non illos, qui adversabantur nobis.

Fuit autem agitata in hac evangelii collatione ista quaestio [13]: utrum homines possint sine lege justificari? aut, utrum necessaria sit ad justificationem observatio legis? Ibi Paulus dixit: Ego gentibus secundum evangelium meum, quod divinitus accepi, praedicavi fidem in Christum, non legem, et ad hanc fidei praedicationem acceperunt Spiritum sanctum; atque hujus rei habeo testem Barnabam. Quare concludo, gentes non esse onerandas lege nec circumcidendas. Judaeis tamen hoc non prohibeo, qui si volunt legem

13) Quaestio agitata in illa collatione evangelii.

servare et circumcidi, permitto, modo hoc libera conscientia faciant. Sicque docui et vixi inter Iudaeos, factus Iudaeis Iudaeus etc., salvo tamen semper evangelio meo.

Seorsim autem cum iis, qui videbantur aliquid esse.

Hoc est, non solum contuli cum fratribus, sed cum iis, qui erant praecipui.

Ne forte in vanum currerem aut cucurrissem.

[14]) Non quod Paulus dubitaverit se in vanum currere aut cucurrisse, quia jam octodecim annis praedicaverat, et statim sequitur in textu, quod in sua constantia permanserit, et vicerit; sed quia multi putabant eum frustra tot annis praedicasse, quod gentes a lege liberaret. Deinde opinio ista indies magis magisque invalescebat, quod lex necessaria esset ad justificationem. Ideo ex revelatione ascendens sic mederi voluit huic malo, ut ex collatione ista manifestum fieret omnibus, suum evangelium non dissidere a doctrina reliquorum apostolorum, ut sic adversariis os obturaret, qui alioqui dixissent, eum frustra currere aut cucurrisse. Considerabis autem hic obiter virtutem propriae justitiae seu legis esse[15]), quod, qui eam docent, frustra currunt et vivunt.

Neque Titus, qui mecum erat, cum esset gentilis, coactus est circumcidi.

Hoc vocabulum „coactus est" satis indicat, cujus-

---

14) Cur dicat Paulus, ne in vanum currerem etc. 15) Laus justitiae legis.

modi fuerit collatio et conclusio [16]), nempe ista: Circumcisio non imponatur gentibus, permittatur tamen ad tempus Iudaeis, non quidem ut necessaria ad justitiam, sed propter reverentiam patrum, deinde etiam propter caritatem, ne infirmi offendantur, donec in fide confirmentur. Valde incivile enim fuisset, legem et cultum patrium statim deserere, qui tanta gloria divinitus isti populo traditus fuerat.

Paulus ergo non rejecit circumcisionem [17]) ut rem damnatam, nec verbo nec facto Iudaeos ab ea coëgit. Dicit enim 1. Corinth. 7. (v. 18.): „Si circumcisus aliquis vocatus est, non adducat praeputium." Sed circumcisionem rejecit ut rem non necessariam ad justitiam, cum neque patres per eam justificati essent, sed tantum fuisset eis signaculum justitiae, Rom. 4. (v. 11.), per quod testificati essent et exercuissent suam fidem. Credentes tamen Iudaei, qui adhuc infirmi erant et pro lege zelabant, cum audirent circumcisionem non necessariam ad justitiam, non potuerunt hoc aliter intelligere, quam eam esse omnino inutilem ac damnatam. Et hanc infirmorum opinionem augebant pseudoapostoli, ut exacerbatis hac indignitate, ut apparebat, animis vulgi Pauli doctrina omnino suspecta redderetur. Sic et nos hodie jejunium et alias pias exercitationes non rejicimus ut res damnatas, sed docemus per illa exercitia nos non consequi remissionem peccatorum etc. Hoc ubi audit vulgus, statim judicat nos damnare bona opera, et vulgi hanc opinionem augent papistae pro concionibus et in scriptis suis, sed men-

---

16) Quid decretum sit in illa collatione. 17) Quomodo Paulus rejecerit circumcisionem.

tiuntur et injuriam nobis faciunt. Nam nemo multis retro saeculis melius ac magis pie de operibus docuit, quam nos hodie etc.

Itaque circumcisio non ita a Paulo damnata fuit, quod peccatum sit eam suscipere vel servare. Hoc enim maxime offendisset Iudaeos. Sed in concilio et collatione ista definitum fuit [18]), eam non esse necessariam ad justificationem, ideoque non imponendam gentibus. Sic medium et ἐπιείκεια inventa est, ut Iudaei legem et circumcisionem ad tempus servarent propter reverentiam patrum et caritatem erga infirmos in fide, per eam tamen justificari non quaererent, neque gentibus imponerent, quia esset eis novitas quaedam, deinde etiam onus importabile, actor. 15., in summa, quod nemo deberet cogi ad circumcisionem, nec *quisquam* vi a circumcisione retrahi.

Exstat acris contentio Hieronymi et Augustini [19]) super illo loco Pauli. Vox „coactus est" facit ad defensionem Augustini. Hieronymus rem non intellexit. Non enim hic disputatur, quid Petrus vel Paulus fecerit circumcidendo vel non circumcidendo, ut Hieronymus putat, hincque miratur, quare Paulus in Petro reprehendere ausus sit, quod ipse fecerit, quia, inquit, Paulus circumcidit Timotheum, et cum gentibus gentiliter, et cum Iudaeis judaice vixit etc. Non putat rem seriam hic geri. Ideo concludit neutrum peccasse, sed fingit utrumque officioso mendacio simulasse. Verum istae disputationes hic omnes et fuerunt et sunt seriae et de maximis rebus, ideo nihil fecerunt per simulationem. Ista autem fuit quaestio

18) Quid definitum sit in illa collatione evangelii. 19) Contentio Hieronymi et Augustini.

principalis, utrum lex sit necessaria ad justificationem, necne? De hoc praecipuo themate, in quo sita est totius christianae doctrinae summa, contendunt hic Paulus et Petrus. Paulus gravior vir erat, quam ut propter leviculam rem Petrum in conspectu totius ecclesiae Antiochenae sic libere invaderet et corriperet. Invadit ergo eum propter praecipuum locum doctrinae christianae [20]). Nam absentibus Iudaeis Petrus edebat cum gentibus, venientibus subducebat sese etc. Ibi Paulus reprehendit eum, quod sua simulatione coegerit gentes judaisare. Tota vis sita est in voce „cogis"; hoc Hieronymus non vidit.

Paulus ergo neminem, qui voluit circumcidi, coegit, ut incircumcisus maneret, modo ut sciret, circumcisionem non esse necessariam ad justificationem. Istam coactionem voluit tollere Paulus. Permisit igitur Iudaeis, ut legem servarent libera conscientia, quia tam Iudaeos quam gentiles semper docuit debere liberos esse in conscientia a lege et circumcisione, quemadmodum omnes patriarchae et sancti in veteri testamento liberi in conscientia fuissent, et fide, non lege aut circumcisione justificati fuissent. Et quidem potuisset permittere Paulus, ut circumcideretur Titus, tamen, quia videbat se cogi ad hoc, nolebat [21]). Nam si obtinuissent hoc, qui urgebant circumcisionem, statim inde collegissent, eam esse necessariam ad justificationem, atque ita ex permissione ista regnassent. Sic nos relinquimus cuique liberum, induere vel exuere cucullum, ingredi vel deserere monasterium, carnibus aut oleribus vesci, modo ista libere et citra offensio-

---

20) Cur Paulus reprehenderit Petrum. 21) Cur Paulus non passus sit Titum circumcidi.

nem conscientiae aut certe in obsequium fratris aut exemplum caritatis, non fidei faciat, sciatque haec omnia nihil valere ad satisfaciendum pro peccatis, et ad promerendam gratiam etc.

Sed ut tum pseudoapostoli observationem legis et circumcisionem non relinquebant liberam, sed necessariam faciebant ad salutem, ita hodie adversarii fortissime contendunt humanas traditiones non posse omitti sine periculo salutis, atque ita ex exemplo caritatis fidei exemplum faciunt, cum tamen unicum tantum fidei exemplum sit, scilicet, credere in Iesum Christum. Et hoc ut solum est necessarium ad salutem, ita quoque ad omnes homines pertinet. Sed adversarii citius diabolum decies adorarent pro Deo, quam ut hoc permitterent. Ideo in dies fiunt magis indurati, et suas impietates et blasphemias contra Deum ad integrum restituere, et vi eas defendere, et ne latum quidem digitum nobis cedere volunt[22]. Pergamus igitur et nos intrepidi in nomine domini exercituum, illustrare gloriam Christi, et pugnare contra antichristi regnum verbo et oratione, ut nomen solius Dei sanctificetur, ipsius regnum veniat, et voluntas fiat. Id quod ut fiat propediem, ex animo suspiramus, amen, amen.

Fuit ergo iste Pauli triumphus valde gloriosus[23], quod Titus gentilis in medio omnium apostolorum et credentium constitutus, ubi tam acriter de ista quaestione decertatum est, tamen non coactus fuit circumcidi. Hunc Paulus triumphum reportavit, et dicit, quod per istam collationem definitum sit omnibus apo-

---

22) Adversarii indurati vi suas impietates defendunt.
23) Pauli triumphus contra pseudoapostolos.

stolis consentientibus et tota ecclesia approbante, ne Titus circumcideretur. Robusta est et firma argumentatio ac magni momenti contra pseudoapostolos. Et Paulus novit premere et potenter urgere hostes hoc argumento: „Neque Titus coactus est etc.“ quasi dicat: Quid contra me mendaciter pseudoapostoli dicunt, quod circumcisionem coactus sim servare mandantibus hoc ipsum apostolis? cum habeam testimonium omnium credentium in Ierusalem; deinde etiam ipsorum apostolorum, quod me auctore contrarium sit definitum. Ibique non solum victoriam reportavi, ut Titus maneret incircumcisus, sed eam obtinui etiam consentientibus et approbantibus apostolis. Mentiuntur igitur pseudoapostoli vestri, quod nomine apostolorum me apud vos traducunt, et per hoc vobis imponunt, quia non contra me, sed pro me stantes habui apostolos et omnes fideles, hocque probo isto exemplo Titi.

Non tamen Paulus, ut jam saepe dixi, circumcisionem ut rem inutilem damnavit, neque quemquam ad eam coegit, quia neque peccatum neque justitia est, circumcisum aut incircumcisum esse, ut neque peccatum nec justitia est, edere et bibere. Sive enim comederis, sive non comederis, nihilo es aut melior aut deterior 1. Cor. 8, (v. 8.). Si vero quis veniret, et adderet vel peccatum vel justitiam, et diceret: Si comederis, peccas, si abstinueris, justus es, vel econtra, stultus et impius esset. Ideo impietas est, velle tractare ceremonias cum peccato vel justitia, ut papa facit, qui in formula excommunicationum minatur, omnes incursuros periculum animarum suarum, qui non obediunt legibus romani pontificis [24]). Ideo

24) Papa in traditionibus suis servatis collocat justitiam, et econtra.

omnes leges suas ad salutem facit necessarias. Diabolus ergo loquitur in papa et talibus suis decretis. Si enim salus consistit in servatis legibus papae, quorsum opus habemus Christo justificatore et salvatore?

Propter subintroductos falsos fratres, qui subintroierant, ut explorarent libertatem nostram, quam habemus in Christo Iesu, ut nos in servitutem redigerent, quibus nec ad horam cessimus per subjectionem, ut veritas evangelii permaneret apud nos.

Hic causam indicat Paulus, cur ascenderit Hierosolymam, contulerit evangelium suum cum apostolis et noluerit circumcidere Titum, non ut certior redderetur et confirmaretur in evangelio per apostolos, nam nihil *dubitabat* de eo, sed ut veritas evangelii permaneret apud Galatas et omnes ecclesias gentium. Ideo vides non fuisse jocum aut levem rem hoc Pauli negotium. Cum autem dicit „veritas evangelii," indicat duplex esse evangelium, verum et falsum[25]). Evangelium per se quidem unum, simplex, verum et purum est, sed malitia ministrorum Satanae depravatur et subvertitur. Ideo cum ait „veritas evangelii," vult contrarium quoque intelligi, quasi dicat: Pseudoapostoli praedicant etiam fidem et evangelium, sed utrumque falsum est[26]), ideoque me illis tam vehementer opposui, et hac mea pertinacia, quod illis cedere nolui, hoc obtinui, ut veritas evangelii apud vos permaneret. Sic papa et fanatici spiritus hodie jactant, se

25) Evangelium pseudoapostolorum. 26) Evangelium papae et haereticorum.

docere evangelium et fidem in Christum. Docent quidem ea, sed eodem fructu, quo olim pseudoapostoli, quos Paulus vocat supra cap. 1. perturbatores ecclesiarum, eversores evangelii Christi etc. Contra se dicit veritatem evangelii, hoc est, purum et verum evangelium docere, quasi dicat: Quae pseudoapostoli tradunt, ut maxime dicant certissimam veritatem, mera mendacia sunt. Qui igitur eos audiunt, vanitatem et mendacium pro evangelio ab eis accipiunt. Sic omnes haeretici praetexunt nomen Dei, Christi, ecclesiae etc. Item promittunt se non mendacia et errores, sed certissimam veritatem et purissimum evangelium velle docere.

Est autem veritas evangelii [27]), quod justitia nostra est ex sola fide, sine operibus legis. Falsitas seu depravatio evangelii est [28]), quod fide justificemur, sed non sine operibus legis. Hac conditione annexa pseudoapostoli praedicaverunt evangelium. Hoc idem fecerunt sophistae et papistae nostri [29]), quod scilicet in Christum sit credendum, fidemque esse fundamentum salutis, sed eam non justificare, nisi formata sit caritate. Haec non est veritas, sed fucus et simulatio evangelii. Verum autem evangelium est, quod opera aut caritas non sint ornatus seu perfectio fidei, sed quod fides per se est donum Dei et opus divinum in corde, quod ideo justificat, quia apprehendit ipsum Christum salvatorem. Ratio humana objectum habet legem [30]), hoc feci, hoc non feci. Fides autem, quando in proprio suo officio est, nul-

27) Veritas evangelii. 28) Falsitas evangelii. 29) Doctrina papistarum de fide. 30) Objectum rationis.

lum prorsus aliud objectum habet [31]), quam Iesum Christum filium Dei, traditum pro peccatis totius mundi. Non respicit caritatem, non dicit: Quid feci? quid peccavi? quid merui? sed, quid fecit Christus? quid ille meruit? Ibi veritas evangelii dicit: Redemit te a peccato, diabolo, morte aeterna. Agnoscit igitur fides se in ista persona, Iesu Christo, habere remissionem peccatorum et vitam aeternam. Qui hoc objecto excidit, non habet veram fidem, sed fucum et opinionem, et vertit oculos a promissione ad legem, quae perterrefacit et in desperationem adigit.

Quare quae sophistae docuerunt de fide justificante, si sit caritate formata, mera verborum portenta sunt [32]). Ea enim fides, quae apprehendit Christum filium Dei, et eo ornatur, non quae includit caritatem, justificat. Nam fidem, si certa et firma esse *debet*, nihil apprehendere oportet, quam solum Christum, neque alia re in lucta et terroribus conscientiae niti potest, quam isto unione [33]). Quare qui Christum fide apprehendit; quantumvis lege perterrefiat, et mole peccatorum gravetur, tamen gloriari potest se justum esse. Quomodo aut per quid? Per gemmam Christum, quem fide possidet. Hoc adversarii non intelligunt, ideo abjiciunt gemmam Christum, et in locum ejus reponunt caritatem, quam dicunt gemmam esse. Cum autem ignorent, quid fides sit, impossibile est eos habere fidem, multo minus possunt eam docere alios. Quod autem habent, somnium, opinio et ratio naturalis, non fides est.

Haec ideo dico, ut intelligatis Paulum emphatice

---

31) Objectum fidei. 32) Fides formata caritate. 33) Fides vera.

dicere „veritatem evangelii“ per vituperationem contrarii. Perstringit enim his verbis pseudoapostolos, quod falsum evangelium docuerint. Nam urgebant circumcisionem et legis observationem tanquam necessariam ad salutem. Deinde miris artibus et dolis struebant insidias Paulo. Observabant enim, an Titum circumcidere vellet, deinde an auderet se illis opponere praesentibus apostolis. Ideo vehementibus verbis perstringit eos. Volebant, inquit, libertatem nostram, quam habemus in Christo Iesu, explorare, ut nos in servitutem redigerent. Quare summo studio armaverunt se [34]), et omnia bene instructa habuerunt contra Paulum pseudoapostoli, ut, quoquo tandem modo possent, eum traducerent et opprimerent coram ecclesia. Et ad hoc abuti insuper voluerunt auctoritate apostolorum, in quorum conspectu accusaverunt eum, dicentes: Paulus introducit Titum incircumcisum in coetum omnium credentium, negat et damnat legem praesentibus vobis apostolis. Si ista hic audet tentare, quid non auderet inter gentes vobis absentibus?

Cum igitur videret his dolis se peti, restitit pseudoapostolis fortissime, libertatem nostram, inquiens, quam habemus in Christo Iesu, non passi sumus periclitari, ut maxime insidiarentur, et urgerent nos falsi fratres, sed eos etiam ipsis apostolis judicibus vicimus, et ne ad horam quidem cedere eis voluimus (dixerunt enim procul dubio: Ad tempus saltem, Paule, illam libertatem intermitte), videbamus enim urgere eos legem ut rem ad salutem necessariam. Si vero alle-

---

34) Insidiae a pseudoapostolis Paulo structae.

gassent obsequium fraternitatis, cessisset Paulus, sed aliud quaerebant, nempe, ut Paulum et omnes adhaerentes suae doctrinae in servitutem redigerent. Ideo ne ad momentum quidem eis cedere voluit.

Sic nos offerimus papistis, quae offerenda sunt, et plura quam debemus; solum excipimus libertatem conscientiae, quam habemus in Christo Iesu. Nolumus enim cogi [35]), aut conscientias nostras alligari ad ullum opus, ut hoc vel aliud facientes justi, omittentes vero damnati simus. Libenter una cum eis utemur iisdem cibis, servabimus item ferias et jejunia ipsorum, modo nos ista omnia voluntate libera servare permittant, et istas minaces voces, quibus hactenus conterruerunt et subjecerunt sibi totum orbem, omittant: Mandamus, aggravamus, reaggravamus, excommunicamus etc. [36]). Sed ut hanc nobis libertatem permittant, non possumus obtinere, sicut nec tum Paulus potuit. Ideo item facimus, quod ipse. Nam cum illam libertatem obtinere non posset, nec pseudoapostolis vel ad horam saltem cedere voluit.

Sicut igitur adversarii hoc salvum nobis relinquere nolunt, quod sola fides in Christum justificet: ita nec nos volumus nec etiam possumus in hoc cedere ipsis [37]), quod fides formata caritate justificet. Hic volumus et debemus esse rebelles et pertinaces, alioqui amitteremus veritatem evangelii, amitteremus nostram libertatem, quam non in caesare, regibus, principibus, non in papa, mundo, carne, sanguine, ratione etc., sed in Christo Iesu habemus, amitteremus

---

35) Quatenus servari possint traditiones papae. 36) Fulmina papae. 37) Pium est pertinacem esse contra justitiarios pro conservanda libertate christiana.

fidem in Christum, quae, ut supra dixi, nihil aliud apprehendit, quam Christum gemmam. Hanc fidem, qua renati, justificati et Christo inserti sumus, si nos salvam reliquerint adversarii [38]), offerimus nos omnia facturos, modo cum ea fide non pugnent. Quia vero hoc impetrare ab eis non possumus, vicissim ne tantillum quidem eis cedere volumus. De re enim seria et magna hic agitur, nempe de morte filii Dei, qui voluntate et jussu patris caro factus, crucifixus et mortuus est pro peccatis totius mundi. Si fides hic cedit, illa mors, resurrectio etc. filii Dei inanis est, item fabula est Christum esse salvatorem mundi, denique Deus ipse mendax invenitur, quia, quod promisit, non servavit. Pia igitur et sancta est hac in re nostra pertinacia [39]). Hoc enim quaerimus per eam, ut conservemus libertatem nostram, quam in Christo Iesu habemus, utque veritatem evangelii, retineamus, qua amissa amisimus Deum, Christum, omnes promissiones, fidem, justitiam et vitam aeternam.

At dicat aliquis: Lex divina et sancta est. Habeat ea sane suam gloriam [40]), sed nulla lex quantumvis divina et sancta debet me docere, quod per eam justificer et vivam. Concedo quidem, ut me doceat, quod debeam diligere Deum et proximum, item vivere in castitate, patientia etc. Non autem debet mihi ostendere, quomodo a peccatis, diabolo, morte, inferis liberari debeam. Hic consulendum et audiendum est evangelium, quod docet [41]), non quid ego facere debeam, hoc enim est proprie legis officium, sed quid Iesus Christus Dei filius pro me fecerit,

---

38) Fide salva omnia salva sunt etc. 39) Pertinacia piorum sancta. 40) Legis doctrina. 41) Evangelii doctrina.

scilicet, quod pro me passus et mortuus sit, ut me a peccato et morte liberaret. Hoc jubet me evangelium accipere et credere, eaque est et dicitur evangelii veritas, atque is principalis est doctrinae christianae articulus, in quo cognitio totius pietatis consistit. Ideo maxime refert, eum bene scire et perpetuo inculcare. Nam ut tenerrimus est, ita facillime laeditur. Hoc bene expertus est Paulus, hoc quoque experiuntur omnes pii.

Summa, Paulus Titum circumcidere noluit ob nullam aliam causam, quam, ut ait, quod subintroierant quidam falsi fratres exploraturi libertatem etc., qui volebant cogere Paulum, ut eum circumcideret. Hanc coactionem et necessitatem animadvertens Paulus ne ad horam quidem cedere voluit, sed summa vi eis restitit, ideoque dicit: „Neque Titus, qui mecum erat, cum gentilis esset, coactus est circumcidi etc.“ Si jure caritatis vel obsequio fraternitatis hoc postulassent ab eo, non recusasset. Sed quia volebant et urgebant hoc fieri malo exemplo, in servitutem conscientiarum et destructionem totius evangelii, fortissime se illis opposuit, perrupit et obtinuit, ne Titus circumcideretur.

Res quidem apparet valde levicula, circumcisum vel non circumcisum esse, sed accedente fiducia ac timore propter servatam aut omissam circumcisionem negatur Deus, Christus, gratia et omnia promissa Dei. Alioqui si circumcisio sine illo additamento servaretur, nihil periculi esset. Sic si papa exigeret a nobis traditiones suas ut nudas ceremonias, non gravaremur eas observare. Qualis enim esset labor gestare cucullam? raso vertice incedere? cum alioqui ceremoniis utamur. Addere autem hoc grande malum,

quod in ista levicula, imo nihili re consistat aut vita et salus, aut mors et damnatio aeterna, hoc satanicum est et blasphemum[42]). Quicunque hic non reclamat, anathema esto. Edam, bibam, gestabo cucullum, faciam quaecunque praescripserit papa, modo sinat ista omnia libera esse. Sed cum ista exigere volet tanquam necessaria ad salutem, ad ea conscientias adstringere, et in istis cultum Deo gratum instituere, ibi omnino repugnandum est. Nihil noceret sculpere lignum, lapidem, statuam, sed cultum instituere, et ligno, lapidi aut statuae divinitatem tribuere, hoc est idolum pro Deo colere.

Igitur diligenter considerandum est, de qua re Paulus agat, ne cum Hieronymo ineptiamus, qui putavit esse quaestionem et disputationem de ipsis rebus. In hoc erravit. Non enim est disputatio, an lignum sit lignum, an lapis sit lapis, sed de additamento, hoc est, de usu rerum[43]), utrum hoc lignum sit Deus, seu utrum huic lapidi insit divinitas. Hic respondemus, lignum esse lignum etc. Sic circumcisio nihil est, praeputium nihil est, dicit Paulus, sed ponere justitiam, reverentiam, fiduciam salutis, timorem mortis in istis, hoc est, ceremoniis tradere divinitatem. Ideo in minimo non est cedendum adversariis, ut neque Paulus pseudoapostolis cessit, quia ad justitiam neque circumcisio, neque praeputium, neque rasura, neque cucullus pertinet, sed sola et mera gratia. Haec est evangelii veritas.

---

42) Papae traditiones non servandae, quia collocat in eis justitiam et peccatum etc. 43) Paulus disputat de usu rerum etc.

Ab iis autem, qui videbantur esse aliquid, quales aliquando fuerint, nihil mea refert.

Ecliptica est oratio. Deest enim: *Ego nihil accepi.* Condonandum est autem Spiritui sancto in *Paulo* loquenti, si peccet aliquando in grammaticam. Ipse magno ardore loquitur. Qui vero ardet, non potest adeo exacte in dicendo observare regulas grammaticas et praecepta rhetorica. Est autem confutatio ista valde vehemens et superba. Non enim tribuit ipsis veris apostolis magnificum titulum [44]), sed quasi extenuatione quadam dicit: „Qui videbantur esse aliquid," hoc est, qui erant in auctoritate, quorum nutu et renutu omnia pendebant. Revera tamen magna erat apostolorum auctoritas apud omnes ecclesias, neque *Paulus* detrahit aliquid honori ipsorum. Sed sic *contemtim* respondet pseudoapostolis, qui contra Paulum ubique ecclesiis opponebant auctoritatem et magnitudinem apostolorum et discipulorum suorum, ut per hoc extenuarent auctoritatem Pauli, et totum ministerium ejus suspectum redderent. Hoc nullo modo erat ferendum Paulo. Ideo ut permaneret veritas evangelii et libertas conscientiarum in Christo apud Galatas et omnes ecclesias gentium, superbissime respondet pseudoapostolis, se nihil curare, quam magni sint apostoli, aut quales aliquando fuerint; deinde etiam parum sua referre opponi sibi ab eis auctoritatem apostolici nominis; apostolos certe aliquid esse, ac eorum auctoritatem colendam, non tamen ideo concedendum, ut propter ullius quantumvis magni sive

44) Cur Paulus apostolis non tribuat magnificum titulum?

apostoli sive angeli e coelo nomen seu titulum evangelium et ministerium suum periclitari debeat.

Et hoc argumentum fuit unum de firmissimis, quod pseudoapostoli vehementer urserunt [45]), ad hunc modum: Apostoli tribus annis cum Christo familiarissime vixerunt, omnes ejus sermones et miracula audierunt et viderunt, quin et ipsi praedicaverunt et miracula fecerunt Christo adhuc agente in terris, quem Paulus nunquam vidit in carne, ac longe post glorificationem ejus tandem conversus est. Utris nunc credendum censerent, an uni Paulo et eidem discipulo tantum et quidem posteriori, an summis ac maximis apostolis, qui longe ante Paulum ab ipso Christo missi et confirmati fuissent? Ad hoc respondet Paulus: Quid tum postea? Argumentum hoc nihil concludit; sint sane apostoli magni, sint angeli de coelo, nihil mea refert. Nos agimus nunc non de magnitudine apostolorum, sed de verbo Dei et veritate evangelii. Illud permagni refert illaesum conservari, hoc debet etiam praevalere [46]). Ideo non curamus, quam magnus fuerit Petrus et alii apostoli, quot et quanta fecerint miracula. Hoc agimus, ut veritas evangelii apud vos permaneat. Et solutio illa apparet satis infirma, quod dedita opera auctoritatem apostolorum sibi oppositam per pseudoapostolos sic contemnit, et hoc ipsorum robustissimum argumentum non aliter solvit, quam sic: Nihil mea refert. Addit tamen rationem confutationis.

---

45) Argumentum pseudoapostolorum contra Paulum.
46) Verbum anteferendum omnibus personis et titulis.

Deus enim personam hominis non accipit.

Hunc locum allegat ex Mose, qui non semel eo usus est: „Non accipias in judicio personam divitis et pauperis etc." (Deuter. 1, 17.), estque γνώμη seu sententia theologica: Deus non accipit personam[47]), illoque dicto obstruit falsis doctoribus os, quasi dicat: Vos opponitis mihi illos, qui videntur esse aliquid etc. Sed Deus horum nihil curat, non respicit apostolatum, episcopatum, principatum, non respicit honores, auctoritatem etc., et in signum hujus rei permisit unum de principibus apostolis, Iudam scilicet, ruere et damnari, similiter unum ex summis regibus, et eum primum, scilicet Saul. Ismael et Esau, utrumque primogenitum, reprobavit[48]). Sic per totam scripturam invenies, Deum plerumque optimos et sanctissimos in speciem viros rejecisse, et Deus aliquando crudelis apparet in talibus *exemplis*. Sed fuit et est summa necessitas faciendi et scribendi ista horribilia exempla. Nam naturaliter hoc vitium nobis insitum est, quod personas admiramur, et plus respicimus quam verbum. Contra Deus vult nos intentos esse et firmiter niti verbo, vult, ut nucleum, non testam eligamus, ut plus curemus patremfamilias quam domum. In Petro et Paulo non vult nos admirari et adorare apostolatum, sed Christum in eis loquentem et ipsum verbum Dei, quod nobis afferunt et praedicant[49]).

Animalis homo non potest ista discernere, solus spiritualis discernit personam a verbo, larvam divinam ab ipso Deo. Est autem larva Dei tota creatura[50]).

---

47) Deus non respicit personam. 48) Iudas. Saul. Ismael. Esau. 49) Homo respicit personam. 50) Tota creatura est larva Dei.

Insuper non agit Deus nobiscum in hac vita facie ad faciem, sed velatus et larva indutus [51]), hoc est, ut Paulus ait (1. Cor. 13, 12.), „videmus eum nunc per speculum in aenigmate, tunc autem facie ad faciem." Ideo non possumus carere larvis, sed prudentia requiritur, quae Deum a larva discernat; hanc mundus non habet. Avarus audiens, hominem non solo pane vivere, sed omni verbo, quod per os Dei egreditur, vorat quidem panem, sed in pane Deum non videt, quia larvam tantum respicit [52]). Sic cum auro et aliis creaturis facit, tantisper confidit, donec eas habet; deficientibus illis desperat. Ideo non creatorem, sed creaturas, non Deum, sed ventrem colit et adorat. Haec ideo a me dicuntur, ne quis putet penitus reprobari et contemni a Paulo personas et larvas. Non enim dicit, nullam debere personam esse, sed nullam personarum acceptionem apud Deum esse. Oportet esse personas et larvas, et Deus eas dedit, suntque ejus bonae creaturae, sed nos non debemus eas revereri et adorare [53]). In usu rerum, non in rebus ipsis vis sita est, ut supra etiam dixi. Vitium non est in circumcisione aut praeputio (quia circumcisio nihil est, praeputium nihil est), sed in usu. Colere et adorare circumcisionem, et velle statuere justitiam in ea, in praeputio peccatum, iste damnatus usus est, qui debet tolli, quo sublato circumcisio et praeputium res bonae sunt.

Sic magistratus, imperator, rex, princeps, consul, doctor, concionator, praeceptor, discipulus, pater, mater, liberi, herus, servus etc. sunt personae seu lar-

---

51) Velatus Deus. 52) Homo larvis Dei, non Deo confidit. 53) Larvae bonae Dei creaturae sunt, sed fiducia in eas impia est.

vae, quas Deus pro suis creaturis agnosci et religiose coli vult, quas etiam oportet in hac vita esse. Sed non vult, ut tribuamus eis divinitatem, hoc est, ut timeamus et revereamur eas, ipsis fidamus et sui obliviscamur; utque Deus eo facilius retraheret nos ab admiratione personarum, relinquit in eis peccata et lapsus, et eos quidem magnos et turpes[54]), qui nos admonerent, ut inter personam et Deum ipsum discerneremus. David optimus rex, ne videretur persona, in qua confidendum esset, cecidit in horribilia peccata, adulterium, homicidium etc. Petrus apostolus negavit Christum. Haec et similia exempla, quibus plena est scriptura, admonere nos debent, ne haereamus in persona, neve habita persona putemus nos habere omnia (ut fit in papatu, ubi judicantur omnia secundum externam larvam, ideo totus est mera προςωποληψία). *Deus dedit* omnes creaturas ad utilitatem et usum, non ad cultum et religionem. Utere ergo pane, vino, veste, possessionibus, auro etc., sed in his non confidas neque glorieris in illis. In solo enim Deo gloriandum ac confidendum est. Is solus amandus, metuendus, colendus est.

Vocat autem hic Paulus personam hominis apostolatum seu officium apostolorum[55]), qui certe fecerant multa mirabilia, docuerant et converterant multos ad fidem, fuerant familiares Christo; summa, persona complectitur totam externam conversationem apostolorum, quae sancta, et auctoritatem ipsorum, quae magna fuit. Tamen ista, inquit, Deus non curat, non

---

54) Deus sinit quandoque sanctos in grandia peccata labi ne haereamus in persona etc. 55) Paulus personam hominis appellat apostolatum.

quod omnino non curet, sed quantumvis sint magna et gloriosa, in loco justificationis non curat. Oportet enim hanc distinctionem diligenter servari, quod longe aliter loquamur de rebus in theologia, quam in politia. In politia vult Deus honorem haberi, ut dixi, istis personis tanquam suis larvis et instrumentis, per quae regit et conservat mundum. Sed quando pervenitur ad religionem, conscientiam, timorem, fiduciam, cultum, nemo metuat ullam personam, nemo confidat in ea, nemo consolationem exspectet ab ea, nemo speret se corporaliter aut spiritualiter per eam liberari posse. Hinc est quod Deus personam non vult respici in judicio [56]). Iudicium enim est res divina. Quare neque metuere neque amare debeo judicem, sed meus timor et fiducia pendere debet in Deo, qui est verus judex. Debeo quidem politicum judicem ut larvam Dei revereri et honore afficere propter Deum, sed conscientia mea non debet fidere et niti ejus justitia et probitate, nec terreri ipsius injustitia et tyrannide, ut aliquid contra Deum agam, hoc est, offendam mentiendo, falsum testimonium dicendo, veritatem abnegando. Alioqui libenter honorem habebo judici.

Ita papam venerari et personam ejus colere velim, si relinqueret mihi conscientiam liberam, et me non cogeret contra Deum peccare. Verum ipse vult timeri et coli cum offensione divinae majestatis. Hic si alterum est amittendum, amittatur persona, et retineatur Deus [57]). Dominium papae libenter ferremus, sed quia abutitur eo contra nos et cogere vult, ut se solum negato et blasphemato Deo dominum agnosca-

---

56) Persona in judicio non respicienda. 57) Papa negato Deo solus adorari vult.

mus, et conscientias nostras ligare et urgere vult contra timorem et fiduciam Dei, ideo cogimur mandato divino resistere papae, quia scriptum est (Act. 5, 29): „Oportet Deo magis obedire quam hominibus.“ Ideo sine offensione conscientiae, quod nos maxime solatur, auctoritatem papae contemnimus. Cupiebant et Munzerus et alii homines furiosi papam exstinctum. Sed hoc armis, non verbo volebant efficere, ideo restiterunt illi propter personam, non propter Deum. Nos libenter faveremus בְּהֵמוֹת et squamis ejus omnes personas et dignitates, quas habent, modo nobis Christum relinquerent. Sed quia hoc ab ipsis impetrare non possumus, contemnimus personatum ipsorum, et cum fiducia dicimus cum Paulo: „Deus personam hominis non respicit.“ (Rom. 2, 11.)

Est itaque emphasis in vocabulo „Deus,“ in causa enim *religionis* et verbi Dei nullo modo accipienda est persona. Sed quando est quaestio extra religionem, extra Deum, ibi oportet esse *προςωποληψίαν*, et homo debet respicere personam, ne fiat confusio, neve reverentia et ordo tollatur [58]). Nam in hoc circulo vult Deus servari ordinem, reverentiam et differentiam personarum. Alioqui filius, discipulus, subditus, servus diceret: Ego aeque sum Christianus, atque pater, praeceptor, princeps, herus etc. meus. Cur igitur ei honorem haberem? Coram Deo igitur cessat omnis personatus, ibi neque Graecus neque Iudaeus, sed omnes unum sunt in Christo, non item coram mundo etc. Sic solvit Paulus pseudoapostolorum argumentum de auctoritate apostolorum dicens, intempestivum esse nec in hoc loco valere, ideo ad propositum non pertinere,

58) Quando accipienda sit persona, quando non etc.

quia hic de re longe magis ardua, quam de personarum respectu agatur, nempe de re divina, de Deo, de verbo Dei, num scilicet illud sit praeferendum apostolatui, aut econtra? Ibi respondet Paulus: „Ut veritas evangelii permaneat," ut verbum Dei et justitia fidei illaesa et pura conservetur, pereat apostolatus, pereat angelus e coelo, pereat Paulus cum Petro.

Mihi enim, qui videbantur aliquid, nihil contulerunt.

Quasi dicat: Non ita contuli aut veni in colloquium cum apostolis, ut me docerent [59]). Quid enim me docerent? cum satis abunde omnia docuerat me Christus per revelationem suam, deinde cum jam octodecim annis praedicaveram evangelium inter gentes, et tot miracula per me Christus ediderat, quibus meam praedicationem confirmavit. Ideo fuit tantum collatio, non disputatio, in qua non aliquid didici, non recantavi, aut defendi me, sed simpliciter narravi res meas gestas, nempe, quod gentibus solam fidem in Christum sine lege praedicavi, et quod ad hanc praedicationem fidei cecidit Spiritus sanctus super gentes, quae statim locutae sunt variis linguis. Quo audito testati sunt apostoli me recte docuisse. Ideo injuria me afficiunt pseudoapostoli, qui ista invertunt etc.

Neque ista superbia Pauli, qua dicit alios apostolos nihil contulisse sibi, est vitiosa, sed ultra modum necessaria [60]). Nam si hic cessisset, periisset veritas evangelii. Multo minus debemus nos cedere adversariis nostris, qui jactant auctoritatem idoli sui papae

59) Quid Paulus egerit in ista collatione. 60) Superbia Pauli necessaria.

contra nos, cum Paulus hic noluerit cedere pseudoapostolis, qui contra se verorum apostolorum auctoritatem jactabant. Scio in piis debere esse humilitatem, sed contra papam volo et debeo sancta superbia superbire [61]), nempe sic: Papa nolo tibi subjici, nolo te magistro uti, quia certus sum doctrinam meam esse veram et divinam. Sed Papa hanc non vult audire, imo cogere me vult, ut suis legibus et decretis paream, et nisi paruero, excommunicat et damnat me ut haereticum et ecclesiae desertorem. Ideo superbia nostra contra papam maxime est necessaria, et nisi sic superbiremus et contemneremus in Spiritu sancto ipsum cum sua doctrina et diabolum mendacii patrem in eo loquentem, nullo modo retinere possemus articulum justitiae fidei. Quare non contemnimus auctoritatem papae ideo [62]), ut dominemur ipsi, neque hoc agimus, ut extollamus nos supra summas majestates, cum palam sit nos docere omnem hominem debere humiliari, subjici, servire potestati, sed hoc quaerimus, ut maneat gloria Dei, et justitia fidei illaesa conservetur, ut simus nos salvi et ipsi.

Si igitur papa nobis concesserit, quod solus Deus ex mera gratia per Christum justificet peccatores, non solum volumus eum in manibus portare, sed etiam ei osculari pedes. Quia vero hoc impetrare non possumus, vicissim superbimus in Deo ultra omnem modum, neque omnibus angelis in coelo, neque Petro aut Paulo, neque centum caesaribus, neque mille papis, neque toti mundo latum digitum cessuri. Longe absit hic omnis humilitas, quia volunt nobis rapere gloriam no-

---

61) Superbia nostra contra papam. 62) Cur superbiamus contra papam.

stram, ipsum Deum, qui nos creavit et omnia dedit, ipsum Christum, qui nos suo sanguine redemit. Haec rei summa esto. Sinemus nobis eripi bona, nomen, vitam et omnia quae habemus, evangelium, fidem, Christum etc. non patiemur nobis auferri, et maledicta sit humilitas, quae hic se demiserit. Hic quilibet sit superbus et pertinacissimus, nisi velit Christum negare. Quare Deo dante mea frons durior erit fronte omnium. Hic durus et esse et haberi volo, hic gero titulum: Cedo nulli, et ex animo gaudeo hic rebellis et pertinax dici. Hic palam fateor me esse et futurum durum, et ne pilo quidem cedam. Caritas cedit, quae omnia suffert, omnia credit, omnia sperat[63]; contra fides non cedit, imo nihil omnino tolerare potest, juxta hoc vulgare dictum: Non patitur ludum fama, fides, oculus. Quare Christianus, quod ad fidem attinet, superbissimus et pertinacissimus sit, nihil plane patiatur, nulli ne pilo quidem cedat, fide enim homo fit Deus, 2. Pet. 1. (v. 4). Deus autem nihil patitur, nulli cedit, est enim immutabilis. Sic fides est immutabilis, igitur nihil pati, nulli cedere debet. Per caritatem autem Christianus cedat et toleret omnia, tunc enim est merus homo.

Sed contra, cum vidissent, quod creditum est mihi evangelium praeputii, sicut et Petro circumcisionis (qui enim efficax fuit cum Petro ad apostolatum circumcisionis, efficax fuit et mecum in gentes.)

Haec est fortissima confutatio contra falsos apostolos. Vindicat et arrogat hic sibi Paulus eandem

---

63) Caritas omnia fert, fides ferre nihil potest.

auctoritatem, quam pseudoapostoli jactaverunt de veris apostolis, et utitur inversione rhetorica. Pseudoapostoli, inquit, allegant auctoritatem magnorum illorum apostolorum pro se contra me, at ego allego eam pro me contra ipsos. Nam apostoli pro me sunt. Ideo, mei Galatae, ne credatis istis, qui auctoritatem apostolorum contra me jactant, quia, cum vidissent concreditum esse mihi evangelium praeputii, et agnovissent mihi gratiam datam, dederunt mihi et Barnabae dextras societatis, approbantes ministerium meum et gratias agentes de dono meo. Sic egregie retorquet argumentum in adversarios. Et in his verbis merus ardor est et flamma, et plus hic cordis est, quam linguae. Ideo etiam accidit, ut Paulus oblitus grammaticae perturbaverit constructionem. Cum autem ait: „Qui videbantur columnae esse [64]),“ non fuit fucus, sed re vera habebantur pro columnis. Nam apostoli per totam ecclesiam culti et honorati erant, et penes ipsos erat auctoritas probandi et publicandi doctrinam veritatis et damnandi contrariam.

Is mirabilis textus est, quod Paulus dicit sibi concreditum evangelium praeputii, Petro circumcisionis [65]), cum tamen Paulus fere ubique Iudaeis in synagogis, et Petrus etiam gentibus praedicaverit. Utriusque rei exstant testimonia et exempla in Actis. Petrus convertit centurionem cum familia, qui erat gentilis (Act. 10.); deinde scripsit ad gentes, ut testatur prior ejus epistola. Paulus praedicans Christum inter gentes, simul tamen ingreditur synagogas Iudaeorum, et ibi docet evangelium (Act. 9.); et in Marco (16, 15.) et

64) Apostoli columnae. 65) Petro concreditum evangelium circumcisionis, Paulo praeputii.

Matthaeo (28, 19.) mandat Christus omnibus apostolis, „euntes, inquit, in mundum universum praedicate evangelium omni creaturae;" et Paulus Col. 1 (v. 6.) ait evangelium praedicatum in omnem creaturam, quae est sub coelo. Quare ergo vocat se tantum apostolum gentium, et Petrum ac ceteros circumcisionis?

Non est difficilis haec quaestio. Paulus huc spectat, quod alii apostoli principaliter in Iudaea et Ierusalem manserint, donec Deo vocante alio se contulerunt. Pro tempore ergo ita tunc habebat res, quod stante adhuc politia judaica erant in Iudaea, imminente vero vastatione dispersi sunt per totum orbem. Paulus autem, ut in Actis scribitur cap. 13. singulari vocatione selectus est in apostolum gentium, et missus extra Iudaeam peragravit regiones gentium [66]). Ceterum Iudaei tunc dispersi fere per totum orbem passim habitabant in urbibus et locis gentilium. Itaque Paulus illuc veniens solitus fuit, ut in Actis legitur, ingredi synagogas Iudaeorum, atque illa occasione primum afferebat eis ut filiis regni hoc laetum nuntium, promissiones patribus factas jam impletas per Christum etc. [67]). Cum hoc audire nollent, ibat ad gentes, ut Lucas testatur Actor. 13 (v. 46.), ubi inducit Paulum cum fiducia sic loquentem contra Iudaeos pro lege zelantes et contradicentes his, quae ab ipso dicebantur. „Vobis, inquit, oportebat primum loqui verbum Dei, sed quia repellitis illud, et indignos vos judicatis vita aeterna, ecce convertimur ad gentes;" et Actor. ult. (v. 28.): „Notum sit vobis, quod gentibus missum est hoc salutare Dei, et ipsi audient."

---

66) Petrus Iudaeorum, Paulus gentium apostolus. 67) Paulus praedicavit etiam Iudaeis.

Quare praecipue ad gentes missus est. Quia vero debitor omnium erat, et omnibus omnia fiebat, data occasione intravit synagogas Iudaeorum, ubi non solum Iudaei, sed etiam gentes audierunt eum concionantem evangelium de Christo. Alias publice praedicavit gentibus in foro, in domibus, ad flumina. Fuit igitur praecipue gentium apostolus, ut Petrus Iudaeorum, sic tamen, ut et ipse gentibus annuntiaverit Christum oblata opportunitate etc.

Appellat autem praeputium gentes, circumcisionem Iudaeos per synecdochen [68]), tropum in sacris literis usitatissimum, cum videlicet totum parte comprehenditur. Est igitur evangelium praeputii, quod mittendum erat ad gentes. Hoc ait sibi concreditum, ut Petro circumcisionis, quia, ut Petrus in Iudaeos, ita ipse in gentes sparsit evangelium Christi. Hic obiter admonendum est Ebraeos constructionem genitivi varie accipere [69]), jam active, jam passive, id quod saepe obscurare solet sententiam. Exempla passim obvia sunt in Paulo et tota scriptura, ut haec oratio: Gloria Dei, nonnihil est obscura, quia active et passive exponi potest. Gloria Dei active, qua Deus in se gloriatur, passive, qua nos in Deo gloriamur. Sic fides Christi etc. Nos plerumque tales sententias passive exponimus, ut Christi fides est, qua Christus creditur. Sic evangelium Dei active vocatur, quod solus Deus dat et mittit in mundum; evangelium praeputii et circumcisionis passive [70]), quod ad gentes et Iudaeos missum et ab ipsis receptum est.

Hoc perpetuo urget, Iacobum, Petrum et Ioan-

---

68) Praeputium, circumcisio. 69) Constructio genitivi apud Ebraeos varia. 70) Evangelium praeputii etc.

nem, qui videbantur columnae, nihil docuisse se, neque eos ut majores et ordinatores commisisse mihi officium evangelii. Nulla enim est ibi auctoritas docentis, mandantis, aut mittentis. Ideo etiam neque agnoscit eos praeceptores et ordinatores [71]). Sed ubi ipsimet, inquit, videbant mihi creditum, id est, fideliter commissum evangelium, non a Petro, quia, ut neque ab homine accepi aut didici evangelium, ita neque ab homine accepi mandatum praedicandi illud, sed utrumque et cognitionem evangelii et mandatum praedicandi illud inter gentes, accepi immediate a Christo, per omnia, ut Petro divinitus traditum evangelium et ministerium demandatum erat praedicandi illud inter Iudaeos.

Hic locus clare testatur omnes apostolos habuisse aequalem vocationem et mandatum ac idem evangelium [72]). Petrus non praedicavit aliud evangelium, quam alii, nec ipse aliis demandavit officium, sed omnino inter eos fuit aequalitas. Omnes enim divinitus docti ac vocati fuerunt, hoc est, utrumque et vocatio et mandatum omnium apostolorum fuit simpliciter immediate a Deo. Nullus ergo apostolus major est alio, nec est aliqua personae praerogativa [73]). Quare impudens mendacium est, quod papa jactat Petrum fuisse principem apostolorum, ac per hoc ipsum confirmat primatum suum etc.

Qui efficax fuit cum Petro etc.

Confutatio est alterius cujusdam argumenti pseu-

---

71) Paulus non habuit apostolos doctores etc. 72) Aequalis apostolorum vocatio etc. 73) Aequalitas apostolorum.

deapostolorum. Quid jactant pseudoapostoli, inquit, evangelium Petri fuisse efficax [74]), multos per ipsum conversos, fecisse eum miracula multa et magna, suscitasse mortuos, umbra sua sanasse infirmos? Concedo ista omnia. Sed ea efficacia Petrus e coelo fuit indutus, Deus virtutem dedit voci ipsius, ut multi crederent, ut multa per ipsum miracula fierent. Eandem virtutem ego quoque habui, non acceptam a Petro, sed idem Deus et spiritus, qui in Petro efficax et in me efficax fuit [75]). Eandem habui gratiam, multos docui, et multa miracula feci, mea quoque umbra infirmos sanavi. Hocque testatur Luc. in Actis cap. 19 (v. 11. 12.) his verbis: „Virtutes non vulgares faciebat Deus per manum Pauli, ita ut etiam super languidos deferrentur a corpore ejus sudaria et semicinctia, et recedebant ab eis morbi, et spiritus mali egrediebantur." Plura lege cap. 13. 16. 20. 28. in Actis.

Summa in nulla re vult Paulus aliis apostolis minor haberi, et de hoc pie et sancte superbit. Frustra igitur Iulianus et Porphyrius calumniantur Paulum insolescere contra caput apostolorum. Paulus hic ambitiosus et superbus fuit contra Petrum necessitate eaque divina, zelus enim pro gloria Dei coëgit eum sic superbire. Hoc calumniatores isti non videntes putaverunt hanc ejus superbiam esse carnalem [76]), qualis hodie est in papa et suis episcopis. Verum non agebatur hic Pauli negotium, sed fidei. Per fidem autem oportet nos esse invictos, inflexibiles et pertinacissimos, et si possemus, duriores adamante; per caritatem vero molliores et flexibiliores omni arundine et

74) Evangelium Petri efficax. 75) Evangelium Pauli efficax. 76) Superbia Pauli non est carnalis.

folio, et ad omnia obsequentes. Non igitur fuit dimicatio hic de gloria Pauli, sed de gloria Dei, de verbo Dei, de vero cultu, religione et justitia fidei, ut ista illaesa manerent.

Et cum cognovissent gratiam, quae data est mihi, Iacobus Caephas et Ioannes, qui videbantur columnae, dextras dederunt mihi et Barnabae societatis, ut nos in gentes, ipsi vero in circumcisionem.

(scilicet praedicarent evangelium)

Hoc est: Cum audissent me accepisse divinitus vocationem et mandatum praedicandi evangelium inter gentes, Deum tot fecisse per me miracula [77]), deinde tantum numerum gentium pervenisse ad cognitionem Christi per meum ministerium, gentesque accepisse Spiritum sanctum sine lege et circumcisione, per solum auditum fidei, glorificaverunt Deum pro gratia, quae mihi data est. Gratiam appellat omnia, quae a Deo acceperat, quod ex persecutore et vastatore ecclesiae factus est apostolus, a Christo edoctus, spiritualibus donis auctus etc., illaque narratione indicat Petrum sibi testimonium dedisse, quod verus sit apostolus [78]), non a se aut ab aliis apostolis doctus et missus, sed a solo Deo, atque ita ministerium et auctoritatem Pauli ac dona spiritus in eo non solum ut res divinas humiliter agnovit, sed etiam approbavit et confirmavit, non tamen ut superior et auctor, sed ut frater ac testis. Hoc idem fecerunt Iacobus et Ioannes.

---

77) Quid Paulus vocet gratiam hoc loco. 78) Petrus approbat ministerium Pauli.

Ideo pro me, non contra me stant hi, qui columnae inter apostolos sunt.

Dextras societatis.

Id est, communionis vel dextras socias, hoc est, dixerunt [79]): Nos unanimi consensu, Paule, praedicamus tecum evangelium. Sumus igitur in doctrina socii, et habemus in ea communionem, hoc est, habemus eandem doctrinam, quia idem evangelium, eundem baptismum, eundem Christum et fidem tecum praedicamus. Quare nihil possumus te docere, aut injungere tibi, cum per omnia inter nos conveniat. Non enim diversa, meliora docemus, quam tu, sed idem donum in te videmus, quod nos habemus, nisi quod tibi evangelium praeputii, nobis circumcisionis commissum est. Sed concludimus hic, quod praeputium et circumcisio non debeant impedire nostram communionem, cum idem sit evangelium, quod utrique praedicamus.

Admonet hic locus, idem evangelium esse gentium, Iudaeorum, monachorum, laicorum, juvenum, senum, virorum, mulierum etc. [80]). Non respicit personas, sed commune est verbum et doctrina omnium hominum. Quicunque eam audit et credit, salvatur non obstante, quod incircumcisus aut circumcisus sit. Paulus hactenus probavit non solum divino testimonio, sed etiam humano, apostolorum scilicet, se recte et pie docuisse evangelium. Quare omnia, quae pseudoapostoli pro extenuanda auctoritate ejus dixerunt, ostendit esse conficta, et testimonium apostolorum pro se stare, non pro pseudoapostolis. Quia vero solus ista narrat,

---

79) Idem evangelium Pauli et aliorum apostolorum.
80) Idem esse evangelium omnium.

ideo iurat, et Deum testem invocat, quod, quae dixerit, vera sint.

Tantum ut pauperum memores essemus, quod etiam studui facere.

Post praedicationem evangelii reliqua cura boni pastoris est, ut sit memor pauperum [81]). Nam ubi ecclesia est, ibi necesse est pauperes esse, qui et plerumque soli sunt veri discipuli evangelii, ut Christus ait (Matth. 11, 5.): „Pauperes evangelisantur." Mundus enim et diabolus persequuntur ecclesiam, et redigunt multos ad paupertatem, qui postea deseruntur et negliguntur. Deinde non solum in hoc peccat mundus, sed etiam non est sollicitus pro conservando evangelio, vera pietate et cultu Dei [82]). Nemo pro ministris ecclesiae alendis et scholis erigendis vult quidquam conferre, consulere etc. Pro superstitione et falsis cultibus erigendis et conservandis nemo non libenter utraque manu dabat. Tot erecta sunt monasteria, tot ecclesiae cathedrales, tot episcopatus in papatu, ubi ipsa impietas regnat, tot reditus ordinati pro eorum sustentatione. Iam civitas gravatur unum atque alterum ministrum evangelii alere, quae prius regnante impietate aliquot monasteria et infinitos sacerdotes missarios aluit sine gravamine, ut interim nihil dicam de terminariis, stationariis etc. In summa, vera religio semper eget, et Christus conqueritur se esurire, sitire, hospitem, nudum, infirmum esse etc. Econtra impietas floret, et abundat omnibus bonis. Ideo verus episcopus

---

81) Episcopus debet etiam sollicitus esse pro pauperibus.
82) Mundus pro conservanda pietate nihil confert, econtra etc.

etiam curam pauperum habere debet, id quod Paulus fatetur hic se fecisse.

Cum autem venisset Petrus Antiochiam, in faciem ei restiti, quia reprehensibilis erat.

Paulus pergit confutando et dicit, quod non solum habeat testimonium Petri et aliorum apostolorum Hierosolymis pro se, sed quod etiam restiterit Petro praesente ecclesia Antiochena. Narrat hic rem non gestam in angulo, sed in facie ecclesiae, et illa satis mirabilis historia multis dedit occasionem calumniandi, ut Porphyrio, Celso, Iuliano et aliis, qui accusant Paulum superbiae [83]), quod invaserit summum apostolorum, et hoc in facie ecclesiae, per quod excesserit metas christianae modestiae et humilitatis. Non mirum autem est talia cogitare et loqui eos, qui scopum Paulinae disputationis non vident.

Paulus hic non agit, ut et supra monui, de lana caprina nec de pane lucrando, sed de praecipuo articulo christianae doctrinae [84]). Qui intelligit, quanta sit ejus utilitas et majestas, illi cetera omnia vilescunt, et nihili fiunt. Quid enim est Petrus, Paulus? quid angelus e coelo? quid universa creatura ad articulum justificationis? Eo enim cognito in clarissima luce, ignorato in densissima caligine versamur etc. Quare si istum videris labefactari aut periclitari, non verebere vel Petro vel angelo e coelo resistere, nam satis magnifice non potest extolli. Contra Porphyrius et alii spectant magnitudinem dignitatis Petri, mirantur ejus personam, et obliviscuntur majestatis hujus

83) Calumnia Iuliani et aliorum contra Paulum etc.
84) Majestas articuli justificationis.

articuli. Paulus contrarium facit, non invehitur acriter in Petrum, sed satis reverenter tractat eum. Quia vero videt periclitari majestatem articuli de justificatione propter dignitatem Petri, nullam habet rationem dignitatis ejus, ut eum salvum conservet et defendat. Sic et nos facimus, quia scriptum est (Matth. 10, 37): „Qui diligit patrem, matrem, animam suam etc. plus quam me, non est me dignus."

Ideo quod attinet ad defendendam evangelii veritatem, non erubescimus accusari ab hypocritis superbi et obstinati, qui soli sapere, neminem audire, nemini cedere velimus. Hic summe necessarium est inflexibilem et obstinatum esse[85]), quia causa, propter quam peccamus in hominem, hoc est, propter quam conculcamus majestatem personae vel mundi, tanta est, ut ista peccata, quae mundus judicat maxima, fiant et sint summae virtutes coram Deo. Bene facimus, quod parentes colimus, quod honorem habemus magistratui, quod reveremur Petrum et alios verbi ministros. Sed jam non versamur in causa Petri, parentum, caesaris, mundi, aut ullius creaturae, sed Dei. Hic recte facio, quod non cedo parentibus, caesari aut etiam angelo e coelo etc. Ratio: Confer tu Deum cum creatura. Quid universa creatura ad Deum? Una gutta ad mare. Quare ergo sic admirarer Petrum, qui est guttula, ut relinquerem Deum, qui est mare? Cedat igitur gutta mari, cedat Petrus Deo.

Haec ideo dico, ut diligenter consideretis rem, de qua agit Paulus. Agit autem de verbo Dei, quod nemo satis digne extollere potest. Augustinus melius

---

85) Expedit esse pertinacem in causa Dei.

judicat de isto negotio Pauli, quam Hieronymus[86]), qui tantum respicit dignitatem et auctoritatem Petri, et inde sic colligit: Petrus fuit summus apostolus, ergo non debuit reprehendi a Paulo, vel si reprehendit, fecit fuco quodam. Sic Paulo tribuit simulationem, quod ideo finxerit Petrum reprehensibilem, ut suum apostolatum promoveret, et gentes suas defenderet. Contra Petrum per omnia excusans, veritatem illi tribuit, quae est valde incommoda inversio textus, qui diserte exprimit Petrum fuisse reprehensibilem, ac aberrasse a veritate; item quod alii Iudaei cum eo simulaverint, ita ut etiam Barnabas ab eis abductus sit in illam simulationem. Haec clara verba non videt Hieronymus, tantum in hoc haeret: Petrus fuit apostolus, ergo irreprehensibilis, et non potuit peccare. Huic sententiae recte reclamat Augustinus. Non est ferenda, inquit, simulatio in Paulo, quia juramento confirmat se veritatem dicere.

Quare injuriam faciunt Paulo Hieronymus et Erasmus, qui particulam „secundum faciem“ [87]), exponunt: in speciem, id est, non ex animo, sed secundum fucum; quod scilicet Paulus non ex corde, sed ex simulatione officiosa restiterit Petro, ne gentes offenderentur, si omnino tacuisset. Sed „secundum faciem“ significat: coram. In os enim restitit Petro, non in angulo, sed Petro praesente et tota ecclesia adstante. Et significanter ponit hanc particulam „secundum faciem“ contra virulentas viperas; Satanae apostolos, qui absentibus detrahunt, quibus praesentibus ne quidem audent hiscere, ut pseudoapostoli faciebant, quos etiam

86) Sententia Augustini et Hieronymi super hoc loco Pauli. 87) Secundum faciem.

hic oblique perstringit, qui praesenti detrahere non audebant, absenti detrahebant. Sic non detraxi, inquit, Petro, sed libere et aperte restiti ei non ex simulatione, ambitione, aliquo humano affectu aut morbo animi, sed quia erat reprehensibilis etc. [88])

Hic sinito alios disputare, an apostolus possit peccare. Nos non debemus extenuare peccatum Petri. Prophetae etiam quandoque errant et falluntur. [89]). Natan ex suo spiritu dixit ad Davidem, quod deberet aedificare domum domini. Illa prophetia mox est correcta per revelationem divinam, quod non David, qui fuisset vir bellator, et multum sanguinis effudisset, sed filius suus Salomon deberet aedificare domum domini. Sic et apostoli erraverunt, somniabant Christi regnum futurum corporale Actor. 1. (v. 6.): „Num in tempore hoc etc.," et Petrus [90]), etsi a Christo audierat: „Ite in mundum universum etc." (Matth. 28, 19.), tamen non ivisset ad Cornelium, nisi fuisset admonitus visione etc. In hac vero causa non solum erravit, sed insignem lapsum et grande peccatum commisit. Et nisi Paulus ei restitisset, omnes, qui ex gentibus crediderant, coacti fuissent recipere circumcisionem et servare legem, et Iudaei credentes confirmati fuissent in sua opinione, quod istorum observatio necessaria esset ad salutem, atque hoc modo iterum recepissent legem pro evangelio, Mosen pro Christo. Et ad hoc maximum peccatum et ineffabile damnum Petrus sua simulatione dedisset occasionem. Ideo non debemus tribuere sanctis tantam perfectionem, quasi peccare non possint.

---

88) Christianus aperte reprehendit vitium in fratre, econtra etc. 89) Prophetae errant. 90) Petrus peccavit.

Testatur Lucas in Actis cap. 15. (v. 39.) inter Paulum et Barnabam, qui una segregati ad ministerium evangelii inter gentes jam multas regiones peragraverant, et illis evangelium annuntiaverant, tam acrem dissensionem ortam esse, ut alter ab altero discesserit [91]). Hic aut Paulus aut Barnabas excessit, et oportet fuisse vehementem discordiam, cum istos conjunctissimos socios divulserit, ut textus in Act. testatur. Hujusmodi exempla scribuntur nobis in consolationem. Est enim plenum consolatione, cum audimus sanctos spiritum Dei habentes etiam peccare [92]). Hanc consolationem nobis eripere volunt, qui negant sanctos posse peccare. Samson, David et alii multi celebres viri Spiritu sancto pleni lapsi sunt in grandia peccata. Hiob et Ieremias maledicunt diei nativitatis suae, Elia et Iona pertaesi vitae mortem sibi precantur. Tales errores et peccata sanctorum proponit scriptura in consolationem afflictorum et desperabundorum, et in terrorem superborum. Nemo unquam tam graviter lapsus est, qui non possit resurgere. Econtra nemo tam firmiter fixit pedem, qui non possit labi. Si Petrus lapsus est, et ego labi possum. Si resurrexit, possum et ego resurgere.

Et talia exempla omnino magnifacere debent pusillanimes et trepidae conscientiae, ut eo melius discant intelligere, quid orent, cum dicunt: „Remitte nobis debita nostra," et, „Credo remissionem peccatorum." Eadem et communis fuit nobiscum fides et oratio apostolorum et omnium sanctorum, nullam praerogativam habuerunt prae nobis, eadem habemus bona,

---

91) Dissensio orta inter Paulum et Barnabam. 92) Sanctorum lapsus.

quae ipsi, eundem Christum, baptisma, verbum, remissionem peccatorum, quibus omnibus et ipsi indiguerunt, et aeque per ea sanctificati et salvati sunt, ac nos. Hoc dico contra monstrosa praeconia et laudes, quibus stulti sophistae et monachi ornaverunt sanctos. Item dixerunt ecclesiam sic sanctam esse, ut omnino sine peccato sit. Est quidem ecclesia sancta, ut fides nostra confitetur: „Credo ecclesiam sanctam etc.“, et tamen peccatum habet [93]). Hinc credit remissionem peccatorum, et orat: „Remitte nobis debita nostra,“ quare non dicitur formaliter sancta, ut paries albus ab albedine inhaerente. Inhaerens illa sanctitas non est satis, sed Christus est perfecta et tota sanctitas ipsius, ubi illa inhaerens non est satis, satis est Christus.

Priusquam enim quidam venirent a Iacobo, cum gentibus edebat.

Gentes conversae ad fidem edebant cibos in lege prohibitos. Eosdem et Petrus cum gentibus conversis agens una cum illis edebat, et vinum prohibitum bibebat [94]), et sciebat in hoc se recte facere, ideoque cum fiducia transgrediebatur legem cum gentibus. Sic Paulus fatetur se fecisse, cum ait 1. Cor. 9. (v. 20. 21.), se Iudaeis factum tanquam Iudaeum, his qui sine lege erant, ac si sine lege esset etc., hoc est, cum gentibus edit et bibit gentiliter, et nullam omnino legem servavit. Cum Iudaeis secundum legem abstinuit ab omnibus, quae in lege prohibita erant, omnibus enim inservire et placere studebat, ut omnes lucrifaceret.

93) Ecclesia sancta et peccatrix. 94) Petrus cum gentibus gentiliter vixit.

Quare Petrus in hoc non peccavit, sed bene fecit, sciebatque hoc sibi licere. Istaque sua transgressione ostendebat et legem non esse necessariam ad justitiam, et gentes liberabat ab observatione legis. Nam si licuit Petro legem in uno violare, licuit in omnibus violare. Neque Paulus propter hanc violationem legis Petrum reprehendit, sed propter simulationem, ut sequitur.

Cum autem venissent, subducebat et segregabat se, timens eos, qui ex circumcisione erant.

Ibi vides peccatum Petri, quod Paulus diserte describit [95]). Non accusat malitiam aut ignorantiam, sed simulationem et infirmitatem in eo, quod scilicet abstinuerit a cibo communi in lege prohibito, metuens, ne Iudaei, qui a Iacobo venerant, per hoc offenderentur, atque ita magis habuit rationem suorum Iudaeorum quam gentium, eaque re occasionem praebuit, ut periclitaretur libertas christiana et veritas evangelii. Nam per hoc, quod subtraxit et prorsus segregavit se, abstinens a cibis in lege prohibitis, quos antea comederat, scrupulum injecit conscientiis fidelium, ut sic colligerent ex hoc ipsius facto [96]): Petrus abstinet a cibis in lege prohibitis, ergo quicunque edit prohibita in lege, peccat et transgreditur legem; qui vero abstinet, servat legem et justus est, alioqui ipse non subtraheret se. Quia vero se subtrahit et data opera vitat cibos, quos prius edit, certissimum signum est,

95) Peccatum Petri. 96) Quid collegerint credentes ex hoc Petri facto.

manducantes contra legem peccare, abstinentes vero a cibis in lege prohibitis servare legem et justificari.

Iste est locus, qui hic tractatur, quem Hieronymus non vidit, vidit tantum factum, non finem facti [97]. Factum in se non erat malum, quia edere et bibere, aut econtra, nihil est. Sed finis iste: Si edis, peccas; si abstines justus es, malus est: Sic circumcisio per se res bona est, sed hic finis malus est: Nisi circumcidaris secundum legem Mosi, non poteris salvari. Item prohibitis in lege vesci non est malum, sed subductio et segregatio illa Petri est mala, quia hoc inde infertur: Petrus abstinet a prohibitis in lege, nisi igitur et tu abstinueris, non poteris salvari. Illud nequaquam erat Paulo dissimulandum, quia veritas evangelii ibi periclitabatur; ut ea igitur salva permaneret, restitit Petro in faciem.

Hic facienda est distinctio, quia cibi dupliciter vitari possunt [98]. Primum in obsequium fratris, spectando tantum caritatem. Ibi nullum est periculum, sed bonum est hoc modo servire fratri infirmo. Sic Paulus ipse fecerat et docuerat 1. Cor. 9. (v. 19—22). Secundo, ut vitans justus et salvus fiat, non vitans peccet, et damnetur. Hic maledicta sit caritas et omnia ejus officia ac obsequia. Hoc modo enim vitare cibos est Christum negare, sanguinem ejus conculcare, blasphemare Spiritum sanctum, Deum et omnia divina. Ergo si alterum amittendum est, amittatur et pereat potius amicus aut frater homo, quam pater Deus. Si enim perierit pater Deus, frater homo non diu manebit.

---

97) Aliud est factum, aliud finis facti. 98) Abstinentia a cibis fit dupliciter.

Hoc Hieronymus non videns neque hunc locum neque totam epistolam intelligere potuit. Putat simulatam esse hanc reprehensionem Pauli. Ideo extenuat et excusat peccatum Petri, et dicit per ignorantiam commissum [99]). Sed peccavit per simulationem, eaque iterum statuisset necessitatem legis, coëgisset gentes et Iudaeos a veritate evangelii discedere, dedissetque ipsis efficacissimam occasionem deserendi Christum, negandi gratiam, redeundi ad Iudaismum et portandi omnia onera legis, nisi Paulus reprehendisset eum, ac per hoc revocasset ad libertatem in Christo et ad veritatem evangelii gentes et Iudaeos, qui hoc exemplo Petri offensi fuerant. Quare si quis vellet peccatum Petri exagitare et amplificare [100]), esset maximum, et tamen occasione tantum et metu, non malitia aut ignorantia commissum. Tam facile ingentes *ruinas trahit* secum unius lapsus aut erratum, si non corrigatur [1]). Ideo non est jocandum cum articulo justificationis, non frustra inculcamus et urgemus eum tanta diligentia.

Et vehementer mirum est, hoc factum esse a Petro, tanto apostolo, qui antea in concilio Hierosolymitano [2]) fere solus sua sententia obtinuerat, per fidem contingere credentibus justitiam sine lege. Ille idem, qui prius auctor fuerat veritatis et libertatis evangelii, nunc ista mirabili occasione et casu, quod abstinet a cibis in lege prohibitis, labitur, et auctor fit tanti scandali, et peccat contra suum proprium decretum. Quare qui stat, videat, ne cadat. Nemo credit, quam periculosae sint traditiones et ceremoniae, quibus tamen

99) Simulatio Petri. 100) Peccatum Petri. 1) Lapsus in doctrina facilis. 2) Concilium Hierosolymitanum.

carere non possumus [3]). Quid magis necessarium est in mundo, quam lex et ejus opera etc? Et tamen semper periculum est, ne ex his negatio Christi oriatur. Ex lege enim plerumque crescit fiducia operum. Ubi autem illa est, ibi non potest esse fiducia in Christum. Facile igitur negatur et amittitur Christus, ut videmus in Petro (qui melius novit articulum justificationis quam nos), quam facili facto et exemplo statim praebuisset occasionem tantae ruinae, quod omnes gentes defecissent a praedicatione Pauli, amisissent evangelium et Christum etc., hocque sancta specie. Potuissent enim dicere: Paule, hactenus docuisti, oportere nos sola gratia sine lege justificari. Nunc videmus Petrum contrarium facere. Abstinet enim a vetitis in lege, et per hoc dat exemplum, quod non possumus salvi fieri, nisi suscipiamus circumcisionem, et legem observemus etc.

Et simulabant una cum illo ceteri Iudaei, ita ut Barnabas duceretur ab eis in illam simulationem.

Hic clare vides, quod Paulus tribuat simulationem Petro [4]). Econtra Hieronymus tribuit eam Paulo. Si simulavit Petrus, ergo certo sciebat, quid veritas, quid non esset veritas; qui simulat, non peccat ignorantia, sed sciens fallit alia specie, quam vera. Et alii, inquit, consentiebant simulationi Petri, ita ut etiam Barnabas, qui Pauli comes fuerat, et longo tempore jam cum illo praedicaverat inter gentes fidem in Christum sine lege, abductus sit in eandem simulationem. Habes igitur peccatum Petri clare his

---

3) Ceremoniae periculosae. 4) Simulatio Petri.

descriptum, quod fuerit simulatio, quae futura fuisset occasio ruinae recepti evangelii, nisi Paulus se opposuisset Petro. Miranda autem res est, quod Deus recentem ecclesiam et ipsum evangelium per unicam personam tum conservaverit. Solus Paulus stat, Barnabam enim socium amisit, Petrum contra se habet. Sic quandoque una persona in concilio plus valere potest, quam totum concilium. Id quod papistae ipsi scribunt, et pro exemplo allegant Paphnutium [5]), qui toti concilio Niceno, quod optimum fuit post illud apostolorum in Hierosolymis, restitit et praevaluit.

Haec eo dicuntur a me, ut summa diligentia articulum justificationis discamus, atque purissime discernamus evangelium a lege [6]), atque in hac causa nihil prorsus per simulationem faciamus, nemini vel pilo cedamus, si modo veritatem evangelii et fidem integram *et salvam* retinere volumus, quae, ut dixi, facillime laeduntur. Itaque procul hic absit ratio inimica fidei [7]), quae in tentationibus peccati et mortis nititur non justitia fidei, quia eam penitus ignorat, sed propria aut ad summum justitia legis. Quam primum autem lex et ratio conjunguntur, statim virginitas fidei violata est. Nihil fortius adversatur fidei quam lex et ratio, neque illa duo sine magno conatu et labore superari possunt, quae tamen superanda sunt, si modo salvari velis. Ideo, cum conscientia perterrefit lege, et luctatur cum judicio Dei [8]), nec rationem nec legem consulas, sed sola gratia ac verbo consolationis nitaris. Ibi omnino sic te geras, quasi nunquam de lege Dei quidquam audie-

5) Paphnutius. 6) Lex et evangelium discernenda. 7) Lex et ratio adversantur fidei. 8) Quid faciendum, cum conscientia perterrefit etc.

vis, sed ascendas in tenebras, ubi nec lex nec ratio lucet, sed solum aenigma fidei, quae certo statuat me salvari extra et ultra legem, in Christo. Ita ultra et supra lucem legis et rationis ducit nos evangelium in tenebras fidei, ubi lex et ratio nihil habent negotii. Est et lex audienda, sed suo loco et tempore. Moses in monte exsistens, ubi facie ad faciem cum Deo loquitur, non habet, non condit, non administrat legem, descendens vero de monte legislator est, et populum lege gubernat. Sic conscientia libera sit a lege, corpus autem obediat legi.

Ex his satis constat, Paulum reprehendisse Petrum non propter leviculam rem, sed propter praecipuum articulum doctrinae christianae, cui Petrus per suam simulationem parabat ruinam. Simulabant enim una cum eo Barnabas et alii Iudaei, qui omnes peccaverunt, non quidem ignorantia et malitia, sed Iudaeorum metu, qui offuderat cordi ipsorum nebulas, ut non viderent se peccare. Profecto autem mira res est, quod tanti viri, Petrus, Barnabas et alii, tam cito et facile labuntur in illo ipso opere, quod noverant recte factum, ac antea docuerant. Ideo recte admonebat D. Staupitius periculosum esse nostris viribus confidere [9], etiamsi sancti ac doctissimi simus, etiamsi aliquid bene cognitum et percognitum habeamus. Nam in illo ipso, quod optime scimus, possumus tamen labi et errare, non solum in grave nostrum sed etiam aliorum damnum. Versemur igitur summa diligentia et humilitate in studio sacrarum literarum, ac serio oremus, ne veritatem evangelii amittamus.

---

9) Non confidendum nostris viribus.

Nihil igitur summus cum omnibus quantumvis magnis donis, nisi Deus adsit[10]). Is ubi relinquit nos nobis, nihil est nostra sapientia, scientia etc. Nisi ipse nos assiduo sustentet, nihil prodest summa cognitio et ipsissima theologia. Nam sub horam tentationis subito fieri potest, ut astu diaboli eripiantur nobis e conspectu omnes loci consolatorii, ac solum commisatorii occurrant ac obruant nos. Discamus igitur, Deo subtrahente manum facillime posse nos labi ac everti. Itaque nemo superbiat et glorietur de justitia, sapientia et donis suis, sed humilietur ac oret cum apostolis: „Domine adauge nobis fidem" (Luc. 17, 5).

Sed cum vidissem, quod non recte ambularent ad veritatem evangelii.

Hoc mirabile exemplum est de maximis viris et *columnis ecclesiarum*. Hic solus Paulus habet apertos oculos, et videt peccatum Petri, Barnabae et aliorum Iudaeorum, qui una cum Petro simulabant. Econtra ipsi peccatum suum non vident[11]), imo putant se recte facere, et per caritatem servire infirmis Iudaeis. Quare summa erat necessitas, Paulum hoc ipsorum peccatum non dissimulare, sed reprehendere. Accusat igitur manifeste Petrum, Barnabam et alios, quod ad veritatem evangelii non recte ambulaverint, hoc est, quod declinaverint a veritate evangelii. Magna autem res est Petrum accusari a Paulo, ut eum, qui lapsus sit et a veritate evangelii declinaverit, gravius reprehendi non potuisset, et tamen patienter hoc fert, et haud dubie cum magna gratitudine quoque accepit. Supra autem

10) Sine Deo nihil posse nos facere. 11) Petrus ignoravit se errare.

monui multos habere evangelium, sed non veritatem evangelii. Sic Paulus hic dicit Petrum, Barnabam et alios Iudaeos non recte ambulare ad veritatem evangelii, hoc est, habere quidem evangelium, non autem recte in eo ambulare. Ut maxime enim evangelium praedicabant, tamen sua simulatione, quae cum veritate evangelii stare non poterat, legem statuebant, statuere autem legem est evangelium abrogare et evertere.

Qui igitur bene novit discernere evangelium a lege, gratias agat Deo, et sciat se esse theologum[12]). Ego certe in tentatione nondum novi, ut deberem. Sic autem discernenda sunt, ut evangelium ponas in coelo, legem in terra, ut evangelii justitiam appelles coelestem et divinam, legis terrenam et humanam, utque tam diligenter distinguas justitiam evangelii a legis justitia, quam diligenter distinxit Deus coelum a terra, lucem a tenebris, diem a nocte. Haec sit lux et dies, illa tenebrae et nox, atque utinam adhuc longius eas discernere possemus. Quare si agitur de fide seu conscientia, excludatur prorsus lex, et relinquatur in terra; si de operibus, accendatur lucerna operum seu justitiae legis in nocte. Sic luceat sol ille et immensa lux evangelii et gratiae in die, lucerna autem legis in nocte. Quare conscientia perterrefacta sensu peccati sic cogitet: Iam agis in terra, ibi asinus laboret, serviat et portet onus sibi impositum, hoc est, corpus sit cum membris suis legi subjectum. Cum autem ascendis in coelum, relinque asinum cum sarcina in terra. Nihil enim conscientiae cum lege, operibus et terrena

12) Discrimen legis et evangelii diligentissime observandum.

justitia. Sic asinus manet in valle, conscientia autem ascendit cum Isaac in montem nihil penitus sciens de lege et operibus, sed tantum spectans remissionem peccatorum et meram justitiam in Christo propositam et donatam.

Contra in politia obedientia legis severissime exigatur[13]). Ibi nihil sciatur de evangelio, de conscientia[14]), gratia, remissione peccatorum, coelesti justitia, de Christo, sed tantum de Mose, lege et operibus. Hac distinctione diligenter observata neutrum excedit suos limites, sed lex manebit extra coelum, hoc est, extra cor seu conscientiam. Econtra libertas evangelica manebit extra terram, hoc est, extra corpus et membra ipsius. Quam primum igitur lex et peccatum veniunt in caelum, id est, in conscientiam, protinus hinc ejiciantur, quia conscientia perterrefacta metu irae et judicii Dei, nihil de lege et peccato scire debet, sed tantum de Christo. Et vicissim cum gratia, libertas etc. venit in terram, hoc est, in corpus, dicatur: Tu non debes versari in hara et sordibus corporalis vitae, sed sursum pertines in coelum etc.

Istam legis et evangelii distinctionem Petrus simulatione sua confuderat, eaque persuaserat credentibus, quod per evangelium simul et legem justificari deberent. Hoc Paulo non erat ferendum, ideo reprehendit Petrum, non ut eum ignominia aliqua afficeret, sed ut ista duo iterum pure discerneret, nempe, quod lex in terra, evangelium vero in coelo justificet. Papa non solum miscuit legem cum evangelio, sed meras leges, et eas tantum ceremoniales ex evangelio fecit[15]),

---

13) Quando lex exigenda etc. 14) Nihil legi cum conscientia. 15) Papa ex evangelio leges fecit.

confudit politica et ecclesiastica; quae vere satanica et infernalis confusio est.

In locus de discrimine legis et evangelii scitu necessarius est[16]), quia continet summam totius christianae doctrinae. Ideo quisque studiosus pietatis diligenter det operam, ut discat ista discernere, non tantum verbis, sed etiam ipso affectu et experientia, hoc est, in corde et conscientia. Alioqui quantum ad verba attinet, facilis est illorum distinctio. Sed in tentatione senties evangelium rarum, et contra legem assiduum esse hospitem in conscientia. Nam ratio naturaliter habet cognitionem legis. Quare[17]) cum perterrefit conscientia peccato, quod lex ostendit et auget, dicas: Est tempus moriendi, est tempus vivendi, est tempus legem audiendi, est tempus legem contemnendi, est tempus evangelium audiendi, est tempus nesciendi evangelium. Lex jam discedat, et evangelium veniat, quia jam non est tempus audiendi legem, sed evangelium. At nihil boni fecisti, imo graviter peccasti. Concedo, sed remissionem peccatorum per Christum habeo, propter quem omnia peccata mihi condonata sunt. Extra certamen vero conscientiae, cum externa officia fieri debent, hic, si es minister verbi, magistratus, maritus, praeceptor, discipulus etc., non est tempus tum audiendi evangelium, sed legem[18]), ibi servito vocationi etc.

Dixi Petro coram omnibus: Si tu, cum Iudaeus sis, gentiliter vivis, et non judaice, cur gentes cogis judaisare.

Id est: Tu Iudaeus es, qui tenetur lege judaice

16) Discrimen legis et evangelii. 17) Tempus evangelii. 18) Tempus legis.

vivere, hoc est, abstinere a cibis in lege prohibitis, et tamen Judaeus vivis gentiliter[19]), hoc est, libere contra legem facis, transgrederis et conculcas eam. Comedis enim (et in hoc recte facis) communes seu immundos cibos, ut alius gentilis, qui a lege liber est. Hoc ipso autem, quod abterritus praesentia fratrum ex judaismo conversorum nunc abstines a prohibitis in lege, et servas legem, cogis gentes judaisare, id est, legem necessario servare[20]). Nam hoc tuo exemplo, quod abstines a profanis cibis, praebes gentibus occasionem sic cogitandi: Petrus jam vitat cibos gentiles, quos antea comedit, ergo et nos debemus vitare eos, et judaico more vivere, alioqui non erimus justi, neque salvabimur. Vides ergo, quod Paulus in Petro non reprehendat ignorantiam, sciebat enim liberum esse vesci cum gentibus quibuslibet, sed simulationem, qua coëgit gentes judaisare.

Hic iterum admoneo judaisare[21]) per se non esse malum, quia res indifferens est, sive suilla sive alia carne vescaris. Sed sic judaisare, ut propter conscientiam abstineas a certis quibusdam cibis, hoc negare est Christum, et evangelium evertere. Ideo Paulus cum videret huc tendere Petri factum, reclamat, et dicit ad eum: Tu nosti observationem legis non esse necessariam ad justitiam, sed eam nobis per solum Christum contingere, ideoque non servas legem, sed transgrederis eam, et vesceris quibuslibet. Nihilominus tamen exemplo tuo cogis gentes deficere a Christo ad legem, quia praebes eis occasionem sic cogitandi: Fides sola non justificat, sed simul requi-

19) Gentiliter vivere. 20) Petrus simulatione sua cogebat gentes judaisare. 21) Judaisare.

runtur lex et opera, hocque Petrus ostendit isto suo exemplo; ideo ad fidem in Christum pariter necessaria est observatio legis, si velis justificari. Itaque Petrus hoc suo facto non solum offendit puritatem doctrinae, sed etiam veritatem fidei et justitiae christianae [22]). Nam gentes acceperunt ex eo legem esse necessariam ad justitiam. Hoc errore stante Christus est otiosus.

Ex his satis constat, qui scopus sit discordiae et concertationis istius Pauli cum Petro. Paulus serio agit et vero corde, non simulat istam correptionem. Sed in Petro, ut textus manifeste habet, est simulatio, quam Paulus in eo reprehendit. Quare in Paulo non est simulatio, sed pura et christianissima severitas et sancta superbia, quae vitiosa fuisset, si Petrus leve aliquod peccatum commisisset, et non contra praecipuum articulum christianae doctrinae peccasset. Quia vero culpa *Petri* laborat evangelii veritas, non vult nec potest patrocinium ejus deserere Paulus. Ut igitur eam conservaret integram, non curat Petrum, nihil est ei Barnabas et omnes alii.

Quare injuriam faciunt Paulo Porphyrius et Julianus, qui calumniantur eum ex mera arrogantia reprehendisse Petrum [23]). Quin et ipsa ratio, si modo videt scopum rei, quam Paulus agit, cogitur fateri satius esse, ut Petrus negligatur, quam ut divina majestas cedat, aut fides periclitetur. Ista enim causa hic agitur: Aut Petrus est severe corripiendus, aut Christus e medio tollendus. Hic potius pereat Petrus, et ad infernum abeat, si aliter fieri non potest, quam ut

---

22) Error Petri. 23) Concertatio Pauli cum Petro etc.

Christus omittatur. Huic sententiae oportet Porphyrium et omnes assentiri, et nemo potest non fateri Paulum in hoc casu bene et pie fecisse. Si vero fuisset concertatio de re aliqua media (ut plane jocus et res futilis est ad istam causam discordia Pauli et Barnabae, Actor. 15. v. 39.), tunc Paulus potuisset cedere. Sed in hac maxima causa omnino non fuit ei cedendum. Exemplo igitur Pauli superbiat quilibet christianus. Caritas omnia ferat, credat, speret (1. Cor. 13, 7.), fides contra regnet, imperet, triumphet, nulli cedat, sed omnia illi subjici et cedere debent, plebes, populi, reges, judices terrae, ut Psalm. 2. (v. 10. 11.): „Et nunc reges intelligite, erudimini qui judicatis terram. Servite domino in timore etc. Si non, peribitis de via." Ideo plane contrarii sunt effectus, officia et virtutes caritatis et fidei [24]).

Itaque tota vis sita est in particula „cogis gentes judaisare" [25]), id est, cogis eas deficere a gratia et fide ad legem et opera, et negare Christum, quod frustra passus, mortuus etc. sit. Haec vox „cogis" includit ista pericula et peccata omnia, quae Paulus urget et amplificat per totam hanc epistolam. Nam stante illa coactione seu necessitate necesse est aboleri fidem, qua abolita et eversa irritae sunt omnes promissiones Dei, omnia dona Spiritus sancti conculcata sunt, omnesque homines necesse est simpliciter perire ac damnari. Istiusmodi propnietates multas Paulus per totam hanc epistolam tribuit justitiae legis.

Cum igitur tam periculosum sit tractare legem, cumque tam facilis et grandis sit ille lapsus, quasi e

---

24) Effectus fidei et caritatis diversi. 25) Cogis gentes judaisare.

sublimi coelo in infernum, discat unusquisque christianus diligentissime ista duo inter se discernere. Patiatur sane legem dominari corpori et membris ipsius, non item conscientiae[26]). Ea enim regina et sponsa non debet contaminari lege, sed illibata conservari uni et soli sponso Christo, ut Paulus alibi (2. Cor. 11, 2.) inquit: „Despondi vos uni viro etc." Habeat igitur[27]) suum thalamum non in ima valle, sed in sublimi monte, in quo cubet et regnet Christus solus, qui non terret, non affligit peccatores, sed consolatur eos, remittit peccata ac salvat. Quare conscientia afflicta nihil cogitet, nihil sciat, nihil opponat irae ac judicio Dei, quam verbum Christi, quod est verbum gratiae, remissionis peccatorum, salutis et vitae aeternae. Sed hoc praestare ardua et difficillima res est. Ratio enim et natura humana non haeret Christo firmiter in amplexibus, sed subinde relabitur ad cogitationes de lege et de peccato, atque ita semper quaerit libera esse secundum carnem, serva autem et captiva secundum conscientiam.

Paulus in summa coram Petro complexus est articulum justificationis, his verbis: „Si tu, cum Iudaeus sis etc." ad eum usque locum: „Propter quod etc." ubi iterum sermonem convertit ad Galatas. Locutus est autem ista verba ad Petrum, non ut doceret, sed ut confirmaret eum adstante et hoc audiente tota ecclesia. Ait ergo ad Petrum:

Nos natura Iudaei, et non ex gentibus peccatores.

Hoc est: Nos naturaliter sumus Iudaei, qui nas-

---

26) Conscientiae libertas. 27) Conscientia afflicta quid habere debeat in conspectu.

cimur in justitiam legis, in Mosen et circumcisionem, et cum nativitate ipsam legem afferimus, non arbitrio, ut gentes, sed natura habemus justitiam legis[28]), ut supra cap. 1. Paulus de se dicit: „Aemulator existens paternarum traditionum etc." Quare si conferamur cum gentibus, non sumus peccatores sine lege et operibus, ut gentes, sed Iudaei et justi nascimur et educamur. Iustitia nostra statim orditur ab ipsa nativitate, quia judaismus est nobis agnatus. Deus enim Gen: cap. 17. (v. 10—14.) praecepit Abraham circumcidere omnem masculum octavo die etc. Hanc legem de circumcisione, a patribus acceptam, postea Moses confirmavit. Magnum ergo est, quod natura Iudaei sumus, et quanquam istam praerogativam habemus, quod naturaliter justi sumus, nascimur in ipsam legem et opera ejus, neque sumus peccatores, ut gentes, tamen ideo non sumus justi coram Deo.

Etiamsi igitur mihi des Iudaeum optimum, qui justus natus est, et ab ipsa nativitate perfectissime legem servavit, tamen ideo coram Deo non est justus[29]). Circumcisi quidem sumus, sed propter circumcisionem non justificamur. Ea enim tantum est signaculum justitiae, Rom. 4. (v. 11), neque pueri in fide Abrahae circumcisi propter circumcisionem, sed propter fidem salvati sunt. Ut maxime igitur simus Iudaei nati et sancti, ac gloriari possimus contra gentes, quod habeamus justificationem legis, cultum, promissiones, patres, quae profecto ingens gloria est, tamen ideo non sumus justi coram Deo, nec praecellimus gentes[30]).

---

28) Praerogativa Iudaeorum. 29) Lex non justificat etc. 30) Exaequatio Iudaeorum et gentium.

Ex his satis constat, Paulum non agere hic [31]) de ceremoniis, quod post Christum exhibitum mortiferae sint, ut Origenes et Hieronymus putant. Sed de maxima ac seria re agit, scilicet, de nativitate Iudaeorum, quos negat esse justos, etiamsi nascantur sancti, circumcidantur, servent legem, habeant adoptionem, gloriam, testamenta, patres, cultum, Deum, Christum, promissiones, in illis vivant, et de illis glorientur, ut Joann. 8. (v. 33.) ajunt: „Semen Abrahae sumus;" item (v. 41.): „Unum patrem habemus Deum," et Rom. 2. (v. 17.): „Ecce tu Iudaeus cognominaris etc." Itaque Petrus, Paulus et alii apostoli erant quidem filii Dei, justi secundum legem, imo apostoli Christi, non tamen ideo erant justi coram Deo. Quanquam igitur, quasi uno fasce, complectaris ista omnia, legem, opera et justitiam ejus, circumcisionem, adoptionem, testamenta, promissiones, apostolatum etc., tamen per illa non contingit justitia christiana, quia non sunt fides in Christum, quae sola, ut sequitur in textu, justificat [32]), non lex etc., non quod lex sit mala aut damnata. Non enim ideo damnantur lex, circumcisio, cultus etc., quia non justificant, sed ideo Paulus detrahit eis justificationem, quia pseudoapostoli contendebant homines per ea sine fide, tantum ex opere operato, justificari et salvari. Hoc Paulo non erat ferendum. Cessante enim fide omnia mortifera sunt [33]), lex, circumcisio, adoptio, templum, cultus, promissa, imo Deus et Christus ipse sine fide nihil prosunt. Rotunde ergo et generaliter loquitur Paulus contra omnia, quae fidei repugnant, non solum ceremonias cavillatur.

---

31) De qua re Paulus hic agat. 32) Fides justificat, praeterea nihil. 33) Sine fide omnia mortifera.

Scientes autem, quod non justificatur homo ex operibus legis, nisi per fidem Iesu Christi etc.

Vocabulum „opus legis“[34]) latissime patet, et valde emphaticum est. Hoc moneo propter securos et otiosos sophistas et monachos, qui hujusmodi vocabula in Paulo, imo totam ejus disputationem de justificatione obscurant et depravant suis stultis et impiis glossis, quas ne ipsi quidem intelligunt. Opus ergo legis accipe simpliciter per antithesin, contra gratiam. Quidquid non est gratia, lex est, sive sit judicialis, ceremonialis, sive decalogus; ideo si etiam faceres opus legis secundum hoc praeceptum: „Diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo etc.“ (Matth. 22, 37.) (ut interim non dicam nullum hominem fecisse aut facere *posse*), tamen non justificaberis coram Deo, quia ex *operibus* legis non justificatur homo. Sed de hac re infra copiosius.

Significat ergo opus legis[35]) Paulo opus totius legis sive ceremonialis sive decalogi. Si autem opus decalogi non justificat, multo minus circumcisio, quae est opus ceremonialis legis. Itaque cum Paulus di*cit*, ut frequenter solet: „Ex lege, seu ex operibus legis (quae Paulo idem significant) non justificatur homo,“ simpliciter de tota lege loquitur, opponens per antithesin justitiam fidei justitiae totius legis, quae parari potest sive virtute divina, sive humana ex lege; propter illam, inquit, homo non pronunciatur justus coram Deo. Iustitiam vero fidei imputat Deus gratis, per misericordiam, propter Christum. Ideo emphasi et

34) Opus legis. 35) Opus legis. 36) Paulus loquitur de tota lege.

epithati quadam dixit: „Ex operibus legis.“ [37]). Non enim dubium est, quin lex sit sancta, justa, bona; ergo opera legis sunt etiam sancta, justa, bona, et tamen per ea homo non justificatur coram Deo.

Repudianda est igitur opinio Hieronymi et aliorum, qui somniant Paulum hic loqui non de operibus decalogi, sed legis ceremonialis, tamen coguntur fateri etiam ceremoniarum legem fuisse bonam et sanctam. Circumcisio enim et aliae leges de ritibus templi etc. fuerunt justae et sanctae, aeque enim praeceptae et ordinatae erant a Deo, ac leges morales. Hic dicunt: Sed post Christum fuerunt mortiferae. Hoc ipsi fingunt e capite suo. Deinde Paulus non loquitur hic de gentibus, quibus sint ceremoniae mortiferae, sed de Judaeis, quibus erant bonae, quas et Paulus ipse servavit. Ergo eo etiam tempore, quo leges ceremoniarum fuerunt sanctae, justae, bonae, non potuerunt justificare.

Loquitur ergo Paulus non de parte legis, quae et ipsa bona et sancta est, sed de universa lege, quod opus secundum totam legem factum non justificet. Neque appellat peccatum legis aut opus carnis, sed opus legis, hoc est, opus secundum legem factum [38]). Ergo non occidere, non moechari etc. sive fiat secundum naturam, secundum vires humanas, secundum liberum arbitrium, sive secundum donum Dei vel divinam virtutem, tamen non justificat.

Possunt autem opera legis fieri aut ante justificationem aut post justificationem [39]). Ante justifica-

37) Ex operibus legis. 38) Non dicit peccatum legis, sed opus legis etc. 39) Opera ante et post justificationem facta.

tionem multi boni viri etiam inter gentiles, quales sunt Xenophon, Aristides, Fabius, Cicero, Pomponius Atticus etc.[40]) praestiterunt legem et fecerunt egregia opera. Cicero mortem fortiter perpessus est in causa justa et bona. Pomponius vir fuit verax et constans, qui nullum neque dicebat neque ferre poterat mendacium. Constantia autem et veritas sunt optimae virtutes ac pulcherrima opera legis, et tamen per ea non sunt justificati. Post justificationem faciunt opera legis Petrus, Paulus et omnes christiani, sed per ea non justificantur. „Nihil mihi conscius sum, inquit Paulus, sed per hoc non justificatus sum.“ (1. Cor. 4, 4.) Constat ergo eum loqui de universa lege et de operibus totius legis, non de peccatis contra legem[41]).

Theologia sophistica.

Damnanda est igitur perniciosa et impia opinio papistarum[42]), qui tribuunt operi operato meritum gratiae et remissionis peccatorum. Dicunt enim: Opus bonum ante gratiam valere ad impetrandam gratiam de congruo. Impetrata vero jam gratia sequens opus mereri vitam aeternam de condigno. Exempli gratia, homo existens in peccato mortali sine gratia, si bona naturali intentione faciat opus bonum, id est, legat vel audiat missam, det eleemosynam etc., is meretur gratiam de congruo. Impetrata hoc modo gratia de congruo, jam facit opus condignum et meritorium vitae aeternae. In primo quidem Deus non est debitor, sed quia est bonus et justus, decet eum, ut approbet tale opus, etiam in peccato mortali factum, et reddat

40) Cicero. Pomponius Atticus. 41) Paulus agit de tota lege. 42) Meritum congrui et condigni.

pro tali officio gratiam. Post gratiam autem jam factus est Deus debitor, et jure cogitur dare vitam aeternam, quia jam non solum est opus liberi arbitrii, factum secundum substantiam, sed etiam factum in gratia gratificante, hoc est, in dilectione.

Haec est theologia regni antichristiani[43]), quam ideo commemoro, ut eo melius intelligi possit disputatio Pauli, opposita enim juxta se posita magis illustria fiunt; deinde ut palam fiat, quam longe aberraverint a veritate caeci isti et caecorum duces, et quam ista sua impia et blasphema doctrina non solum obscuraverint, sed simpliciter sustulerint evangelium et Christum obruerint. Si enim ego exsistens in peccato mortali possum facere aliquod opusculum, quod non solum secundum substantiam sit gratum Deo, sed etiam possit mereri gratiam de congruo, et ubi habuero gratiam, possum facere opera secundum gratiam, id est, dilectionem, et acquirere de jure vitam aeternam: quid jam opus est mihi gratia Dei, remissione peccatorum, promissione, morte et victoria Christi? Christus plane jam mihi otiosus est. Habeo enim liberum arbitrium et vires faciendi bonum opus, per quod gratiam mereor de congruo, et postea vitam aeternam de condigno.

Talia monstrosa portenta et horribiles blasphemiae debebant proponi Turcis et Iudaeis, non ecclesiae Christi. Et ea res satis ostendit papam cum suis episcopis, doctoribus, monachis etc. neque habuisse ullam cognitionem aut curam rerum sacrarum, neque sollicitos fuisse pro salute deserti et miserabiliter dis-

43) Papistarum doctrina de merito congrui et condigni impia et blasphema.

corpti gregis. Nam si vel per nebulam vidissent, quid Paulus vocet peccatum, quid gratiam, tales abominationes et impias nugas non obtrusissent populo christiano. Ipsi peccatum mortale tantum intellexerunt [44]) de opere externo, commisso contra legem, ut est homicidium, adulterium, furtum etc. Non viderunt peccatum mortale esse ignorantiam, odium, contemtum Dei in corde, ingratitudinem, murmurationem contra Deum, aversari voluntatem Dei, carnem nihil posse cogitare, loqui et facere nisi contra Deum, pro diabolo. Si istas maximas pestes in natura hominis haerentes vidissent, non tam impie nugati fuissent de merito congrui et condigni etc.

Quare proprie et diserte definiendum est, quid impium seu peccator mortalis sit [45]). Est autem talis sanctus hypocrita et sanguinarius, qualis fuit Paulus, cum proficisceretur Damascum persecuturus Iesum Nazarenum, abolitarus doctrinam evangelii, trucidaturus fideles et prorsus eversurus ecclesiam Christi. Ea certe erant maxima et horrendissima peccata contra Deum, sed quae Paulus non potuit cernere. Ita enim excaecatus erat impio zelo Dei, ut sentiret ista nefanda flagitia esse summam justitiam, cultum et obsequium Deo gratissimum. Tales scilicet sancti, qui defendunt ejusmodi horribilia peccata esse summam justitiam, mererentur gratiam?

Quare cum Paulo in totum negamus meritum congrui et condigni, et certa fiducia pronuntiamus istas speculationes esse mera ludibria Satanae nunquam

44) Quid vocent sophistae peccatum mortale. 45) Descriptio peccatoris mortalis.

facta aut exemplis ostensa [46]). Nemini enim unquam dedit Deus gratiam et vitam aeternam pro merito congrui et condigni. Sunt ergo illae disputationes scholasticorum de merito congrui et condigni tantum inania figmenta et speculabilia hominum otiosorum somnia de rebus nihili, super quae tamen universus papatus fundatus est, et adhuc hodie his nititur. Quisque enim monachus hanc habet imaginationem: Ego per observationem sanctae regulae possum mereri gratiam de congruo, operibus autem, quae post acceptam gratiam facio, tantum meritum accumulare possum, ut non tantum mihi sufficiat pro consequenda vita aeterna, sed etiam hoc aliis communicare et vendere possim. Sic docuerunt et vixerunt omnes monachi, et pro hac manifesta blasphemia in Christum defendenda nihil non tentant hodie contra nos papistae. Et quo quisque est sanctior hypocrita ac justitiarius, hoc deterior est evangelii Christi hostis.

Vera christianismi ratio.

Vera autem christianismi ratio haec est, quod homo primum per legem agnoscat se esse peccatorem [47]), cui impossibile sit ullum bonum opus facere. Lex enim dicit: Tu es arbor mala, ideo omnia, quae cogitas, loqueris et facis, pugnant contra Deum. Non igitur poteris mereri gratiam operibus tuis. Si vero hoc tentas, facis malum deterius, quia, cum mala sis arbor, non potes facere nisi malos fructus, hoc est, peccata. „Quidquid enim ex fide non est, peccatum est." (Rom. 14, 23). Quare velle mereri gratiam

---

46) Meritum congrui et condigni esse inane figmentum.
47) Prima pars christianismi est praedicatio poenitentiae.

praecedentibus operibus, est velle Deum placare peccatis, quod nihil aliud est, quam peccatis addere peccata, ridere Deum, et ejus iram provocare. Cum homo sic eruditur lege, terretur et humiliatur, vereque videt magnitudinem peccati sui, ac ne micam quidem dilectionis Dei invenit, justificat Deum in verbo suo, et fatetur se reum aeternae mortis et damnationis. Est igitur prior christianismi pars praedicatio poenitentiae et cognitionis sui ipsius.

Altera pars [48]): Si vis salvus fieri, salus non contingit per opera, sed Deus misit unigenitum filium suum in mundum, ut nos per eum vivamus. Is crucifixus, mortuus est pro te, et obtulit peccata tua in corpore suo. Ibi nulla est congruitas aut opus ante gratiam, sed mera ira, peccatum, pavor, mors. Itaque lex ostendit [49]) tantum peccatum, perterrefacit et humiliat, atque hoc modo praeparat ad justificationem, et impellit ad Christum. Deus enim revelavit per suum verbum se fore propitium patrem, qui velit sine nostro merito, cum nihil mereri possimus, nobis donare gratis remissionem peccatorum, justitiam et vitam aeternam propter Christum. Nam Deus est, qui sua dona gratis largitur omnibus, eaque est laus divinitatis ipsius. Sed hanc suam divinitatem non potest defendere contra justitiarios, qui gratiam et vitam aeternam non volunt gratis accipere ab eo, sed illa mereri suis operibus, ideo simpliciter volunt ei adimere gloriam divinitatis [50]). Ut ergo hanc retinere possit, legem praemittere cogitur, quae terreat et conterat quasi fulmen et tonitru quoddam coeleste illas durissimas petras.

---

48) Altera. Praedicatio remissionis peccatorum. 49) Officium legis. 50) Iustitiarii detrahunt Deo gloriam divinitatis.

Haec in summa nostra est theologia de justitia christiana contra abominationes et portenta sophistarum de merito congrui et condigni, seu de operibus ante gratiam et post gratiam [51]). Ea enim inanissima somnia homines securi, qui nullis unquam tentationibus et veris pavoribus peccati et mortis exercitati sunt, e suo capite finxerunt, ideo non intelligunt, quid loquantur, aut de quibus affirment. Deinde nullum exemplum operis ante gratiam et post gratiam potest dari. Sunt igitur nugacissimae fabulae, quibus papistae se ipsos et alios deludunt. Ratio, quia Paulus hic manifestissime dicit hominem non justificari ex operibus legis, sive praecedentibus (de quibus hic loquitur) sive sequentibus. Vides ergo, quod christiana justitia non est inhaerens forma, ut sophistae loquuntur, cum dicunt.

Theologia scholastica.

Quando homo facit aliquod bonum opus, illud Deus acceptat, et pro illo opere infundit ei caritatem. Hanc infusam caritatem dicunt esse qualitatem haerentem in corde, eamque vocant formalem justitiam (expedit vobis scire istum modum loquendi), nihilque minus audire possunt, quam istam qualitatem, informantem cor ut albedo parietem, non esse justitiam. Non altius possunt ascendere, quam ad illam cogitationem humanae rationis: Homo est justus formali sua justitia, quae est gratia gratum faciens, id est, dilectio. Sic isti habitui et formae inhaerenti animae, id est, caritati, quae est opus et donum secundum legem (quia lex

---

51) Figmentum papistarum de merito congrui et condigni.

dicit: Diliges dominum etc.) tribuunt justitiam formalem, et dicant eam esse dignam vita aeterna[52]), et eum, qui hanc habet, dicunt formaliter esse justum; deinde etiam effective, quia jam bona opera facit, quibus debetur vita aeterna. Haec est sophistarum opinio et eorum, qui optimi sunt.

Alii non sunt tam boni, ut Scotus et Occam[53]), qui dixerunt non opus esse pro acquirenda gratia Dei caritate illa divinitus donata, sed hominem posse ex naturalibus viribus elicere caritatem Dei super omnia. Sic enim Scotus colligit: Si homo potest diligere creaturam, adolescens puellam, avarus pecuniam, quae sunt minus bonum, potest etiam diligere Deum, qui est majus bonum. Si homo habet ex naturalibus viribus dilectionem creaturae, multo magis habet dilectionem creatoris. Hoc argumento fuerunt omnes sophistae convicti, et nemo ex eis hoc potuit solvere. Dixerunt tamen[54]): Scriptura nos cogit fateri Deum ipsum ultra naturalem amorem, quo non est contentus, exigere etiam caritatem donatam a se. Per hoc accusant Deum esse saevum tyrannum et crudelem exactorem, qui non sit contentus, quod servo et impleo legem suam, sed ultra legem, quam bene implere possum, etiam exigat, ut circumstantia et ornatu seu vestitu quodam impleam; ut si hera non esset contenta, quod coca optime parasset cibos, sed expostularet cum ea, quod non parasset cibos induta pretiosa veste et ornata corona aurea. Qualis haec esset domina, quae praeter hoc, quod coca debet, et etiam egregie praestat, exigit gestari ab ea auream coronam, quam

52) Quid papistae vocent formalem justitiam. 53) Scotus. Occam. 54) Doctrina sophistarum etc.

habere non potest? Sic cujusmodi esset Deus, qui exigeret a nobis legem suam, quam alioqui naturalibus viribus servamus, tali ornatu impleri, quem tamen habere non possumus?

Sed hic distinctionem faciunt, ne videantur contraria asserere, et dicunt legem dupliciter impleri [55], primo secundum substantiam facti, deinde secundum intentionem praecipientis. Secundum substantiam facti, id est, quoad rem ipsam possumus simpliciter implere omnia, quae lex praecipit, sed non secundum intentionem praecipientis, quae est, quod Deus non est contentus te fecisse et implesse omnia, quae in lege mandata sunt, quanquam non habeat, quod amplius exigat, sed ultra hoc exigit, ut in caritate legem facias, non naturali, quam habes, sed supernaturali et divina, quam ipse dat. Quid hoc aliud est, quam ex Deo facere tyrannum et carnificem, qui hoc exigit a nobis, quod praestare non possumus? Et parum abfuit, quin manifeste dicerent non fieri nostra culpa, quod damnemur, sed Dei, quod ista circumstantia exigit legem suam a nobis impleri.

Ista repeto et pluribus inculco ad illustrandam illam causam, ut videatis, quam longe aberraverint a sententia scripturae [56]), qui dixerunt nos naturalibus viribus Deum super omnia diligere posse, vel saltem ex opere operato mereri gratiam et vitam aeternam. Quia vero Deus non sit contentus legem impleri a nobis secundum substantiam facti, sed velit eam impleri etiam secundum intentionem praecipientis, ideo cogat

---

55) Lex dupliciter impletur, 1. secundum substantiam facti, 2. secundum intentionem praecipientis. 56) Fides christiana.

nec scriptura sancta habere habitum supernaturalem, e coelo infusum, qui est caritas, quam dixerunt esse formalem justitiam [57]), informantem et ornantem fidem, facientemque ut ea justificet. Sic fides est corpus, siliqua, color, caritas vero est vita, nucleus, forma. Haec sunt scholasticorum somnia.

Nos autem loco caritatis istius ponimus fidem, et quemadmodum ipsi dicunt fidem *μονόγραμμα*, et caritatem vivos colores et plenitudinem ipsam, ita nos econtra dicimus fidem apprehendere Christum, qui est forma, quae fidem ornat et informat, ut color parietem. Quare fides christiana non est otiosa qualitas vel vacua siliqua in corde, quae possit existere in peccato mortali, donec caritas accedat et eam vivificet, sed si est vera fides, est quaedam certa fiducia cordis et firmus assensus, quo Christus apprehenditur, ita ut Christus sit objectum fidei, imo non objectum, sed, ut sic dicam, in ipsa fide Christus adest. Fides ergo est cognitio quaedam vel tenebra, quae nihil videt, et tamen in istis tenebris Christus fide apprehensus sedet, sicut Deus in Sinai et in templo sedebat in medio tenebrarum. Est ergo formalis nostra justitia, non caritas informans fidem, sed ipsa fides et nebula cordis, hoc est, fiducia in rem, quam non videmus, hoc est, in Christum, qui, ut maxime non videatur, tamen praesens est.

Justificat ergo fides, quia apprehendit et possidet istum thesaurum, scilicet Christum, praesentem. Sed quo modo praesens sit, non est cogitabile, quia sunt tenebrae, ut dixi. Ubi ergo vera fiducia cordis est,

---

57) Formalis justitia.

ibi adest Christus in ipsa nebula et fide. Eaque est formalis justitia, propter quam homo justificatur, non propter caritatem, ut sophistae loquuntur. Summa: sicut sophistae dicunt caritatem formare et imbuere fidem, sic nos dicimus Christum formare et imbuere fidem, vel formam esse fidei. Ergo fide apprehensus et in corde habitans Christus est justitia christiana, propter quam Deus nos reputat justos et donat vitam aeternam [58]). Ibi certe nullum est opus legis, nulla dilectio, sed longe alia justitia et novus quidam mundus extra et supra legem, Christus enim vel fides non est lex nec opus legis. De hac re, quam neque docuerunt neque intellexerunt sophistae, infra dicemus copiosius. Iam satis sit breviter monuisse Paulum hic non loqui tantum de ceremoniali, sed de tota lege.

Monui supra valde perniciosum esse errorem, quod scholastici theologi docuerunt hominem hac ratione consequi remissionem peccatorum et justificationem, si operibus praecedentibus, quae appellant merita congrui, mereatur gratiam, quam vocant [59]) qualitatem inhaerentem voluntati, divinitus donatam supra illam dilectionem, quam viribus naturalibus habemus; hac habita dicunt hominem esse justum formaliter et vere christianum. Illa, inquam, impia et pestilens persuasio est, quia non facit nisi Turcam, Iudaeum, anabaptistem, fanaticum hominem etc. Quis enim non posset virtute humana, sine gratia facere opus bonum et hoc modo mereri gratiam etc.? Sic somniatores illi fidem fecerunt inanem qualitatem in anima, quae

---

58) Reputari nos justos propter Christum etc. 59) Quid sophistae vocent gratiam.

sola nihil valeat sine caritate, caritate vero accedente sit efficax et justificet.

Sequentia autem opera dixerunt valere ad promerendam vitam aeternam de condigno, ita quod Deus propter caritatem, quam infudit voluntati hominis, acceptet illud opus sequens ad vitam aeternam. Sic enim loquuntur Deum acceptare bonum opus ad vitam aeternam [60]), malum autem opus deacceptare ad damnationem et poenam aeternam. Audierunt per somnium de acceptatione, eam postea relationem tribuerunt operibus. Ista omnia erronea sunt et blasphema in Christum, quanquam non omnes tam bene loquuntur, sed quidam, ut diximus, docuerunt nos ex puris naturalibus posse Deum supra omnia diligere. Haec prodest nosse, ut magis perspicua reddatur Paulina disputatio.

Vera christianismi ratio.

Contra illas nugas et inanissima somnia, ut et supra admonuimus, sic nos docemus fidem et veram christianismi rationem [61]), ut homo primum erudiatur lege ad cognitionem sui, ut discat orare cum propheta: „Omnes peccaverunt et egent gloria Dei;“ item: „Non est justus, ne unus quidem, non est intelligens, non est requirens Deum, omnes declinaverunt etc.“ (Psalm. 14, 3.); item: „Tibi soli peccavi etc.“ (Psalm. 51, 6.) Sic contrario modo absterremus homines a merito congrui et condigni. Humiliato autem homine per legem et redacto in sui cognitionem, tum vere constitutus est poenitens [62]) (vera enim poenitentia incipit

60) Phrasis sophistarum, Deum acceptare opus etc.
61) Prima pars christianismi est praedicatio poenitentiae.
62) Poenitentia.

a timore et judicio Dei) videtque se tam magnum peccatorem, ut suis viribus, studiis et operibus non possit a peccatis liberari. Tum demum recte intelligit, quid Paulus velit, cum dicit hominem esse servum et captivum peccati, item, Deum omnia conclusisse sub peccatum, totum mundum reum esse coram Deo etc. Ibi videt meram *ματαιολογιαν* esse sophistarum theologiam de merito congrui et condigni, et ruere totum papatum.

Hic tum oritur hujusmodi suspirium: Quis tum potest opem ferre? Nam sic lege homo exterritus desperat prorsus de viribus suis, circumspectat et suspirat auxilium mediatoris et salvatoris. Ibi tum tempestive venit salutare verbum evangelii [63]), et dicit: Confide fili, remittuntur tibi peccata. Crede in Iesum Christum pro peccatis tuis crucifixum etc. Si sentis peccata, noli ea in te adspicere, sed memineris ea translata esse in Christum, cujus livores te sanaverunt etc. Esa. 53. (v. 5.) 1. Pet. 2. (v. 24). Hoc initium est salutis, hoc modo liberamur a peccato, justificamur et donatur nobis vita aeterna, non propter nostra merita et opera, sed propter fidem, qua Christum apprehendimus. Quare nos quoque facimus qualitatem et formalem justitiam in corde [64]), non caritatem, ut sophistae, sed fidem; sic tamen, ut cor nihil aliud spectet et apprehendat quam Christum salvatorem. Ibi autem necesse est, ut scias, quid sit Christus definitive. Hoc ignorantes sophistae fecerunt eum judicem et tortorem, et excogitaverunt illud stultissimum commentum de merito congrui et condigni.

---

63) Altera. Praedicatio evangelii. 64) Formalis justitia.

Christus autem definitive non est legislator [65]), sed propitiator et salvator. Hoc fides apprehendit, et sine dubio credit eum opera et merita congrui et condigni fecisse superabundanter. Potuisset enim per unicam guttulam sanguinis satisfacere pro peccatis mundi. Iam autem copiose satisfecit. Ebr. 9. (v. 3): „Per proprium sanguinem intravit semel in sancta etc.," et Ro. 3. (v. 25.): „Iustificati gratis per gratiam Dei, per redemtionem, quae est in Christo Iesu, quem proposuit Deus propitiatorium per fidem in sanguine ipsius etc." Ideo magna res est fide apprehendere Christum portantem peccata mundi, eaque fides sola reputatur ad justitiam, Ro. 3. et 4.

Hic observandum est, ista tria, fidem, Christum, acceptionem seu reputationem, conjungenda esse [66]). Fides apprehendit Christum, et habet eum praesentem, inclusumque tenet ut annulus gemmam, et qui fuerit inventus hac fiducia apprehensi Christi in corde, illum reputat Deus justum. Haec ratio est et meritum, quo pervenimus ad remissionem peccatorum et justitiam. Quia credis, inquit Deus, in me, et fides tua apprehendit Christum, quem tibi donavi, ut esset mediator et pontifex tuus, ideo sis justus. Itaque Deus acceptat seu reputat nos justos solum propter fidem in Christum etc., et valde necessaria est acceptatio seu reputatio [67]), primum, quia nondum sumus perfecte justi, sed in hac vita haeret adhuc peccatum in carne. Hoc reliquum in carne peccatum purgat in nobis Deus. Deinde relinquimur etiam quandoque a Spiritu sancto, et labimur in peccata, ut Petrus, David

65) Christus non legislator etc. 66) Christus. Fides. Imputatio. 67) Necessaria reputatio.

et alii sancti. Habemus tamen semper regressum ad istum articulum, quod peccata nostra tecta sint, quodque Deus ea non velit nobis imputare[68]), Psal. 32. et Ro. 4., non quod peccatum non adsit (ut sophistae docuerunt, tamdiu bene operandum esse, donec nobis conscii simus nullius peccati), imo peccatum adest vere, et pii illud sentiunt, sed absconditum est et non imputatur nobis a Deo propter Christum, quem quia fide apprehendimus, oportet omnia peccata non esse peccata. Ubi vero Christus et fides non est, ibi nulla est remissio peccatorum, nulla absconsio, sed mera imputatio et damnatio peccatorum. Sic Deus vult glorificari filium, et ipse glorificari in nobis per eum.

Postquam fidem in Christum sic docuimus, docemus etiam de bonis operibus[69]). Quia apprehendisti fide Christum, per quem justus es, incipe nunc bene operari, dilige Deum et proximum, invoca, gratias age, praedica, lauda, confitere Deum, benefac et servi proximo, fac officium tuum. Haec vere sunt bona opera, quae fluunt ex ista fide et hilaritate cordis concepta, quod gratis habemus remissionem peccatorum per Christum. Quidquid postea crucis et passionum ferendum venit, toleratur suaviter[70]). Nam jugum, quod Christus imponit, suave, et onus ipsius leve est. Remisso enim peccato et conscientia liberata ab onere et morsu peccati christianus omnia facile ferre potest. Quia intus omnia sunt suavia et dulcia, ideo omnia volens facit et patitur. Quando autem homo in propria justitia incedit, quidquid facit et patitur, grave et molestum ei est, quia invitus facit.

---

68) Credentibus in Christum non imputari peccata. 69) Doctrina bonorum operum post fidem tradenda. 70) Crux.

Definimus ergo hunc esse christianum [71]), non qui non habet aut non sentit peccatum, sed cui illud a Deo propter fidem in Christum non imputatur. Ista doctrina affert firmam consolationem conscientiis in veris pavoribus, ideoque non frustra tam saepe et tanta diligentia inculcamus remissionem peccatorum et imputationem justitiae propter Christum; item, quod christiano nihil prorsus negotii debeat esse, praesertim in tentatione, cum lege et peccato [72]). Quatenus est christianus, est supra legem et peccatum. Habet enim in corde praesentem et inclusum, ut annulus gemmam, Christum, legis dominum. Itaque cum lex eum accusat, peccatum perterrefacit etc., intuetur in Christum, quo fide apprehenso habet secum victorem legis, peccati, mortis et diaboli, qui illis omnibus imperat, ne nocere possint.

Quare christianus proprie definitus est liber ab omnibus legibus [73]), et nulli prorsus nec intus nec foris subjectus. Sed significanter dico in quantum christianus (non in quantum masculus aut foemina), hoc est, in quantum habet conscientiam imbutam, ornatam et ditatam illa fide, illo magno et incomprehensibili thesauro, vel, ut Paulus ait, inenarrabili dono, quod non potest satis magnifieri et laudari, quia facit filios et heredes Dei. Hinc christianus etiam major est toto mundo, quia hoc parvum, ut videtur, donum habet in corde, sed parvitas hujus doni et pretii, quod in fide tenet, major est coelo et terra, quia Christus major est, qui hoc donum est.

Stante et salva ista doctrina, pacificante conscien-

---

71) Christianus. 72) Christiano nihil cum lege. 73) Christianus est liber a lege.

tias, christiani constituuntur judices omnium doctrinarum [74]), et domini sunt super omnes leges totius mundi, certissime judicare possunt Turcam cum suo Alcorano esse damnatum, quia non incedit recta via, hoc est, non agnoscit se peccatorem miserum et damnatum, nec fide Christum apprehendit, propter quem credat sibi remitti peccata. Sic cum fiducia pronunciant sententiam contra papam, eum esse damnatum cum toto regno suo, quia sic incedit cum omnibus monachis et scholis suis, quod per meritum congrui perveniamus ad gratiam, postea per meritum condigni recipiamur in coelum [75]). Ibi christianus dicit: Illa non est vera ratio justificandi, non sic itur ad astra, non possum per praecedentia opera mereri gratiam de congruo, neque per sequentia merita vitam aeternam consequi de condigno, sed credenti in Christum remittitur peccatum, imputatur justitia. Illa fiducia facit eum Dei filium et heredem, qui habet in spe promissam vitam aeternam. Itaque per fidem Christi donantur nobis omnia, gratia, pax, remissio peccatorum, salus et vita aeterna, non per meritum congrui et condigni.

Quare doctrina illa sententiariorum de merito congrui et condigni, omnes cultus, missae et fundationes innumerae regni papistici sunt abominandae blasphemiae Dei, sacrilegia et abnegationes Christi, ut Petrus praedixit 2. Petri 2. (v. 1.) his verbis. „Erunt, inquit, inter vos magistri mendaces, qui introducent sectas perditionis, et dominum, qui eos mercatus est, negabunt etc.“ quasi dicat: Dominus redemit et mercatus est nos suo sanguine, ut nos justificaret et salvaret, haec via est

74) Christiani judices omnium doctrinarum etc. 75) Doctrina papae impia etc.

justitiae, et salutis. Sed futuri sunt mendaces doctores, qui negantes dominum blasphemabunt viam veritatis, justitiae et salutis, invenient novas vias falsitatis et perditionis, et multi sequentur eorum perditionem etc. *Isto toto capite Petrus egregie depinxit papatum*[76]), qui neglecto evangelio et fide Christi docuit opera et traditiones humanas, ut sunt de merito congrui et condigni, de discrimine dierum, ciborum, personarum, de votis, de invocatione sanctorum, de peregrinationibus, de purgatorio etc. Has fanaticas opiniones de traditionibus et operibus ita imbiberunt papistae, ut impossibile sit eos intelligere vel syllabam de evangelio, fide et Christo.

Hocque res ipsa satis ostendit. Nam illud jus sibi usurpant, quod solius Christi est. Ipse solus liberat a peccatis, donat justitiam et vitam aeternam. *Ista meritis* congrui et condigni excluso Christo impetrare nos posse impudenter et impie mentiuntur. Hoc Petrus et alii apostoli vocant instituere sectas perditionis, negare Christum, conculcare sanguinem ejus, blasphemare Spiritum sanctum et gratiam Dei. Itaque nemo satis videt, quam horribilis sit idololatria papistica[77]). Quam inenarrabile est donum, quod nobis per Christum offertur, tam abominabiles sunt profanationes illae papisticae. Ideo non sunt leviter aestimandae aut oblivioni tradendae, sed diligenter considerandae, id quod ad hoc etiam valet, ut gratia Dei et beneficium Christi per contrarium amplificetur. Quo plus agnosco profanationem missae papisticae, hoc magis abhorreo et detestor eam, et amplec-

---

76) Papatus. 77) Idololatria papistica etc.

tor verum missae usum[78]), quem papa sustulit et vertit simpliciter in mercem, quae coëmta alteri prosit; quia dicit, quod sacerdos missarius apostata negans Christum et blasphemans Spiritum sanctum, stans in altari, faciat opus non solum pro se, sed pro aliis etiam, vivis et mortuis, et pro tota ecclesia, et non alia ratione nisi ex opere operato etc.

Itaque vel in hoc apparet patientiam Dei esse inaestimabilem, quod jamdudum non perdiderit totum papatum et igni ac sulphure, ut Sodomam et Gomorrham, non everterit. At belli homines jam volunt hanc suam impietatem et turpitudinem operire et ornare, hoc non est dissimulandum. Summa igitur diligentia illustrare debemus articulum justificationis, ut is, velut clarissimus sol, e tenebris et caligine hypocrisis suae eos protahat in lucem, et revelet turpitudines et pudenda ipsorum. Ideo libenter acuimus et urgemus justitiam fidei, ut adversarii confundantur, utque articulus iste constabiliatur et certus fiat in cordibus nostris, hocque summe necessarium est, amisso enim hoc sole relabimur in priores tenebras. Valde autem horrendum est papam hoc potuisse efficere in ecclesia, quod Christus negatus, conculcatus, consputus et blasphematus sit, et hoc per evangelium et sacramenta, quae ita obscuravit et in tam detestabilem abusum vertit[79]), ut sibi, contra Christum, servierint pro statuendis et corroborandis suis diabolicis abominationibus. O tenebras et infinitam iram Dei!

---

78) Verus missae usus per papam sublatus etc. 79) Abusus horribilis evangelii et sacramentorum in papatu.

Et nos in Christum Iesum credidimus, (ad quid?) ut justificemur etc.

Haec vera est ratio christianismi, scilicet, fide in Christum, non operibus legis, nos justificari. Hic nihil te moveat impia glossa sophistarum [80]), qui dicunt, fidem tum demum justificare, si accesserit caritas et bona opera. Ista pestilenti glossa hanc et similes sententias in Paulo, quibus diserte tribuit justificationem fidei, obscurarunt et depravarunt sophistae. Cum autem homo audit, quod debeat quidem credere in Christum, fidem tamen non justificare, nisi accesserit illa forma, scilicet caritas, tum statim a fide deficit, et cogitat: Si fides sine caritate non justificat, ergo fides est otiosa et inutilis, et caritas sola justificat, quia, nisi fides sit formata et ornata caritate, nihil est.

Et pro hac sua perniciosa et pestilente glossa comprobanda allegant adversarii locum 1. Corinth. 13. (v. 12.): „Si linguis hominum loquar et angelorum etc. caritatem autem non habuero, nihil sum." Hic locus est murus ipsorum aheneus. Sed homines sine mente sunt, ideo nihil intelligunt nec vident in Paulo, eaque falsa interpretatione non solum fecerunt injuriam verbis Pauli, sed etiam negaverunt Christum, et omnia ejus beneficia obruerunt. Ideo vitanda est, ut venenum infernale, concludendumque cum Paulo sola fide, non fide formata caritate, nos justificari. Quare non isti formae gratificanti tribuenda est vis justificandi, sed fidei, quae apprehendit et possidet in corde ipsum

---

80) Impiam esse sophistarum glossam, fidem caritate formatam justificare.

Christum salvatorem. Haec fides sine et ante caritatem justificat [81]).

Concedimus, docendum quoque esse de bonis operibus et caritate [82]), sed suo tempore et loco, quando scilicet quaestio est de operibus extra hunc capitalem articulum. Hic autem status causae est, per quid justificemur, et vitam aeternam consequamur? Hic respondemus cum Paulo, sola fide in Christum nos pronuntiari justos, non operibus legis aut caritate, non quod opera aut caritatem rejiciamus, ut adversarii nos accusant, sed ex statu praesentis causae non sinemus nos dimoveri, id quod Satan quaerit. Cum igitur jam versemur in loco communi de justificatione, rejicimus et damnamus opera. Is enim locus nequaquam admittit disputationem de bonis operibus. Abscindimus igitur in hoc proposito simpliciter omnes leges et omnia opera legis.

At lex bona, justa et sancta est. Bene, sed cum versamur in disputatione de justificatione, non est locus jam dicendi de lege. Sed quaestio est, quid Christus sit, quid beneficii nobis attulerit? Christus [83]) autem non est lex, non est opus meum aut legis, non est caritas mea aut legis, non est castitas, obedientia aut paupertas mea, sed dominus vitae et mortis, mediator et salvator peccatorum, redemtor eorum, qui sunt sub lege. In illo sumus per fidem, et ipse in nobis, Ioann. 6. Oportet hunc sponsum esse solum cum sponsa in conclavi, amotis omnibus ministris et tota familia. Postea vero cum aperit ostium et egre-

81) Fides justificat sine lege etc. 82) Doctrina de bonis operibus non negligenda, sed a justificatione longe removenda. 83) Christus.

ditur, accurrant servi et ancillae, ministrant, afferunt cibum et potum. Ibi tum incipiant opera et caritas.

Ut igitur recte definiamus Christum, debemus diligenter discernere omnes leges, etiam divinas, et omnia opera a promissione euangelii et fide. Christus autem non est lex, ergo nec exactor legis nec operum, sed est agnus Dei, qui tollit peccata mundi. Hoc sola fides apprehendit [84]), non caritas, quae quidem fidem sequi debet, sed ut gratitudo quaedam. Quare victoria peccati et mortis, salus et vita aeterna non contingunt per legem, non per opera legis, non per vires liberi arbitrii aut nostram voluntatem, sed per solum Iesum Christum. Ergo sola fides hoc apprehendens justificat, a sufficienti divisione et inductione: Victoria peccati et mortis est in solo Iesu Christo, ergo non est in operibus legis, nec in voluntate nostra etc. *Ibi libenter* patiemur nos vocari solarios [85]) ab adversariis, qui de hac Pauli disputatione nihil intelligunt etc.

Ut justificemur ex fide Christi, et non ex operibus legis.

Omnia verba cum epitasi et emphasi legenda sunt. Paulus loquitur, ut supra etiam admonui, non tantum de lege ceremoniali, sed de tota lege [86]). Nam lex ceremonialis aeque fuit divina, ac moralis, ut circumcisio, institutio sacerdotii, cultus et ritus aeque erant praecepti divinitus, ac decalogus. Item lex erat, cum Abraham jubebatur immolare filium Isaac. Hoc opus Abrahae placuit Deo, ut alia opera ceremonialia, non

84) Fides sola justificat, quia sola apprehendit Christi beneficium. 85) Solarii. 86) Paulus loquitur de tota lege.

tamen justificatus est illo opere, sed fide, quia scriptura dicit (Rom. 4, 3 sqq.): „Credidit Abraham Deo, et reputatum est ei ad justitiam."

Sed post Christum revelatum, ajunt, leges ceremoniales sunt mortiferae, imo lex etiam decalogi sine fide in Christum est mortifera. Deinde nulla lex in conscientia regnare debet[87]), nisi spiritus vitae, qua liberati sumus in Christo a lege literae et mortis, operibus ejus et peccatis, non quod lex mala sit, sed quod justificare non possit, quia plane contrarium habet effectum. Sublimis et magna res est Deum habere placatum. Igitur longe alio mediatore ibi opus est, quam Moses aut lex, quam nostra voluntas, quam etiam gratia sit, quam vocant caritatem Dei. Hic prorsus nos nihil facere oportet, sed tantum recipere thesaurum, qui est Christus in corde per fidem apprehensus, ut maxime sentiamus nos esse plenos peccatis. *Valde* igitur emphatica sunt verba („ut ex fide Christi justificemur, non ex operibus legis"), non inania et otiosa, ut sophistae putant, ideo etiam fortiter ea transiliunt.

Hactenus verba sunt Pauli, quae ad Petrum locutus est[88]), quibus comprehendit in summa praecipuum christianae doctrinae articulum, qui facit vere christianos. Iam vertit sermonem ad Galatas, ad quos scribit, et concludit, dicens: Cum res ita se habeat, quod per fidem in Christum justificemur, ergo ex operibus legis non justificabitur omnis caro.

---

87) Lex non permittatur regnare in conscientia etc.
88) Hactenus Paulus locutus est Petro.

Propter quod ex operibus legis non justificabitur omnis caro.

„Non omnis caro" ebraismus est peccans in grammaticam. Ea phrasis frequens est in sacris literis, Gen. 4. (v. 15.): „Ut non interficiat eum omnis, qui invenerit eum etc." Graeci et Latini non sic loquuntur. Non omnis, id est, nullus, non omnis caro [89]), id est, nulla caro, sed non omnis caro latine sonat: aliqua caro. Spiritus sanctus non servat illum rigorem grammatices. Caro in Paulo non significat [90]), ut sophistae somniant, crassa illa peccata, ea enim apertis nominibus solet appellare, adulterium, fornicationem, immunditiam etc. infra cap. 5. (v. 19—21.); sed caro idem vocatur Paulo, quod Christo, qui ait Ioann. 3. (v. 6.): „Quod natum est ex carne, caro est." Significat ergo caro totam naturam hominis cum ratione et omnibus viribus suis. „Illa, inquit, non justificatur ex operibus, ne legis quidem." Non dicit: Caro non justificatur ex operibus contra legem, ut sunt caedes, stuprum, crapula etc., sed ex operibus factis secundum legem, quae bona sunt.

Significat igitur Paulo caro summam justitiam, sapientiam, cultum, religionem, intellectum, voluntatem, quanta potest esse in homine animali. Si autem Iudaeus ex operibus secundum legem Dei factis non justificatur, multo minus monachus per ordinem, sacerdos per missam et horas canonicas, philosophus per sapientiam, theologus per theologiam, Turca per Alcoranum justificabitur. Summa, quantumvis sapientes et justi sint homines secundum rationem et legem di-

89) Non omnis caro. 90) Quid Paulus vocet carnem.

vinam, tamen omnibus suis operibus, meritis, missis, summis justitiis et cultibus non justificantur.

Hoc papistae non credunt, sed excaecati et indurati[91]) defendunt contra conscientiam suas abominationes, et perseverant in ista sua blasphemia jactantes etiamnum sacrilegas istas voces: Qui hoc vel illud opus fecerit, meretur remissionem peccatorum; qui hunc vel alium ordinem sanctum susceperit, et regulam suam servaverit, huic certo promittimus vitam aeternam. Dici non potest, quam horribilis sit blasphemia, hoc tribuere doctrinis daemoniorum, statutis et regulis hominum, impiis traditionibus papae et operibus monachorum, quod Paulus Christi apostolus detrahit legi divinae et ejus operibus[92]). Nam si nulla caro ex operibus legis divinae justificatur, multo magis non justificabitur ex regula Benedicti, Francisci etc., in quibus ne syllaba est de fide in Christum, sed tantum hoc urgetur: Qui servaverit ista, habet vitam aeternam.

Ideo saepe vehementer admiratus sum, quod tot saeculis, durantibus sectis illis perditionis, potuerit tamen ecclesia permanere in tantis tenebris et erroribus. Fuerunt quidam, quos Deus pure vocavit per textum evangelii (qui tamen mansit in concione) et baptismum[93]). Hi ambulaverunt in simplicitate et humilitate cordis, existimantes solum monachos et unctos ab episcopis esse sanctos et religiosos, se autem profanos et saeculares, nequaquam cum ipsis conferendos, ideoque nihil invenientes bonorum operum aut

91) Caecitas papistarum. 92) Papa tribuit traditionibus suis justificandi vim, quam Paulus legi Dei detrahit. 93) Qui salvati sint regnante papa.

meritorum, quae opponerent irae et judicio Dei, confugerunt ad passionem et mortem Christi, et in ista simplicitate salvati sunt.

Horribilis autem et infinita est ira Dei, quod tot saeculis puniverit ingratitudinem et contemtum evangelii et Christi in papistis, tradendo eos in reprobum sensum, ut in totum abnegato, quantum ad usum ejus attinet, et blasphemato Christo, in locum evangelii receperint abominationes regularum et traditionum humanarum, quas unice adoraverunt, et longe praetulerunt verbo Dei[94]), donec tandem etiam ademtum est illis matrimonium, et coacti sunt ad incestum illum coelibatum. Ibi tum etiam externe polluti sunt omni genere flagitiorum, adulteriis, scortationibus, immunditiis, sodomia etc. Is fuit fructus impuri coelibatus. Sic Deus peccato peccatum puniens[95]) tradidit eos *intus in reprobum sensum*, et foris ruere permisit in tam horribilia scelera, et quidem juste, quia blasphemaverunt unigenitum filium Dei, in quo pater vult glorificari, quem tradidit in mortem, ut credentes in filium salvi fierent per eum, non per suos ordines. „Qui me, inquit, 1. Reg. 2. (1. Sam. 2, 30.) bonorificaverit, honorificabo et ego eum." Honorificatur autem Deus in filio, Ioann. 5. (v. 23). Qui igitur crediderit filium Dei esse mediatorem et salvatorem nostrum, is honorificat patrem, hunc et Deus vicissim honorificat, id est, ornat suis donis, remissione peccatorum, justitia, Spiritu sancto, vita aeterna etc. Qui contra me contemnunt, erunt, inquit, ignobiles etc.

Conclusio ergo principalis haec est: „Propter

---

94) Traditiones humanae praelatae evangelio. 95) Deus punit peccatum peccato.

quod ex operibus legis non justificabitur omnis caro." Tu amplifica eam latius, et percurre omnes status. Ergo ex ordine monachus, nonna ex castitate, civis ex probitate, princeps ex beneficentia etc. non justificabitur. Lex Dei major est toto mundo [96]). Comprehendit enim omnes homines, et opera legis longissime excellunt opera electitia justitiariorum, et tamen Paulus dicit, quod nec lex nec opera legis justificent, ergo sola fides justificat. Stante ista propositione incipit eam nunc argumentis confirmare, et primum argumentum est, quasi ex opposito consequentis:

Si autem quaerentes justificari in Christo, invenimur et ipsi peccatores, ergo Christus peccati minister est.

Hae non sunt latinae phrases, sed ebraicae et theologicae. [97]) Si hoc verum est, inquit, quod in Christo justificamur, impossibile est nos esse peccatores, aut per legem justificari. Contra, si non est verum, sed oportet nos justificari per legem et opera ejus, tum impossibile est nos per Christum justificari. Alterutrum falsum esse oportet, aut non justificamur in Christo, aut non in lege. Sed in Christo justificamur, ergo non in lege. Argumentatur igitur hoc modo: „Si quaerentes etc." hoc est, si conamur per fidem in Christum justificari, et sic justificati invenimur adhuc peccatores, indigentes lege, quae nos peccatores justificet; si opus est, inquam, legis observatione ad justificationem, ut, qui justi sunt in Christo, non sint justi, sed opus habeant adhuc lege justificante, vel, si

96) Dignitas legis. 97) Primum argumentum Pauli pro defendenda justitia fidei.

justificatus per Christum debet adhuc per legem justificari, tunc Christus nihil aliud est quam legislator et minister peccati. Ergo justificatus et sanctus in Christo non est justificatus et sanctus, sed opus habet adhuc justitia et sanctitate legis.

Sed certe sumus justificati et justi in Christo, quia veritas evangelii docet, quod homo non in lege, sed in Christo justificetur. Si autem illi, qui in Christo justificantur, inveniuntur adhuc peccatores, id est; pertinent adhuc ad legem et sunt sub lege, ut pseudoapostoli docent, ergo nondum justificati sunt, quia lex accusat et arguit eos adhuc esse peccatores, et exigit, ut opera legis faciant, ut justificentur, ergo justificati in Christo non sunt justificati. Et sic necessario sequitur, Christum non esse justificatorem, sed peccati ministrum. His verbis gravissime accusat pseu*doapostolos* et omnes justitiarios, quod omnia pervertant, quia ex lege gratiam, ex gratia legem, ex Mose Christum, ex Christo Mosen faciunt[98]). Docent enim, quod post Christum et omnem justitiam Christi opus sit observatione legis, si justificari velis. Sic lex fit Christus perversitate intolerabili, quia legi tribuitur, quod proprie Christo competit. Si feceris, ajunt, opera legis, justificaberis. Si non feceris, non justificaberis, ut maxime in Christum credas. Si autem verum est, quod Christus non justificat, sed est peccati minister, ut necessario sequitur ex eorum doctrina, ergo Christus est lex, quia nihil aliud ex eo habemus, cum doceat nos peccatores esse, quam quod ex lege ha-

98) Iustitiarii ex Christo Mosen, ex gratia legem faciunt.

bemus, et sic doctor peccati, Christus, mittit nos ad legem et Mosen justificatorem.

Itaque papistae, et quotquot justitiam Christi ignorant, aut non recte tenent, non possunt non facere ex Christo Mosen et legem, et ex lege Christum. Sic enim docent: Fides in Christum justificat quidem, sed simul servari oportet etiam praecepta Dei, quia scriptum est (Matth. 19, 17): „Si vis in vitam ingredi[99]), serva mandata Dei.“ Ibi statim Christus[100]) negatus et fides abolita est, quia mandatis Dei sive legi tribuitur, quod est solius Christi. Est enim Christus definitive justificator et redemtor a peccatis. Si hoc legi tribuo, jam lex ipsa meus est justificator, liberans me a peccatis, quia opera ejus facio. Sicque lex est Christus, et Christus in totum amittit suum nomen, officium et gloriam, nihilque aliud est quam legis minister, arguens, terrens, offerens et mittens peccatorem ad alium, qui possit eum justificare; quod vere est legis officium.

Sed proprium Christi officium est[1]), peccatorem per legem reum factum et constitutum amplecti et absolvere a peccatis, si evangelio credit. Christus enim est finis legis ad justitiam omni credenti, ipse est agnus Dei, qui portat peccata mundi. Quia vero papistae et fanatici spiritus non tenent doctrinam de justificatione, invertunt omnia, ex Christo Mosen, et ex Mose Christum facientes, estque haec re vera (etsi verbis aliud dicant) principalis eorum propositio[2]): Christus est Moses etc. Deinde nos, qui tanta diligentia

99) Si vis in vitam ingredi etc. 100) Christus. 1) Officium Christi. 2) Propositio principalis papistarum etc.

inculcamus et urgemus fidem, rideat [3]), dicentes: Ha, ha, fides, fides, exspecta, donec fide pervenias in coelum. Nitendum est ad sublimiora, oportet te legem Dei implere, juxta illud: „Hoc fac, et vives.“ (Luc. 10, 28). Oportet te multa pati, fundere sanguinem, deserere domum, uxorem, liberos, imitari exemplum Christi. Fides, quam ita vehementer extollitis, securos, otiosos et stertentes reddit homines. Sic fiunt meri legistae et operarii, a Christo ad Mosen deficientes, item a baptismo, fide, promissionibus Christi revocantes populum ad legem et opera, et ex gratia legem, et ex lege gratiam facientes.

Quis unquam autem crederet, quod tam facile ista possent commisceri? Nemo tam hebeti ingenio est, cui non appareat ista legis et gratiae distinctio facillima esse, quia ipsa natura rerum et vocabulorum affert istam distinctionem [4]). Quisque enim intelligit istas voces, lex, gratia, re et nomine diversas esse. Ideo monstrum monstrosissimum est, stante ista distinctione clarissima, tamen adversarios labi in istam perversitatem satanicam, quod legem et gratiam confundant, et Christum in Mosen transforment. Ideo saepe dico istam doctrinam fidei esse facillimam, istamque distinctionem legis et gratiae quemlibet facile posse intelligere, quantum ad verba attinet, sed in ipso usu, vita, affectu esse omnium difficilimam.

Papa cum suis scholasticis doctoribus clare dicit, legem et gratiam esse distincta, et tamen in ipso usu plane contrarium docet [5]). Fides in Christum, inquit,

---

3) Iustitiarii rident doctores fidei. 4) Discrimen legis et gratiae facillimum quidem est, sed facile tamen confunditur. 5) Papa legem et gratiam confundit.

ve sit acquisita per vires, actus et habitus naturales, ve sit infusa per Deum, tamen mortua est, nisi se-ıatur dilectio. Ubi hic manet distinctio legis et gra-ae? Nomine quidem ista inter se distinguit, re vera ımen gratiam vocat dilectionem. Sic omnes legis xactores operibus tribuunt justificationem. Quicun-ne igitur articulum justificationis non probe tenent, ii necessario confundunt legem et gratiam. Itaque iligenter discernere discat quilibet pius legem a gra-a [6]), affectu et usu, non ut papa et fanatici spiritus erbis tantum. Illi quantum ad verba attinet, fatentur la duo esse distincta, re ipsa autem, ut dixi, com-iscent ea, quia non concedunt fidem sine operibus ıstificare. Si hoc verum est, Christus jam nihil mihi rodest. Ut maxime enim veram fidem habeam, tamen ıxta hanc ipsorum opinionem non justificor, si illa des mea sit sine caritate, et ut maxime eam habeam, ımen non satis diligo. Atque ita Christus fide ap-rehensus non est justificator, nihil prodest gratia, nec des vera esse potest sine caritate (aut ut anabapti-ae dicunt, sine cruce, passione et effusione sangui-s). Si vero adest caritas, opera et crux, fides vera st et justificat.

Hac doctrina hodie iterum obscurant fanatici ho-ines beneficium Christi, detrahunt ei honorem justifi-itoris, et constituunt ministrum peccati. Nihil ergo nobis didicerunt, quam verba recitare, rem ipsam ɔn tenent. Videri quidem volunt, se quoque evange-ım et fidem Christi pure docere, ut nos, sed quando ɔnitur ad usum, sunt doctores legis, per omnia simi-

6) Legis et gratiae distinctio.

les ipsis pseudoapostolis[7]). Nam quemadmodum illi ultra fidem in Christum urgebant per omnes ecclesias circumcisionem et observationem legis, sine qua detrahebant fidei justificationem („nisi circumcidamini, dicebant, secundum legem Mosi, non potestis salvi fieri" Act. 15, 1): ita hodie exactores legis praeter justitiam fidei requirunt etiam observationem mandatorum Dei, juxta illud: „Hoc fac, et vives" (Luc. 10, 28.); item: „Si vis in vitam ingredi, serva mandata" (Matth. 19, 17). Ideo nemo ex ipsis, quantumvis videantur sibi sapere, intelligit discrimen legis et gratiae, ipso enim usu et rerum judicio convincuntur.

Nos vero hic distinguimus et dicimus, nos nunc non disputare, num opera bona sint facienda, neque nos quaerere, num lex bona, sancta, justa sit, aut, num sit servanda, nam is plane alius locus est. Sed nostra disputatio et quaestio est[8]) de justificatione, an lex justificet. Hoc adversarii non audiunt, neque ad hanc quaestionem respondent, neque ibi distinguunt, ut nos, sed tantum clamant, bona opera esse facienda, legem esse servandam. Bene, scimus hoc. Sed quia diversi loci sunt, non patiemur eos commisceri. Suo tempore agemus de loco isto, quod lex et bona opera sint facienda. Cum autem hic versemur in loco justificationis, rejicimus nunc opera, quae adversarii mordicus tenentes, adscribunt eis justificationem, quod Christo est adimere gloriam, et eam operibus tribuere.

Est itaque satis firmum hoc argumentum, quo saepe usus sum in magnam consolationem „si quaerentes etc." quasi dicat Paulus: Si nos justificati in Christo habe-

7) Qui legem dicunt necessariam esse ad justitiam, similes sunt pseudoapostolis. 8) Status causae.

mur adhuc pro non justificatis, sed pro peccatoribus, qui per legem adhuc justificandi sunt, ergo non possumus quaerere justificationem in Christo, sed in lege. Si autem justificatio per legem fit, non fit per gratiam, a sufficienti divisione. Si nunc justificatio non fit per gratiam, sed per legem, quid fecit Christus [9]) sua passione, praedicatione, victoria peccati et mortis, et Spiritus sancti missione? Aut igitur justificamur per Christum, aut peccatores et rei per eum efficimur. Si vero lex justificat, tum inevitabiliter sequitur, nos per Christum peccatores effici, igitur Christus peccati minister est. Ponatur itaque haec propositio: Omnis credens in dominum Iesum Christum est peccator et reus aeternae mortis, et nisi recurrat ad legem, et opera ejus faciat, non salvabitur.

Scriptura, praesertim novi Testamenti, ubique inculcat fidem in Christum [10]), et magnifice eam praedicat. Qui, inquit, credit in eum, salvatur, non perit, non judicatur, non confunditur, habet vitam aeternam. Illi contra: Qui credit in eum, damnatur etc., quia habet fidem sine operibus, quae damnat. Sic pervertunt omnia [11]), ex Christo simpliciter perditorem, ex Mose salvatorem facientes. Nonne autem inaestimabilis blasphemia est sic docere, faciendo legem et opera efficieris dignus vita aeterna, credendo autem in Christum reus eris mortis aeternae, lex servata salvat, fides in Christum damnat?

Istiusmodi quidem verbis adversarii non utuntur, re vera tamen ita docent, quia fides, inquiunt, infusa [12]) (quam proprie vocant fidem in Christum) non liberat a

---

9) Si ex lege venit justitia, Christus est otiosus. 10) Fides in Christum. 11) Doctrina papistarum. 12) Fides infusa.

peccatis, sed fides formata caritate. Ex hoc sequitur, quod sola fides in Christum, sine lege et operibus, non salvat. Hoc certe est affirmare, quod Christus relinquat in peccatis et ira Dei, et reos nos faciat mortis aeternae. Econtra, si feceris legem et opera, tum fides justificat, quia habet opera, sine quibus alioqui fides nihil prodest. Ergo opera justificant, non fides, quia propter quod unumquodque est tale, illud magis tale est. Si fides propter opera justificat, ergo opera magis justificant quam fides. Profundae sunt abominationes blasphemae hujus doctrinae.

Argumentatur ergo Paulus ab impossibili, et sufficienti divisione. Si nos justificati in Christo adhuc sumus peccatores, justificandi per aliud quam per Christum, scilicet per legem, ergo Christus non potest nos justificare, sed tantum accusat et condemnat nos. Ergo gratis mortuus est, et hi et similes loci falsi sunt: „Ecce agnus Dei etc." (Ioh. 1, 29), item: „Qui credit in filium, habet vitam aeternam;" (Ioh. 3, 36), imo tota scriptura, quae testatur Christum esse justificatorem et salvatorem mundi, falsa est. Nam si invenimur peccatores, postquam in Christo sumus justificati, necesse est sequi facientes legem sine Christo esse justificatos. Hoc si verum est, tum sumus Turcae, Iudaei, Tartari, retinentes tantum in speciem verbum et nomen Christi, sed autem et revera prorsus negantes Christum et verbum ipsius. At Paulus vult fidem esse ἀνυπόκριτον. Ideo error et impietas est asserere[13]), fidem infusam non justificare, nisi ornata sit operibus caritatis. Quod si autem

13) Perstringuntur papistae.

oc adversarii omnino defendere volunt, cur in totum
dem in Christum non abjiciunt? praesertim cum ex
a nihil faciant, quam inanem qualitatem in anima,
uae sine caritate nihil prosit; cur non potius appel-
unt scapham scapham? hoc est, cur non claris ver-
is dicunt opera justificare, non fidem? Item, cur in
niversum manifeste non negant totum evangelium et
'aulum (ut re vera negant), qui soli fidei, non operi-
us tribuunt justitiam? Nam si fides cum operibus
ıstificat, falsa est tota disputatio Pauli, qui diserte
icit hominem non justificari operibus legis, sed fide
ısu Christi.

Ergo Christus peccati minister est.

Iterum phrasis est ebraica, qua utitur Paulus etiam
: Cor. 3. Illic magnifice et clarissime tractat de
uobus his ministeriis[14]), scilicet literae spiritus, le-
is gratiae, seu mortis et vitae, et sit Mosen, mini-
rum legis, habere ministerium legis, quod vocat pe-
:cti, irae, mortis et damnationis ministerium. So-
t enim Paulus valde ignominiosas appellantitur has
ones tribuere legi Dei, et solus inter apostolos
rasi, alii non ita loquuntur. Valde autem pre-
ıst studiosos sacrarum literarum hanc Pauli phrasin
nere.

Est autem minister peccati[15]) nihil aliud, quam le-
slator seu exactor legis, qui docet bona opera et
ıritatem, qui docet crucem et passiones ferendas,
:emplum Christi et sanctorum imitandum. Quicun-
ıe ista profitetur et urget, est minister legis, pec-
ıti, irae et mortis, quia sua doctrina nihil aliud fa-
t, quam quod terret et perturbat conscientias, et

14) Ministerium Mosi. 15) Minister peccati.

concludit omnia sub peccatum. Nam impossibile est humanam naturam implere legem, imo in justificatis[16]), qui habent Spiritum sanctum, repugnat lex membrorum legi mentis etc. Quid non faceret in impiis, qui Spiritum sanctum non habent? Quare docens per legem contingere justitiam, ipsemet non intelligit, quid loquatur aut quid affirmet, multo minus servat legem, sed se ipsum et alios ludit et gravat onere importabili, praescribit et exigit impossibilia, et ad extremum se et discipulos suos adducit in desperationem.

Est itaque proprius legis usus et finis[17]) homines quietos et securos facere reos, ut sint obnoxii peccato, irae et morti, ut sint conterriti, desperabundi, pallentes et paventes ad sibilum folii volantis. Et quatenus tales sunt, sunt sub lege[18]). Lex enim requirit perfectam obedientiam erga Deum, et damnat eos, qui hanc non praestant. Constat autem, quod nemo hanc perfectam obedientiam legis praestet aut praestare possit, quam tamen Deus severe requirit. Ergo lex non justificat, sed condemnat, juxta illud: „Maledictus omnis, qui non permanserit in omnibus etc.“ (Deut. 27, 26). Itaque docens legem est minister peccati.

Quare Paulus recte vocat ministerium legis[19]) 2. Cor. 3. peccati ministerium. Nam lex ostendit peccatum, quod sine lege mortuum est. Peccati vero cog-

16) In justificatis non esse perfectam obedientiam legis etc. 17) Officium et usus legis. 18) Sub lege esse. 19) Ministerium legis esse peccati ministerium.

nitio (non illa speculativa hypocritarum, sed vera, in qua cernitur ira Dei contra peccatum, et vere sentitur gustus mortis) perterrefacit corda, adigit ad desperationem et occidit, Rom. 7. (v. 11). Itaque doctores illi legis et operum[20]), quos scriptura appellare solet exactores et tyrannos (perinde enim ut illi exactores in Aegypto opprimebant filios Israel corporali servitute, ita hi doctrina de lege et operibus redigunt in spiritualem et miserrimam servitutem animas[21]), et ad extremum in desperationem adigunt et perdunt), neque se ipsos agnoscunt, neque vim legis sentiunt, neque possibile est eos consequi pacem conscientiae in veris pavoribus et agone mortis, etiamsi servaverint legem, dilexerint, multa bona opera fecerint, et mala perpessi sint, quia lex semper terret et accusat, dicens: Tu nunquam fecisti omnia, quae in lege mandata sunt, maledictus autem, qui non fecerit etc. Ideo manent isti pavores et subinde augentur, et nisi tales legis doctores erigantur fide et justitia Christi, coguntur desperare.

Hujus rei exstat insigne exemplum in vitis patrum de eremita quodam[22]). Is brevi antequam moreretur, stabat tristis et immotus tres dies fixis in coelum oculis. Interrogatus, cur hoc faceret, ajebat se timere mortem. Cum discipuli eum consolarentur, non esse, cur mortem timeat, cum sanctissime vixerit, respondit: Sancte quidem vixi, et servavi mandata Dei, sed longe alia sunt judicia Dei, quam hominum. Ille cum cerneret mortem praesentem, quanquam inculpate vixisset et servasset legem Dei, non tamen

20) Doctores legis vocat scriptura exactores et tyrannos.
21) Docentes legem redigunt animas in servitutem etc.
22) Exemplum de eremita quodam.

potuit esse tranquillo animo, quia in mentem ei venit, Deum longe aliter judicare quam homines, atque ita amisit fiduciam in omnia bona opera et merita sua, et nisi promissione Christi erectus est, desperavit. Itaque lex nihil aliud potest efficere, quam nos nudos et reos constituere, ibi tum nullum est consilium aut auxilium, sed omnia deplorata sunt. Hic vita et martyria omnium sanctorum nos juvare non possunt.

Hoc etiam pulchre adumbratum est in historia latae legis[23]), Exod. 19. 20. Moses eduxit populum e castris in occursum Dei, ut audiret Deum loquentem ex caligine nubis. Ibi perterritus ac pavore concussus populus, qui paulo ante promiserat se omnia facturum, quae Deus mandaret, retrocessit, et procul stans dicebat ad Mosen: „Quis potest videre ignem, et tonitrua et clangorem buccinae audire? Tu nobis loquere, et audiemus; non loquatur nobis dominus, ne moriamur.". Officium ergo legis proprium est[24]) nos ducere ex tabernaculis nostris, id est, ex pace et fiducia nostri, et constituere nos in conspectum Dei, et revelare nobis iram ejus. Ibi tum conscientia sentit se legi non satisfecisse, nec satisfacere, nec perferre posse iram Dei, quam lex revelat, cum nos ita in conspectum Dei producit, hoc est, cum perterrefacit, accusat et peccatum ostendit, ibi impossibile est nos tunc posse consistere, ideo exterriti fugimus, et clamamus cum Israele: Moriemur, moriemur, dominus non loquatur, tu nobis loquere etc.

Qui igitur docet fidem in Christum non justificare, nisi lex simul servatur, ille facit Christum pecca-

23) Historia promulgatae legis. Exod. 19. 20. 24) Officium legis.

ti ministrum[25]), hoc est, doctorem legis, qui idem doceat quod Moses. Ergo Christus non est salvator, nec largitor gratiae, sed crudelis tyrannus, qui exigit impossibilia, ut Moses, quae nemo facere potest. Sic omnes justitiarii existimant Christum esse novum quendam legislatorem, et judicant evangelium[26]) nihil aliud esse, quam librum, qui contineat novas leges de operibus, ut Turcae de suo Alcorano somniant. Sed satis legum est in Mose. Ideo evangelium est praedicatio de Christo, quod remittat peccata, donet gratiam, justificet et salvet peccatores. Quod autem praecepta in evangelio[27]) reperiuntur, ista non sunt evangelium, sed expositiones legis et appendices evangelii.

Porro si lex est ministerium peccati, ergo est etiam ministerium irae et mortis[28]), quia lex, ut revelat peccatum, ita perterrefacit hominem, ostendit iram Dei, et incutit terrorem mortis. Statim enim conscientia sic infert: Non servasti praecepta, ergo Deus est offensus et irascitur tibi, estque haec consequentia inseparabilis: Peccavi, ergo moriar[29]). Ita per consequens ministerium peccati est ministerium irae Dei et mortis. Revelato enim peccato statim sequitur ira, mors et damnatio. Nam sic infert conscientia: Tu peccasti, ergo Deus irascitur tibi, si irascitur, ergo occidet et condemnabit te in aeternum. Atque hinc fit, quod multi non ferentes iram ac ju-

---

25) Christus minister peccati. 26) Evangelium. 27) Praecepta in evangelio. 28) Lex est ministerium peccati, irae, mortis etc. 29) Conscientia sic colligit, peccasti, ergo reus es mortis.

dicium Dei, quae lex aperit, se ipsos occidunt, praecipitant ac demergunt etc.

Abuit.

Quasi dicat: Christus non est peccati minister, sed donator justitiae et vitae aeternae[30]). Quare Paulus longissime Christum a Mose separat. Maneat ergo Moses in terra, sit doctor literae, exactor legis, et crucifigat peccatores. At credentes, ait Paulus, habent alium doctorem in conscientia, non Mosen, sed Christum, qui legem abrogavit, peccatum, iram et mortem vicit et sustulit. Is jubet nos laborantes et omnibus malis oppressos ad se venire. Ideo confugientibus nobis ad eum evanescit Moses cum sua lege, ut nusquam conspici possit ejus sepulchrum, utque peccatum et mors amplius non possint nocere nobis. Nam Christus doctor noster dominus est legis, peccati et mortis, a quibus credens in eum liber est. Est ergo proprium Christi officium liberare a peccatis et morte, id quod Paulus perpetuo docet et inculcat.

Itaque; per legem[31]) damnamur et occidimur, per Christum[32]) vero justificamur et vivificamur. Lex perterrefacit et repellit nos a Deo, Christus autem reconciliat nos Deo, facitque, ut habeamus accessum ad eum. Est enim agnus Dei tollens peccata mundi, ergo credens in Christum habet eum, qui sustulit peccatum mundi[33]). Si peccatum mundi sublatum est, ergo et mihi, qui in eum credo, sublatum est. Si peccatum sublatum est, ergo et ira, mors et damnatio sublata sunt, et in locum peccati justitia, irae recon-

---

30) Pictura Christi. 31) Lex. 32) Christus. 33) Christus sublatis omnibus malis attulit omnia bona.

ciliatio et gratia, mortis vita, damnationis salus aeterna successit. Istam distinctionem discamus non tantum verbis, sed usu, vita et ipsis vivis affectibus, practicare. Nam ubi Christus est, ibi oportet esse tranquillam et laetam conscientiam. Est enim Christus nostra reconciliatio, justitia, pax, vita, salus, in summa, quidquid misera et afflicta conscientia quaerit, hoc in Christo abunde invenit. Paulus amplificat jam illud argumentum, et persuadet.

Si enim, quae destruxi, ea iterum aedifico, praevaricatorem me ipsum constituo.

Quasi dicat: Non sic praedicavi, ut, quod semel destruxi, denuo aedificem. Nam si hoc facerem, non solum frustra laborarem, sed me ipsum praevaricatorem constituerem, et more pseudoapostolorum omnia perverterem, hoc est, ex gratia et Christo iterum legem et Mosen, et vicissim ex lege et Mose gratiam et Christum facerem. Destruxi autem[34]) per ministerium evangelii peccatum, tristitiam, iram et mortem. Sic enim docui: Conscientia tua, o homo, est obnoxia legi, peccato et morti, a quibus nulla ope humana aut angelica liberari potes. Iam vero evangelium venit, et annuntiat tibi remissionem peccatorum per Christum, qui legem abrogavit, peccatum et mortem destruxit. In hunc crede, tum liber eris a maledicto legis, a tyrannide peccati et mortis, eris justus, et habebis vitam aeternam.

Sic per praedicationem evangelii destruxi legem, ne amplius dominetur in conscientia. Nam cum no-

---

34) Quid destruxerit Paulus.

vus hospes Christus in novam domum venit, ut solus in ea habitet,' oportet veterem colonum Mosen cedere, et alio migrare[35]). Ubi autem Christus novus hospes est, ibi lex, peccatum, ira, mors non habent locum, sed adest mera gratia, justitia, laetitia, vita, mera filialis fiducia erga placatum, faventem et propitium patrem propter Christum. Num ergo expulso Christo et destructo ipsius regno, quod per evangelium plantavi, iterum aedificarem legem, et erigerem regnum Mosi? Quod fieret, si, ut pseudoapostoli solent, docerem circumcisionem et observationem legis necessariam ad salutem. Atque hoc modo restituerem in locum justitiae et vitae peccatum et mortem. Lex enim tantum ostendit peccatum, efficit iram et occidit.

Quid quaeso papistae aliud sunt, cum optimi sunt, quam vastatores regni Christi[36]), et exstructores regni diaboli, peccati, irae Dei et mortis aeternae? Destruunt autem ecclesiam, quae est aedificatio Dei, non lege Mosi, ut pseudoapostoli, sed humanis traditionibus et doctrinis daemoniorum. Sic fanatici spiritus, qui hodie sunt, et nos sequentur, destruunt et destruent ea, quae nos aedificavimus, et denuo aedificant et aedificabunt, quae nos destruximus. Nos vero, gratia Dei, articulum justificationis tenentes certo scimus, nos sola fide in Christum justificari. Ideo non confundimus legem et gratiam, fidem et opera, sed ea longissime separamus. Eamque distinctionem legis et gratiae unusquisque studiosus pietatis diligen-

---

35) Moses cedit Christo, lex evangelio. 36) Papistae destructores regni Christi.

tur observet[37]), sinitque eam valere, non in literis et syllabis, sed in usu rerum, ut, cum audit bona opera esse facienda, Christi exemplum esse imitandum, possit recte judicare, et dicere: Bene, libenter ista faciam. Quid amplius? Tunc salvus eris. Non, concedo omnia bona esse facienda, mala ferenda, sanguinem esse fundendum, si res ita postulet, propter Christum, sed per haec non justificor, nec salutem consequor.

Non sunt ergo trahenda bona opera in articulum justificationis, ut monachi fecerunt, qui non solum opera bona dixerunt esse meritoria vitae aeternae, sed etiam poenas et supplicia, quae flagitiosis propter malefacta sua infliguntur. Sic enim consolati sunt eos[38]), cum jam ultimo supplicio afficiendi essent: Patere volens istam ignominiosam mortem, hoc si feceris, mereberis remissionem peccatorum et vitam aeternam. Valde horribilis res est, miserum furem, homicidam aut latronem in summa illa anxietate sua sic seduci, ut in ipso articulo mortis, cum jam suspendendus aut plectendus est capite, omisso evangelio de Christo, qui tum solus potest consolari et salvare, jubeatur sperare veniam et remissionem peccatorum, si volens patiatur ignominiosam mortem, quae ipsi propter scelera sua infligitur. Hoc vere est afflictissimo addere extremam perditionem, et falsa opinione et fiducia mortis propriae monstrare ei iter in infernum.

Hac re satis ostendunt hypocritae illi se nil li-

37) Distinctio legis et evangelii diligenter observanda.
38) Quomodo monachi sontes ultimo supplicio afficiendos consolati sint.

teram quidem docuisse aut intellexisse de gratia, evangelio aut Christo, tantum in speciem retinuerunt nomen evangelii aut Christi, ut eo facilius imponerent cordibus simplicium, re vera tamen in totum abnegato et conculcato Christo plus tribuerunt humanis traditionibus, quam evangelio Christi, id quod testantur tot cultus, tot genera ordinum, tot ceremoniae, tot opera, quae omnia instituta sunt hac opinione, quod valerent ad promerendam gratiam etc. In confessione[39]) nullam fecerunt fidei aut meriti Christi mentionem, sed tantum inculcaverunt satisfactiones humanas et merita, ut cernere est in hac forma absolutionis, ut ceteras taceam, qua quidem monachi inter se usi sunt, et hi, qui volebant haberi religiosiores ceteris, quam libet adscribere, ut et posteritas intelligat infinitam et ineffabilem fuisse abominationem papistici regni.

Forma absolutionis monasticae: Parcat tibi Deus, frater.

Meritum passionis domini nostri Jesu Christi, et beatae Mariae semper virginis, et omnium sanctorum, meritum ordinis, gravamen religionis, humilitas confessionis, contritio cordis, bona opera, quae fecisti et facies pro amore domini nostri Jesu Christi, cedant tibi in remissionem peccatorum tuorum, in augmentum meriti et gratiae, et in praemium vitae aeternae, amen.

Hic audis quidem meritum Christi, sed si diligentius verba expenderis, intelliges Christum plane otiosum esse, et ei detrahi gloriam et nomen justificatoris et salvatoris, et tribui monasticis operibus. Nam

39) Confessio, quam papa exigit.

hoc non est nomen Dei in vanum sumere? Num hoc non est Christum verbis fateri, vim autem ejus abnegare et blasphemare? Ego in eodem luto haesitavi, putabam Christum esse judicem (etsi ore fatebar eum passum et mortuum pro redemtione generis humani) placandum observatione regulae meae. Ideo cum orabam aut celebrabam missam, solitus eram semper adjicere in fine: Domine Iesu ad te venio, et oro, ut gravamina ordinis mei sint compensatio pro peccatis meis. Nunc vero gratias ago patri misericordiarum, qui me e tenebris vocavit ad lucem evangelii et donavit me uberrima cognitione Christi Iesu domini mei, propter quem, una cum Paulo, omnia duco esse damna, putoque esse σκύβαλα, ut Christum lucrifaciam, utque inveniar in illo, non habens meam justitiam ex regula Augustini, sed eam, quae est per fidem Christi etc. Cui sit laus et gloria, una cum patre et Spiritu sancto, in saecula saeculorum, amen.

Concludimus ergo cum Paulo, sola fide in Christum nos justificari, sine lege et operibus. Postquam vero homo fide justificatus est, et jam Christum fide possidet, et novit eum esse justitiam et vitam suam, certe non erit otiosus sed ut bona arbor proferet bonos fructus, quia credens habet Spiritum sanctum; ubi is est, non sinit hominem esse otiosum, sed impellit ad omnia exercitia pietatis, ad dilectionem Dei, ad patientiam in afflictionibus, ad invocationem, gratiarum actionem, ad exhibendam caritatem erga omnes. Quare et nos dicimus fidem sine operibus nihili esse et inanem. Hoc papistae et fanatici sic intelligunt, fidem absque operibus non justificare, aut fidem quantumvis veram, si opera non habeat[40]), ni-

40) Fides sine operibus.

hil valere. Hoc falsum est, sed fides sine operibus, id est, fanatica cogitatio, mera vanitas et somnium cordis, *falsa* est, et non justificat.

Hactenus primum argumentum tractavimus, quo Paulus contendit, aut non posse nos lege justificari, aut necessario Christum esse ministrum peccati. Hoc autem impossibile est, ergo nullo modo concedendum est nos lege justificari. Tractavimus autem copiose hunc locum, ut dignus est, quamvis nec sic possit satis inculcari et teneri.

Ego autem per legem legi mortuus sum, ut Deo vivam.

Hae sunt mirabiles voces et phrases inauditae, quas ratio humana prorsus non intelligit [41]). Et breviter ista dicuntur, sed valde emphatice. Videtur autem *Paulus* loqui ex fervore et ardore spiritus ac magno zelo per modum indignantis, quasi dicat: Quid jactatis legem, quam nescire volo? Quid toties ea obtunditis me? Si autem omnino habenda est lex, habeo et ego legem. Appellat ergo quasi per indignationem Spiritus sancti ipsam gratiam legem [42]), insigniens rem gratiae novo vocabulo in contemtum legis, Mosi et pseudoapostolorum, qui contendebant eam necessariam esse ad justificationem, atque ita legi legem opponit. Estque haec suavissima phrasis et consolationis plenissima, cum in scripturis, praecipue in Paulo, opponitur lex legi, peccatum peccato, mors morti, captivitas captivitati, diabolus diabolo, infernus inferno, altare altari, agnus agno, pasca pascati etc. [43]).

---

41) Phrasis Pauli incognita rationi. 42) Paulus vocat gratiam legem. 43) Phrases theologicae.

Rom. 8. (v. 3): „De peccato damnavit peccatum etc.[44])." Ps. 68. (v. 19.) et Eph. 4. (v. 8.) Captivam duxit captivitatem." Hoseae 13. (v. 14.): „Mors ero mors tua, inferne ero pestis tua." Sic hic dicit se per legem mortuum legi, quasi dicat: Lex Mosi accusat et damnat me, contra illam legem accusatricem et damnatricem habeo aliam legem, quae est gratia et libertas. Ea accusat accusatricem et damnat damnatricem illam legem. Sic mors occidit mortem[45]), haec autem mors occidens mortem est ipsa vita, sed vocatur mors mortis per exuberantem spiritus indignationem contra mortem. Sic justitia induit nomen peccati, quia damnat peccatum, hocque damnans peccatum est vera justitia.

Et Paulus est hic haereticus omnium haereticissimus, estque haeresis ejus[46]) inaudita, quia dicit mortuum legi vivere Deo. Pseudoapostoli docebant: Nisi vixeris legi, mortuus es Deo, hoc est: Nisi vixeris secundum legem, coram Deo es mortuus. Paulus plane contrarium dicit: Nisi fueris mortuus legi, non poteris vivere Deo[47]). Eadem hodie est doctrina adversariorum, quae tum fuit pseudoapostolorum. Si vis, inquiunt, Deo vivere, vive legi, vel secundum legem. Nos contra: Si vis vivere Deo, oportet te prorsus mortuum esse legi. Hanc doctrinam ratio et sapientia humana non capit, ideo perpetuo contrarium docet, scilicet: Si vis vivere Deo, oportet te legem servare, quia scriptum est: „Hoc fac, et vives etc." Estque hoc principium et una maxima omnium theo-

44) Lex contra legem. 45) Mors contra mortem. 46) Haeresis Pauli. 47) Mortuus legi vivit Deo.

legorum[48]): Vivens secundum legem vivit Deo. Paulus plane diversum dicit, scilicet, nos non posse vivere Deo, nisi legi simus mortui. Itaque oportet nos ascurgere in istam coelestem altitudinem, ut certo statuamus nos longe supra legem, imo prorsus legi mortuos esse. Si autem legi mortui sumus, tum lex nihil juris habet in nos, ut neque in Christum aliquid juris habet, qui nos ab ea redemit, ut per ipsum Deo vivamus. Haec omnia eo spectant, per legem nos non justificari, sed sola fide in Christum.

Nec Paulus hic loquitur de lege ceremoniali, quia sacrificavit in templo, circumcidit Timotheum, rasit caput in Cenchraeis, ista non fecisset si fuisset mortuus legi ceremoniali, sed loquitur de tota lege. Itaque simpliciter tota lex, sive sit ceremonialis sive decalogi, abrogata est christiano, quia ei mortuus est[49]), non quod lex pereat, imo manet, vivit et regnat in impiis, sed pius est legi mortuus, sicut et peccato, diabolo, morti, inferno mortuus est, quae tamen manent, et mundus ac impii ea habebunt. Ideo cum sophista intelligit legem abrogari, eamque ceremonialem, tu intellige Paulum, et quemlibet christianum universae legi abrogari et mori, et tamen legem manere.

Exempli gratia, Christus resurgens a morte est liber a sepulchro[50]), et tamen sepulchrum manet. Petrus est liber a carcere, paralyticus a lectulo, juvenis a feretro, puella a grabato, et tamen manet carcer, lectulus, feretrum, grabatum. Sic etiam abrogatur lex, cum abrogor ei, moritur lex, cum morior ei, et

48) Principium omnium theologorum. 49) Totam legem abrogatam esse. 50) Christus liber a sepulchro etc.

tamen manet. Sed quia ego per aliam legem illi morior, moritur et ipsa mihi; ut sepulchrum Christi, carcer Petri, grabatum puellae etc. manent, et tamen Christus per resurrectionem moritur sepulchro, Petrus per liberationem abrogatur carceri, puella per vitam liberatur a grabato. Quare ista verba: „Mortuus sum legi [51])", valde sunt emphatica. Non enim dicit: Liber sum ad tempus a lege, vel dominus sum legis, sed simpliciter mortuus sum legi, hoc est, nihil plane commercii est mihi cum lege. Nihilque fortius dici potuisset a Paulo contra justificationem legis, quam hoc, cum dicit: „Mortuus sum legi," id est, legem plane non curo, ergo per eam non justificor.

Est autem mori legi [52]), lege non teneri, sed liberum esse ab ea, et nescire eam. Ergo qui vult vivere coram Deo, studeat inveniri extra legem, exeatque cum Christo e sepulchro. Stupebant milites, cum Christus resurrexisset e sepulchro, stupebant et hi, qui viderant puellam resuscitari. Sic ratio et humana sapientia stupescit et stultificatur, quando audit nos non justificari, nisi legi simus mortui, quia non potest hoc intelligere. Nos vero scimus, quod fide apprehendentes ipsum Christum secundum conscientiam intremus novam quandam legem, quae devorat veterem illam, quae nos captivos tenebat. Sicut illud sepulchrum, in quo jacuit Christus mortuus, resuscitato eo aperitur et videtur vacuum, Christusque evanescit, sic, cum in Christum credo, resurgo cum illo, et morior meo sepulchro, id est, legi, quae me captivum tenebat, estque lex jam vacua, evasi carcerem et se-

51) Mortuus sum legi. 52) Mori legi.

pulchrum meum, id est, legem. Ideo jam amplius non habet jus accusandi et retinendi me, quia resurrexi.

Conscientiae diligenter sunt erudiendae, ut locum de discrimine justitiae legis et gratiae bene discant. *Iustitia* gratiae seu libertas conscientiae simpliciter non pertinet ad carnem. Caro enim [53]) non debet esse libera, sed manere in sepulchro, carcere, grabato, debet subjici legi, et exerceri per Aegyptios. Conscientia vero christiana debet esse legi mortua, id est, libera a lege, et prorsus nihil habere commercii cum ea. Hoc prodest nosse, quia valet ad consolandas afflictas conscientias. Ideo cum vides hominem pavefactum et contristatum conscientia peccati, dic: Non recte distinguis, frater, tu ponis legem in conscientiam, quae ponenda erat in carnem. Evigila, re-*surge et* cogita credendum esse in Christum, victorem legis et peccati, ea fide transcendes legem, et ibis in gratiam, ubi nulla est lex et peccatum, et si lex et peccata sint, tamen nihil ad te, quia tu legi et peccatis mortuus es.

Haec dictu sunt facilia, sed beatus, qui ista probe nosset in certamine conscientiae, hoc est, qui irruente peccato et lege accusante ac terrente posset dicere: Quid ad me, quod tu lex me agis reum, quod convincis multa peccata me commisisse? Imo quotidie adhuc multa committo, hoc nihil ad me, jam surdus sum, non audio te, ideo surdo narras fabulam, quia sum tibi mortuus. Si autem omnino mecum vis disputare de peccatis, vade ad carnem et membra, servos

---

53) Caro subjecta sit legi, non item conscientia.

ıees, illos erudi, exerce et crucifige. Mihi vero conscientiae, dominae et reginae, ne sis molesta, quia ihil mihi tecum. Sum enim mortua tibi, et jam vivo !hristo, ubi sum in alia lege, scilicet gratiae, quae ominatur peccato et legi. Per quid? Per fidem in !hristum, ut Paulus infra exponit.

Est autem mira et inaudita ista definitio, quod ivere legi sit mori Deo, et mori legi sit vivere)eo [54]). Hae duae propositiones sunt contrariissimae ationi, ideo nullus sophista aut legista eas intelligit. Tu vero disce eas recte intelligere. Qui vivit legi, ıoc est, quaerit per opera legis justificari, peccator ıst et manet, ergo mortuus et damnatus est. Lex ınim non potest justificare et salvare, sed accusat, ıerterrefacit et occidit eum. Ergo vivere legi est nori Deo, et econtra, mori legi est vivere Deo. Itaque si vis vivere Deo, oportet legi moriaris, si autem 'ives legi, mortuus eris Deo. Est autem vivere [55]))eo justificari per gratiam seu fidem propter Christum ine lege et operibus.

Quare christianus [56]), si proprie et diserte definiatur, est filius gratiae et remissionis peccatorum, ıui nullam prorsus legem habet, sed est supra legem, ıeccatum, mortem, infernum; et ut Christus liber est ı sepulchro, Petrus a carcere, sic christianus est liber a lege; et qualis respectus est Christi resuscitati ı sepulchro, et Petri liberati e carcere ad sepulchrum ıt carcerem, talis respectus est conscientiae justificatae ad legem; utque Christus sua morte et resur-

---

54) Vivere legi est mori Deo, et econtra. 55) Vivere)eo. 56) Christianus.

rectione moritur sepulchro, ut amplius non habeat jus in eum, nec possit tenere eum, sed lapide et sigillis etc. fractis, custodibus perterrefactis, resurgit et liber discedit, et Petrus sua liberatione moritur carceri, et abit, quo vult, ita conscientia per gratiam liberatur a lege. Sic est omnis, qui natus est ex Spiritu, caro autem nescit, unde hoc veniat, aut quo vadat, quia non potest judicare nisi secundum legem. Contra spiritus dicit: Accuset me sane lex, terreat me peccatum et mors, non tamen ideo despero, quia legem contra legem, peccatum contra peccatum, mortem contra mortem habeo.

Itaque cum remorsum conscientiae propter peccatum sentio, serpentem illum aeneum, Christum in cruce adspicio. Ibi peccatum aliud invenio contra meum peccatum, quod me accusat et devorat [57]. Peccatum vero aliud, scilicet in carne Christi, quod tollit peccatum totius mundi, omnipotens est, damnat ac devorat peccatum meum. Ita peccatum meum, ne me accuset et damnet, damnatum est per peccatum, id est, per Christum crucifixum, qui factus est pro nobis peccatum, ut justitia Dei per illum fieremus. Sic mortem in carne mea invenio, quae me affligit et occidit, sed habeo contrariam mortem, quae est mors mortis meae, ea crucifigit et devorat ipsam [58]. Haec omnia non fiunt per legem aut opera, sed per Christum crucifixum, in cujus humeris jacent universi generis humani mala, lex, peccatum, mors, diabolus, infernus, quae omnia moriuntur in eo, sua enim morte

---

57) Peccatum contra peccatum. 58) Mors contra mortem.

occidit ea. Verum oportet nos hoc Christi beneficium firma fide accipere, nam ut neque lex, neque ullum opus, sed solus Christus nobis offertur, ita nihil a nobis requiritur, nisi fides, quae apprehendat, et credat meum peccatum et mortem damnari, et aboleri in peccato et morte Christi.

Sic semper certissima habemus argumenta, ex quibus necessario concludendum est solam fidem justificare [59]. Quomodo enim lex et opera cooperarentur ad justificationem, cum Paulus contra legem et opera agat, et clare dicat nos debere mortuos esse legi, si Deo vivere velimus? Si autem mortui sumus legi, et ipsa nobis mortua est, tunc certe nihil habet commercii nobiscum. Quomodo ergo cooperaretur ad justificationem? Quare necesse est dicere nos sola gratia seu fide in Christum, sine lege et operibus justos pronuntiari.

Hoc sophistae caeci non intelligunt, ideo somniant fidem non justificare, nisi faciat opera caritatis. Hoc modo fides, quae credit in Christum, fit otiosa et irrita, quia ei detrahitur vis justificandi, nisi formata sit caritate. Tu vero sepone jam legem et caritatem in alium locum et tempus, et intende animum ad statum praesentis causae. Is autem status est [60], quod Iesus Christus Dei filius moritur in cruce, et portat meum peccatum, legem, mortem, diabolum, infernum in corpore suo. Hi hostes et tyranni invicti me premunt et mihi jam negotium faciunt, ideo sollicitus sum, quomodo ab eis liberer, justificer et sal-

---

59) Lex non justificat, sed sola fides. 60) Status praesentis causae.

ver. Hic non invenio legem, opus aut caritatem aliquam, quae me possit ab his liberare, sed solus Christus tollit legem, occidit peccatum meum, destruit mortem meam in corpore suo, atque hoc modo evacuat infernum, diabolum judicat, crucifigit et detrudit ad infernum, summa, omnia, quae me antea cruciaverunt et oppresserunt, illa Christus e medio sustulit, exspoliavit, ostentavit palam, et de illis per se ipsum triumphavit, ut jam amplius non possint dominari, sed cogantur servire mihi.

Ex his satis intelligi potest, hic nihil oportere agi, quam audire ista sic gesta esse, et indubitata fide apprehendere, eaque est vere formata fides [61]). Postea, Christo sic fide apprehenso, me mortuo legi, justificato a peccato et liberato a morte, diabolo et inferno per Christum, facio bona opera [62]), diligo Deum, ago gratias, exerceo caritatem erga proximum. Sed illa caritas vel sequentia opera nec informant meam fidem nec ornant, sed fides mea informat et ornat caritatem. Haec nostra est theologia, et paradoxa rationi mirabilia et absurda, quod non solum caecus, surdus sum legi, et liber ab ea, sed plane ei mortuus.

Est autem ista Pauli sententia: „Per legem legi mortuus sum [63])," plenissima consolatione, quae si opportuno tempore alicui posset incidere, et cum vero intellectu firmiter haerere in animo, is consisteret fortiter adversus omnia pericula mortis, terrores conscientiae et peccati, quantumvis irruerent, accusarent,

---

61) Fides formata. 62) Bona opera. 63) Per legem legi mortuus sum.

et ad desperationem eum adigere vellent. Certe unusquisque tentatur, si non in vita, tamen in morte. Ibi cum lex accusat et ostendit peccatum, conscientia statim dicat: Peccasti. Si tunc tenes, quae Paulus hic docet, respondes: Verum est, peccavi. Ergo Deus puniet et damnabit te. Non. Imo lex Dei hoc dicit. Nihil mihi cum hac lege. Quare? Quia habeo aliam legem, quae cogit hanc obmutescere, libertatem scilicet. Quam libertatem? Christi. Per Christum enim liberatus sum a lege [64]). Ideo lex, quae impiis est et manet lex, est mihi libertas, et ligat meam damnatricem legem, et sic lex, quae me ligabat et captivum tenebat, jam ligatur et captiva tenetur per gratiam seu libertatem [65]), quae nunc est mea lex, a qua accusatrix illa lex audit: Tu non ligabis, neque captivum tenebis, aut reum facies mihi hunc, sed ego tenebo te captivam, et ligabo tibi manus, ne noceas ei, quia Christo jam vivit, et tibi mortuus est.

Hoc legi dentes est excutere, hebetare aculeum et omnia arma ejus, eamque prorsus enervare, et tamen impiis et incredulis manet lex, et nobis infirmis, quatenus non credimus, manet, ibi habet adhuc suam aciem et dentes. Sed si credidero in Christum, quantumvis peccatum me sollicitet ad desperationem, tamen fretus hac libertate, quam in Christo habeo, dico: Fateor me peccasse, sed peccatum meum, quod est peccatum damnatum, est in Christo, qui est peccatum damnans [66]). Est autem peccatum illud damnans for-

---

64) Consolatio contra terrores legis. 65) Lex ligans per Christum ligata est. 66) Peccatum damnatum et damnans.

tius damnato, est enim justificans gratia, justitia, vita et salus. Sic cum sentio pavores mortis, dico: Nihil rei est mihi tecum mors, quia habeo aliam mortem, mortificantem te meam mortem, est autem mors mortificans fortior mortificata [67]).

Sic fidelis per solam fidem potest erigere sese, et concipere certam et firmam consolationem, ut non pallescat a facie peccati, mortis, diaboli et omnium malorum, et ut maxime diabolus omni impetu suo in eum irruat, et obruere velit terroribus totius mundi, tamen in mediis illis terroribus concipit spem, et dicit: Domine Satan, nihil me movent minae et terrores tui, quia unus est, qui vocatur Iesus Christus, in quem ego credo. Is legem abrogavit, peccatum damnavit, mortem abolevit, infernum destruxit, estque Satan, tuus Satan [68]). Nam te captivavit et vinxit, ut mihi et omnibus credentibus in ipsum non possis amplius nocere. Hanc fidem diabolus non potest vincere, sed ipse per eam vincitur, „quia haec est, ait Ioannes, victoria, quae vincit mundum, fides nostra. Quis est, qui vincit mundum, nisi qui credit, quod Iesus est filius Dei?" (1. Ioann. 5, 4. 5.)

Per nimium igitur zelum et indignationem spiritus Paulus ipsam gratiam appellat legem [69]), cum tamen re vera aliud nihil sit, nisi summa et infinita libertas gratiae, quam habemus in Christo Iesu. Deinde etiam tribuit hanc ignominiosam appellationem legi nobis in consolationem, ut sciamus eam nunc novo nomine baptisatam, quod jam non viva, sed mortua

---

67) Mors mortificata et mortificans. 68) Satan contra Satanam. 69) Cur Paulus vocet gratiam legem.

et damnata sit, et, quod spectaculum valde jucundum est, proponit et producit legem velut furem aut latronem aliquem jam damnatum et adjudicatum morti. Pingit enim per prosopopoeian legem captivam teneri, cui jam manus et pedes vincti sint, omnisque potestas ademta, ita ut amplius non possit exercere tyrannidem suam, hoc est, non possit accusare et condemnare 70); et hac jucundissima pictura reddit eam contemtibilem in conscientia, ut credens in Christum jam ausit legi, sancta quadam superbia, insultare ad hunc modum: Ego sum peccator, si quid potes contra me lex, facito! Tantum abest, ut credenti sit lex nunc formidabilis.

Christus cum resurrexit a morte, quid formidaret sepulchrum? Petrus liberatus ex carcere, quid jam metueret eum? Puellae moribundae potuit lectulus esse formidabilis, jam autem resuscitata, cur timeret illum? Sic christianus, qui vere Christum per fidem possidet, cur formidaret legem 71)? Sentit quidem terrores legis, illis autem non vincitur, sed fretus libertate, quam habet in Christo, ait: Audio te legem quidem murmurantem, te velle accusare et condemnare me, sed hoc nihil me movet, tu mihi es, ut vacuum sepulchrum Christo erat. Video enim te captivam et ligatam manus et pedes, quos ligavit tibi mea lex. Quae est illa? Libertas, quae vocatur lex, non quod liget me, sed quod liget meam legem. Lex decalogi ligabat me, contra illam nunc habeo aliam legem, scilicet gratiae 72), quae non est mihi lex, neque ligat, sed li-

---

70) Lex vincta et damnata, igitur non potest accusare etc. 71) Libertatem vocat legem etc. 72) Lex contra legem.

berat me. Est autem lex contra damnatricem legem, hanc ligat, ut amplius non possit me ligare. Sic contra mortem meam ligantem me habeo aliam mortem [73]), vitam scilicet, quae vivificat in Christo, et illa me solvit et liberat a vinculis mortis meae, et iisdem ligat ipsam. Sic mors, quae me ligabat, jam ligata est, quae me occidebat, jam occisa est, per ipsam mortem, id est, ipsissimam vitam.

Sic Christus suavissimis appellationibus [74]) vocatur, mea lex, peccatum meum, mors mea, contra legem, peccatum, mortem, cum re vera nihil sit, quam mera *libertas*, justitia, vita et salus aeterna. Ideo autem factus est lex legis, peccatum peccati, mors mortis, ut me a maledicto legis etc. redimeret, justificaret et vivificaret. Sic utroque modo Christus dum est lex, est libertas, dum est peccatum, est justitia, dum est mors, est vita. Hoc ipso enim, quod passus est se legem accusare, peccatum damnare, mortem devorare, legem abrogavit, peccatum damnavit, mortem destruxit, me justificavit et salvavit. Sic Christus simul est venenum contra legem, peccatum et mortem, et remedium pro libertate, justitia et vita aeterna [75]).

Haec proprie Paulina speculatio et phrasis est valde jucunda et consolatoria. Sic Rom. 7. opponit legem mentis legi membrorum [76]). Hoc quia nove et mirabiliter dictum est, facilius incurrit in animum, et firmius haeret in memoria. Deinde etiam suavius

---

73) Mors mortis. 74) Appellationes Christi suavissimae. 75) Christus venenum contra mortem etc. 76) Lex mentis opponitur legi membrorum. Rom. 7.

sonat, cum dicit: „Ego per legem legi mortuus sum,“ quam: Ego per libertatem legi mortuus sum. Facit enim quandam picturam, quasi lex contra legem pugnet, quasi dicat: Lex si potes me accusare, perterrefacere et ligare, constituam super te aliam legem, hoc est, alium tyrannum et tortorem, qui te vicissim accuset, liget et opprimat. Tu quidem meus es carnifex, sed habeo alium carnificem, Christum, qui te excarnificet, te autem excarnificato per illum liber sum [77]). Item, si diabolus me flagellat, habeo fortiorem diabolum, qui illum vicissim flagellet, et vincit. Sic gratia est lex, non mihi, nam me non ligat, sed legi meae, hanc ligat, ne amplius me ligare possit. Itaque Paulus libenter nos prorsus abstraheret ab inspectione legis, peccati, mortis et omnium malarum rerum, et transferret in Christum, ut ibi spectaremus jucundissimum duellum [78]), quod scilicet lex contra legem pugnet, ut sit mihi libertas peccatum contra peccatum, ut sit mihi justitia mors contra mortem, ut habeam vitam, quod Christus sit diabolus meus contra diabolum, ut sim filius Dei, quod destruat infernum, ut habeam regnum coelorum.

Ut viverem Deo.

Hoc est, ut coram Deo sim vivus. Vides ergo non esse vitam, nisi fueris sine lege, imo nisi prorsus legi mortuus fueris, scilicet in conscientia. Interim tamen, donec corpus vivit, ut saepe jam admonui, debet caro exerceri legibus, et vexari exac-

---

77) Carnifex contra carnificem. 78) Duellum jucundissimum.

tionibus ac poenis legum. Internus autem homo nihil debens legi, imo liber ab ea[79]) est viva, justa et sancta persona, non per se aut in sua substantia, sed in Christo, quia in illum credit, ut sequitur.

Ego sum Christo concrucifixus.

Hoc addit, quia vult declarare legem devoratricem legis. Non solum, inquit, per legem legi mortuus sum, ut Deo viverem, sed etiam Christo concrucifixus sum, Christus autem est dominus legis, quia ipse crucifixus et mortuus est legi, igitur et ego sum dominus legis. Nam et ego legi crucifixus et mortuus sum, concrucifixus enim et commortuus sum Christo. Per quid? Per ipsam gratiam et fidem. Hac fide dum crucifigor et morior legi, amittit ipsa ómne jus in me, sicut et in Christum amisit. Quare sicut *Christus ipse* legi, peccato, morti, diabolo crucifixus est, ut nullum jus in eum amplius habeant, ita et ego per fidem, concrucifixus Christo in spiritu, crucifigor et morior legi, peccato etc., ut et ipsa nullum jus amplius in me habeant, sed mihi crucifixa et mortua sint[80]). Loquitur autem Paulus hic non de concrucifixione imitationis seu exempli, quia imitari exemplum Christi est etiam cum eo crucifigi, quae concrucifixio pertinet ad carnem, de qua 1. Petr. 2. (v. 21.): „Christus passus est pro vobis relinquens vobis exemplum, ut sequamini vestigia ejus;" sed loquitur hic de illa sublimi concrucifixione, qua peccatum, diabolus, mors crucifigitur in Christo, non in me. Hic Christus so-

---

79) Caro subjecta sit legi, non item conscientia. 80) Crucifigi cum Christo.

lus omnia facit, sed credens concrucifigor Christo per fidem, ut et mihi illa sint mortua et crucifixa.

Vivo autem.

Diserte et proprie loquitur. Non, inquit, de morte et crucifixione mea sic loquor, quasi jam non vivam, imo vivo, quia ista morte et crucifixione, qua morior, vivificor, hoc est, dum gratia et fide liberor a lege, peccato et morte, vere vivo [81]). Itaque illa crucifixio et mors, qua crucifigor et morior legi, peccato, morti et omnibus malis, est mihi resurrectio et vita. Christus enim crucifigit diabolum, occidit mortem, peccatum damnat, et ligat legem, hoc credens liberor a lege etc. Ergo lex est mihi surda, ligata, mortua et crucifixa, et ego vicissim sum illi surdus, ligatus, mortuus et crucifixus. Illa ipsa ergo morte et crucifixione, hoc est, illa ipsa gratia seu libertate vivo. Observanda est autem, ut et supra monui, Paulina phrasis, qua dicit nos mori et crucifigi legi [82]), cum ipsa lex potius moriatur et crucifigatur nobis. Sed data opera utitur hac phrasi, quod nos crucifixi et mortui simus legi, ut sermo jucundior sit. Nam lex, quae alias manet, vivit et regnat in toto mundo, quae accusat et condemnat omnes homines, crucifigitur et moritur solum credentibus in Christum. Ideo soli hanc gloriam habent, quod legi, peccato etc. crucifixi et mortui sint [83]).

Non jam ego.

Hoc est, non in persona vel substantia mea. Ibi

---

81) Quomodo vere vivamus. 82) Pios mortuos et crucifixos esse legi. 83) Gloria christianorum.

ostendit clare, quomodo vivat, et docet, quae sit justitia christiana [84]), ea scilicet, qua Christus in nobis vivit, non quae est in persona nostra. Itaque cum disputandum est de justitia christiana, prorsus abjicienda est persona. Nam si in persona haereo, vel de ea dico, fit ex persona, velim, nolim, operarius legi subjectus. Sed hic oportet Christum et conscientiam meam fieri unum corpus, ita ut in conspectu meo nihil maneat nisi Christus crucifixus et resuscitatus. Si vero in me tantum intueor, excluso Christo, actum est de me. Nam tum statim mihi incidit ista cogitatio: Christus est in coelis, tu in terris, qua ratione nunc venies ad eum? Ego sancte vivam, et hoc, quod lex requirit, faciam, atque ita in vitam ingrediar. Ibi in me conversus et considerans, qualis ego sim vel esse debeam, item, quid mihi faciundum sit, amitto ex oculis Christum, qui solus est justitia et vita mea. Hoc amisso non est consilium aut auxilium, sed necesse est certam desperationem et perditionem sequi.

Et hoc malum communissimum est, ea enim est miseria humana, quod in tentatione aut morte statim relicto Christo consideremus vitam et facta nostra. Hic nisi fide erigamur, nobis pereundum est. Itaque debemus assuefacere nos, ut in talibus conscientiae certaminibus relictis nobis ipsis, lege et operibus, quae tantum nos cogunt adspicere nos ipsos, simpliciter vertamus oculos in illum serpentem aeneum [85]), Christum cruci affixum, in quo haerentes fixo intuitu certo statuamus eum esse justitiam et vitam nostram,

---

84) Iustitia christiana. 85) Serpens aeneus.

nihil morantes minas et terrores legis, peccati, mortis, irae ac judicii Dei. Nam Christus, in quo intenti et fixi haeremus, in quo sumus, quique vivit in nobis, est victor et dominus legis, peccati, mortis et omnium malorum, in quo nobis proposita est certa consolatio et donata victoria.

Vivo autem, jam non ego, sed vivit in me Christus.

Quod dicit: „Vivo autem," sonat personaliter, quasi Paulus loquatur de sua persona. Ideo mox corrigit, dicens: „Iam non ego," hoc est: Non ego jam in mea persona vivo, sed „Christus in me vivit." Persona quidem vivit, sed non in se aut pro sua persona. Sed quis est ille ego, de quo dicit: „Iam non ego"? [86]) Is ego est, qui legem habet, et operari debet, quique est persona quaedam segregata a Christo. Illum ego Paulus rejicit, quia ego ut distincta persona a Christo pertinet ad mortem et infernum. Ideo inquit: „Iam non ego, sed Christus in me vivit," is est mea forma, ornans fidem meam, ut color vel lux parietem ornat (sic crasse res illa exponenda est, non enim possumus spiritualiter comprehendere tam proxime et intime Christum haerere et manere in nobis, quam lux vel albedo in pariete haeret). Christus ergo, inquit, sic inhaerens et conglutinatus mihi et manens in me hanc vitam, quam ago, vivit in me, imo vita, qua sic vivo, est Christus ipse. Itaque Christus et ego jam unum in hac parte sumus.

Vivens autem in me Christus [87]) abolet legem,

---

86) Iam non ego. 87) Opera Christi viventis in piis.

peccatum damnat, mortem mortificat, quia ad praesentiam ipsius illa non possunt non evanescere. Est enim Christus aeterna pax, consolatio, justitia et vita, his autem cedere oportet terrorem legis, moerorem animi, peccatum, infernum, mortem. Sic Christus in me manens et vivens tollit et absorbet omnia mala, quae me cruciant et affligunt. Quare haec inhaerentia facit, ut liberer a terroribus legis et peccati, eximar e cute mea, et transferar in Christum et regnum illius, quod est regnum gratiae, justitiae, pacis, gaudii, vitae, salutis et gloriae aeternae; in illo autem agens, nihil mali potest nocere mihi.

Interim foris quidem manet vetus homo, subjectus legi, sed quantum attinet ad justificationem, oportet Christum et me esse conjunctissimos, ut ipse in me vivat, et ego in illo (mirabilis est haec loquendi ratio). Quia vero in me vivit, ideo quidquid in me est gratiae, justitiae, vitae, pacis, salutis, est ipsius Christi, et tamen illud ipsum meum est per conglutinationem et inhaesionem, quae est per fidem, per quam efficimur Christus et ego quasi unum corpus in spiritu [88]. Quia ergo vivit in me Christus, necesse est simul cum eo adesse gratiam, justitiam, vitam ac salutem aeternam, et abesse legem, peccatum, mortem, imo legem a lege, peccatum a peccato, mortem a morte, diabolum a diabolo crucifigi, devorari et aboleri. Sic Paulus conatur nos prorsus abstrahere ab inspectione nostri, legis et operum, et in ipsum Christum et fidem Christi transplantare, ut nihil plane spectemus in ratione justificandi, quam gratiam,

88) Christus communicat credentibus sua bona etc.

et eam longissime separemus a lege et operibus, quae procul hic abesse debent.

Paulus suam peculiarem phrasin habet, non humanam, sed divinam et coelestem [89]), qua evangelistae et ceteri apostoli (praeter unicum Ioannem, qui interdum etiam sic loqui solet) non sunt usi. Et nisi Paulus hac forma loquendi prior usus fuisset, ac eam nobis conceptis verbis praescripsisset, nemo etiam ex sanctis ausus fuisset ea uti, est enim plane insolens et inaudita, ut: Vivo, non vivo [90]); mortuus sum, non mortuus sum; peccator sum, non sum peccator; legem habeo, non habeo legem; quae phrasis suavissima est credentibus in Christum. Quatenus enim se ipsos intuentur, habent legem et peccatum, quatenus Christum, legi mortui sunt, peccatum non habent etc. Quare si in causa justificationis discernis personam Christi et tuam, es in lege, manes in ea, et in te, non in Christo vivis, quod est damnari a lege et mortuum esse coram Deo [91]), quia fidem habes, ut sophistae nugantur, informatam caritate. Sic exempli causa loquor. Nullus enim dari potest, qui hac fide salvatus sit. Ideo quae sophistae de fide informata caritate docuerunt, mera ludibria Satanae sunt. Sed concedamus reperiri hominem, qui talem fidem habeat, tamen eam habens non est ideo justus, quia tantum habet historicam fidem de Christo, quam etiam diabolus et omnes impii habent.

Quare fides pure est docenda, quod scilicet per eam sic conglutineris Christo, ut ex te et ipso fiat

---

89) Paulina phrasis. 90) Vivo, non vivo etc. 91) Christianus justus et peccator.

quasi una persona, quae non possit segregari, sed perpetuo adhaerescat ei[92]), ut cum fiducia dicere possis: Ego sum Christus, hoc est, Christi justitia, victoria, vita etc. est mea; et vicissim Christus dicat: Ego sum ille peccator, hoc est, ejus peccata, mors etc. sunt mea, quia adhaeret mihi, et ego illi, conjuncti enim sumus per fidem in unam carnem et os, Eph. 5. (v. 30.): „Membra sumus corporis Christi, de carne ejus, et de ossibus ejus," ita ut haec fides Christum et me arctius copulet, quam maritus est uxori copulatus. Ergo fides illa non est otiosa qualitas[93]), sed tanta est ejus magnitudo, ut obscuret et prorsus tollat ista stultissima somnia doctrinae sophisticae de fictione fidei formatae et caritatis, de meritis, de dignitate aut qualitate nostra etc. Haec libenter velim copiosius tradere, si possem.

Indicavimus hactenus hoc fuisse primum argumentum Pauli, quod aut Christus necessario sit minister peccati, aut lex non justificet. Illo argumento absoluto proposuit Paulus se ipsum exemplum, et fecit prosopopoeiam quandam, et dixit se mortuum illi veteri legi per quandam novam. Nunc annectit duas antipophoras, hoc est, occupationes. Prima est contra calumniam superborum[94]) et scandalum infirmorum. Nam quando remissio peccatorum gratis praedicatur, mox calumniantur malitiosi hanc praedicationem, ut Rom. 3. (v. 8.): „Faciamus mala, ut veniant bona." Ejusmodi enim homines, ubi audiunt nos lege non justificari statim per calumniam inferunt: Ergo omittamus

---

92) Fides conjungit nos Christo, ut unum cum ipso fiamus. 93) Fides non otiosa etc. 94) Calumniatores.

egem. Item: Si ibi superabundat gratia, ubi abundavit delictum, ergo abundemus peccatis, ut justificemur et gratia superabundet. Hi sunt maligni et superbi, qui libenter depravant scripturas et dicta Spiritus sancti, ut viventibus adhuc apostolis etiam Paulum depravarunt in suam ipsorum perniciem, ut 2. Pet. 3. (v. 16.) dicitur. Deinde etiam infirmi [95]), qui non sunt malitiosi, ut calumniatores, sed boni, offenduntur, cum audiunt legem et bona opera non esse facienda ad justificationem. Illis est succurrendum et exponendum, quomodo opera non justificent, quomodo sint facienda, quomodo non facienda. Sunt autem facienda non ut causa, sed ut fructus justitiae. Jam justi facti debemus ea facere, non econtra, ut injusti per ea reddamur justi. Arbor facit poma, non poma arborem.

Supra dixerat: „Ego mortuus sum etc." Hoc malevolus facile sic calumniaretur: Quid ais Paule? Mortuus es? Unde ergo loqueris et scribis? Infirmus etiam facile offenderetur: Quis tu? An non video te vivere? res gerentem? Respondet: Vivo quidem, verum „jam non ego, sed Christus vivit in me." Est igitur duplex vita, mea naturalis vel animalis, et aliena, scilicet Christi in me [96]). Secundum animalem meam vitam mortuus sum, jamque vivo alienam vitam. Non vivo jam Paulus, sed Paulus mortuus est. Quis tum vivit? Christianus. Paulus ergo ut in se vivens plane per legem mortuus est, sed ut in Christo vel potius ut Christus in eo vivens vivit aliena vita, quia Christus in eo loquitur, operatur, et exercet omnes

95) Infirmi. 96) Duplex vita.

actiones. Hoc jam non est Paulinae sed christianae vitae. Ne igitur malitiose calumnieris, quod dixi me mortuum esse, nec tu infirme offendaris, sed recte distingue, quia duplex vita est, mea et aliena. Mea vita non vivo, alioqui lex dominaretur mihi, meque captivum teneret. Ne ergo me teneat, per aliam legem illi mortuus sum, et haec mors parit mihi alienam vitam, scilicet Christi, quae mihi non innata est, sed donata per Christum in fide.

Altera antipophora. Nam iterum potuisset Paulo objici: Quid ais? Non vivis tu propria vita, vel in carne, sed in Christo? Imo carnem tuam video, non Christum. Num igitur vis nos praestigiis fallere, ne videamus te in carne praesentem, et illa priore vita viventem, quinque sensus habentem, et omnia gerentem, quae alius homo in vita corporali gerit? Respondet:

Quod autem nunc vivo in carne, in fide filii Dei vivo.

Hoc est: In carne quidem vivo, sed ego hanc vitam, quantulacunque est, quae in me agitur, non habeo pro vita. Non enim est vere vita, sed tantum larva vitae, sub qua vivit alius, nempe Christus, qui est vere vita mea [97]), quam non vides, sed tantum audis, ut ventum audis sonare, sed nescis unde veniat, aut quo vadat, Ioann. 3. (v. 8.). Sic vides me quidem loquentem, edentem, operantem, dormientem etc., et tamen vitam meam non vides, quia hoc vitae tempus, quod ego vivo, in carne quidem vivo, sed

97) Vita nostra Christus.

non vivo ex carne vel secundum carnem [98], sed in fide, ex fide et secundum fidem. Non ergo negat se vivere in carne, quia facit omnia opera animalis hominis, deinde utitur etiam rebus carnalibus, victu, vestitu etc., quod certe est in carne vivere, sed ait hanc non esse suam vitam, nec secundum haec se vivere, se quidem uti rebus carnalibus, sed non illis vivere; ut mundus ex carne et secundum carnem vivit, quia extra hanc carnalem vitam nec novit nec sperat aliam vitam.

Ergo quantulacunque est, inquit, ista vita, quam in carne vivo, in fide filii Dei vivo [99]), nam hoc verbum, quod corporaliter loquor, est verbum non carnis, sed Spiritus sancti et Christi. Iste visus, qui ingreditur vel egreditur ex oculis, non venit ex carne, hoc est, caro mea non regit eum, sed Spiritus sanctus. Ita auditus non ex carne, licet in carne sit, sed in et ex Spiritu sancto est. Christianus non loquitur nisi casta, sobria, sancta ac divina, quae pertinent ad Christum, ad gloriam Dei et ad salutem proximi. Ista non veniunt ex carne, neque fiunt secundum carnem, et tamen sunt in carne. Non enim possum docere, orare, gratias agere, scribere, nisi istis instrumentis carnis, quae requiruntur ad talia opera perficienda, et tamen ea non veniunt ex carne, neque in ea nascuntur, sed donantur et revelantur e coelo divinitus. Sic adspicio oculis mulierculam, sed casto visu, non cupiens eam. Illa visio non venit ex carne, quanquam sit in carne, quia oculi sunt instru-

---

98) Pius in carne vivit, sed non ex carne etc. 99) Vivere in fide filii Dei.

mentum carnale illius visionis, sed castitas illa visionis e coelo venit.

Sic christianus utitur mundo et omnibus creaturis, ut nulla differentia sit inter ipsum et impium[100]. Idem victus, vestitus, eadem auditio, visio, loquela, iidem omnes alii gestus, habitus et schemata (ut Paulus etiam de Christo, inventus habitu, inquit, ut homo), nihilominus tamen est maxima differentia, quia vivo quidem in carne, et tamen non jam ego vivo ex me, sed „quod vivo in carne, hoc in fide filii Dei vivo“ [1]). Hoc quod jam audis me loqui, ex alio fonte proficiscitur, quam quod antea audisti me loqui. Ante conversionem Paulus loquebatur eadem quidem voce et lingua, sed vox et lingua erat tunc blasphema, ideo nihil poterat nisi blasphemias et abominationes contra Christum et ecclesiam ejus loqui. Postea eo converso eadem erat caro, eadem lingua et vox, quae antea erat, et plane nihil mutabatur, sed vox et lingua jam tum non blasphemias, sed spiritualia verba sonabat, scilicet, gratiarum actionem et laudem Dei, quae ex fide et Spiritu sancto veniebant. Sic ergo vivo in carne, sed non ex et secundum carnem, sed in fide filii Dei.

Ex his intelligi potest, unde veniat illa aliena et spiritualis vita, quam animalis homo non percipit. Nescit enim, qualis haec sit vita, ventum quidem audit sonantem, sed unde veniat, aut quo vadat, nescit. Audit vocem spiritualis hominis, agnescit faciem, mores et gestus ejus, sed unde illa verba, non sacrilega et blasphema, ut antea, sed sancta et divina, unde

---

100) Discrimen inter pium et impium. 1) Vivere in fide filii Dei.

illi motus et actiones veniant, non videt, quia illa vita est in corde per fidem, ubi exstincta carne regnat Christus cum suo Spiritu sancto, qui jam videt, audit, loquitur, operatur, patitur, et simpliciter omnia agit in ipso, etiamsi caro reluctetur. Breviter, ista vita non est carnis, licet sit in carne, sed Christi filii Dei, quem fide possidet christianus.

Qui dilexit me, et tradidit semet ipsum pro me.

Hic descriptam habes veram rationem justificationis [2]) et exemplum certitudinis fidei. Qui haec verba: „Vivo in fide filii Dei, qui dilexit me, et tradidit semet ipsum pro me," certa et constanti fide cum Paulo dicere posset, is vere beatus esset, et illis ipsis verbis Paulus in totum abrogat et tollit justitiam legis et operum, ut postea dicemus. Sunt autem diligenter expendenda haec verba: „Filius Dei dilexit me, et tradidit semetipsum pro me." Ergo ego non dilexi filium Dei, nec tradidi me pro ipso, ut sophistae fingunt se diligere filium Dei, et sese tradere pro ipso. Docent enim hominem ex puris naturalibus posse facere meritum congrui, posse diligere Deum et Christum supra omnia. Hi praeveniunt dilectionem Dei et Christi, quia faciunt, quod in se est [3]), fiunt monachi, et non solum praecepta Dei, sed et consilia et opera supererogationis servant, et laicis superflua merita vendunt, atque ita, ut somniant, tradunt sese pro Christo, et per hoc se et alios salvant. Illi sim-

2) Vera ratio justificationis. 3) Facere quod in se est.

pliciter Pauli verba: „Qui dilexit me etc.“ invertunt, et sic legunt: Nos dileximus Christum, et tradidimus nos ipsos pro eo. Hoc modo impii homines[4]), frustra inflati sensu carnis suae, dum somniant et nugantur se facere, quod in se est, se diligere *Deum*, sese tradere pro Christo, abolent evangelium, rident, negant, blasphemant, conspuunt et conculcant Christum. Verbis quidem fatentur eum esse justificatorem, re vera tamen vim justificandi et salvandi illi detrahunt, ac eam tribuunt suis electitiis cultibus. Hoc vivere est non in fide filii Dei, sed in propriis justitiis et operibus.

Facere quod in se est.

Quare ista non est vera ratio justificandi, ut tu incipias facere, quod in te est (hac enim phrasi utuntur sophistae et doctores scholastici). Si homo, inquiunt, facit, quod in se est, tunc Deus infallibiliter dat ei gratiam, eaque propositio est apud ipsos articulus fidei, et ut clare ostenderent se ne apiculum quidem de doctrina Pauli et evangelii intelligere, sic loquuntur, hoc dictum: Facere, quod in se est, non acerbe urgendum esse, sed satis esse, ut accipiatur de medio physico, non mathematico indivisibili, quod impossibile sit dari[5]); hoc est, satis esse, ut homo ea faciat, quae arbitrio boni viri possint probari, tunc certo secuturam gratiam, non quidem merito congrui per se, sed infallibilitate Dei, qui tam bonus est et justus, ut non possit non dare gratiam pro bono etc. Atque hinc natus est ille versiculus: Ultra posse viri,

4) Iustitiarii invertunt haec Pauli verba. 5) Medium physicum, mathematicum.

non vult Deus ulla requiri [6]). Est quidem bona sententia, sed in loco dicta, scilicet de politicis, oeconomicis et naturalibus; ut si ego existens in regno rationis rego familiam, aedifico domum, gero magistratum, et facio, quantum possum, vel quod in me est, ibi sum excusatus. Hoc regnum habet suos terminos, ad quod etiam proprie pertinent ista dicta: Facere, quod in se est, vel facere, quantum possum. Contra sophistae ea trahunt in regnum spirituale, in quo homo nihil aliud potest, quam peccare, „est enim venundatus sub peccatum." (Rom. 7, 14). In externis illis autem, hoc est, in politicis et oeconomicis rebus [7]) homo non est servus, sed dominus illarum corporalium rerum. Ideo impie fecerunt sophistae, quod dicta ista politica et oeconomica traxerunt in ecclesiam. Regnum enim rationis humanae longissime separandum est a spirituali regno.

Naturalia integra.

Deinde etiam tradiderunt naturam quidem vitiatam esse, sed naturalia adhuc esse integra [8]), eaque tribuerunt etiam daemonibus. Hoc stante sic ratiocinati sunt: Si naturalia sunt integra, ergo et intellectus purus et voluntas bona et integra est, et sic per consequens omnia perfecta sunt. Ista expedit vobis scire, ut puritas doctrinae fidei conservetur. Cum igitur dicunt sophistae naturalia esse integra, concedo hoc. Si autem inferunt: Ergo homo potest implere legem, Deum diligere etc., hic nego consequentiam, et distinguo naturalia contra spiritualia,

6) Ultra posse viri etc. 7) Politia longissime discernenda ab ecclesia. 8) Naturalia quatenus integra.

et dico, spiritualia non esse integra, sed corrupta, imo per peccatum prorsus exstincta esse in homine et diabolo, ita ut nihil ibi sit, quam intellectus depravatus, et voluntas inimica et adversaria Dei, quae nihil cogitat, quam ea, quae contra Deum sunt. Quare *naturalia* quidem integra sunt, sed quae naturalia? Quod homo in impietate mersus et servus diaboli habet voluntatem, rationem, liberum arbitrium et potestatem aedificandi domum, gerendi magistratum, gubernandi navem, et faciendi alia officia, quae homini sunt subjecta, Gen. 1. Ea non sunt ademta homini, non est sublata generatio, politia, oeconomia, sed confirmata est his dictis. Sophistae autem traxerunt ea ad spiritualia [9]), et forte acceperunt a patribus, et cum male intelligerent, detorserunt ad spiritualia, atque ita commiscuerunt politica cum ecclesiasticis. Nostrum est igitur ista repurgare, et haec *scandala* ex ecclesia tollere. Concedimus ergo ista dicta vera esse, sed in loco, scilicet in regno corporali. Si vero traxeris in regnum spirituale coram Deo, negamus ea per totum. Hic enim prorsus sumus in peccatis submersi. Quidquid est in voluntate nostra, est malum, quidquid est in intellectu nostro, est error. Ideo homo in rebus divinis nihil habet, quam tenebras, errores, malitias et perversitates voluntatis et intellectus. Quomodo igitur bene operaretur, diligeret Deum etc.?

Quare Paulus non nos, sed Christum incepisse hic dicit. „Ipse ipse, inquit, dilexit me, et tradidit semet ipsum pro me," quasi dicat: Non invenit in me

---

9) Sophistae sententias de politia detorserunt ad ecclesiam.

bonam voluntatem et intellectum rectum, sed Christus misertus est mei, vidit me impium, errantem, aversum a Deo, et semper longius recedentem ab eo, et pugnantem contra Deum, captum, rectum et vectum a diabolo. Sic ex misericordia praeveniente meam rationem, voluntatem, intellectum dilexit me, et sic dilexit, ut semet ipsum traderet pro me, ut sic a lege, peccato, diabolo, morte liberarer [10]). Porro ista vocabula: „Filius Dei," „dilexit me," et „tradidit semetipsum pro me," sunt mera tonitrua et ignes coelestes contra justitiam legis et doctrinam operum. Tam grande malum, tantus error, tenebrae, ignorantia fuit in mea voluntate et intellectu, ut tam inaestimabili pretio oportuerit me liberari. Quid ergo gloriamur de dictamine rationis, de nostris naturalibus integris, de ratione deprecante ad optima, de faciendo, quod in se est? [11]) Quid offero Deo irato, qui, ut Moses ait (Deut. 4, 24.), ignis consumens est, istas meas stipulas, imo horrenda peccata, et volo cum eo contendere, ut pro his mihi donet gratiam et vitam aeternam, cum hic audiam tantum esse malorum in natura mea, ut non suffecerit mundus et tota creatura ad placandum Deum, sed quod oportuerit ipsum filium Dei pro his tradi?

Considera autem diligentius hoc pretium, et inspice istum captivum et traditum pro me, filium Dei scilicet, et videbis eum infinities majorem et praestantiorem tota creatura [12]). Quid facies, cum audis Paulum dicere tam inaestimabile pretium pro peccatis tuis esse traditum? Num afferes cucullum, rasu-

10) Christus prior diligit, non nos. 11) Gloriatio de naturalibus integris etc. vana. 12) Quid lex Mosi etc. ad filium Dei traditum pro nobis?

ram, castitatem, obedientiam, paupertatem tuam? Quid ista omnia? Imo quid lex Mosi et opera legis? Quid omnia omnium opera et passiones martyrum? Quid omnis obedientia sanctorum angelorum ad filium *Dei traditum* et indignissime traditum, nempe in mortem crucis, ut ipsius sanguis pretiosissimus totus effusus sit, et quidem pro peccatis tuis? Si inspiceres hoc pretium [13]), deberes maledicere, conspurcare, conspuere, exsecrari et ad infernum relegare omnes cucullos, rasuras, omnia vota, opera, merita congrui et condigni. Ideo intolerabilis et horribilis blasphemia est fingere aliquod opus, per quod praesumas Deum placare, cum videas eum non placari posse nisi hoc immenso et infinito pretio, scilicet morte et sanguine filii sui, cujus una gutta pretiosior est tota creatura.

Pro me.

Quis est ille „me"? Ego scilicet peccator perditus et damnatus, sic dilectus a filio Dei, ut se ipsum traderet pro me. Si ergo operibus vel meritis de congruo et condigno potuissem diligere filium Dei, et venire ad eum, quid opus fuisset eum tradi pro me? Ex hoc apparet, quam frigide tractaverint papistae, imo prorsus neglexerint sacras literas et doctrinam fidei [14]). Nam si tantum verba ista inspexissent, quod filium Dei oportuerit tradi pro me, impossibile fuisset ullum ordinem aut sectam oriri, quia fides statim respondisset: Cur hoc genus vitae, hunc ordinem, hoc opus eligis? Num ut per ista placetur

13) Dignitas pretii pro nostris peccatis traditi. 14) Ignavia papistarum.

Deus, et tu justificeris? Non audis scelus, filium Dei traditum et fudisse pro te suum sanguinem? Sic facillime fides in Christum potuisset resistere omnibus sectis.

Ideo saepe dico nullam esse vim aut remedium resistendi sectis[15]), quam istum unicum articulum justitiae christianae. Hoc amisso impossibile est nos posse resistere ullis erroribus aut sectis. Id hodie videmus in fanaticis spiritibus, anabaptistis et sacramentariis, qui ab hoc articulo relapsi non cessabunt labi, errare et seducere usque in infinitum, et procul dubio suscitabunt innumerabiles sectas, et nova opera excogitabunt. Sed quid ista omnia, si in speciem etiam optima et sanctissima videantur, ad mortem et sanguinem filii Dei, qui tradidit se ipsum pro me? Considera quaeso, quis, qualis et quantus sit iste filius Dei? Quid coelum et terra ad illum[16])? *Demergantur* potius ad infernum cum suis justitiis, operibus et meritis omnes papistae et sectarum auctores, etiamsi totus mundus illis adhaereat, quam ut veritas evangelii obscuretur, et gloria Christi pereat. Quid est ergo, quod jactantur opera et merita? Si ego perditus et damnatus peccator potuissem alio quodam pretio redimi, quid opus fuisset pro me tradi filium Dei? Sed quia nullum erat in coelis nec terris praeter Christum filium Dei, ideo summa fuit necessitas eum pro me tradi. Deinde hoc fecit summa caritate, quia Paulus inquit „qui dilexit me."

Quare hae voces „qui dilexit me etc." plenissi-

15) Sectis quomodo possimus resistere. 16) Majestas Christi, filii Dei.

mae fidei sunt, et qui hoc breve pronomen (me) illa fide dicere et applicare sibi posset, qua Paulus, is etiam futurus esset optimus disputator, una cum Paulo, contra legem. Non enim tradidit ovem, bovem, aurum, argentum pro me, sed quidquid erat totus Deus, hoc est, se ipsum tradidit pro me [17]); pro me, inquam, qui eram miserrimus et perditissimus peccator. Per illam igitur traditionem filii Dei in mortem respiro, et eam applico mihi, istaque applicatio est vera vis fidei. Sic non dicit operarius: Christus dilexit me etc. Ista verba, quae sunt purissima praedicatio gratiae et justitiae christianae, opponit Paulus justitiae legis, quasi dicat: Sit lex sane doctrina divina, habeat suam gloriam, sed ea non dilexit me, nec tradidit se ipsam pro me, imo accusat, perterrefacit et in desperationem adigit me [18]). Nunc autem alium habeo, qui liberavit me a terroribus legis, a peccato et morte, ac transtulit me in libertatem, justitiam Dei et vitam aeternam, qui vocatur filius Dei, diligens me, et tradens se ipsum pro me, cui sit gloria in saecula saeculorum, amen.

Fides ergo, ut dixi, apprehendit et involvit Christum filium Dei pro nobis traditum, ut Paulus hic docet, quo apprehenso per fidem habemus justitiam et vitam. Christus enim est filius Dei, qui ex mera caritate tradidit se ipsum pro nobis redimendis. Et his verbis Paulus pulcherrime describit sacerdotium et officia Christi [19]), quae sunt placare Deum, intercedere et orare pro peccatoribus, offerre se ipsum hostiam pro peccatis eorum, redimere, docere et consolari

---

17) Tradidit se ipsum pro me. 18) Lex non diligit peccatores, sed accusat etc. 19) Officia Christi.

eos etc. Quare Christum recte definias, non ut sophistae et justitiarii, qui faciunt eum novum legislatorem, qui abrogata veteri tulerit novam. Illis Christus est exactor et tyrannus, sed definias eum, quemadmodum hic Paulus, quod sit filius Dei, qui non ex merito seu aliqua justitia nostra, sed ex mera misericordia et dilectione tradiderit et obtulerit semet ipsum Deo sacrificium pro nobis miseris peccatoribus, ut nos sanctificaret in aeternum.

Itaque Christus[20]) non est Moses, non exactor aut legislator, sed largitor gratiae, salvator et miserator, et in summa, nihil nisi mera et infinita misericordia donata et dónans. Sic recte pinxeris Christum, si aliter sines tibi depingi eum, mox everteris in hora tentationis. Ut autem ista est summa ars christianorum[21]), sic posse Christum definire, ita est etiam omnium difficillima. Nam mihi, qui tamen *diligenter* versatus et exercitatus sum in hoc studio, valde difficile est in tanta etiam luce evangelii hoc modo, quo Paulus hic solet, Christum definire. Adeo ista doctrina et pestilens opinio de Christo legislatore intravit, ut oleum, in ossa mea. Vos juniores multo feliciores hac in parte estis nobis senibus. Non enim imbuti estis pestilentibus illis opinionibus, quibus a puero sic imbutus eram, ut conterritus palluerim audito tantum nomine Christi, quia persuasus eram eum esse judicem. Ideo duplex mihi labor est, ut hoc malum corrigam[22]), primum, ut dediscam illam veterem insolitam opinionem de Christo legislatore et judice, atque damnem et repellam eam, quia semper redit et

20) Definitio Christi vera. 21) Summa ars christianorum. 22) Opinio de Christo judice non facile eximitur.

me retrahit; deinde ut novam opinionem, hoc est, veram fiduciam erga Christum concipiam, quod sit justificator et salvator. Vos multo minore negotio potestis Christum, si modo vultis, pure agnoscere. Quare si aliqua tristitia vel tribulatio affligit cor, ea non est imputanda Christo, etiamsi sub nomine Christi veniat, sed diabolo. Is venire solet sub nomine Christi, transformat enim se in angelum lucis.

Discamus igitur diligenter discernere non verbo tantum, sed opere et vita Christum a legislatore, ut veniente diabolo sub larva Christi et fatigante nos sub nomine ejus sciamus eum non esse Christum, sed vere diabolum. Christus enim est laetitia et suavitas cordis pavidi et contribulati, auctore Paulo, qui eum hic suavissimo titulo ornat, scilicet diligentem me, et tradentem se ipsum pro me. Est ergo Christus amator eorum, qui sunt in angustia, peccato et morte, et talis amator, qui tradat se ipsum pro nobis, fiat pontifex noster, hoc est, qui interponat se mediatorem inter Deum et nos miseros peccatores. Quid quaeso jucundius aut laetius dici posset? Si ista vera sunt, ut vera esse oportet, vel totum evangelium inanis fabula est, tum certe non legis justitia, multo minus propria justitia justificamur.

Lege igitur cum magna emphasi hac voces „me," „pro me [23])," et assuefacias te, ut illud, „me" possis certa fide concipere, et applicare tibi, neque dubites, quin etiam sis ex numero eorum, qui dicuntur (me), item, quod Christus non tantum dilexerit Petrum et Paulum, et se ipsum pro eis tradiderit, sed quod illa gratia in isto „me" comprehensa aeque ad

---

23) Me, pro me.

nos pertineat et veniat, ac ad illos. Sicut enim negare non possumus nos omnes esse peccatores, et cogimur dicere Adam peccato suo perdidisse nos, fecisse nos hostes Dei, obnoxios irae et judicio Dei et reos aeternae mortis (hoc enim sentiunt et fatentur territa corda, et plus aequo), ita negare non possumus, quin Christus pro peccatis nostris mortuus sit, ut justificaremur [24]). Non enim mortuus est, ut justos faceret justos, sed ut peccatores faceret justos, amicos et filios Dei et heredes omnium bonorum coelestium. Cum igitur me peccatorem sentio et fateor propter transgressionem Adae, cur non dicerem me justum propter justitiam Christi, praesertim cum audiam eum dilexisse me, et tradidisse se ipsum pro me? Paulus hoc firmissime credidit, ideo etiam cum tanta πληροφορίᾳ loquitur, quam et nobis, saltem aliqua ex parte concedat ille idem, qui dilexit nos, et tradidit se ipsum pro nobis, amen.

Non abjicio gratiam Dei.

Parat nunc viam ad secundum argumentum hujus epistolae. Considerabis autem hic diligenter, quod velle justificari ex operibus legis sit abjicere gratiam Dei [25]). Quid quaeso magis impium, aut quod horribilius peccatum esse potest, quam abjicere gratiam Dei, et non velle justificari fide in Christum? Satis certe superque satis est nos esse impios et transgressores omnium mandatorum Dei. Nunc insuper etiam hoc peccatum peccatorum addimus, quod gratiam et

---

24) Sicut per Adam omnes rei constituimur, ita per Christum omnes justificamur. 25) Abjicere gratiam Dei est velle justificari ex lege.

remissionem peccatorum per Christum nobis oblatam tam secure respuimus. Illa blasphemia, crede mihi, major et horribilior est, quam quod ullus eam possit eloqui. Paulus et alii apostoli nullum peccatum tam vehementer exaggerarunt et insectati sunt, ut contemtum gratiae et negationem Christi, et tamen facillime committitur. Hinc Paulus praecipue tam severe invehitur in antichristum, quod gratiam tollit et negat beneficium Christi, pontificis nostri, qui se ipsum dedit hostiam pro peccatis nostris [26]). Hoc modo autem Christum negare est eum prorsus conspuere et conculcare, ac sese in locum ejus constituere, et dicere: Ego te justificabo et salvabo. Per quid? Per missas, peregrinationes, indulgentias, observationem regulae etc. Itaque antichristus simpliciter sese extulit contra et supra Deum, seque constituit in locum Christi, gratiam abjecit et fidem negavit. Sic enim docuit: Fides nihil prodest, nisi habeat opera, et hac falsa persuasione Christi beneficium prorsus obscuravit et obruit, et in locum gratiae, Christi et regni ipsius, doctrinam de operibus et regnum ceremoniarum instituit, et meris nugis illud confirmavit, atque ita totum mundum a Christo, qui tamen solus debebat in conscientia agere et regere, rapuit, et vi ad infernum detrusit.

Ex his satis intelligi potest, quid sit abjicire gratiam Dei [27]), nempe, justificari velle ex lege. Quis autem unquam hoc audivit, quod faciendo legem abjiciamus gratiam? Ergo peccamus faciendo legem? Non. Sed tunc gratiam abjicimus, cum legem hac

---

26) Antichristus gratiam abjicit, fidem negat etc. 27) Abjicere gratiam Dei.

opinione facimus, ut per eam justificemur. Lex bona, sancta et utilis est, sed non justificat. Qui igitur legem fecerit hoc nomine, quod per eam justificari velit, abjicit gratiam, negat Christum et sacrificium ejus, non vult per hoc inaestimabile pretium salvari, sed vult per justitiam legis satisfacere pro peccatis, aut per suam justitiam mereri gratiam. Is certe blasphemat et abjicit gratiam Dei. Horrendum autem dictu est, quod homo tam perverse malus esse possit [28]), ut etiam misericordiam et gratiam Dei abjiciat, et tamen totus mundus hoc facit, etiamsi non velit videri hoc facere, sed dicat se summo honore afficere Deum. Sequitur nunc secundùm argumentum.

Si enim per legem est justitia, ergo gratis Christus mortuus est.

Hic iterum admoneo, Paulum non loqui de lege ceremoniali, ut perpetuo sophistae nugantur, et hujusce erroris auctores primi exstiterunt Origenes et Hieronymus, in hac parte nocentissimi doctores, quos secuti postea sunt omnes scholastici, et illorum errorem approbat et confirmat hodie Erasmus [29]). Abstinendum est piis simpliciter a nugis illorum, qui Paulum sic stultis suis glossis depravant. Loquuntur enim de re, quam nunquam noverunt aut experti sunt. Quasi vero ceremoniae etiam non fuerint bonae et sanctae, certe ordinatio sacerdotii, circumcisio, sacrificia, cultus, religio et similia sancta opera omnia fuerunt ceremoniae, ideo de tota lege loquitur.

---

28) Tanta est perversitas nostra, ut etiam gratiam Dei abjiciamus. 29) Depravatores Pauli.

Sunt autem haec Pauli verba diligenter expendenda ad hunc modum: Estne verum, nec ne, quod Christus mortuus est? Item, estne gratis mortuus? Ibi certe respondere cogimur, nisi manifeste simus *insani*, quod mortuus sit, item, quod non gratis, non *pro* se, sed pro nobis mortuus sit. Si igitur gratis non est mortuus, ergo ex lege non est justitia. Quare accipe nunc utramque legem, ceremonialem et moralem seu decalogum, et finge, quod per meritum congrui eo profeceris, quod datus sit tibi spiritus, quod habeas caritatem (quamvis hoc monstrum sit, et nusquam in rerum natura inveniatur), sed finge, inquam, quod faciendo, quod in te est, acquiras gratiam, sis justus, habeas spiritum. Unde? Ex merito congrui? Ergo non opus habes Christo, sed tibi otiosus et gratis mortuus est [30]).

Deinde accipe etiam ipsum decalogum, qui praecipit summum cultum, scilicet timorem, fidem et dilectionem Dei, item dilectionem proximi, et da aliquem, qui sit ex lege decalogi justificatus, nihilominus manet verum, quod Christus gratis mortuus sit [31]). Nam justificatus ex lege decalogi habet in se vim acquirendi justitiam, quia non ponendo obicem, et faciendo, quod in se est, meretur infallibiliter gratiam, et infunditur ei Spiritus sanctus, ut Deum et proximum diligere possit. Hoc stante necessario sequitur Christum gratis esse mortuum. Quid enim homo opus habet Christo, qui amet eum, et tradat se ipsum pro

---

30) Si meritum congrui est aliquid, Christus frustra mortuus est. 31) Aut lex non justificat, aut Christus frustra mortuus est.

eo, cum sine Christo, per meritum congrui, possit consequi gratiam, et deinde bene operari, et vitam aeternam de condigno mereri, aut certe faciendo legem justificari? Tollatur igitur Christus cum omnibus beneficiis suis, quia omnino otiosus est. At cur Christus nascitur, crucifigitur, moritur? Cur fit pontifex meus diligens et tradens inaestimabilem hostiam, se ipsum, pro me? Cur ista omnia facit? Simpliciter frustra, si ratio justificationis, quam sophistae tradunt, vera est, quia in lege aut in me justitiam invenio, extra gratiam et Christum.

Estne illa blasphemia toleranda et dissimulanda, quod divina majestas proprio filio non parcens, sed tradens eum pro nobis omnibus ista serio non agat, sed tantum ludat? Priusquam hoc admitterem, velim potius non solum omnium papistarum et justitiariorum, sed omnium etiam sanctorum et angelorum sanctitatem cum ipso diabolo in profundum inferni detrusam et in aeternum damnatam esse. Ego plane nihil videre volo prae illo Christo. Is tantus mihi thesaurus esse debet, ut reliqua omnia prae ipso mihi sordeant [32]). Is denique tanta lux mihi esse debet, ut eo apprehenso fide nesciam, an sit lex, peccatum, ulla justitia aut injustitia in mundo. Quid enim omnia, quae in coelo et terra, sunt ad filium Dei, Iesum Christum, dominum meum, qui dilexit me, et tradidit semet ipsum pro me?

Quare abjicere gratiam Dei maximum peccatum et vulgatissimum est, quod omnes justitiarii commit-

---

32) Iustitia omnium sanctorum nihil ad justitiam Christi.

sunt[33]), quia, dum quaerunt aut per meritum congrui, aut per opera et afflictiones suas, aut per legem justificari, abjiciunt, ut diximus, gratiam Dei et Christum, et harum abominationum omnium auctor fuit papa[34]). Is enim obscurato, imo prorsus obruto Christi evangelio replevit et oneravit mundum suis impiis traditionibus, id quod inter cetera testantur etiam indulgentiae[35]) et bullae ipsius, in quibus non credentes, sed contritos, confessos et manus adjutrices porrigentes etc. absolvit. Quare satis testatus est Christum simpliciter gratis mortuum, et gratiam inanem et irritam esse. Ideó abominationes et blasphemiae regni papistici sunt inaestimabiles, et tamen sophistae caeci et indurati, etiamnum in tanta luce veritatis, perseverant in impiis et vanissimis illis suis opinionibus, dicentes naturalia esse integra, et homines posse suis benefactis et meritis parare se ad gratiam, tantumque abest, ut agnoscant impietatem et errorem suum, ut eum etiam contra conscientiam defendant.

Nos vero cum Paulo constanter affirmamus (nolumus enim abjicere gratiam Dei) aut Christum gratis mortuum esse, aut legem non justificare[36]). Sed Christus non est gratis mortuus, ergo lex non justificat. Christus Dei filius ex mera gratia et misericordia nos justificavit, ergo lex non potuit hoc praestare. Si enim potuisset, stulte egisset Christus, quod

---

33) Abjicere gratiam peccatum vulgatissimum etc. 34) Papa auctor omnium abominationum in ecclesia. 35) Indulgentiae papae. 36) Aut lex non justificat, aut Christus frustra mortuus est.

se ipsum tradidisset pro peccatis nostris, ut per hoc justificaremur. Concludimus igitur neque merito congrui aut condigni, neque cruce aut afflictionibus, neque ipsa lege, sed sola fide in Christum nos justificari.

Si autem Christo salus mea tanti constat, ut mori cogatur pro peccatis meis, tum palam est mea opera et justitiam etiam legis prae hoc tali tantoque pretio vilissima et plane nihili esse, quia certe non emam vili nummulo, quod constitit multis millibus auri talentis. Est autem lex, ut longe inferiora silentio praeteream, cum omnibus suis operibus et justitiis terunciolus quidam ad Christum [37]), cujus morte et resurrectione mea mors victa, et justitia et vita aeterna mihi parata est. Num igitur hoc incomparabili pretio contemto et abjecto quaererem per legem aut per opera congrui et condigni (per istas sordes et stercora, ut Paulus vocat, praesertim si ea cum Christo conferas) justitiam, quam Paulus testatur hic Christum mihi gratis et ex mera caritate donasse, et hoc tanti ei constitisse, ut coactus sit sese tradere pro me? id quod, ut dixi, totus mundus facit [38]), et praecipue qui optimi et sanctissimi in mundo haberi volunt, atque per hoc satis testantur, ut maxime ore aliud fateantur, Christum gratis esse mortuum, quod est extreme blasphemare Christum, ei in faciem conspuere, filium Dei conculcare, sanguinem testamenti profanare etc.

Et Paulus, cum hic mentionem facit de justitia

---

37) Collatio legis et Christi. 38) Mundi perversitas.

(quod diligenter considerandum est), versatur in loco spirituali, non politico aut oeconomico, hoc est, non agit de justitia civili, quam Deus approbat et requirit praestari, huicque proponit sua praemia [39]), quam et *ratio* aliquo modo praestare potest, sed de justitia coram Deo [40]) hic agit, qua a lege, peccato, morte et omnibus malis liberamur, et participes gratiae, justitiae et vitae efficimur, ac denique domini coeli, terrae et omnium creaturarum constituimur. Illam justitiam neque lex humana neque divina praestare potest.

Est quidem addita lex supra rationem, ut illuminaret et adjuvaret hominem, eique ostenderet, quid facere, quid omittere debeat, nihilominus tamen homo cum universis suis viribus et ratione, accedente etiam hac maxima luce et beneficio divino, scilicet lege, non *potest* justificari [41]). Si autem optimum, quod mundus habet in terris (scilicet lex, quae ceu sol quidam lumini terreno seu faci humanae, infirmae tamen (rationi) additus est, ut eam illuminet et dirigat), non potest justificare, quid quaeso faceret ratio sine lege? Quid? Nihil aliud, quam quod papa fecit cum scholis et tota sua synagoga, monachis etc., qui traditionibus humanis etiam lucem primi praecepti obscurarunt. Ideo omnes, quotquot sunt, ne unam quidem literam legis recte intelligere possunt, sed incedunt in meris tenebris rationis, atque is multo perniciosior est error, quam is, qui ex doctrina de operibus legis natus est.

---

39) Iustitia civilis habet sua praemia. 40) Iustitia coram Deo. 41) Ratio illuminata lege etiam divina tamen manet caeca.

Quare fortissima sunt verba, cum dicit: „Si per legem est justitia etc.“ [42]). Tacet de humanis viribus, ratione, sapientia quamlibet magna (quo enim ea est major, hoc facilius et citius imponit homini), sed simpliciter dicit: „Si per legem etc.“ Igitur ratio humana adjuta lege etiam divina non potest parare justitiam, sed a justitia rapit, et Christum abjicit. Nam si posset parare justitiam, Christus frustra mortuus esset. Oppone ergo mortem Christi simpliciter omnibus legibus, et nihil scias cum Paulo, quam Jesum Christum, et eum crucifixum, ut prae eo nihil luceat. Ibi tum eris doctus, justus, sanctus, et accipies Spiritum sanctum, qui conservabit te in puritate verbi et fidei. Ablato vero Christo ex oculis omnia frustranea sunt.

Videmus hic iterum ἐγκώμιον justitiae legalis seu propriae [43]), quod scilicet sit auctore Paulo contemtus et abjectio gratiae divinae, evacuatio et frustratio mortis Christi. Paulus non est magnus rhetor, vide tamen, quanta administret argumenta ad rhetoricandum. Ubi quaeso illa grandiloquentia est, quae consequi possit ista verba „abjicere gratiam,“ et „gratiam Dei,“ item „Christum gratis mortuum esse?“ [44]) Tam magna haec indignitas est, ut ad eam explicandam eloquentia totius mundi non satis sit. Parum est dicere gratis aliquem mori, sed Christum gratis mori est prorsus eum tollere. Qui vult rhetoricari, habet copiosissimam materiam exaggerandi et amplificandi, quam horribilis sit blasphemia doctrina de justitia legis et operum. Quid unquam enim potest audiri hor-

---

42) Si per legem est justitia etc. 43) Commendatio justitiae legis. 44) Christum frustra mori.

ribilius aut magis blasphemum, quam me efficere mortem Christi frustraneam, si legem servare volo, ut per eam justificer? At mortem Christi frustraneam efficere est frustranea efficere resurrectionem, victoriam, gloriam, regnum ejus, coelum, terram, ipsum Deum, majestatem Dei, et in summa, omnia. Num haec exigua res est? Si diceres regnum regis Galliarum aut imperium romanum frustra constitutum esse, existimareris prorsus insanire. Verum nulla omnino est comparatio ad hoc, cum dicis Christum frustra mortuum esse.

Ista tonitrua et fulmina coelestia in Paulo contra justitiam legis et propriam deberent nos merito absterrere ab ea. Ibi semel fulmine prostratum et damnatum est, quidquid est monasteriorum, religionum et justitiarum in cultibus aut legalibus aut electitiis. Quis autem sua vota, rasuram, cucullum, traditiones humanas, item legem Mosi non conspuat, si audiat propter ista se abjicere gratiam Dei, et inanem facere mortem Christi? Ista cum audit mundus, non credit esse vera, quia non putat tantam malitiam posse cadere in cor humanum, quod gratiam Dei abjicere, et mortem Christi pro re nihili ducere debeat, et tamen hoc peccatum horribile communissimum est. Nam quicunque extra fidem in Christum, sive per opera, satisfactiones aut afflictiones, sive per legem Dei quaerit justitiam, is gratiam Dei abjicit, et mortem Christi contemnit, ut maxime ore diversum dicat [45]).

---

45) Qui gratiam Dei abjiciant?

CAPUT III.

O insensati Galatae.

Paulus sollicitudine apostolica, zelo et affectu spiritualissima ardet, et inter disputandum ac confutandum inserit exhortationes et objurgationes, juxta suam regulam 2. Timotheum 4. (v. 2.): „Praedica verbum, insta opportune, importune, argue, obsecra, increpa." Ea res imponit incauto lectori, ut putet Paulum plane nullam servare methodum aut ordinem in docendo [1]). More quidem rhetorum non servat, in spiritu tamen pulcherrimum ordinem servat. Postquam ergo disputavit, et duobus robustissimis argumentis confirmavit justitiam christianam non esse ex lege, sed ex fide in Christum, simulque pseudoapostolorum doctrinam confutavit, in media illa actione vertit jam sermonem ad Galatas, et eos increpat: „O insensati seu amentes Galatae" [2]), quasi dicat: Heu quo prolapsi estis, o miseri Galatae? Ego diligentissime vos docui veritatem evangelii, quam et vos magno studio et diligentia accepistis a me. Qui igitur fit, quod tam cito ab eá defeceritis? Quis fascinavit vos?

Valde duriter, ut apparet, Galatas increpat, dum amentes, fascinatos et veritati inobedientes appellat [3]). An hoc autem ex zelo aut misericordia fecerit, non pugno, utrumque verum esse potest. Carnalis homo hoc contumeliam potius, quam piam objurgationem interpretatur. Ergo Paulus dedit malum exemplum, et contumeliosus fuit in ecclesias Galatiae,

---

1) Ordo Pauli in docendo. 2) O insensati Galatae. 3) Nam peccat apostolus, quod tam acriter objurgat Galatas?

quod eas appellat stultas, fascinatas etc.? Non, quia ex christiano zelo licet apostolo, pastori aut doctori acriter increpare populum, cui praeest, talesque objurgationes paternae et sanctae sunt. Sic parentes [4]) ex paterno et materno affectu filium fatuum aut nebulonem, filiam meretriculam appellare solent, non laturi hoc, si alius faceret. Praeceptor quandoque acriter objurgat discipulum, vocat asinum, virgis caedit, hocque aequo animo fert, non ita laturus, si aequalis aut condiscipulus aliquis suus idem faceret. Item, magistratus increpat, irascitur et punit, eaque disciplina non solum bona, sed etiam valde necessaria est, sine qua nullae res, sive pacis sive belli, rite geri possunt. Quare nisi magistratus ecclesiasticus, politicus aut oeconomicus irascatur et objurget, cum res postulat, ignavus et inutilis est, et nunquam recte officium suum administrabit.

Itaque objurgatio et ira tam necessaria est in omni genere vitae, quam ulla alia virtus [5]). Moderata tamen esse debet, et proficisci non ex invidia, sed ex paterno affectu et christiano zelo, hoc est, non debet esse iracundia puerilis aut muliebris, quae vindictam expetat, sed vitium tantum cupiat emendare, ut pater non castigat filium, ut animum expleat libidine vindictae, sed ut filius per hanc castigationem emendetur. Atque hae sunt bonae irae, et vocantur in scripturis zeli [6]). Hoc modo enim castigando fratrem vel subditum non quaero ejus perniciem, sed commodum. Quare fieri potest, quod Paulus hic aut ex

4) Objurgatio parentum erga liberos etc. 5) Ira necessaria virtus. 6) Iusta ira vocatur zelus in scripturis.

mero zelo increpet Galatas, non ut perdat, sed ut hoc modo revocet in viam, et servet, aut ex misericordia et affectu compatiendi, quasi per modum querulantis, cui doleat tam misere seductos esse Galatas, quasi dicat: Miseret me tam infelicis vestrae sortis etc. Ad eum modum et nos increpamus miseros, non quod insultemus ipsis aut exprobremus eis miseriam illorum, sed quod compatiamur illis, et libenter vellemus eis consultum. Hoc dico, ne quis calumnietur Paulum contra praeceptum evangelicum conviciatum esse ecclesiis Dei.

Simili modo Christus conviciatur pharisaeis, cum vocat eos serpentes, genimina viperarum, filios diaboli etc. Sed ista sunt convicia Spiritus sancti [7]), sunt paterna, materna et fidelis amici convicia, ut dicitur etiam in proverb. (27, 6.): „Meliora sunt vulnera amici, quam oscula inimici.“ Sic fit, ut idem convicium, si procedat ex ore patris, sit optimum beneficium, si ex ore aequalis vel inimici, sit summa contumelia. Duo cum idem faciunt, in altero laudatur, in altero vituperatur. Christus vel Paulus conviciatur maxima virtute et laude, philosophus vel privatus aliquis summo vitio et contumelia. Idem ergo opus et verbum in ore Pauli est beneficium, in ore alterius est maleficium. Est autem emphasis in vocabulo „Galatae,“ non enim fratres, ut alias solet, sed nomine gentilicio appellat; videtur autem istius nationis fuisse proprium et gentile vitium [8]), quod ἀνόητοι fuerunt, ut Cretenses mendaces, quasi dicat: Quod dicimini et

---

7) Convicia Spiritus sancti. 8) Gentile vitium Galatarum.

vocamini, hoc vere estis et permanetis, nempe, ἀνόητοι Galatae, hocque nunc probatis in ipso negotio evangelii, ubi tamen plurimum debebatis sapere, sed perstat ista natura vestra. Simili modo et nos nationes distinguimus penes vitia. Quaelibet natio habet sua peculiaria vitia [9]), Germani sunt rerum novarum cupidi, Itali arrogantes etc. Per modum ergo correptionis Paulus admonet Galatas suae naturae.

Ceterum admonemur hic in ecclesiis et christianis remanere adhuc secundum carnem vitia naturalia [10]). Gratia non hic mutat pios, ut statim per omnia reddat novos et perfectos, sed relinquuntur adhuc in piis reliquiae veteris vitii naturalis, ut iracundus natura, si convertitur ad Christum, etiamsi mitigetur per gratiam, et Spiritus sanctus imbuat cor ipsius, ut fiat clementior, tamen ipsum vitium in carne non plane extinguitur. Sic duri homines, si convertantur ad fidem, tamen istam duritiem in totum non exuunt, sed manent in ipsis reliquiae istius duritiei. Hinc scriptura sacra et evangelia, quae sunt ejusdem veritatis, tractantur a diversis ingeniis diverso modo. Alius est mitior et mollior in docendo, alius durior. Sic in diversa instrumenta transfunditur spiritus, qui non semel extinguit naturae vitia, sed per totam vitam purgat illud peccatum inhaerens, non solum in Galatis, sed in omnibus omnium nationum hominibus.

Quanquam igitur illuminati et credentes jam erant Galatae, ac Spiritum sanctum ex praedicatione fidei acceperant, tamen reliquum in eis hoc vitium, et insi-

---

9) Quaelibet natio habet sua vitia. 10) Remanent in piis reliquiae vitiorum naturalium.

pientiae fomes ille mansit, qui facile concepit flammam falsae doctrinae. Ideo nemo sibi confidat, ut existimet se post acceptam gratiam prorsus purgatum esse a veteribus vitiis [11]). Multa quidem purgantur, praecipue autem ipsum caput serpentis, hoc est, incredulitas et ignorantia Dei, praeciditur et conteritur, sed squamosum corpus et reliquiae peccati manent in nobis. Ideo nemo praesumat accepta jam fide se in totum statim transmutari posse in novum hominem, imo retinebit aliquid priorum vitiorum etiam in christianismo. Nondum enim mortui sumus, sed vivimus adhuc in carne, quae, quia nondum est pura, concupiscit adversus spiritum, Galat. 5. (v. 17.) et Rom. 7. (v. 14.): „Ego carnalis sum, inquit, venditus sub peccatum," et: „Video aliam legem in membris meis etc." Quare naturalia vitia ante fidem, manent et post fidem acceptam, nisi quod jam servire coguntur spiritui, qui eis dominatur, ne regnent, non tamen sine lucta. Solus Christus hanc gloriam et titulum gerit [12]), quod per omnia sit purus. 1. Petr. 2. (v. 22.): „Qui peccatum non fecit, neque inventus est dolus in ore ejus."

Quis vos fascinavit non obedire veritati?

Ibi aliud habes praeconium istius insignis justitiae legalis et propriae [13]), quod videlicet faciat nos contemnere veritatem, quod fascinet nos, ut non obediamus, sed rebelles simus veritati.

---

11) Gratia paulatim purgat pios a veteribus vitiis. 12) Christi titulus. 13) Praeconium justitiae legis.

De fascino corporali et spirituali.

Paulus appellando Galatas insensatos et fascinatos comparat pueris, quibus maxime nocet fascinum, quasi dicat: Vobis perinde accidit ac pueris, quos veneficae, lamiae et striges suis fascinis, ludibrio Satanae, libenter et facile incantare solent. Infra cap. 5. (v. 20.) recenset inter opera carnis veneficium, quod est species fascini, per quod satis testatur fascinum esse aliquid et posse fieri. Deindè negari non potest, quin diabolus vivat, imo regnet in toto mundo. Sunt igitur fascinum et veneficia opera diaboli[14]), quibus non solum nocet hominibus, sed permittente Deo quandoque eos etiam occidit. Insuper nos omnes corporibus et rebus subjecti diabolo et hospites sumus in mundo, cujus ipse princeps et Deus est. Ideo panis, quem edimus, potus, quem bibimus, vestes, quibus, utimur, imo aër et totum, quo vivimus in carne, sub ipsius imperio est. Potest igitur per suas veneficas nocere pueris, vel angustia cordis, vel excaecare, vel furari, vel in totum auferre puerum, seque in locum ablati pueri in cunas collocare. Ego audivi quendam puerum fuisse in Saxonia, qui suxit quinque mulieres et tamen non potuit expleri. Et hujusmodi exempla sunt multa.

Est autem fascinum[15]) nihil aliud quam machinatio et illusio diaboli, qui potest, ut fertur, membrum, quod in puero aut sene praestigiis suis vitiavit, rursus sanare[16]). Sed sic fere sanat, quod ocu-

---

14) Fascinum opus diaboli. 15) Fascinum quid. 16) Diaboli potestas.

los sapere et pie sentire de rebus sacris, alios omnes caecutire. Perinde igitur faciunt atque parentes virginis, qui capti Satanae praestigiis adeo persuasi erant, ut jurassent filiam suam non hominem, sed bovem esse, nihilque minus credere poterant, quam hoc esse praestigium et illusionem diaboli. Habebant enim pro se testimonium omnium sensuum, oculi videbant formam bovis, aures audiebant vocem bovis etc. Contra communem autem sensum putabant non esse pugnandum.

Sed pugnandum esse in fascino corporali contra sensum communem ostendit hoc exemplum Macarii. Multo magis idem faciendum est in fascino spirituali [22]), ubi diabolus, quod foris cum speciebus et coloribus in sensu, hoc intus cum opinionibus verisimilibus et objectis doctrinae facit, quibus, ut dixi, sic dementat corda hominum, ut jurent sua vanissima et *impiissima* somnia esse certissimam veritatem. Hoc modo fascinavit nostro tempore Munzerum, Cinglium et alios, per quos alios innumerabiles fascinavit. Deinde tanta est istius fascinatoris nocendi cupido, ut non solum illis spiritibus securis et superbis imponat praestigiis suis, sed conatur eos etiam, qui pie et recte de verbo Dei et christiana religione sentiunt, suis ludibriis dementare [23]). Me ipsum saepenumero tam fortiter invadit, et adeo tristibus cogitationibus obruit, ut prorsus mihi Christum obscuret, ac paene auferat. Summa, nemo nostrum est, qui non saepius falsis opinionibus fascinetur, hoc est, qui non timeat, fidat aut laetetur, ubi non erat timendum, fidendum, laetandum,

---

22) Fascinum spirituale seu cordis. 23) Satan etiam pios conatur fascinare etc.

qui quandoque non aliter sentiat de Deo, de Christo, de fide, de vocatione sua, de statu christiano etc., quam sentire debeat.

Discamus igitur illusiones et astutias istius fascinatoris agnoscere, ne securos et stertentes inveniens suis praestigiis nos fallat. Non potest quidem nostro ministerio nocere suo fascino, tamen apud nos est in spiritu, die noctuque obambulat, et quaerit, quomodo unumquemque seorsim devoret [24]), et nisi nos sobrios et armis spiritualibus, hoc est, verbo Dei et fide instructos, invenerit, devorat nos. Quare subinde novam pugnam nobis movet Satan, et quidem prodest nobis valde [25]), quod suis insidiis ita invadit et exercet nos, hoc modo enim confirmat doctrinam, et fidem auget in nobis. Saepe quidem dejecti sumus, et adhuc dejicimur in isto conflictu, at non perimus. Christus enim semper triumphavit, et triumphat per nos. Quare firmam spem concipimus, et in posterum nos victores evasuros per Christum contra diabolum, eaque spes parit nobis firmam consolationem, ut in omnibus tentationibus nos sic erigamus: Ecce antea quoque tentavit et illusionibus suis sollicitavit nos Satan ad incredulitatem, contemtum Dei, desperationem etc., et tamen nihil effecit, ideo neque in posterum aliquid efficiet, major est in nobis, quam qui in mundo est, Christus fortior est, qui illum fortem in nobis vicit, vincit et vincet. Vincit tamen aliquando nos in carne diabolus, ut vel sic fortioris potentiam contra fortem illum experiamur, dicamusque cum Paulo: „Dum infirmus sum, fortis sum.“ (2. Cor. 12, 10.).

---

24) 1. Petr. 5. 26) Utilitas tentationis Satanae.

Itaque nemo putet solos Galatas fascinatos fuisse a Satana, sed quisque cogitet se potuisse et adhuc posse fascinari ab eo [26]). Nemo nostrum tam robustus est, qui possit ei resistere, praesertim si conetur hoc facere propriis viribus. Hiob [27]) homo simplex et rectus erat, timens Deum, nec erat similis ei in terra, sed quid potuit contra diabolum, subtrahente Deo manum? Nonne horribiliter vir iste sanctus ruit? Ideo fascinator ille non tantum potens fuit in Galatis, sed semper hoc agit, ut, si non omnibus hominibus, tamen multis imponat falsis persuasionibus, quia mendax est, et ejus rei pater. Et certe hac sua arte dementat hodie, ut dixi, fanaticos spiritus [28]), in his regnat, ac tam inflexibiles et duros facit, ut nulla incus tam dura esse possit. Doceri se non patiuntur, nullam rationem audiunt, scripturam non admittunt, sed tantum solliciti sunt, quomodo fictis et ementitis e capite suo glossis adductos contra se scripturae locos eludant, ac somnia sua in scripturam invecta defendant, quod manifestum signum est eos esse captos fascino diaboli.

Quis vos fascinavit?

Hic excusat Galatas, et transfert culpam in pseudoapostolos, quasi dicat: Video vos non ultro aut malitia lapsos esse, sed diabolus misit inter vos, filios meos, fascinatores pseudoapostolos [29]), illi doctrina de lege ita fascinant vos, ut jam aliter sentiatis de Christo, quam antea, cum audiretis a me praedicari

---

26) Satan perpetuo fascinat homines. 27) Hiob. 28) Pictura haereticorum. 29) Pseudoapostoli fascinatores.

evangelium. Verum nos laboramus adhortando et scribendo ad vos, ut fascinum, quod nectunt pseudoapostoli, solvamus, atque capti inter vos hoc fascino per nos expediantur. Sic et nos verbo Dei oportet hodie laborare contra anabaptistarum et sacramentariorum fanaticas opiniones, ut illis captos liberemus, eosdem ad puram doctrinam fidei revocemus ac in ea retineamus. Nec labor iste noster inanis est, multos enim, quos illi fascinaverunt, revocavimus ac liberavimus a fascino illo suo, a quo viribus suis nunquam potuissent evolvi, nisi admoniti per nos et revocati per verbum Dei fuissent.

Nam ut impossibile est, quod homo sese expediat ex fascino sensuum (non poterant parentes aliam figuram quam bovis videre in filia ante precationem Macarii), ita impossibile est, quod fascinati in spiritu se viribus suis evolvere possint, nisi [30]) explicentur ab iis, quorum mentes isto fascino non sunt captae. Tanta enim est efficacia illusionis Satanae in illis, qui ita delusi sunt, ut jactent et jurent se certissimam veritatem habere, tantum abest, ut fateantur se errare. Et ut maxime obruamus et convincamus quosdam, praesertim sectarum auctores, scripturis, tamen nihil efficimus, quia statim in promtu habent suas glossas, quibus scripturas eludunt. Itaque monitis nostris non emendantur, sed plus indurescunt. Nunquam autem credidissem, nisi hodie experientia hoc didicerem, tantam esse potentiam diaboli [31]), quod posset facere mendacium tam verisimile, deinde quod horribili-

---

30) Fascinati spiritu quomodo liberentur etc. 31) Potentia diaboli.

us est, cum perturbatas conscientias nimia tristitia enecare vult, quod tam proprie et perfecte se norit transformare in figuram Christi, ut impossibile sit tentato hoc animadvertere. Hinc multi ignorantes hoc adiguntur in desperationem, ac sibi ipsis mortem consciscunt. Ita enim dementati sunt a diabolo, ut persuasi sint certissimam veritatem esse, se non a diabolo, sed ab ipso Christo tentari et accusari.

Idem anno domini 1527. accidit illi misero doctori Hallensi Kraus[32]), qui dicebat: Ego negavi Christum, ideo jam stat coram patre, et accusat me. Illam cogitationem praestigiis diaboli captus tam fortiter conceperat, ut nulla adhortatione aut consolatione, nullis divinis promissionibus pateretur eam sibi excuti, atque ita desperavit, et se ipsum miserrime occidit. Hoc merum mendacium et diaboli fascinum ac denique fanatica definitio alieni Christi fuit, quam *scriptura* prorsus ignorat. Ea enim[33]) Christum non judicem, tentatorem et accusatorem, sed propitiatorem, interpellatorem, consolatorem, salvatorem et thronum gratiae depingit. Sed ille a diabolo fascinatus non poterat hoc tum videre, ideoque contra scripturam definiebat hanc esse certissimam veritatem: Christus accusat te apud patrem, non stat pro te, sed contra te, ergo damnatus es. Atque illa tentatio non est humana, sed diabolica[34]), quam fascinator ille in cor tentati imprimit potentissime. Apud nos, qui contrarium sensum habemus, est turpe et manifestum mendacium ac praestigium Satanae, apud illos vero, qui

32) Exemplum D. Kraus. 33) Christi pictura in scripturis. 34) Diabolica tentatio.

hoc modo fascinati sunt, est certissima veritas, ita ut nulla sit certior.

Cum igitur diabolus, mille artifex nocendi, tam apertum et pudendum mendacium ita imprimere cordi possit, ut millies jures esse certissimam veritatem, non est superbiendum, sed incedendum in timore et humilitate [35]), invocandusque Christus dominus, ne sinat nos induci in tentationem. Securi homines [36]), qui semel atque iterum audito evangelio mox se putant decimas spiritus bausisse, tandem sic impingunt, quia non timent Deum, non agunt ei gratias, sed existimant sese non solum egregie tenere ac defendere posse pietatis doctrinam, sed etiam consistere in quantumvis ardua pugna adversus diabolum. Tales sunt idonea instrumenta, quae diabolus fascinet et in desperationem adigat.

Tu contra ne dicas: Ego perfectus sum, non possum labi, sed humiliare et time, ne hodie stans cras cadas. Ego doctor theologiae sum, et jam aliquot annis Christum praedicavi, et contra diabolum in suis pseudodoctoribus pugnavi, sed expertus sum, quid ista res mihi negotii fecerit. Non possum Satanam ita repellere, ut libenter vellem, non possum denique Christum sic apprehendere, ut eum mihi scriptura proponit, sed subinde suggerit mihi diabolus falsum Christum. Deo gratia autem, qui nos conservat in verbo, fide et oratione, quod sciamus in humilitate et timore ambulandum esse coram Deo, neque praesumendum de sapientia, justitia, doctrina et fortitudi-

---

35) Vigilandum piis. 36) Securi facile a Satana fascinantur.

na nostra, sed de virtute Christi, qui, cum nos infirmi sumus, potens est, et per nos infirmos semper vincit et triumphat, cui sit gloria in saecula, amen.

Est itaque fascinum [37]) nihil aliud, quam dementatio diaboli inserentis in cor opinionem falsam contra Christum, et fascinatus est, qui tali opinione captus est. Itaque qui hanc persuasionem habent, quod ex operibus legis aut traditionum humanarum justificentur, fascinati sunt [38]). Ea enim persuasio directe contraria est fidei et Christo. Utitur autem Paulus tam odioso vocabulo (fascinum) in despectum et invidiam pseudoapostolorum, qui doctrinam legis et operum ejus vehementer urgebant, quasi dicat: Quae (malum) haec satanica fascinatio est? Nam ut fascino corporali sensus, ita spirituali mentes corrumpuntur.

Non obedire veritati?

Primo Galatae audierant et obedierant veritati. Ideo cum dicit: „Quis vos fascinavit?" significat eos per pseudoapostolos fascinatos nunc a veritate, cui antea obedierant, defecisse, ac eam deseruisse. Hoc autem longe durius sonat, quod dicit eos non credere veritati. Significat enim his verbis eos fascinatos esse, et se velle ab eis auferre fascinum, et tamen ipsos nolle hoc beneficium agnoscere nec recipere. Certum est enim, quod non omnes revocavit ab errore pseudoapostolorum ad veritatem, sed in multis mansit illud fascinum. Ideo vehementibus verbis uti-

---

37) Fascinum. 38) Fascinatus.

tur: „Quis vos fascinavit etc.“ quasi dicat: Vos dementati estis, et ita fascinum cepit vos, ut veritati non possitis obedire, quasi dicat: metuo quod de multis ex vobis actum sit, qui nunquam redibunt ad veritatem etc.

Hic aliud audis praeconium justitiae legis seu propriae [39]), quod ea homines ita fascinet, ut veritati non possint obedire. Apostoli et primitivae ecclesiae patres hujus rei saepe fecerunt mentionem. 1. Iohan. 5 (v. 16): „Est peccatum ad mortem, pro quo non est rogandum.“ Item Ebrae. 6 (v. 4—6.): „Impossibile est eos, qui semel sunt illuminati, et gustaverunt donum coeleste, et participes facti sunt Spiritus sancti, et gustaverunt bonum Dei verbum, virtutesque saeculi venturi, et prolapsi sunt, rursus renovari ad poenitentiam etc.“ Haec verba primo adspectu sonant, quasi aliquis Novatus ea dixisset. Sed apostoli coacti sunt sic loqui propter haereticos (neque tamen per hoc negarunt lapsis regressum per poenitentiam ad communionem fidelium, ut Novatiani), et nos hodie sic oportet loqui propter auctores et magistros errorum et sectarum, quod tales scilicet nunquam revertuntur ad veritatem. Revertuntur quidem aliqui, sed qui leviori fascino capti sunt, non item duces et auctores fascini. Illos enim oportet hunc titulum retinere [40]), quem Paulus hic eis tribuit, videlicet, quod non audiant neque sustineant veritatem, sed potius solliciti sunt, quomodo veritati resistant, item quomodo argumenta ac scripturas contra sese allatas elu-

39) Praeconium justitiae legis. 40) Titulus fascinantium alios.

dant. Capti enim sunt et persuasi se habere certissimam veritatem et purissimam scripturae intelligentiam. Qui in hac persuasione est, non audit, multo minus aliis cedit. Sic ego omnino nihil audio contrarium meae doctrinae, sum enim certus et persuasus per spiritum Christi meam doctrinam de christiana justitia veram ac certam esse.

Quibus ob oculos Christus Iesus praescriptus est.

Valde durum erat, quod dixerat eos ita fascinatos, ut veritati non obedirent, longe durius est, quod addit Christum Iesum illis ob oculos sic depictum, ut eum manu contrectare potuissent, et tamen eos adhuc non obedire veritati. Ita convincit eos experientia propria, quasi dicat: Vos sic fascinati, decepti et capti estis opinionibus erroneis pseudoapostolorum, ut veritati non obediatis, neque prodest, quod summa diligentia et labore Christum Iesum delineaverim et depinxerim vobis ob oculos vestros, quod sit in vobis crucifixus. Illis verbis autem respicit ad superiora argumenta, quibus dixerat, quod Christus sit peccati minister iis, qui ex lege justificari volunt, quod tales abjiciant gratiam Dei, quodque Christus illis gratis mortuus sit. Quae argumenta coram ursit vehementius et declaravit copiosius, tanquam si pictor aliquis ob oculos pingeret Christum Iesum crucifixum. Ea jam absens revocat illis in memoriam, cum dicit: „Quibus ob oculos etc.“ quasi dicat: Nullus pictor tam proprie Christum coloribus depingere potest, ac ego eum vobis mea praedicatione depinxi, et tamen adhuc perstatis in fascino.

Quod sit in vobis crucifixus.

Quid pinxi ergo? Ipsum Christum. Quomodo? Quod sit crucifixus in vobis. Hic certe utitur durissimis verbis [41]). Supra dixit quaerentes justitiam ex lege abjicere gratiam Dei, item, illis Christum gratis mortuum esse. Hic vero addit, quod tales etiam crucifigant Christum, qui antea vixit et regnavit in ipsis, quasi dicat: Iam non solum abjecistis gratiam Dei, non solum Christus frustra vobis mortuus est, sed turpissime in vobis crucifixus est. Ad eum modum loquitur et epistola ad Ebrae. cap. 6 (v. 6.): „Denuo crucifigentes sibimet ipsis filium Dei, et ostentui habentes ete."

Deberet profecto aliquis perterrefieri audito tantum nomine monachi, rasurae, cuculli, regulae (quantumvis papistae adorent has abominationes et jactent esse summam religionem et sanctitatem, ut et nos ante revelatum evangelium non poteramus de his aliter judicare; eramus enim educati in traditionibus humanis, quae obscurabant Christum, et prorsus eum nobis otiosum reddebant), cum audit Paulum hic dicere eos etiam, qui ex lege divina justificari quaerunt, non solum esse abnegatores et homicidas, sed etiam sceleratissimos crucifixores Christi [42]). Si crucifixores Christi sunt, qui per legis justitiam et opera justificari quaerunt, quid quaeso sunt illi, qui per sordes humanae justitiae et doctrinas daemoniorum quaerunt salutem et vitam aeternam?

Sed quis unquam credidisset aut intellexisset tam horribile et abominandum esse flagitium, fieri religio-

---

41) Atrocibus verbis utitur apostolus. 42) Crucifixores Christi.

sum (sic enim ipsi loquuntur), hoc est, fieri sacerdotem missarium, monachum aut monacham? Certe nemo. Imo ipsi docuerunt monachatum esse novum baptismum. Quid autem potest dici horribilius, quam regnum papistarum esse regnum consputantium et denuo crucifigentium filium Dei Christum [43]? Christum enim, qui semel est crucifixus et resurrexit, in semet ipsis, in ecclesia seu cordibus fidelium, denuo crucifigunt, probris, conviciis et contumeliis conspuunt, falsis opinionibus confodiunt, ut in eis miserrime moriatur, et in locum ejus pulcherrimum fascinum erigunt, quo homines dementantur, ut Christum non agnoscant justificatorem, propitiatorem et salvatorem, sed peccati ministrum, accusatorem, judicem et perditorem, qui sit placandus nostris operibus et meritis.

Atque ex ista opinione orta est postea impiissima et pestilentissima in toto papatu doctrina [44]: Si vis Deo servire, mereri remissionem peccatorum, vitam aeternam, et alios juvare, ut salutem consequantur, ingredere monasterium, vove obedientiam, castitatem, paupertatem etc. Hac falsa persuasione sanctitatis capti et inflati monachi somniabant se solos esse in statu et vita perfectionis [45], ceteros christianos communem vitam agere, hoc est, non servare opera indebita, castitatem, paupertatem, obedientiam etc., sed tantum baptisatos esse, ac servare decem praecepta, se autem praeter hoc, quod commune haberent cum ceteris christianis, etiam servare opera

43) Papistae crucifixores filii Dei. 44) Doctrina papistarum. 45) Monachi jactaverunt se in statu perfectionis esse.

supererogationis et consilia Christi etc. Ideo sperabant se habituros meritum et locum in coelis inter praecipuos sanctos, longe supra reliquum vulgus christianorum.

Haec profecto fuit prodigiosa illusio diaboli [46]), qua dementaverat fere omnes homines, et quo quisque sanctior videri volebat, hoc magis captus erat illo fascino, hoc est, illa pestilenti persuasione justitiae propriae. Hinc nullo modo poteramus agnoscere Christum esse mediatorem et salvatorem [47]), sed simpliciter sentiebamus esse severum judicem, qui placandus esset nostris operibus, quod erat Christum extreme blasphemare, et, ut Paulus supra dixit, gratiam Dei abjicere, Christum gratis mori, eumque non solum per nos occidi, sed turpissime denuo crucifigi. Atque hoc est proprie, quod Christus ex Daniele dicit, abominationem stare in loco sancto. Quare omnis monachus aut quicunque tandem justitiarius, quaerens remissionem peccatorum et justitiam per opera aut afflictiones suas, est Christi viventis et regnantis recrucifixor, non quidem in persona Christi propria, sed in suo et alieno corde, et quicunque hoc nomine monasteria ingrediuntur, ut observatione regulae justificentur, ingrediuntur speluncas latronum recrucifigentium Christum.

Utitur ergo hic Paulus gravissimis et atrocissimis verbis, ut Galatas absterreat et revocet a doctrina pseudoapostolorum, quasi dicat: Considerate, quid feceritis; vos denuo crucifixistis Christum, hocque tam clare vobis ostendo et pingo ob oculos, ut videre et

46) Illusio diaboli. 47) In papatu ita fascinati eramus, ut impossibile erat agnoscere Christum.

contrectare possitis, quia per legem vultis justificari. Si autem per legem est justitia, igitur Christus est peccati minister, et frustra mortuus est. Si hoc verum est, tunc certissime sequitur eum in vobis esse denuo crucifixum. Et hanc particulam (in vobis) [48]) non frustra addit, quia Christus in sua persona amplius non crucifigitur aut moritur, Rom. 6., sed in nobis, cum videlicet abjecta pura doctrina, gratia, fide, remissione peccatorum gratuita quaerimus per opera electitia aut etiam in lege praecepta justificari [49]), ibi tum Christus in nobis est crucifixus. Ea autem falsa et impia persuasio, velle ex lege aut operibus justificari, nihil aliud est, ut supra pluribus dixi, quam illusio et fascinatio diaboli, qua homines ita dementantur, ut plane beneficium Christi non agnoscant, nihilque faciant tota vita sua, quam quod dominum, qui eos mercatus est suo sanguine, et in cujus nomine baptisati sunt, non solum negent, sed etiam denuo in semet ipsis crucifigant. Quicunque igitur serio afficitur pietate, fugiat quam ocissime ex ista Babylone, et exhorrescat vel tantum audito nomine papatus. Nam tanta est ejus impietas et abominatio [50]), ut nemo eam verbis consequi possit, neque cernitur nisi oculis spiritualibus.

Haec duo argumenta diligentissime urget et inculcat Paulus Galatis, primum, quod sic capti et fascinati sint a diabolo, ut veritatem, etiam ob oculos clarissime depictam, non audiant; deinde quod Christum in se ipsis recrucifigant. Haec verba simplicia apparent, et absque omni grandiloquentia dicta, sed

---

48) In vobis. 49) Iustitiam quaerere ex lege. 50) Papatus abominatio.

tanta sunt, ut superent omnem humanam eloquentiam. Ideo solo Spiritu comprehendi potest, quantum malum sit per justitiam legis aut propriam velle justificari, nempe, ut Paulus hic dicit, fascinari a diabolo, inobedientem veritati et recrucifixorem Christi fieri. Nonne pulchra ista praeconia sunt justitiae legalis seu propriae [51].

Ardet ergo apostolus maximo zelo, et atrocibus verbis insectatur et damnat opinionem et fiduciam justitiae, etiam ex observatione legis Dei conceptam, haneque notam inurit illi, quod recrucifigat filium Dei etc. Cum igitur res tam periculosa sit, non potest satis criminari et damnari, quia Luciferi casus [52], irrecuperabile damnum, ex ea infertur. Hinc tam atrocibus verbis utitur contra eam, ut nec legi Dei parcat, in quam tam acerbe invehitur, ut videatur eam quasi velle rejicere et damnare, hocque facit summa necessitate coactus, alioqui non potuisset resistere pseudoapostolis, nec contra ipsos justitiam fidei defendere. Quamvis igitur lex sit sancta, justa et bona, tamen oportet eam induere quasi personam hypocritae volentis per opera justificari. Iam urget eos argumento ab experientia, quod negare non poterant, et dicit:

Hoc solum a vobis volo discere: Ex operibus legis Spiritum accepistis, an ex auditu fidei?

Ista verba loquitur ex indignante animo. Si nihil aliud, inquit, contra vos haberem, arriperem ip-

51) Praeconia justitiae legis. 52) Luciferi casus.

sam experientiam, quasi dicat: Agite nunc, respondete mihi discipulo vestro (tam subito enim facti estis docti, ut mei jam sitis praeceptores et doctores), accepistisne Spiritum ex operibus legis, an ex praedicatione evangelii? Hoc argumento ita eos convincit, ut nihil contradicere possint, quia evidens et manifesta experientia pugnabat contra ipsos[53]), quod non ex operibus legis, sed ex praedicatione evangelii Spiritum accepissent.

Hic iterum admoneo Paulum non loqui tantum de ceremoniali, sed de tota lege[54]). Argumentatur enim a sufficienti divisione. Si de lege ceremoniali tantum loqueretur, non esset sufficiens divisio. Est itaque dilemma ex duobus membris, quorum alterum necessario verum, alterum falsum esse oportet, nempe: Aut ex lege aut ex auditu fidei accepistis Spiritum. Si ex lege, non ex auditu fidei, si ex auditu fidei, non ex lege. Ibi nullum potest esse medium. Quidquid enim non est Spiritus sanctus vel auditus fidei, hoc plane est lex. Versamur jam in causa justificationis. Ad justificationem autem non sunt aliae, quam istae duae viae, vel verbum evangelii vel legis[55]). Quare lex[56]) accipitur hic universaliter, ut plane diversa et distincta ab evangelio. Non tantum autem lex ceremoniarum distincta est ab evangelio, sed etiam decalogus. Ergo de universa lege Paulus hic agit.

Argumentatur ergo a sufficienti distinctione hoc modo. Dicite mihi, inquit, num accepistis Spiritum sanctum per legem, aut per evangelii praedicationem?

---

53) Argumentum ab experientia etc. 54) Paulus de tota lege agit etc. 55) Ad justificationem duas esse vias. 56) Lex.

Respondete hic. Non potestis dicere: Per legem, quia, donec sub lege fuistis, et fecistis ejus opera, nunquam Spiritum sanctum accepistis[57]). Docuistis quidem et audistis legem Mosi singulis sabbatis, sed nunquam compertum aut visum est ulli aut doctori aut discipulo datum esse Spiritum sanctum ex doctrina legis. Deinde non solum docuistis et audistis legem, sed magno studio et labore etiam conati estis eam operibus exprimere, ubi maxime oportuit vos accipere Spiritum sanctum, si per legem daretur, cum non tantum fueritis doctores et discipuli, sed etiam factores legis, et tamen non potestis ostendere hoc unquam factum esse. At quam primum auditus fidei seu evangelium ad vos venit, statim, antequam ullum opus aut fructum evangelii feciatis, solo auditu fidei accepistis Spiritum sanctum. Nam testante Luca in actis (cap. 10, v. 44.), sonante tantum Petri et Pauli sermone cecidit Spiritus sanctus super eos, qui audierunt verbum, per quem et acceperunt varia dona, ut loquerentur novis linguis etc.

Quare manifestum est solo auditu fidei vobis datum esse Spiritum sanctum, antequam bene operaremini, aut ullum fructum evangelii faceretis. Contra lex ne facta quidem unquam attulit Spiritum sanctum[58]), multo minus tantum audita. Ideo non solum auditus legis, sed etiam studium et zelus, quo conati estis exprimere legem factis, inanis est. Ut maxime igitur aliquis omnia tentet, hoc est, etiamsi habeat zelum Dei, magno conatu studeat per legem salvus

---

57) Spiritus accipitur per auditum fidei, non per legem.
58) Lex non affert Spiritum sanctum.

fieri, et exerceat se die noctuque in justitia legis, tamen frustra laborat et fatigat se ipsum. Ignorantes enim justitiam Dei, et quaerentes propriam constituere, ut alibi dicit Paulus, justitiae Dei non sunt subjecti. Item Israel; qui sectabatur legem justitiae, ad legem justitiae non pervenit etc. Loquitur autem Paulus hic de manifestatione Spiritus in primitiva ecclesia [59]). Descendebat enim Spiritus sanctus manifesta quadam specie super credentes, eaque re certe testabatur se adesse sermoni apostolorum, item testabatur eos, qui audiebant verbum fidei ab apostolis, reputari justos apud Deum, alioqui non descendisset super eos.

Argumentum libri act. apost.

Est igitur hoc argumentum fortissimum diligenter considerandum, quod urgetur per totum librum actorum, qui scriptus est ad hoc argumentum confirmandum. Totus namque ille liber nihil aliud agit, quam quod docet ex lege non dari Spiritum sanctum, sed ex auditu evangelii. Praedicante enim Petro mox cecidit Spiritus sanctus super eos, qui audiebant verbum, et uno die tria millia hominum, qui audiebant sermonem Petri, crediderunt, et acceperunt donum Spiritus sancti, actorum 2. Sic Cornelius [60]) non per eleemosynas, quas dabat, accepit Spiritum sanctum, sed os aperiente et adhuc loquente Petro cecidit Spiritus sanctus super omnes, qui cum Cornelio audiebant verbum, acto. 10. Haec sunt manifesta argumen-

---

59) Manifestatio Spiritus etc. 60) Cornelius.

ta experientiae et opera divina, quae fallere non possunt.

Et de Paulo scribit Lucas acto. 15. cum praedicasset una cum Barnaba inter gentes evangelium, et rediisset Hierosolymam, quod obverterit cornua, et opposuerit se pharisaeis et apostolorum discipulis, qui urgebant circumcisionem et observationem legis tanquam necessariam ad salutem, quos ita compescuisse ait Lucas narratione rerum suarum et Barnabae inter gentes gestarum, ut tota ecclesia obstupuerit ad narrationem istam, praesertim cum audiret Deum tot et tam magna signa et prodigia inter gentes per eas fecisse. Et cum vehementer admirarentur hi, qui pro lege zelabant, quomodo fieri posset, quod gentes incircumcisae, non servantes legem neque opera ejus, nec habentes justitiam legis, tamen venirent ad istam gratiam, ut justificarentur et acciperent Spiritum sanctum, quemadmodum Iudaei circumcisi etc., hic Paulus et Barnabas nihil allegabant, quam manifestam experientiam. Ea illi convicti nihil potuerant contradicere. Hoc modo Paulus Sergius proconsul [61]) et omnes civitates, regiones, regna, quibus apostoli praedicaverunt, sine lege et operibus, solo auditu fidei crediderunt.

In toto igitur libro actorum in summa nihil aliud agitur, quam oportere tam Iudaeos quam gentes [62]), tam justos quam peccatores, sola fide in Christum Iesum justificari, sine lege et operibus, id quod indicant tum conciones apostolorum Petri, Pauli, Stephani, Philippi et aliorum, tum etiam exempla gen-

61) Paulus Sergius proconsul. 62) Sola fide in Christum justificari Iudaeos et gentes.

tium et Iudaeorum. Nam sicut gentibus, quae sine lege vivebant, Deus per evangelium Spiritum sanctum dedit, ita et Iudaeis non per legem, non per cultum et sacrificia in lege praecepta, sed per solam fidei praedicationem dedit Spiritum sanctum. Si autem lex potuisset justificare, et justitia legis fuisset necessaria ad salutem, tum certe Spiritus sanctus non fuisset datus gentibus, quae non servaverant legem. Sed ipsa manifesta experientia testabatur illis dari Spiritum sine lege, hocque videbant apostoli, Petrus, Paulus, Barnabas et alii. Ergo non lex, sed sola fides in Christum, quam evangelium praedicat, justificat.

Ista diligenter observanda sunt propter adversarios, qui non observant, quid in actis apostolorum agatur. Ego olim etiam legi istum librum, sed nihil prorsus in eo intelligebam. Itaque cum audis vel legis in actis, aut ubicunque tandem in scripturis, vocabulum gentium [63]), scias non naturaliter, sed theologice illud sumi debere, pro iis hominibus, qui non sunt sub lege, sicut Iudaei (ut supra cap. 2.: Nos natura Iudaei etc.), sed sine lege. Quare fide justificari gentes [64]) nihil aliud est, quam homines, qui legem et opera ejus non faciunt, qui non circumciduntur, non sacrificant etc. justificari et accipere Spiritum sanctum. Per quid? Non per legem et opera ejus, quia legem non habent, sed gratis, nihil plane accedente, quam solo auditu evangelii. Sic Cornelius [65]) et amici ipsius, quos ad se vocaverat, nihil

---

63) Vocabulum gentium. 64) Fide justificari gentes. 65) Cornelius.

faciunt, nec spectant opera praecedentia, et tamen, quotquot adsunt, accipiunt Spiritum sanctum. Solus Petrus loquitur, ipsi sedentes nihil agunt, non cogitant de lege, multo minus eam faciunt, non sacrificant, non sunt solliciti de suscipienda circumcisione, sed tantum intenti sunt in os Petri. Is sua praedicatione attulit illis in cor Spiritum sanctum etiam visibiliter. Loquebantur enim linguis, et magnificabant Deum.

Sed posset aliquis hoc cavillari: Quis novit, an fuerit Spiritus sanctus? Cavilletur sane, certe Spiritus sanctus sic perhibens testimonium non mentitur, sed per hoc indicat se habere gentes pro justis, et nulla alia re justificans eas, quam per solam vocem evangelii, vel auditum fidei in Christum, et in actis cernere est, quam vehementer ex illa re inaudita admirati sint Iudaei. Fideles enim ex circumcisione, qui cum Petro venerant Caesaream, videntes in domo Cornelii donum Spiritus sancti etiam in gentes effusum obstupescebant. Item qui erant Hierosolymis, expostulabant cum Petro [66]), quod ad viros praeputium habentes intrasset, et cum illis manducasset. Cum vero audissent a Petro rem ordine, ut gesta erat cum Cornelio, narrari, mirabantur, et glorificabant Deum, dicentes: Ergo et gentibus Deus dedit salutem.

Ea igitur vox et fama Deum dare salutem etiam gentibus primum non solum intolerabilis, sed maximum quoque scandalum fuit etiam credentibus Iudaeis, quod facile non potuerunt vincere. Habebant enim hanc praerogativam prae cunctis gentibus, quod erant po-

---

66) Act. 11.

pulus Dei. Eorum erat adoptio, gloria, cultus etc. Rom. 9. Deinde magno labore exercebant sese in justitia legis, laborabant tota die, portabant pondus diei et aestum. Insuper habebant quoque promissiones de servata lege. Ideo non potuerunt non murmurare contra gentes [67]), et dicere: Ecce gentes subito veniunt, sine aestu et pondere, et habent eandem justitiam et Spiritum sanctum sine labore, quem nos per laborem, diei aestum et pondus non potuimus consequi. Laboraverunt quidem [68]), sed tantum una hora, et hoc labore plus recreati quam defatigati sunt. Quare igitur Deus vexavit nos lege, si nihil ad justitiam profuit? Nobis jugo legis diu gravatis jam praefert gentes. Nos enim, qui sumus populus Dei, vexati sumus tota die, illi vero, qui non sunt populus Dei, neque legem habent, neque unquam boni quidquam fecerunt, redduntur nobis pares.

Atque hinc coactum est summa necessitate concilium hoc apostolorum [69]) Hierosolymis, ut animi Iudaeorum sedarentur, qui, quanquam in Christum credebant, tamen pertinacissime haerebat haec opinio in cordibus ipsorum legem Mosi servandam esse. Ibi Petrus sua experientia illis sese opponit, dicens: Si eandem gratiam dedit gentibus Deus, sicut et nobis, qui credidimus in dominum Iesum Christum, ego quis eram, qui prohibere possem Deum? Item Deus, qui novit corda, testimonium perhibuit gentibus, dans eis Spiritum sanctum, sicut et nobis, et nihil discrevit inter nos et illos, fide purificans corda eorum. Nunc ergo quid tentatis Deum, ut imponatur jugum super

---

67) Murmuratio Iudaeorum contra gentes. 68) Matth. 20. 69) Concilium apostolorum.

cervices discipulorum, quod neque nos neque patres nostri portare potuimus etc. His verbis [70]) Petrus semel evertit totam legem, quasi dicat: Nos non volumus servare legem, quia non possumus, sed per gratiam domini nostri Iesu Christi credimus nos salvari, quemadmodum et illi. Sic Petrus totus in isto argumento hic versatur, Deum eandem gratiam dedisse gentibus, quam Iudaeis, quasi dicat: Ego cum praedicarem Cornelio, propria experientia didici sine lege donari Spiritum sanctum gentibus [71]), solo auditu fidei, ideo nullo modo gravandae sunt lege. Deinde cum constet neque nos neque patres nostros posse praestare legem, oportet et vos abjicere opinionem, quod per legem contingat justitia et salus. Hocque paulatim fecerunt Iudaei, qui crediderunt, impii vero hac praedicatione plus offensi, tandem prorsus indurati sunt.

Commendatio libri acto. apost.

Sic in actis invenies glossam, experientiam et conciones apostolorum, deinde etiam exempla pro isto argumento contra hanc pertinacissimam opinionem justitiae legalis. Ac propter hanc causam plus diligere et diligentius legere hunc librum debemus, quod firmissima testimonia continet, quae certo consolari et erigere nos possunt contra papistas, Iudaeos nostros, quorum abominationes et larvas impugnamus et damnamus doctrina nostra, ut Christi beneficia et gloriam illustremus. Hi quanquam nihil firmi habent, quod

70) Act. 15. 71) Auditu fidei dari Spiritum sanctum.

nobis opponant (Iudaei enim poterant opponere apostolis, quod divinitus accepissent legem et totum cultum), tamen non minori pertinacia conantur defendere suas impias traditiones et abominationes, quam Iudaei suam legem a Deo traditam, hoc maxime urgentes, quod in loco episcoporum sedeant, quod potestatem habeant regendi ecclesias. Hoc ideo faciunt, ut nos in servitutem redigant, atque nobis hoc extorqueant, nos non sola fide, sed fide informata caritate justificari. At nos opponimus illis librum actorum, ut illum legant, et res gestas in eo considerent; tum invenient hanc esse summam et argumentum hujus libri [72]), nos sola fide in Christum sine operibus justificari, solo auditu fidei Spiritum sanctum dari ad vocem evangelii, non ad vocem vel opus legis.

Quare ita docemus: Etiamsi, o homo, jejunes, eleemosynam des, honore afficias parentes, obedias magistratui, subditus sis hero etc., tamen per haec non justificaris. Ista vox legis „honora parentes“, vel alia, audita aut facta, non justificat. Quid tum? Audire vocem sponsi, audire sermonem fidei, is sermo auditus justificat. Quare? Quia affert Spiritum sanctum, qui justificat. Ex his satis intelligi potest, quod sit discrimen inter legem et evangelium [73]). Lex nunquam affert Spiritum sanctum, ergo nec justificat, quia solum docet, quid nos facere debeamus. Evangelium vero affert Spiritum sanctum, quia docet, quid accipere debeamus. Ideo lex et evangelium duae prorsus contrariae doctrinae sunt. Statuere ergo justitiam in lege est simpliciter luctari contra evangelium. Nam

---

72) Argumentum libri act. apo. 73) Discrimen legis et evangelii.

Moses cum sua lege est exactor, postulans, ut nos operemur et demus, in summa, exigit a nobis. Contra evangelium non exigit, sed donat gratis, et jubet nos porrectis manibus oblata accipere. Differunt autem per contrarium exigere et donare 74), accipere et offerre, nec simul possunt existere. Nam quod datur, accipio, quod vero dono, non accipio, sed alteri offero. Itaque si evangelium est donum, et offert donum, ergo nihil exigit. Contra lex nihil donat, sed a nobis exigit, et quidem impossibilia etc.

De Cornelio Act. 10.

Hic adversarii opponunt exemplum Cornelii (de quo et magister sententiarum et Erasmus in diatribe disputant). Cornelius, inquiunt, fuit teste Luca vir bonus, justus, timens Deum, faciens eleemosynas multas populo, et deprecans Deum semper. Ergo merebatur de congruo remissionem peccatorum et Spiritus sancti missionem. Respondeo: Cornelius fuit gentilis, id quod adversarii negare non possunt. Nam verba, quae Petrus in actis cap. 10. allegat, hoc clare testantur. „Vos scitis, inquit, non esse fas viro Iudaeo intrare ad gentilem". Fuit ergo gentilis, non circumcisus, non observans legem, imo ne quidem de ea cogitans, quia nihil ad eum pertinebat, et tamen justificatur et accipit Spiritum sanctum 75). Et hoc argumentum, ut dixi, urgetur per totum librum act., scilicet, quod lex nihil cooperatur ad justitiam.

Satis sit igitur pro articulo justificationis defendendo, quod Cornelius fuit gentilis, non circumcisus,

---

74) Exigere. Donare. 75) Cornelius gentilis fide justificatus.

non servans legem. Ergo non lege, sed per auditum fidei justificatus est. Ergo Deus justificat sine lege, et per consequens lex nihil facit ad justitiam [76]). Alioqui Deus dedisset Spiritum sanctum tantum Iudaeis, qui legem habebant et faciebant, non gentibus, quae eam non habebant, multo minus faciebant. Sed contrarium est factum, donatus est Spiritus sanctus his, qui legem non habebant. Ergo manifesta experientia testatur Spiritum sanctum dari non facientibus legem. Igitur justitia non est ex lege. Hoc modo solvitur objectio adversariorum, non intelligentium veram rationem justificationis.

Hic rursus objiciunt adversarii et dicunt: Esto sane, quod Cornelius fuerit gentilis, et per legem non acceperit Spiritum sanctum, tamen, cum textus clare dicat eum fuisse justum, timentem Dei, facientem eleemosynas etc., verisimile est, quod per haec meruerit, ut postea acciperet Spiritum sanctum. Respondeo: Cornelius fuit justus et sanctus in veteri testamento [77]) propter fidem in venturum Christum, sicut omnes patres, prophetae, pii reges justi fuerunt accepto clam Spiritu sancto propter fidem venturi Christi. Sophistae autem non distinguunt inter fidem in venturum Christum et in Christum jam exhibitum. Quare si etiam mortuus fuisset Cornelius ante revelatum Christum, non damnatus fuisset, quia fidem patrum habebat, qui sola fide futuri Christi salvati sunt Act. 15. Mansit ergo gentilis, incircumcisus, sine lege, coluit tamen eundem Deum, quem patres, fide in venturum Messiam. Sed quia jam venerat Messias, necesse erat ei significari per apostolum Petrum, quod non esset exspectandus, sed jam venisset.

---

76) Lex non cooperatur ad justitiam. 77) Patres in veteri testamento sancti etc.

Et is articulus de fide in revelandum adhuc et jam revelatum Christum [78]) (ut hoc etiam obiter admoneam) scitu pernecessarius est. Nam revelato nunc Christo non possumus salvari fide in venturum Christum, sed cogimur credere eum jam venisse, implesse omnia, legem abrogasse. Ideo oportuit quoque Cornelium imbui nova fide, quod Christus jam venisset, quae antea erat eum adhuc venturum. Sic fides cedit fidei, ex fide in fidem, Rom. 1.

Errant igitur sophistae, cum dicunt pro statuendo operè congrui Cornelium operibus naturalibus rationis et moralibus consecutum esse gratiam et missionem [*]) Spiritus sancti. Nam justum et timentem Dei etc. esse, affectus sunt non hominis gentilis aut naturalis, sed spiritualis, qui jam fidem habet. Nisi enim crederet in Deum, timeret Deum, non speraret se oratione aliquid ab eo impetraturum. Ideo primum commendatur Cornelius a Luca de justitia, timore Dei, tum demum de operibus et eleemosynis commendatur. Hoc adversarii non considerant, sed tantum hanc particulam arripiunt et mordicus tenent, quod largitus sit eleemosynas pauperibus, ea enim res videtur ipsis facere pro statuendo merito congrui. Oportet autem primum personam seu arborem commendari, deinde opera et fructus [79]). Cornelius arbor bona est, quia justus, timens Dei, ergo facit bonos fructus, largitur eleemosynas, invocat Deum, et hi fructus placent Deo propter fidem. Quare angelus commendat Cor-

---

78) Fides in revelandum et jam revelatum Christum.
79) Considerande primum persona, deinde opus.
*) In edit. princip.: remissionem.

nelium de fide venturi Christi, et transfert eum ex fide venturi in fidem Christi jam exhibiti, cum dicit: „Accerse Simonem, hic dicet tibi etc.“ Sicut ergo Cornelius sine lege fuit ante revelatum Christum, ita post revelatum Christum nec legem, circumcisionem etc. suscepit, et sicut antea non servavit legem; sic nec postea. Stat ergo argumentum fortissime: Cornelius sine lege justificatus est, igitur lex non justificat.

Naaman Syrus.

Similiter Naaman Syrus procul dubio bonus et pius vir fuit (2 Regg. 5, 1 sqq.), ac veram opinionem de Deo habuit, et quanquam gentilis erat, nec pertinebat ad regnum Mosi, quod tum florebat, tamen mundatur ejus caro, revelatur ei Deus Israel, accipit Spiritum sanctum. Sic enim ait: „Vere scio, quod non sit alius Deus in universa terra, nisi tantum in Israel.“ Nihil plane facit, non servat legem, non circumciditur, sed orat tantum terrae sibi dari, quantum duo muli portare possunt. Deinde cernitur fidem in ipso non fuisse otiosam. Sic enim loquitur ad prophetam Heliseum: „Non faciet servus tuus victimam aut holocaustum diis alienis, nisi domino. Verum in hac re propitius sit dominus mihi servo tuo, cum adoravero in templo Rimmon, ingrediente domino meo rege in templum Rimmon, ut ibi adoret et innitatur super manum meam.“ Cui propheta: „Abi in pace.“ Sic ille justificatur. Hoc audiens Iudaeus rumpitur ira, et dicit: Num gentilis justificaretur non servata lege, et nobis circumcisis conferretur.

Gentes justificatae sine lege stante adhuc politia Mosi.

Itaque Deus multo ante, stante et florente adhuc

regno Mosi, indicavit se sine lege homines justificare ut certe justificavit multos reges in Aegypto, in Babylone, item Hiob [80]), et alios orientales populos, denique Ninive maxima civitas justificatur et accipit a Deo promissionem salutis, quod non sit perdenda. Per quid? Non quia audiebat et faciebat legem, sed quia credebat verbo Dei, quod propheta Ionas praedicabat. Sic enim sonant verba prophetae: „Et crediderunt Ninivitae Deo [81]), et praedicaverunt jejunium, et vestiti sunt saccis", id est, egerunt poenitentiam. Adversarii fortiter transiliunt hoc „crediderunt," et tamen tota vis in eo sita est. Non legis in Iona: „Et Ninivitae acceperunt legem Mosi, circumcisi sunt, sacrificaverunt, opera legis fecerunt, sed credentes egerunt poenitentiam in sacco et cinere.

Ista ante Christum exhibitum gesta sunt, cum adhuc regnaret fides in venturum Christum. Si igitur tum gentes justificatae absque lege acceperunt clam Spiritum sanctum, stante adhuc legis politia, cur nunc lex exigeretur ad justitiam, quae exhibito jam Christo abrogata est? Est ergo firmissimum hoc argumentum ab experientia Galatarum sumtum: „Num accepistis etc.?" Coguntur enim fateri se nihil audisse de Spiritu sancto ante praedicationem Pauli, eo autem evangelium praedicante se Spiritum accepisse.

Idem et nos hodie cogimur fateri, convicti testimonio propriae conscientiae, scilicet Spiritum non dari per legem, sed per auditum fidei [82]). Nam multi antea in papatu summo labore ac studio conabantur

---

80) Hiob. 81) Ninivitae. 82) Conscientia testatur Spiritum sanctum non dari per legem, sed per auditum fidei.

legem, statuta seu decreta patrum et traditiones papae, servare, et quidam magnis et frequentibus exercitiis vigiliarum, jejuniorum, orationum etc. sic defatigabant et perdebant corpora sua, ut postea ad nullam rem gerendam idonei essent, et hac tamen re nihil aliud efficiébant, quam quod se ipsos misere cruciabant. Nunquam huc pervenire poterant, quod tranquillam conscientiam et pacem in Christo haberent, sed perpetuo dubitabant de voluntate Dei erga se. Nunc autem cum evangelium docet, quod lex et opera non justificent, sed fides in Christum, sequitur cognitio et intelligentia certissima, conscientia laetissima et verissimum judicium de omnibus vitae generibus et rebus. Iam credens certo statuere potest papatum cum universis suis ordinibus et traditionibus esse impium, quod antea non potuit. Tanta enim caecitas regnabat in mundo [83]), ut judicaremus opera, quae homines excogitaverant, non solum sine sed etiam contra mandatum Dei, longe praestare operibus, quae facit jubente Deo magistratus, paterfamilias, praeceptor, filius, servus etc.

Debueramus profecto ex verbo Dei cognoscere papistarum ordines, quos solos nominabant sanctos, esse impios, cum nullum prorsus mandatum Dei aut testimonium in sacris literis exstet de eis, contra alia vitae genera, quae habent verbum et mandatum Dei, esse sancta et divinitus instituta [84]). Sed tam horribilibus tenebris immersi tum eramus, ut plane de nulla re recte potuerimus judicare. Iam vero coruscante evangelii luce omnia vitae genera in mundo sub

83) Caecitas regni papistici. 84) Vitae genera a Deo ordinata cte.

certo et infallibili judicio nostro sunt. Pronuntiamus ex verbo Dei certam sententiam, vitae genus servorum [85]), quod coram mundo est vilissimum, longe acceptius esse Deo, quam omnes ordines monachorum, quia servorum statum approbat, commendat et ornat Deus suo verbo, non item monachorum. Ideo hoc argumentum ab experientia ductum et apud nos maxime valere debet [86]). Nam etiamsi alii alia opera et ea multa et gravia faciebant in papatu, tamen nunquam potuerunt esse certi de voluntate Dei erga se, sed semper dubitaverunt, nunquam potuerunt pervenire ad cognitionem Dei sui, vocationis suae, nunquam senserunt testimonium Spiritus in cordibus suis. Iam vero lucente veritate evangelii, ex solo auditu fidei de istis omnibus certissime erudiuntur [87]).

Haec non frustra tam copiose dico, quia valde exiliter sonat, quod ad solum auditum fidei Spiritus sanctus detur nobis [88]), quodque prorsus nihil aliud a nobis exigatur, quam quod ab omnibus actionibus nostris desistamus, et tantum audiamus evangelium. Humanum cor non intelligit neque credit tantum pretium, scilicet Spiritum sanctum, solo auditu fidei dari, sed sic colligit: Magna res est remissio peccatorum, liberatio a peccato et morte, donatio Spiritus sancti, justitia et vita aeterna, ideo oportet te aliquid magni praestare, ut ista inaestimabilia dona consequaris. Hanc opinionem approbat et exaggerat in corde dia-

85) Servorum vitae genus. 86) Argumentum ab experientia. 87) Certitudo credentium. 88) Per quid detur Spiritus sanctus.

bolus. Itaque cum audit ratio: Tu nihil potes facere pro consequenda remissione peccatorum, sed tantum debes audire verbum Dei, statim reclamat et dicit[89]): Ah tu nimis exilem et contemtam facis remissionem peccatorum etc. Sic magnitudo doni facit, ut illud non accipiamus, et quia gratis offertur tantus thesaurus, ideo contemnitur.

Sed oportet nos omnino hoc discere, quod gratis ad solum auditum fidei detur remissio peccatorum, Christus, Spiritus sanctus, non obstantibus etiam maximis peccatis et demeritis nostris, neque videndum est, quanta res donetur, et quam nos indigni simus, alioqui magnitudo rei et indignitatis nostrae absterrebit nos, sed cogitandum est, quod Deo placeat hoc inenarrabile donum gratis et indignis nobis dare[90]), ut Christus ait Luc. 12 (v. 32.): „Noli timere, pusille grex, placuit enim patri vestro, dare (dare, *inquit*) regnum." Quibus? Vobis indignis, qui estis pusillus grex. Si ergo parvus sum, et res magna, imo maxima est, quae donatur, oportet me cogitare, etiam magnum et solum magnum esse eum, qui dat. Si ille offert et vult dare, non considero meum peccatum et indignitatem, sed paternam voluntatem ejus erga me, qui dat, et magnitudinem doni cum gaudio accipio, et laetus ac gratus sum pro dono inenarrabili, gratis per auditum fidei et indigno dato.

Hic stulta ratio iterum offenditur, et reprehendit nos[91]), dicens: Quod docetis homines prorsus nihil debere facere pro tam immenso dono consequendo,

---

89) Disputatio humanae rationis. 90) Quibus datur regnum coelorum. 91) Quid adversarii nobis opponant.

quam audire verbum, hoc videtur vergere in maximum contemtum gratiae, et homines securos, languidos et stertentes reddere, ut remittant manus, et prorsus nihil boni operentur; ideo non expedit hoc praedicare, neque est verum, sed homines urgendi sunt, ut laborent, sudent et exerceant se ad justitiam, et tum consequentur hoc donum. Hoc idem objecerunt olim Pelagiani christianis, sed audi, quid Paulus hic dicat: Non ex laboribus et sudoribus, non ex operibus legis, sed ex auditu fidei accepistis Spiritum sanctum. Audi denique ipsum Christum [92]), quid respondeat Marthae vehementer sollicitae et aegre ferenti, quod soror Maria assidens ad pedes Iesu ac audiens sermonem illius relinqueret se solam ministrare. „Martha, inquit, sollicita es, et turbaris erga plurima, unum est necessarium, Maria bonam partem elegit, quae non auferetur ab ea". Christianus ergo fit non operando, sed audiendo [93]). Quare qui sese exercere vult ad justitiam, primum exerceat se audiendo evangelio, hoc audito et concepto laetus agat gratias Deo, et tum se exerceat bonis operibus, quae sunt in lege praecepta, ita ut lex et opera sequantur auditum fidei. Tum poterit secure ambulare in luce, quae est Christus, et certo eligere et facere opera non hypocritica, sed vere bona, quae sciat Deo placere et ab eo praecepta esse, et contemnere omnes larvas electitiorum operum.

Adversarii existimant fidem omnino rem levem et nihili esse, per quam Spiritus concipitur, sed quam difficilis et ardua res sit, experior ego, et omnes qui mecum serio amplectunctur eam. Statim dicitur

92) Luc. 10. 93) Christianus fit audiendo etc.

… d non tam fa- bolus. Itaque cum audit ratio: Tu … netur, ac dicitur. pro consequenda remissione pecc… agnum Dei immola- debes audire verbum Dei, stat… de, ut hoc vere etiam Ah tu nimis exilem et cor… vocavit auditum fidei peccatorum etc. Sic ma… parum interest), hoc est, non accipiamus, et qui… audiens credas, ut verbum non rus, ideo contemnitur. … audiatur a te, et penetret in

Sed oportet no… tunc vere est auditus fidei, per ad solum auditur… sanctum; eo accepto postea Christus, Spiritu… carnem tuam. ximis peccati… experiuntur, quam libenter vellent plena fide est, quanto … tenere, et evellere opinionem legis et alioqui m… propriae, sed sentiunt luctam in carne resi- rebit no… omni vi Spiritui [95]). Nam ratio et caro sim- inenar… volunt cooperari. Hoc „oportet circumcidi et ut C… legem" non potest nobis penitus eximi, sed le… manet in cordibus omnium piorum. Ideo perpetua est re… lucta cum auditu fidei et operibus legis, quia con- scientia semper remurmurat et cogitat: Nimis faci- lem hanc viam esse, quod ex solo auditu verbi pro- mittitur justitia, Spiritus sanctus et salus aeterna. Sed tenta serio et experire, quam facile sit audire verbum fidei [96]). Magnus quidem est, qui dat, deinde magna dat volens et simpliciter, ac nemini exprobrat, sed tua capacitas difficilis et fides infirma est, faciens tibi luctam, ut oblatum donum non possis accipere. Sed remurmuret sane conscientia, et recurrat subinde (hoc oportet), tamen tu tantisper perdura et consiste,

---

94) Auditus fidei. 95) Lucta carnis contra spiritum in … Audire verbum fidei.

...d oportet vincas. Sic crescente fide paula-
... illa opinio justitiae legis, sed hoc sine
... fieri non potest.

...is, ut cum Spiritu coeperitis,
...nc carne consummamini.

...lute hoc argumento, scilicet quod Spiritus
...tur per opera legis, sed per auditum fidei, in-
...it jam exhortari et deterrere a duplici periculo seu damno. Primum est: „Sic amentes estis, ut cum Spiritu coeperitis, nunc carne consummamini." Alterum sequitur: „Tanta passi estis frustra etc.", et ista sunt rhetorica, scilicet deterrere a periculis et damnis, et rursum persuadere, ab utili, honesto et facili. Dicit ergo: „Spiritu coepistis"[97]), hoc est, vestra religio erat pulcherrime incepta et instituta, ut et infra dicit: „Currebatis bene etc." Quid fit? Iam vultis carne consummari, imo carne jam consummamini.

Paulus hic opponit Spiritum et carnem. Non appellat carnem[98]), ut supra quoque monui, libidinem, passiones belluinas, seu appetitum sensitivum, quia hoc loco non disputat de libidine aut de aliis concupiscentiis carnis, sed de remissione peccatorum, de justificanda conscientia, de paranda justitia coram Deo, de liberatione a lege, peccato, morte, et tamen hic dicit, quod deserto Spiritu jam consummentur carne. Itaque caro est ipsa justitia, sapientia carnis ac cogitatio rationis, quae per legem conatur justificari. Quidquid ergo optimum ac praestantissimum est in homine, Paulus vocat carnem, hoc

97) Spiritu incipere. 98) Caro quid in Paulo significet.

est, summam sapientiam rationis et ipsam justitiam legis.

Et considerandus est iste locus propter calumniatores papistas, qui eum detorquent contra nos, dicentes nos sub papatu Spiritu coepisse, jam vero ductis uxoribus carne consummari, quasi vero spiritualis vita sit coelibatus, aut non habere uxorem, et interim nihil impediat spiritualem vitam, si quis uno scorto non contentus habeat plura. Homines sine mente sunt, qui non intelligunt, quid Spiritus vel caro sit[99]). Spiritus est, quidquid in nobis geritur per Spiritum, caro, quidquid in nobis geritur secundum carnem extra Spiritum. Quare omnia officia christianorum, ut diligere uxorem, alere liberos, regere familiam, honore afficere parentes, obedire magistratui etc., quae ipsis saecularia et carnalia sunt, sunt fructus Spiritus. Non distinguunt homines caeci res, quae *bonae* creaturae Dei sunt, a vitiis.

Considerandum est et hoc, quod Paulus dicit Galatas coepisse spiritu. Ibi addere debebat active: Nunc carne consummatis, hoc non facit, sed passive dicit: „Carne consummamini." Adeo justitia legis, quam Paulus hic carnem vocat, non justificat, ut hi, qui post acceptum Spiritum per fidei auditum ad eam deficiunt, ea consummentur, hoc est, finiantur et prorsus perdantur. Itaque qui docent[100]) legem esse faciendam hoc fine, ut homines per eam justificentur, hi, dum volunt consulere conscientiis, maxime eis nocent, dum eas justificare volunt, damnant. Semper

---

99) Spiritus, Caro. 100) Pseudoapostolorum doctrina.

autem oblique petit Paulus pseudoapostolos. Hi enim urgebant legem, dicentes: Fides in Christum sola non tollit peccatum, non placat iram Dei, non justificat, itaque si illa beneficia consequi vultis, non debetis *tantum* credere in Christum, sed simul etiam legem servare, circumcidi, ferias agere, sacrificare etc. Hoc facientes liberi eritis a peccato, irà Dei etc. Imo hoc ipso, ait Paulus, statuitis injustitiam, provocatis iram Dei, peccatum peccato additis, a gratia excidītis, et eam abjicitis, Spiritum exstinguitis, et una cum discipulis vestris carne consummamini. Hoc primum periculum est, a quo deterret Galatas, ne scillcet, si per legem justificari quaerant, Spiritum amittant, et optima principia pessimo fine perdant.

Tanta passi estis frustra?

Alterum periculum seu damnum est[1]: „Tanta passi estis frustra?" quasi dicat: Non solum considerate, quam pulchre coeperitis, et quam miserabiliter bona initia et cursum optime inceptum amiseritis, item quod non solum defeceritis a primitiis et fructibus Spiritus, relapsi in ministerium peccati et mortis, et in tristem ac miseram servitutem legis, sed etiam hoc considerate, quod multa passi estis propter evangelium et Christum, scilicet, rapinam bonorum, blasphemias et contumelias, pericula corporis et vitae etc. Omnia apud vos erant in pulcherrimo cursu et successu, recte docebatis, sancte vivebatis, et constanter pro nomine Christi mala patiebamini. Iam vero periit tam doctrina quam fides, tam actio quam passio, tam Spiritus quam fructus ipsius in vobis.

1) Alterum periculum, a quo deterret Paulus.

Ex his satis constat, quid incommodi afferat justitia legis seu propria, nempe quod fidentes ea semel amittant incomprehensibilia bona etc. Porro res valde miseranda est [2]), tam cito et facile aliquem amittere tantam gloriam et fiduciam conscientiae erga Deum etc., item, tam multas et graves passiones ac pericula rerum, uxoris, liberorum, corporis et vitae perferre; et tamen illa omnia otiose et frustra perferre. Et ex his duobus locis posset aliquis ἐγκώμιον justitiae legis seu propriae scribere, et in immensum amplificare, si per partes declarare vellet, quid Spiritus sit, quo coeperunt, deinde quae, quantae et quot passiones fuerint, quas propter Christum pertulerunt. Sed ista nulla possunt explicari rhetorica, quia res maximae sunt, de quibus hic agit Paulus, videlicet gloria Dei, victoria mundi, carnis et diaboli, justitia et vita aeterna, et econtra peccatum, desperatio, mors aeterna et infernus, et tamen in momento amittimus illa inaestimabilia dona, et haec horribilia et nunquam desitura mala acquirimus, hocque auctoribus falsis magistris, cum vos transferunt ab evangelii veritate in erroneam doctrinam, idque faciunt non solum facile, sed etiam magno praetextu pietatis.

Si tamen frustra.

Correctio est, qua mitigat superiorem objurgationem paulo duriorem, hocque facit ut apostolus [3]), ne nimium perterrefaciat Galatas. Objurgat quidem, sed sic, ut tamen semper oleum juxta infundat, ne eos ad desperationem adigat. Dicit ergo: „Si tamen

2) Quae incommoda sequantur ex justitia legis seu propria. 3) Officium apostoli.

frustra", quasi dicat: Non omnino abjeci spem de vobis. Si vero sic velletis, deserto Spiritu carne consummari[4]), hoc est, justitiam legis sequi, ut coepistis, tum scitote omnem vestram gloriam et fiduciam in Deo inanem, et omnes passiones vestras frustraneas esse. Oportet autem me paulo durius vobiscum loqui, causam vehementius exaggerare et vos acerbius objurgare, praesertim cum magnitudo rei hoc postulet, ne putetis nihil aut parum referre, si rejecta Pauli doctrina audiatis et suscipiatis aliam. Non tamen praecido vobis omnem spem, si modo resipiscatis, quia immundi, infirmi et hulcerosi pueri non sunt abjiciendi, sed curandi et fovendi diligentius quam validi. Sic Paulus, ut expertus medicus, fere totam culpam transfert in pseudoapostolos, hujus pestiferi morbi auctores. Contra Galatas satis molliter tractat, ut hac lenitate eos sanet. Debemus ergo et nos exemplo Pauli[5]) ita arguere infirmos, ita curare et tollere morbum ipsorum, ut interim eos etiam consolemur, ne, si durius a nobis tractentur, desperent.

Qui igitur subministrat vobis Spiritum, et operatur virtutes in vobis, ex operibus legis, an ex auditu fidei?

Argumentum hoc ab experientia Galatarum sumtum adeo delectat apostolum[6]), ut, postquam increpavit et deterruit eos a duplici incommodo, idem nunc repetat, et quidem cum augmento, dicens: „Qui subministrat etc.", hoc est, non solum accepistis Spiritum ex auditu fidei, sed omnia, quae cognovistis et ope-

4) Carne consummari. 5) Exemplum Pauli imitandum. 6) Argumentum ab experientia repetit Paulus.

rati estis, ex auditu fidei habetis, quasi dicat: Non satis fuit Deum semel dedisse vobis Spiritum, sed idem Deus semper suppeditavit et auxit dona Spiritus, ut semel eo accepto semper cresceret et efficax esset in vobis Spiritus. Ex his satis constat Galatas fecisse miracula vel saltem praestitisse virtutes, hoc est, fructus fidei, quos veri discipuli evangelii praestare solent, quia alibi dicit apostolus regnum Dei non esse in sermone, sed in virtute [7]). Virtus autem est non solum posse loqui de regno Dei, sed etiam re ipsa ostendere, quod Deus sit efficax per Spiritum suum in nobis. Sic supra cap. 2. de se dicit: „Qui efficax fuit in Petro inter Iudaeos, is et in me efficax fuit inter gentes."

Cum igitur concionator sic praedicat, ut verbum non frustretur suis fructibus, sed efficax sit in auditoribus, hoc est, cum sequitur fides, spes, caritas, patientia etc., ibi Deus subministrat Spiritum, et operatur virtutes in auditoribus. Simili modo Paulus hic dicit. Deum subministrasse Spiritum Galatis, et operatum fuisse virtutes in eis, quasi dicat: Deus non solum effecit per praedicationem meam, ut crederetis, sed ut etiam sancte viveretis, multos fructus fidei faceretis et mala patere mini. Item eadem virtute Spiritus facti estis ex avaris, adulteris, iracundis, impatientibus, hostibus etc. largi, casti, mites, patientes, amantes proximorum. Hinc cap. 4. (vv. 14. 15.) testimonium ipsis praebet, quod exceperint se tanquam angelum Dei, imo tanquam Iesum Christum, quodque

7) Regnum Dei non est in sermone, sed virtute.

tam vehementer dilexerint, ut parati fuerint oculos eruere etc.

Amare autem proximum tam ardenter, ut paratus sis impendere pecuniam, rem, oculos, vitam et omnia pro *ipsius* salute, deinde patienter tolerare omnia adversa etc., certe virtutes sunt Spiritus[8]). Et istas virtutes accepistis et habuistis, inquit, antequam isti pseudodoctores ad vos venerunt, accepistis autem non ex lege, sed ex Deo, ita subministrante et quotidie augente Spiritum, ut evangelium inter vos felicissime cucurrerit docendo, credendo, operando et tolerando. Cum ista sciatis testimonio propriae conscientiae convicti, qui fit, quod easdem virtutes jam non praestatis, quas antea? hoc est, quod non recte docetis, pie creditis, juste vivitis, bene operamini, patienter toleratis mala? Quis denique ita corrupit vos, ut erga me tam amanter non sitis affecti, ut antea? Iam non susciperetis Paulum ut angelum Dei, ut Christum Iesum, non erueretis oculos vestros, et daretis mihi. Qui fit, inquam, quod tanto ardore amplius pro me non aemulemini, sed praeferatis nunc mihi pseudoapostolos, qui vos tam misere seducunt?

Sic hodie nobis accidit. Initio praedicationis evangelii valde multi erant, quibus nostra doctrina arridebat, ac de nobis candide et reverenter sentiebant, sequebantur praedicationem evangelii virtutes et fructus fidei. Quid fit? Subito exoriuntur fanatici spiritus, qui brevi subvertunt, quod nos longo tempore et multo sudore struxeramus, tamque infensos no-

8) Virtutes Spiritus sancti.

bis reddunt animos eorum etiam, qui antea nos vehementer amabant, et doctrinam nostram cum gratiarum actione recipiebant, ut apud illos nihil jam sit magis exosum, quam nomen nostrum. Sed hujus mali diabolus est auctor, qui contrarias virtutes[9]) operatur in suis membris, quae pugnant cum virtutibus Spiritus sancti. Debebat ergo, inquit apostolus, experientia vestra, o Galatae, vos docere illas tantas virtutes non ex operibus legis venisse. Nam ut eas ante auditum fidei non habuistis, ita neque nunc regnantibus inter vos pseudoapostolis, eas habetis.

Idem et nos hodie possumus dicere ad eos, qui jactant se evangelicos, et ex tyrannide papae liberatos esse. Num vicistis tyrannidem papae, et libertatem in Christo adepti estis per fanaticos spiritus, aut per nos, qui praedicavimus fidem in Christum? Hic si veritatem fateri volunt, coguntur dicere: Certe per praedicationem fidei; et verum est, initio praedicationis nostrae currebat doctrina de fide felicissime, corruebant indulgentiae, purgatorium, vota, missae et similes abominationes, quae trahebant secum ruinam totius papatus. Nemo poterat nos juste condemnare. Doctrina enim erat pura, erigens et consolans multas conscientias, quae diu oppressae fuerant humanis traditionibus sub papatu, qui fuit verissima tyrannis et carnificina conscientiarum[10]). Itaque multi agebant Deo gratias, quod per evangelium, quod gratia Dei tum primi praedicabamus, ex his laqueis et carnificina conscientiarum erepti essent. Coortis autem spiri-

9) Virtutes diaboli. 10) Papatus carnificina conscientiarum.

tibus, qui negatione corporalis praesentiae Christi in coena, profanatione baptismi, destructione imaginum et abrogatione omnium ceremoniarum semel evertere papatum, atque ita famam nostram obscurare volebant, mox male audire coepit doctrina nostra. Vulgo enim jactabatur professores ipsius dissentire inter se. Ea res valde multos offendit et a veritate avertit, fecitque papistis spem nos propediem interituros cum doctrina, quae sibi ipsi non constaret, seque brevi iterum recuperaturos vires, ac ad pristinam auctoritatem et dignitatem hac occasione perventuros.

Ideo quemadmodum pseudoapostoli contenderunt et vehementer urserunt Galatas, jam fide in Christum justificatos, debere circumcidi et legem Mosi servare, si a peccatis et ira Dei liberari et Spiritum consequi vellent, et tamen hac ipsa re eos plus onerabant peccatis, quia per legem non auferuntur peccata, neque Spiritus per eam datur, sed iram tantum efficit, et terrores incutit: ita hodie homines fanatici, qui voluerunt consulere saluti catholicae ecclesiae, et semel evertere ac prorsus sepelire papatum, per abrogationem ceremoniarum, destructionem imaginum et impugnationem sacramentorum, iisdem illis rebus non consuluerunt, sed plus nocuerunt ecclesiae, non everterunt, sed plus stabilierunt papatum.

Si vero communi consensu, ut coeperant, nobiscum docuissent, et diligenter ursissent articulum justificationis, quod neque legis, neque propria justitia, sed sola fide in Christum justificamur, profecto is unicus articulus paulatim, ut coeperat, evertisset papatum cum suis fraternitatibus, indulgentiis, ordinibus, reliquiis, cultibus, invocatione sanctorum, purgatorio, missis, vigiliis, votis et id genus aliis infinitis abomi-

nationibus. Sed illi omissa praedicatione fidei et justitiae christianae rem aliter tentaverunt, magno et sanae doctrinae et ecclesiarum incommodo. Ideo tale quiddam illis accidit, quod germanico proverbio dici solet: Fur dem Hamen fischen [11]). Abegerunt enim pisces, quos iam rete conclusurum erat, dum eos manibus suis prehendere voluerunt.

Quare papatus hodie labefactatur et ruit non per illos tumultus sectariorum, sed per praedicationem articuli de justificatione, qui non solum debilitavit regnum antichristi, sed etiam nos hactenus contra ipsius vim sustentavit et defendit, et nisi hoc praesidium habuissemus, jamdudum periissent sectarii, et nos una cum ipsis, et tamen adeo non agnoscunt hoc beneficium, ut pro eo, ut psalmus (109,5.) ait, quod deberent nos diligere, detrahant nobis, et infensissimis animis insectentur nos. Articulus autem justificationis [12]), qui est unicum praesidium nostrum, non solum contra omnes vires et dolos hominum, sed etiam contra portas inferorum, is est, sola fide in Christum, sine operibus nos pronuntiari justos et salvari. Si ea vera ratio est justificandi, ut certe est, aut totam scripturam solvi necesse est, tum statim sequitur, neque monachatu, neque votis, neque missis, aut ullis operibus nos justos pronuntiari. Ibi sine abrogatione ullius externae rei, sine tumultu, sine aliqua vi humana, sine ulla impugnatione sacramentorum, solo Spiritu praecipitatur papatus, neque a nobis paratur haec victoria, sed per Christum, cujus beneficium praedicamus et illustramus.

---

11) Fur dem Hamen fischen. 12) Articulus justificationis.

Et hoc, quod jam dico, res ipsa etiam testatur. Nam eo tempore, quo primum incipiebat inclinari et ruere papatus, nihil plane faciebant sectarii, neque enim poterant, sed tacebant. Contra nos nihil docebamus et urgebamus praeter articulum justificationis, qui tum solus imminuebat papae auctoritatem, et regnum ipsius devastabat. Quum autem sectarii viderent inclinari et ruere papatum, ac pisces congregari ad rete, volebant semel everso ac prorsus deleto papatu praeripere nobis gloriam, et pisces ad rete congregatos omnes pariter manibus suis prehendere, sed luserunt operam, nam non prehenderunt, sed tantum abegerunt eos. Sicut igitur pseudoapostoli paraverunt Galatis justitiam per suam doctrinam de lege observanda, ita sectarii per suos tumultus papatum everterunt. Imagines et alii abusus in ecclesia per sese corriuissent, si diligenter et pure articulum justificationis docuissent. Sed κενοδοξίᾳ agitabantur, libenter enim audissent praedicari de se, quod ipsi evertissent papatum. Ideo neglecto justificationis articulo excitarunt illos tumultus quibus nos fere oppresserunt, et papistas in suis abominationibus confirmarunt. Talem successum habet conatus noster, cum gloriam propriam, non Dei, quaerimus.

Tales tumultus et externas larvas nec papa nec diabolus metuit, sed doctrina fidei, quae praedicat solum Christum esse victorem peccati, mortis, diaboli, est ei formidabilis [13]). Ea enim destruit regnum ipsius, eaque, ut dixi, nos hodie sustentat et defendit contra omnes portas inferorum; et nisi inniteremur

---

13) Doctrinae fidei vis.

huic ancorae, cogeremur simpliciter rursus adorare papam, neque esset ulla ratio aut medium resistendi ei. Si enim me adjungerem sectariis, conscientia mea esset incerta, quia ipsi nullo jure se opponunt papae, cum suam, non Dei gloriam quaerant. Itaque nisi aliis armis essem instructus, quam ipsi, non auderem invadere papatum, multo minus praesumere, quod eum vellem devastare.

At ajunt: Papa antichristus est. Bene, sed ipse rursus opponit se habere ministerium docendi, penes se esse potestatem administrandi sacramenta, ligandi et solvendi, eamque potestatem se hereditario jure possidere, ut traditam per manus ab apostolis. Ideo externis istis tumultibus non deturbatur e sede sua sed praedicatione fidei[14]), hoc modo: Papa, ego volo tibi osculari pedes, teque agnoscere summum pontificem; si adoraveris Christum meum, et permiseris, quod per ipsius mortem et resurrectionem habeamus remissionem peccatorum et vitam aeternam, non per observationem tuarum traditionum. Si hic cesseris, non adimam tibi coronam et potentiam tuam, si non, constanter clamo te esse antichristum, et affirmo omnes tuos cultus et religiones non solum esse abnegationem, sed etiam summam blasphemiam Dei et idololatriam. Hoc sectarii non faciunt, sed tantum externa vi conantur ei auferre coronam et potentiam. Ideo conatus illorum est inanis. Hoc ante omnia agendum est, ut prodantur papae impietates et abominationes, quibus sub specie sanctitatis et religionis toti mundo imposuit etc. Si hoc fecero, videbo, quid

14) Papatus destruitur praedicatione fidei.

postea retineat. Abstuli enim nucleum, et relinquo ei putamina. Contra ipsi putamina ei auferunt, et nucleum relinquunt.

Summa, sicut ex operibus legis virtutes non sunt factae, ita ex illis operibus externis, quae sectarii urgent, nihil fit in ecclesia quam tumultus, major confusio et impedimentum Spiritus, et hoc experientia testatur. Nam ipsi papam non prostraverunt eversione imaginum et impugnatione sacramentorum, sed superbiorem reddiderunt. Spiritu autem dejectus est, et adhuc hodie dejicitur, hoc est, praedicatione fidei, quae testificatur Christum traditum pro peccatis nostris. Ibi necesse est ruere justitiam et servitutem legum papae.

Interim tamen saepe obtuli, et adhuc offero me libenter velle traditiones papae ferre, modo relinquat ipsas esse liberas, et ad eas non adstringat conscientias, ut ipsis servatis credant sese justificari, non servatis damnari. Sed hoc non facit. Nam si ad traditiones suas non adstringeret conscientias, quae esset ipsius potestas? Itaque hoc maxime agit, ut obstrictas et captivas suis legibus retineat conscientias[15]). Hinc illae voces: Non potes salvari, nisi obedias romanae sedi; hinc illa fulmina ac tonitrua in bullis: Qui ausu temerario contraire praesumserit, ille noverit se incursurum indignationem omnipotentis Dei etc. Ibi simpliciter privat omnes salute, qui non obediunt suis legibus. Contra promittit servantibus eas aeternam vitam. Ita urget nos in rete justitiae operum, quasi nemo possit justificari et salvari, nisi ob-

15) Papa quomodo exigat servari traditiones suas.

servatis legibus suis. In summa, ne verbo quidem fidei mentionem facit, sed sua tantum docet. Si vero concederet hoc, quod omnes leges ipsius nihil facerent ad justitiam coram Deo, tum vicissim concederem illi multa, sed tunc per se rueret ipsius regnum. Nam si amitteret potestatem salvandi et damnandi, nihil amplius esset papa, quam merum idolum. In summa, justitia cordis ignorat omnes leges non solum papae, sed et Mosi, quia non ex operibus legis, sed ex auditu fidei contingit vera justitia, quam sequuntur Spiritus virtutes et fructus.

Quemadmodum Abraham credidit Deo, et reputatum est illi ad justitiam.

Hactenus Paulus argumentatus est ab experientia, et hoc argumentum ab experientia sumtum vehementer urget. Vos, inquit, credidistis, et credentes fecistis miracula, et multas egregias virtutes praestitistis, ac insuper mala passi estis, quae omnia sunt effectus et operationes non legis, sed Spiritus sancti. Hoc fateri cogebantur Galatae, quia ea, quae ob oculos versabantur et sensui subjecta erant, non poterant negare. Ideo potentissimum ac clarissimum est argumentum ab experientia seu effectibus ductum in ipsis Galatis.

Iam addit exemplum Abrahae, et recitat testimonia scripturae. Primum est ex cap. 15. (v. 6.) Gene.: „Credidit Abraham Deo etc.“ Hunc locum valde hic urget, ut et Roma. 4. (v. 3.): „Si Abraham, inquit, justificatus est ex operibus legis, habet justitiam et gloriam non apud Deum, sed apud homines, quia apud Deum habet peccatum et iram. Apud De-

um autem non ideo justificatus est, quia operabatur, sed quia credidit[16]). Dicit enim scriptura: „Credidit Abraham Deo, et reputatum est illi ad justitiam.“ Hunc locum, ut dignus est, Paulus ibidem magnifice explicat et amplificat. Abraham, inquit, non infirmatus est fide, nec consideravit corpus suum emortuum, cum fere centum esset annorum, nec emortuam vulvam Sarae, nec haesitavit diffidentia ad promissionem Dei, sed confortatus est fide, dans gloriam Deo, plenissime sciens, quod, quaecunque promisit Deus, potens est et facere. Ideo reputatum est illi ad justitiam. Scriptum est autem non solum propter ipsum, quod reputatum est illi, sed et propter nos etc.

Paulus his verbis: „Credidit Abraham“, summum cultum, summum obsequium, summam obedientiam et sacrificium facit ex fide in Deum. Qui rhetor est, exaggeret hunc locum, et videbit, quod fides sit res omnipotens, quodque virtus ejus sit inaestimabilis et infinita[17]). Tribuit enim Deo gloriam, qua nihil majus ei tribui potest. Tribuere autem Deo gloriam[18]) est credere ei, est reputare eum esse veracem, sapientem, justum, misericordem, omnipotentem, in summa, agnoscere eum auctorem et largitorem omnis boni. Hoc ratio non facit, sed fides[19]). Ea consummat divinitatem, et ut ita dicam, creatrix est divinitatis, non in substantia Dei, sed in nobis. Nam sine fide amittit Deus in nobis suam gloriam, sapientiam, justitiam, veritatem, misericordiam etc.,

---

16) Unde justificatus sit Abraham. 17) Virtus fidei infinita. 18) Tribuere Deo gloriam. 19) Fides tribuit Deo gloriam.

in summa, nihil majestatis et divinitatis relinquitur Deo, ubi fides non est. Neque postulat Deus ab homine aliquid amplius, quam ut tribuat ei suam gloriam et divinitatem, hoc est, ut eum habeat non pro idolo, sed pro Deo, qui respiciat, exaudiat, misereatur, juvet etc. Hoc obtento habet suam divinitatem integram et illaesam, hoc est, quidquid cor fidele ei tribuere potest, habet, ideoque illam gloriam posse tribuere Deo est sapientia sapientiarum, justitia justitiarum, religio religionum, et sacrificium sacrificiorum. Ex his intelligi potest, quanta justitia sit fides, et per antithesin, quantum peccatum incredulitas.

Quicunque igitur credit verbo Dei, ut Abraham, justus est coram Deo[20]), quia fidem habet, quae tribuit Deo gloriam, hoc est, reddit Deo, quod ei debetur (quo modo et jura definiunt justum). Nam fides ita dicit: Ego credo tibi Deo loquenti. Quid loquitur Deus[21])? Impossibilia, mendacia, stulta, infirma, absurda, abominanda, haeretica et diabolica, si rationem consulas. Quid enim magis ridiculum, stultum et impossibile, quam cum Deus ait ad Abraham, quod accepturus sit ex sterili et jam emortua carne Sarae filium?

Sic semper Deus, cum objicit articulos fidei, simpliciter impossibilia et absurda, si judicium rationis sequi voles, objicit[22]). Certe ridiculum et absurdum videtur rationi, in coena nobis exhiberi corpus et sanguinem Christi, baptismum esse lavacrum regenerationis ac renovationis Spiritus sancti, mortuos resurgere

---

20) Iustus coram Deo. 21) Quid Deus loquatur. 22) Iudicium rationis de articulis fidei.

in extremo die, Christum filium Dei concipi, gestari in alvo virginis, nasci, pati mortem indignissimam crucis, resuscitari, sedere nunc ad dexteram patris, et habere potestatem in coelo et terra. Hinc Paulus evangelium de Christo crucifixo vocat verbum crucis[23]) et *stultitiam* praedicationis, quam Iudaei scandalosam, gentes stultam doctrinam judicent etc. Itaque ratio non intelligit audire verbum Dei et credere summum cultum esse[24]), sed ea, quae ipsa eligit et facit bona, ut vocant, intentione et propria devotione, sentit Deo placere. Ideo cum Deus loquitur, judicat verbum ejus esse haeresim et diaboli verbum, apparet enim ei esse absurdum etc.

Contra fides rationem mactat et occidit illam bestiam[25]), quam totus mundus et omnes creaturae occidere non possunt. Sic Abraham eam occidit fide in verbum Dei, quo promittebatur ei semen ex sterili et jam effoeta Sara. Huic verbo non statim quidem assentiebatur ratio in Abraham, sed certe pugnabat in ipse contra fidem, judicans ridiculum, absurdum et impossibile, quod Sara, quae jam non solum nonagenaria, sed etiam natura sterilis erat, paritura esset filium. Istam luctam profecto habuit fides cum ratione in Abraham[26]), sed fides in eo vicit, mactavit et sacrificavit rationem, acerrimum et pestilentissimum hostem Dei. Sic omnes pii, ingredientes cum Abraham tenebras fidei, mortificant rationem, dicentes: Tu ratio stulta es, non sapis, quae Dei sunt, itaque ne

23) Evangelium verbum crucis. 24) Summus cultus. 25) Fides mactat rationem. 26) Lucta fidei cum ratione in Abraham.

obstrepas mihi, sed tace, non judica, sed audi verbum Dei, et crede. Ita pii fide mactant bestiam majorem mundo, atque per hoc Deo gratissimum sacrificium et cultum exhibent.

Et ad hoc piorum sacrificium et cultum [27]) omnes omnium gentium religiones, omnia omnium monachorum et justitiariorum opera collata prorsus nihil sunt. Per hoc enim sacrificium primum mactant, ut dixi, rationem, hostem Dei omnium maximum et invictissimum, quia ratio contemnit Deum [28]), negat ejus sapientiam, justitiam, virtutem, veritatem, misericordiam, majestatem et divinitatem. Deinde per idem sacrificium tribuunt Deo gloriam, hoc est, credunt eum esse justum bonum, fidelem, veracem etc., credunt eum omnia posse, omnia verba ejus esse sancta, vera, viva, efficacia etc., quod est Deo acceptissimum obsequium. Ideo nulla major, melior aut gratior religio cultusve Deo exhiberi potest in mundo, quam fides [29]).

Contra operarii carentes fide multa quidem faciunt, jejunant, orant, sibi ipsis crucem imponunt. Quia vero his rebus existimant se placare iram Dei, et gratiam mereri, non tribuunt Deo gloriam [30]), hoc est, non judicant eum esse misericordem, veracem, servantem promissa etc., sed iratum judicem, placandum operibus, atque hoc modo contemnunt Deum, arguunt eum mendacii in omnibus suis promissis, negant Christum et omnia beneficia ejus, in summa, deturbant Deum e sede sua, et sese in locum ipsius collocant.

---

27) Sacrificium christianorum. 28) Ratio hostis Dei. 29) Commendatio fidei. 30) Increduli non tribuunt Deo gloriam.

Neglecto enim et contemto verbo Dei eligunt cultus et opera a Deo non praecepta. His Deum delectari somniant, et se pro illis mercedem recepturos ab eo sperant. Itaque rationem, atrocissimum Dei hostem, non mactant, sed vivificant, auferuntque Deo majestatem et divinitatem, et eam operibus suis tribuunt. Quare sola fides tribuit Deo gloriam, ut testatur Paulus Roman. 4. (v. 3) de Abraham. Abraham, inquit, fide confortatus dedit gloriam Deo, certissime sciens, quod, quaecunque promisit Deus, potens est et facere. Ideo reputatum est illi ad justitiam.

Iustitia christiana constat fide cordis et imputatione Dei.

Hanc particulam: „Et reputatum est illi ad justitiam" ex decimo quinto capite Gene. non frustra addit. Iustitia enim christiana duabus rebus constat, scilicet, fide cordis et imputatione Dei. Fides est quidem justitia formalis, et tamen non est satis, quia post fidem haerent adhuc reliquiae peccati in carne. Sacrificium illud fidei coepit in Abraham, sed in morte tandem consummatur, ideoque necesse est accedere alteram partem justitiae, quae eam perficit, scilicet imputationem divinam. Fides non dat Deo formaliter satis, quia est imperfecta, imo vix scintilla fidei est in nobis, quae incipit Deo tribuere divinitatem. Primitias Spiritus accepimus, nondum decimas. Deinde ratio tota non occiditur in hac vita, quod hinc apparet, quia in nobis reliqua est adhuc [31]) concupiscentia, ira, impatientia et alii fructus carnis ac infideli-

31) Reliquiae peccati in piis.

tatis. Item perfectiores etiam sancti non habent plenum et perpetuum gaudium in Deo, sed varie affecti sunt, jam tristes, jam laeti, ut de prophetis et apostolis scriptura testatur, sed talia errata non imputantur eis propter fidem in Christum, alioqui nemo salvus fieret. Concludimus ergo ex his verbis: „Et imputatum est illi ad justitiam" justitiam quidem incipere per fidem, ac per eam nos habere primitias Spiritus, sed quia fides infirma est, eam non perfici sine imputatione Dei. Quare fides justitiam incipit, imputatio perficit usque ad diem Christi.

Disputant et sophistae de imputatione, cum de acceptatione operis loquuntur, sed extra et contra scripturam, quia eam trahunt tantum ad opera. Non considerant [32]) immunditiem et internas pestes cordis, incredulitatem, dubitationem, contemtum et odium Dei, quae capitales bestiae, fontes et causae sunt omnium malorum. Sola externa et crassa illa vitia et injustitias, quae rivuli sunt procedentes ex illis fontibus, considerant. Hinc tribuunt acceptationem operibus, quod videlicet Deus acceptet opera, non quidem ex debito, sed ex congruo. Contra nos exclusis omnibus operibus, rem gerimus cum capitibus hujus bestiae quae vocatur ratio, quae est fons fontium omnium malorum. Quia ratio [33]) non timet, non diligit Deum, non confidit Deo, sed secure contemnit eum, neque minis neque promissionibus ejus movetur, non delectatur ipsius verbis et factis, sed contra Deum murmurat, irascitur ei, judicat et odit Deum, in summa, inimica est Dei, Rom. 8. (v. 7.) non tribuens ei glo-

---

32) Sophistarum caecitas. 33) Ratio humana.

riam. Hac peste (ratione) occisa, nihil essent externa et crassa peccata.

Quare primum omnium hoc agendum est, ut per fidem occidamus[34]) incredulitatem, contemtum, odium Dei, murmurationem contra judicium, iram, omnia verba et facta Dei, tum occidimus rationem. Neque enim alia re potest occidi, quam per fidem, quae credens Deo tribuit illi gloriam, non obstante, quod loquatur, quae rationi stulta, absurda et impossibilia videntur, neque obstante, quod se depingat Deus aliter, quam ratio vel judicare vel capere possit, nempe sic: Non propter observationem legis, opera aut merita tua, sed propter fidem in Iesum Christum filium unigenitum meum, natum, passum, crucifixum et mortuum pro peccatis tuis acceptabo et pronuntiabo te justum, et quod reliquum in te est peccati, non imputabo tibi. Nisi igitur ratio mactetur, et universae religiones et cultus sub coelo ab hominibus excogitati ad parandam justitiam coram Deo damnentur, justitia fidei non habet locum. Hoc audiens ratio statim offenditur, insanit, et ostendit inimicitiam suam adversus Deum, dicens: Ergo bona opera nihil sunt? Ergo frustra laboravi et portavi pondus diei et aestum? Hinc ille tumultus gentium, populorum, regum et principum adversus dominum et Christum ejus. Mundus non vult neque potest ferre sapientiam, justitiam, religiones et cultus suos argui et damnari, papa cum suis non vult videri errasse, multo minus patitur se damnari etc.

Discant igitur studiosi sacrarum literarum ex hoc dicto: „Credidit Abraham Deo, et imputatum est illi

34) Rationem occidendam esse fide.

ad justitiam" christianam justitiam proprie ac diserte sic definire[35]), quod sit fiducia in filium Dei, seu fiducia cordis per Christum in Deum. Deinde addant hanc particulam tanquam differentiam: Quae fiducia imputatur ad justitiam propter Christum. Nam (ut dixi) ista duo perficiunt justitiam christianam, scilicet fides in corde, quae est donum divinitus datum, et formaliter credit in Christum; deinde, quod Deus reputat istam imperfectam fidem ad justitiam perfectam propter Christum, in quem coepi credere. Propter hanc fidem in Christum non videt Deus dubitationem de voluntate ejus erga me, diffidentiam, tristitiam spiritus, et alia peccata, quae adhuc habeo. Donec enim vivo in carne, vere peccatum est in me. Quia vero sub umbra alarum Christi, velut pullus sub alis gallinae, protegor, et securus ago sub latissimo coelo remissionis peccatorum, quod supra me obductum est, tegit et condonat Deus reliquum peccati in me, hoc est, propter fidem, qua coepi apprehendere Christum, reputat justitiam imperfectam pro justitia perfecta, et peccatum pro non peccato, quod tamen vere peccatum est.

Sic vivimus sub velamine carnis Christi, qui est columna nostra nubis per diem, et ignis per noctem, ne Deus videat peccatum nostrum, et quanquam nos illud videamus, et propter illud terrores conscientiae sentiamus, tamen recurrentes ad Christum mediatorem et propitiatorem nostrum, per quem consummati sumus, servamur. In eo enim ut sunt omnia, ita per eundem habemus omnia, qui et omnia in nobis supplet. Hoc nobis credentibus connivet Deus ad reliquias pec-

---

35) Definitio christianae fidei.

cati in carne nostra adhuc haerentes, et vult esse tectas, quasi nullae essent. Quia, inquit, credis in filium meum, etiamsi habes peccata, tamen debent esse remissa, donec ab ipsis penitus absolvaris per mortem.

Locum hunc de justitia christiana, quem sophistae non intelligunt, nec intelligere possunt, christiani summa diligentia discant intelligere. Non autem cogitent se semel hunc posse perdiscere. Quare operam dent, ut Paulum saepe et summa diligentia legant, relegant, et prima cum postremis, imo Paulum totum cum se ipso conferant[36]), tum invenient rem sic se habere, quod istis duobus constet justitia christiana[37]), fide, quae gloriam tribuit Deo, et imputatione Dei. Fides enim, ut dixi, infirma est, ideo oportet imputationem Dei accedere, quod Deus nolit reliquum peccati imputare, nolit illud punire, aut propter illud nos damnare, sed tegere et ignoscere, tanquam nihil esset, non propter nos, nostram dignitatem vel opera, sed propter ipsum Christum, in quem credimus.

Sic homo christianus simul justus et peccator[38]), amicus et hostis Dei est. Haec contraria nulli sophistae admittunt, quia veram rationem justificandi non tenent. Hinc est, quod coegerunt homines tam diu bene operari, donec nullum plane peccatum sentirent, et hac re dederunt multis occasionem, qui cum conarentur totis viribus hoc efficere, ut toti essent justi formaliter, nec tamen possent consequi, ut verterentur in insaniam; et innumerabiles ex illis ipsis etiam, qui hujus impii dogmatis auctores fuerunt, in articulo mortis adacti sunt in desperationem, id quod et mihi

36) Theologia Pauli. 37) Christiana justitia duobus constat. 38) Christianus justus est et peccator.

accidisset, nisi Christus clementer me respexisset, et ex isto errore liberasset.

Nos contra hoc modo docemus, et consolamur afflictum peccatorem [39]): Impossibile est frater, te sic fieri justum in hac vita, ut nullum plane peccatum sentias, utque corpus tuum sit lucidum sine maculis velut sol, sed habes adhuc rugas et maculas, et tamen sanctus es. At ais: Qui possum esse sanctus, cum habeam et sentiam peccatum? Quod sentis et agnoscis peccatum, bonum est, gratias age Deo, ne despera. Est gradus ad sanitatem, cum aegrotus agnoscit et fatetur morbum suum. Sed quomodo liberabor a peccato? Accurre ad Christum medicum, qui sanat contritos corde, et salvat peccatores. Ne sequaris judicium rationis, quae dictat eum irasci peccatoribus, sed mactata ratione crede in eum. Si credis, es justus, quia tribuis ei gloriam, quod sit omnipotens, misericors, verax etc., justificas et laudas Deum, summa, tribuis ei divinitatem et omnia. Quod reliquum in te peccati est, non imputatur, sed condonatur tibi propter Christum, in quem credis, qui est perfecte justus formaliter, cujus justitia est tua, peccatum tuum est suum.

Ex his videmus unumquemque christianum esse verum sacerdotem [40]), quia primum offert et mactat suam rationem et sensum carnis, deinde tribuit Deo gloriam, quod sit justus, verax, patiens, miserator et misericors; hocque est juge illud sacrificium [41]) vespertinum et matutinum in novo testamento, vesperti-

---

39) Quomodo consolandi sint sentientes peccatum. 40) Christiani sacerdotes. 41) Iuge sacrificium novi testamenti.

num, mortificare rationem; matutinum, glorificare Deum. Sic christianus quotidie et perpetuo versatur in illo duplici sacrificio et usu ejus, et nemo satis praedicare potest pretium et dignitatem sacrificii christiani. Est itaque, ut diximus, christiana justitia [42]) imputatio divina pro justitia vel ad justitiam propter fidem in Christum, vel propter Christum. Hanc miram et incognitam rationi definitionem cum audiunt sophistae, rident, quia imaginantur [43]) justitiam esse qualitatem primo infusam, deinde in membra diffusam. Non possunt exuere cogitationes rationis, quae dictat judicium rectum et voluntatem rectam esse justitiam. Ideo donum illud inenarrabile excellit omnem rationem, quod Deus reputet et agnoscat sine ullis operibus illum justum, qui solum fide apprehendit filium suum, missum in mundum, natum, passum, crucifixum etc. pro nobis.

Res, quantum ad verba attinet, facilis est, scilicet justitiam non esse formaliter in nobis, ut Aristoteles disputat, sed extra nos, in sola gratia et reputatione divina, et nihil formae seu justitiae in nobis esse praeter illam imbecillem fidem seu primitias fidei, quod coepimus apprehendere Christum, interim tamen vere peccatum in nobis manere. Res tamen non est ludicra, sed seria et maxima, quia Christus, qui nobis datur, et quem fide apprehendimus, non fecit aliquid exile pro nobis, neque lusit, sed, ut supra dixit Paulus, „dilexit nos, et tradidit semet ipsum pro nobis, factus est pro nobis maledictum etc." Non est autem speculatio inanis, tradi Christum pro peccatis meis

42) Christiana justitia. 43) Quid sophistae vocent justitiam.

et fieri maledictum pro me, ut eripiar ex morte aeterna. Itaque apprehendere illum filium, et corde in illum credere (quod dònum Dei est) facit, quod Deus reputet illam fidem licet imperfectam pro justitia perfecta [44]). Et hic in alio prorsus mundo extra rationem sumus, ubi non disputatur, quid nos facere debeamus, quo genere operum gratiam et remissionem peccatorum mereamur, sed hic sumus in divina theologia, ubi audimus hoc evangelium, quod Christus pro nobis mortuus sit, quodque hoc credentes reputemur justi, manentibus nihilominus in nobis peccatis, et quidem graadibus.

Sic et Christus in Iohanne definit justitiam fidei [45]). „Ipse pater, inquit, amat vos." Quare amat? Non quia fuistis pharisaei, in justitia legis irreprehensibiles, circumcisi, bene operantes, jejunantes etc., sed quia ego vos elegi de mundo, nihilque fecistis, nisi „quod me amastis et credidistis, quod a patre exivi." Placuit vobis hoc objectum (ego) missum a patre in mundum, et quia hoc objectum apprehendistis, ideo amat vos pater, et placetis ei; et tamen alibi vocat eos malos, et jubet petere remissionem peccatorum. Ista ex diametro pugnant, christianum esse justum et amari a Deo, et tamen simul esse peccatorem. Deus enim non potest negare suam naturam, hoc est, non potest non odisse peccatum et peccatores, hocque necessario facit, nam alioqui injustus esset et amaret peccatum. Quomodo igitur simul vera sunt ista duo contradictoria [46]); Habeo peccatum, et sum dignissi-

---

44) Fide in Christum reputari nos justos. 45) Iustitia fidei ex cap. 16. Ioh. 46) Contradictoria vera.

mus ira et odio divino, et pater amat me? Hic nihil omnino intercedit, nisi solus mediator Christus. Pater, inquit, non ideo amat vos, quia digni estis amore, sed quia amastis me, et credidistis, quod ab eo exivi. Sic christianus manet in pura humilitate, sentiens re vera peccatum, et propter hoc agnoscens se dignum ira, judicio Dei et morte aeterna, ut humilietur in hac vita. Manet tamen simul et in pura et sancta superbia, qua sese vertit ad Christum, et per eum sese erigit contra hunc sensum irae et judicii divini, et credit non solum non imputari sibi reliquias peccati, sed etiam se amari a patre, non propter se, sed amatum Christum.

Ex his nunc constat, quo modo fides sine operibus justificet, et quo modo tamen necessaria sit imputatio justitiae. Peccata in nobis manent, quae Deus maxime odit. Ideo propter illa oportet nos habere imputationem justitiae [47]), quae nobis contingit propter Christum, qui nobis datus et a nobis fide apprehensus est. Interim ergo, donec vivimus, portamur et fovemur in gremio misericordiae et tolerantiae divinae, donec aboleatur corpus peccati, et resuscitemur novi in die illa. Tunc erunt coeli novi et terra nova, in quibus justitia habitabit. Sub hoc interim coelo peccatum et impii habitant, et pii peccatum habent. Hinc est, quod Paulus Rom. 7. conqueritur de peccato, quod in sanctis reliquum est, et tamen cap. 8. (v. 1.) dicit nihil damnationis iis esse, qui sunt in Christo Iesu. Quis conciliat illa summe pugnantia [48]),

---

47) Imputatio justitiae. 48) Pugnantia in Christo conciliantur.

quod peccatum in nobis non sit peccans, quod damnabilis non sit damnandus, quod rejectus non sit rejiciendus, quod dignus ira et morte aeterna non sit laturus poenas? Unicus mediator Dei et hominum Jesus Christus, ut Paulus ait: „Nihil damnationis est his, qui sunt in Christo Iesu."

Cognoscitis ergo, quod qui ex fide sunt, hi sunt filii Abrahae.

Ista est generalis sententia et praecipua disputatio apud Paulum contra Iudaeos[49]), quod credentes sint filii Abrahae, non nati ex ejus carne et sanguine. Hanc disputationem valde urget hic et ad Rom. 4. et 9. Haec enim erat Iudaeorum summa fiducia et gloriatio[50]): Nos semen et filii sumus Abrahae, is circumcisus fuit et servavit legem, igitur si volumus esse germani filii Abrahae, oportet nos imitari patrem etc. Fuit sane insignis gloria et magna dignitas esse semen Abrahae. Nemo enim negare potest, quod Deus locutus sit semini Abrahae et de semine Abrahae. Sed haec praerogativa nihil profuit infidelibus Iudaeis, unde et Paulus contra istud argumentum hic maxime luctatur, et detrahit Iudaeis hanc summam fiduciam, id quod ipse inprimis, ut electum organum Christi, facere potuit. Nam si nobis disputandum esset ab initio cum Iudaeis sine Paulo, parum forte contra eos efficeremus.

Sic ergo pugnat contra fiduciam illam Iudaeorum, superbe gloriantium: Nos sumus semen Abrahae. Bene. Abraham est circumcisus et servavit legem, nos idem

---

49) Disputatio Pauli contra Iudaeos etc. 50) Gloriatio Iudaeorum.

facimus. Concedo. Quid tum? Num ideo vultis es justi et salvi? Minime. Quin accedamus ad ipsu patriarcham Abraham, et videamus, qua ratione jus ficatus et salvatus sit[51]. Non certe propter egregi virtutes et sancta opera sua, non quia deseruit p triam, cognationem et domum patris sui, non quia c cumcisionem accepit et legem servavit, non quod j bente Deo immolaturus erat filium Isaac, in quo hab bat promissionem posteritatis, sed quia credidit De Ergo nulla prorsus alia re justificatus est, nisi fid Itaque si vos lege justificari vultis, multo magis ope tuit Abraham patrem vestrum lege justificari. S non potuit neque justificari, neque accipere remissi nem peccatorum et Spiritum sanctum nisi fide. Cu hoc verum sit testimonio scripturae, quid pugnat pro lege et circumcisione, et contenditis per ea cu tingere vobis justitiam et salutem; cum ipse Abrahe pater, fons et caput vestrum, de quo gloriamini, si illis, sola fide justificatus ac salvatus sit? Quid p test afferri contra hoc argumentum?

Concludit ergo Paulus hac sententia: „Qui e fide sunt, hi filii Abrahae sunt,“ generationem sa guinis vel semen carnale non facere filios Abrah coram Deo[52]), quasi dicat: De isto Abraham, q est servus Dei, quem Deus elegit, et fide justificat est, non habetur ullus filius coram Deo ex gener tione carnali, sed oportet ei dari filios coram D tales, qualis ipse fuit pater. Ipse vero est pater fid coepitque justificari et gratus esse Deo, non qu

51) Qua ratione Abraham justificatus sit. 52) Gener tionem sanguinis non facere filios Abrahae.

generare potuit, non quia habuit circumcisionem et legem, sed quia Deo credidit [53]). Ergo qui vult esse filius credentis Abrahae, oportet ut et ipse credat, alioqui non est filius electi, accepti et justificati Abrahae, sed tantum generantis, qui nihil aliud est, quam homo in peccatis conceptus, natus et constitutus, sine remissione peccatorum, sine fide, sine Spiritu sancto, ut alius homo, ergo damnatus. Tales sunt et filii carnaliter ex eo nati [54]), nihil referentes ex patre nisi carnem et sanguinem, peccatum et mortem, ergo et ipsi sunt damnati. Igitur ista gloriatio: Nos semen Abrahae sumus, inanis et inutilis est.

Hoc argumentum illustrat Paulus Rom. 9. duobus exemplis scripturae. Primum est [55]) de Ismaele et Isaac, quorum uterque erat semen et naturalis filius Abrahae, et tamen Ismael (qui aeque natus erat ex Abraham ut Isaac, imo fuisset primogenitus, si carnalis generatio aliquam praerogativam haberet, et faceret filios Abrahae) excluditur, et scriptura dicit (Gen. 21, 12.): „In Isaac vocabitur tibi semen." Secundum [56]) de Esau et Iacob, qui cum adhuc in utero materno essent, nihilque boni aut mali fecissent, dictum est (Gen. 25, 23.): „Major serviet minori, Iacob dilexi, Esau odio habui." Ergo manifestum est, quod, qui ex fide sunt, hi sint filii Abrahae.

Sed objiciat aliquis, ut Iudaei, et hodie quidam scioli, fidei vocabulum in ebraeo significare veritatem [57]), ergo male urgeri a nobis; deinde locum ex

53) Abraham credens et generans. 54) Carnales filii Abrahae quales. 55) Primum exemplum de Ismael et Isaac. 56) Alterum de Esau et Iacob. 57) Fidei vocabulum in ebraeo veritatem significare.

cap. 15. Gen. loqui de re corporali, scilicet de promissione posteritatis, ideo male eum detorqueri a Paulo ad fidem in Christum, sed simpliciter intelligendum esse de fide Abrahae, qua credebat se juxta promissionem Dei habiturum semen. Atque hinc ostendere volunt allegationes et probationes Pauli nihil concludere. Simili modo cavillari etiam possunt locum, quem Paulus infra ex Habacuc citat, qui loquitur de fide totius visionis implendae, non de fide tantum in Christum, de qua Paulus eum allegat; similiter quoque totum 11. cap. ad Ebrae. de fide et exemplis fidei. Tales vane gloriosi spiritus in his rebus laudem et persuasionem sapientiae ac doctrinae venantur, ubi maxime non deberent. Sed breviter respondeamus propter simplices ad eorum cavillationes.

Ad primam sic respondeo, fidem [58]) nihil aliud esse, quam veritatem cordis, hoc est, rectam cogitationem cordis de Deo. Recte autem de Deo cogitat et sentit sola fides, non ratio [59]). Tum autem homo recte de Deo cogitat, quando credit ipsius verbo. Cum autem extra verbum Deum ex ratione sua metiri, et ei credere vult, non habet veritatem de Deo, ideo neque recte de eo cogitare neque judicare potest, ut monachus, cum imaginatur suum cucullum, rasuram et vota placere Deo, illaque acceptare eum, et pro his donare sibi gratiam et vitam aeternam, non habet veram, sed mendacem et impiam cogitationem de Deo. Igitur veritas est ipsa fides [60]), quae recte de Deo judicat, scilicet, quod Deus nostra opera et justitias

58) Fides. 59) Fides recte sentit de Deo. 60) Veritas et fides idem significant.

non respiciat, cum simus immundi, sed quod velit nostri misereri, nos respicere, acceptare, justificare et salvare, si credamus in filium, quem misit, ut esset propitiatio pro peccatis totius mundi. Illa vere est cogitatio de Deo, et plane nihil aliud quam ipsa fides. Mea ratione non possum apprehendere, neque certo statuere, me in gratiam recipi propter Christum, sed audio hoc annuntiari per evangelium, et fide apprehendo.

Ad alteram cavillationem respondeo, Paulum recte citare locum ex cap. 15. Gen. de fide in Christum 61). Nam in omni fide debet inesse fiducia misericordiae erga Deum. Illa autem complectitur fidem remissionis peccatorum propter Christum. Nam impossibile est conscientiam exspectare aliquid a Deo, nisi primum statuat sibi Deum propitium esse propter Christum. Ideo omnes promissiones referendae sunt 62) ad primam illam de Christo, Gen. 3. (v. 15.): „Semen mulieris conteret etc." Ita etiam prophetae intellexerunt et exposuerunt. Hinc fides patrum in veteri testamento et nostra jam in novo eadem est, licet alia atque alia externa objecta accedant, id quod Pet. act. 15. (vv. 10. 11.) testatur, cum ait: „Neque nos, neque patres nostri etc., sed per gratiam domini nostri Jesu Christi credimus salvari, quemadmodum et ipsi," et Paulus 1. Corinth. 10. (v. 4.): „Patres nostri omnes biberunt de spirituali, consequente eos, petra, petra autem erat Christus", et Christus ipse Johann. 8 (v. 56.)

---

61) Paulum recte citare locum ex cap. 15. ad suum negotium. 62) Omnes promissiones referendae in illam primam Gen. 3.

de Abraham, cum ait: „Abraham exsultavit, ut videret diem meum, vidit et gavisus est.“ Haerebat tamen fides patrum in Christo venturo, ut nostra haeret jam in exhibito. Abraham suo tempore justificatus est fide futuri Christi. Si hodie viveret, justificaretur fide jam exhibiti et praesentis, sicut supra dixi de Cornelio, qui credebat primum in venturum Christum, admonitus vero a Petro credebat eum jam venisse etc. Itaque diversa tempora non mutant fidem, Spiritum sanctum, dona. Eadem enim semper voluntas et cogitatio fuit, est et erit de Christo, in praeteritis patribus, praesentibus et futuris filiis [63]). Sic et nos aeque habemus futurum Christum, et credimus in eum, ac patres veteris testamenti. Exspectamus enim eum in extremo die venturum cum gloria ad judicandum vivos et mortuos, quem jam credimus venisse ad salutem nostram. Ideo neminem offendit ista allegatio Pauli, nisi insulsos cavillatores illos.

Nobis tamen nullo modo licet ad futurum Christum redire, nisi quatenus in extremo die exspectamus eum redemtorem, qui nos liberaturus sit ab omnibus malis. Nam hoc facientes crederemus Christum nondum revelatum, sed adhuc revelandum esse, atque ita negaremus Christum et omnia ejus beneficia, negaremus Spiritum sanctum, et mendacem faceremus Deum, et ipso facto testaremur eum nondum praestitisse, quod pollicitus est, ut Iudaei faciunt.

Recte ergo, ut dixi, Paulus locum ex Gen., qui de fide Abrahae loquitur, de fide Christi citat [64]), quia omnes praeteritae promissiones inclusae fuerunt in

63) Fides patrum et nostra eadem. 64) Paulum recte citare locum ex Gen. 15. de fide in Christum.

Christum venturum. Ideo utrique cum Abraham et alii patres tum nos fide in Christum justificamur, illi fide in futurum, nos in praesentem. Disputamus enim nunc de natura et ratione justificationis, quae utrobique eadem est, sive Christus venerit, sive venturus sit. Satis ergo est Paulum ostendere, quod lex non justificet, sed sola fides, sive illa sit in venturum sive in praesentem Christum. Est et *) hodie Christus aliis praesens, aliis futurus. Credentibus praesens est, seu venit, incredulis nondum venit, neque eis prodest[65]). Hi si audiunt evangelium et credunt, fit ipsis praesens, justificat et salvat eos.

Cognoscitis ergo, quod, qui ex fide sunt, hi sunt filii Abraham.

Quasi dicat: Exclusis omnibus, ratione, lege, operibus, generatione patrum, cognoscitis ex hoc exemplo Abrahae et claro scripturae testimonio, eos esse filios Abrahae, qui ex fide sunt, sive sint Iudaei, sive gentes[66]). Non enim per legem, sed per justitiam fidei facta est promissio Abrahae, ut esset heres mundi, hoc est, ut in semine ipsius benedicerentur cunctae cognationes terrae, utque appellaretur pater gentium. Et ne hanc vocem „gentium" Iudaei falso interpretarentur de se solis, scriptura hoc cavit non simpliciter dicens „patrem gentium", sed „multarum gentium constitui te." Ergo Abraham non solum est pater Iudaeorum, sed et gentium[67]).

---

65) Christus aliis venit, aliis non. 66) Qui sint filii Abrahae. 67) Abraham pater Iudaeorum et gentium.

*) Hoc vocabulum in edit. princip. deest.

Ex his manifestum est Abrahae filios non esse carnis filios [68]), cum non sit pater gentium secundum carnem, sed filios fidei, ut Paulus Rom. 4 (v. 17.) declarat: „Patrem multarum gentium constitui te coram Deo, cui credidisti." Itaque Paulus facit duos Abraham, generantem et credentem [69]). Abraham habet filios, et est pater multarum gentium. Ubi? Coram Deo, ubi credit, non coram mundo, ubi generat. Ibi enim est filius Adae, peccator, vel si multum, operator justitiae legis, vivens secundum rationem, id est, humano more, sed hoc nihil ad credentem. Involvit igitur hoc exemplum Abrahae simul ipsam scripturam sanctam, quae dicit nos fide reputari justos. Ideo hoc argumentum duplici nomine firmissimum est, cum propter exemplum Abrahae, tum etiam propter auctoritatem scripturae.

Praevidit autem scriptura, quod ex fide justificet gentes Deus.

Ista ad superius argumentum pertinent; quasi dicat: Vos Iudaei immodice gloriamini de lege [70]), et supra modum miris laudibus vehitis Mosen, quod Deus ei locutus sit in rubo etc., ut certe Iudaei magno supercilio contra nos jactant, et, quod non semel audivi, dicunt: Vos christiani habetis apostolos, papam, episcopos etc. Nos Iudaei patriarchas, prophetas, imo ipsum Deum habemus, qui nobis locutus est in rubo, in Sinai, ubi legem nobis dedit, in templo etc. Hanc gloriam et tam praeclarum testimonium proferte pro

---

68) Abrahae filios non esse carnales, sed fidei. 69) Abraham generans et credens. 70) Gloriatio Iudaeorum.

vobis contra nos etc. Ad hoc respondet Paulus, gentium apostolus: Ista vestra jactantia et gloriatio nihil valet, quia scriptura eam praevenit, et praevidit longo tempore ante legem, quod gentes non sint justificandae lege, sed benedictione seminis Abrahae, quae ei promissa est, quadringentis et triginta annis (ut infra dicit Paulus), antequam lex daretur, et eam benedictionis promissionem Abrahae factam lex lata tot annis post non potuit infirmare et antiquare, sed manet firma et manebit perpetuo. Quid ad hoc dicere possunt Judaei?

Hoc argumentum ex certo tempore sumtum firmissimum est [71]. Promissio benedictionis est data Abrahae quadringentis et triginta annis, antequam populus Israel legem accepit. Nam dictum est Abrahae: „Quia credidisti Deo et dedisti ei gloriam, ideo eris pater multarum gentium." Ibi Abraham promissione Dei constituitur pater multarum gentium, et donatur ei hereditas mundi in filios, antequam lex fuit. Quid ergo jactatis, o Galatae, vos remissionem peccatorum consequi, filios fieri, et hereditatem accipere per legem, quae longo intervallo secuta est promissionem, nempe quadringentis et triginta annis?

In baptismo est promissio salutis: „Qui crediderit etc." Hic si aliquis (ut hodie fanatici spiritus) negaret infanti, cum primum baptisatur, donari justitiam et salutem, elusa ad hunc modum promissione, quod ea tum valeret, cum homo ad usum rationis pervenisset, et jam bene operari posset, et bene operando hoc consequi, quod in promissione proponitur, item

---

71) Argumentum ex certo tempore.

baptismum non esse signum voluntatis Dei erga nos, sed tantum notam, quae discernit fideles ab infidelibus etc., is plane detraheret baptismo salutem, et eam tribueret operibus. Sic per omnia pseudoapostoli et discipuli ipsorum faciebant[72]. Legem et ejus gloriam immodice praedicabant, promissionem autem Abrahae factam quadringentis triginta annis ante legem praeteribant et contemnebant, non volentes cognoscere Abraham, de quo tamen, ut de patre totius gentis gloriabantur, adhuc incircumcisum, et tot saeculis ante legem viventem, nulla alia re quam sola fide justificatum esse, ut scriptura Gene. 15. cap. (v. 6.) clarissime testatur: „Credidit Abraham Deo etc."; postea jam eo propter fidem reputato justo mentionem facit circumcisionis cap. 17. (v. 10.), cum ait: „Hoc est pactum meum, quod observabitis inter me et vos etc." Hoc ergo argumento Paulus convincit pseudoapostolos fortissime, et ostendit clarissime Abraham justificatum esse fide sine et ante circumcisionem, et quadringentis et triginta annis ante legem[73]. Hoc idem argumentum tractat ad Rom. 4., scilicet justitiam reputatam esse Abrahae ante circumcisionem, eumque, adhuc praeputiatum, fuisse justum, ergo multo magis ante legem.

Scriptura ergo, inquit Paulus, bene praevidit et praeoccupavit istas vestras glorias et jactantias justitiae legis et operum. Quando? Ante circumcisionem et legem, quia quadringentis et triginta annis lex lata est post promissionem ubi Abraham non solum sine et ante legem justificatus, sed etiam mortuus et sepul-

---

72) Error pseudoapostolorum. 73) Abraham justificatus est ante circumcisionem, et 430 annis ante legem.

tus fuit; et justitia ejus sine lege non solum usque ad legem floruit, sed etiam usque ad finem mundi florebit. Si igitur pater totius gentis judaicae sine lege et ante legem justificatus est, multo magis filii eadem ratione, qua pater, justificantur. Ergo ex fide, non lege est justitia.

Praenuntiavit Abrahae: „Benedicentur in te omnes gentes."

Istas praeclaras et magnificas sententias: „Credidit Abraham etc.", „constitui te patrem etc." et similes, quae fidem maxime commendant, et promissiones spiritualium rerum continent, Iudaei non solum obiter percurrunt, sed etiam cavillantur et depravant suis stultis et impiis glossis[74]). Sunt enim excaecati et indurati, ideo non vident in his locis agi de fide erga Deum et de justitia coram Deo. Eadem perversitate eludunt et hunc insignem de benedictione spirituali locum: „Benedicentur in te omnes gentes", quia dicunt benedicere idem esse, quod laudare, bene precari et gloriosum esse coram mundo etc. Hoc modo benedictum pronuntiant Iudaeum, qui de semine Abrahae natus est, benedictum proselytum, qui colit Deum Iudaeorum, et se eis adjungit. Putant ergo benedictionem nihil aliud esse, quam laudem et gloriam in hoc mundo, quod aliquis possit gloriari se de stirpe et familia Abrahae ortum esse[75]). Sed hoc est depravare, non enarrare sententias scripturae. Paulus definit et constituit nobis in conspectum per ista verba:

---

74) Iudaeos depravare sententias scripturae. 75) Iudaei quid vocent benedictionem.

„Credidit Abraham Deo", credentem, justum, habentem promissionem et spiritualem Abraham, qui non sit in errore et veteri carne, qui non sit natus ex Adam, sed ex Spiritu sancto, et de hoc Abraham renovato per fidem et renato per Spiritum sanctum loquitur scriptura, et annuntiat eum fore patrem multarum gentium; item, dandas ei in hereditatem omnes gentes, cum dicit: „Benedicentur in te omnes gentes."

Hoc vehementer urget Paulus ex scriptura, quae sit Genes. 15. (v. 6.): „Credidit etc." Scriptura igitur Abrahae non tribuit justitiam, nisi credenti, et loquitur de tali Abraham, qualis est coram Deo. Itaque talibus sententiis scripturae depingitur novus Abraham [76]), separatus a conjugio, lecto et generatione carnali, et constituitur qualis est coram Deo, scilicet credens, qui per fidem justificatur, cuique credenti promittit Deus: „Eris pater multarum gentium etc.", item: „Benedicentur in te omnes gentes." Hoc vocat Paulus scripturam praevenire et conculcare omnes glorias et jactantias Iudaeorum de lege, quia hereditas gentium data est Abrahae non per legem et circumcisionem, sed longe ante illa per solam fidei justitiam.

Ideo gloriatio Iudaeorum inanis est, quod inde benedicti volunt dici, quod semen et filii Abrahae sunt. Est quidem insignis praerogativa et gloria coram mundo, semen Abrahae esse [77]), Rom. 9. sed non item coram Deo. Quare Iudaei hunc locum de benedictione impie depravant, cum de carnali benedictione

---

76) Novus Abraham. 77) Gloria est semen Abrahae esse.

tantum exponunt, et vim faciunt scripturae, quae manifestissime loquitur de benedictione spirituali coram Deo; neque aliter intelligi potest et debet. Est igitur haec sententia: „Benedicentur in te“ 78). In quo te? In te Abraham credente, vel, in fide tua, vel, in illo Christo (semine tuo) futuro, in quem credis, benedicentur, inquam, omnes gentes, hoc est, omnes gentes erunt filii tui benedicti, quemadmodum tu benedictus es, sicut scriptum est: „Sic erit semen tuum.“

Ex hoc sequitur benedictionem et fidem Abrahae eandem esse, quae nostra est 79), Christum Abrahae eundem esse, qui noster est, Christum aeque pro peccatis Abrahae mortuum esse, ac pro nostris, Iohann. 8. (v. 56.): „Abraham vidit diem meum, et gavisus est.“ Omnia ergo sunt eadem. Ideo nequaquam concedendum est Iudaeis, ut extenuent et depravent vocabulum benedictionis. Ipsi per velum scripturam inspiciunt, ideo non considerant, quid aut de qua re in promissionibus factis patribus agatur, id quod nobis maxime observandum est 80), tuncque videbimus Deum cum patriarcha Abraham loqui, non de lege aut de agendis, sed de credendis, hoc est, Deum loqui cum eo de promissionibus, quae fide apprehenduntur. Quid facit Abraham? Credit illis promissionibus. Quid facit Deus Abrahae credenti? Fidem imputat illi ad iustitiam, et addit insuper plures promissiones: „Ego sum protector tuus“, „benedicentur in te etc.“, „eris pater multarum gentium“, „sic erit semen tuum.“ Haec argu-

---

78) Benedicentur in te. 79) Abrahae fides et nostra eadem. 80) Diligenter observandum, quid proponatur nobis in promissionibus.

menta sunt invicta, quae nemo potest cavillari, si diligenter et serio scripturae loci considerentur.

Igitur qui ex fide sunt, benedicentur cum fideli Abraham.

Emphasis et tota vis est in particula „cum fideli Abraham.“ Manifeste enim distinguit Abraham ab Abraham, ex una et eadem persona faciens duas, quasi dicat: Alius est Abraham operans, alius credens[81]). Cum operante nihil nobis est negotii. Nam si ex operibus justificatus est, habet gloriam, sed non apud Deum. Glorientur sane Iudaei de generante illo Abraham, qui est operator, circumcisus, et servat legem. Nos gloriamur de Abraham fideli, de quo scriptura pronuntiat, quod per fidem suam reportarit benedictionem justitiae, non solum pro se, sed in omnes, qui credunt, quemadmodum ipse, sicque mundus promittitur Abrahae credenti. Ergo totus mundus benedicitur, hoc est, accipit imputationem justitiae, si crediderit ut Abraham.

Quare benedictio nihil aliud est, quam promissio evangelii, et benedici omnes gentes[82]) est omnes gentes benedictionem audire, vel, benedictionem spiritualem, hoc est, divinam promissionem praedicari et dispergi per evangelium in omnes gentes. Et ex hoc loco prophetae hauserunt multas prophetias intellectu spirituali[83]), ut Psal. 2. (v. 8.): „Postula a me, et dabo tibi gentes hereditatem tuam, et possessionem tuam terminos terrae“, et Psal. 19. (v. 5.): „In om-

81) Abraham operans et credens. 82) Benedici omnes gentes. 83) Prophetae diligenter expenderunt promissiones patribus factas.

nem terram exivit sonus eorum etc." Summa, omnes prophetiae de regno Christi et de divulgando evangelio in orbem terrarum ex hoc loco: „Benedicentur in te etc." manarunt. Quare benedici gentes est eis donari justitiam, et reputari eas justas, non per legem, sed per auditum fidei, quia Abraham nulla alia ratione justificatus est, quam audito verbo promissionis, benedictionis et gratiae. Sicut igitur imputatio justitiae contigit Abrahae per auditum fidei, ita et omnibus gentibus contigit, et adhuc contingit. Ejusdem enim Dei sermo primum in Abraham, postea in omnes gentes prolatus est.

Ex his videmus benedicere nihil aliud esse, quam, ut dixi, praedicare et docere verbum evangelii, confiteri Christum, et cognitionem ipsius propagare in omnes gentes, et hoc sacerdotale officium est et juge sacrificium ecclesiae in novo testamento[84]), quae benedictionem illam distribuit praedicando, administrando sacramenta, absolvendo, consolando et tractando verbum gratiae, quod Abraham habuit, quodque erat ejus benedictio, cui cum crederet, benedictionem accepit. Sic et nos eidem credentes benedicimur. Ea autem benedictio est gloria, non coram mundo, sed Deo[85]). Audimus enim peccata nobis esse remissa, nosque acceptos Deo, Deum esse patrem nostrum, nos ejus filios, quibus non velit irasci, sed liberare a peccato, morte et omnibus malis, et donare justitiam, vitam et salutem aeternam. De illa benedictione, ut dixi, passim prophetae concionantur, qui non tam frigide

---

84) Sacerdotale officium ecclesiae Christi. 85) Benedictionem esse spiritualem, non corporalem, ut Iudaei somniant.

inspexerunt promissiones patribus factas, ut impii Iudaei, et hodie sophistae et homines fanatici, sed summa diligentia eas legerunt et expenderunt[86]), et quaecunque de Christo ac ejus regno vaticinati sunt, ex illis hauserunt. Sic prophetia Hoseae 13. (v. 14.): „De morte redimam eos, ero mors tua o mors etc." et similes aliorum prophetarum, omnes manarunt ex promissionibus istis, in quibus Deus promisit patribus contritionem capitis serpentis et benedictionem omnium gentium.

Porro si gentes sunt benedictae, hoc est, si coram Deo reputantur justae, tum sequitur eas liberas a peccato et morte, et participes esse justitiae, salutis et vitae aeternae, non propter opera, sed propter fidem in Christum[87]). Ideo, ut dixi, locus Gen. cap. 12. (v. 3.): „Benedicentur in te etc." non loquitur de benedictione oris, sed de tali benedictione, quae pertinet ad reputandam justitiam, quae valet coram Deo, et redimit a maledictione peccati et ab omnibus, quae peccatum comitantur. Ea autem benedictio tantum per fidem accipitur, quia textus manifeste dicit: „Credidit Abraham etc." Ideo est mera spiritualis benedictio, et sola meretur dici benedictio, quae etiamsi a mundo, ut certe fit, maledicitur, tamen valet coram Deo. Locus igitur iste potens est, quod, qui ex fide sunt, percipiant hanc benedictionis promissionem, factam Abrahae credenti. Atque ita praeoccupat Paulus argumentum Iudaeorum, quo jactant Abraham generantem, operantem et coram hominibus justum, non credentem.

---

86) Diligentia prophetarum. 87) Benedictio fide accipitur.

Quemadmodum autem Iudaei gloriantur tantum de Abraham operante, ita papa solum proponit Christum operantem seu exemplum Christi [88]). Qui, inquit, vult pie vivere, illum oportet ambulare, sicut Christus ambulavit, juxta illud ipsius dictum Iohann. 13. (v. 15.): „Exemplum dedi vobis, ut, quemadmodum feci, ita et vos faciatis." Non negamus Christi exemplum esse piis imitandum, et bene operandum, sed per hoc non fiunt coram Deo justi. Neque Paulus hic instituit disputationem, quid nos facere debeamus, sed qua ratione justificemur. Ibi solus Christus proponendus est [89]) moriens pro peccatis, et resurgens pro justitia nostra, et fide apprehendendus est ut donum, non ut exemplum. Hoc ratio non intelligit, ideo ut Iudaei imitantur Abraham operantem, non credentem, ita papistae et omnes justitiarii intuentur et apprehendunt Christum non justificantem, sed operantem, eaque re tantum longius recedunt a Christo, a justitia et salute. Ut autem Iudaeos, qui salvati sunt, oportuit imitari Abraham credentem, ita nos, si a peccatis liberari et salvari volumus, fide apprehendere oportet Christum justificantem et salvantem, quem et ipse Abraham apprehendit, ac per eum benedictus est.

Fuit quidem insignis gloria, quod Abraham jubente Deo circumcisionem accepit, quod excellentibus virtutibus erat praeditus, quod in omnibus obediebat Deo, ut magna laus et felicitas est, imitari exemplum Christi operantis [90]), diligere proximum, benefacere male

88) Papa proponit Christum ut exemplum, non ut donum. 89) In causa justificationis beneficjum, non exemplum Christi considerandum est. 90) Bonum est exempla Christi imitari, sed per hoc non contingit justitia.

merentibus, orare pro inimicis, patienter ferre ingratitudinem eorum, qui bonum malo rependunt. Sed hoc nihil ad justitiam coram Deo. Abrahae non profuerunt sua egregia benefacta, ut coram Deo justus pronuntiaretur, ita nec imitatio exempli Christi nos coram Deo justos facit. Ad hoc enim ut justi simus coram Deo, longe majus pretium requiritur, quam est aut justitia humana, aut legis. Hic Christum habere nos oportet, qui benedicat et salvet nos, ut Abraham eum habuit benedictorem et salvatorem. Quo modo? Non per opera, sed per fidem. Ideo ut longe aliud est Abraham credens, quam operans, ita longe aliud est Christus benedicens et redimens, quam operans, aut, ut ita dicam, exemplaris. Agit autem hic Paulus de Christo redimente et Abraham credente, non de Christo exemplo et Abraham operante. Ideo significanter et magna emphasi addit: „Qui ex fide sunt, benedicuntur cum fideli Abraham.

Tantum separandus est igitur Abraham fidelis ab operante, quantum distat coelum a terra[91]). Fidelis plane est divinus homo, filius Dei, heres orbis terrarum, victor mundi, peccati, mortis, diaboli etc. Ideo satis laudari non potest. Illum fidelem Abraham non sinamus abstrusum in sepulchro, ut Iudaeis est, sed summis laudibus extollamus et praedicemus eum, et nomine ipsius coelum et terram repleamus, ut prae hoc fideli Abraham nihil prorsus videamus de Abraham operante. Loquentes enim de Abraham fideli sumus in coelo, postea vero facientes ea, quae Abraham operans fecit, quae fuerunt humana et terrena, non

91) Abraham fidelis discernendus ab operante.

divina et coelestia (nisi quatenus ei donata erant divinitus), conversamur inter homines in terra. Credens igitur Abraham implet coelum et terram. Sic unusquisque christianus implet coelum et terram fide sua, ut praeter eam nihil videre debeat.

Ex vocabulo „benedicentur“ colligit nunc Paulus aliud argumentum a contrario. Est enim scriptura plena antithesibus, et ingeniosi hominis est cernere antitheses in scripturis, ac per eas interpretari ejus sententias, ut hic benedictionis vocabulum mox affert contrarium, scilicet maledictionem. Cum enim ait scriptura omnes gentes benedici in fide, vel fideli Abraham, necessario sequitur omnes tam Iudaeos quam gentes extra fidem vel credentem Abraham maledictos esse [92]). Siquidem Abrahae data est promissio benedictionis omnium gentium, ergo benedictio nusquam exspectanda est, quam in promissione Abrahae, jam invulgata per evangelium in orbem terrarum. Igitur quidquid extra illam est, maledictum est, hocque Paulus clarissime docet, cum ait:

Quicunque enim ex operibus legis sunt, sub maledicto sunt.

Hic vides maledictionem diluvium quoddam esse, absorbens quidquid est extra Abraham, hoc est, extra fidem et promissionem benedictionis Abrahae. Si autem lex ipsa per Mosen divino mandato tradita eos maledictioni obnoxios facit, qui sub ea sunt [93]), multo

92) Omnes gentes fide benedicuntur, ergo omnes sine fide maledictae sunt. 93) Lex subjicit maledictioni omnes, quotquot sine fide sunt.

magis hoc facient leges seu traditiones humana ratione inventae. Qui igitur volet evadere maledictionem, apprehendat promissionem benedictionis seu fidem Abrahae, aut sub maledicto manebit. Ex hoc igitur loco: „Benedicentur in te etc." sequitur omnes gentes ante, sub et post Abraham maledictas et in aeternum maledictioni obnoxias manere, nisi in fide Abrahae benedicantur, cui data est promissio benedictionis per semen suum in totum mundum invulganda.

Ista valde prodest nosse, quia valent ad consolandas conscientias, deinde ut discamus longissime separare justitiam fidei a justitia carnis seu civili [94]. Paulus enim hic versatur in loco theologico et spirituali coram Deo, non politico, ne aliquis ineptus cavilletur eum maledicere ac damnare leges politicas et eos, qui magistratum gerunt. Laborat hic Hieronymus, nihil dicens, quod ad rem facit, et sophistae hic magis muti quam pisces sunt. Ideo lectores admonendi sunt hic non agi de civilibus legibus, moribus et rebus politicis, quae ordinationes Dei sunt, et res bonae [95], quas alibi scriptura approbat et commendat, sed de justitia spirituali, qua coram Deo justificamur, et dicimur filii Dei in regno coelorum. In summa nihil hic agitur de ista corporali vita, sed de aeterna, ubi non est speranda benedictio vel quaerenda justitia per legem, traditiones humanas, aut quidquid in hac vita nominari potest, praeter promissionem benedictionis Abrahae. Maneant leges et ordinationes civiles in suo ordine et loco, ferat sane oeconomus et

---

94) Iustitia fidei et politica. 95) Civiles leges et ordinationes res bonae sunt.

magistratus leges optimas ac pulcherrimas, illae tamen non liberant a maledictione coram Deo. Regnum Babylonis divinitus constitutum et traditum regibus habebat optimas leges, et omnibus gentibus mandatum erat, ut illis obedirent, veruntamen illa obedientia legum non liberabat a maledictione legis divinae. Sic nos obedimus legibus imperialibus, sed per hoc non sumus justi coram Deo, versamur enim hic in alio loco.

Non frustra urgeo et inculco tam diligenter hanc distinctionem. Valde enim prodest eam tenere, quamquam pauci eam observent et teneant. Deinde facilis est commixtio justitiae coelestis et politicae[96]). In justitia politica sunt spectandae leges et opera, sed in spirituali, divina et coelesti prorsus ex oculis removendae sunt omnes leges et opera, et sola promissio et benedictio Abrahae inspicienda est, quae proponit Christum benedictorem, largitorem gratiae et salvatorem, ita ut spiritualis justitia sine lege et operibus pure intueatur gratiam et benedictionem per Christum exhibitam, ut erat Abrahae promissa et ab eo credita. Ex hoc facile apparet hoc argumentum esse fortissimum. Nam si per solum Christum speranda et accipienda est benedictio, necessario sequitur a contrario, quod per legem non accipiatur[97]), quia benedictio tradita est ante et sine lege credenti Abrahae. Ea autem fide, qua ipse credidit in futurum Christum benedictorem, eadem nos credimus in praesentem, sicque fide justificamur, ut Abraham fide justificatus est. Ergo qui sub lege sunt, non benedicuntur, sed manent obnoxii maledictioni.

---

96) Iustitia fidei et politica facile commiscentur. 97) Benedictio per fidem, non per legem accipitur.

Hoc papa et episcopi credere et ferre non possunt, nec volunt, nec nos tacere convenit. Oportet enim nos veritatem fateri et dicere papatum esse maledictum, caesaris leges et jura esse maledicta, quia juxta Paulum, quidquid est extra promissionem et fidem Abrahae, maledictum est. Hoc audientes adversarii statim invertunt et calumniantur verba nostra[98]), quasi doceamus magistratum non afficiendum honore, sed concitemus seditionem contra caesarem, damnemus omnes leges, dissolvamus et dissipemus respublicas etc. Sed insigni injuria nos afficiunt, distinguimus enim inter benedictionem corporalem et spiritualem, et dicimus caesarem benedictum benedictione corporali, quia habere regnum, leges, ordinationes civiles, habere uxorem, liberos, domum, agros benedictio est, ista enim omnia sunt bonae creaturae divinitus datae, sed ista corporali benedictione, quae temporalis est et finem habet, non liberamur ab aeterna maledictione[99]). Ideo non damnamus leges, neque seditiosi sumus contra caesarem, sed docemus ei parendum, eum timendum, venerandum et adorandum esse, sed civiliter. Ubi vero theologice loquimur de benedictione, ibi constanter dicimus cum Paulo, omnia, quae extra promissionem et fidem Abrahae sunt, maledicta esse, manereque sub maledicto coelesti et aeterno. Ibi enim vita post hanc praesentem, et alia benedictio post corporalem expectanda est.

In summa, nos dicimus omnes res corporales esse bonas Dei creaturas[100]). Ideo habere uxorem, liberos,

---

98) Adversarios calumniari nostra verba. 99) Benedictio corporalis non liberat a peccatis etc, 100) Res corporales esse bonas Dei creaturas.

facultates, habere leges, politicas ordinationes et ceremonias, sunt benedictiones divinae in suo loco, hoc est, sunt benedictiones temporales, pertinentes ad hanc vitam. Sed has confundunt et commiscent omnium aetatum justitiarii, Iudaei, papistae, sectarii etc., quia non distinguunt inter benedictiones corporales et spirituales. Ideo dicunt: Nos legem habemus, ea est bona, sancta et justa, ergo per eam justificamur. Quis negat legem esse bonam etc.? Sed est etiam lex maledictionis, peccati, irae et mortis [1]). Ideo distingue hic benedictionem corporalem a spirituali, et dic Deum habere duplicem benedictionem [2]), corporalem pro hac vita, et spiritualem pro aeterna vita. Itaque habere opes, liberos etc. dicimus esse benedictionem, sed in suo gradu, hoc est, pro praesenti vita. Pro aeterna autem vita non satis est nos habere corporales benedictiones, illis enim maxime abundant etiam impii; non satis est nos habere justitiam civilem et legalem, quia et hac maxime impii florent. Ista dona sua dispergit Deus in orbem gratuito in malos et bonos [3]), sicut solem oriri sinit super malos et bonos, et pluviam mittit super justos et injustos, est enim dives in omnes, et parum est ipsi totam rerum creaturam subjicere pedibus impiorum. Rom. 8. (v. 20.): „Vanitati creatura subjecta est non volens." Itaque qui tantum habent benedictiones illas corporales, non ideo sunt filii Dei, benedicti coram Deo spiritualiter, ut Abraham, sed sub maledicto sunt, ut

---

1) Lex peccati, irae, mortis etc. 2) Benedictio corporalis discernenda a spirituali. 3) Deus dispergit dona sua in bonos et malos.

Paulus ait: „Quicunque sub operibus legis sunt, sub maledicto sunt."

Paulus universali propositione dicere potuisset: Quidquid extra fidem est, sub maledicto est. Hoc non facit, sed accipit hoc, quod extra fidem est optimum, maximum ac pulcherrimum inter benedictiones corporales mundi, scilicet legem Dei. Ea quidem, inquit, sancta et divinitus tradita est, nihil tamen aliud efficit[4]), quam quod subjicit omnes homines maledicto, et retinet sub maledicto. Si autem lex divina maledicto homines subjicit, multo magis inferiores leges et benedictiones hoc faciunt, et ut recte et clare intelligi possit, quid Paulus vocet sub maledicto esse, probat et declarat hoc testimonio scripturae, dicens:

Scriptum est enim: „Maledictus omnis, qui non permanserit in omnibus, quae scripta sunt in libro legis, ut faciat ea."

Hoc testimonio ex cap. 27. (v. 26.) Deuter. adducto Paulus probare vult omnes, qui sub lege aut operibus legis sunt, maledictos esse, seu sub maledicto, hoc est, sub peccato, ira Dei, aeterna morte et omnibus malis, esse. Loquitur enim, ut supra dixi, non de corporali seu politica, sed de spirituali et aeterna maledictione, quam necesse est aeternae mortis et inferni maledictionem esse, estque haec mirabilis probatio, quia Paulus affirmativam sententiam, scilicet: „Quicunque ex operibus legis sunt, sub maledicto sunt", probat per hanc negativam[5]), quam ex Mose mutuatus est: „Maledictus omnis, qui non permanserit in

4) Effectus legis divinae. 5) Paulus affirmativam sententiam probat per negativam.

omnibus etc." Sunt ergo hae duae sententiae Pauli et Mosi omnino dissidentes, Pauli: Quicunque fecerint opera legis, maledicti sunt; Mosi: Quicunque non fecerint opera legis, maledicti sunt. Quomodo igitur conciliari possunt, aut, quod plus est, altera per alteram probari? Qualis, quaeso, esset probatio, si hanc sententiam: Si servaveris mandata Dei, intrabis in vitam, velim per illam probare: Si non servaveris mandata Dei, intrabis in vitam? Nonne contrarium per contrarium probarem? Bella profecto probatio, et tamen haec Pauli probatio plane similis est. Hunc locum nemo intelligit, nisi probe teneat articulum justificationis. Hieronymus satis quidem sudat, sed inexplicatum relinquit.

Paulus absque dubio hunc locum copiosius tractavit apud Galatas; alioqui cum hic obiter et breviter tantum attingat eum, non intellexissent Galatae, quid Paulus sibi vellet. Sed quia prius audierant illum explicari ab eo, jam admoniti, statim revocatur eis in memoriam. Non sunt autem hae duae sententiae pugnantes, sed prorsus consentientes[6]). Ad eundem enim modum et nos docemus: „Non auditores legis justi sunt apud Deum, sed factores legis justificabuntur", Rom. 2. (v. 13.), et econtra: „Qui ex operibus legis sunt, sub maledicto sunt." Articulus enim justificationis dicit: „Quidquid est extra fidem Abrahae, maledictum est", et tamen justificatio legis debet in nobis impleri, Rom. 8. (v. 4). Ista homini ignoranti doctrinam fidei maxime inter se pugnare videntur, et non aliter sonare quam illa prorsus absurda sententia: Si legem impleveris, non impleveris, si non impleveris, impleveris.

---

6) Sententiae in scripturis videntur aliquando pugnare.

Quare primum omnium videndum est, in quo loco Paulus versetur, quid agat, et quomodo inspiciat Mosen. Versatur autem, ut jam saepe dixi, in loco spirituali, extra politiam et omnes leges, et aliis oculis inspicit Mosen, quam hypocritae et pseudoapostoli, exponitque legem spiritualiter. Quare tota vis sita est in vocabulo faciendi. Facere autem legem non est tantum externe, sed recte et perfecte facere [7]. Sunt itaque duplices legis factores, alii, qui sunt ex operibus legis, contra quos agit et pugnat Paulus in tota hac epistola, alii, qui sunt ex fide, de quibus paulo post dicemus. Ex lege autem, seu operibus legis esse, et ex fide esse, sunt prorsus contraria, ut diabolus et Deus, peccatum et justitia, mors et vita, contraria sunt. Ex lege enim sunt, qui per legem justificari volunt, ex fide sunt [8], qui sola misericordia propter Christum se justificari confidunt. Qui ex fide dicit esse justitiam, maledicit et damnat justitiam operum. Contra, qui ex lege dicit esse justitiam, damnat et maledicit justitiam fidei. Sunt igitur praecise contraria.

Qui hoc considerat, facile intelligit, quod facere legem [9] sit non tantum externe in speciem, ut hypocritae somniant, sed in spiritu, hoc est, re vera et perfecte praestare ea, quae in lege praecipiuntur. Sed ubi inveniemus illum, qui legem sic facit? Detur, et laudabimus eum. Ibi statim respondent adversarii: Factores legis justificabuntur. Bene, sed definiamus primum, qui sint isti factores. Ipsi factorem legis

7) Facere legem. Duplices legis factores. 8) Ex lege esse. Ex fide esse. 9) Facere legem.

appellant eum, qui operatur legem, et sic ex praecedentibus operibus justificatur[10]. Hoc non est facere legem apud Paulum, quia, ut dixi, contraria sunt, ex operibus legis esse, et ex fide esse. Itaque velle justificari ex operibus legis, est negare justitiam fidei. Quare hoc ipso justitiarii, cum legem faciunt[11], negant justitiam fidei, et peccant in primum, secundum et tertium praeceptum, et in totam legem, quia Deus praecipit se coli fide et timore sui. Ipsi e diverso sine fide et contra fidem faciunt ex operibus justitiam. Hoc ergo ipso, quod faciunt legem, maxime faciunt contra legem, et gravissime et atrocissime peccant, negant enim Dei justitiam, misericordiam et promissiones, negant Christum cum omnibus beneficiis suis, et statuunt in corde non legis justitiam, quam non intelligunt, multo minus faciunt, sed merum figmentum et idolum legis. Ideo necesse est eos faciendo legem non solum non facere, sed etiam peccare, et negare divinam majestatem in omnibus promissis suis. Ad hoc certe lex non est data.

Quare non intelligentes legem abutuntur ea, et, ut Paulus ait Rom. 10. (v. 3.): „Ignorantes justitiae Dei, et suam quaerentes statuere, justitiae Dei non sunt subjecti.“ Caeci enim sunt, non intelligentes, quid de fide et promissionibus sentiendum sit. Ideo prorsus sine omni judicio irruunt in scripturam, apprehendentes unam tantum ipsius partem, scilicet legem. Hanc putant se operibus implere. Sed hoc merum est somnium, fascinatio et illusio cordis, justitiaque illa legis, quam putant se praestare, re vera nihil aliud

---

10) Factor legis secundum papistas. 11) Justitiariorum error et impietas.

est, quam idololatria et blasphemia Dei. Ideo necesse est eos manere sub maledicto.

Ergo legem hoc modo, ut ipsi somniant, impossibile est nos facere, multo minus per eam justificari. Hoc primum testatur lex ipsa, quae omnino contrarium effectum habet[12]). Auget enim peccatum, operatur iram, accusat, perterrefacit et condemnat, quomodo igitur justificaret? Deinde etiam promissio idem ostendit, quia dictum est Abrahae: „In te benedicentur omnes gentes.“ Itaque nusquam est benedictio, nisi in promissione Abrahae, extra quam si es, sub maledicto es et manes. Si sub maledicto es, non imples legem, quia es sub peccato, diabolo et morte aeterna, quae omnia certo sequuntur maledictionem. Summa, si per legem veniret justitia, frustra promitteret Deus, frustraque profunderet suam benedictionem. Ideo cum Deus sciret nos legem non posse facere, praevidit hoc longe ante legem, et Abrahae promisit benedictionem, dicens: „Benedicentur in te etc.“, atque ita testatus est omnes gentes non per legem, sed per promissionem Abrahae benedicendas fore. Qui igitur contemta promissione apprehendunt legem, ut per eam justificentur, maledicti sunt.

Quare facere[13]) est primum credere, et sic per fidem praestare legem. Oportet nos primum accipere Spiritum sanctum, quo illuminati et renovati incipimus facere legem, hoc est, diligere Deum et proximum. Spiritus sanctus autem non per legem accipitur (nam „qui sub lege sunt, ait Paulus, sub maledicto sunt“), sed per auditum fidei, hoc est, per promissionem. Oper-

12) Effectus legis. 13) Facere legem.

tet nos simpliciter cum Abraham et fide ipsius in promissionem benedici. Ideo[14]) primum omnium audienda est promissio, quae Christum proponit, eumque credentibus affert, quo fide apprehenso donatur Spiritus sanctus propter ipsum. Ibi tum diligitur Deus et proximus, bona opera fiunt, fertur crux. Hoc vero est legem facere[15]), alioqui lex perpetuo manet infecta. Quare si proprie ac diserte definias, quid sit facere legem, nihil aliud est, quam credere in Iesum Christum, et accepto per fidem in Christum Spiritu sancto operari ea, quae sunt in lege. Neque aliter lex a nobis fieri potest, quia scriptura dicit extra promissionem non esse benedictionem, etiam in lege. Igitur impossibile est fieri legem absque promissione, oportet adesse benedictionem, quae praedicatio est de Christo, qui Abrahae promissus est, quod per ipsum mundus benedicendus sit. Alioqui nunquam faciemus legem.

Itaque neminem in toto mundo dabis, cui hic titulus, factor legis, conveniat extra promissionem evangelii. Ideo factor legis est terminus fictus, quem nemo intelligit, nisi sit extra et supra legem in benedictione et fide Abrahae, ita ut verus factor legis[16]) is sit, qui accepto Spiritu sancto per fidem Christi incipit diligere Deum, et benefacere proximo, ut facere includat simul fidem, quae facit arborem, qua facta fiunt fructus. Oportet primum esse arborem, postea fructus. Poma enim non faciunt arborem, sed arbor poma facit. Sic fides primum personam facit, quae postea facit opera. Itaque facere legem absque fide est facere poma sine arbore ex ligno et luto, quod

14) Quomodo lex fiat. 15) Legem facere. 16) Factor legis.

non est facere poma, sed mera phantasmata. Contra posita arbore, hoc est, persona seu factore, qui fit per fidem in Christum, sequuntur opera. Oportet enim factorem esse ante facta[17]), non facta ante factorem. Quare non factor dicitur ab operibus factis, sed faciendis, quia christiani non fiunt justi operando justa[18]), sed jam fide in Christum justificati operantur justa. Illud alterum politicum est, scilicet ex factis fieri factorem, ubi saepe citharisando, ut ait Aristoteles, fit aliquis citharoedus. In theologia autem factores non fiunt ex operibus, sed ex personis per fidem jam factis fiunt operatores. De talibus loquitur Paulus Rom. 2. (v. 13.), cum ait[19]): „Factores legis justificantur", id est, justi reputantur.

Quin et ipsi sophistae coguntur fateri, et ita etiam docent[20]) opus morale externe factum, si non fiat sincero corde, bona voluntate et recto dictamine rationis, esse simulatum, atque hinc natum est apud Germanos adagium: Die Kappe deckt manchen Schalk. Impius enim et pessimus nebulo potest eadem opera simulare, quae pius ex fide facit. Iudas eadem opera faciebat, quae alii apostoli[21]). Quid deest operibus Iudae, cum eadem faciat, quae ceteri apostoli? Ibi respondet sophista ex morali sua philosophia: Quanquam eadem opera faciat, quae alii, tamen, quia persona est reproba, dictamen rationis perversum, opera ejus sunt hypocritica, non vera, ut aliorum apostolorum, ut maxime in speciem similia videantur. Itaque coguntur illi ipsi fateri in politicis et externis opera

---

17) In theologia factor fit per fidem ante facta. 18) Pii non fiunt justi operando justa etc. 19) Rom. 2. 20) Doctrinarum. 21) Iudas eadem operatur, quae alii apostoli.

non justificare, nisi involvant simul rectum cor, opinionem et voluntatem [22]). Quanto magis coguntur hoc concedere in theologia, ubi ante omnia oportet adesse notitiam Dei et fidem, quae cor purificet. Incedunt igitur in operibus et justitia legis, ut Iudas in operibus apostolorum, non intelligentes, quae loquantur aut de quibus affirmant; et quanquam Paulus passim dicat claris verbis legem non justificare, sed iram operari, ostendere peccatum, revelare iram et judicium Dei, et comminari mortem aeternam [23]), tamen ista legentes non vident, multo minus intelligunt. Ideo non sunt digni, ut vocentur hypocritae, sed larvae et spectra sunt, planeque fascinati, cum somniant se operibus legis esse justos. Itaque, ut dixi, factor legis, ut ipsi definiunt, est terminus fictus et monstrum, nusquam exsistens in rerum natura.

Quare Paulus cum hunc locum: „Quicunque ex operibus legis sunt, sub maledicto sunt," probat per hoc dictum Mosi: „Maledictus omnis etc." non probat contrarium per contrarium [24]), ut primo adspectu apparet, sed rectissime et optime probat. Moses enim idem sentit et statuit, quod Paulus, cum ait: „Maledictus omnis, qui non fecerit etc." Nemo autem facit. Igitur quicunque sunt ex operibus legis, non faciunt legem. Si non faciunt, sub maledicto sunt. Cum vero duplices sint factores legis, ut dixi, veri et hypocritici, separandi sunt veri ab hypocriticis. Veri sunt [25]), qui per fidem bona arbor sunt ante fructum,

22) In politia opus non judicatur bonum, nisi fiat ex bona voluntate, multo magis in theologia. 23) Effectus legis. 24) Paulus non probat contrarium per contrarium. 25) Factores legis veri.

et factores ante opera; de his loquitur et Moses, et nisi sint tales, sub maledicto sunt. Omnes autem hypocritae non sunt ejusmodi, quia habent opinionem, quod velint per opera parare justitiam, et reddere per ea personam justam. Sic enim cogitant: Nos peccatores et injusti volumus fieri justi. Quo modo? Ex operibus. Itaque perinde faciunt ac stultus aliquis architectus, qui ex tecto fundamentum, ex fructibus arborem conatur facere. Nam cum per opera justificari quaerunt, factorem ex operibus facere volunt, quod praecise contra Mosen est, qui talem factorem aeque subjicit maledictioni, ac ipse Paulus.

Ideo conantes facere legem[26]) non solum eam non faciunt, sed etiam negant, ut dixi, primum praeceptum, divinas promissiones, benedictionem Abrahae promissam, negant fidem, et se ipsos suis operibus conantur benedicere, hoc est, justificare, liberare a peccato et morte, diabolum vincere, et vi coelum rapere, quod est simpliciter negare Deum, et sese in locum Dei constituere. Nam ista omnia sunt solius divinae majestatis opera, non creaturae neque angelicae neque humanae.

Hinc Paulus facile praedicere potuit ex primo praecepto abominationes futuras, in ecclesiam per antichristum invehendas. Qui enim praeter cultum primi praecepti[27]), qui est timor, fides et dilectio Dei, alium cultum ad salutem necessarium docent, sunt antichristi, et constituunt se in locum Dei. Tales venturos praedixit etiam Christus Matth. 24. (v. 5.), cum ait:

---

26) Hypocritarum error et impietas. 27) Cultus primi praecepti.

„Multi venient in nomine meo, dicentes: Ego sum Christus." Sic et nos hodie, ut facile, ita certe dicere possumus[28]): Quicunque extra fidem quaerit justitiam per opera, negat Deum, et se ipsum facit Deum, quia sic cogitat: Si hoc opus fecero, justus ero, ero victor peccati, mortis, diaboli, irae Dei et inferni, et consequar vitam aeternam, quod, quaeso, quid aliud est, quam arrogare sibi hoc opus, quod soli Deo competit, et ostendere sese esse Deum? Ideo facile est nobis prophetare, et certissime judicare de omnibus, qui extra fidem sunt, quod non solum sint idololatrae, sed idola, quae Deum negant, et sese in locum Dei constituunt. Ex eodem fundamento et Petrus[29]) prophetavit, cum ait: „Inter vos erunt mendaces magistri, qui dominum, qui eos mercatus est, negabunt etc."

Et in veteri testamento omnes prophetiae contra idololatras ex primo praecepto fluxerunt. Omnes enim impii reges et prophetae cum infideli populo nihil aliud egerunt, quam quod papa et omnes hypocritae semper faciunt[30]). Posthabito primo praecepto et cultu a Deo instituto, ac contemta promissione de semine Abrahae, benedictore futuro omnium gentium, instituerunt sine et contra verbum Dei impium cultum, et dixerunt: Hoc cultu observato laudabimus et serviemus Deo, qui eduxit nos de terra Aegypti. Sic Hieroboam fecit duos aureos vitulos[31]), et dixit: „Ecce dii tui, Israel, qui te eduxerunt de terra Aegypti." (1 Regg. 12, 28.). Hoc dicebat de vero Deo, qui

28) Pii omnia judicant. 29) 2 Petr. 2 (v. 1.). 30) Idololatria Iudaeorum. 31) Aurei vituli Hieroboam.

Israel redemerat, et tamen ipse cum toto populo erant idololatrae, quia contra primum praeceptum Deum colebant. Respiciebant enim in opus tantum, quo facto putabant se justos coram Deo, quod erat negare illum ipsum Deum, quem ore praedicabant, quod eduxisset eos de terra Aegypti. De talibus idololatris Paulus ait: „Confitentur se nosse Deum, factis autem negant.“ (2 Tim. 3, 5.).

Quare omnes hypocritae et idololatrae ea opera facere conantur, quae proprie ad divinitatem pertinent, et uni solique Christo competunt[32]. Ore quidem non dicunt: Ego sum Deus, ego sum Christus, re vera tamen interim divinitatem et officium Christi sibi arrogant. Ideo re vera dicunt: Ego sum Christus, ego sum salvator, non solum meus, sed et aliorum. Hoc monachi non solum docuerunt, sed etiam persuaserunt toti mundo[33], nempe quod non solum se ipsos justificare possint sua illa hypocritica sanctitate, sed etiam alios, quibus eam communicarent, cum tamen justificare peccatorem sit solius Christi proprium officium. Sic papa spargendo suam divinitatem in orbem terrarum negavit et oppressit penitus officium et divinitatem Christi.

Ista expedit habere bene inculcata et meditata[34], quia valent ad judicandam universam christianam doctrinam et vitam humanam, valent ad confirmandas conscientias, ad intelligendas omnes prophetias et scripturas, et ad recte judicandas omnes res. Qui enim ista probe tenet, certo statuere potest papam esse anti-

---

32) Hypocritae hoc conantur facere, quod uni Christo competit. 33) Monachorum doctrina. 34) Usus doctrinae pietatis.

christum[35]), quia longe diversum cultum docet, quam prima tabula proponit; certo intelligere potest, quid sit negare Deum, negare Christum, quid Christus velit, cum ait (Matth. 24, 5.): „Multi venient in nomine meo, dicentes: Ego sum Christus", quid sit adversari Deo, et extolli supra omne, quod dicitur Deus, aut quod colitur, quid sit antichristum sedere in templo Dei, et ostendere sese quasi sit Deus, quid sit abominationem stare in loco sancto etc.

Ista autem mala omnia hinc oriuntur, quod maledicta hypocrisis[36]) non vult benedictione divina justificari, nec formari a Deo creatore, non vult esse materia mere passiva, sed active ea operari, quae ipsa patiendo debebat Deum sinere operari, et ab eo accipere. Itaque facit se ipsam creatricem et justificatricem per opera sua, aspernans benedictionem promissam et datam Abrahae et filiis ejus credentibus. Sic quilibet hypocrita simul est materia et operator[37]) (quanquam hoc sit contra philosophiam, quia idem non potest agere in se ipsum), materia, quia peccator, operator, quia induit cucullum, aut elegit quoddam aliud opus, per quod sperat mereri gratiam, et salvare se ipsum et alios[38]), ergo simul est creatura et creator. Quare nemo potest verbis consequi, quam horribilis et exsecranda res sit, quaerere justitiam extra benedictionem in lege et operibus. Est enim abominatio stans in loco sancto, quae negat Deum et constituit creaturam in locum creatoris.

Sunt igitur factores legis[39]) non hypocritae ex-

---

35) Papa antichristus. 36) Hypocrisis quanta pestis. 37) Omnis justitiarius est materia et artifex. 38) Quaerere justitiam per legem. 39) Veri legis factores.

terne facientes legem, sed credentes, qui accepto Spiritu sancto eam implent, hoc est, diligunt Deum et proximum etc., ut factor legis sit, non qui ex operibus fiat factor, sed qui ex persona per fidem jam facta fiat operator. Nam in theologia justi facti justa faciunt, non item in philosophia, ubi facientes justa justi fiunt. Itaque fide justificati facimus bona opera, per quae, ut 2. Pet. 1. (v. 10.) dicitur, vocatio et electio nostra confirmatur, et de die in diem certior fit. Sed quia tantum primitias Spiritus, nondum decimas habemus, et reliquiae peccati in nobis manent, legem perfecte non facimus[40]). Sed hoc credentibus nobis in Christum, qui Abrahae promissus est, et nos benedixit, non imputatur. Fovemur enim et alimur propter Christum interim in gremio tolerantiae divinae. Sumus ille vulneratus[41]), qui incidit in latrones, cujus vulnera Samaritanus obligavit, infundens oleum et vinum, quem deinde imponens in jumentum suum duxit in diversorium, curamque illius egit, abiens autem commendavit eum hospiti, dicens: „Curam illius habe." Itaque fovemur interim tanquam in hospitali, donec adjiciat dominus secundo manum, ut Esaias ait, ut liberet nos.

Quare Mosi sententia: „Maledictus omnis, qui non permanserit in omnibus etc." non pugnat cum Paulo, qui maledictos pronuntiat eos, qui ex operibus legis sunt. Moses enim requirit factorem[42]), qui perfecte legem faciat. Sed ubi accipiemus illum? Nusquam. Moses ipse fatetur se non esse talem, quia Exod. 34.

---

40) Pii perfecte legem non faciunt. 41) Luc. 10. 42) Qualem factorem legis requirat Moses.

(v. 7.) ait nullum esse innocentem apud Deum, et David (Psal. 143, 2.): „Ne intres in judicium cum servo tuo etc.“; et Paulus (Rom. 7, 19.): „Non facio, quod volo etc.“, quare Moses una cum Paulo necessario nos cogit ad Christum, per quem fimus factores legis, et nullius transgressionis rei[43]). Quo modo? Primum per remissionem peccatorum et imputationem justitiae propter fidem in Christum, deinde per donum et Spiritum sanctum, qui parit novam vitam, novos motus etc. in nobis, ut etiam legem formaliter faciamus. Quod autem non fit, ignoscitur propter Christum. Deinde quidquid peccati reliquum est, non imputatur. Sic Moses consentit cum Paulo, et idem vult, cum dicit: „Maledictus omnis etc.“, quia negat eos facere legem, cum velint ex operibus se ipsos justificare, et concludit cum Paulo, eos sub maledicto esse. Itaque requirit Moses factores veros, qui ex fide sunt, ut Paulus eos damnat, qui non sunt veri factores, hoc est, qui non sunt ex fide. Nihil ergo impedit, quod Moses negative, Paulus affirmative locutus est, modo recte definias, quid sit facere. Sic utraque sententia vera est, scilicet, maledictos esse omnes, qui non permanserint in omnibus etc. et maledictos esse, qui ex operibus legis sunt.

Responsio ad argumenta, quae adversarii opponunt contra doctrinam et justitiam fidei.

Cum hic locus praebeat occasionem, dicendum est de argumentis, quae opponunt adversarii contra doctri-

---

43) Per Christum fieri nos factores legis.

nam fidei, quae est, quod sola fide justificetur. Multa occurrunt in sacris literis novi et veteris testamenti loca de operibus et praemiis, quibus adversarii nituntur, et iisdem putant se egregie posse evertere doctrinam fidei, quam nos docemus et tuemur[44]). Ideo instructos nos esse oportet, ut non solum docere nostros, sed etiam respondere adversariorum objectionibus possimus. Sophistae et quotquot articulum justificationis non tenent, nullam justitiam intelligunt, quam politicam et legalem, quae etiam aliquo modo gentibus notae sunt[45]). Ideo ex morali philosophia et lege rapiunt vocabula, facere, operari, et similia, et transferunt in theologiam, in quo non solum pessime, sed et impiissime agunt. Diligenter discerni debent philosophia et theologia. Sophistae ipsi fatentur et docent in natura esse praecedere operari, quia arbor naturaliter prior est fructu. Item in philosophia concedunt opus moraliter non esse bonum, nisi adsit prius recta ratio et bona voluntas. Statuunt igitur rectam rationem et bonam voluntatem ante opus, hoc est, justificant personam moraliter ante opus. Contra in theologia, ubi maxime debebat fieri (adeo stupidi sunt asini), invertunt hoc perversissime, statuentes opus ante rectam rationem etc.

Quare aliud est facere in natura, aliud in philosophia, aliud in theologia[46]). In natura primum oportet esse arborem, deinde fructum. In morali philosophia[47]) facere praerequirit bonam voluntatem et rectam rationem operandi, ibique consistunt philosophi.

---

44) Loca de lege et operibus. 45) Iustitia legalis est etiam gentibus nota. 46) Facere naturale, morale et theologicum. 47) Philosophia moralis etc.

Hinc theologi dicunt moralem philosophiam non habere in objecto et causa finali Deum, quia Aristoteles, Sadducaeus, aut homo civiliter bonus, vocat hoc rectam rationem et bonam voluntatem, si quaerat communem utilitatem reipublicae, tranquillitatem et honestatem. Altius non assurgit philosophus aut legislator, non cogitat per rectam rationem etc. consequi remissionem peccatorum et vitam aeternam, ut sophista aut monachus[48]). Ideo gentilis philosophus longe melior est tali hypocrita, manet enim intra limites suos, habens tantum rationem honestatis et tranquillitatis publicae, non miscens humanis divina. Contra sophista imaginatur Deum spectare suam bonam intentionem et opera, ideoque miscet divinis humana, polluit nomen Dei, eamque imaginationem haurit ex philosophia morali, nisi quod ea pejus abutitur, quam homo gentilis etc.

Itaque oportet nos altius ascendere in theologia, quam in natura et philosophia, cum vocabulo faciendi, ut plane novum fiat [49]). Nam ut ex naturalibus raptum in moralia aliud fit, ita multo magis ex philosophia et lege translatum in theologiam aliud fit, ut prorsus hic novam significationem habeat, et requirat etiam rectam rationem et bonam voluntatem non moraliter, sed theologice, quae est, quod per verbum evangelii cognosco et credo Deum misisse filium suum in mundum, ut redimeret nos a peccato et morte. Ibi facere est res nova, incognita rationi, philosophis, legistis et omnibus hominibus. Est enim sapientia in mysterio abscondita etc. Praerequirit igitur opus ne-

---

48) Collatio gentilis philosophi et monachi etc. 49) Facere theologicum.

cessario ipsam fidem in theologia. Cum igitur[50]) opponunt adversarii sententias scripturae de lege et operibus et urgent vocabula operandi et faciendi, sic respondebis, ea esse vocabula theologica, non naturalia aut moralia; quae si naturalia vel moralia sint, accipi in suo usu; si vero theologica, includere rectam rationem et bonam voluntatem, incomprehensibilem rationi humanae. Quare facere in theologia[51]) intelligatur semper de fideli facere, ut fidele facere sit alius circulus, ac novum quasi regnum, a facere morali. Itaque cum nos theologi loquimur de facere, necesse est nos loqui de fideli facere, quia in theologia nullam rectam rationem et bonam voluntatem habemus praeter fidem.

Ista regula[52]) pulchre observatur Ebrae. 11. Illic numerantur multa et varia sanctorum opera ex sacra scriptura, ut de Davide, qui occidit leonem et ursum, occidit Goliath. Ibi insulsus asinus sophista tantum faciem operis, ut bos novam portam, inspicit. Sed sic inspiciendum est hoc opus, ut primum consideres, qualis fuerit persona David, antequam hoc opus faceret, nempe talis, cujus cor confidebat in dominum Deum Israel, ut textus (1. Sam. 17.) clare habet: „Dominus, qui eripuit me de manu leonis et ursi, ipse liberabit me *) de manu Philistaei hujus.“ Deinde: „Tu venis ad me cum gladio, hasta et clypeo, ego autem ad te venio in nomine domini Zebaoth, Dei ag-

---

50) Quomodo respondendum sit adversariis urgentibus vocabula faciendi et operandi etc. 51) Facere in theologia. 52) Regula observanda de locis operum.

*) In edit. princip. legitur: me et te.

minum Israel, quibus exprobrasti hodie, et dabit te dominus in manum meam, et percutiam te, et auferam caput tuum a te etc., quia non in gladio, nec in hasta salvat Dominus etc." Vides ergo eum justum et acceptum Deo, in fide fortem et constantem fuisse, antequam hoc opus faceret. Itaque facere Davidis non est naturale aut morale, sed fidele[53]).

Sic eadem epistola dicit de Abel, quod fide meliorem hostiam obtulit Deo, quam Cain[54]). Si sophistae incidunt in istum locum, ut in Gen. legitur (ubi simpliciter describitur, quod uterque, Cain et Abel, obtulerunt munera, et quod dominus respexit ad Abel et ad munera ejus), statim arripiunt haec verba: „Obtulerunt munera, dominus respexit ad munera Abel", et clamant: „Ibi auditis et videtis Deum respexisse munera, ergo opera justificant. Sic immundi porci putant justitiam esse rem moralem, tantum inspicientes larvam operis, non cor facientis opus[55]), cum tamen in ipsa philosophia cogantur spectare non nudum opus, sed bonam voluntatem operatoris. Hic autem haerent tantum in vocabulis „obtulerunt munera", „dominus respexit ad munera", non videntes, quod textus in Gene. manifeste dicat dominum respexisse primum ad personam Abelis, quae placuit propter fidem, deinde ad munera ejus. Itaque loquimur in theologia[56]) de operibus, sacrificiis, oblationibus et muneribus fidelibus, hoc est, quae oblata et facta sunt in fide, ut epistola ad Ebrae. (11, 4.) exponit, „fide, inquiens, Abel meliorem hostiam obtulit, fide Enoch translatus

53) Opus Davidis fidele. 54) Hostia Abelis et Cain. Gen. 4. 55) Non spectanda larva operis, sed cor operantis. 56) De quibus operibus loquatur scriptura.

est, fide obedivit Abraham etc." Habes itaque canonem[57]) ex cap. 11. ad Ebrae., quomodo simpliciter respondendum sit ad argumenta, quae objiciuntur ab adversariis de lege et operibus, scilicet: Hoc opus ille vel alius fecit in fide, et sic solvis ipsorum omnia argumenta.

Ex his manifestum est in theologia opus nihil valere sine fide[58]), sed oportere praecedere fidem, antequam opereris. Impossibile enim est sine fide placere Deo, sed accedentem ad Deum oportet credere. Hinc dicit ille ad Ebrae. hostiam Abelis fuisse meliorem, quia credebat, ideo opus seu sacrificium Abelis fidele fuit[59]). Contra in Cain, quia impius et hypocrita erat, nulla fides gratiae, sed mera praesumtio justitiae propriae fuit, ideo opus ejus, quo studebat placere Deo, hypocriticum et infidele fuit. Quare coguntur adversarii ipsi concedere in omnibus operibus sanctorum praesupponi fidem, propter quam opera placent. Ergo in theologia est novum facere, diversum a morali.

Deinde hoc modo etiam distinguere solemus fidem, quod fides aliquando accipiatur extra opus, aliquando cum opere[60]). Ut enim artifex varie de sua materia, et hortulanus de arbore vel nuda vel gestante fructum loquitur, ita et Spiritus sanctus in scriptura varie de fide loquitur, jam de fide (ut sic dicam) abstracta vel absoluta, jam de fide concreta, composita seu incarnata. Fides absoluta seu abstracta est, quando scrip-

---

57) Canon. 58) Opus nihil valere sine fide. 59) Sacrificium Abelis fidele, Cain infidele. 60) Scriptura loquitur quandoque de fide sine operibus, quandoque de fide cum operibus.

tura absolute loquitur de justificatione seu de justificatis, ut cernere est in epistola ad Rom. et ad Galat. Quando vero scriptura loquitur de praemiis et operibus, tunc de fide composita, concreta seu incarnata loquitur. Hujus fidei exempla aliquot recensebimus, ut: „Fides per dilectionem efficax" (Galat. 5, 6.); „hoc fac et vives" (Luc. 10, 28.); „si vis ad vitam ingredi, serva mandata Dei" (Matth. 19, 17.); „qui fecerit haec, vivet in eis" (Galat. 3, 12. Levit. 18, 5); „declina a malo, et fac bonum" (Psal. 34, 15.) etc. In istis et similibus locis (quales sunt innumeri in sacris literis), ubi fit mentio de faciendo, scriptura semper loquitur de fideli facere; ut cum dicit: „Fac hoc, et vives"[61]), hoc vult: Cogita primum, ut sis fidelis, habeas rectam rationem et bonam voluntatem, id est, fidem in Christum, ea habita opereris.

Quid igitur mirum, si illi fidei incarnatae, hoc est, operanti, qualis fuit Abelis, vel operibus fidelibus promittuntur merita ac praemia? Quidni ita varie loqueretur scriptura de fide, cum etiam de Christo Deo et homine varie loquatur, scilicet jam de tota persona, jam de duabus naturis ipsius seorsim, aut divina aut humana[62]). Si de naturis seorsim loquitur, de Christo absolute loquitur. Si vero de divina, unita humanae in una persona loquitur, de Christo composito et incarnato loquitur. Exstat regula apud scholasticos usitata de communicatione idiomatum[63]), cum proprietates divinitati Christi convenientes tribuuntur humanitati ipsius, id quod passim cernere est in scripturis.

---

61) Hoc fac, et vives. 62) Scriptura jam de altera, jam de duabus Christi naturis loquitur etc. 63) Regula de communicatione idiomatum.

Lucae 2. (v. 12.) vocat angelus infantem ex Maria virgine natum salvatorem hominum, et communem dominum angelorum et hominum, et cap. 1. (v. 32.) filium Dei. Hinc verissime dicere possum: Ille infans, qui in praesepio et virginis gremio jacet, creavit coelum et terram, est dominus angelorum. Hic loquor quidem de homine, sed homo in ista propositione est plane novum vocabulum, et, ut sophistae ipsi fatentur, supponit pro divinitate, id est, iste Deus, qui factus est homo, creavit omnia [64]). Creatio quidem tribuitur soli divinitati, quia humanitas non creat, et tamen recte dicitur: Homo creavit, quia divinitas, quae sola creat, est incarnata cum humanitate, ideoque humanitas participat iisdem proprietatibus cum divinitate. Quare recte et pie dicitur: Iste homo Iesus eduxit Israel de Aegypto, percussit Pharaonem, et fecit omnia mirabilia ab initio mundi etc.

Igitur cum scriptura dicit: „Si vis in vitam ingredi, serva mandata Dei"; „hoc fac, et vives etc." [65]), primum videndum est, de cujusmodi servare et facere loquatur. Nam in his et similibus locis, ut dixi, loquitur de fide concreta, non abstracta, composita, non nuda aut simplici, estque ista hujus loci: „Fac hoc, et vives", sententia: Tu vives propter hoc facere fidele, vel: Hoc facere dabit tibi vitam propter solam fidem. Hoc modo justificatio soli fidei tribuitur, ut creatio divinitati, et tamen ut vere dicitur, Iesus, Mariae filius, creavit omnia, ita tribuitur etiam justificatio fidei incarnatae seu fideli

64) Homo Christus omnia creavit. 65) Si vis in vitam ingredi etc.

facere. Ideo nullo modo sentiendum est cum sophistis et hypocritis, quod opera absolute et simpliciter justificent, quodque moralibus operibus promittantur merita et praemia, sed fidelibus.

Permittamus igitur Spiritum sanctum loqui in scripturis vel de fide abstracta, nuda, simplici, vel de concreta, composita, incarnata[66]), omnia sunt fidei, quae operibus tribuuntur. Non enim moraliter, sed theologice et fideliter sunt opera inspicienda. Fides in theologia perpetuo sit divinitas operum, et sic perfusa per opera, ut divinitas per humanitatem in Christo. Qui in ferro ignito attingit ignem, ferrum attingit. Ita qui tetigit cutem Christi, vere Deum tetigit. Est igitur fides fac totum (ut ita loquar) in operibus. Abraham dicitur fidelis, quia fides diffusa est in totum Abraham, ut inspiciens eum operantem nihil videam Abrahae carnalis vel operantis, sed tantum credentis.

Ista ideo tam diligenter inculco, ut clare tradam fidei doctrinam, deinde ut ad objecta adversariorum, qui commiscent philosophiam et theologiam, et ex moralibus operibus theologica faciunt[67]), recte et facile respondere possimus. Theologicum opus est fidele opus, sic homo theologicus est fidelis, item ratio recta, voluntas bona theologice est fidelis ratio et voluntas, ita ut fides in universum sit divinitas in opere, persona et membris, ut unica causa justificationis, quae postea etiam tribuitur materiae propter formam, hoc est, operi propter fidem. Potentia aeterna et infinita traditur Christo homini non propter humanitatem,

---

66) Fides simplex et composita. 67) Sophistae ex operibus theologicis faciunt moralia, et econtra.

sed divinitatem. Sola enim divinitas creavit omnia humanitate nihil cooperante. Ita neque peccatum et mortem humanitas vicit, sed hamus, qui latebat sub vermiculo, in quem diabolus impegit, vicit et devoravit diabolum, qui volebat devorare vermiculum. Itaque sola humanitas hic nihil effecisset, sed divinitas humanitati conjuncta sola fecit, et humanitas propter divinitatem. Sic hic sola fides justificat et facit omnia, et tamen operibus idem tribuitur, sed propter fidem.

Sunt igitur ista vocabula, facere, operari, tripliciter accipienda[68]), substantialiter seu naturaliter, moraliter et theologice (sophistae finxerunt quaedam opera neutralia[69]), quae dixerunt nec bona nec mala). In substantiis seu naturis et moralibus, ut dixi, accipiuntur ista vocabula in suo usu et naturali significatione. In theologia vero fiunt plane nova vocabula, acquiruntque novam significationem. Quare ad morale facere pertinent omnes hypocritae, qui volunt ex lege justificari, et falsas opiniones de Deo habent, contra quos Paulus hic disputat. Habent enim facere, quod fluit ex recta ratione et bona voluntate morali seu humana. Ideo opera eorum sunt plane moralia seu potius rationalia. Contra piorum sunt theologica, quae fidem includunt.

Quare cum legis in scripturis de patribus, prophetis, regibus, quod operati sint justitiam, suscitaverint mortuos, vicerint regna etc., memineris talia et similia dicta secundum novam et theologicam grammaticam exponenda esse[70]), ut epistola ad Ebrae. (cap.

---

68) Vocabulum facere tripliciter accipitur etc. 69) Opera neutralia. 70) Locos de operibus exponendos secundum grammaticam theologicam.

11.) exponit, nempe hoc modo: Fide operati sunt justitiam, fide suscitaverunt mortuos, fide vicerunt reges et regna, ita ut fides incorporet et informet facere, et hoc adversarii, si sani sunt, negare non possunt, nec habent, quod contradicant aut opponant. Clamare quidem possunt scripturam saepe loqui de faciendo et operando, nos perpetuo respondemus eam loqui de facere fideli. Oportet enim primum rationem illustratam esse fide, antequam operetur, habita autem vera opinione et notitia Dei tanquam recta ratione incarnatur et incorporatur ei opus, ut, quidquid fidei tribuitur, postea etiam operibus tribuatur, sed propter solam fidem.

Valde igitur prodest, ut theologiae studiosi bene distinguere discant inter facere verum et hypocriticum, morale et theologicum[71]). Hoc enim facientes facile explicare poterunt omnes locos, qui justitiam operum statuere videntur. Est autem verum facere, ut dixi, fidele seu theologicum, quod is non habet, qui ex operibus quaerit justitiam. Ideo maledictus est omnis legis operator et moralis sanctus, quia incedit contra Deum in praesumtione justitiae propriae, dum per voluntatem et rationem humanam vult justificari, et sic faciendo legem non facit; hocque vocat Paulus esse sub operibus legis, hoc est, hypocritas facere legem, et tamen faciendo non facere, quia intelligunt facere juxta grammaticam moralem, quae in theologia non valet. Operantur quidem multa, sed ex praesumtione propria sine recta ratione et bona voluntate theologica, hoc est, sine cognitione Dei et

71) Discrimen observandum inter facere morale et theologicum.

fide, ut pharisaeus Lucae 18. et Paulus ante conversionem. Ideo caeci sunt et errant, ac manent sub maledicto.

Quare iterum moneo sententias, quas adversarii opponunt ex scripturis de operibus et mercede, semper theologice exponendas esse per definitionem, ut si objiciatur dictum illud Danielis 4. (v. 24.): „Redime peccata tua eleemosynis" [72]), statim consulenda est grammatica, non moralis, sed theologica. Illa ostendet hoc redimere non esse morale, sed fidele, hoc est, includere fidem. Nam opus in sacris literis praerequirit etiam bonam voluntatem et rectam rationem, non moralem, sed theologicam, quae fides est. Hoc modo facile poteris obturare os sophistis. Nam ipsimet coguntur concedere, quia ita docent ex Aristotele, omne opus bonum procedere ex electione. Si hoc verum est in philosophia, multo magis in theologia oportet esse ante opus bonam voluntatem et rectam rationem per fidem, hocque volunt omnia verba imperativa, item omnia verba, quae legem docent, ut epistola ad Ebrae. cap. 11. (v. 4.) clare exponit: „Fide Abel obtulit etc."

Et esto, quod ista solutio sit insufficiens, quamquam certissima sit, tamen istud argumentum argumentorum et principale spectrum christianorum sit contra omnes tentationes et objectiones non tantum adversariorum [73]), sed etiam ipsius diaboli, ut apprehendant caput, scilicet Christum. Deinde esto etiam, quod sophistae sint argutiores me, et ita obruant et illaqueent me argumentis pro operibus contra fidem, ut

---

72) Dan. 4. 73) Responsio ad argumenta adversariorum.

prorsus me explicare non possim (quamvis hoc illis impossibile sit), tamen potius honorem habere et credere velim uni Christo, quam permoveri omnibus locis, quos contra fidei doctrinam pro justitia operum statuenda producere possent.

Quare simpliciter eis ita respondendum est: Hic Christus est, illic scripturae testimonia de lege et operibus. Christus autem dominus est scripturae et omnium operum, idem est dominus coeli, terrae, sabbati, templi, justitiae, vitae, irae, peccati, mortis et simpliciter omnium, et hunc praedicat Paulus, ipsius apostolus, peccatum et maledictum factum pro me. Audio igitur, quod nulla alia ratione potuerim liberari a peccato, morte et maledictione mea, quam per mortem et sanguinem ipsius. Ideo certissime, et securissime concludo, quod Christum ipsum in corpore suo oportuerit vincere peccatum, mortem et maledictionem meam, non opera legis aut mea. Cogitur autem ratio naturaliter assentiri, et dicere, quod Christus non sit opus legis aut meum, quod sanguis et mors sua non sit circumcisio, observatio rituum legalium, multo minus cucullus, vertex rasus, jejunium, votum, quod sua victoria, quam mihi donavit, non sit carthusianus. Quare si ipse est pretium redemtionis meae, si ipse factus est peccatum et maledictum, ut me justificaret et benediceret, nihil moror scripturae locos, si etiam sexcentos producas pro justitia operum contra fidei justitiam, et clamites scripturam pugnare; ego auctorem et dominum scripturae habeo, a cujus parte volo potius stare, quam tibi credere, quanquam impossibile sit scripturam pugnare[74]), nisi apud insensatos et indura-

74) Scripturam non pugnare.

tos hypocritas. Apud pios autem et intelligentes dat testimonium pro domino suo. Vide igitur, quomodo tu scripturam concilies, quam pugnare dicis, ego cum auctore scripturae maneo.

Ideo si quis non satis instructus est, ut tales locos scripturae de operibus conciliare aut solvere possit, et cogitur tamen audire instantiam adversariorum, qui vehementer hujusmodi locos urgent, ille respondeat sic simpliciter[75]: Tu urges servum, hoc est, scripturam, et eam non totam, neque potiorem ejus partem, sed tantum aliquot locos de operibus; hunc servum relinquo tibi, ego urgeo dominum, qui rex est scripturae, qui factus est mihi meritum et pretium justitiae et salutis. Illum teneo, et in eo haereo, et relinquo tibi opera, quae tamen nunquam fecisti. Hanc solutionem neque diabolus neque ullus justitiarius tibi eripere aut evertere potest. Deinde tutus es etiam coram Deo. Cor enim manet fixum in objecto, quod vocatur Christus, qui crucifixus et maledictus est, non pro se, sed pro nobis, sicut textus (Galat. 3, 13.) sonat: „Factus pro nobis maledictum.“ Hunc locum urge, et oppone omnibus sententiis de lege et operibus, et dic: Audisne hoc Satan? Tum cedere eum oportet, quia novit Christum esse dominum suum.

---

75) Responsio simplex ad locos de operibus.

D. MARTINI LUTHERI
COMMENTARIUM
IN
EPISTOLAM S. PAULI
AD
GALATAS

CURAVIT

DR. JOAN. CONRAD. IRMISCHER
ECCLESIAE NEOPOLITANAE ERLANGENSIS PASTOR ALTER.

TOMUS II.

ERLANGAE
SUMTIBUS CAROLI HEYDERI.
MDCCCXLIV.

Quod autem per legem nemo justificatur apud Deum, manifestum est, quia justus ex fide vivit.

Aliud argumentum, sumtum ex testimonio prophetae Habacuc (2, 4), estque auctoritas gravissima et clara, quam Paulus opponit omnibus sententiis de legibus et operibus, quasi sic dicat: Quid opus est longa disputatione? Hic produco clarissimum testimonium prophetae, quod nemo potest cavillari: „Iustus ex fide vivit.“ Si ex fide, ergo non ex lege, quia lex non est ex fide; et Paulus fidei vocabulum exclusive et per contrarium accipit. Sophistae, ut parati sunt ad eludendum scripturas, hunc locum sic cavillantur [1]: Iustus vivit ex fide, scilicet, efficaci, operante vel formata caritate. Si vero est fides informis, non justificat. Hanc glossam ipsi finxerunt, eaque vim faciunt prophetae verbis. Si fidem formatam vocarent veram et theologicam, vel, ut Paulus, ἀνυπόκριτον, quam Deus fidem vocat, nihil me offenderet haec ipsorum glossa. Tunc enim fides non distingueretur contra caritatem, sed contra vanam opinionem fidei, quo modo et nos distinguimus inter

1) Quomodo sophistae hunc locum: „Iustus ex fide vivit“ depravant.

fidem fictam et veram [2]. Ficta est, quae audit de Deo, Christo et omnibus mysteriis incarnationis et redemtionis, et apprehendit illas res auditas, et pulcherrime de eis novit loqui, et tamen mera opinio et inanis auditus manet, qui tantum relinquit bombum in corde de evangelio, de quo multa garrit, re vera tamen fides non est, quia non renovat nec immutat cor, non generat novum hominem, sed relinquit eum in priori sua opinione et conversatione, estque haec fides valde perniciosa, quam satius esset non habere; et philosophus moralis melior est tali hypocrita, qui hanc fidem habet.

Itaque si formatam fidem distinguerent contra falsam seu fictam fidem, nihil me offenderet ista illorum distinctio. Sed ipsi loquuntur de fide formata caritate, faciuntque duplicem fidem, informem et formatam [3]. Hanc pestilentissimam et satanicam glossam non possum non vehementer detestari. Quamvis, inquiunt, adsit fides infusa, quae donum Spiritus sancti est, et acquisita, quam nos ipsi parimus nobis multis actionibus credendi, tamen utraque est informis, et formatur caritate. Sic fides sine caritate, ut ipsi somniant, est quasi pictura et res speciosa in tenebris, quae tum primum cernitur, cum lux, id est, caritas accesserit [4]. Atque hoc modo caritas est forma fidei, et fides pura materia caritatis. Hoc praeferre est caritatem fidei, et tribuere justitiam non fidei, sed caritati, quia propter quod unum quodque est tale, et

---

2) Fides vera et ficta. 3) Fides informis et formata, infusa et acquisita etc. 4) Doctrina sophistarum.

ipsum magis. Itaque cum non tribuunt justitiam fidei nisi propter caritatem, fidei nihil omnino tribuunt.

Deinde dicunt eversores evangelii Christi fidem etiam infusam, quae non accipitur audiendo, aut ulla alia operatione acquiritur, sed quam Spiritus sanctus creat in homine, stare in peccato mortali [5]), eamque pessimos homines posse habere. Ideo si sola sit, otiosam et inutilem esse, etiamsi mirabilia faciat. Ita fidei suum officium prorsus auferunt, et tribuunt caritati, ut fides prorsus nihil valeat, nisi accesserit forma, id est, caritas. Ergo juxta hoc pestilens figmentum sophistarum fides illa, misera virtus, erit quoddam informe chaos, nullius operis, efficaciae et vitae, sed tantum passiva materia. Ista omnia [6]) blasphema in Deum et satanica sunt, quae prorsus obscurant et evertunt fidei doctrinam, a Christo mediatore et a fide apprehendente ipsum retrahunt. Nam si caritas est forma fidei, ut ipsi nugantur, statim cogor sentire ipsam caritatem esse principalem et maximam partem christianae religionis, et sic amitto Christum, sanguinem, vulnera et omnia beneficia ejus, et inhaereo caritati, et diligo ac venio in facere morale, ut papa, gentilis philosophus aut Turca.

At sanctus Spiritus, qui dat omnibus os et linguam, novit etiam loqui. Bene potuisset dicere, ut sophistae impie nugantur: Iustus ex fide formata [7]) vivit. Sed consulto omisit hoc, et simpliciter dixit, „Iustus ex fide vivit." Abeant igitur sophistae in ma-

5) Fidem infusam stare in peccato mortali. 6) Quae incommoda sequantur ex doctrina sophistarum. 7) Sophistarum fides formata.

lam crucem cum sua impia et pestilente glossa. Nos volumus retinere et extollere hanc fidem, quam Deus fidem vocavit, id est, veram et certam fidem [8]), quae non dubitat de Deo, nec de divinis promissionibus, nec de remissione peccatorum per Christum, ut tuti et securi manere possimus in objecto, Christo, et retinere in oculis passionem et sanguinem mediatoris, et omnia ipsius beneficia. Sola autem fides, quae Christum apprehendit, est unicum medium, ut illa e conspectu nobis non sinamus auferri. Ideo repudiata hac pestilenti glossa locus iste de sola fide accipiendus est, hocque Paulus ipse ostendit, cum contra fidem formatam sic disputat.

Lex autem non est ex fide.

Sophistae dicunt: Iustus vivit, si fides sit formata; Paulus econtra: „Lex non est ex fide." Quid autem est lex? An non est etiam caritatis praeceptum? Imo lex nihil aliud praecipit, quam caritatem [9]), ut textus ipse habet: „Diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo" (Matth, 22, 37.); item: „Faciens misericordiam in multa millia his, qui diligunt me" (Deut. 5, 10.); item: „In his duobus mandatis tota lex et prophetae pendent" (Matth. 22, 40.). Si ergo lex praecipiens caritatem pugnat cum fide, ergo nec caritas est ex fide. Sic Paulus clare confutat confictam a sophistis glossam de fide formata [10]), loquiturque de fide sola, seponens legem. Seposita autem lege seponitur

8) Vera fides coram Deo. 9) Lex docet caritatem. 10) Figmentum sophistarum de fide formata.

etiam caritas et omnia, quae legis sunt, et sola fides relinquitur, quae justificat et vivificat.

Ex clarissimo igitur testimonio prophetae argumentatur Paulus, quod simpliciter nemini contingat justificatio et vita coram Deo, nisi credenti, qui justitiam et vitam consequitur sine lege et dilectione ex fide [11]). Ratio, quia lex non est ex fide, hoc est, lex non est fides vel aliquid fidei, quia non credit, nec opera legis sunt fides, ergo fides est diversum quiddam a lege, ut promissio est diversum quiddam a lege. Nam promissio non operando, sed credendo apprehenditur.

Sicut ergo in philosophia prima divisione substantia et accidens distincta sunt, ita in theologia promissio et lex et per consequens fides et opera tam longe inter se distincta sunt, quam coelum et terra inter se distant [12]). Impossibile est ergo fidem esse ex lege, siquidem fides solum haeret in promissione, solum accipit et cognoscit Deum et versatur in recipiendo a Deo bona. Contra lex et opera versantur in faciendo et dando Deo, ut Abel offerens dat Deo, sed idem credens recipit a Deo. Concludit ergo Paulus fortissime ex loco Habacuc justum ex fide scilicet sola vivere, quia lex nihil pertinet ad fidem. Nam lex non est promissio, fides [13]) autem adhaeret et nititur promissione. Ergo ut lex et promissio distinguuntur, ita et opera et fides. Hinc glossa sophistarum impia et falsa est, quae legem conjungit cum

---

11) Iustitia et vita sine lege et caritate contingit credentibus. 12) Promissio et lex, fides et opera ditsinguuntur. 13) Lex. Fides.

D. MARTINI LUTHERI

COMMENTARIUM

IN

EPISTOLAM S. PAULI

AD

GALATAS

CURAVIT

DR. JOAN. CONRAD. IRMISCHER

ECCLESIAE NEOPOLITANAE ERLANGENSIS PASTOR ALTER.

TOMUS II.

ERLANGAE

SUMTIBUS CAROLI HEYDERI.

MDCCCXLIV.

principio. Ut ergo distinguere cogor inter humanitatem et divinitatem, et dicere: Humanitas non est divinitas, et tamen homo est Deus, ita hic distinguo: Fides non est lex, et tamen fides operatur [19]). Conveniunt igitur fides et opera in composito, et tamen utrumque habet et servat suam naturam et proprium officium. Habes ergo, cur Paulus hunc locum hic alleget, nempe ut fidem longissime a caritate distinguat.

Pereant itaque sophistae cum sua maledicta glossa, et damnetur vox ista: Fides formata, ac dicamus constanter ista vocabula: fides formata, informis [20]) acquisita etc. diaboli esse portenta, nata in perniciem doctrinae et fidei christianae, ad blasphemandum et conculcandum Christum, et ad statuendam justitiam operum; dicamus (inquam), ut retinere possimus fidem veram et rectam sine operibus. Debent quidem opera fidem sequi, sed fides non debet esse opera, nec opera fides, ne confundantur, sed rectissime distinguantur utriusque et legis seu operum et fidei fines et regna.

Itaque cum credimus, vivimus simpliciter fide in Christum, qui est sine peccato, qui denique est nostrum operculum, propitiatorium et remissio peccatorum. Contra, cum legem facimus, operamur quidem, sed justitiam et vitam non habemus. Legis enim non est [21]) justificare et vivificare, sed ostendere peccatum et occidere. Dicit quidem lex: „Qui fecerit ea homo, vivet in eis." Sed ubi est, qui facit legem, hoc est, qui diligit Deum ex toto corde etc., et proximum sicut se

---

19) Fides non est lex, et tamen operatur. 20) Fides formata, informis etc. 21) Legis officium.

ipsum? Ergo nemo facit legem, ut maxime aliquis conetur eam facere, sed faciendo eam non facit, manet ergo sub maledicto. Fides vero [22]) non facit, sed credit in Christum justificatorem. Itaque homo vivit non propter facere, sed credere. Credens vero facit legem, quod autem non facit, condonatur per remissionem peccatorum propter Christum, et quod reliquum est peccati, non imputatur ei.

Confert ergo hoc loco et Rom. 10. Paulus justitiam legis et fidei, cum ait: „Qui fecerit haec, vivet in eis", quasi dicat: Pulchrum quidem esset, si legem faceremus, sed quia nemo eam facit, confugiendum est ad Christum, qui est finis legis [23]), ad justitiam omni credenti. Is factus est sub legem, ut nos, qui sub lege eramus, redimeret. In hunc credentes accipimus Spiritum sanctum, et incipimus legem facere [24]). Quod vero non facimus, non imputatur propter fidem in Christum. In futura autem vita non habebimus amplius opus fide, quia non per speculum in aenigmate, ut nunc, sed facie ad faciem videbimus, hoc est, erit aeternae gloriae claritas, in qua Deum, sicuti est, conspiciemus. Ibi tum futura est vera et perfecta cognitio et caritas Dei, recta ratio et bona voluntas, non moralis aut theologica, sed coelestis, divina et aeterna. Interim in hac vita spiritu ex fide spem justitiae exspectamus. Contra, qui remissionem peccatorum per legem, non per Christum quaerunt, nunquam faciunt legem, sed sub maledicto manent.

---

22) Fidei officium. 23) Christus finis legis. 24) Pii faciunt legem.

Vocat ergo Paulus eos tantum justos [25]), qui sine lege per promissionem seu per fidem promissionis justificantur. Ideo facere legem [26]) est ficta res, quae nihil significat extra fidem. Quare qui ex operibus legis sunt, et volunt videri facere legem, non faciunt, quia apostolus simpliciter concludit omnes, qui ex operibus legis sunt, sub maledicto esse, sub quo non essent, si legem facerent. Verum quidem est, quod homo faciens ea vivet in eis, id est, erit benedictus, sed talis nusquam invenitur. Cum autem duplex sit usus legis [27]), politicus et spiritualis, qui vult, sententiam hanc civiliter intelligat, hoc modo: „Qui fecerit ea, vivet in eis", hoc est, si homo obedierit magistratui externe et in regno politico, poenas et mortem evadet. Politicus magistratus non habet jus in eum, ut subjiciat poenis aut occidat, sed permittit eum impune vivere. Is est politicus legis usus, valens ad coercendos rudes. Sed Paulus istum usum hic non urget, sed tractat hunc locum theologice. Ideo necessario inclusa est conditio, quasi dicat: Si homines possent legem facere, essent beati. Sed ubi sunt? Non sunt ergo factores legis, nisi prius justificentur ante et absque lege per fidem.

Quare Paulus cum maledicit et damnat eos, qui ex operibus legis sunt, non loquitur de his, qui fide justificati sunt, sed qui sine fide in Christum per opera justificari conantur. Quod ideo admoneo, ne sequamur imaginationem sancti Hieronymi [28]), qui deceptus per Origenem nihil prorsus intellexit in Paulo,

---

25) Quos Paulus justos vocet. 26) Facere legem. 27) Usus legis duplex. 28) Imaginatio S. Hieronymi.

sed eum inspexit ut civilem legistam. Hinc ita colligit: Sancti patriarchae, prophetae et reges circumcisi sunt et sacrificaverunt, ergo observaverunt legem. Impium autem est dicere eos sub maledicto esse et manere, ergo non omnes, qui ex operibus legis sunt, sub maledicto sunt. Sic sine judicio irruit in Paulum, non faciens discrimen inter factores legis veros, fide justificatos, et inter operatores, qui sine fide per legem justificari quaerunt.

At Paulus hic plane nihil agit contra justificatos fide et veros factores, quia illi non sunt ex operibus legis, sed contra illos, qui non solum non servant legem, sed etiam contra eam peccant. Quia lex praecipit, ut timeamus, diligamus et fide colamus Deum, hoc ipsi non faciunt, sed [29]) eligunt novos cultus et opera a Deo non praecepta, quibus Deus non placatur, sed plus irritatur, juxta illud: „Frustra colunt me mandatis hominum.“ (Matth. 15, 9.) Injusti ergo sacrilegi et idololatrae sunt, peccantes gravissime prae omnibus aliis in primum praeceptum. Deinde habent etiam concupiscentias, iram et alias passiones maximas. In summa, nihil boni est in eis, nisi quod foris in speciem justi, et legem facere videri volunt.

Sic et nos fide justificati, ut patriarchae, prophetae et omnes sancti, non sumus ex operibus legis quantum ad justificationem attinet. Quatenus vero in carne sumus, et reliquias peccati adhuc habemus [30]), sumus sub lege (non tamen sub maledicto, quia

---

29) Hypocritarum pictura. 30) Reliquiae peccatorum sunt in sanctis etc.

propter Christum, in quem credimus, reliquiae peccati non imputantur nobis). Caro enim est inimica legi Dei, et concupiscentia in nobis adhuc reliqua non solum non implet legem, sed peccat etiam in eam, imo militat contra nos, et captivat nos in servitutem, Rom. 7. Si autem in sanctis lex non impletur, sed multa fiunt contra legem, cum habeant adhuc concupiscentiam, et reliquiae peccati et multae faeces supersint quae impediunt eo, ut perfecte non timeant et diligant Deum, ut non invocent certa fiducia, non satis laudent Deum et venerentur ejus verbum, quanto magis hoc verum est in homine fide nondum justificato et averso a Deo, qui toto corde negligit, contemnit et odit verbum et opus Dei! Vides ergo Paulum loqui de iis, qui volunt legem implere et justificari nondum accepta fide, non de patribus et sanctis, ut Hieronymus imaginatur, jam fide *justificatis*.

Christus redemit nos a maledicto legis, factus pro nobis maledictum (quia scriptum est: „Maledictus omnis, qui pendet in ligno"), ut in gentes etc.

Hic iterum laborant Hieronymus et sophistae, qui eum secuti sunt, et miserrime lacerant hunc locum consolationis plenissimum, et zelo quodam pio, ut putant, hoc anxie agunt, ne hanc contumeliam Christo fieri permittant, ut maledictum seu exsecratio appelletur. Ad hunc ergo modum eludunt istam sententiam [31]), Paulum hic serio non fuisse locutum, atque

31) Sententia haec a Paulo citata ex Deut. a sophistis mire lacerata.

hinc non minus scelesle quam impie dixerunt scripturam in Paulo pugnare, quae suis locis non pugnat: quod ita ostendunt: Sententia (ajunt) Mosi, quam Paulus hic allegat, non loquitur de Christo. Deinde in Mose non est addita universalis particula „omnis," quam Paulus habet. Vicissim omittit Paulus particulam „a Deo", quae in Mose est. Postremo satis manifestum est Mosen loqui de nocente seu latrone, qui malefactis suis meruit crucem, ut scriptura Deut. 21. (vv. 22. 23.) clare testatur. Ideo quaerunt, quomodo haec sententia accommodari possit ad Christum, quod sit maledictus Dei, suspensus in ligno, cum non sit nocens seu latro, sed justus et sanctus. Ista fortassis imperitos movent, qui putant sophistas non solum subtiliter, sed et pie ista dicere, et per hoc honorem Christi defendere, et christianos religiose admonere, ne impie sentiant Christum factum esse maledictum. Ideo videndum est, quod sit Pauli consilium et sententia.

Paulus bene munivit sua verba, et diserte locutus est. Est autem hic iterum facienda distinctio, ut verba Pauli satis indicant. Non enim dicit Christum maledictum factum pro se, sed „pro nobis"[32]). Est ergo emphasis in particula „pro nobis." Nam Christus, quod ad suam personam attinet, est innocens, ergo non debebat suspendi in ligno. Quia vero omnis latro secundum legem suspendi debuit, debuit et Christus ipse secundum legem Mosi suspendi, quia gessit personam peccatoris et latronis, non unius, sed omnium peccatorum et latronum [33]). Nos enim sumus pec-

32) Particula „pro nobis" emphatica. 33) Christus gessit personam latronis etc., ergo debuit suspendi.

catores et latrones, ideo rei mortis et aeternae damnationis. Sed Christus in sese recepit omnia peccata nostra, et pro illis in cruce mortuus est. Ideo oportuit illum fieri latronem, et, ut Esaias ait cap. 53. (v. 12.) reputari inter latrones.

Et quidem omnes prophetae viderunt hoc in Spiritu, quod Christus futurus esset omnium maximus latro, homicida, adulter, fur, sacrilegus, blasphemus etc., quo nullus major unquam in mundo fuerit [34]), quia exsistens hostia pro peccatis totius mundi jam non est persona innocens et sine peccatis, non est natus de virgine Dei filius, sed peccator, qui habet et portat peccatum Pauli, qui fuit blasphemus, persecutor et violentus, Petri, qui negavit Christum, Davidis, qui fuit adulter, homicida, et blasphemare fecit gentes nomen domini, in summa, qui habet et portat omnia omnium peccata in corpore suo, non quod ipse commiserit ea, sed quod ea a nobis commissa susceperit in corpus suum, pro illis sanguine proprio satisfacturus. Itaque lex illa generalis Mosi comprehendit eum, quamvis pro sua persona innocentem, quia invenit eum inter peccatores et latrones, ut magistratus pro sonte habet et punit, si quem inter latrones deprehendit, etiamsi nunquam aliquid mali aut morte dignum commisit. Christus autem non solum inventus est inter peccatores, sed etiam sua sponte et patris voluntate voluit esse socius peccatorum, assumta carne et sanguine eorum, qui peccatores, latrones et immersi sunt omnibus peccatis. Cum ergo lex eum inter latrones invenit, ut latronem condemnavit et occidit.

34) Christus peccator omnium maximus, quia peccata totius mundi tulit.

Hac cognitione Christi et consolatione suavissima, quod Christus pro nobis factus sit maledictum, ut nos a maledicto legis redimeret, privant nos sophistae, cum segregant Christum a peccatis et peccatoribus, et eum tantum proponunt ut exemplum nobis imitandum. Hoc modo [35]) reddunt Christum nobis non solum inutilem, sed etiam judicem et tyrannum constituunt, qui irascatur peccatis, et damnet peccatores. Nos vero debemus involvere Christum, et involutum cognoscere ut carne et sanguine, ita peccatis, maledictione, morte et omnibus malis nostris.

Sed dicat aliquis: Valde absurdum et contumeliosum est filium Dei appellare peccatorem et maledictum. Respondeo: Si vis negare eum esse peccatorem et maledictum, negato etiam passum, crucifixum et mortuum. Non enim minus absurdum est dicere filium Dei (ut fides nostra confitetur et orat) crucifixum, poenas peccati et mortis sustinuisse, quam peccatorem aut maledictum dicere. Si vero non est absurdum confiteri et credere Christum crucifixum inter latrones, neque absurdum sit eum dicere maledictum et peccatorem peccatorum. Certe non sunt inanes voces in Paulo: „Christus factus est pro nobis maledictum." „Deus fecit Christum, qui peccatum non noverat, pro nobis peccatum [36]), ut efficeremur justitia Dei in ipso." 2 Cor. 5. (v. 21.). Ad eundem modum vocat eum Iohannes baptista agnum Dei tollentem peccata mundi (Ioh. 1, 29.). Ipse quidem innocens est, quia est immaculatus et incontaminatus Dei

35) Quae incommoda secuta sint ex doctrina sophistarum. 36) Christus peccatum est et maledictum.

agnus[37]), sed quia portat peccata mundi, premitur ejus innocentia peccatis et reatu totius mundi. Quaecunque peccata ego, tu et nos omnes fecimus, et in futurum faciemus, tam propria sunt Christi, quam si ea ipse fecisset. In summa, oportet peccatum nostrum fieri Christi proprium peccatum, aut in aeternum peribimus. Hanc veram cognitionem Christi, quam tradiderunt Paulus et prophetae clarissime, obscurarunt impii sophistae.

Esaias cap. 53. de Christo loquitur. „Deus, inquit (v. 6.), posuit omnium nostrum iniquitates in ipsum[38]). Non debemus ista vocabula extenuare, sed relinquere in propria significatione. Deus enim non jocatur verbis prophetae, sed serio loquitur et ex magna caritate, videlicet, quod ille agnus Dei, Christus, debuit portare iniquitates omnium nostrum. At quid est portare? Respondent sophistae: puniri. Bene. Sed quare Christus punitur? An non ideo, quia peccatum habet et gerit? Quod autem peccatum habeat Christus, testatur[39]) etiam Spiritus sanctus psal. 40. (v. 13): „Comprehenderunt me iniquitates meae, et non potui ut viderem. Multiplicatae sunt super capillos capitis mei," et psal. 41. (v. 5): „Ego dixi: Domine, miserere mei, sana animam meam, quia peccavi tibi", et psal. 69 (v. 6): „Deus, tu scis insipientiam meam, et delicta mea a te non sunt abscondita." In his psalmis loquitur Spiritus sanctus in persona Christi, et manifestis verbis testatur eum

---

37) Christus agnus Dei etc. 38) Iniquitates nostrae in Christum positae. 39) Christum habere peccatum testantur psalmi.

peccata habere. Sunt tamen haec testimonia Psalmorum voces non innocentis, sed patientis Christi, qui personam omnium peccatorum gerendam suscepit, ideoque reus factus est peccatorum totius mundi.

Quare Christus non solum crucifixus est et mortuus, sed et per divinam caritatem ei impositum est peccatum. Peccato ei imposito venit lex et dicit: Omnis peccator moriatur. Itaque si vis Christe spondere, reus esse, et poenam ferre pro peccatoribus, feras etiam peccatum et maledictionem. Recte ergo Paulus generalem legem adducit ex Mose de Christo [40]: „Omnis pendens in ligno est maledictum Dei", Christus pependit in ligno, ergo Christus est maledictum Dei.

Et haec consolatio piorum summa est [41]), sic Christum induere et involvere meis, tuis et totius mundi peccătis, et inspicere eum portantem omnia peccata nostra, siquidem hoc modo inspectus facile tollit fanaticas opiniones sophistarum de justificatione operum. Somniant enim fidem quandam formatam caritate [42]), per hanc contendunt tolli peccata et justificari homines, quod plane est Christum exuere et evolvere peccatis, eumque facere innocentem, et nos ipsos gravare et obruere peccatis propriis et ea intueri non in Christo, sed in nobis, quod vere est tollere et otiosum reddere Christum. Nam si verum est, quod operibus legis et caritate abolemus peccata, tum Christus ea non tollit. Si autem ipse est agnus Dei,

---

40) Paulus recte accommodat ad Christum sententiam ex Deutero. 41) Consolatio summa piorum. 42) Fides sophistarum formata caritate.

ad hoc ab aeterno praeordinatus, ut tolleret peccata mundi, denique ita involutus sponte peccatis nostris, ut fieret maledictum pro nobis [43]), tum necessario sequitur, quod per caritatem non possimus justificari et peccata tollere. Quia Deus non posuit peccata nostra in nos, sed in Christum filium suum, ut pro illis poenam sustinens nobis esset pax, et ipsius vulneribus sanaremur, ideo per nos non possunt tolli, hocque tota scriptura testatur, et idem nos confitemur, et oramus in symbolo, cum dicimus: „Credo in Iesum Christum, Dei filium, passum, crucifixum et mortuum pro nobis.“

Ex his constat doctrinam evangelii omnium jucundissimam et uberrimis consolationibus plenam non concionari de nostris aut legis operibus, sed de incomprehensibili et ineffabili misericordia et caritate Dei erga nos indignos et perditos homines [44]), quod scilicet, cum videret misericors pater nos maledictione legis opprimi, et ita sub ea teneri, ut nostris viribus nunquam potueramus ex ea liberari, miserit unigenitum filium suum in mundum, ac conjecerit in eum omnia omnium peccata, dicens: Tu sis Petrus ille negator, Paulus ille persecutor, blasphemus et violentus, David ille adulter, peccator ille, qui comedit pomum in paradiso, latro ille in cruce, in summa, tu sis persona, quae fecerit omnium hominum peccata, cogita ergo, ut solvas, et pro eis

---

43) Per unicum Christum peccata tolluntur, non per opera legis aut caritatem. 44) Doctrina evangelii de quibus rebus concionetur.

satisfacias. Ibi lex venit et dicit [45]): Invenio illum peccatorem, et quidem talem, qui susceperit omnium hominum peccata in se, et nullum praeterea peccatum video nisi in illo, ergo moriatur in cruce, atque ita invadit eum et occidit. Hoc facto totus mundus purgatus et expiatus est ab omnibus peccatis, ergo etiam liberatus a morte et omnibus malis. Sublatis vero peccato et morte per unum illum hominem Deus nihil aliud videret amplius in toto mundo, praesertim si crederet, quam meram purgationem et justitiam, et si quae peccati reliquiae remanerent, tamen prae illo sole Christo Deus eas non cerneret.

Ita oportet nos magnificare articulum justitiae christianae [46]) contra justitiam legis et operum, quanquam nulla vox aut eloquentia sit, quae digne possit concipere, multo minus eloqui ejus magnitudinem. Quare argumentum, quod Paulus hic tractat, potentissimum et summum omnium est contra omnes justitias legis. Continet enim hanc invictam et irrefragabilem antithesin [47]), videlicet: Si peccata totius mundi sunt in illo uno homine Iesu Christo, tum non sunt in mundo; si autem non sunt in ipso, sunt adhuc in mundo. Item, si Christus ipse factus est reus omnium peccatorum, quae nos omnes commisimus, ergo nos absoluti sumus ab omnibus peccatis, sed non per nos, nostra opera aut merita, sed per ipsum. Si vero est innocens, et non portat peccata nostra, portamus nos ea, et in eis moriemur et damnabimur. Sed Deo gratia, qui dedit nobis victoriam per dominum nostrum, Iesum Christum, amen.

---

45) Lex accusavit et occidit Christum etc. 46) Articulus justificationis etc. 47) Antithesis.

Sed videamus nunc, quo modo in hac persona duo extreme contraria concurrant [48]). Invadunt eam non solum mea, tua, sed totius mundi peccata praeterita, praesentia et futura, et conantur eam damnare, sicut etiam damnant. Sed quia in eadem illa persona, quae est summus, maximus et solus peccator, est quoque aeterna et invicta justitia, ideo congrediuntur illa duo, summum, maximum et solum peccatum, et summa, maxima et sola justitia. Hic alterum cedere et vinci necessario oportet, cum summo impetu concurrant et collidantur. Peccatum ergo totius mundi irruit maximo impetu et furore in justitiam. Quid fit? Iustitia [49]) est aeterna, immortalis et invicta. Peccatum [50]) est quoque potentissimus ac crudelissimus tyrannus, dominans ac regnans in toto orbe terrarum, captivans et redigens omnes homines in servitutem sui. In summa, peccatum est Deus maximus ac potentissimus, qui exhaurit totum genus humanum, omnes doctos, sanctos, potentes, sapientes, indoctos etc. Is, inquam, incurrit in Christum, et vult eum, ut alios omnes, devorare. Sed non videt eum esse personam invictae et aeternae justitiae. Ideo necesse est in hoc duello vinci et occidi peccatum, et justitiam vincere et vivere [51]). Sic in Christo vincitur, occiditur et sepelitur universum peccatum, et manet victrix et regnatrix justitia in aeternum.

Sic mors, quae est omnipotens imperatrix totius mundi, necans reges, principes et simpliciter omnes homines, congreditur toto impetu cum vita [52]), victa

---

48) Mirabile duellum peccati et justitiae in Christo etc.
49) Iustitia. 50) Peccatum. 51) Iustitia victrix peccati.
52) Congressus mortis cum vita etc.

ra et absorptura eam, et certe, quod conatur, efficit. Sed quia vita erat immortalis, victa evasit victrix, vincens et occidens mortem [53]). De hoc mirabili duello ecclesia pulchre canit: Mors et vita duello conflixere mirando. Dux vitae mortuus regnat vivus. Itaque per Christum mors victa et abolita est in toto mundo, ut jam non sit nisi picta mors, quae amisso aculeo amplius non possit nocere credentibus in Christum, qui factus est mors mortis, ut Hosea canit [54]): „Ero mors tua o mors."

Sic maledictioni, quae est divina ira per totum orbem terrarum, idem certamen est cum benedictione [55]), hoc est, cum aeterna gratia et misericordia Dei in Christo. Congreditur ergo maledictio cum benedictione, et vult damnare et prorsus in nihilum redigere eam, sed non potest. Benedictio enim est divina et aeterna, ideo oportet ei maledictionem cedere. Nam si benedictio in Christo posset vinci, vinceretur Deus ipse. Sed hoc est impossibile. Ideo Christus, divina virtus, justitia, benedictio, gratia et vita, vincit et tollit illa monstra, peccatum, mortem et maledictionem, sine armis et proelio, in suo corpore et semet ipso [56]), ut Paulus libenter loqui solet, „expolians, inquiens, principatus ac potestates, et triumphans de illis in semet ipso" (Col. 2, 15.), ut amplius credentibus nocere non possint etc.

Et haec circumstantia „in semet ipso"[57]) facit duellum istud mirabilius et illustrius. Ostendit enim

---

53) Vita victa victrix mortis etc. 54) Hoseae 13 (v. 14). 55) Maledictionis certamen cum benedictione. 56) Christus victor maledictionis etc. 57) In semet ipso.

tantas res (scilicet, ut maledictio, peccatum, mors destruantur, et in locum illorum benedictio, justitia, vita succedant) debere geri in unica illa persona Christi, atque ita per eam mutari totam creaturam. Ideo si hanc personam adspexeris, vides peccatum, mortem, iram Dei, inferos, diabolum et omnia mala victa et mortificata [58]). Quatenus igitur Christus per gratiam suam in cordibus fidelium regnat, nullum peccatum, mors, maledictio est. Ubi vero Christus non cognoscitur, manent ista. Ideo carent isto beneficio et victoria omnes, qui non credunt. Est enim victoria nostra, ut Iohannes ait (1. Ioh. 5, 4), fides.

Hic est praecipuus locus christianae doctrinae, quem sophistae prorsus obscurarunt, et hodie fanatici spiritus denuo obscurant. Et hic vides, quam necessarium sit credere et confiteri articulum de divinitate Christi. Quem ubi Arius negavit, necesse fuit etiam negare eum articulum redemtionis [59]). Vincere enim peccatum mundi, mortem, maledictionem et iram Dei in semet ipso non est ullius creaturae, sed divinae potentiae opus. Igitur necesse est illum, qui in se ipso ista vicit, vere et natura Deum esse. Oportet enim isti summae potentiae (peccato, morti, maledictioni), quae per sese regnat in mundo et in tota creatura, opponi aliam potentiam superiorem, quae nulla potest inveniri aut esse, nisi divina. Quare abolere peccatum, destruere mortem, auferre maledictionem in se ipso, et donare justitiam, vitam in lucem producere, afferre benedictionem, hoc est, in nihilum redigere haec, et creare illa, sunt solius divinae po-

58) Credentibus peccatum et mors abolita etc. 59) Articulum divinitatis Christi negantes negant etiam redemtionis.

tentiae opera. Quia vero scriptura tribuit Christo ista omnia, ideo ipse est vita, justitia et benedictio, quae naturaliter et substantialiter Deus est. Quare negantes divinitatem Christi amittunt tandem totum christianismum, fiunt prorsus gentiles ac Turcae [60]. Locus igitur justificationis, ut saepe moneo, diligenter discendus est. In eo enim comprehenduntur omnes alii fidei nostrae articuli, eoque salvo salvi sunt et reliqui. Quare cum docemus homines per Christum justificari, Christum esse victorem peccati, mortis et aeternae maledictionis, testificamur simul eum esse natura Deum [61].

Ex his satis liquet, quam horribiliter caeci et impii fuerint papistae [62], quod docuerunt istos atrocissimos et potentissimos tyrannos (peccatum, mortem, maledictionem), qui totum humanum genus exhauriunt, vincendos esse non justitia legis divinae (quae etiamsi justa, bona, sancta sit, nihil potest quam maledictioni subjicere), sed justitia operum humanorum, ut sunt jejunia, peregrinationes, rosaria, vota etc. Quis quaeso unquam inventus est, qui hac armatura instructus vicerit peccatum, mortem etc.? Paulus Ephe. 6. longe aliam describit armaturam, qua utendum sit contra istas immanissimas belluas [63]. Hoc ipso igitur, quod caeci et caecorum duces nos nudos sine armatura Dei objecerunt invictis et omnipotentibus istis tyrannis, non solum devorandos nos illis tradiderunt, sed etiam fecerunt nos decuplo majores et

---

60) Negantes divinitatem Christi fiunt gentiles. 61) Christus natura Deus. 62) Papistarum inscitia et impietas 63) Armatura christianorum. Ephe. 6.

deteriores peccatores ipsis homicidis et meretricibus. Nam solius divinae potentiae est peccatum destruere, mortem abolere etc., creare justitiam et vitam donare [64]). Hanc divinam virtutem tribuerunt operibus nostris, dicentes: Si hoc vel illud opus feceris, vinces peccatum, mortem, iram Dei, atque ita re vera constituerunt nos in locum Dei, ac fecerunt, ut sic dicam, nos vere et naturaliter Deum; eaque re ostenderunt papistae se ipsos sub nomine christiano septuplo majores idololatras fuisse, quam gentiles. Accidit enim illis, quod porco, qui lotus revertitur ad volutabrum luti, et, ut Christus ait (Luc. 11, 24 — 26): „Post defectionem a fide spiritus nequam rursum intrat in domum, e qua expulsus est, et assumit secum alios septem spiritus nequiores se, et ibi habitat, et tum fiunt postrema illius hominis pejora prioribus."

Suscipiamus igitur cum gratiarum actione et certa fiducia hanc doctrinam suavissimam et consolationis plenissimam [65]), quae docet Christum pro nobis factum maledictum (hoc est, peccatorem obnoxium irae Dei) induere personam nostram, et imponere in humeros suos peccata, et dicere: Ego commisi peccata, quae omnes homines commiserunt. Ergo vere factus est maledictum secundum legem, non pro se, sed, ut Paulus ait „pro nobis". Nisi enim mea, tua et totius mundi peccata in sese recepisset, lex nihil juris in eum habuisset, quae condemnat et sub maledicto tenet tantum peccatores. Quare neque maledictum fieri, neque mori potuisset, cum causa maledictionis

---

64) Mortem abolere, vitam donare, Dei opus. 65) Evangelii doctrina qualis.

et mortis sit peccatum, a quo immunis erat. Sed quia peccata nostra non coacte, sed sua sponte susceperat, oportuit eum ferre poenam et iram Dei, non pro sua persona, quae justa et invicta erat, ideoque non potuit fieri rea, sed pro persona nostra [66]).

Sic feliciter commutans nobiscum suscepit nostram peccatricem, et donavit nobis suam innocentem et victricem personam. Hac induti et vestiti liberamur a maledictione legis, quia Christus ipse volens pro nobis factus est maledictum [67]), ego, inquiens, pro mea persona humanitatis et divinitatis benedictus sum, et plane nullius rei egeo, sed exinanibo me, assumam vestem et larvam vestram, hoc est, humanam naturam, atque in ea obambulabo, et mortem patiar, ut vos a morte liberem. Atque cum ita gestaret in nostra larva peccatum totius mundi, comprehensus, passus, crucifixus, mortuus et pro nobis maledictum factus est. Quia vero divina et aeterna persona erat, impossibile fuit morte teneri eam. Ideo resurrexit die tertia a morte, et nunc in aeternum vivit, nec amplius invenitur in ea peccatum, mors et larva nostra, sed mera justitia, vita et benedictio aeterna.

Hanc imaginem oportet nos intueri et firma fide apprehendere. Qui hoc facit, habet hanc innocentiam et victoriam Christi, quamlibet magnus sit peccator. Sed ea non potest apprehendi voluntate dilec-

---

66) Christus peccata nostra sponte suscepit, ideo oportuit eum fieri maledictum pro ipsis. 67) Christi justitia nostra, nostrum peccatum suum.

tionis, sed ratione illuminata fide [68]). Ergo sola fide justificamur, quia sola fides apprehendit hanc victoriam Christi. Quatenus igitur hoc credis, eatenus habes. Si credis peccatum, mortem et maledictionem abolita esse, abolita sunt, quia Christus ista in semet ipso vicit et sustulit, et vult credi, quod, sicut in sua persona nulla est amplius larva peccatoris, nullum vestigium mortis, ita neque in nostra, cum pro nobis omnia fecerit etc.

Quare si te angit peccatum, si perterrefacit mors [69]), cogita vanum esse spectrum et diaboli illusionem, ut certe est. Re vera enim nullum amplius est peccatum, nulla maledictio, nulla mors, nullus diabolus, quia Christus haec omnia vicit et abolevit. Itaque victoria Christi est certissima, neque defectus est in re, cum sit verissima, sed in incredulitate nostra. Difficile enim est *rationi*, *ista* tam inaestimabilia bona credere. Deinde accedunt quoque diabolus et fanatici spiritus [70]), qui hoc unum agunt, hic suis ignitis telis, illi sua perversa et impia doctrina, ut hanc doctrinam nobis obscurent et auferant; et potissimum propter hunc articulum, quem tam diligenter urgemus, sustinemus odium et persecutionem Satanae et mundi. Sentit enim Satan potentiam et fructum hujus articuli.

Quod autem Christo nunc regnante nullum re vera amplius peccatum, mors et maledictio sit, confitemur quotidie etiam in symbolo apostolorum, cum dicimus: „Credo ecclesiam sanctam [71])“; quod plane ni-

---

68) Fides sola victoriam Christi apprehendit. 69) Remedium contra terrores peccati etc. 70) Diabolus et haeretici insidiantur piis. 71) Credo ecclesiam sanctam.

hil aliud est, quam si diceremus: Credo nullum peccatum, nullam mortem in ecclesia esse, quia credentes in Christum non sunt peccatores, non sunt rei mortis, sed simpliciter sancti et justi, domini peccati et mortis, et in aeternum viventes. Verum hoc tantum fides cernit, quia dicimus: „Credo ecclesiam sanctam." Si autem rationem et oculos tuos consulueris, diversum judicabis. Vides enim multa in piis, quae te offendunt, vides eos quandoque labi, peccare, infirmos esse in fide, iracundia, invidia et aliis malis affectibus laborare [72]); ergo ecclesia non est sancta. Nego consequentiam. Si meam vel proximi personam inspicio, nunquam erit sancta. Si autem Christum, qui ecclesiam sanctificat et purificat, inspicio, tota sancta est. Hic enim peccata totius mundi sustulit.

Ideo peccata non sunt re vera ibi, ubi cernuntur et sentiuntur. Nam secundum theologiam Pauli nullum peccatum, nulla mors, nulla maledictio est amplius in mundo [73]), sed in Christo, qui est agnus Dei, qui abstulit peccata mundi, qui factus est maledictum, ut nos a maledicto liberaret. Contra secundum philosophiam et rationem peccatum, mors et maledictio nusquam sunt nisi in mundo, carne seu peccatoribus. Non enim aliter potest theologus sophista de peccato loqui, quam gentilis philosophus, nempe sic: Qualitas haeret in substantia aut subjecto, sicut ergo color in pariete, ita peccatum in mundo, carne vel conscientia haeret. Igitur eluendum est per contrarios motus, scilicet per caritatem. Vera autem theologia docet, quod nullum peccatum amplius sit

72) Infirmitas piorum. 73) Peccatum, mors, maledictio etc. juxta Paulum non sunt in mundo.

in mundo, quia Christus, in quem pater conjecit peccata totius mundi Esa. 53. (v. 6.), vicit, delevit et occidit illud in corpore suo. Is semel mortuus peccato, resuscitatus vero ex mortuis, amplius non moritur. Ubicunque igitur est fides in Christum, ibi re vera peccatum abolitum, mortuum et sepultum est [74]). Ubi vero non est fides in Christum, ibi peccatum manet. Quanquam reliquiae peccati sint adhuc in sanctis, quia perfecte non credunt etc., tamen illae mortuae sunt, quia propter fidem in Christum non imputantur.

Est ergo hoc summum ac potissimum argumentum contra justitiam operum, quod Paulus hic urget: Non lex, non opera redimunt a maledictione aeterna, sed Christus [75]). Obtestor igitur te christiane lector per Deum, ut Christum a lege distinguas, et diligenter attendas, quomodo et quid Paulus loquatur. Necessario, inquit, omnes sub maledicto sunt, qui *legem* non faciunt, sed nemo legem facit, ergo prima propositio est vera, videlicet, quod omnes homines sub maledicto sunt. Deinde subjungit alteram [76]): Christus redemit nos a maledictione legis, factus pro nobis maledictum, ergo lex et opera non redimunt a maledictione, sed potius subjiciunt nos maledictioni; ergo caritas, quam sophistae dicunt informare fidem, non solum non redimit a maledictione, sed magis intrudit et involvit in eam.

Sicut autem Christus aliud quiddam est quam lex et opera legis, ita etiam redemtio Christi longe aliud est, quam meum meritum ex operibus legis, quia o-

---

74) Credentibus peccatum, mors abolita sunt. 75) Christus redemit a maledictione, ergo non lex. 76) Propositiones duae Pauli.

portuit ipsum Christum redimere nos a maledicto legis. Manent igitur sub maledicto, quotquot Christum fide non apprehendunt. Neque tam stolidi sunt sophistae, ut dicant Christum nostrum opus seu caritatem esse. Christus enim longe aliud quiddam est, quam opus, quod nos facimus [77]). Nullus papista, quantumvis insanus, audebit dicere eleemosynam, quam ipse largitur egenti, obedientiam, quam monachus praestat, Christum esse. Christus enim est Deus et homo conceptus e Spiritu sancto, natus ex Maria virgine etc. De hoc autem dicit Paulus, quod factus sit pro nobis maledictum, ut nos a maledicto legis redimeret. Ergo lex, opera, caritas, vota etc. non redimunt, sed magis involvunt et gravant maledictione. Quo plus ergo operati fuerimus, hoc minus Christum agnoscere et apprehendere possumus.

Apprehenditur autem Christus non lege, non operibus, sed ratione seu intellectu illuminato fide, et illa apprehensio Christi per fidem proprie est speculativa vita [78]) (de qua sophistae multa nugantur, sed quid dicant, nesciunt), et illa speculatio, qua Christus apprehenditur, non est illa sophistarum et monachorum stulta imaginatio in mirabilibus supra se, sed est theologica, fidelis et divina inspectio serpentis suspensi in palo, hoc est, Christi pendentis in cruce pro meis, tuis et totius mundi peccatis. Manifestum ergo est solam fidem justificare. Fide autem nobis justificatis, egredimur in vitam activam [79]). Ad hunc modum sophistae recte discernere potuissent vitam contemplati-

---

77) Si Christus redimit e maledictione, ergo non nostrum opus. 78) Speculativa vita. 79) Activa vita.

vam et activam [80]), si hanc evangelium, illam legem vocassent, hoc est, si docuissent speculativam vitam includi et dirigi debere in verbo Dei, et plane nihil in ea spectandum esse quam verbum evangelii; activam vero vitam debere peti ex lege, quae Christum non apprehendit, sed exercet sese operibus caritatis erga proximum.

Clarus est igitur hic textus, quod omnes homines, etiam apostoli et prophetae et patriarchae sub maledicto mansissent, nisi Christus sese opposuisset peccato, morti, maledictioni legis, irae et judicio Dei, et ea in corpore suo superasset (nam ista immania monstra nulla humana potentia superari potuerunt). Iam vero Christus [81]) non est lex, non est opus legis, non est actus elicitus, sed persona divina et humana, quae suscepit peccatum, damnationem legis et mortem, non pro se, sed pro nobis [82]). *Igitur* tota emphasis est in verbo „pro nobis". Non debemus ergo fingere Christum innocentem et privatam personam (ut sophistae et fere omnes patres, Hieronymus et alii fecerunt), quae pro se tantum sit sancta et justa. Verum quidem est, quod Christus est purissima persona, sed ibi non est resistendum. Nondum enim habes Christum, etiamsi noris eum Deum et hominem esse, sed tunc vere habes [83]), cum credis hanc purissimam et innocentissimam personam tibi donatam a patre, ut esset pontifex et salvator, imo servus tuus, qui exuta innocentia et sanctimonia sua et suscepta persona tua peccatrice portaret peccatum, mortem et maledictionem tuam, ac

---

80) Contemplativa et activa vita. 81) Christus. 82) Pro nobis. 83) Quomodo Christus vere agnoscatur.

ferret hostia et maledictum pro te, ut sic a maledicto legis te liberaret.

Vides igitur, quam plane apostolico spiritu Paulus hoc gravissimum argumentum de benedictione et maledictione tractaverit, dum ipsum Christum non solum maledicto subjicit, sed eum etiam dicit factum maledictum. Sic 2. Cor. 6. (v. 21) vocat eum peccatum, cum ait: „Eum, qui peccatum non noverat, Deus fecit pro nobis peccatum etc.“ [84]). Quanquam hae sententiae recte exponi possint hoc modo: Christus factus est maledictum, id est, hostia pro maledicto, peccatum, id est, hostia pro peccato etc., tamen magis placet, si servetur propria significatio vocum, propter majorem emphasin [85]), quia, cum peccator venit re vera in notitiam sui, non solum sentit se peccatorem concretive seu adjective, sed etiam abstractive seu substantive, hoc est, non solum videtur sibi calamitosus, sed ipsa calamitas, non solum peccator et maledictus, sed ipsum peccatum et maledictum; ut et in latina lingua, cum excellenter volumus aliquem significare scelestum, vocamus eum scelus. Est enim maxima res portare peccatum, iram Dei, maledictionem et mortem. Quare homo ista serio sentiens, ut Christus vere sensit, pro toto genere humano, fit plane ipsum peccatum, mors, maledictum etc.

Vere ergo apostolico spiritu Paulus hunc locum tractat, quia nullus sophista, legista, Judaeus, fanaticus aut quisquam alius ita loquitur. Quis enim auderet alle-

---

84) Christus est maledictum et peccatum pro nobis factus. 85) Germana sententia horum dictorum Pauli: „Christus factus est peccatum, maledictum etc.“

gare hunc locum ex Mose: „Maledictus omnis, qui pendet in ligno etc." et eum interpretari de Christo? Qua ergo ratione Paulus hanc sententiam: „Maledictus omnis etc." ad Christum accommodavit, eadem et nos non solum illud totum cap. Deut. 27. sed etiam omnes maledictiones legis Mosaicae colligere, et de Christo interpretari possumus [86]). Nam sicut Christus ipse innocens est in hac generali lege pro sua persona, ita etiam in omnibus aliis; et sicut ipse reus est in hac generali lege, cum maledictum pro nobis factus, ac suspensus est in cruce, ut homo sceleratus, blasphemus, parricida, proditor etc., ita et in omnibus aliis legibus reus est. Omnes enim maledictiones legis in eum congestae et positae sunt, ideoque eas portavit et sustinuit in corpore suo pro nobis. Non solum igitur fuit maledictus, sed factus est etiam maledictum pro nobis.

Hoc vere est interpretari apostolico more scripturas. Nam homo sine Spiritu sancto non potest ita loqui, nempe, quod totam legem comprehendat uno dicto (scilicet „Christus maledictum factus est pro nobis"), ac eam totam semel congerat in Christum; et econtra quod omnes promissiones scripturae comprehendat, et semel in Christo impletas dicat. Ideo apostolicum et firmissimum est hoc argumentum, non ex uno loco legis, sed ex universis legibus sumtum, quo etiam vehementer nititur Paulus [87]).

Ex his apparet, quanta diligentia Paulus legerit

---

86) Omnes maledictiones legis in Christum transferendae. 87) Argumentum hoc firmissimum ex omnibus legibus sumtum.

scripturae, et quam studiosissime expenderit[88]) singula verba istius loci: „In semine tuo benedicentur omnes gentes terrae.“ (Gen. 22, 18.). Primum ex vocabulo benedictionis sic colligit: Benedictio est futura in omnes gentes, ergo omnes gentes sunt sub maledicto, etiam Iudaei, qui legem habent, et affert testimonium scripturae, quo probat Iudaeos sub maledicto esse, qui sub lege sunt: „Maledictus omnis, qui non permanserit omnibus etc.“ Deinde urget particulam „omnes gentes“[89]), ex qua sic colligit, benedictionem non solum pertinere ad Iudaeos, sed etiam ad omnes gentes totius orbis terrarum; cum autem ad omnes gentes pertineat, impossibile fit eam contingere per legem Mosi, cum nullae gentes eam habuerint praeter Iudaeos; et quanquam hi legem habuerint, tamen adeo per illam non contigisse eis benedictionem, ut, quo plus conati sint eam facere, hoc magis obnoxii facti sint maledictioni legis. Quare oportere aliam justitiam esse, quae longe excellat legis justitiam, per quam contingat benedictio, non solum Iudaeis, sed etiam omnibus gentibus in toto mundo.

Postremo particulam „in semine tuo“[90]) hoc modo explicat, quod aliquis homo nasci debebat ex semine Abrahae, scilicet Christus, per quem ventura erat benedictio in omnes gentes. Cum itaque Christus debuit benedicere omnes gentes, quas invenit maledictas, oportuit ipsum auferre ab eis maledictionem. Non potuit autem[91]) per legem auferre, quia

---

88) Paulus diligenter expendit sententiam Gen: „In semine tuo benedicentur etc.“ 89) Omnes gentes. 90) In semine tuo. 91) Quomodo gentes a maledictione liberentur.

per eam magis augetur. Quid ergo fecit? Adjunxit se maledictis, assumens illorum carnem et sanguinem, et sic interposuit se mediatorem inter Deum et homines; licet, inquiens, caro et sanguis sim, et agam inter maledictos, tamen sum benedictus ille, per quem sunt benedicendi omnes homines. Atque ita in una persona conjunxit Deum et hominem, admixtusque nobis maledictis factus est propter nos maledictum, et suam benedictionem abscondit in nostrum peccatum, mortem et maledictionem, quae eum damnaverunt et occiderunt. Sed quia Dei filius erat, ab illis teneri non potuit, vicit ea, et triumphavit de illis, et quidquid adhaesit carni, quam causa nostra assumsit, secum tulit. Itaque omnes illi carni adhaerentes benedicuntur a maledicto, hoc est, a peccato et morte liberantur.

Qui hoc beneficium Christi, de quo evangelium proprie concionatur, non intelligunt, nec aliam praeter legis justitiam noverunt, hi, cum audiunt legis opera non esse necessaria ad salutem, sed per hoc contingere salutem hominibus, si tantum audiant et credant Christum filium Dei assumsisse carnem, et adjunxisse se maledictis, ut per hoc benediceret omnes gentes, hi, inquam, offenduntur [92]), nihil enim horum intelligunt, aut certe tantum carnaliter intelligunt. Sunt enim occupati aliis cogitationibus et fanaticis imaginationibus. Ideo sunt eis mera aenigmata. Imo nobis, qui primitias spiritus habemus, impossibile est, ista perfecte intelligere et credere, quia fortissime pugnant cum ratione humana.

92) Hypocritae offenduntur doctrina evangelii.

In summa, omnia mala inundatura erant super nos, ut inundabunt super impios in aeternum. Sed Christus [93]) pro nobis factus omnium legum, maledictionum, peccatorum et malorum nostrorum reus venit medius, amplectens nos miseros et perditos peccatores, in sese suscepit et pertulit omnia nostra mala, quae in aeternum oppressura ac discruciatura erant nos, eaque semel ad modicum tempus obruerunt eum, et inundaverunt super caput ipsius, ut Psal. 87. (Ps. 88, 8 et 17.) propheta in persona Christi queritur, cum ait: „Super me confirmatus est furor tuus, et omnes fluctus tuos induxisti super me"; item: „In me transierunt iræ tuae, et terrores tui conturbaverunt me.„ Hoc modo liberati ab istis aeternis terroribus et cruciatibus per Christum aeterna et ineffabili pace et felicitate, modo hoc credamus, fruemur.

Haec sunt illa adoranda mysteria scripturae et vera cabala [94]), quam etiam Moses aliquot locis subobscure indicavit, quam prophetae et apostoli cognoverunt, et per manus posteris tradiderunt, de qua futura sancti veteris testamenti plus laetati sunt, quam nos de ea jam exhibita [95]). Agnoscimus quidem ingentem thesaurum esse cognitionem Christi et justitiae fidei, sed tam plenum gaudium spiritus inde non concipimus, quale habuerunt prophetae et apostoli. Hinc tam copiose tractaverunt, et tam saepe inculcaverunt, praecipue Paulus, articulum justificationis. Est enim hoc proprium apostolorum munus [96]),

93) Christus pro nobis tulit damnationem, quam in aeternum debebamus ferre. 94) Cabala vera. 95) Patres plus laetati de beneficio Christi quam nos. 96) Apostolorum proprium officium.

Christi gloriam et beneficium illustrare, atque per hoc afflictas conscientias erigere et consolari.

Ut in gentes benedictio Abrahae veniret per Christum Iesum.

Paulus semper in conspectu habet hunc locum: „In semine tuo etc.", quia benedictio Abrahae promissa non potuit venire in gentes, nisi per semen Abrahae, Christum [97]), et quidem hoc modo: Oportuit ipsum fieri maledictum, ut promissio Abrahae facta: „In semine tuo benedicentur omnes gentes," sic impleretur. Nulla igitur alia ratione hoc, quod hic promittitur, fieri potuit, nisi Iesus Christus fieret maledictum, et conjungeret se gentibus maledictis, et sic ab illis auferret maledictum, et sua benedictione afferret eis justitiam et vitam. Memineris autem, ut etiam supra monui, benedictionis vocabulum [98]) non esse inane, ut Iudaei somniant, qui benedictionem interpretantur salutationem vocalem vel scriptilem, sed de peccato et justitia, de morte et vita coram deo Paulus hic agit. Loquitur ergo de rebus inaestimabilibus et incomprehensibilibus, cum ait: „Ut in gentes benedictio Abrahae veniret per Iesum Christum.

Vides praeterea, quae merita congrui et condigni afferamus, ac qua ratione acquiramus istam benedictionem [99]). Ista est praeparatio, hoc est, meritum congrui et condigni, illa sunt opera, quibus paratur haec justitia, quod Christus Iesus factus sit pro no-

97) Benedictio donata gentibus per Christum. 98) Benedictionis vocabulum. 99) Meritum nostrum, quo consequimur benedictionem.

bis maledictum. Nos enim sumus ignorantes et inimici Dei, sumus mortui in peccatis et maledicti, ergo meritum nostrum plane nullum est. Quid enim mereretur maledictus peccator, ignorans Dei, mortuus in peccatis, obnoxius irae et judicio Dei? Cum papa aliquem excommunicavit, quidquid is faciebat, maledictum erat. Quanto magis maledictus coram Deo, ut omnes sumus, ante cognitum Christum nihil facit praeter maledicta. Quare illa unica via est evadendi maledictionem [100]), credere et certa fiducia dicere: Tu Christe es peccatum et maledictum meum, seu potius: Ego sum peccatum tuum, maledictum tuum, mors tua, ira Dei tua, infernus tuus, tu contra es justitia, benedictio, vita, gratia Dei, coelum meum; quia textus clare dicit: „Christus factus est pro nobis maledictum." Itaque nos sumus causa, quod factus sit maledictum, imo nos ipsius maledictum sumus.

Is potentissimus locus et consolationis plenissimus, etsi Iudaeis excaecatis et induratis non satisfacit, tamen nobis, qui sumus baptizati, et suscepimus istam doctrinam, satisfacit et concludit potentissime, quod per maledictionem, peccatum, mortem Christi benedicti, hoc est, justificati et vivificati simus. Donec peccatum, mors et maledictio in nobis manent, peccatum terret, mors occidit, et maledictio damnat nos; cum vero ista in Christum transferuntur, fiunt haec mala nostra ipsius propria, et sua bona nostra [1]). Discamus igitur in omni tentatione peccatum, mortem, maledictionem et omnia mala, quae premunt nos, a nobis transferre in Christum, et vicissim justitiam, vi-

---

100) Via evadendi maledictionem. 1) Peccata nostra in Christum conjecta, et justitia ejus nobis donata.

tam et benedictionem ab eo in nos. Nam re vera omnia mala nostra portat, cum Deus pater omnium nostrum iniquitates ut Isaias ait, (53, 6.) conjecerit in eum; et ipse libens eas suscepit, non enim erat reus, sed ut in hoc faceret patris voluntatem, per quam sanctificati sumus in aeternum.

Haec est ineffabilis et infinita illa misericordia Dei [2]), quam Paulus libenter exuberanti et largissima quadam copia verborum effundere vellet. Sed illam abyssum profundissimam et zelum ardentissimum divinae caritatis erga nos non potest angustia cordis humani comprehendere, multo minus eloqui. Quin etiam ipsa magnitudo divinae misericordiae non solum difficultatem credendi, sed et incredulitatem parit. Non solum enim audio, quod omnipotens Deus, conditor omnium, sit bonus et misericors, sed quod etiam illa summa majestas pro me perdito peccatore, *filio irae* et mortis aeternae, tam sollicita fuerit, ut proprio filio non pepercerit, sed tradiderit eum in mortem ignominiosissimam, ut pendens in medio latronum fieret pro me peccatore et maledicto peccatum et maledictum, ut benedictus, hoc est, justus, filius et heres Dei efficerer. Quis potest istam bonitatem Dei satis praedicare? Ne quidem omnes angeli. Ideo doctrina evangelii longe de aliis rebus loquitur [3]), quam politicus, philosophicus aut Mosaicus liber, nempe de inenarrabilibus ac plane divinis donis, quae omnem humanum et angelicum captum, et simpliciter omnia superant.

---

2) Misericordia Dei erga peccatores ineffabilis. 3) Evangelium de quibus rebus agat.

Ut promissionem Spiritus per fidem acciperemus.

Ebraismus est „promissionem Spiritus", id est, promissum Spiritum [4]). Est autem Spiritus libertas a lege, peccato, morte, maledictione, inferno, ira et judicio Dei etc. Ibi nullum est nostrum meritum congrui aut condigni, sed gratuita promissio et exhibita donatio per semen Abrahae, ut liberi simus ab omnibus malis, et omnia bona consequamur [5]). Nec aliis meritis illam libertatem et donum spiritus accipimus, quam per fidem. Ea enim sola apprehendit promissionem, ut Paulus clare hic dicit: „Ut promissionem Spiritus non per opera, sed per fidem acciperemus."

Haec suavissima et vere apostolica est doctrina, quae [6]) annuntiat ea impleta et jam exhibita esse nobis, quae multi prophetae et reges desideraverunt videre et audire etc., et tales loci, qualis hic unus est, collecti sunt ex variis dictis prophetarum, qui longe ante in Spiritu praeviderunt, quod omnia per hunc virum Christum mutanda, instauranda et administranda essent. Hinc Iudaei, habentes legem Dei, praeter eam tamen exspectabant Christum. Nulli prophetae aut gubernatores populi Dei novam legem condiderunt, sed Elias, Samuel, David et omnes alii manserunt sub lege Mosi non constituerunt novum decalogum, novum regnum et sacerdotium, quia nova illa mutatio regni, sacerdotii, legis et cultus reservabatur isti uni [7]), de quo

---

4) Promissus Spiritus. 5) Fidei natura. 6) Apostolica doctrina qualis? 7) Mutatio omnium rerum reservata uni Christo.

Moses longe ante praedixerat: „Prophetam de gente tua et de fratribus tuis suscitabit tibi dominus Deus tuus, hunc audies“ (Deut. 18, 15.), quasi dicat: Hunc solum, et praeterea neminem.

Hoc bene intellexerunt patres, quia nemo potuit majora et sublimiora docere, quam ipse Moses, qui summas leges de summis et maximis rebus tulerat [8]), ut est decalogus, praesertim primum praeceptum: „Ego sum dominus Deus tuus, non habebis Deos alienos. Diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo etc.“ Lex de dilectione Dei etiam angelos comprehendit, ideo est fons omnis sapientiae divinae etc. [9]). Et tamen venire debebat alius doctor, scilicet Christus, qui longe aliquid majus et melius summis istis legibus allaturus et docturus erat, nempe gratiam et remissionem peccatorum [10]). Est ergo iste textus potentissimus, quia hoc brevissimo verbo: „Ut promissionem Spiritus per fidem acciperemus,“ Paulus semel effudit omnia. Ideo cum non posset ultra progredi, non enim poterat majus aut sublimius quiddam dicere, abrupit hic et restitit.

Fratres, secundum hominem dico, hominis licet testamentum, si sit confirmatum, nemo rescindit aut superordinat.

Post principale ac potissimum argumentum Paulus subjicit aliud, sumtum a similitudine testamenti humani, quod apparet esse rhetoricum et infirmius, quam quod debebat eo uti apostolus pro confirmanda hac

---

8) Mosaicae leges de rebus summis ac maximis loquuntur. 9) Primum praeceptum fons omnis sapientiae Dei. 10) Christi doctrina longe melior Mosi.

tanta causa. Nam in arduis rebus debemus potius humana divinis confirmare, non divina humanis [11]). Hinc etiam Cicero de Homero ait: Humana transferens ad Deos, divina mallem ad nos. Et certe verum est, quod ista argumenta omnium infirmissima sunt, cum ab humanis ad divina argumentamur, quemadmodum Scotus solet [12]). Homo, inquit, potest diligere Deum super omnia; quia se ipsum diligit super omnia, ergo multo magis Deum, quia quo bonum majus, hoc amabilius est; et ex his infert, quod homo ex puris naturalibus sine negotio possit implere summum illud mandatum: „Diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo etc.“ Quia, inquit, homo potest diligere minimum bonum super omnia, imo etiam vitam omnium carissimam venum proponit propter vilem et medicam pecuniam, ergo multo magis hoc facere potest propter Deum.

Saepe a me audistis, quod ordinationes politicae et oeconomicae sint divinae, quia Deus ipse ordinavit et approbavit eas, ut solem, lunam et alias creaturas. Ideo argumentum ab ordinatione vel creaturis Dei sumtum valet, modo eo recte utamur [13]). Sic prophetae usi sunt frequentissime similitudinibus creaturarum [14]), cum Christum solem, ecclesiam lunam, doctores stellas appellarunt. Item, aliae innumerae similitudines sunt in prophetis, de arboribus, spinis, floribus et fructibus terrae. Talibus plenum est etiam novum testamentum. Ideoque ubi ordinatio divina est in creatura, bene potest ab ea sumi argumentum, et transferri ad

---

11) Humana divinis confirmanda, non econtra. 12) Argumentatio Scoti. 13) Argumentum a creaturis Dei sumtum valet. 14) Usus similitudinum frequens in sacris literis etc.

divina. Sic Christus Matthaei cap. 7. (v. 11.) argumentatur ab humanis ad divina [15]), cum ait: „Si vos, cum mali sitis, nostis dare bona dona filiis vestris, quanto magis pater vester, qui in coelis est, dabit bona petentibus se“; item Paulus: „Obediendum est hominibus, ergo multo magis Deo“; et Jerem. cap. 35. Rechabitae obedierunt patri suo, quanto magis debebatis vos obedire mihi.“ Ista autem divinitus ordinata sunt, ut patres dent filiis, ut filii obediant patribus. Ideo tales argumentationes bonae sunt, cum sumuntur ab ordinatione divina. Si autem ab humanis affectibus depravatis sumuntur, malae sunt, et omnino non valent [16]), qualis est argumentatio Scoti: Minus bonum diligo, ergo plus diligo majus. Ibi nego consequentiam, quia meum diligere non est ordinatio divina, sed depravatio diabolica. Deberet quidem sic esse, ut diligens me vel aliam creaturam plus diligerem Deum creatorem, sed non fit, quia amor, quo diligo me ipsum, est vitiosus et contra Deum [17]).

Haec ideo dico, ne quis cavilletur argumentationem ab humanis ad divina non valere. Iam autem non disputo, utrum hoc rhethoricum aut dialecticum argumentum sit, sed hoc tantum dico, satis firmum esse argumentum, cum ab humanis ad divina argumentamur, modo ab ordnatione Dei illud sumamus, ut in praesenti negotio. Lex enim civilis, quae est divina ordinatio, habet, quod testamentum hominis non licet infirmari [18]). Vivente quidem testatore nondum ratum est, eo autem mortuo non licet illud mutare.

---

15) Argumentatio ab humanis quando valeat. 16) Quando non valeat. 17) Amor nostri vitiosus. 18) Testamentum hominis non mutatur.

Hoc tamen dicitur non de facto, sed de jure, hoc est, quid fieri debeat, et quid recte fiat, quia in jure habetur, quod testamentum non sit mutandum, imo leges praecipiunt ultimam voluntatem [19]) religiosissime servandam esse. Ea enim est unum inter sacra humana.

Ab hac ergo consuetudine testamenti humani Paulus sic argumentatur. Qui fit, quod hominibus obeditur, Deo non obeditur? Politicae et civiles ordinationes de testamentis et aliis rebus religiose servantur. Ibi nihil mutatur, nihil additur, nihil adimitur. Solum testamentum Dei, hoc est, promissio divina de benedictione spirituali, hoc est, de rebus coelestibus et aeternis, quam totus mundus non solum cum summa gratiarum actione obviis manibus accipere, sed etiam adorare deberet, patitur mutationem et additionem [20]). Hoc persuasorium est, cum sic ab exemplis et legibus hominum argumentatur. Hinc dicit: „Humano more loquor", id est, humanam similitudinem, quasi dicat: In testamentis et aliis humanis rebus fit exsecutio, et servatur, quod lex praecipit. Nam cum homo testamentum condit, heredibus legans sua bona, et moritur, testamentum confirmatur et immutabile redditur morte testatoris [21]), ita ut nihil addi aut adimi possit, secundum omnia jura. Hinc jureconsultis ultima voluntas est vice legis, et homines sani religiose eam servant. Si tanta fide, inquam, servatur testamentum hominis, ut nihil addatur aut adimatur, profecto majori fide deberet servari testa-

---

19) Ultima voluntas etc. 20) Testamentum Dei mutatur
21) Testamentum confirmatur morte testatoris.

mentum Dei [22]), quod Abrahae et semini ejus promisit et donavit. Nam in Christo, cum moreretur, confirmatum est, et post mortem ipsius literae testamenti apertae sunt, hoc est, benedictio Abrahae promissa praedicata est in omnes gentes, per totum orbem dispersas. Ea fuit ultima voluntas testatoris Dei, confirmata Christi morte [23]).

Ideo nemo debet eam mutare, aut addere aliquid, ut doctores legis et traditionum humanarum faciunt. Dicunt enim: Nisi circumcidaris, legem servaveris, multa opereris et patiaris, non potes salvus fieri. Haec non est ultima voluntas aut testamentum Dei. Non enim dixit ad Abraham: Si hoc aut illud feceris, benedictionem consequeris, aut circumcisi et facientes legem consequentur eam, sed: „In semine tuo etc.“ quasi dicat: Ego ex mera misericordia promitto tibi Christum ex semine tuo venturum, qui benedictionem afferet omnibus gentibus, peccato et morte oppressis, hoc est, qui ab aeterna maledictione, id est, peccato et morte liberabit gentes, fide accipientes hanc promissionem: „In semine tuo etc.“ Quare ut olim pseudoapostoli, ita hodie omnes papistae et justitiarii sunt eversores et destructores non hominis testamenti, quia jure prohibentur, sed Dei [24]), quem, etsi ignis consumens est, tamen non timent. Ea enim est natura omnium hypocritarum [25]), ut humana religiose observent, divina securissime contemnant et violent. Sed portabunt horrendum judicium tempore suo illi temerarii contemtores et de-

---

22) Testamentum Dei longe majori fide servandum est, quam hominis. 23) Ultima voluntas Dei. 24) Destructores testamenti Dei qui. 25) Natura hypocritarum.

structores testamenti Dei. Est igitur hoc satis firmum argumentum, ab ordinatione divina sumtum.

Abrahae dictae sunt promissiones et semini ejus. Non dicit: Et seminibus, quasi in multis, sed quasi in uno: „Et in semine tuo", qui est Christus etc.

Hic novo vocabulo promissiones Dei Abrahae dictas de Christo benedictore futuro omnium gentium appellat testamentum[26]), neque aliud quiddam est promissio quam testamentum nondum revelatum, sed adhuc obsignatum. Testamentum autem non est lex, sed donatio. Heredes enim non leges, exactionem aut gravamen aliquod, sed hereditatem ex testamento exspectant. Primum ergo exponit vocabula, postea similitudinem applicat, et vocabulum seminis urget. Abrahae, inquit, non sunt leges traditae, sed testamentum est ei conditum et ordinatum, hoc est, dictae sunt illi promissiones de benedictione spirituali, ergo est ei aliquid promissum et donatum. Si igitur testamentum hominis servatur, cur non potius Dei, cujus allegoria et larva tantum est testamentum humanum[27])? Item, si signa servamus, cur non potius res signatas?

Dictae sunt autem ei promissiones non in omnibus Iudaeis aut multis seminibus, sed in uno semine, qui est Christus. Hanc Pauli interpretationem Iudaei non recipiunt. Fingunt enim hic enallagen numeri, dicentes singulare accipi pro plurali. Nos Pauli sen-

---

26) Promissionem Paulus testamentum vocat. 27) Testamentum hominis est larva testamenti Dei.

tentiam amplectimur, qui non frustra urget vocabulum seminis, et exponit hoc semen esse Christum [28]) et quidem spiritu vere apostolico. Negent id sane Iudaei, nos satis multa et robustissima argumenta habemus, quae Paulus supra recitavit; illa negare non possunt, quae et hoc confirmant. Haec de similitudine et pictura allegorica ordinationis divinae, id est, testamenti humani. Iam illam exponit et applicat.

Hoc autem dico: Testamentum antea confirmatum in Christum lex post quadringentos et triginta annos facta non irritum fecit, ad evacuandam promissionem etc.

Hic Iudaei opponere poterant [29]): Deus non fuit contentus dare promissiones Abrahae, sed post quadringentos et triginta annos tulit etiam legem. Ergo Deus diffisus promissionibus suis, ut quae non potuerint justificare, addidit melius quiddam, scilicet legem, ut ea veniente tanquam successore meliore non otiosi, sed facientes legem, per eam justificarentur. Ergo lex, quae secuta est promissionem, abrogavit eam. Ejusmodi evasiones Iudaei quaerunt multas. Hanc objectionem diluit Paulus pulchre ac fortiter [30]). „Lex, inquit, quadringentis et triginta annis lata post promissionem Abrahae factam: In semine tuo etc.“ non potuit eandem irritam facere.“ Ea enim promissio est testamentum Dei, ab ipso Deo tot annis ante legem in Christum confirmatum. Quod autem Deus semel

28) Semen Abrahae promissum Christus. 29) Objectio Iudaeorum. 30) Paulus diluit objectionem hanc Iudaeorum.

promisit et confirmavit, non revocat aut rescindit, sed in aeternum manet apud eum ratum.

Cur ergo addita est lex [31])? Tradita est quidem tot saeculis post Abrahae posteritati, non ut per eam consequeretur benedictionem, cum legis officium sit [32]), maledictioni subjicere, non benedicere, sed ut aliquis populus esset in mundo, qui haberet verbum et testimonium de Christo, ex quo etiam Christus secundum carnem nasceretur, utque sub lege custoditi et conclusi homines suspirarent liberationem per semen Abrahae Christum promissum, qui solus debuit et potuit benedicere, id est, a peccato et morte liberare omnes gentes. Deinde ceremoniae in lege praeceptae adumbrabant Christum. Quare neque lege neque ceremoniis abolita promissio, sed iisdem potius ceu sigillis quibusdam tantisper confirmata est [33]), donec literae ipsae (promissio) aperirentur, et per evangelii praedicationem invulgarentur omnibus gentibus.

Sed sinamus legem et promissionem congredi, et videamus, utra sit fortior, an scilicet promissio legem, aut lex promissionem aboleat. Si lex promissionem abolet, tunc sequitur [34]), quod nos nostris operibus Deum facimus mendacem et promissionem ejus irritam, quia, si lex justificat, liberat a peccato et morte, et per consequens nostra opera et vires humanae facientes legem, tum promissio Abrahae facta est irrita planeque inutilis, et per consequens Deus mendax et vaniloquus est. Quid enim aliud est promissorem non

31) Cur addita lex promissioni. 32) Officium legis.
33) Promissio per legem confirmatur, ergo non abrogatur.
34) Quid incommodi sequatur, si lex promissionem abrogat.

velle praestare promissa, aut irrita facere, quam eum esse mendacem et vaniloquum? Sed impossibile est, quod lex Deum faciat mendacem, et quod nostra opera irritam faciant ejus promissionem. Imo oportet eam ratam et firmam esse (Deus enim frustra non promittit), etiamsi possemus servare et implere legem, et concedamus sane omnes homines tam sanctos esse, quam sunt angeli (quod tamen impossibile est), ut prorsus non indigeant promissione, tamen maxime sentiendum est, eam esse certissimam et firmissimam; alioqui enim inveniretur Deus vanus aut mendax, qui vel frustra promisisset, aut promissa praestare non vellet, aut non posset. Ideo promissio ut est ante legem, ita et longissime excellit eam.

Et rectissime fecit Deus, quod promissionem tam longo tempore ante legem dedit, idque data opera, ne dici posset, quod justitia per legem, non per promissionem daretur. Si enim voluisset nos lege justificari, dedisset eam quadringentis et triginta annis ante promissionem, aut certe cum promissione. Nunc de lege primum omnino tacet, tandem autem post quadringentos et triginta annos eam condit. Interim toto illo tempore loquitur de suis promissionibus. Ergo benedictio et donatio justitiae venit ante legem per promissionem. Longe igitur promissio antecellit legem, et sic lex non abrogat promissionem, sed fides in promissionem, qua salvati sunt credentes etiam ante Christum revelatum, jam praedicata per evangelium in omnes gentes orbis terrarum, destruit legem[35]).

---

35) Lex non abrogat promissionem, sed fides apprehendens promissionem destruit legem etc.

at amplius non possit augere peccatum, perterrefacere et in desperationem adigere peccatores, qui fide apprehendunt promissionem.

Et magna emphasis, seu potius ironia subest, quod numerum quadringentorum et triginta annorum expresse ponit, quasi dicat: Si arithmeticam tenetis, numerate digitis, quantum sit spatium inter promissionem datam et legem. Certe Abraham longo tempore promissionem accepit ante legem, ea enim 430. annis post populo Israel data est, et hoc argumentum satis robustum est, a certo tempore sumtum.

Non loquitur autem hic de lege in genere, sed tantum de lege scripta [36]), quasi dicat: Deus non potuit respicere cultum et opera legis, et facientibus illa donare justitiam, quia lex nondum erat, quae praecipit cultum, exigit opera, et promittit vitam facientibus. „Qui fecerit ea homo, inquit, vivet in eis" (Levit. 18, 5.); et ut maxime promittat talia, tamen ideo non sequitur, quod promissa ejus consequamur, quia diserte dicit: „Qui fecerit ea homo etc." Constat autem neminem ea praestare. Deinde Paulus dicit legem non posse abrogare promissionem. Ideo promissio illa Abrahae facta 430. annis ante legem manet rata, et ut res magis intelligi possit, illustrabo similitudine [37]). Si aliquis dives non coactus, sed ex bona voluntate ignotum quendam, cui plane nihil deberet, adoptaret sibi, et institueret haeredem omnium honorum suorum, deinde transactis aliquot annis post exhibitum hoc illi beneficium imponeret ei legem hoc vel aliud faciendi,

36) Lex scripta. 37) Simile.

is jam non posset dicere se meritum suis operibus hoc beneficium, cum tot annis ante ipso nihil petente ex mera gratia hoc gratis accepisset. Ita nec Deus respicere potuit opera et merita praecedentia justitiam, quia promissio et donum Spiritus sancti fuit quadringentis et triginta annis ante legem. Hoc Paulus urget per ironiam.

Ex his manifestum est Abraham per legem non consecutum esse justitiam coram Deo, quia lex nondum erat[38]). Si lex nondum fuit, ergo nec opera nec meritum. Quid tum fuit? Nihil nisi mera Dei promissio. Huic credidit Abraham, et reputatum est ei ad justitiam. Quo igitur modo pater justitiam consecutus est, eodem et filii ipsius consequuntur eam. Sic et nos hodie dicimus: Peccata nostra expiata sunt morte Christi ante sesquimille annos, ubi nullus ordo, nullus canon poenitentiae, nulla merita congrui et condigni adhuc erant. Igitur non possumus ea nunc primum nostris operibus et meritis expiare. Sic Paulus undique argumenta firma a similitudinibus certo tempore et personis colligit[39]), quae nemo sanus cavillari potest. Muniamus igitur conscientias nostras hujusmodi argumentis, quia mirabiliter prodest ea bene meditata habere in tentationibus. A lege enim et operibus ducunt nos in promissionem et fidem, a lege in gratiam, a peccatis in justitiam, a morte in vitam.

Ideo, ut saepe inculco, ista duo, lex et promissio, diligentissime discernenda sunt[40]), quia tempore,

---

38) Abraham non fuit justus lege, quia eo vivente nondum fuit. 39) Quibus argumentis Paulus utatur. 40) Lex et promissio discernenda.

loco, persona et simpliciter omnibus circumstantiis tam longe distant, quam coelum et terra, principium mundi et finis. Sunt quidem proxima, quia in uno homine vel anima conjuncta, tamen in affectu et per officia longissime sejuncta esse debent, nempe ut lex dominium habeat in carnem, promissio vero suaviter regnet in conscientia. Cum hoc modo designaveris utrique suum certum locum [41]), securissime ambulas medius in coelo promissionis, et in terra legis, spiritu in paradiso gratiae et pacis, carne in terra operis et crucis. Neque tum molestiae, quas caro cogitur ferre, erunt difficiles propter suavitatem promissionis, quae cor mirum in modum exhilarat. Si vero ista duo confundis, et ponis legem in conscientiam, et promissionem libertatis in carnem, fit confusio [42]), qualis fuit in papatu, ut nescias, quid lex, promissio, quid peccatum, quid justitia sit.

Quare si recte vis secare verbum veritatis, remotissime discernas quoad affectum et totam promissionem a lege [43]). Non frustra tam diligenter urgit Paulus hoc argumentum. Spiritu enim praevidit in ecclesia hoc mali futurum, quod verbum Dei confunderetur, hoc est, promissio misceretur legi, sicque prorsus amitteretur promissio, quia, cum commiscetur legi promissio, mera fit lex. Idcirco assuefacias te, ut legem a promissione etiam tempore distinguas, ut veniente lege et accusante conscientiam dicas: Domina lex, non in tempore sed nimis mature venis, expecta adhuc quadringentos et triginta annos, hi si

41) Suus utrique locus tribuendus legi et promissioni. 42) Quid incommodi sequatur ex commixtione legis et promissionis. 43) Promissio non miscenda legi.

transacti fuerint, venire poteris. Sed tum veniens nimis tarde venies, quia quadringentis et triginta annis praevenit te promissio, cui assentior, et in ea suaviter acquiesco. Ideo nihil mihi tecum, non audio te. Jam enim vivo cum Abraham credente, vel potius jam post exhibitum Christum vivo, qui est justitia mea, qui te legem abrogavit et sustulit. Sic Christus semper obversetur cordi tanquam summarium quoddam omnium argumentorum pro fide contra justitiam carnis, legem, opera et merita.

Hactenus recitavi fere omnia et quidem potissima argumenta, quae Paulus tractat in hac epistola pro loco justificationis confirmando, inter quae principale et efficacissimum est, quod maxime hic et in Rom. urget, argumentum de promissione [44]) Abrahae et aliis patribus facta, cujus verba diligentissime expendit, denique tractat tempora et personas, item urget vocabulum „seminis," exponens illud esse Christum. Tandem etiam per antithesin declarat, quid lex faciat [45]), quod scilicet sub maledicto concludat. Et sic fortissimis argumentis munit et defendit ar[illegible] culum de justitia christiana, et econtra, argu[illegible] pseudoapostolorum, quibus usi sunt pro defen[illegible] justitia legis, invertit et retorquet in ipsos, h[illegible] ubi contendunt per legem contingere justitiam [illegible] tam, ostendit Paulus eam operari maledictio[illegible] mortem. Urgetis, inquit, legem necessariam [illegible] ad salutem, nonne legistis, quod dicat (Levit. 18[illegible] „Qui fecerit ea, vivet in eis?" Quis autem faciet? Nemo. Ideo quotquot ex operibus legis sunt, sub

44) Argumentum de promissione. 45) Officium legis.

maledicto sunt. Et alibi (1 Cor. 15, 56.): „Aculeus mortis peccatum, virtus vero peccati lex. Sequitur conclusio istorum argumentorum.

Nam si ex lege hereditas, jam non ex promissione.

Sic Roma. 4 (v. 14.): „Si qui ex lege sunt, heredes sunt, abolita est fides, et promissio irrita," neque aliter fieri potest, quia ista distinctio clarissima est, quod lex diversissimum quiddam est a promissione [46]), imo ratio naturalis, quamlibet caeca, tamen fateri cogitur, quod aliud sit promittere, aliud exigere, aliud donare, aliud accipere [47]). Lex exigit a nobis opera nostra, promissio seminis offert Dei beneficia spiritualia et aeterna, et quidem gratis propter Christum. Ergo ex promissione, non lege consequimur hereditatem seu benedictionem [48]), quia promissio dicit: „In semine tuo benedicentur etc." Ergo habens legem non habet satis, quia nondum habet benedictionem, sine qua cogitur manere sub maledicto. Igitur lex non potest justificare, quia non est ei addita benedictio. Deinde si ex lege esset hereditas, Deus inveniretur mendax, et promissio fieret irrita. Item, si lex posset impetrare benedictionem, cur Deus eam promitteret: „In semine tuo etc.?" Cur non potius diceret: Fac hoc, et accipies benedictionem, vel: Tu potes faciendo legem mereri vitam aeternam? Hoc argumentum ex

---

46) Distinctio legis et promissionis. 47) Promittere, et exigere diversa. 48) Hereditas datur per promissionem, non legem.

contrariis est. Ex premissione datur hereditas, ergo non ex lege.

Abrahae autem per promissionem donavit Deus.

Hoc negari non potest, quod Deus, antequam lex esset, donaverit Abrahae per promissionem benedictionem vel hereditatem, id est, remissionem peccatorum, justitiam, salutem, vitam aeternam [49]), ut simus filii et heredes Dei et coheredes Christi, quia Genesis (22, 18.) clare dicit: „In semine tuo benedicentur omnes gentes.“ Ibi benedictio donata est non spectata lege et operibus. Praevenit enim Deus donando hereditatem, antequam Moses nasceretur, aut ullus de lege cogitaret. Quid igitur jactatis justitiam per legem contingere, cum data sit Abrahae patri vestro justitia, vita, salus sine et ante legem, imo ante eos, qui potuerunt facere legem? Quem ista non movent, caecus et induratus est. Tractavi autem supra diligenter et copiose argumentum de premissione, ideo jam obiter tantum illud percurro.

Hactenus potissima hujus epistolae pars tractata est. Jam usum et officium legis indicabit Paulus [50]) adhibitis similitudinibus de paedagogo et herede parvulo; item allegoria de duobus filiis Abrahae, Isaac et Ismael, etc.; postremo praecepta de moribus tradit. In hac posteriori parte epistolae Paulus plus rhetoricatur quam docet.

---

49) Benedictio per Christum donata quae sit. 50) Summa sequentis partis hujus epistolae.

Quid igitur lex?

Cum docemus hominem sine lege et operibus justificari, necessario sequitur illa quaestio: Si lex non justificat, quare ergo lata est? Item: Cur Deus urget et onerat nos lege, si non vivificat? Quid opus est nos tam duriter exerceri et vexari ea, si hi, qui una hora operáti sunt, redduntur pares nobis, qui portavimus pondus diei et aestum? Veniente gratia, quam evangelium praedicat, statim oritur ista magna murmuratio, sine qua evangelium non potest praedicari. Iudaei [51] hanc habebant opinionem, quod, si legem servarent, justificarentur. Ideo cum audierunt evangelium concionari de Christo, qui venisset in mundum, ut salvaret non justos, sed peccatores, quodque hi praecederent illos in regnum Dei, maxime indignabantur, conquerentes se tot saecula grave jugum legis magna molestia et labore portasse, et sese miserrime vexatos et oppressos fuisse legis tyrannide, sine aliquo fructu, imo suo maximo incommodo, gentibus idololatris vicissim gratiam contingere sine ullo labore et molestia. Sic hodie papistae nostri murmurant, dicentes: Quid profuit nos vixisse viginti, triginta, quadraginta annos in monachatu, vovisse castitatem, paupertatem, obedientiam, legisse horas canonicas, missasse, afflixisse corpus jejuniis, orationibus, castigationibus etc., si maritus, uxor, princeps, consul, praeceptor, discipulus, si mercenarius aut servus portans saccos, si ancilla verrens domum non solum nobis pares, sed etiam meliores ac digniores sunt?

---

51) Murmuratio Iudaeorum contra Pauli doctrinam de fide pro lege statuenda.

Est igitur quaestio ista difficilis, qua ratio conclusa est, quam etiam non potest solvere, sed ea maxime offenditur. Intelligit ratio aliquo modo justitiam legis, quam etiam docet et urget, et imaginatur facientes eam esse justos, non intelligit officium et finem legis. Itaque cum audit hanc novam Pauli et incognitam mundo sententiam, quod lex lata sit propter transgressiones, sic judicat [52]): Paulus tollit legem, quia dicit, quod per eam non justificemur, imo blasphemus est in Deum, qui legem tulit, cum dicit eam propter transgressiones datam esse. Vivamus igitur, ut gentes, quae legem non habent, imo peccemus et maneamus in peccato, ut gratia abundet. Item faciamus mala, ut eveniant bona. Hoc apostolo Paulo accidit, idem et hodie nobis accidit. Vulgus enim, cum ex evangelio audit justitiam ex mera gratia Dei et sola fide, sine lege et operibus contingere, eodem modo colligit, quo tum Iudaei: Si lex non justificat, nihil igitur operemur, hocque egregie praestat.

Quid igitur faciamus? Vehementer quidem cruciat nos hoc malum, sed non possumus prohibere. Christum praedicantem oportebat audire, quod esset blasphemus et seditiosus [53]), hoc est, quod sua doctrina seduceret homines, et caesari rebelles faceret. Idem Paulo et omnibus apostolis accidit. Quid mirum, si simili modo nos hodie accuset mundus? Blasphemet et persequatur sane nos; tamen ideo non est ta-

---

52) Iudicium rationis de doctrina evangelii, quae docet legem esse additam propter transgressiones. 53) Christus judicatus blasphemus et seditiosus.

candam, sed libere loquendum, ut afflictae conscientiae eripiantur ex diaboli laqueis, neque spectandum est, quod nostra doctrina abutatur impium et stultum vulgus, quod, sive legem habeat, sive non habeat, sanari non potest, sed potius spectandum est, quomodo miseris conscientiis consulatur, ne cum multitudine pereant. Si taceremus, nullam prorsus consolationem haberent conscientiae, quae ita captae et irretitae sunt legibus et traditionibus humanis, ut sese nullo modo explicare possint.

Ut ergo Paulus, cum videret alios adversari doctrinae suae, alios libertatem carnalem quaerere, et deteriores fieri ex ea, se hoc modo consolabatur, quod esset apostolus Iesu Christi ad praedicandam fidem electorum Dei, et quod omnia toleraret propter electos, ut et ipsi salutem consequerentur [54]): ita et nos hodie omnia facimus propter electos, quos scimus juvari nostra doctrina. Canibus et porcis [55]), quorum alii persequuntur doctrinam, alii conculcant libertatem nostram, quam in Christo habemus, adeo infensus sum, ut propter illos ne unam quidem voculam emittere velim in vita mea. Optarim potius porcos nostros cum adversariis canibus adhuc subjectos esse tyrannidi papae, quam propter eos sic blasphemari nomen Dei sanctum.

Ut maxime igitur non solum imperitum vulgus, sed hi etiam, qui videntur sibi multum sapere, hoc modo colligant: Si lex non justificat, ergo otiosa est, non tamen ideo verum est. Nam sicut illa consequen-

---

54) Omnia facienda propter electos etc. 55) Canes. Porci.

tia non valet: Pecunia non justificat, ergo inutilis est; oculi non justificant, ergo eruendi sunt; manus non justificant, ergo amputandae sunt: ita neque ista valet: Lex non justificat, ergo inutilis est [56]). Oportet unicuique rei tribuere suum proprium officium et usum. Non ideo destruimus aut damnamus legem, quod negamus eam justificare, sed aliter respondemus ad istam quaestionem: „Quid igitur lex?" quam adversarii, qui perversa opinione fingunt officium et usum legis, quem non habet.

Contra hunc abusum et fictum officium legis disputamus [57]), et respondemus cum Paulo legem non justificare, sed per hoc non affirmamus legem esse otiosam, ut illi statim inferunt: Si lex non justificat, ergo frustra lata est. Non, habet enim suum proprium officium et usum, sed non eum, quem adversarii ei affingunt, scilicet justificandi homines. *Imo* accusat, perterrefacit et condemnat eos. Cum Paulo dicimus legem esse bonam, si quis ea legitime utatur, id est, si quis utatur lege ut lege [58]). Si definio legem propria definitione, et retineo in suo officio et usu, res optima est. Si vero transfero eam in alium usum, et tribuo ei, quod non est tribuendum, non solum legem, sed totam theologiam perverto.

Agit ergo hic Paulus contra pestilentes hypocritas, quibus plane intolerabilis est haec Pauli vox: „Lex propter transgressiones addita est." Putant enim legis officium esse justificare, eaque [59]) est ge-

---

56) Lex non justificat, ergo inutilis, mala consequentia etc. 57) Legis proprium officium et usus. 58) Lex bona quando? 59) Omnes homines naturaliter judicant legem justificare.

neralis opinio rationis humanae in omnibus sophistis et toto mundo, quod justitia paretur operibus legis. Illam perniciosam opinionem nullo modo patitur sibi eximi ratio, quia non intelligit justitiam fidei[60]). Hinc papistae non tam stulte quam impie nugantur: Ecclesia habet legem Dei, traditiones patrum, decreta conciliorum, si juxta ea vixerit, est sancta. His nemo persuadebit, quod illis rebus observatis tantum provocent iram Dei, non placent. In summa, omnis justitiarius imaginatur se suis electitiis cultibus et voluntaria religione placaturum iram Dei etc. Ideo opinio justitiae sentina est omnium malorum et peccatum peccatorum mundi[61]). Nam crassa peccata et vitia agnosci, ideoque emendari possunt, aut certe prohiberi vindicta magistratus. Illud vero (cujusque hominis propria opinio de justitia) non solum non vult esse peccatum, sed etiam venditat sese pro summa religione et justitia. Itaque pestis illa est summum et maximum imperium diaboli in toto orbe terrarum, vere caput serpentis, et laqueus, quo diabolus omnes homines capit et captivos tenet, omnes enim naturaliter sentiunt legem justificare. Ut igitur Paulus verum officium et usum legis ostendat, et falsam opinionem de ea hominibus eximat, respondet ad hanc objectionem: „Quid igitur lex, si non justificat?“ hoc modo: Non propter justificationem, sed

60) Ratio ignara justitiae fidei. 61) Opinio justitiae legis aut propriae perniciosissima etc.

Propter transgressiones apposita est.

Ut res, ita usus rerum distincti sunt [62]. N sunt ergo confundendi, alioqui etiam rerum fit con sio. Mulier non utatur veste viri, nec vir mulie Vir virilia, mulier muliebria opera faciat. Unusq que hoc praestet, quod sua vocatio et officium re rit. Pastores et concionatores doceant pure ver Dei. Magistratus gubernent subditos, hi obe illis etc. Item quaelibet creatura in suo ordine loco serviat [63]. Sol luceat die, luna et stellae tur; mare det pisces, terra fruges, silvae feras, lig etc. Sic lex non usurpet sibi alienum officium usum, scilicet justificationis, sed relinquat hunc gratiae, promissioni, fidei. Quod igitur est legis of ficium [64]? Transgressio, seu, ut alibi dicit, lex sub intravit, ut abundaret delictum. Bellum profecto of ficium. „Lex, inquit, propter transgressiones apposita est," id est, ultra et post promissiones addita, donec veniret semen Christus, cui promissum fuerat.

De duplici legis usu.

Hic sciendum est duplicem esse legis usum. Alter civilis est [65]. Nam Deus ordinavit civiles, imo omnes leges ad coercendas transgressiones. Ergo omnis lex lata est ad impedienda peccata [66]. Si coercet peccata, ergo justificat? Nihil minus. Quod enim non occido, non committo adulterium, furtum non facio, quod ab aliis peccatis abstineo, non volens

62) Ut res distinctae, ita rerum usus distincti. 63) Quaelibet creatura in suo ordine servit. 64) Officium legis. 65) Legis politicus usus. 66) Omnes leges latae ad coercendas transgressiones.

virtutis amore facio, sed carcerem, gladium et suppliciem metuo. Illa prohibent, ne peccem, ut leo. aut ursum vincula et catenae prohibent, ne quaevis obvia laniet. Ergo coercio a peccatis non est justitia, sed potius significatio injustitiae. Ut enim furenti et indomitae bestiae injicitur vinculum, ne irruat in quaeque sibi obvia, ita lex insanum et furentem hominem coercet, ne pro libidine peccet. Haec coercio satis indicat, quod illi, qui ea legem habent (ut omnes, quotquot extra Christum sunt), non sint justi, sed potius impii et furiosi, quos necesse sit vinculis et carcere legis devinciri, ne peccent. Ergo lex non justificat.

Primus ergo intellectus et usus legum est coercere impios. Diabolus enim regnat in toto orbe terrarum [67]), et impellit homines ad omnis generis flagitia. Ideo Deus ordinavit [68]) magistratus, parentes, praeceptores, leges, vincula et omnes ordinationes civiles, ut, si non possint amplius efficere, revinciant saltem diabolo manus, ne pro libidine sua ita saeviat in suis. Sicut ergo hominibus obsessis, in quibus diabolus potenter regnat, vincula et catenae injiciuntur, ne quem laedant, sic toti mundo, qui obsessus est a diabolo, et praeceps fertur in omnia scelera, adest magistratus suis vinculis et catenis, hoc est, legibus, cohibens manus et pedes, ne praeceps ruat in omnis generis flagitia [69]). Si hoc modo se arceri

---

67) Diaboli potestas. 68) Deus ordinavit magistratus, parentes, leges etc. ut peccata coerceantur. 69) Civilis coercio legis necessaria.

non sinit, poena capitis plectitur. Haec civilis cio summe necessaria est, et a Deo instituta, propter publicam pacem tum propter omnes res servandas, maxime vero, ne tumultibus et sediti bus ferocium hominum cursus evangelii impedi Illum civilem usum Paulus hic non tractat. Est dem valde necessarius, sed non justificat. Nam obsessus non ideo liber et compos mentis est, manus et pedes ei ligati sunt, ita mundus, ut me arceatur lege ab externis flagitiis, non ide stus est, sed manet impius. Imo ista coercio i mundum esse impium, furentem et impelli a pri suo diabolo, alioqui non opus esset eum legibus ceri, ne peccaret.

Alter legis usus est theologicus seu spiri lis[70], qui est (ut Paulus ait) augere transgr nes, hoc est, revelare homini suum peccatum, tatem, miseriam, impietatem, ignorantiam, contemtum Dei, mortem, infernum, judicium et meritam iram apud Deum. Hunc usum tractat nifice Rom. 7. Is plane incognitus est[71] hypo sophistis et omnibus hominibus, quotquot incedu opinione justitiae legis seu propriae. Ut autem pescat et contundat Deus monstrum et bestiam furentem (opinionem justitiae seu religionis), naturaliter inflat[72] et superbire facit homines, putent propter eam se placere Deo, oportuit eum tere aliquem Herculem, qui monstrum istud toti petu adoriretur, prosterneret et conficeret, hoc est

70) Theologicus legis usus. 71) Theologicus legis usus incognitus rationi. 72) Opinio justitiae inflat etc.

…ctus est ferre in monte Syna legem [73]), tanta pom… et tam horribili specie, ut totus populus pavore …consus sit, Exo. 19. 20.

…Is usus legis divinae, ut est proprius et praeci…, ita perutilis est et maxime necessarius [74]). …si quis non est homicida, adulter, fur, et ab…t externe a peccatis, ut pharisaeus ille, is jura… (quia est obsessus a diabolo) se esse justum, …que concipit opinionem justitiae, et praesumit de …is operibus et meritis suis. Hunc Deus nulla alia … mollire et humiliare potest, ut agnoscat suam …riam et damnationem, nisi lege [75]). Ea enim est …leus mortis, tonitru inferni et fulmen irae divinae, …terens induratos et insensatos hypocritas. Quare …prius et verus legis usus est fulgure (ut in monte Syna), tonitru, clangore buccinae perterrefacere, …ine prosternere et conterere istam belluam, quae …eatur opinio justitiae. Hinc Deus per Ieremiam di… (23, 29.): „Verbum meum malleus est conte…ns petras." Donec enim opinio justitiae in homine …net, manet [76]) incomprehensibilis superbia, prae…mtio, securitas, odium Dei, contemtus gratiae et …isericordiae, ignoratio promissionum et Christi. … intrat in cor neque sapit praedicatio de gratuita …issione peccatorum propter Christum, quia ingens …pes et adamantinus murus, scilicet, opinio justitiae, …a cor ipsum cinctum est, obstat.

---

73) Lex lata ad coercendam opinionem justitiae. 74) Proprius et praecipuus legis usus. 75) Hypocritae lege perterrefiunt et humiliantur etc. 76) Opinio justitiae quam sit perniciosa.

Ut ergo opinio justitiae magnum et horribile monstrum, rebellis, pertinax, et durissimae cervicis bestia est[77]), ita pro conficienda et conterenda ea habet opus Deus ingenti et forti malleo, scilicet lege. Quae tum in proprio officio et usu est[78]), cum sic accusat et ostendit peccatum: Ecce transgressus es omnia mandata Dei etc., et ita terrorem incutit conscientiae, ut vere sentiat Deum offensum et iratum, et se ream aeternae mortis. Ibi cor sentit onus importabile legis, et conteritur usque ad desperationem, ut prae nimia anxietate mortem expetat, aut sibi ipsi consciscere mortem cupiat. Quare lex est malleus[79]), ignis, ventus et commotio illa grandis et fortis, conterens petras et subvertens montes, hoc est, induratos et superbos hypocritas. Hos legis terrores, qui per ista significantur, non ferens Elias caput pallio operuit. Reg. 19 (vv. 11—13.). Cessante tamen tempestate illa, cujus spectator erat, venit sibulus aurae tenuis, in qua dominus erat. Sed oportebat procellam ignis, turbinis et terrae motus praecedere, antequam dominus ipse in susurro lenis aurae sequebatur.

Hunc legis usum adumbravit terribilis ille adspectus et pompa, qua Deus legem tulit in monte Syna[80]). Summa sanctitas erat in populo Israel, qui egressus fuerat ex Aegypto. Nos (jactitabant) populus Dei sumus; omnia, quae locutus est dominus Deus noster, faciemus. Deinde Moses sanctificabat populum,

---

77) Opinio justitiae quanta pestis etc. 78) Legis proprium officium. 79) Lex malleus conterens petras. 80) Exod. 19. 20.

jubebat lavare vestes, abstinere ab uxoribus, et parare sese in tertium diem. Ibi nemo non erat sanctissimus. Tertio die Moses educit e castris populum ad montem in conspectum domini, ut audiret vocem ipsius. Quid fit? Ubi filii Israel [81]) vident horribilem adspectum montis fumantis et ardentis, nigras nubes et fulgura discurrentia in ista densissima caligine, et audiunt clangorem buccinae paulatim crescere, et prolixius protendi; item ubi audiunt tonitrua et fulmina, pavefacti retrocedebant, et procul stantes dicebant Mosi: „Nos omnia libenter faciemus, modo non loquatur nobis dominus, ne moriamur, devorante nos igni hoc maximo. Tu nos doce, et auscultabimus.“ Quid quaeso hic profuit mundities, candida vestis, abstinentia ab uxoribus, sanctitas? Nihil prorsus. Nemo hanc Dei praesentiam in sua majestate et gloria ferre potuit, sed omnes exterriti et pavore concussi ibant retro, quasi a diabolo acti. Deus enim ignis consumens est, in cujus conspectu simpliciter nulla caro consistere potest.

Hoc ergo officium lex divina proprie habet [82]), quod tum in monte Syna habuit, cum primum lata est, et audiebatur a lotis, justis, purificatis et castis, et tamen redegit illos sanctos in agnitionem suae miseriae usque ad desperationem et mortem. Nulla tum mundities juvabat, sed tantus erat sensus immunditiei, indignitatis, peccati, judicii et irae Dei, ut fugerent a conspectu domini, neque possent ipsius

---

81) Filii Israel non potuerunt ferre vocem Dei loquentis ex igne etc. 82) Legis officium proprium.

vocem audire[83]). Quid est omnis caro, dicebant, ut audiat vocem domini Dei viventis, et possit vivere? Hodie vidimus, quod loquente Deo cum homine homo perferre non possit. Iam multo aliter loquuntur, quam paulo ante, cum dicerent: Nos populus Dei sanctus, quem dominus sibi elegit in peculium prae cunctis gentibus orbis terrarum. Cuncta, quae locutus est dominus, faciemus. Sic tandem accidit omnibus justitiariis[84]), qui opinione justitiae ebrii arbitrantur extra tentationem se maxime diligi a Deo, respicere Deum vota, jejunia, precatiunculas et electitia opera sua, pro quibus sit illis redditurus singularem coronam in coelis. Sed veniente ex improviso tonitru, fulmine, igne et malleo illo, qui petras conterit, hoc est, lege Dei revelante peccatum, iram et judicium Dei ostendente plane idem illis accidit, quod stantibus Iudaeis ad radices montis Synai.

Admoneo pietatis amatores, praecipue qui aliquando aliorum futuri sunt doctores, ut diligenter ex Paulo discant intelligere verum ac proprium legis usum, qui (ut timeo) post tempora nostra iterum obscurabitur et prorsus obruetur. Nam nobis adhuc viventibus, et summa diligentia utriusque, legis et evangelii officium et usum monstrantibus, tamen perpauci sunt etiam inter illos, qui pii videri volunt, et nobiscum profitentur evangelium, qui ista recte teneant[85]). Quid futurum putatis nobis ablatis? Ut

---

83) Iudaei territi ad vocem legis. 84) Idem accidit omnibus hypocritis, quod Iudaeis ad montem Sinai stantibus. 85) Pauci intelligunt prop rium legis usum.

interim nihil dicam de Anabaptistis, novis Arianis et spiritibus blasphemis in sacramentum corporis et sanguinis Christi, qui aeque ista ignorant, ut maxime ore diversum dicant, ac papistae. Iamdudum enim a pura doctrina evangelii ad leges relapsi sunt, ideoque Christum non docent. Iactant et jurant quidem se nihil quam gloriam Dei, salutem fratrum quaerere et verbum Dei pure docere, sed re vera depravant illud, et detorquent ad alienum sensum, ut hoc cogatur illis sonare, quod ipsi somniant. Ideo sub nomine Christi sua somnia, sub nomine evangelii tantum leges et ceremonias docent. Sunt ergo et manent semper sui similes, hoc est, monachi, operarii, legis et ceremoniarum doctores, nisi quod nova nomina et opera excogitant.

Non est igitur parvi momenti res probe tenere, quid lex, quis usus, quod officium ejus sit [86]). Quia vero ista summa diligentia et fide tradimus, re ipsa testamur, quod legem et opera, ut adversarii nos falso accusant, non rejicimus, sed maxime stabilimus legem, opera ejus exigimus, dicimusque legem bonam et utilem, sed in suo usu, scilicet primo ad coercendas civiles transgressiones, deinde ad revelandas et augendas spirituales transgressiones. Quare lex etiam lux est [87]), quae lucet et ostendit, non gratiam Dei, non justitiam et vitam, sed peccatum, mortem, iram et judicium Dei. Nam sicut in monte Syna tonitru, fulmen, nubes caliginosa, mons fumigans et ardens, et tota illa terrifica facies non exhilarabat

86) Valde prodest tenere proprium legis usum.
87) Lux legis.

nec vivificabat filios Israel, sed perterrefaciebat, reddebat fere exanimes, et ostendebat, quam non ferre possent cum omni illa sua sanctitate et munditie praesentiam Dei loquentis e nube: sic lex, quando in suo vero usu est, nihil aliud facit, quam quod revelat peccatum, efficit iram, accusat et perterrefacit homines, ut non procul absint a desperatione [88]). Is proprius est usus legis, hic finem habet, nec amplius progredi debet.

Contra evangelium lux est [89]), quae illuminat, vivificat, consolatur et erigit pavidas mentes. Ostendit enim Deum esse propitium peccatoribus et indignis propter Christum, si credant se per mortem ipsius liberatos a maledictione, id est, a peccato et morte aeterna, et per suam victoriam donatam illis benedictionem, id est, gratiam, remissionem peccatorum, justitiam et vitam aeternam. Hoc modo discernentes legem ab evangelio utrique tribuimus suum proprium usum et officium [90]). De hac legis et evangelii discrimine nihil legitur in libris monachorum, canonistarum, scholasticorum, ne imo quidem veterum patrum. Augustinus aliqua ex parte illud discrimen tenuit ac indicavit. Hieronymus et alii ignorarunt. Summa, mirum de illo fuit multis saeculis silentium in omnibus scholis et templis, eaque res adduxit conscientias in maximum discrimen. Nisi enim diserte discernatur evangelium a lege, non potest salva retineri doctrina christiana [91]). Contra cognita hac distinctione cog-

88) Lex in vero suo usu terret etc. 89) Evangelii lux. 90) Evangelii officium et usus proprius. 91) Nisi diserte discernatur lex ab evangelio, non potest doctrina fidei salva retineri.

noscitur vera ratio justificandi, tumque facile discernere est fidem ab operibus, Christum a Mose et omnibus politicis legibus. Omnia enim extra Christum sunt ministerium mortis, ad vindictam malorum. Respondet ergo Paulus ad quaestionem hoc modo:

Lex propter transgressiones apposita est.

Id est, ut augescerent et magis cognoscerentur ac viderentur transgressiones, et re vera etiam ita fit. Nam cum per legem revelatur homini peccatum, mors, ira et judicium Dei, infernus etc. [92]), impossibile est, ut non fiat impatiens, murmuret, oderit Deum et ejus voluntatem. Non enim potest ferre judicium Dei, suam mortem et damnationem, et tamen non potest effugere. Hic tum necessario incurrit in odium et blasphemiam contra Deum. Prius extra tentationem magnus sanctus fuit, coluit et laudavit Deum, genu flexit et gratias egit, ut pharisaeus Lucae 18. Iam autem revelato peccato et morte vellet Deum non esse. Itaque lex summum odium Dei affert, et hoc non solum est ostendi et cognosci lege peccatum, sed etiam per ostensionem augeri, inflari, incendi et magnificari peccatum. Hinc Paulus dicit Roma. 7 (v. 13.): „Peccatum, ut appareat peccatum, per bonum operatum est mihi mortem, ut fiat excellenter noxium peccatum per praeceptum.“ Illic copiose tractat istum legis effectum.

Ad istam ergo quaestionem: Si lex non justificat, ad quid valet? Paulus respondet. Ut maxime, inquit, non justificat, tamen maxime utilis et

92) Transgressiones augentur per legem.

necessaria est lex [93]). Primum civiliter coercet carnales et rudes. Deinde ostendit hominem sibi ipsi, quod sit peccator, ergo reus mortis et dignus aeterna ira. Ad quid prodest ista humiliatio, contusio et contritio per istum malleum, legem scilicet? Ad hoc prodest, ut gratiae pateat ad nos aditus. Sic ergo lex ministra et praeparatrix est ad gratiam [94]). Nam Deus est Deus humilium, miserorum, afflictorum, oppressorum, desperatorum et eorum, qui prorsus in nihilum redacti sunt, ejusque natura est exaltare humiles, cibare esurientes, illuminare caecos, miseros et afflictos consolari, peccatores justificare, mortuos vivificare, desperatos et damnatos salvare etc. Est enim creator omnipotens ex nihilo faciens omnia. Ad hoc autem suum naturale et proprium opus [95]) non sinit eum pervenire nocentissima pestis illa, opinio justitiae, quae non vult esse peccatrix, immunda, misera et damnata, sed justa, sancta etc. Ideo oportet Deum adhibere malleum istum, legem scilicet, quae frangat, contundat, conterat et prorsus ad nihilum redigat hanc belluam cum sua vana fiducia, sapientia, justitia, potentia etc., ut tandem suo malo discat se perditam et damnatam. Atque ibi tum conscientia sic lege contrita locum habet doctrina evangelii et gratiae [96]), quae rursum erigit et consolatur, dicens Christum venisse in mundum, non ut quassatum calamum conterat, nec ut linum fumigans exstinguat, sed ut pauperibus evan-

93) Usus legis duplex. 94) Lex ministra ad gratiam. 95) Opus proprium Dei. 96) Doctrina evangelii habet locum in his, qui lege perterrefacti sunt.

gelium annuntiet, contritis corde medeatur, captivis praedicet remissionem etc.

Sed hoc opus, hic labor est, ut sic perterrefactus et contusus lege possit sese iterum erigere, et dicere: Iam satis contritus et conturbatus sum, satis misere afflixit me tempus legis. Iam tempus est gratiae et audiendi Christi [97]), ex cujus ore procedunt sermones gratiae. Iam tempus est videndi non fumantem et ardentem montem Syna, sed montem Moria, ubi est sedes, templum et propitiatorium Dei, Christus scilicet, qui est rex justitiae et pacis. Ibi audiam, quid dominus mihi loquatur, loquitur autem pacem plebi suae. Imo tanta est stultitia humani cordis, ut non solum non apprehendat in isto certamine conscientiae, ubi lex facit officium, et verum suum usum exercuit, doctrinam gratiae, quae certissime promittit et offert remissionem peccatorum propter Christum, sed etiam plus legum quaerat, quibus sibi consulere velit [98]). Ego, inquit, si diutius vixero, emendabo vitam meam, hoc et hoc faciam. Item, ingrediar monasterium, parcissime vivam, contentus pane et aqua, nudis pedibus incedam etc. Hic nisi omnino contrarium feceris, hoc est, nisi ablegaveris Mosen cum lege sua ad securos et induratos, et apprehenderis in istis pavoribus et horroribus Christum passum, crucifixum, mortuum pro peccatis tuis, plane actum est de salute tua.

Sic per accidens lex cum suo officio etiam pro-

---

97) Tempus legis, gratiae. 98) Ratio in tentatione non confugit ad doctrinam gratiae, sed legis.

dest ad justificationem, non quidem justificans, s urgens ad promissionem gratiae, et faciens eam su vem ac desiderabilem. Quare legem non abrogam sed indicamus verum officium et usum ipsius, qu scilicet sit utilissima ministra, urgens ad Christu Ideo postquam te lex humiliavit, perterrefecit et pr sus contrivit, ut jam sis desperationi proximus, vi ut lege recte noris uti, quia officium et usus ej est non solum ostendere peccatum ac iram Dei, s etiam compellere ad Christum [99]). Hunc usum le solus Spiritus sanctus ostendit in evangelio, ubi test tur Deum adesse contritis corde etc. Quare si co tritus es malleo isto, ne perverse utaris contritio ista, ut oneres te pluribus legibus, sed audi Christ dicentem (Matth. 11, 28.): „Venite ad me om qui laboratis et onerati estis. Ego reficiam vo Quando lex sic te urget, desperatis omnibus reb tuis, ad quaerendum auxilium et solatium apud Ch stum, tum est in vero usu, et servit per evangeli ad justificationem, isque est optimus ac perfectissi legis usus.

Quare Paulus hic novo capite incipit tractare l gem, et definit, quid sit, hinc occasione accepta, quod dix rat legem non justificare. Hoc enim audiens ratio stat infert: Ergo frustra Deus eam tulit. Necesse igitur f quaerere, recte definire et respondere, quid lex, quomodo intelligenda sit, ne latius aut arctius ac piatur, quam oporteat [100]). Ad justificationem, inqu

---

99) Lex non solum ostendit peccatum, sed etiam compellit ad Christum. 100) Perfectissimus legis usus.

illa lex simpliciter est necessaria. Ideo quando disputandum est de justitia, vita et salute aeterna, omnino removenda est ex oculis lex, quasi nunquam fuerit, aut futura sit, sed prorsus nihil sit, in negotio enim justificationis nemo satis potest e conspectu legem removere, et promissionem solam intueri. Ideo dixi legem et promissionem affectu longissime esse separanda, re ipsa enim sunt conjunctissima.

Donec veniret semen, cui promissum fuerat.

Paulus legem non facit perpetuam [1]), sed dicit eam latam et additam promissionibus propter transgressiones, scilicet coercendas civiliter, praecipue autem propter eas revelandas et augendas theologice, et ne hoc quidem perpetuo, sed tantum ad tempus. Hic nosse oportet praedicamentum quando, quamdiu scilicet durare debeat imperium seu tyrannis legis, quae revelat peccatum, ostendit nobis, quales simus, et aperit iram Dei. Qui serio ista sentiunt, subito perirent, si non acciperent consolationem. Ideo nisi abbreviarentur dies legis, nemo salvus fieret. Oportet igitur praefigi modum et tempus legi, ultra quod non dominetur. Quam diu ergo dominium legis durare debet? Donec veniat semen, scilicet illud, de quo scriptum est: „In semine tuo benedicentur omnes gentes.“ (Gen. 22, 18.). Tantisper ergo durare debet tyrannis legis, donec plenitudo temporis et semen illud benedictionis veniat, non ut ipsa lex semen afferat, aut justitiam donet, sed ut civiliter coerceat et concludat

---

1) Quamdiu imperium legis debeat durare.

tanquam in carcere indomitos, theologica autem arguat, humiliet et perterrefaciat, et sic humiliatos et contritos cogat adspirare ad semen illud benedictum.

Durationem temporis legis, et ad literam et spiritualiter intelligere licet. Ad literam, lex usque ad tempus gratiae duravit [2]). „Lex et prophetae (inquit Christus, (Matth. 11, 12 et 13.)) usque ad Iohannem prophetaverunt. A tempore Iohannis usque ad hunc diem regnum coelorum vim patitur, et violenti rapiunt illud.“ Hoc tempore Christus baptisatus est, et coepit praedicare, ubi etiam ad literam desiit lex et totus ille cultus Mosaicus.

Spiritualiter lex non debet diutius dominari in conscientia, quam ad praefinitum tempus istius seminis benedicti [3]). Quando ergo lex ostendit mihi peccatum, perterrefecit me, et revelavit iram et iudicium Dei, ut incipiam pallescere, desperare etc., ibi praescriptum modum, tempus et finem habet lex, ut desinat suum tyrannidem exercere, quia tunc satisfecit officio suo, satis ostendit iram Dei et perterrefecit. Hic dicendum est: Desine lex, satis exterruisti et contrivisti, „omnes fluctus tui super me transierunt, terrores tui conturbaverunt me“ (Psalm. 88, 8.); item: „Ne avertas domine faciem in ira a servo tuo, ne, quaeso, in furore tuo arguas me etc.“ (Psalm. 6, 2.). Quando isti pavores et querelae veniunt, tempus et hora est seminis benedicti. Cedat igitur lex, quae quidem addita est propter transgres-

---

2) Lex ad literam desiit tempore Christi etc. 3) Quamdiu tempus legis durare debeat.

siones revelandas et augendas, sed tantisper tantum, donec semen veniat, quo praesente desinat lex revelare transgressiones et perterrefacere, tradatque regnum alteri, semini scilicet benedicto, hoc est, Christo, qui habet gratiosa labia, quibus non accusat, terret etc., sed de rebus longe melioribus loquitur, quam lex nempe de gratia, pace, remissione peccatorum, victoria peccati, mortis etc. sua morte et resurrectione partis et donatis credentibus.

Indicat ergo Paulus his verbis: „Donec veniret semen, cui benedictio promissa est,“ quamdiu lex durare debeat literaliter et spiritualiter [4]). Ad literam desiit, cum semen illud benedictum carne nostra assumta venit in mundum, donans Spiritum sanctum, et scribens novam legem in cordibus etc. Spiritualis autem duratio legis non semel cessat, sed tenacissime haeret in conscientia. Ideo difficillimum est homini, qui theologico usu legis exercetur, finem legis videre. In illis enim terroribus et sensu peccati non potest mens spem concipere, quod Deus sit misericors, quod velit condonare peccata propter Christum, sed simpliciter judicat Deum irasci peccatoribus, accusare et condemnare eos. Hic nisi accedat fides, quae iterum erigat [5]), aut juxta illud Christi: „Ubi duo vel tres etc.“ (Matth. 18, 20.) adsit frater, qui consoletur verbo Dei sic oppressum et contusum lege, desperatio et mors sequitur. Igitur pessimum est hominem, praesertim tentatum, solum esse. „Vaeh soli, inquit ecclesiastes, quia,(4, 10.) cum ceciderit, non habet sublevan-

4) Duratio legis literalis et spiritualis etc. 5) Terrores legis fide fugantur.

tem se." Quare qui instituerunt monachatum seu solitariam vitam, innumerabilibus dederunt occasionem desperandi[6]). Si quis segregaret se a consortio hominum causa orandi unum atque alterum diem (ut de Christo legimus, quod solus quandoque secesserit in montem, et noctu perduraverit in oratione), nihil esset periculi. Sed quod coegerunt homines ad solitudinem perpetuam, hoc diaboli fuit inventum. Nam cum homo tentatur et solus est, non potest sibi ipsi consulere, ne in minima quidem tentatione.

Ordinata per angelos, in manu mediatoris.

Digressiuncula est, quam Paulus non explicat neque absolvit, sed tantum obiter attingit et transit. Mox enim redit ad institutum, ibi scilicet: „Numquid lex est contra promissa Dei?" Fuit autem haec occasio digressionis. Incidit ei et ista differentia legis et evangelii, quod lex addita promissionibus non solum differat ab evangelio tempore, sed etiam auctore seu causa efficiente. Lex enim per angelos tradita est, Ebrae. 2. (v. 2.), evangelium vero per ipsum dominum[7]). Quare evangelium excellit legem, quia lex est servorum vox, evangelium domini. Ad extenuandam igitur legem et amplificandum evangelium dicit legem fuisse doctrinam brevissimi temporis (quia duravit tantum usque ad plenitudinem promissionis, hoc est, usque ad benedictum illud semen, quod promissionem implevit), evangelium autem aeterni[8]).

---

6) Solitaria vita multis nocuit. 7) Lex data per angelos, evangelium per Christum. 8) Lex brevi temporis sermo, evangelium aeterni etc.

Idem enim habuerunt omnes credentes ab initio mundi, ac per illud salvati sunt. Lex igitur longe inferior est evangelio, quia ordinata per servos angelos, et brevi tempore duravit; evangelium per ipsum dominum, Ebrae. 1 (v. 2.) idemque aeternum, quia ante tempora saecularia promissum, Tit. 1. (v. 2.).

Deinde legis sermo non solum per angelos servos dispositus fuit, sed et per alium servum inferiorem angelis, hominem scilicet, hoc est (ut hic inquit) „per manum mediatoris", id est Mosi. Christus autem non est servus, sed ipse dominus. Non est mediator inter Deum et hominem secundum legem, ut Moses, sed est melioris testamenti mediator[9]). Lex ergo per Angelos ut servos ordinata fuit, quia in monte Syna audivit Moses et populus loquentem Deum, hoc est, angelos in persona Dei loquentes. Hinc Stephanus cap. 7 (v. 53.) Act. inquit: „Vos accepistis legem per dispensationem angelorum," hoc est, per disponentes et tradentes angelos, „et non servastis." Item textus Exo. 3 (v. 2.)[10]) clare dicit, quod angelus apparuerit Mosi in flamma ignis, et ei locutus sit e medio rubi; ubi latinus textus depravatus est, non enim habet vocabulum angeli, sed domini, atque is locus propter inscitiam ebraeae linguae peperit disputationem, num dominus ipse Mosi locutus sit, an angelus.

Significat ergo Paulus Christum longe melioris testamenti mediatorem esse, quam Mosen, et alludit hic ad historiam in Exodo[11]) de promulgatione legis,

---

9) Christus non est mediator secundum legem, ut Moses. 10) Exod. 3. 11) Exod. 19. 20.

quae dicit Mosen eduxisse populum e papilionibus in occursum Dei, et collocasse ad radices montis Synai. Ibi tristis et horribilis adspectus erat, totus mons ardebat etc. Ubi hoc vidit populus, coepit tremere, putabat enim se in ista grandi tempestate subito periturum. Quia ergo ferre non poterat legem horribiliter sonantem de monte Synai (terrifica enim illa vox legis occidisset populum), ideo dicebat ad Mosen mediatorem [12]): „Accede tu, et audi, quid loquatur dominus, tu vero nobis loquere etc.", et ipse „Ego, inquit, sequester et mediator fui inter Deum et vos etc." Ex his satis liquet Mosen constitutum fuisse mediatorem inter populum et legem loquentem.

Vult ergo Paulus ex hac historia tecte significare, quod impossibile sit per legem contingere justitiam, quasi dicat: Quomodo lex posset justificare, cum totus populus Israeliticus, sanctificatus etc., item ipse Moses mediator inter Deum et populum, ad vocem legis, ut epistola ad Ebraeos (cap. 12.) ait, exterritus sit ac tremuerit? Hic nihil fuit quam terror et tremor [13]). Cujusmodi vero est haec justitia et sanctitas non posse ferre, imo non posse nec velle audire legem, sed fugere et odisse eam, et ita odisse, ut nihil magis in mundo oderis? ut historia clarissime testatur populum ipsa hora, qua audiebat legem, nihil magis exosum habuisse quam legem, mortemque potius optasse, quam audire legem [14]). Sic revelato peccato per radios, quos lex in cor spargit, nihil est homini odiosius et intolera-

---

12) Moses mediator etc. 13) Lex perterrefacit, ergo non justificat. 14) Nihil intolerabilius homini, quam lex.

bilius lege. Ibi tum mortem potius eligeret, quam quod perferre cogeretur vel brevissimum tempus istos terrores legis, quod certissimum signum est legem non justificare. Nam si justificaret, certe homines amarent eam, delectarentur ea, et voluntate non aversa, sed conversa amplecterentur. Sed ubi est illa voluntas? Nusquam, nec in Mose, nec in toto populo, quia omnes conterriti et tremebundi fugerunt. Quod autem quis fugit, hoc non amat, sed aversatur, non delectatur eo, sed maxime exosum habet[15]).

Quare ista fuga indicat infinitum odium cordis humani contra legem, et per consequens contra ipsum Deum legis auctorem, et si aliud argumentum non esset, quod convinceret justitiam per legem non contingere, satis esset haec unica historia[16]), quam Paulus indicat brevissime his verbis: „In manu mediatoris“, quasi dicat: Non meministis, quod patres vestri usque adeo non potuerint audire legem, ut opus habuerint mediatore Mose? Et eo jam constituto tantum abfuit, quod amaverint legem, ut etiam horribili fuga una cum mediatore (ut epist. ad Ebrae. (cap. 12.) testatur) eam detestati sint, et si potuissent, per ferreum montem regressi fuissent in Aegyptum. Sed conclusi erant, ut nulla parte evadere possent. Ideo clamant ad Mosen: „Loquere tu nobis. Si enim ultra audierimus vocem domini Dei nostri, moriemur.“ Si igitur legem non possunt audire, quo modo quaeso eam facerent?

---

15) Ad vocem legis totus populus Israel fugit, ergo non justificat. 16) Iustitiam per legem non contingere testatur historia promulgatae legis.

Quare si legis populus coactus fuit necessario habere mediatorem, sequitur inevitabili consequentia, quod lex eos non justificavit. Quid ergo fecit? Hoc, quod Paulus dicit: „Lex addita est, ut abundaret delictum." (Rom. 5, 20). Erat igitur lex lux et sol, spargens radios in corda filiorum Israel, quibus pavefecit eos, et incussit eis tantam iram et metum Dei, ut aversarentur legem et auctorem ipsius, quod gravissimum peccatum est. Tales tu scilicet diceres esse justos? Certe non. Iusti enim sunt, qui audiunt et bona voluntate amplectuntur legem, et delectantur ea. Sed historia promulgatae legis testatur omnes homines in toto mundo quamlibet sanctos (praesertim cum hi, qui mundati et sanctificati erant, non potuerunt legem audire) aversari, horrere et fugere legem, et cupere eam non esse [17]). Ergo impossibile est per eam justificari homines, sed omnino contrarium *effectum* habet.

Licet, ut dixi, Paulus hunc locum obiter tantum attingat, non expendat nec absolvat, tamen diligens et attentus lector sine negotio intelligit eum tacite loqui de utroque mediatore, Mose et Christo [18]), et eos inter se conferre, ut paulo post indicabimus. Si pluribus voluisset hanc rem persequi et urgere, hic unicus locus suppeditasset ei copiosum argumentum scribendi novam epistolam. Historia autem Exo. 19. 20. de promulgatione legis suppeditaret materiam scribendi magnum librum, si tantum obiter sine affectu legeretur, quanquam videatur valde frigida iis,

17) Omnes homines oderunt legem. 18) Mediator Moses et Christus.

qui verum legis officium et usum ignorant, si ea cum aliis historiis sacris conferatur.

Ex his manifestum est, quod totus mundus, si adstitisset ad montem Synai, ut populus Israeliticus, exhorruisset ac fugisset legem. Ergo totus mundus inimicus est legis, et infensissime odit eam [19]). Lex autem sancta, justa ac bona est, et rectitudo divinae voluntatis. Quomodo igitur potest esse justus, qui non solum detestatur ac fugit legem, sed insuper inimicus Dei est, qui est auctor legis? Neque caro aliter potest facere, ut Paulus testatur Rom. 8. (v. 7.): „Sensus carnis inimicitia est adversus Deum. Legi enim Dei non est subditus, ac ne potest quidem subjici." Ideo extrema dementia est, sic odio habere Deum et legem ipsius, ut ne eam quidem audire possis, et tamen affirmare nos ea justificari [20]).

Itaque sophistae caeci sunt, et plane de hac disputatione nihil intelligunt. Intuentur tantum externam legis larvam, putantes ei civilibus moribus satisfieri [21]), eosque coram Deo justos esse, qui externe eam faciunt, non considerantes verum et spiritualem ejus effectum, qui non est justificare et pacificare conscientias, sed augere peccatum, perterrefacere et iram operari [22]). Cum hoc ignorent, concludunt hominem habere bonam voluntatem et rectam rationem ad legem Dei. Sed num hoc verum sit, consule populum legis cum suo mediatore, qui audierunt vocem legis in monte Syna. Consule ipsum Davidem [23]), qui, quo-

19) Totus mundus odit legem Dei. 20) Caro odit legem Dei, ergo non justificat. 21) Sophistae imaginantur legi satisfieri externis operibus. 22) Legis verus usus. 23) David quomodo se gesserit in tentatione.

tius in Psalmis conqueritur se projectum esse a facie Dei, se agere in inferno, se exterritum magnitudine peccati sui, ira et judicio Dei, non opponit sacrificia, non legem ipsam istis invictis tyrannis, sed erigitur sola gratuita misericordia Dei. Ergo lex non justificat.

Si meis affectibus inserviret lex [24]), hoc est, si hypocrisin et gloriam meam, si opinionem et fiduciam justitiae propriae comprobaret, si concederet, quod sine misericordia Dei et fide in Christum, sola mea ipsius ope (ut totus mundus naturaliter de lege judicat) coram Deo justificari possem, item si diceret Deum flecti et vinci operibus, et obligari facientibus ea mercedem reddere, ut sic nullo Deo indigens mihi ipsi Deus esse possem, qui meis operibus gratiam mereri, et excluso salvatore Christo me ipsum meritis meis salvare possem, si, inquam, mihi ita inserviret lex, tum esset jucunda, suavis et grata. Adeo egregie potest sibi blandiri ratio. Sed hec tantisper tantum duraret, donec perveniret lex ad proprium usum et officium suum. Ibi tum appareret, quod ratio [illegible] legis radios perferre non posset, ibi oporteret Mosen aliquem accedere, et fieri mediatorem, et tamen sine aliquo fructu, ut paulo post dicam.

Huc pertinet locus 2. Cor. 3. de velata facie Mosi [25]), ubi Paulus ex historia Exo. 34. indicat filios Israel non solum ignorasse, sed etiam non potuisse ferre verum et theologicum usum legis. Primum, quia non potuerunt intendere in finem legis, inquit Paulus,

---

24) Lex non blanditur rationi, ideo odit eam. 25) Locus Pauli de velata facie Mosi 2. Cor. 3. applicatus.

propter velamen, quod Moses posuerat in facie sua. Deinde non potuerunt intueri in faciem nudatam Mosi propter gloriam vultus ipsius. Moses enim locuturus cum ipsis operiebat faciem velamine, sine quo sermonem ejus ferre non potuerunt, hoc est, ne quidem Mosen mediatorem suum audire potuerunt, nisi is alium adhuc mediatorem adhiberet, scilicet velamen. Quo modo igitur Dei aut angeli vocem audirent, cum Mosi hominis, et quidem mediatoris ipsorum vocem audire non potuerint, nisi velata facie? Nisi ergo veniat benedictum semen, erigat et consoletur eum, qui audivit legem [26]), tum certo per desperationem perit in detestinatione legis, odio et blasphemia Dei, et in dies praevaricabitur pejus contra Deum, quia, quo profundius haeret et longius durat pavor et confusio conscientiae, quam lex parit, hoc magis crescit odium et blasphemia Dei.

Praeterea docet ista historia, quae sit vis liberi arbitrii [27]). Populus exterritus est et tremit, ubi hic liberum arbitrium, ubi bona voluntas et recta ratio est? Quid hic in purificatis et sanctis liberum arbitrium valet? Nihil habet consilii, obscurat rationem, et avertit bonam voluntatem, non acceptat, non salutat, non cum gaudio amplectitur venientem dominum cum tonitru, fulgure et igne in montem Synai. Non potest audire vocem domini, sed contra dicit: „Non loquatur nobis dominus, ne moriamur." Videmus ergo, quae sit vis liberi arbitrii in filiis Israel, qui ne sanctificati quidem volunt nec possunt unam sylla-

26) Fides in Christum expellit terrores legis. 27) Liberi arbitrii vis.

bam aut literam legis audire. Igitur merae nugae sunt illae commendationes liberi arbitrii etc.

Mediator autem unius non est.

Hic obiter quidem et mira brevitate istos duos mediatores confert, sic tamen, ut satisfaciat attento lectori, qui statim intelligit eum (cum mediatoris vocabulum generale sit) in genere loqui de mediatore, non tantum de Mose. „Mediator, inquit, non est unius tantum mediator," sed illa vox necessario includit duos [28]), nempe offensum et offendentem, quorum alter indiget intercessione, alter non. Quare mediator non est unius, sed duorum, et duorum inter se discordantium. Sic Moses generali definitione est mediator, quia mediatorem agit inter legem et populum [29]), qui non potest ferre theologicum usum legis. Oportet igitur novam legis faciem parari, et vocem ejus mutari, hoc est, oportet theologicam vocem legis vel vivam legem in affectu induere larvam, et fieri tolerabilem et audibilem per vocem humanam Mosi.

Lex autem sic larvata non loquitur amplius in sua majestate, sed per os Mosi. Hoc modo amplius non facit officium suum, id est, non incutit terrorem conscientiis [30]), ideoque homines tunc eam prorsus non intelligunt, sed redduntur tantum per eam securi, stertentes et praesumtuosi hypocritae. Et tamen alterutrum fieri oportet, scilicet quod lex sit vel extra usum suum cum velo, sed tunc, ut dixi, facit hypo-

---

28) Mediatoris vox includit duos. 29) Moses mediator inter legem et populum. 30) Lex velata non perterrefacit etc.

eritas, vel quod sit in usu suo sine velo, tunc occidit[31]), quia cor humanum legem in vero suo usu sine velo ferre non potest. Oportet igitur te, si sine velo in finem legis intendis, aut fide apprehendere benedictum semen (hoc est, oportet te ultra finem legis in Christum, qui est plenitudo legis, intueri, qui dicat: Lex satis terruit te, confide fili, remittuntur tibi peccata, de quo paulo post plura dicam) aut certe oportet te Mosen habere mediatorem cum suo velo.

Hinc est, quod Paulus generali sententia dicit: „Mediator unius non est." Fieri enim non potuit, ut Moses esset mediator solius Dei, quia Deus non indiget mediatore, nec est solius populi mediator, sed inter Deum et populum, cui non conveniebat cum Deo, agit mediatorem. Est enim officium mediatoris[32]), placare partem offensam cum parte offendente. Ejusmodi tamen, ut dixi, Moses mediator est, qui legis vocem tantum mutat, et auditu tolerabilem facit, non vim faciendae legis praestat. In summa, mediator est velaminis[33]), ideo vim legis non dat, nisi in velamine. Quare necesse est discipulos ejus[34]), quatenus est mediator velaminis, manere hypocritas.

Sed quid, putas, futurum fuisset, si lex data esset sine Mose, vel ante aut post Mosen, et nullus ibi fuisset mediator, nec populus tamen fugere, nec mediatorem habere debuisset? Hic aut populus nimio terrore percussus subito exspirasset, aut si salvus debuisset manere, oportuisset venire aliquem alium me-

---

31) Lex suo vero usu occidit. 32) Mediatoris officium. 33) Moses mediator velaminis. 34) Discipuli Mosi.

diatorem [35]), qui hoc modo intercedere debuisset inter legem et populum, ut manente populo incolumi lex etiam in sua virtute mansisset, et populo cum lege convenisset. Accedit quidem Moses interim, et fit mediator, facit larvam, et affert velum, sed terrorem erga legem non potest conscientiis eximere. Ideo ablato Mose et velo ipsius, cum sentit homo in morte aut certamine conscientiae iram ac judicium Dei propter peccatum, quod lex revelat et auget, hic, ut non desperet, oportet mediator aliquis veniat, qui dicat: Tu peccator manebis, hoc est, non morieris, etiam lege et ira ejus manente.

Is mediator est Iesus Christus [36]), qui non mutat, ut Moses, vocem legis, non obscurat eam velo, neque ducit me extra conspectum legis, sed opponit se irae legis, et tollit eam, et satisfacit legi in suo corpore per semet ipsum, et post per evangelium dicit ad me: Lex quidem minatur tibi iram Dei et mortem aeternam, sed noli perterrefieri et fugere, imo consiste, ego suppleo vices tuas, et pro te legi satisfacio. Is longe alius est mediator quam Moses, qui inter Deum iratum et peccatorem intercedit. Hic Mosi intercessio nihil prodest, jam enim evanuit, et officium cum suo velamine fecit. Ibi vero simpliciter peccator desperatus, aut homo moribundus, et offensus ac iratus Deus concurrunt. Ideo oportet alius mediator quam Moses veniat, qui legi satisfaciat, iram ejus tollat, et illum peccatorem perditum et reum aeternae mortis irato Deo reconciliet.

---

35) Alio mediatore opus est perterrefacto lege quam Mose. 36) Christus non obducit legi velum, sed eam tollit. Ideo longe alius est mediator quam Moses.

Hunc mediatorem obiter attingit Paulus, cum inquit: „Mediator unius non est," quia mediatoris nomen proprie significat eum, qui mediatorem agit inter offensum et offendentem [37]). Nos sumus offendentes, Deus cum lege sua est offensus, et offensio talis est, ut Deus eam non possit remittere, nec nos possimus pro ea satisfacere. Ideo inter Deum, qui per se unus est, et nos maximum est dissidium. Praeterea non potest Deus revocare legem suam, sed vult servari eam, neque nos, qui transgressi sumus legem Dei, a conspectu Dei fugere possumus. Ibi ergo interposuit Christus sese mediatorem inter duos diversissimos [38]) et infinita ac aeterna separatione disjunctissimos, et illos conciliavit etc. Quo modo? „Delevit, ut Paulus alibi (Col. 2, 14. 15.) inquit, quod adversus nos erat chirographum, quod per decreta, id est, legem, adversabatur nobis, et sustulit illud e medio, affixum cruci, exspoliatosque principatus ac potestates ostentavit palam, triumphans de illis per semet ipsum." Ideo non est unius mediator, sed duorum maxime inter se discordantium. Est et hic locus potens et efficax ad confutandam justitiam legis et ad erudiendos nos, quod in causa justificationis longissime removenda sit lex. Item ipsa vox „mediator" satis firmum etiam praebet argumentum, quod lex non justificet, alioqui quid opus esset mediatore? Cum igitur natura humana non possit audire legem [39]), manifestum est, quod multo minus possit eam facere atque cum lege convenire. Ergo lex non justificat [40]).

37) Mediator inter offendentem et offensum. 38) Christus mediator inter Deum et peccatores, longe diversissimos etc. 39) Homo non potest audire legem, ergo non facit eam. 40) Vera doctrina de lege.

Haec, ut saepe et fere ad fastidium usque inculco, vera est doctrina de lege, quam quisque christianus summa diligentia conetur discere, ut sciat diserte ac proprie definire, quid lex, quis usus ac modus, quae vis, quod tempus et finis ejus sit. Quod scilicet omnino contrarium effectum habeat, quam omnes homines putant, quibus a natura haec perniciosissima opinio de lege insita est, quod sentiunt eam justificare, ideo timeo, quod ista doctrina nobis exstincta iterum obscurabitur. Oportet enim mundum repleri horribilibus tenebris ac erroribus ante novissimum diem. Qui igitur potest capere, capiat, quod lex in christiana theologia et sua vera descriptione non justificet, sed omnino contrarium effectum habeat [41]). Ostendit enim nos nobis, Deum iratum exhibet, iram aperit, perterrefacit nos et non solum revelat, sed etiam abundare facit peccatum, ut, ubi prius peccatum erat parvum, per legem illuminantem fiat magnum, ut homo incipiat odisse et fugere legem, et perfecto odio horrere Deum, legis conditorem. Hoc certe non est justum esse per legem, id quod ipsa ratio etiam fateri cogitur, sed dupliciter peccare in legem, primum, non solum aversam a lege habere voluntatem, ut non possis eam audire, sed contra eam facere, imo deinde etiam sic odisse, ut cuperes eam abolitam una cum Deo, ejus auctore, qui est summe bonus.

Quae autem major potest esse blasphemia, quod horribilius peccatum, quam odisse Deum, aversari et non posse audire ejus legem, quae tamen summe bona

---

41) Legis officium proprium.

ac sancta est[42])? Historia enim clare testatur, quod populus Israel optimam legem, sanctissimas et in sua natura jucundissimas voces, (scilicet: „Ego sum dominus Deus tuus, qui eduxi te etc.“ „Non habebis Deos alienos, faciens misericordiam in millia etc.“ „Honora patrem etc., ut bene sit tibi, et sis longaevus super terram etc.“) recusaverit audire, quodque opus habuerit mediatore. Hanc summam, perfectissimam ac divinam sapientiam et pulcherrimam, optimam ac suavissimam doctrinam ferre non possunt. „Non loquatur (inquiunt) nobis dominus, ne moriamur, tu loquere etc.“ Mira profecto, mira res est, non posse audire summum ac suavissimum bonum tuum[43]), scilicet, quod habeas Deum, et eum misericordem, qui velit tecum misericordiam facere in multa millia etc., non posse audire defensionem tui: „Non occidas, non moecharis, non furtum facias.“ His enim verbis Deus vitam, uxorem et res tuas ceu muro quodam cingit et munit contra omnem vim et insultum malorum etc.

Lex igitur nihil potest, nisi quod sua luce illuminat conscientiam ad peccatum, mortem, judicium, odium et iram Dei. Ante legem securus sum, non sentio peccatum, veniente autem lege ostenditur mihi peccatum, mors, infernus. Hoc certe non est justificari, sed reum fieri, constitui inimicum Dei, damnari ad mortem et inferos. Est ergo praecipuus legis finis in theologia, quod homines non meliores, sed de-

42) Lex Dei bona et sancta, et tamen naturae humanae intolerabilis. 43) Lex continet utilissimam doctrinam, et tamen homines non possunt eam audire.

teriores facit [44]), hoc est, ostendit eis peccatum, ut agnitione peccati humilientur, perterrefiant et contenrantur, et sic ad gratiam et benedictum semen adspirent. Haec summa est argumenti, quod Paulus ex vocabulo mediatoris per digressionem sumsit.

Deus autem unus est.

Deus neminem offendit, ergo non indiget ullo mediatore. Nos vero Deum offendimus, ideo opus habemus mediatore, non Mose illo, sed Christo, qui meliora pro nobis loquitur etc. Hactenus digressio, jam redit ad institutum.

Num igitur lex adversus promissa Dei?

Supra dixit Paulus legem non justificare, ergo tollamus eam. Non, habet enim et ipsa suam utilitatem. Quam? Adducit homines in cognitionem sui, ostendit et auget peccatum etc. Hic statim oritur alia quaestio. Si lex homines reddit tantum pejores ostenso eis peccato, ergo pugnat contra promissa Dei, videturque Deus lege tantum irritari et offendi, ut non servet neque praestet promissa? Nos Iudaei contrarium cogitavimus [45]), nempe nos custodiri et arceri per legem in externa illa disciplina, ut Deus eo motus acceleraret exhibitionem promissionis, utque illa disciplina mereremur promissionem. Paulus respondet: „Non," imo contra, si legem spectes, magis impeditur promissio. Ratio enim humana offendit Deum promittentem, dum non vult audire ipsius legem bonam ac

---

44) Lex deteriores facit homines. 45) Iudaeorum de lege judicium et omnium hominum.

sanctam[46]). Dicit enim: „Non loquatur nobis dominus etc.“ Num igitur Deus illis promissa sua servaret, qui legem et disciplinam ejus non solum non suscipiunt, sed etiam ex animo oderunt ac fugiunt? Hic ergo, ut dixi, oritur statim illa quaestio: Ergo lex videtur impedire promissa Dei? Illam quaestionem etiam obiter Paulus attingit et transit, breviter tamen ad eam respondet, dicens:

Absit.

Quare hoc? Primum, quia Deus non promisit motus nostra dignitate, meritis aut bonis operibus[47]), sed promisit ex mera sua inexhausta et aeterna bonitate et misericordia. Non dicit ad Abraham: Quia tu servasti legem, ideo in te benedicentur omnes gentes, sed ad eum incircumcisum, non habentem legem, et idololatram adhuc (ut Iosua. 24 (v. 2.) scribitur) dicit: „Egredere de terra tua etc.“ „Ero protector tuus etc.“ Item: „In semine tuo etc.“ Hae prorsus absolutae sunt promissiones[48]), quas Deus gratuito Abrahae promittit, sine ulla conditione et respectu operum aut meritorum praecedentium, vel sequentium.

Hoc maxime contra Iudaeos est, qui putant divinas promissiones[49]) impediri propter peccata sua. Deus, inquit Paulus, non differt promissiones suas propter peccata nostra, nec accelerat propter justitias et merita nostra, neutrum spectat. Quare etiamsi per

46) Ratio non potest audire legem Dei bonam etc. 47) Deus promisit non motus nostra dignitate etc. 48) Absolutae promissiones. 49) Promissiones Dei non impediuntur nostris peccatis.

legem pejores reddamur et plus oderimus Deum, tamen propter hoc Deus non movetur ad differendam promissionem. Ea enim non nititur nostra dignitate et justitia, sed sua bonitate et misericordia. Ideo merum figmentum est, cùm Iudaei dicunt [50]): Messias non venit, quia peccata nostra remorantur adventum ipsius, quasi vero Deus propter peccata nostra fiat injustus, aut propter nostrum mendacium mendax. Ipse semper justus et verax manet, sive peccatores sive justi simus. Ergo sua veritas sola est causa promissionis servandae et praestandae.

Deinde quanquam lex revelet et augeat peccatum, tamen non est contra promissa Dei [51]), imo magis pro illis est. Ipsa enim in vero et perfecto opere et fine suo humiliat et praeparat hominem (modo recte utatur lege), ut suspiret et quaerat gratiam. Homo enim, cum ostenditur et augetur per legem peccatum, tum primum vere videt impietatem et inimicitiam humani cordis adversus legem et Deum, legis auctorem. Ibi serio sentit se non solum non amare, sed odisse et blasphemare Deum optimum cum sua sanctissima lege. Hic fateri cogitur nihil prorsus boni in se esse, sicque contritus ac humiliatus lege agnoscit se vere miserum et damnatum esse. Lex ergo cum cogit hoc modo agnoscere malitiam, et ex animo peccatum confiteri, suum officium fecit, et tempus ejus completum est [52]), tempusque gratiae adest, ut veniat benedictum semen, quod conterritum et contusum lege iterum erigat ac consoletur evangelio.

---

50) Figmentum Iudaeorum.. 51) Lex non est contra promissa Dei. 52) Offcium et tempus legis.

Hac ergo ratione lex non est contra promissa Dei, quia primum promissio nititur non lege, sed veritate Dei; secundo, lex in suo optimo et maxime usu humiliat, et humiliando facit gementes, suspirantes et quaerentes manum mediatoris [53]), cujus gratiam et misericordiam valde suavem facit (ut Psal. 109: „Suavis est misericordia tua") ac donum ejus pretiosum et inenarrabile, atque sic nos Christi capaces reddit. Dulcia enim non meminit, qui non gustavit amara. Fames optimus cocus est. Ut ergo terra arida pluviam sitit, sic lex perturbata corda facit sitire Christum. His Christus dulcissime sapit, iis est gaudium, solatium et vita [54]). Ibi tum primum recte cognoscitur Christus et ejus beneficium. Ille ergo usus legis optimus est, eatenus scilicet ea posse uti, quatenus humiliat et facit sitire Christum. Ipsemet requirit sitientes animas, quas blandissime ad se allicit, cum dicit: „Venite ad me omnes, qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos". (Matth. 11, 28). Libenter ergo potat et irrigat istas aridas terras. Non profundit aquas suas in terram impinguatam, incrassatam et non sitientem. Bona sua inaestimabilia sunt, ideo tantum indigentibus largitur ea, pauperibus evangelisat, sitientes potat. „Si quis sitit (inquit Iohann. 7) (v. 37.), veniat ad me etc.," „contritos corde sanat etc.," (Psalm. 146, 8.), hoc est, vexatos et tribulatos lege consolatur ac salvat. Igitur lex non est contra promissa Dei.

Si enim data esset lex, quae posset vivificare, vere ex lege esset justitia etc.

Paulus significat his verbis nullam simpliciter le-

---

53) Lex contrita corda facit sitire Christum. 54) Christus sua dona quibus largiatur.

gem posse vivificare, sed tantum occidere [55]). Ergo mea opera, quae non solum juxta leges papae seu traditiones humanas, sed etiam legem Dei facio, non justificant me coram Deo, sed peccatorem constituunt, non placant iram Dei, sed irritant, non consequuntur justitiam, sed tollunt eam, non vivificant, sed mortificant me. Itaque cum dicit: „Si lex data esset etc.," clarissimis verbis docet ne legem quidem divinam vivificare, sed plane contrarium effectum habere.

Haec verba Pauli, quanquam sint satis perspicua, tamen papistis sunt penitus obscura et ignota [56]). Nam si ea intelligerent, non ita jactarent liberum arbitrium, vires humanas, observationem consiliorum, opera supererogationis etc. Sed ne videantur palam impii et gentiles, qui verba apostoli Christi impudenter negent, hac pestilentissima glossa perpetuo eludunt [57]) hujusmodi locos Pauli de lege ostendente peccatum et iram operante, hoc est, de decalogo, Paulum loqui de lege ceremoniarum, non de lege morali. Sed Paulus proprie et diserte loquitur, cum inquit: „Si data esset lex etc.," nullam prorsus legem excipiens. Ideo glossa sophistarum nihil valet. Nam leges ceremoniarum aeque a Deo praeceptae et tam rigide servatae fuerunt ac morum, circumcisionem non minus religiose Iudaei observarunt, quam sabbatum. Ideo de tota lege loquitur apostolus.

Cantantur et leguntur ista Pauli verba in papatu in omnibus templis, et tamen contrarium docetur et

---

55) Lex non vivificat, sed occidit. 56) Clarissima verba Pauli papistis sunt obscura etc. 57) Sophistae Pauli sententias impiis glossis depravant.

vivitur. Paulus simpliciter dicit nullam legem esse datam ad vivificandum [58]). Contra sophistae plane contrarium docent, et statuunt multas et infinitas leges datas esse ad vivificandum. Quanquam hoc manifestis verbis non dicant, tamen re vera ita sentiunt, hocque satis clare testatur monachatus, testantur infinitae leges humanae, traditiones et ceremoniae, testantur opera et merita congrui et condigni, et innumerabiles alii impii cultus per ipsos instituti, quos solos praedicaverunt oppresso evangelio, certo pollicentes gratiam, remissionem peccatorum et vitam aeternam illos consecuturos esse, qui tales cultus observarent. Quae dico, negari non possunt, exstant enim adhuc libri eorum certissimi hujus rei testes.

Nos contra cum Paulo statuimus nullam prorsus legem, sive sit humana sive divina, justificare, et vivificare, ideoque discernimus legem tam longe a justitia, quam mortem a vita, infernum a coelo, et ut hoc statuamus, movet nos ille clarus Pauli locus: Lex non est data ad justificandum, vivificandum et salvandum, sed simpliciter ad damnandum, occidendum et perdendum, contra opinionem omnium hominum, qui [59]) naturaliter judicant legem datam esse ad justitiam, vitam et salutem consequendam. Hoc proprium discrimen officiorum legis et evangelii conservat in vero usu universam sinceram theologiam [60]), item constituit credentes super omnia vitae genera, super omnes omnium hominum leges et dogmata judices, denique facultatem

58) Paulus docet nullam legem datam ad vivificandum, papa contrarium docet etc. 59) Iudicium hominum de lege. 60) Ad quid prosit tenere legis et evangelii discrimen, et econtra etc.

suppeditat probandi omnes spiritus. Contra papistae, quia doctrinam legis et evangelii prorsus commiscuerunt et confuderunt, ideo nihil certi tradere potuerunt nec de fide nec de operibus, nec de vitae generibus, nec de discretione spirituum. Hoc idem accidit hodie fanaticis spiritibus etc.

Post istas ergo confutationes et argumentationes satis prolixe et pulchre docet Paulus legem nihil aliud esse, si verum et optimum ejus usum perspexeris [61]), quam paedagogiam quandam ad justitiam. Humiliat enim homines, et capaces justitiae Christi reddit, cum suum proprium officium facit, id est, cum eos reos agit, terret, redigit in cognitionem peccati, irae, mortis, inferni. Hoc enim facto perit opinio justitiae et sanctitatis propriae, et incipit dulcescere Christus cum suis beneficiis. Quare lex non est contra promissa Dei, sed potius pro illis. Non implet quidem promissionem, neque affert justitiam, tamen suo oficio et usu humiliat nos, atque ita reddit sitientes et capaces gratiae et beneficii Christi. Si ergo, inquit, data fuisset aliqua lex, quae posset afferre justitiam, et propter vitam, cum nemo possit consequi vitam, nisi prius justus, tum vere ex lege esset justitia; item si esset aliquod vitae genus, opus, ordo seu religio, quo posset consequi remissionem peccatorum, justitiam, vitam, tum vere justificarent et vivificarent illa. Sed hoc est impossibile, quia

Scriptura conclusit omnia sub peccatum [62]).

Ubi? Primum in ipsis promissionibus de Christ...

---

61) Legis officium et usus etc. 62) Scriptura concludit omnia sub peccatum.

ste [63]), ut Gene. 3. (v. 15.): „Semen mulieris conteret caput serpentis," et Gen. 22. (v. 18.): „In semine tuo etc." Ubicunque igitur est promissio in scripturis de Christo patribus facta, ibi promittitur benedictio, hoc est, justitia, salus et vita aeterna. Ergo per contrarium ostenditur eos, qui benedicendi sunt, subjectos esse maledictioni, hoc est, peccato et aeternae morti, alioqui quid opus esset promittere benedictionem?

Deinde scriptura praecipue per ipsam legem concludit homines sub peccatum et maledictum [64]), ut cujus proprium officium est revelare peccatum, operari iram etc., id quod per totam epistolam ostendimus, praecipue tamen ex hac sententia Pauli: „Quotquot ex operibus legis sunt, sub maledicto sunt;" item ex ea, quam citavit Paulus ex 27. ex Deu. (v. 26.): „Maledictus omnis, qui non permanserit in omnibus etc." [65]). Hae enim sententiae apertis verbis concludunt et subjiciunt peccato et maledicto non solum manifesto peccantes contra legem, aut eam externe non facientes, sed eos etiam, qui sub lege sunt, et summa vi conantur legem facere, quales fuerunt Iudaei, ut supra dixi. Multo magis idem locus concludit sub peccato omnes monachos, eremitas, carthusianos cum suis sanctissimis, ut somniant (nugantur enim, si moriatur aliquis voto promissionis recens facto, subito subvolare cum in coelum) professionibus et religionibus, quia hic audis clarissime scripturam simpliciter omnia sub peccatum conclu-

---

63) Primum per promissionem. 64) Deinde per legem.
65) Maledictus omnis, qui non permanserit etc.

dere. Ergo neque votum neque summa religio carthusiani est justitia, sed omnia damnata sunt. Per quid? Per scripturam. Quam? Primum per promissionem hanc: „Semen mulieris etc." „In te benedicentur etc.," et similes, deinde per totam legem, cujus propriissimum officium est [66]), peccato subjicere etc. Ergo nulli monachi, nulli carthusiani, nulli coelestini conterunt caput serpentis, sed manent contriti sub capite serpentis, hoc est, sub potestate diaboli. Quis hoc credit?

Summa, quidquid extra Christum et promissionem est, nullo excepto, sive sit lex divina sive humana, ceremonialis sive moralis, est conclusum sub peccato. Scriptura enim conclusit omnia sub peccato [67]), qui autem dicit omnia, nihil excludit. Concludimus igitur cum Paulo, quod politiae et leges omnium gentium, quantumvis bonae ac necessariae sint, quod omnes cultus et religiones sine fide in Christum sint et maneant sub peccato, morte et damnatione aeterna, nisi accesserit, ut sequitur, promissio ex fide Christi Jesu. De hac re supra dictum est copiosius.

Ergo illa propositio: Sola fides justificat [68]), vera est, quam adversarii nullo modo ferre possunt, quia Paulus hic fortissime concludit, quod lex non vivificat, quia in hunc finem non est data. Si igitur ipsa non justificat et vivificat, multo minus opera justificant [69]). Hoc enim vult Paulus inferre, cum dicit legem non vivificare, quod scilicet nec opera vivificent; quia lex

---

66) Officium legis. 67) Omnia simpliciter conclusa sub peccatum. 68) Sola fides justificat. 69) Si lex non justificat, multo minus opera etc.

tius sonat: Lex non vivificat, quam: Opera non vivificant. Si ergo lex ipsa, etiam impleta (quanquam impleri eam sit impossibile) non justificat, multo minus ipsa opera. Ergo sola fides sine operibus justificat. Non patitur Paulus istam additionem: Fides cum operibus justificat, sed simpliciter per negativam procedit Rom. 3. (v. 20.), et supra cap. 2. (v. 16.). „Ex operibus legis, inquit, non justificatur omnis caro;" et hoc loco: „Non est data lex ad vivificandum."

Ut promissio ex fide Iesu Christi daretur credentibus.

Supra dixit scripturam omnia conclusisse sub peccato. Num in aeternum? Non, sed donec daretur promissio etc. Promissio autem est hereditas ipsa, seu benedictio Abrahae promissa, hoc est [70]), liberatio a lege, peccato, morte et diabolo, et donatio gratiae, justitiae, salutis et vitae aeternae. Illa promissio, inquit, nullo merito, nulla lege, nullis operibus impetratur, sed donatur. Quibus? Credentibus [71]). In quem? In Iesum Christum, qui est semen benedictum, quod credentes a maledicto redemit, ut acciperent benedictionem. Ista verba non sunt obscura, sed clarissima. Opera tamen danda est, ut ea diligenter observemus, et vim et pondus eorum bene expendamus. Si enim omnia conclusa sunt sub peccatum, sequitur omnes gentes esse maledictas, et carere gloria Dei, item, sub ira Dei et dominio Satanae esse, et neminem ab

70) Promissio Abrahae data quae sit. 71) Promissio datur credentibus.

iis liberari ulla alia re posse, quam fide in Christum Iesum. Fortissime igitur pugnat Paulus istis verbis contra fanaticas opiniones sophistarum et omnium justitiariorum de justitia legis et operum, cum dicit: „Ut promissio ex fide Iesu Christi daretur credentibus."

Quomodo respondendum sit ad sententias, quae loquuntur de operibus et mercede [72], supra satis copiose indicavi, neque res postulat, ut nunc de operibus dicamus, quia hic non est instituta disputatio de operibus, sed de justificatione, quod ea scilicet per legem et opera non contingat, cum omnia sub peccato et maledicto sint, sed per fidem in Christum. Extra causam vero justificationis nemo potest bona opera a Deo praecepta satis magnifice commendare [73]. Quis enim vel unius operis, quod christianus ex fide et in fide facit, utilitatem et fructum satis praedicare potest? Est enim pretiosius quam coelum et terra. Ideo neque totus mundus in hac vita potest dignam mercedem reddere vel pro uno tali bono opere, neque mundus hanc gratiam habet, ut bona opera piorum magnifaciat, multo minus ut ea compenset, quia ea non cernit, aut si cernit, non bona opera, sed pessima malefacta esse judicat, et eos, qui talia faciunt, tanquam nocentissimas generi humano pestes e mundo exturbat. Sic Christus, salvator mundi, pro suis maximis ac inenarrabilibus beneficiis ignominiosissima morte crucis affectus est [74]. Item apostoli verbum gratiae et vitae aeternae mundo afferentes περι-

72) Sententiae de operibus etc. 73) Commendatio bonorum operum extra causam justificationis. 74) Christus pro suis beneficiis quam mercedem accipiat.

μata mundi et omnium περίψημα facti sunt. Digna profecto pro tantis beneficiis a mundo merces.

Opera vero extra fidem facta [75]), ut maxime in speciem sancta uideantur, sub peccato et maledicto sunt, quare tantum abest, ut ea facientes mereantur gratiam, justitiam et vitam aeternam, ut potius peccatum peccato addant. Hoc modo operatur papa, homo peccati et filius perditionis, et omnes eum sequentes. Sic operantur omnes justitiarii et haeretici, qui fide exciderunt.

Antequam autem veniret fides.

Pergit declarare legis utilitatem et necessitatem. Supra dixit eam additam propter transgressiones, non quod hoc praecipuum Dei consilium fuerit, ut legem tantum ferret ad mortem et damnationem, ut et Ro. 7. (v. 13.) inquit, „num quod bonum est, inquiens, factum est mihi mors?“ Absit. Lex [76]) enim est verbum monstrans vitam; et impellens ad eam. Ideo non est data tantum ad mortem. Sed is est principalis usus ac finis ejus [77]), ut revelet eam, ut hoc modo appareat, quale et quantum sit ipsum peccatum. Non tamen sic revelat mortem, quod ea delectetur aut nihil aliud quaerat, quam ut nos occidat, sed ideo revelat [78]), ut homines perterrefacti et humiliati timeant Deum; hocque clare indicat textus ipse Exo. 20. (v. 20.). „Nolite, inquit, timere, ut enim probaret vos, venit Deus, utque terror ipsius esset in vobis, ne peccaretis.“ Legis ergo officium est tantum occidere,

75) Opera sine fide. 76) Lex. 77) Usus legis. 78) Cur lex revelet peccatum.

sic tamen, ut Deus possit vivificare. Quare lex non est data simpliciter ad mortem [79]), sed quia homo superbit et somniat se sapere, se justum et sanctum esse, ideo opus est, ut lege humilietur, ut sic bestia ista, opinio justitiae, occidatur, qua non occisa non potest homo vivere.

Quanquam ergo lex occidit, tamen Deus utitur isto effectu legis [80]), hoc est, ista morte in bonum usum, scilicet ad vitam. Videns enim Deus nulla alia re posse coerceri ac conteri pestem illam vulgatissimam orbis terrarum, opinionem justitiae seu hypocrisin et fiduciam sanctitatis voluit eam lege occidi [81]), non in perpetuum, sed ut occisa ea homo erigeretur iterum, et ultra legem audiret hanc vocem: Noli timere. Non ideo dedi legem, et occidi te per eam, ut in morte illa maneres, sed ut timeres me, et viveres. Praesumtio enim bonorum operum et justitiae non admittit timorem Dei. Ubi vero timor Dei non est, ibi nec sitis gratiae nec vitae esse potest. Oportet igitur Deum habere malleum fortem ad conterendas petras, et ignem in medio coeli ardentem ad subvertendos montes, hoc est, ad comprimendam istam perfinacem et obstipam bestiam, praesumtionem, ut ista contusione homo in nihilum redactus desperet de suis viribus, justitia et operibus, et paveat coram Deo, ac ita pavefactus sitiat misericordiam et remissionem peccatorum.

79) Lex non est simpliciter data ad mortem etc. 80) Deus utitur legis effectu (morte) ad vitam. 81) Opinio justitiae et fiducia sanctitatis lege occiditur.

Antequam veniret fides, sub lege custodiebamur, conclusi in eam fidem etc.

Hoc est, antequam veniret tempus evangelii et gratiae, erat hoc legis officium, ut sub ea conclusi custodiremur, tanquam in carcere. Haec pulchra et aptissima similitudo est, ostendens, quid lex efficiat[82]), quamque probos reddat homines. Est igitur diligenter expendenda. Nullus fur, homicida, latro etc. captus amat compedes et tetrum carcerem, in quo vinctus detinetur. Imo, si posset, destrueret et in cinerem redigeret carcerem cum ferreis vinculis. In carcere quidem a malefaciendo abstinet, non tamen bona voluntate aut amore justitiae, sed quia hoc carcer sibi prohibet. Neque jam conclusus detestatur et odit peccatum et furtum suum (imo ex corde dolet se non esse liberum, et posse furari), sed carcerem odit, ex quo si egredi liceret, furaretur ut antea.

Lex concludit homines civiliter et theologice.

Talis est etiam vis legis et justitia ex lege[83]), cogens nos externe esse bonos, dum minatur poenam et supplicium transgressoribus. Ibi obtemperamus quidem legi timore poenae, sed inviti et maxime indignantes. Qualis autem haec justitia est, si coactus formidine poenae malum omittis? Ideo justitia illa operum[84]) verissime nihil aliud est, quam amare peccatum, odisse justitiam, detestari Deum cum lege sua, et summam malitiam adorare. Quam vehementer

82) Similitudo de carcere ostendit, quid lex efficiat. 83) Iustitia legis qualis. 84) Iustitia operum.

enim fur amat carcerem, et odit furtum, tam libenter nos paremus legi, et facimus, quae praecipit, et omittimus, quae prohibet.

Interim tamen hoc commodi habet lex [85]), ut maxime corda maneant impia, ut primum externe et civiliter coerceat aliquo modo fures, homicidas et palam improbos. Hi enim nisi hanc fidem exiguam haberent peccatum puniri in mundo rota, cruce, gladio etc. et post hanc vitam aeterna morte et inferno, tunc nullus magistratus, nullus paterfamilias aut paedagogus ulla vi, ullis legibus aut vinculis furorem hominum coercere possent [86]). Comminationibus legis tamen, quae terrorem mentibus incutiunt, aliquo modo impii deterrentur, ne praecipites in omnia flagitiorum genera ruant. Interim tamen mallent nullam legem, nullam poenam, nullum infernum, denique nullum Deum esse. Si Deus non haberet infernum, nec malos puniret, amarent et laudarent eum omnes. Quia vero malos punit, et omnes mali sunt, ideo quatenus sub lege concluduntur, non possunt non odisse et extreme blasphemare Deum.

Deinde lex concludit homines non tantum civiliter, sed et theologice [87]), hoc est, lex est etiam carcer spiritualis et vere infernus, quia, cum revelat peccatum, minatur mortem et aeternam iram Dei, illis non potest effugere nec consolationem invenire. Non est enim in potestate hominis, hos terribiles terrores, quos lex efficit, aut aliam cordis tristitiam excutere. Hinc illae miserabiles sanctorum voces et querelae [88])

---

85) Utilitas legis. 86) Usus legis politicus. 87) Lex spiritualis carcer. 88) Sanctorum querelae.

sunt passim in Psalmis: „In inferno quis confitebitur tibi? etc." (Psalm. 6, 6.). Homo enim tunc in carcere conclusus est, ex quo non potest egredi, nec videt, quomodo ex his vinculis solvi, hoc est, ex his terroribus liberari possit.

Sic lex civiliter et theologice carcer est[89]). Primum enim politice cohibet et concludit impios, ne pro libidine sua praecipites ruere possint in omnia scelera. Deinde spiritualiter ostendit nobis peccatum, perterrefacit et humiliat nos, ut sic pavefacti agnoscamus miseriam et damnationem nostri. Atque is verus et proprius legis usus est, modo non sit perpetuus, quia ista conclusio et custodia sub lege diutius durare non debet, quam in futuram fidem, quae si venerit, desinere debet theologicus ille legis carcer.

Hic iterum videmus legem et evangelium, quae inter se longissime distincta, et plus quam contradictoria separata sunt, affectu conjunctissima esse[90]). Hoc indicat Paulus, cum dicit: „Sub lege custodiebamur, conclusi in futuram fidem." Quare non satis est nos conclusos esse sub lege, quia, si nihil aliud sequeretur, cogeremur desperare, in peccatis mori etc., sed Paulus addit nos conclusos esse et coerceri sub paedagogo (lege) non in aeternum, sed in Christum, qui est finis legis. Ista igitur pavefactio, humiliatio et custodia non durare debet perpetuo[91]), sed in futuram fidem, hoc est, in salutem et bonum nostrum, ut nobis conterritis lege dulcescat gratia, re-

---

89) Lex civiliter et spiritualiter carcer est. 90) Lex et evangelium affectu conjuncta etc. 91) Conclusio sub lege non debet esse aeterna etc.

missio peccatorum, liberatio a lege, peccato, morte etc., quae operibus non accipiuntur, sed sola fide apprehenduntur etc.

Qui ista extreme contraria in tentatione novit conjungere, hoc est, qui ubi maxime lege terretur, novit finem legis et initium gratiae seu futurae fidei adesse, is recte utitur lege[92]). Hanc artem ignorant omnes impii, hanc ignoravit Cain, cum conclusus carcere legis peccatum suum serio sentiret. Primum extra carcerem erat, hoc est, nihil terroris sentiebat, etiam jam perpetrata fratris caede, sed egregie dissimulabat, et ipsum Deum hoc ignorare putabat. „Numquid custos fratris mei, inquit, sum ego?" Cum autem audiret: „Quid fecisti? Ecce vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra etc.", ibi incipit hunc carcerem serio sentire. Quid hic faciebat? Manebat in carcere conclusus, non conjungebat cum lege evangelium, sed dicebat: „Major est iniquitas mea, quam ut veniam merear." Solum carcerem inspexit, non considerans ei peccatum ideo revelatum esse, ut apud Deum gratiam quaereret. Desperavit igitur [93]) et negavit se Deum habere. Non credidit se conclusum in gratiam et fidem, sed simpliciter in legem.

Sunt autem ista vocabula „custodiri et concludi sub lege" [94]) non otiosa, speculabilia seu sophistica, sed vera et seria. Custodia seu carcer ille significat veros et spirituales terrores, quibus conscientia sic concluditur, ut in latissimo orbe terrarum non inve-

---

92) Recte utentes lege. 93) Cain in carcere legis conclusus manens desperavit. 94) Custodiri sub lege etc.

niat locum, ubi tuta esse possit. Imo durantibus illis pavoribus conscientia tantam anxietatem sentit, ut coelum et terram, si etiam decies majora et ampliora essent, putet esse angustiora, quam foramen muris. Ibi tum plane destituitur homo omni sapientia, viribus, justitia, consilio et auxilio. Conscientia [95]) enim res est tenerrima, ideo, cum sic carcere legis concluditur, nusquam patet ei exitus, sed apparet ei istam angustiam subinde augeri usque in infinitum. Sentit enim tunc iram Dei, qui infinitus est, cujus manum effugere non potest, ut Psal. 139 (v. 7.) ait: „Quo ibo a spiritu tuo? etc."

Sicut ergo conclusio vel carcer civiliter est ipsa afflictio corporalis, qua conclusus usu corporis sui privatur [96]), ita theologice carcer est perturbatio et anxietas animi, qua conclusus privatur pace conscientiae et quiete cordis, non tamen in aeternum, ut ratio judicat, cum istum carcerem sentit, sed in futuram fidem. Erigendus est igitur et consolandus animus sub lege conclusus hoc modo [97]): Frater conclusus quidem es, sed scias hoc non agi, ut perpetuo in isto carcere conclusus tenearis, quia scriptum est concludi nos in futuram fidem. Affligeris ergo illo carcere non in perniciem tuam, sed ut per semen benedictionis recreeris, lege occideris, ut per Christum vivificeris [98]). Quare ne desperes ut Cain, Saul et Judas, qui conclusi in illo carcere nihil addiderunt, sed in illa ipsa conclusione manserunt, ideo coacti

95) Conscientia. 96) Carcer quid sit civiliter et theologice. 97) Conclusus sub lege quomodo erigendus, 98) Lex occidit in vitam.

sunt desperare. Te aliter geras in istis conscientiae pavoribus oportet, quam illi, nempe, ut scias bene factum esse, quod sic conclusus et confessus es, sed vide, ut ista conclusione recte utaris[99]), scilicet in futuram fidem. Deus enim non vult perturbari te, ut maneas in perturbatione, non vult occidere te, ut in morte maneas. „Nolo mortem, inquit per prophetam, peccatoris etc.", Ezech. 33, 11.) sed vult te perturbari, ut humilieris, et agnoscas tibi opus esse misericordia Dei et beneficio Christi.

Quare custodia illa sub lege non debet esse perpetua[100]), sed durare tantum usque ad fidem, id quod etiam versiculus suavissimus Psalmi 147 (11.) docet: „Beneplacitum est domino super timentes eum," hoc est, qui hac legis custodia coarctantur. Sed mox addit: „Et in eis, qui sperant super misericordia ejus." Ista ergo duo contraria conjungenda sunt, quae re ipsa diversissima sunt. Quid enim magis contrarium, quam metuere et perhorrescere iram Dei, et similiter sperare in misericordia ejus [1])? Alterum infernus, alterum coelum est, et tamen ea oportet esse in corde conjunctissima. Speculative conjunguntur facillime, sed practice ea conjungere est omnium difficillimum, id quod propria experientia saepissime didici. Papistae et sectarum auctores de hac re prorsus nihil noverunt. Ideo legentes seu audientes ista verba Pauli, sunt illis plane obscura et ignota, et cum lex ostendit eis peccatum, accusat et perterre-

---

99) Recte utendum carcere legis. 100) Custodia sub lege non debet esse perpetua etc. Psal. 147. 1) Timere, sperare contrarii motus etc.

facit eos, nullam inveniunt neque consilium neque auxilium, sed simpliciter desperant, sicut Cain et Saul.

Cum lex igitur, ut dictum est, tortor et carcer noster sit, certum est nos eam non diligere, sed vehementer odisse [2]). Ideo, qui dicit se legem diligere, mentitur, et nescit, quid dicat. Insanus et mente captus esset fur aut latro, qui amaret carcerem et compedes. Cum autem lex, ut dixi, nos concludat, certum est nos esse infensissimos hostes ejus. Summa, tam amamus legem et justitiam ipsius, quam homicida carcerem. Quomodo igitur lege justificaremur?

Conclusi in eam fidem, quae revelanda erat.

Hoc Paulus dicit pro tempore plenitudinis, quo Christus venit. Tu vero accommoda non solum ad tempus illud, sed etiam ad effectum, quia, quod gestum est historice et temporaliter, quando Christus venit, legem abrogavit, et libertatem ac vitam aeternam in lucem produxit, hoc privatim fit quotidie spiritualiter in quolibet christiano, in quo subinde invenitur per vices tempus legis ac gratiae. Habet enim christianus corpus, in cujus membris, ut Paulus ait, militat peccatum. Peccatum autem intellige [3]) non tantum factum operis, sed radicem et arborem cum fructibus, ut scriptura loqui solet de peccato. Id non solum haeret adhuc in carne christiana et baptisata, sed etiam militat et captivat eam, si non ad assen-

2) Legem nemo amat, quia est carcer noster. 3) Scriptura quomodo definiat peccatum.

sum vel opus, tamen ad magnum impulsum [4]. Nam etiamsi christianus non faciat crassa illa peccata, homicidium, adulterium, furtum etc., tamen ideo non liber est ab impatientia, murmuratione, odio, blasphemia etc. contra Deum, quae peccata humanae rationi prorsus ignota sunt. Ista eum etiam invitum cogunt detestari legem, cogunt a conspectu Dei fugere, cogunt odisse et blasphemare Deum. Nam ut fortis est in juvenili corpore libido, in viro studium acquirendae gloriae et opum, in sene avaritia, ita in sancto viro fortis est impatientia, murmuratio, odium et blasphemia Dei [5]. Hujus rei exstant exempla passim in Psalmis, Iob, Ieremia et tota scriptura. Ideo et Paulus hanc luctam spiritualem describens utitur valde emphaticis ac significantibus verbis, scilicet militandi, repugnandi et captivandi [6].

Est igitur in christiano utrumque tempus legis et gratiae in affectu. Legis tempus est [7], quando lex me exercet, divexat, contristat et redigit in cognitionem peccati, ac illud auget. Ibi tum lex est in vero suo usu, quem christianus subinde sentit, donec vivit. Sic Paulo data fuit sudes in carnem, angelus Satanae, qui eum colaphizaret. Libenter sensisset singulis momentis gaudium conscientiae, risum cordis et gustum vitae aeternae. Item libenter caruisset omni perturbatione animi, ideoque cupiebat auferri a se hanc tentationem. Non fit, sed audit a domino (2. Cor. 12, 9.): „Sufficit tibi gratia mea, nam vir-

4) Piorum tentatio. 5) Cujusque aetatis tentatio. 6) Emphaticis vocabulis describit Paulus luctam piorum. 7) Legis tempus in piis.

tas mea in infirmitate perficitur"[8]). Idem certamen experitur quisque christianus. Multae horae sunt, in quibus cum Deo rixor, et impatienter ei repugno. Mihi ira et judicium Dei displicet. Ipsi vicissim displicet mea impatientia, murmuratio etc., hocque tempus legis est, sub quo christianus secundum carnem semper est. Caro enim perpetuo concupiscit adversus spiritum, et spiritus adversus carnem, in uno tamen plus, in alio minus.

Tempus gratiae est[9]), cum cor iterum erigitur promissione gratuitae misericordiae Dei, et dicit: „Quare tristis es anima mea, et quare conturbas me?" (Psalm. 42, 6.). Nihil praeterea vides, quam legem, peccatum, terrorem, tristitiam, desperationem, mortem, infernum et diabolum? An non est etiam gratia, remissio peccatorum, justitia, consolatio, gaudium, pax, vita, coelum, Christus, Deus? Desine anima mea perturbare me. Quid lex, peccatum et omnia mala ad ista? Spera in Deo, qui proprio filio non pepercit, sed pro peccatis tuis tradidit eum in mortem crucis. Hoc tunc concludi est sub lege secundum carnem non in aeternum, sed in futurum Christum. Itaque cum lege perterrefactus es[10]), dic: 'Domina lex, tu non es sola, neque es omnia, sed praeter te est aliud quiddam majus ac melius, scilicet, gratia, fides, benedictio etc. Illa non accusat me, non terret, non damnat, sed consolatur, bene sperare jubet, et certam victoriam ac salutem in Christo promittit. Non est igitur, quod desperem.

8) 2. Cor. 12. 9) Tempus gratiae. 10) Legem vertit meus, concludere in futurum Christum.

Qui istam artem bene nosset, ille merito diceretur theologus [11]. Fanatici homines hodie, qui perpetuo spiritum jactant, et discipuli ipsorum videntur sibi eam egregie nosse. Ego vero et mei similes vix tenemus hujus artis prima elementa, et tamen seduli sumus discipuli in ea schola, ubi ista ars discitur. Discitur quidem, sed donec caro et peccatum manent, non potest edisci. Sic ergo christianus divisus est in duo tempora. Quatenus est caro, sub lege est, quatenus spiritus, sub gratia est [12]. In carne perpetuo haeret concupiscentia, avaritia, ambitio, superbia etc. Haeret in ea ignorantia, contemtus Dei, impatientia, murmuratio et ira contra Deum, quod consilia et conatus nostros impedit, quod impios et contemtores non repente punit etc. Ejusmodi peccata haerent in carne sanctorum. Quare si nihil praeter carnem spectaveris, manebis perpetuo sub tempore legis. Sed oportet istos dies abbreviari, alioqui nulla caro salva fieret. Oportet legi finem praescribi, quo desinat. Quare tempus legis non est perpetuum, sed habet finem, qui Christus est. Tempus vero gratiae aeternum est [13], quia Christus semel mortuus amplius non moritur etc. Aeternus est, ergo etiam tempus gratiae aeternum est.

Tales sententias insignes in Paulo non debemus oscitanter percurrere, ut papistae et sectarum auctores solent. Continent enim verba vitae, quae mirabiliter consolantur et confirmant afflictas conscientias, et qui eas probe tenent, recte judicare possunt, quid fides,

---

11) Qui verus sit theologus. 12) Pius partim sub lege est, partim sub gratia. 13) Tempus gratiae aeternum, econtra etc.

quid falsus et verus timor sit, item judicare omnes affectus, et omnes spiritus discernere possunt. Timor Dei sancta ac pretiosa res est, sed non debet esse aeternus. Debet quidem in christiano semper esse, quia in eo peccatum semper est, sed solus esse non debet, alioqui timor est Cain, Saulis et Iudae, hoc est, servilis et desperationis timor est [14]). Debet igitur christianus fide in verbum gratiae vincere timorem, avertere oculos a tempore legis, et intueri in ipsum Christum ac fidem futuram. Ibi tum dulcescit timor et miscetur nectare, ut incipiat non solum timere, sed etiam diligere Deum [15]). Alioqui si homo in legem et peccatum tantum intuetur, exclusa fide, non poterit excutere timorem, sed desperabit tandem. Sic pulchre distinguit Paulus tempus legis et gratiae. Discamus et nos recte distinguere utriusque tempus, non verbis, sed affectu, id quod est omnium difficillimum. Quanquam enim re ipsa remotissima sunt illa duo, tamen conjunctissima sunt etiam in eodem corde. Nihil magis conjunctum est, quam timor et fiducia [16]), lex et evangelium, peccatum et gratia. Tam conjuncta enim sunt, ut alterum ab altero absorbeatur. Ideo nulla mathematica conjunctio potest dari, quae esset huic similis.

Paulus [17]) ab hoc loco: „Quid igitur lex?“ incepit disputare de lege, item de usu et abusu legis, hinc occasione accepta, quia asseruit justitiam credentibus contingere ex gratia et promissione, non

14) Timor Dei, si sine fide est, fit servilis. 15) Timor quomodo excutiendus. 16) Timor et fides distincta, et tamen conjuncta sunt. 17) Epilogus superiorum.

lege. Ea disputatio genuit hanc quaestionem: „Quid igitur lex?“ Ratio enim audiens ex gratia et promissione contingere justitiam seu benedictionem, statim infert: Ergo lex nihil prodest. Ideo locus de lege diligenter est considerandus, quid et quomodo sit de lege sentiendum, ne eam aut omnino rejiciamus [18]) more fanaticorum spirituum, qui anno 1525. moventes seditionem rusticorum dicebant libertatem evangelicam absolvere homines ab omnibus legibus, aut ne vim justificandi ei tribuamus. Utrique enim in legem peccant, in dextra, qui per legem justificari, in sinistra, qui prorsus a lege liberi esse volunt. Ingrediendum est igitur regia via, ut neque legem plane rejiciamus, neque plus ei tribuamus, quam oportet.

Quae supra toties inculcavi de utroque legis usu, politico et theologico, satis indicant legem non esse positam justis, sed, ut alibi (1. Tim. 1, 9.) Paulus docet, injustis. Sunt autem injusti duplices, justificandi et non justificandi [19]). Non justificandi coercentur civili usu legis. Ligandi enim sunt vinculis legum, ut feroces et indomitae bestiae funibus et catenis ligantur. Is usus nunquam cessat, de quo Paulus hic non agit. Justificandi vero exercentur theologico usu legis ad tempus. Non enim perpetuo durat, ut civilis, sed respicit in futuram fidem, et veniente Christo finitur. Ex his satis constat omnes sententias, in quibus tractat Paulus spiritualem usum legis [20]), intelligendas esse

---

18) Videndum ne legi derogemus aliquid, neque plus illi tribuamus, quam decet. 19) Duplices injusti, justificandi et non justificandi. 20) Sententiae Pauli, in quibus tractat spiritualem usum legis.

de justificandis, non de justificatis. Hi enim, qu tenus in Christo manent, longe extra et supra omn legem sunt. Imponenda est igitur lex justificandis, sub ea tantisper custodiantur, donec justitia fidei v nerit, non quod per legem justitiam illam consequa tur, hoc enim esset abuti, non recte uti lege, sed pavefacti et humiliati lege confugiant ad Christu qui finis est legis ad justitiam omni credenti.

Abutuntur ergo lege[21]) primum omnes justitia et hypocritae, qui somniant homines lege justifica Ia enim usus non exercet et urget in futuram fide sed efficit saturos, securos et superbos hypocritas, tument et praesumentes de justitia et operibus legis, et imped justitiam fidei. Deinde abutuntur lege, qui christi nos prorsus ab ea absolvere volunt, ut fanatici spi tus tentabant, et illa occasione seditionem rusticoru movebant. Et hodie multi ex nostris etiam idem f ciunt, qui erepti doctrina evangelii ex tyrannide p pae somniant libertatem christianam carnalem esse centiam faciendi quidvis. Hi, ut Petrus ait (1 Pet 2, 16.) libertatem spiritus velamen malitiae habent faciunt, ut nomen Dei et evangelium Christi passi hodie blasphemetur, ideoque dabunt aliquando dign istius suae impietatis poenas. Tertio abutuntur etia lege, qui terrores ipsius sentientes non intelligunt e tantum durare debere ad Christum. In his abusus il est causa desperationis, ut in hypocritis est cau superbiae et praesumtionis.

Contra verus usus legis nullo pretio aestimari p test[22]), quando videlicet conscientia sub lege concl

21) Abutentes lege. 22) Verus legis usus nullo pret aestimari potest.

sa non desperat, sed prudens per Spiritum sanctum in mediis terroribus sic statuit: Conclusa sum quidem sub lege, sed non in aeternum, imo ista conclusio cedet mihi in bonum. Quo modo? Ut ita conclusa suspirem et quaeram manum auxiliatoris etc. Hoc modo lex est quasi impulsor quidam, qui impellit esurientes ad Christum, ut eos bonis suis impleat. Quare legis proprium officium [23]) est nos reos facere, humiliare, occidere, ad infernum deducere, et omnia nobis auferre, sed illo fine, ut justificemur, exaltemur, vivificemur, in coelum evehamur et omnia acquiramus. Non ergo simpliciter occidit, sed ad vitam occidit.

Itaque lex paedagogus noster fuit in Christum.

Iterum affectu conjungit legem et evangelium, quae re ipsa inter se longissime separata sunt, cum inquit: „Lex paedagogus noster in Christum". Est autem et ista similitudo de paedagogo valde insignis, ideo diligenter consideranda est[24]). Quanquam paedagogus sit utilissimus et valde necessarius pueris educandis et instituendis tamen, da vel unum puerum aut discipulum, qui suum amet paedagogum [25]). Iudaei vehementer scilicet amabant suum Mosen, ac volentes faciebant, quod mandabat? Ea erat dilectio et obedientia ipsorum erga Mosen, quod singulis horis, ut historia testatur, eum libenter lapidassent. Ideo impossibile est, quod discipulus amet paedagogum [26]).

23) Officium legis proprium. 24) Similitudo de paedagogo. 25) Discipulus odit paedagogum. 26) Odium discipuli in paedagogum.

Quomodo enim amare posset, a quo in carcere detinetur, hoc est, a quo non permittitur ea facere, quae libenter vellet? Et si quid admittit contra mandatum ipsius, statim objurgatur et castigatur ab eo, insuper amplecti et osculari virgam cogitur. Egregia scilicet justitia discipuli, quod paedagogo minaci ac duro obedit, quod virgam osculatur. Sed facit ne hoc etiam volens et cum gaudio, absente paedagogo frangit virgam, vel eam in ignem conjicit, et si imperium haberet in paedagogum, non pateretur se ab eo virgis caedi, sed ipsum virgis caedi juberet. Et tamen valde necessarius est puero paedagogus, ut erudiat et castiget eum. Alioqui enim sine hac disciplina, institutione et bona assuefactione periret puer.

Adhibetur ergo puero paedagogus [27]), ut eum erudiat et custodiat, ac velut in carcere captivum teneat. Ad quid et quam diu? Num ut perpetuo duret istud durum et odiosum dominium paedagogi et servitus pueri? Minime, sed ad praefinitum tempus, ut ista obedientia, carcer et disciplina cedat puero in bonum, ut suo tempore fiat heres et rex. Non enim est patris voluntas, ut filius perpetuo subditus sit paedagogo, et caedatur virgis ab ipso, sed ut ipsius institutione et disciplina idoneus reddatur ad successionem hereditatis.

Sic lex nihil aliud est, inquit Paulus, quam paedagogus, non perpetuo, sed in Christum [28]), ut supra aliis verbis quoque dixit: „Lex propter transgres-

---

27) Cur adhibeatur puero paedagogus. 28) Lex paedagogus in Christum.

siones addita est, donec veniret semen etc."; item: „Scriptura conclusit omnia sub peccatum, ut promissio etc."; item: Custodiebamur sub lege, conclusi in eam fidem, quae erat revelanda." Quare lex non est simpliciter paedagogus, sed in Christum. Cujusmodi enim paedagogus esset, qui tantum vexaret et verberaret puerum, et nihil eum doceret? Quales superius saeculum paedagogos habuit [29]), ubi verissime scholae carcer et infernus, ludimagistri tyranni et carnifices erant. Perpetuo vapulabant pueri, multo labore et infatigabili diligentia discebant, sed perpauci veniebant ad aliquam frugem. Talis paedagogus non est lex, quia non tantum perterrefacit et vexat, ut indoctus et stolidus paedagogus tantum flagellat et nihil docet pueros, sed verberibus suis impellit ad Christum, quemadmodum bonus paedagogus verberat, instituit et exercet legendo et scribendo pueros in hunc finem, ut perveniant ad cognitionem bonarum literarum et aliarum honestarum rerum, et hoc postea cum voluptate faciant, quod prius, cum cogerentur a paedagogo, inviti fecerunt.

Hac pulchra ergo similitudine ostendit Paulus verum legis usum [30]), quod videlicet hypocritas non justificet, quia manent extra Christum in praesumtione et securitate, et econtra, quod conterritos, si hoc modo lege utantur, ut Paulus docet, non relinquat in morte et damnatione, sed ad Christum urgeat. Qui vero in illis pavoribus perdurant in ista sua pusillanimitate, et Christum fide non apprehendunt, ad extre-

---

29) Paedagogi superioris temporis quales. 30) In allegoria de paedagogo ostenditur verus usus legis.

num desperant. Clarissime ergo pingit Paulus verum usum legis hac allegoria de paedagogo. Nam ut is objurgat, urget et contristat pueros non hoc consilio, ut perpetuo duret ista paedagogia, sed ut desinat, ubi pueri probe educati et instituti sunt, utque postea sine coactione paedagogi alacres et liberi fruantur libertate et bonis paternis: ita qui perterrefiunt et conteruntur lege, sciant istos terrores et contritiones non fore perpetuas, sed illis sese parari in futurum Christum et libertatem spiritus etc.

Ut ex fide justificemur.

Lex non est paedagogus in alium legislatorem, qui bona opera exigit, sed in Christum justificatorem et salvatorem [31]), ut per fidem in ipsum, non per opera justificemur. Sed homo cum sentit vim legis, hoc non intelligit neque credit. Ideo dicere solet: Perdite vixi, quia transgressus sum omnia manta Dei, ideoque reus sum aeternae mortis. Si aliquot annos vel saltem aliquot menses adjiceret Deus vitae meae, velim emendare vitam meam et deinceps sancte vivere. Ibi homo ex vero legis usu facit abusum [32]), et amisso ex oculis Christo intuetur in alium legislatorem. In his enim terroribus et angustiis deprehensa ratio audet Deo promittere impletionem omnium operum totius legis. Atque hinc ortae sunt tot sectae monachorum, tot cultus instituti, tot opera excogitata ad promerendam gratiam et remis-

---

31) Lex paedagogus in Christum, non in alium legislatorem. 32) Ex vero legis usu facere abusum.

sionem peccatorum, atque hi, qui ista excogitaverunt, senserunt legem esse paedagogum non in Christum, sed in novam legem, seu in Christum legislatorem, non abrogatorem legis.

Sed verus legis usus est [33]), quod sciam me lege adduci in cognitionem peccati et humiliari, ut ad Christum veniam et fide justificer. Fides autem non est lex neque opus, sed certa fiducia, quae apprehendit Christum, qui est finis legis, Rom. 10 (v. 4.). Quo modo? Non quod abroget veterem legem et novam ferat, aut judex sit, operibus placandus, ut papistae docuerunt, sed finis est legis ad justitiam omni credenti, hoc est, omnis, qui credit in eum, est justus, lex eum non potest accusare etc. Haec vis et usus legis verus est. Est igitur bona, sancta, utilis et necessaria, modo quis ea legitime utatur. Abutuntur autem lege [34]) primum hypocritae, qui vim justificandi ei tribuunt; deinde desperantes, qui ignorant legem esse paedagogum in Christum, hoc est, legem humiliare non in perniciem, sed salutem. Deus enim percutit, ut sanet, occidit, ut vivificet etc.

Loquitur autem Paulus, ut et supra monui, de justificandis, non de justificatis. Quare cum voles disputare de lege, materiam legis accipere debes, scilicet peccatorem et impium, quem lex non justificat, sed ponit ei ob oculos peccatum, conterit eum et ducit in cognitionem sui, ostendit ei infernum, iram et judicium Dei. Hoc proprium legis officium est [35]). Deinde sequitur usus hujus officii, ut peccator sciat

---

33) Verus legis usus. 34) Abutentes lege. 35) Proprium officium legis, et hujus officii usus.

legem non ideo revelare peccata et humiliare, ut desperet, sed ut sua accusatione et contritione urgeat eum ad Christum salvatorem et consolatorem. Hoc ubi fit, non amplius est sub paedagogo, et iste usus valde necessarius est, quia, cum totus mundus in peccato positus sit, opus est isto ministerio legis, ut peccatum revelet, alioqui sine eo nemo posset pervenire ad justitiam, ut supra copiose diximus.

Sed quid facit lex in his, qui per Christum justificati sunt? Respondet Paulus his verbis, quae velut additio quaedam sunt:

At ubi venit fides, non amplius sumus sub paedagogo.

Hoc est, liberi sumus a lege, carcere et paedagogo nostro, quia non amplius perterrefacit et vexat nos, postquam fides revelata est. Paulus hic loquitur de fide certo tempore per Christum praedicata. Christus enim assumta humana natura semel in tempore venit, legem cum omnibus effectibus suis abrogavit[36]), et sua morte omnes hoc beneficium suum fide apprehendentes a peccato et aeterna morte liberavit. Si igitur Christum et rem, quam gessit, adspexeris, nulla amplius lex est. Ipse enim veniens praefinito tempore, verissime totam legem sustulit. Sublata vero lege non custodimur amplius sub tyrannide ipsius, sed securi et laeti agimus sub Christo, qui nunc Spiritu suo suaviter in nobis regnat. Ubi autem dominus, ibi libertas. Quare si possemus Christum, qui legem abrogavit, et nos peccatores patri sua morte recon-

36) Fide veniente non sumus sub paedagogo.

cillavit, perfecte apprehendere, nihil prorsus juris in nos haberet paedagogus ille. Sed lex membrorum rebellans legi mentis obstat, ut Christum perfecte apprehendere non possimus. Defectus igitur non est in Christo, sed in nobis, qui nondum exuimus carnem, in qua, donec vivimus, haeret peccatum. Ideo quod ad nos attinet, partim liberi a lege, partim sub lege sumus. Servimus cum Paulo mente legi Dei, carne legi peccati. Rom. 7.

Ex hoc sequitur, quod secundum conscientiam plane liberi sumus a lege. Ideo paedagogus ille non debet in ea dominari, hoc est, non debet ei esse molestus suis terroribus, minis et captivitate, et ut maxime hoc tentet, tamen conscientia nihil movetur illa re, habet enim in conspectu Christum crucifixum, qui abstulit omnia officia legis e conscientia, Col. 2 (v. 14.): „Delens, quod adversabatur nobis per decreta, chirographum etc." Ut ergo virgo viri, ita conscientia non solum legis ignara, sed etiam ei prorsus mortua esse debet, et vicissim lex conscientiae. Hoc non fit operibus aut ulla legis justitia, sed fide, quae Christum apprehendit [37]). Secundum effectum tamen haeret adhuc in carne peccatum, quod subinde accusat et perturbat conscientiam. Quatenus igitur manet caro, eatenus manet etiam lex paedagogus, qui subinde perterrefacere et contristare solet conscientiam ostensione peccati et comminatione mortis. Ipsa tamen semper iterum erigitur quotidiano adventu Christi, qui, ut semel certo tempore venit in mundum, redemturus nos a durissimo imperio paedagogi nostri,

---

37) Fide in Christum morimur legi.

ita quotidie spiritualiter ad nos venit [38]), hoc agens, ut in fide et cognitione ipsius crescamus, ut conscientia de die in diem perfectius se Christum apprehendat, et in dies magis magisque minuatur lex carnis et peccati, pavor mortis et quidquid malorum lex secum adfert. Quamdiu igitur in carne, quae sine peccato non est, vivimus, subinde redit lex, et facit suum officium, in uno plus, in alio minus, ut est infirma aut forti fide, non tamen ad perniciem, sed salutem. Hoc enim exercitium legis est in sanctis [39]), quotidiana mortificatio carnis, rationis et virium nostrarum, et innovatio mentis nostrae. 2 Cor. 4.

Accipimus igitur primitias Spiritus, fermentum absconditum est in massam [40]), sed tota massa nondum fermentata est, sed coepit fermentari. Si inspicio fermentum, nihil video nisi merum fermentum, si corpus massae, nondum est merum fermentum. Hoc est, si Christum inspicio, totus sanctus et purus sum, nihil plane sciens de lege, Christus enim est fermentum meum. Si vero meam carnem inspicio, sentio avaritiam, libidinem, iram, superbiam etc., timorem mortis' tristitiam, pavorem, odium, murmurationem et impatientiam contra Deum [41]). Quatenus ista adsunt, eatenus abest Christus, aut si adest, infirme adest. Hic opus est adhuc paedagogo, qui fortem asinum carnem, exerceat et vexet, ut hac paedagogia minuantur peccata, et Christo via paretur. Christus enim, ut semel secundum tempus corporaliter venit, totam

---

38) Christus quotidie ad nos venit spiritualiter. 39) Officii legis in sanctis utilitas. 40) Similitudo de fermento. 41) Pii sancti sunt et peccatores.

legem abrogavit, peccatum abolevit, mortem et infernum destruxit, ita spiritualiter sine intermissione ad nos venit, et ista perpetuo in nobis exstinguit atque occidit [42]).

Haec dico, ut noris respondere, cum objicitur: Tamen Christus venit in mundum, et semel abstulit omnia peccata nostra, mundans nos sanguine suo, cur igitur audimus evangelium, quid opus est absolutione et sacramentis? Verum est, quatenus Christum inspicis, re vera lex et peccatum abolita sunt [43]). Sed Christus nondum venit tibi, aut si venit, tamen adhuc reliquiae peccati in te sunt, nondum fermentatus es totus. Ubi enim est concupiscentia, tristitia spiritus, pavor mortis etc., ibi adhuc lex et peccatum est, Christus nondum vere adest, qui veniens expellit timorem et tristitiam, et adfert pacem et securitatem conscientiae. Quatenus igitur Christum fide apprehendo, eatenus abrogata est mihi lex. Sed caro mea, mundus et diabolus non permittunt fidem esse perfectam. Velim quidem, quod parvula lux fidei in corde diffusa esset per totum corpus et omnia membra. Non fit, non statim diffunditur, sed coepta est diffundi. Interim ea est consolatio nostra [44]), quod primitias Spiritus habentes incepimus fermentari, fermentabimur autem toti, cum corpus hoc peccati dissolvetur, et novi cum Christo resurgemus.

Quanquam ergo Christus est heri et hodie et idem in saecula [45]), et quanquam evangelium et fidem

---

42) Christi adventus spiritualis etc. 43) Quatenus lex piis abrogata sit, quatenus non etc. 44) Consolatio piorum. 45) Ebrae. 13.

habuerit Adam et omnes pii ante Christum, tamen semel Christus venit praefinito tempore, semel venit et fides, cum apostoli evangelium per totum mundum praedicaverunt. Deinde quotidie etiam venit spiritualiter Christus, venit et per verbum evangelii quotidie fides [46]). Fide autem praesente cogitur cedere paedagogus cum suo tristi et molesto officio [47]). Tunc autem Christus spiritualiter venit, quando subinde magis magisque agnoscimus et intelligimus, quae ab ipso nobis donata sunt, et crescimus in gratia et cognitione ipsius. 2. Pet. 3 (v. 18.).

Omnes enim filii Dei estis per fidem, quae est in Christo Iesu.

Paulus ut optimus fidei doctor [48]) semper in ore habet istas voces: „Per fidem," „in fide," „ex fide, quae est in Christo Iesu etc." Non dicit: Estis filii Dei, quia circumcisi estis, audistis legem et fecistis opera ejus, ut Iudaei somniabant et pseudoapostoli docebant, sed: Per fidem in Christum Iesum [49]). Lex ergo non facit (multo minus traditiones humanae) filios Dei, non potest generare in novam naturam seu nativitatem, sed illam veterem nativitatem, qua in regnum diaboli nati sumus, ob oculos ponit, atque ita praeparat ad novam nativitatem, quae fit per fidem in Christum Iesum, non per legem, ut Paulus clarissime testatur: „Omnes filii Dei estis per fidem etc.", quasi dicat: Etiamsi per legem estis vexati, humiliati et

---

46) At ubi venit fides etc. 47) Fide praesente non habet locum lex. 48) Paulus fidei doctor. 49) Fides efficit filios Dei.

occisi, tamen ea non fecit vos justos, non fecit vos filios Dei, sed fides. Quae? In Christum. Fides ergo in Christum efficit filios Dei, non lex. Idem Iohann. 1 (v. 12.) testatur: „Dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt etc."

Rhetoribus committo, ut hunc locum de inenarrabili gratia et gloria, quam in Christo Iesu habemus explicent et amplificent, nempe quod nos miseri peccatores, natura filii irae, ad hunc honorem pervenimus, quod credentes in Christum filii et heredes Dei et coheredes Christi, domini coeli et terrae, efficimur, quanquam nulla lingua, neque humana neque angelica, eam gloriam satis magnifice praedicare possit.

Quicunque enim baptisati estis, Christum induistis.

Induere Christum dupliciter intelligitur, legaliter et evangelice. Legaliter [50]), Rom. 13 (v. 14.) „Induamini dominum Iesum Christum", hoc est, imitamini exemplum et virtutes Christi, facite et patimini ea, quae ipse fecit et passus est. Sic 1. Pet. 2 (v. 21.): „Christus passus est pro nobis, relinquens nobis exemplum, ut sequeremini vestigia ejus." Videmus autem in Christo summam patientiam, lenitatem, caritatem et admirabilem in omnibus rebus moderationem. Hunc ornatum Christi induere, id est, has ejus virtutes imitari debemus. Sic alios etiam sanctos imitari possumus.

---

50) Induere Christum legaliter.

Induere vero Christum evangelice[51]) non est imitationis, sed nativitatis et creationis novae, quod videlicet ego induor ipso Christo, hoc est, ipsius innocentia, justitia, sapientia, potentia, salute, vita, spiritu etc. Nos vestiti sumus pellicea tunica Adae[52]), quae mortalis tunica est et vestis peccati, hoc est, omnes subjecti sumus et venundati sub peccatum. Horribilis caecitas, ignorantia, contemtus et odium Dei est in nobis. Deinde pleni sumus concupiscentia mala, immunditia, avaritia etc. Hunc vestitum, id est, hanc corruptam et peccatricem naturam propagatione contraximus ab Adam, quam Paulus vocare solet veterem hominem. Is exuendus est cum actibus suis, Ephes. 4 (v. 22.), Col. 3 (v. 9.), ut ex Adae filiis efficiamur filii Dei. Hoc non fit mutatione vestis, non ullis legibus aut operibus, sed renascentia et renovatione, quae fit in baptismo[53]), ut Paulus ait: „Quicunque baptisati estis, Christum induistis", item Tit. 3 (v. 5.): „Secundum suam misericordiam salvos nos facit per lavacrum regenerationis ac renovationis Spiritus sancti." Exsurgit enim in baptisatis praeter hoc, quod regenerantur et renovantur per Spiritum sanctum ad coelestem justitiam et vitam aeternam in baptismo, etiam nova lux et flamma, oriuntur novi et pii affectus, timor, fiducia Dei, spes etc., oritur nova voluntas. Hoc tum est proprie, vere et evangelice Christum induere.

Itaque in baptismo non datur vestitus legalis justitiae aut nostrorum operum, sed Christus fit indu-

---

51) Induere Christum evangelice. 52) Pellicea tunica Adae. 53) Quomodo exuatur vetus homo.

mentum nostrum [54]). Is autem non est lex, non legislator, non opus, sed divinum et inenarrabile donum, quod donavit nobis pater, ut esset justificator, vivificator et redemtor noster. Quare evangelice Christum induere non est legem et opera, sed inaestimabile donum induere, scilicet remissionem peccatorum, justitiam, pacem, consolationem, laetitiam in Spiritu sancto, salutem, vitam et Christum ipsum.

Hic locus diligenter observandus est contra fanaticos spiritus, qui majestatem baptismi extenuant, et scelеste ac impie de eo loquuntur. Paulus contra magnificis titulis baptismum ornat [55]), appellans lavacrum regenerationis ac renovationis Spiritus sancti, Tit. 3 (v. 5.), et hic dicit omnes baptisatos Christum induisse, quasi dicat: Non accepistis per baptismum tesseram, per quam adscripti estis in numerum christianorum, ut nostro tempore multi fanatici homines senserunt, qui ex baptismo tantum tesseram fecerunt, hoc est, breve et inane quoddam signum, sed „quotquot inquit, baptisati estis, Christum induistis," id est, estis extra legem rapti in novam nativitatem, quae facta est in baptismo. Ideo non estis amplius sub lege, sed novo indumento, id est, justitia Christi vestiti estis. Docet ergo Paulus baptismum [56]) non signum, sed indumentum Christi, imo ipsum Christum indumentum nostrum esse. Quare baptismus potentissima ac efficacissima res est. Ubi vero induti sumus Christum, indumentum justitiae et salutis nostrae, tum etiam induemus Christum vestimentum imitationis. Haec alias

---

54) In baptismo induimus Christum. 55) Baptismi gloria. 56) Baptismus quid sit.

copiosius a me tractata sunt, ideo breviter nunc percurro.

Non est Iudaeus neque Graecus, non est servus neque liber, non est masculus neque foemina.

Hic multo plures addi possunt appellationes personarum et officiorum, quae divinitus ordinata sunt, ut non est magistratus neque subditus, non est doctor neque auditor, non est paedagogus neque discipulus, non est hera neque ancilla etc., quia in Christo Iesu omnes status, etiam divinitus ordinati, nihil sunt. Masculus, foemina, servus, liber, Iudaeus, gentilis, rex, subditus etc. sunt quidem creaturae Dei bonae, sed in Christo, hoc est, in re salutis cum omni sapientia, justitia, religione, potentia sua nihil sunt.

Quare illis verbis: „Non est Iudaeus etc." [57]) fortissime abrogat legem Paulus. Hic enim, ubi novus homo in baptismo fit, et Christus induitur, non est Iudaeus neque Graecus etc. Loquitur autem hic apostolus de Iudaeo non physice secundum substantiam, sed Iudaeum appellat, qui est discipulus Mosi, subjectus legibus, qui est circumcisus et servat summa diligentia cultum in lege praeceptum. Ubi Christus, inquit, induitur, ibi non est amplius Iudaeus, non est circumcisio, non est cultus templi, nullae leges sunt, quas Iudaei faciunt. Christus enim abstulit, quidquid legum est in Mose, in toto mundo [58]). Ideo conscientia in Christum credens tam certa esse debet, legem cum suis terroribus et minis esse abrogatam, ut plane

57) Non est Iudaeus neque Graecus etc. 58) Christus aufert legem etc.

ignoret, an unquam Moses, lex aut Iudaeus exstiterint, quia Christus et Moses nullo modo conveniunt[59]. Moses cum lege, variis operibus et cultibus venit, Christus vero simpliciter sine lege, sine exactione operum venit, donans gratiam, justitiam[60] etc. Ioann. 1. (v. 17.): „Lex enim per Mosen data est, gratia et veritas per Christum facta est."

Deinde cum ait: „Non est Graecus," etiam gentilium sapientiam et justitiam rejicit et damnat[61]. Inter gentiles enim fuerunt magni ac praestantissimi viri, Xenophon, Themistocles, Marcus Fabius, Attilius Regulus, Cicero, Pomponius Atticus et multi alii, qui insignibus ac vere heroicis virtutibus praediti respublicas optime administraverunt, et multa praeclarissime gesserunt pro salute reipublicae etc. Et tamen hi omnes cum sua sapientia, potentia honestissimis factis, eximiis virtutibus, legibus, justitiis, cultibus ac religionibus (non enim imaginari debemus gentiles prorsus fuisse contemtores honestatis et religionis, sed omnes gentes omnium aetatum per totum terrarum orbem dispersae habuerunt[62]) suas leges, cultus et religiones, sine quibus impossibile est regi genus humanum), hi, inquam, istis omnibus ornamentis nihil sunt coram Deo. Quidquid igitur est justitiae oeconomicae, politicae et divinae (qualis erat justitia legis) cum summa obedientia, executione juris et sanctitate, nihil prorsus valet coram Deo. Quid tum? Indumentum Christi, quem in baptismo induimus.

Sic servus, ut maxime diligenter faciat officium suum, obediat hero, feliciter serviat, liber praesit et

59) Conscientia credens de nulla lege novit. 60) Collatio Mosi et Christi. 61) Sapientia et justitia Graecorum, etc. 62) Gentiles omnibus temporibus habuerunt suas leges, religiones et cultus etc.

gubernet rem publicam aut privatam cum laude 63); item, quidquid fecerit masculus ut masculus, ducendo uxorem, bene administrando rem suam domesticam, obediendo magistratui, gerendo se erga quosque; honeste, et decenter, si matrona vixerit casta, paruerit marito, diligenter curaverit domum, bene educaverit liberos (quae certe magnifica ac egregia dona et opera sunt), tamen ista omnia nihil ad justitiam coram Deo. Summa, quidquid est in toto orbe terrarum legum, ceremoniarum, cultuum, justitiarum et operum, etiam ipsorum Iudaeorum, qui primi habuerunt regnum et sacerdotium divinitus institutum et ordinatum, cum suis legibus, religione et cultu, tamen ista omnia non auferunt peccata, non liberant a morte, non salvant.

Ideo pseudoapostoli vestri, o Galatae, seducunt vos, dum legem necessariam ad salutem docent, atque hoc modo rapiunt vos a maxima gloria vestrae novae nativitatis et filiationis, et revocant in veterem nativitatem et miserrimam legis servitutem, facientes vos ex filiis Dei liberrimis servos legis, dum secundum legem personas distinguere volunt. Est certe distinctio personarum in lege et coram mundo 64), et ibi eam oportet esse, non item coram Deo, ubi omnes homines aequales sunt. Omnes peccaverunt, et vacui sunt gloria Dei etc. Sileant igitur a facie Dei Iudaei, gentiles et totus mundus. Habet quidem Deus varias ordinationes, leges, genera vitae, cultus in mundo, sed ista nihil faciunt ad promerendam gratiam et ad consequendam vitam aeternam. Quotquot ergo justificantur, non propter observationem legis humanae aut divinae justificantur, sed propter Christum, qui omnes

63) Non est servus, liber etc. 64) In mundo est distinctio personarum, in regno Christi nulla.

leges in universum abrogavit. Hunc unicum proponit nobis evangelium placatorem irae Dei per sanguinem proprium et salvatorem [65]), in quem nisi credatur, non salvabitur Iudaeus per legem, non per ordinem monachus, non per sapientiam gentilis, non per politicam aut oeconomicam justitiam magistratus aut herus, nec per obedientiam servus et ancilla etc.

Omnes enim vos unus estis in Christo Iesu.

Haec magnifica et amplissima verba sunt. In mundo et secundum carnem est summa differentia et inaequalitas personarum [66]) eaque diligentissime servanda est. Nam si mulier vir, si filius pater, si discipulus magister, si servus dominus, si subditus magistratus esse vellet, futura esset perturbatio et confusio omnium statuum et rerum. Contra in Christo nulla est lex, nulla est distinctio personarum, non est Iudaeus, Graecus etc., sed omnes unus sunt [67]), quia unum corpus, unus Spiritus, una spes vocationis omnium, unum et idem evangelium, una fides, unum baptisma, unus Deus et pater omnium, unus Christus dominus omnium. Eundem Christum, quem habent Petrus, Paulus et omnes sancti, habemus et nos, ego, tu et omnes credentes, eundem habent omnes infantes baptisati. Ibi ergo conscientia nihil scit de lege, sed habet in conspectu solum Christum. Ideo Paulus semper addere solet „in Christo Iesu" [68]), qui si e conspectu auferatur, actum est de salute nostra.

---

65) Evangelium proponit Christum. 66) Inaequalitas personarum in mundo. 67) Aequalitas personarum in Christo. 68) In Christo Iesu.

Fanatici spiritus hodie loquuntur more sophistarum de fide in Christum somniantes, eam esse qualitatem haerentem in corde, excluso Christo. Is perniciosus error est [69]). Verum ita proponendus est Christus, ut praeter eum plane nihil videas, nihil tibi esse propius et intimius ipso credas. Non enim sedet otiosus in coelo, sed praesentissimus est nobis, operans et vivens in nobis, supra cap. 2 (v. 20.): „Vivo jam non ego, sed vivit in me Christus etc.", et hic: „Christum induistis." Quare fides [70]) est pertinacissimus intutus, qui nihil adspicit praeter Christum, victorem peccati et mortis et largitorem justitiae, salutis et vitae aeternae. Hinc Paulus in epistolis suis fere in singulis versibus proponit et inculcat Iesum Christum [71]). Proponit autem per verbum, neque enim aliter potest apprehendi, quam fide in verbum.

Hoc pulcherrime significatum est serpente aeneo, qui est figura Christi [72]). Iudaeos morsu ignitorum serpentum in deserto percussos Moses nihil jubebat facere, quam immotis oculis adspicere serpentem illum aeneum. Qui hoc faciebant, solo illo fixo adspectu serpentis sanabantur. Alii contra, qui non audiebant vocem Mosi, adspicientes sua vulnera, non serpentem, moriebantur. Sic si debeo consolationem in certamine conscientiae vel agone mortis concipere, oportet me plane nihil aliud praeter unicum Christum fide apprehendere, et dicere: Ego credo in Iesum Christum, Dei filium, pro me passum, crucifixum, mortuum etc.,

---

69) Iudicium de fide quorundam. 70) Fides. 71) Cur tam crebro Paulus Christum inculcet etc. 72) Serpens aeneus figura Christi.

in cujus vulneribus et morte video peccatum meum, et in ejus resurrectione victoriam peccati, mortis et diaboli, item justitiam et vitam aeternam. Praeter hunc nihil audio nec video. Ea est vera fides Christi et in Christum, per quam membra simus corporis ejus, de carne et ossibus ejus[73]). Ergo in ipso vivimus, movemur et sumus. Ideo vana et impia est fanaticorum hominum speculatio de fide[74]), qui somniant Christum spiritualiter, hoc est, speculative in nobis esse, realiter vero in coelis. Oportet Christum et fidem omnino conjungi[75]), oportet simpliciter nos in coelo versari, et Christum esse, vivere et operari in nobis. Vivit autem et operatur in nobis non speculative, sed realiter, praesentissime et efficacissime.

Si autem vos Christi, ergo semen Abrahae estis, et secundum promissionem heredes.

Id est, si creditis et baptisati estis in Christum, creditis, inquam, eum esse semen illud Abrahae promissum, quod attulit benedictionem omnibus gentibus, tunc estis filii Abrahae, non naturales, sed adoptionis[76]). Nam scriptura tribuit ei non solum filios carnis, sed etiam adoptionis et promissionis, et praedicit hos hereditatem accepturos, illos e domo ejiciendos. Sic Paulus brevi verbo transfert totam gloriam Libani, hoc est, judaici populi, ad desertum, hoc est, ad gentes, et continet hic locus uberrimam consolationem, nempe quod gentes Abrahae filii et per consequens Dei popu-

---

73) Vera fides in Christum. 74) Speculatio de fide quorundam impia. 75) Christus et fides conjungenda. 76) Gentes semen Abrahae.

ius sint[77]). Sunt autem Abrahae filii non ex carnali generatione, sed ex promissione. Ergo regnum coelorum, vita et hereditas aeterna pertinet ad gentes, hocque longe ante significavit scriptura, cum inquit (Gen. 17, 4): „Patrem multarum gentium constitui te"; item: „In semine tuo benedicentur omnes gentes" (Gen. 22, 18). Quia ergo nos gentes credimus, et fide accipimus benedictionem Abrahae promissam et per Christum exhibitam, ideo scriptura vocat nos filios et heredes Abrahae, non secundum carnem, sed promissionem. Sic promissio: „In semine tuo" etiam ad omnes gentes pertinet, et Christus secundum eam est noster.

Est quidem solis Iudaeis, non nobis gentibus, facta promissio[78]), Psal. 147 (v. 19. 20.): „Annuntiat verbum suum Iacob etc. Non fecit taliter omni nationi etc." Hoc tamen, quod promissum est, ad nos venit per fidem, qua sola apprehenditur promissio Dei. Licet igitur non nobis, tamen de nobis promissum est. Sumus enim in promissione: „In semine tuo etc." nominati[79]). Nam promissio clare ostendit Abraham non fore tantum patrem judaici populi, sed multarum gentium, et heredem fore non unius regni, sed totius mundi, Rom. 4. (v. 13.). Sic gloria totius regni Christi ad nos translata est. Quare omnes leges in universum abrogatae sunt in corde et conscientia Christiani, foris tamen in carne manent, de quo supra copiose dictum est.

---

77) Gentes Abrahae filii et Dei populus. 78) Iudaeis facta promissio, non gentibus. 79) Gentes in promissione nominatae sunt etc.

CAPUT IV.

Dico autem, quanto tempore heres parvulus est, nihil differt a servo, cum sit dominus omnium, sed sub tutoribus et actoribus est usque ad praefinitum tempus a patre.

Vides, quam Paulus ardeat et aestuet ad revocandos Galatas, et quam fortissimis argumentis [1]) causam illam tractet, sumtis ab experientia, ab exemplo Abrahae, a testimoniis scripturae, a tempore et similitudinibus, ita ut videatur saepius integram causam renovare. Supra enim quasi finierat disputationem de justificatione, dum concludebat homines sola fide justificari coram Deo. Quia vero incidit ei adhuc exemplum hoc politicum de herede parvulo, adducit et illud pro confirmanda causa sua. Sic omnia tentans sancta quadam astutia insidiatur Galatis, ut eos capere possit, sicut alibi dicit: „Cum essem astutus, dolo cepi vos". Nam vulgus similitudinibus et exemplis facilius capitur [2]), quam arduis et subtilibus disputationibus. Libentius videt bene pictam imaginem, quam librum bene scriptum. Hinc post similitudinem de testamento hominis, de carcere et paedagogo assumit et hanc notissimam de herede ad permovendum eos. Est autem ad docendum utile, in promtu habere similitudines et exempla, quibus non solum Paulus, sed et prophetae et Christus ipse frequentissime usi sunt [3]). Postea ad finem epistolae usque rhetoricabitur.

Videtis, inquit, hoc esse in legibus civilibus constitutum, quod heres, quanquam sit dominus omnium

---

1) Argumenta, quibus Paulus munit causam suam. 2) Vulgus similitudinibus et exemplis capitur. 3) Christus, apostoli et prophetae usi sunt exemplis et similitudinibus.

paternorum bonorum, nihilominus tamen servus est[4]). Habet quidem certam exspectationem hereditatis, antequam tamen venit tempus emancipationis (ut jureconsulti vocant), tutores et actores tenent eum captum et conclusum, ut paedagogus discipulum. Non committunt ei administrationem bonorum nec dominium, sed servire cogunt, ita ut vivat et nutriatur in bonis propriis ut servus. Nihil ergo differt a servo, donec tempus carceris et captivitatis durat, hoc est, donec sub actoribus et praefectis est, et ea subjectio et captivitas valde ei prodest, alioqui per insipientiam dilapidaret bona, istaque captivitas non est perpetua, sed finitur certo tempore, quod pater praescripsit.

Ita et nos cum essemus parvuli, sub elementis mundi hujus serviebamus.

Sic nobis parvulis, eramus quidem heredes, habentes promissionem futurae hereditatis, donandae per semen Abrahae, Christum, quo benedicendae erant omnes gentes. Sed quia plenitudo temporis nondum erat, venit tutor, oeconomus et paedagogus noster Moses, tenens nos conclusos et captivos ut manu coercita non possemus dominari et hereditatem possidere[5]). Interim tamen ut heres spe libertatis futurae lactatur, ita nos lactabat Moses spe promissionis revelandae suo tempore, cum scilicet veniret Christus, qui adventu suo finiturus erat hoc tempus legis, quod stante politia Mosi durabat, et allaturus tempus gratiae. Tempus autem legis dupliciter finitur[6]), primum, ut dixi, per adventum Christi in carnem tempore a patre praefinito. Christus

4) Heres parvulus nihil differt a servo. 5) Tempore legis sub tutore Mose fuimus etc. 6) Tempuslegis finitur etc.

enim semel in tempore factus est homo, natus e virgine, factus sub legem, ut eos, qui sub lege erant, redimeret. Semel per proprium sanguinem intravit in sancta, aeterna redemtione inventa. Deinde ille idem Christus, qui semel in tempore venit, quotidie et singulis horis ad nos in Spiritu venit[7]). Semel quidem proprio sanguine redemit ac sanctificavit omnes, sed quia nondum perfecte puri sumus, haerent enim adhuc reliquiae peccati in carne nostra, quae militat contra spiritum etc., ideo quotidie venit spiritualiter, et in dies magis magisque absolvit tempus praefinitum a patre, abrogat et tollit legem.

Sic et patribus in veteri testamento in Spiritu veniebat, antequam in carne appareret. Habebant illi in Spiritu Christum, in quem revelandum, ut nos in jam revelatum, credebant, ac aeque per eum salvati sunt ut nos[8]), juxta illud: „Iesus Christus heri et hodie idem est et in saecula (Ebrae. 13, 8.); heri, ante tempus sui adventus in carnem; hodie, cum revelatus est in tempore; nunc et in saecula est idem Christus, per quem unum et eundem liberantur a lege, justificantur et salvantur omnes credentes praeteriti, praesentes et futuri[9]). „Ita et nos, inquit, cum essemus parvuli, sub elementis mundi hujus serviebamus," id est[10]), lex dominabatur nobis, premebat nos tanquam servos et captivos dura servitute. Primum enim rudes et carnales civiliter[11]) coercebat, ne praecipites ruerent in omnis generis flagitia. Nam lex minatur transgressoribus supplicium, quod nisi metuerent, nihil non

7) Adventus Christi in Spiritu ad nos. 8) Patres in veteri testamento aeque fide in Christum salvati sunt, ac nos. 9) Idem Christus omnium. 10) Servire sub elementis mundi, quid sit. 11) Usus legis politicus.

mali committerent. Quos sic coercet lex, illis dominatur. Deinde spiritualiter seu theologice [12]) accusabat, terrebat, occidebat et condemnabat nos coram Deo, hocque erat praecipuum legis imperium in nos. Ut ergo heres tutoribus subjectus verberatur, cogitur eorum legibus obedire et imperata diligenter exsequi, ita conscientiae ante Christum premuntur dura legis tyrannide, hoc est accusantur, perterrefiunt et damnantur a lege. At hoc imperium seu potius tyrannis ejus non est perpetua [13]), sed durare tantum debet usque ad tempus gratiae. Quare officium quidem legis est, arguere et augere peccata, sed ad justitiam, occidere, sed ad vitam. Lex enim paedagogus est ad Christum.

Sicut ergo tutores duriter tractant heredem puerum, dominantur et imperant ei tanquam servo, cogiturque subjectus esse ipsis, ita lex accusat, humiliat et redigit nos in servitutem, ut simus servi peccati, mortis et irae Dei, quae certe miserrima ac durissima servitus est. Sed ut imperium tutorum et heredis parvuli subjectio et servitus non est perpetua, sed durat tantum usque ad tempus a patre praefinitum, quo completo non indiget tutela oeconomorum, nec amplius manet subjectus illis, sed pro arbitrio fruitur hereditate paterna, ita lex dominatur nobis, nosque cogimur servi et captivi esse sub ipsius imperio, at non perpetuo. Addenda est enim quoque particula, quae sequitur: „Usque ad praefinitum tempus a patre.“ Christus namque promissus venit, et nos, qui legis tyrannide premebamur, redemit.

---

12) Usus legis theologicus. 13) Tyrannis legis non est perpetua.

Contra [14]) securis hypocritis et contemtoribus palam impiis, deinde desperatis, qui nihil restare putant quam pavores legis, quos sentiunt, illis utrisque adventus Christi non prodest. Prodest tantum vexatis et conterritis lege ad tempus, hoc est, illis, qui in seriis pavoribus, quos lex efficit, non desperant, sed ad Christum, thronum gratiae, qui redemit eos a maledicto legis, dum pro ipsis factus est maledictum, accedunt cum fiducia, illi misericordiam consequuntur et gratiam inveniunt etc. Est ergo emphasis in particula „serviebamus", quasi dicat: Conscientia nostra subjecta erat legi [15]), quae ut tyrannus suum captivum servum tenens nos conclusos et captivos, flagellabat nos, et totis viribus tyrannidem suam in nos exercebat, hoc est, reddebat nos paventes, tristes, pallidos, desperabundos, minabatur nobis aeternam mortem et damnationem. Haec theologica servitus durissima est [16]), non tamen, ut dixi, perpetua, sed tantisper durat, donec sumus parvuli, hoc est, donec Christus abest. Eo absente sumus servi sub lege conclusi, carentes gratia, fide et omnibus donis Spiritus sancti. At postquam venit Christus, cessat ille carcer et servitus legis.

Sub elementis mundi hujus etc.

Quidam putaverunt Paulum hic loqui de elementis corporalibus, igni, aëre, aqua et terra [17]). Sed Paulus suam peculiarem phrasin habet [18]), et loquitur hic de ipsa lege Dei, quam per tapinosin vocat ele-

---

14) Quibus Christus venerit, quibus non. 15) Servire sub lege. 16) Theologice legis servitus durissima. 17) Elementa mundi. 18) Paulina phrasis.

menta mundi hujus, sonantque verba ejus vehementer haeretica. Solet et alibi Paulus legem vehementer extenuare [19]), dum vocat literam occidentem, ministerium mortis et damnationis, virtutem peccati, hasque odiosissimas appellationes, quae diserte et proprie vim et usum legis ostendunt, data opera eligit, ut nos admoneat in terroribus peccati, irae et judicii Dei non esse nitendum justitia propria aut legis, cum lex in optimo usu suo nihil aliud efficere possit, quam reas agere conscientias, augere peccatum, minari mortem et damnationem aeternam. Quare hae extenuationes legis referendae sunt ad certamen conscientiae, non ad civilem vitam et secura corda.

Vocat ergo elementa mundi [20]) legem, hoc est, externas literas seu traditiones in libro quodam scriptas. Nam lex etiamsi civiliter coerceat a malo, et urgeat ad bene operandum, tamen hoc modo servata non ideo liberat a peccatis, non justificat, non parat viam in coelum, sed relinquit in mundo. Non ideo consequor justitiam et vitam aeternam, quod non occido, non committo adulterium, non furtum facio etc. Istae externae virtutes et honesta conversatio non sunt regnum Christi neque justitia coelestis, sed sunt justitia carnis et mundi [21]), quam etiam gentiles habent, non solum justitiarii, ut tempore Christi pharisaei et nostro monachi etc. Illam praestant alii, ut poenas legis vitent, alii, ut ab hominibus praedicentur constantes, justi, patientes etc. Ideo potius appellanda erat fucus et hypocrisis, quam justitia.

Deinde lex etiam in summo suo usu et vi nihil

19) Cur Paulus extenuet legem. 20) Elementa mundi. 21) Iustitia carnis et mundi etc.

potest quam accusare, terrere, condemnare et occidere. Ubi autem pavor est et sensus peccati, mortis, irae et judicii Dei, ibi certe nulla justitia, nihil coeleste, nihil divinum est, sed haec omnia sunt merae res mundi [22]), qui nihil aliud est, cum sit regnum diaboli, quam quaedam colluvies peccati, mortis, inferni et omnium malorum, quae pavidi et tristes sentiunt, securi et contemtores non sentiunt. Quare lex etiam in vero suo usu tantum revelat et auget peccatum et incutit terrorem mortis, quae certe res mundanae sunt. Constat igitur legem nihil vivificum, salutiferum, coeleste aut divinum praestare, sed solum mundana, quare Paulus recte eam appellat elementum mundi.

Quanquam autem Paulus totam legem appellat elementa mundi, ut ex his, quae jam dicta sunt, intelligi potest, tamen praecipue de legibus ceremoniarum [23]) tam contemtim loquitur, quas, si multum conducunt, ait constituere tantum de rebus quibusdam externis, ut de cibo, potu, vestitu, locis, temporibus, templo, feriis, lotionibus, sacrificiis etc., quae mere mundana sunt, et a Deo ordinata ad usum praesentis tantum vitae, non ut coram Deo justificent et salvent. Itaque per particulam „elementa mundi" totam justitiam legalem [24]), quae sita erat in externis illis ceremoniis, quanquam a Deo ordinatae et praeceptae erant, ut ad tempus servarentur, rejicit et damnat, et contemtissimo nomine appellat „elementa mundi". Sic caesareae leges [25]) elementa mundi sunt, tractant

---

22) Mundus. 23) Leges ceremoniarum. 24) Iustitia legalis tota est elementum mundi. 25) Caesareae leges.

enim de rebus mundi, pertinentibus ad praesentem vitam, ut de pecunia, possessionibus, hereditatibus, homicidiis, adulteriis, rapinis etc., de quibus agit et secunda tabula decalogi. Decretales autem et pontificias leges [26]), quae prohibent conjugium et cibos, vocat alibi Paulus doctrinas daemoniorum, quae et ipsa sunt elementa mundi, nisi quod contra verbum Dei et fidem de rebus externis impiissime praecipiunt.

Quare lex Mosi nihil praeter mundana praestat [27]) hoc est, ostendit civiliter et theologice tantum mala, quae in mundo sunt. Urget tamen, si est in vero usu, suis terroribus conscientiam, ut sitiat et quaerat promissionem Dei, et intueatur in Christum. Sed ad eam rem opus est Spiritus sancti beneficio [28]), qui dicat in corde: Non est voluntas Dei, postquam lex fecit officium suum in te, ut tantum terrearis et occidaris, sed, ubi per legem agnoveris miseriam et perditionem tuam, non desperes, sed credas in Christum, qui est finis legis ad justitiam omni credenti. Hic nihil mundani fit, sed cessant hic omnia mundana, omnes leges, et incipiunt divina. Donec igitur sub elementis mundi, hoc est, sub lege sumus, quae tantum ostendit et auget peccata, ac iram efficit, non donat justitiam et pacem conscientiae, servi sumus legi subjecti, etiamsi habeamus promissionem futurae benedictionis. Lex quidem dicit: „Diliges dominum Deum tuum", sed ut hoc faciam, aut ut Christum acquiram, non potest praestare.

---

26) Leges papae. 27) Lex Mosi tantum donat mundana. 28) Spiritus sancti consolatione liberamur a terroribus legis.

Non dico ista eo consilio, quod lex contemnenda sit, neque Paulus hoc agit, sed in magno pretio habenda est. Quia vero Paulus hic versatur in loco justificationis (longe autem alia est disputatio de justificatione, quam de lege), necessitas postulabat, ut de lege tanquam de re contemtissima loqueretur [29]), neque satis viliter et odiose, cum in hoc argumento versamur, de ea loqui possumus. Ideo conscientia in vero agone nihil prorsus cogitare et nosse debet, nisi unicum Christum, ac summis viribus adnitatur, ut tum legem quam longissime e conspectu abjiciat, nihilque amplectatur, quam promissionem Christi [30]). Hoc facile quidem dicitur, sed in tentatione, cum conscientia cum Deo agit, hoc posse praestare omnium difficillimum est, nempe ut tum etiam, cum lex te terret, accusat, peccatum ostendit, minatur iram Dei ac mortem, sic affectus sis, quasi nunquam fuerit lex aut ullum peccatum, sed solus Christus, mera gratia et redemtio, aut si etiam sentias terrorem legis, tamen dicas: Lex, non audiam te, quia habes impeditam et tardam linguam. Deinde plenitudo temporis jam venit, ideo liber sum. Non feram igitur amplius imperium tuum etc. Ibi cernitur, quam omnium difficillimum sit legem a gratia discernere, quam plane divinum et coeleste donum sit, posse hic in spem praeter spem credere, quamque verissima sit haec Pauli propositio, sola fide nos justificari.

Ex his ergo disce, ut in causa justificationis contemtissime de lege loquaris exemplo apostoli, qui legem vocat [31]) elementa mundi, mortiferas traditio-

29) Cur Paulus legem extenuet. 30) In veris pavoribus extenuanda lex, et magnifacienda promissio. 31) Quas appellationes tribuat Paulus legi.

mem, virtutem peccati etc. Nam si permiseris legem in conscientia dominari, cum tibi res est cum peccato et morte vincendis coram Deo, re vera nihil aliud est lex, quam omnium malorum, haereseum et blasphemiarum sentina, quia tantum auget peccatum, accusat, terret, minatur mortem, ostendit Deum iratum judicem, qui damnat peccatores. Quare hic, si prudens es, longissime ablega Mosen balbum et blaesum cum sua lege, neque ullo modo te moveant terrores et minae ipsius. Hic simpliciter sit tibi suspectus, ut haereticus excommunicatus, damnatus, deterior papa et diabolo, ideo prorsus non audiendus.

Ceterum extra locum justificationis debemus cum Paulo reverenter sentire de lege, et eam summis laudibus vehere [32]), appellare sanctam, justam, bonam, spiritualem, divinam etc. Debemus extra conscientiam, facere ex ea Deum, in conscientia vero est vere diabolus, quia in minima tentatione non potest erigere et consolari conscientiam, imo plane diversum facit, terret et contristat eam, et a fiducia justitiae, vitae et omnis boni rapit. Hinc Paulus infra legem vocat infirma et egena elementa [33]). Quare nullo modo sinamus eam dominari in conscientia, praesertim cum tanti constiterit Christo, ut legis tyrannidem e conscientia auferret. Ideo enim factus est pro nobis maledictum, ut nos a maledicto legis redimeret. Discat igitur pius legem et Christum duo contraria esse, prorsus incompatibilia [34]). Praesente Christo lex nullo modo dominari, sed cedere debet e conscientia, et re-

---

32) Commendatio legis. 33) Lex bona est et mala.
34) Lex et Christus duo incompatibilia.

linquere cubile (quod angustius est, quam ut duos possit capere, Esaiae 28. (v. 20.) soli Christo. Is solus dominetur in justitia, securitate, laetitia et vita, ut conscientia laeta obdormiat in Christo sine ullo sensu legis, peccati et mortis.

Et data opera utitur hac figura sermonis (elementa mundi) [35]), quae, ut dixi, vehementer elevat autoritatem et gloriam legis, ut nos excitet. Nam attento lectori Pauli, cum audit apostolum vocare legem administrationem mortis, occidentem literam etc., statim venit in mentem, cur tam odiosas et, ut apparet rationi, blasphemas appellationes tribuat legi, quae divina doctrina est, e coelo revelata? Huic sudanti et quaerenti rationem harum appellationum respondet Paulus legem utrumque esse, et sanctam, justam, bonam etc. et administrationem peccati ac mortis, sed respectu diversorum [36]). Ante Christum est sancta, post Christum est mors. Ideo ubi Christus venit, nihil simpliciter scire debemus de lege, nisi quatenus imperium habeat in carnem, quam coercet et premit. Ibi conflictantur mutuo lex et caro (et imperium legis durum est), donec morimur. Paulus inter apostolos solus legem Dei appellat elementa mundi, infirma et egena elementa, virtutem peccati, literam occidentem etc. Alii apostoli non ita loquuntur de lege. Quisque igitur studiosus christianae theologiae diligenter observet hoc genus sermonis Pauli [37]). Christus appellat eum electum organum

35) Cur Paulus vocet legem elementa mundi. 36) Lex sancta, justa, et simul administratio mortis etc. 37) Phrasis Paulina observanda.

ideo etiam dedit ei lectissimum os et singularem phrasin prae ceteris apostolis, ut ipse ceu electum organon fidelissime jaceret fundamenta articuli de justificatione, eumque clarissime traderet.

At ubi venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum, factum (vel natum) ex muliere, factum sub lege, ut eos, qui sub lege erant, redimeret.

Hoc est, postquam tempus legis fuit impletum, et jam Christus erat revelatus, et liberaverat nos a lege, ac promissio promulgata erat in omnes gentes etc. Observa diligenter, quo modo hic Paulus Christum definiat. Christus, inquit, est filius Dei ac mulieris, qui propter nos peccatores factus est sub legem, ut nos, qui sub lege eramus, redimeret. His verbis utrumque complexus est, et personam et officium Christi [38]). Persona constituta est ex divina et humana natura. Id clare indicat, cum dicit: „Misit Deus filium suum, natum ex muliere.“ Est igitur Christus verus Deus et verus homo. Officium vero ejus his verbis describit: „Factus sub legem, ut eos, qui sub lege erant etc.“

Et Paulus quasi per contumeliam, ut apparet, virginem, matrem filii Dei, mulierem tantum appellat [39]), quod ex veteribus etiam patribus quosdam male habuit, qui voluerunt potius eum usum fuisse hoc loco appellatione virginis, quam mulieris. Sed Paulus agit in hac epistola de praecipua ac summa

38) Persona et officium Christi. 39) Cur Paulus matrem Christi appellet mulierem, non virginem.

causa, nempe de evangelio, de fide, de justitia christiana, item qualis persona Christus sit, quod ejus sit officium, quid nostra causa susceperit et fecerit, quae beneficia nobis miseris peccatoribus attulerit. Quare magnitudo tam stupendae rei in causa fuit, ut rationem virginitatis non haberet. Satis ei erat inaestimabilem et infinitam misericordiam Dei praedicare, quod Deus dignatus sit filium suum nasci ex isto sexu. Hinc non dignitatis sexus, sed simpliciter tantum sexus mentionem fecit, et per hoc, quod sexum nominat, significat ipsum Christum factum esse verum hominem ex sexu foemineo, quasi dicat: Natus est non ex masculo et foemina, sed tantum ex foemineo sexu. Itaque cum sexum foemineum tantum nominat, idem est, cum dicit factum ex muliere, ac si diceret factum ex virgine. Iohannes evangelista cum describit verbum, quod in principio erat etc., esse factum carnem, ne uno quidem verbo matris meminit.

Porro hic locus testatur quoque Christum completo tempore legis eam abrogasse, et per hoc liberasse oppressos ea, non tulisse novam post et supra veterem illam Mosi. Quare monachi et sophistae 40) non minus perniciose errant, et non minori contumelia Christum afficiunt, quod imaginantur eum tulisse novam legem ultra Mosi, quam Turcae, qui jactant suum Mahometen novum et meliorem legislatorem post Christum. Non venit abrogaturus veterem legem, ut novam conderet, sed, ut Paulus hic ait, missus est a patre in mundum, ut eos, qui sub lege captivi tenebantur, redimeret. Haec verba Christum vere et pro-

---

40) Error et blasphemia papistarum et Turcarum.

pso depingunt[41]), non tribuunt ei officium novae legis condendae, sed redimendi eos, qui sub lege erant, et Christus ipse inquit, Iohann. 8. (v. 15.): „Non judico quenquam;" et alibi (Ioh. 12, 47.): „Non veni, ut judicem mundum, sed ut mundus per me salvetur." Hoc est: Non veni, ut legem feram, et secundum eam homines judicem, ut Moses et alii legislatores, sed sublimiore et meliore officio fungor[42]). Lex occidit vos, ego eam vicissim judico, condemno et occido, et sic vos a tyrannide ejus libero.

Nos adulti, pestifera papistarum imbuti doctrina, quam imis ossibus ac medullis imbibimus, de Christo concepimus opinionem prorsus diversam ab ea, quam Paulus hic proponit. Ut maxime enim fatebamur ore Christum nos e servitute et tyrannide legis redemisse, re vera tamen corde sentiebamus eum esse legislatorem, tyrannum ac judicem, magis formidabilem ipso Mose, et hanc pestiferam opinionem nec hodie in tanta luce veritatis possumus prorsus ex animo ejicere, adeo tenaciter inhaerent, quibus a teneris assueti sumus[43]). Vos adolescentes, testae adhuc recentes, hac impia persuasione nondum infecti, minore negotio potestis Christum pure discere, quam nos adulti has blasphemas de eo imaginationes ex animo ejicere. Non tamen ideo penitus effugistis dolos diaboli. Nam etiamsi hac impia opinione de Christo legislatore nondum sitis imbuti, habetis tamen ipsa materialia, hoc est, carnem, rationem et malitiam naturae, quae de Christo non potest aliter judicare, quam eum esse

---

41) Pictura Christi vera. 42) Christi officium. 43) Opinio de Christo falsa non facile abjicitur.

legislatorem [44]). Ideo summo conatu vobis decertandum est, ut ita discatis Christum agnoscere et intueri, quemadmodum Paulus eum hoc loco depingit. Quod si vero praeter hanc malitiam naturae accesserint et impii doctores, quorum mundus semper plenus est, hi naturae malitiam adjuvant, ut duplex malum fiat, hoc est, mala institutio auget et confirmat perniciosum errorem rationis caecae, quae naturaliter judicat Christum legislatorem esse, eumque errorem tam potenter imprimit animis, ut sine magno labore et conatu non possit aboleri.

Valde igitur prodest hanc suavissimam et consolationis plenissimam sententiam et similes, quae Christum proprie et diserte definiunt, in conspectu habere [45]), ac eas semper intueri, ut in omni vita, in omnibus periculis, in confessione fidei coram tyrannis, in hora mortis possimus certa et constanti fiducia dicere [46]): Lex, nullum jus in me habes, ideo frustra accusas et condemnas me. Credo enim in Iesum Christum, filium Dei, quem pater misit in mundum, ut nos miseros peccatores oppressos legis tyrannide redimeret. Is suam vitam profudit et prodegit largissime pro me. Itaque sentiens terrores et minas tuas, o lex, immergo conscientiam meam in vulnera, sanguinem, mortem, resurrectionem et victoriam Christi, praeter hunc nihil plane videre et audire volo.

Haec fides est victoria nostra [47]), qua vincimus

---

44) Iudicium rationis de Christo. 45) Sententiae Christum diserte definientes in conspectu habendae. 46) Consolatio perturbatae conscientiae contra terrores legis. 47) Fides victoria nostra.

terrores legis, peccati, mortis et omnium malorum, non tamen sine magno certamine [48]). Vere pii, qui gravibus tentationibus quotidie exercentur, hic sudant. Illis saepenumero in mentem venit Christum velle expostulare nobiscum, velle rationem exigere a nobis transactae vitae, velle accusare et condemnare nos. Non possunt certo constituere eum missum a patre, ut nos tyrannide legis oppressos redimeret. Hoc inde accidit: Sancti nondum penitus deposuerunt carnem, ea autem repugnat spiritui [49]). Ideo subinde redeunt terrores legis, pavor mortis et alia spectra tristia quae fidem impediunt, ut tanta certitudine beneficium Christi, qui nos e servitute legis redemit, non apprehendat, quanta deberet.

Sed qua ratione seu modo Christus nos redemit? [50]) Iste fuit modus redemtionis: Factus est sub legem. Christus veniens invenit nos omnes captivos sub paedagogis et tutoribus, hoc est, conclusos et custoditos sub lege. Quid fecit? Ipse est dominus legis, ideo lex non habet jus in eum, non potest eum accusare, quia est filius Dei. Cum igitur non esset sub lege, sua sponte se legi subjecit. Ibi lex exercuit in eum omnem tyrannidem, quam in nos. Accusat autem et terret nos, subjicit nos peccato, morti, irae Dei, ac judicio suo condemnat, et hoc jure facit, quia omnes peccatores et naturaliter filii irae sumus. Contra Christus peccatum non fecit, neque inventus est dolus in ore ejus, ideo legi nihil debuit, et tamen lex in tam innocentem, sanctum, justum et

---

48) Certamina piorum. 49) Carnis lucta contra spiritum in sanctis. 50) Modus redemtionis nostrae.

benedictum aeque saeviit, ac in nos peccatores maledictos et damnatos, ut multo atrocius[51]). Accusavit enim ut blasphemum et seditiosum, fecit eum reum coram Deo omnium peccatorum totius mundi, denique sic contristavit et pavefecit, ut sudaret sanguinem, postremo sua sententia condemnavit ad mortem, et quidem crucis.

Hoc profecto mirabile duellum est, ubi lex creatura cum creatore sic congreditur[52]), et praeter omne jus omnem tyrannidem suam in filio Dei exercet, quam in nobis filiis irae exercuit. Quia ergo lex tam horribiliter et impie peccavit in Deum suum, vocatur in jus et accusatur. Ibi Christus ait: Domina lex, imperatrix et regina potentissima ac crudelissima totius generis humani[53]), quid commisi, quod accusasti, perterrefecisti et condemnasti me innocentem? Hic lex, quae damnaverat et occiderat prius omnes homines, cum non habeat, quó se defendat aut purget, vicissim ita damnatur et occiditur, ut amittat jus suum, non solum in Christo (in quem injuste saeviit et occidit) sed etiam in omnibus, qui credunt in eum[54]). His enim dicit Christus: Venite ad me omnes, qui laboratis sub jugo legis. Ego potuissem vincere legem summo jure, sine meo malo, sum enim dominus legis, ideoque nullum jus in me habet. Sed propter vos, qui eratis sub lege, assumta carne vestra subjeci me legi, hoc est, per superabundantiam demisi me in

---

51) Christus legi nihil debebat et tamen eum condemnavit. 52) Mirabile duellum legis cum Christo etc. 53) Lex imperat toti generi humano. 54) Lex damnata et occisa per Christum.

eandem carcerem, tyrannidem et servitutem legis, sub qua captivi serviebatis vos, passus sum legem dominari mihi, domino suo, perterrefacere me, subjicere me peccato, morti et irae Dei etc., quod non debebat. Ideo duplici jure legem vici, prostravi, trucidavi[55]), primum ut filius Dei, dominus legis, deinde in persona vestra, quod tantundem est, ac si vos ipsi legem vicissetis quia mea victoria est vestra.

Ad hunc modum Paulus de illo mirabili duello passim loquitur, et ut res jucundior et illustrior fiat, legem pingere solet per prosopopoeiam, quasi sit potentissima quaedam persona, quae Christum condemnaverit et occiderit[56]), quam ipse superata morte vicissim vicerit, condemnaverit et occiderit, Eph. 2. (v. 14.): „Interficiens inimicitiam in semet ipso," et cap. 4. (v. 8.) ex Psal. 68. (v. 19.): „Ascendens in altum captivam duxit captivitatem." Ea prosopopoeia usus est etiam ad Rom., Cor., Col.: „De peccato damnavit peccatum etc." Hac ergo victoria sua fugavit Christus e conscientia nostra legem, ut amplius non possit nos confundere in conspectu Dei, in desperationem adigere et damnare[57]). Non desinit quidem ostendere peccatum, accusare et perterrefacere, sed conscientia apprehendens hoc apostoli verbum: Christus a lege nos redemit, fide erigitur et consolationem concipit. Denique sancta quadam superbia insultat legi, dicens: Nihil moror terrores et minas tuas, quia crucifixisti filium Dei, et summa injuria crucifixisti. Ideo pecca-

---

55) Christus duplici jure legem vicit. 56) Lex potentissimus hostis Christum condemnavit etc. 57) Christus sua victoria liberavit nos a terroribus legis etc.

tum, quod in eum commisisti, est irremissibile [58]), amisisti jus tuum, et nunc in posterum non solum Christo victa ac strangulata es, sed etiam mihi credenti in eum, cui donavit hanc victoriam. Sic lex periit nobis in sempiternum, modo in Christo permaneamus. Deo igitur gratia, qui dedit nobis victoriam per dominum nostrum Iesum Christum.

Ista quoque huc pertinent, quod sola fide justificemur [59]), quia, cum hoc duellum gestum est inter legem et Christum, nulla prorsus opera aut merita nostra intervenerunt, sed solus Christus ibi fuit, qui induta persona nostra subjecit se legi, et summa innocentia sustinuit omnem ejus tyrannidem. Ideo lex tanquam latro et sacrilegus, homicida filii Dei [60]), amittit jus, et meretur damnari, ut ubicunque est vel saltem nominatur Christus, procul discedere, et fugere hoc nomen, ut diabolus crucem, cogatur. Quare credentes liberi sumus a lege per Christum, qui de ea triumphavit per semet ipsum. Itaque hic gloriosus triumphus per Christum nobis partus nullis operibus, sed sola fide apprehenditur. Ergo sola fides justificat.

Haec itaque verba: „Christus factus est sub legem [61]) etc.", ut valde sunt significantia, ita diligenter expendenda sunt. Indicant enim filium Dei sub lege factum non tantum unum atque alterum opus legis fecisse, hoc est, non tantum esse circumcisum, in templum praesentatum, Hierosolymam petiisse cum

---

58) Peccatum legis in Christum irremissibile. 59) Fide nos justificari. 60) Lex sua sententia occidit filium Dei. 61) Christus factus sub legem.

aliis ad stata tempora etc., aut tantum civiliter sub ea fuisse, sed omnem legis tyrannidem passum fuisse. Lex enim in summo suo usu invasit Christum[62]), tam horribiliter perterrefecit eum, ut tantum angorem senserit, quantum nullus hominum in terris unquam sensit. Hoc satis testatur sanguineus ejus sudor, confortatio ejus per angelum, et seria ipsius precatio in horto, denique miserabilis illa vox in cruce: „Deus meus, Deus meus, quare dereliquisti me?" (Matth. 27, 46.). Sed ista pertulit, ut redimeret eos, qui erant sub lege, hoc est, qui erant tristes, pavidi et desperabundi, quos peccata gravabant, ut certe nos omnes etiamnum gravant. Nam secundum carnem quotidie adhuc contra omnia praecepta Dei peccamus, sed Paulus bene nos sperare jubet, cum inquit: „Deus misit filium suum etc".

Sic Christus, persona divina et humana, natus ex Deo ab aeterno, ex virgine in tempore, non venit ad condendam legem, sed ut terrores ipsius in summo gradu sentiret et vinceret, ac per hoc eam tolleret[63]). Non factus est doctor legis, sed discipulus obediens legi, ut hac sua obedientia redimeret eos, qui sub lege erant. Haec prorsus aliena sunt a doctrina papistarum, qui Christum fecerunt legislatorem, et quidem Mose severiorem. Paulus hic omnino contrarium docet, scilicet Deum projecisse filium suum sub legem, hoc est, coegisse eum ferre judicium et maledictionem legis, peccatum, mortem etc. Moses enim, minister peccati, irae et mortis[64]), cepit, ligavit,

62) Christus omnem legis tyrannidem passus. 63) Christu non venit, ut legem conderet, sed ut eam abrogaret. 64) Ministerium Mosi.

condemnavit et occidit Christum, hoc ipse pertulit. Habuit ergo Christus se ad legem passive, non active. Non est igitur legislator, aut judex secundum legem, sed in eo, dum se subjecit legi, ferens ejus condemnationem, a maledicto ejus nos liberavit.

Quod autem Christus in evangelio praecepta tradit et legem docet, seu potius interpretatur, hoc non ad locum de justificatione, sed de bonis operibus pertinet. Deinde etiam non est proprium Christi officium[65]), propter quod praecipue venit in mundum, docere legem, sed accidentale, cujusmodi erat et hoc, quod sanabat infirmos, excitabat mortuos, benefaciebat indignis, consolabatur afflictos etc. Ea quidem gloriosa ac divina opera et beneficia sunt, sed non propria Christi. Nam prophetae docuerunt etiam legem, et miracula ediderunt. Christus vero est Deus et homo, qui pugnans cum lege passus est extremam ipsius saevitiam ac tyrannidem, et hoc ipso, quod fecit et sustinuit legem, vicit eam in semet ipso, ac postea resurgens a morte legem, infestissimum hostem nostrum, damnavit et e medio sustulit, ut amplius damnare et occidere credentes non possit. Quare Christi verum ac proprium officium est[66]), luctari cum lege, peccato et morte totius mundi, et sic luctari, ut ista sustineat, et sustinendo insemet ipso vincat et aboleat, et hoc modo credentes a lege et omnibus malis liberet. Itaque particularia beneficia Christi sunt[67]), legem docere et miracula edere, propter quae praecipue non venit. Nam pro-

65) Docere legem non esse proprium Christi officium. 66) Proprium Christi officium. 67) Particularia beneficia Christi.

phetae et praecipue apostoli majora miracula fecerunt, quam Christus ipse, Iohann. 14 (v. 12.).

Cum autem Christus in propria sua persona legem vicerit, necessario sequitur eum esse natura Deum [68]). Nemo enim, sive sit homo sive angelus, est supra legem, praeter solum Deum. At Christus [69]) est supra legem, quia vicit ac jugulavit eam, igitur est filius Dei ac natura Deus. Si hoc modo Christum apprehenderis, ut hic depingitur a Paulo, non errabis neque pudefies. Deinde in promta erit, judicare de omnibus vitae generibus, de religione et cultibus totius mundi. Ablata autem vel saltem obscurata hac vera Christi pictura certo sequitur confusio omnium rerum, quia animalis homo non potest judicare de lege Dei [70]). Hic deficit ars philosophorum, juristarum et omnium hominum, lex enim dominatur homini, ergo judicat hominem, non homo legem. Solus christianus certum judicium habet de lege. Quo modo? Quod non justificat. Cur ergo fit, si non justificat? Finalis causa obedientiae legis in justis [71]) non est justitia coram Deo, quae sola fide accipitur, sed pax mundi, gratificatio erga Deum, et bonum exemplum, quo alios invitant ad credendum evangelio etc. Papa ita confudit ceremonialia, moralia et fidem, ut prorsus inter ea nihil discreverit, donec tandem praetulerit ceremonialia moralibus, et moralia fidei.

Ut adoptionem filiorum reciperemus.

Id est, filiationem divinam. Paulus copiose expli-

68) Christus natura Deus. 69) Vera Christi pictura. 70) Animalis homo non habet certum judicium de lege. 71) Obedientia legis in justis.

cat et ornat hunc locum, Gene. 22. (v. 18.): In semine tuo etc."[72]). Supra appellavit benedictionem illam seminis Abrahae justitiam, vitam, promissionem Spiritus, redemtionem a lege, testamentum etc. Hic filiationem et hereditatem vitae aeternae appellat. Ista omnia complectitur vocabulum benedictionis. Nam sublata per hoc semen benedictum maledictione, quae est peccatum, mors etc., succedit in locum ejus benedictio, hoc est, justitia, vita et omnia bona. Vides itaque Paulum etiam ubertate et copia valuisse, ubi voluit.

Sed quo merito accepimus istam benedictionem, hoc est, filiationem et hereditatem vitae aeternae? Nullo. Quid enim homines conclusi sub peccatum, obnoxii maledicto legis et rei aeternae mortis, mererentur? Gratis igitur et indigni, non tamen sine merito ista accepimus. Quod est illud meritum[73]). Non nostrum, sed Iesu Christi, filii Dei, qui factus sub legem non pro se, sed pro nobis (ut supra dixit Paulus eum factum esse pro nobis maledictum), redemit nos, qui sub lege eramus. Quare istam filiationem accepimus sola redemtione Iesu Christi, filii Dei, qui est nostrum abundantissimum et aeternum meritum[74]), sive de congruo sive de condigno. Simul autem cum ista gratuita filiatione accepimus quoque Spiritum sanctum, quem Deus per verbum misit in corda nostra, clamantem: „Abba pater", ut sequitur.

Quoniam autem estis filii Dei, misit Deus Spiritum filii sui in corda vestra.

Spiritus sanctus dupliciter mittitur[75]). In primi-

72) In semine tuo. 73) Meritum, per quod accepimus filiationem Dei. 74) Meritum nostrum etc. 75) Spiritus sanctus dupliciter mittitur.

tiva ecclesia manifesta ac visibili specie missus est, quo modo descendit ad Iordanem super Christum in specie columbae, super apostolos et alios credentes in specie ignis. Ista fuit prima missio Spiritus sancti, necessaria in primitiva ecclesia, quam manifestis signis fundari oportebat propter infideles, ut Paulus testatur. 1. Corinth. 14. (v. 22.): „Linguae (inquit) signi vice sunt non illis, qui credunt, sed incredulis." Postea vero, ubi ecclesia fuit congregata, et istis signis confirmata, non opus erat istam visibilem missionem Spiritus sancti perdurare.

Altera est, qua Spiritus sanctus per verbum mittitur in corda credentium [76]), ut hic dicitur: „Misit Deus Spiritum filii sui in corda etc." Illa fit sine visibili specie, quando videlicet per verbum vocale concipimus ardorem et lucem, qua alii et novi efficimur, qua novum judicium, novi sensus et motus in nobis oriuntur. Ista mutatio et novum judicium non est opus humanae rationis aut virtutis, sed donum et effectus Spiritus sancti, qui cum verbo praedicato venit, qui fide purificat corda, et spirituales motus in nobis parit. Ideo maxima differentia est inter nos et eos, qui vi et dolis evangelii doctrinam persequuntur. Nos, gratia Dei, certo statuere et judicare possumus ex verbo de voluntate Dei erga nos, item de omnibus legibus et doctrinis, de vita nostra et aliorum. Contra papistae et fanatici spiritus de nulla re certa judicare possunt. Hi enim depravant et pervertunt, illi vero persequuntur et blasphemant verbum, sine verbo autem nihil certi de ulla re judicari potest [77]).

---

76) Missio Spiritus sancti in corda per verbum. 77) Pii certum judicium habent de omnibus rebus, econtra impii.

Licet autem non appareat coram mundo nos renovatos esse mente, et Spiritum sanctum habere, tamen ipsum judicium, locutio et confessio nostra satis arguit Spiritum sanctum cum suis donis esse in nobis[78]). Nam antea prorsus de re nulla recte judicare potuimus. Nunc sic locuti et confessi sumus omnia nostra esse peccata et damnata, solum Christum esse meritum nostrum congrui et condigni, ut nunc lucente veritatis sole facimus. Quare nihil nos movet, quod mundus, cujus opera testificamur esse mala, judicet[79]) nos esse haereticos pestilentissimos et seditiosos homines, eversores religionis et publicae pacis, obsessos a diabolo, qui ex nobis loquatur, et omnes actiones nostras gubernet. Contra hoc perversum judicium mundi satis sit hoc testimonium conscientiae nostrae[80]), quo certo scimus divinum esse donum, quod non solum credimus in Iesum Christum, sed palam eum etiam praedicamus et confitemur coram mundo. Ut corde credimus, ita ore loquimur, juxta illud Psalmi (116, 10.): „Credidi, ideo locutus sum, ego autem humiliatus sum nimis etc.“

Exercemus deinde nos ad pietatem, et vitamus peccata, quantum possumus. Si peccamus, non consulto, sed per ignorantiam peccamus, et dolemus. Labi possumus, quia diabolus insidiatur nobis dies noctesque, item reliquiae peccati haerent adhuc in carne nostra[81]).

78) Signa renovationis in piis. 79) Iudicium mundi de piis. 80) Testimonium conscientiae etc. 81) Reliquiae peccati in sanctis etc.

Quantum igitur ad carnem attinet, peccatores sumus etiam post acceptum Spiritum sanctum, nec ita magnum est discrimen inter christianum et hominem civiliter bonum. Nam opera christiani in speciem vilia sunt, facit officium juxta vocationem suam, gubernat rempublicam, regit domum, colit agrum, consulit, largitur et servit proximo. Ea opera carnalis homo non magnifacit, sed putat esse vulgaria et nihili, quae laici, imo gentiles etiam faciant[82]). Mundus enim non percipit ea, quae Spiritus Dei sunt, ideo perverse judicat de operibus piorum. Monstrosam illam hypocritarum superstitionem et eorum electitia opera non solum admiratur, sed etiam religiose de eis sentit, et ea magnis impensis fovet[83]). Contra piorum opera (in speciem quidem vilia et exilia[84]), tamen vere bona et accepta Deo, cum fiant in fide, laetitia animi, obedientia et gratitudine erga Deum) tantum abest ut agnoscat esse bona, ut etiam vituperet et damnet ea tanquam summam impietatem et injustitiam. Ideo mundus nihil minus credit, quam nos habere Spiritum sanctum. Tempore tamen tribulationis seu crucis et confessionis fidei (quod proprium et praecipuum opus est credentium), cum uxor, liberi, res, vita relinquenda sunt, aut Christus negandus est, palam fit nos virtute Spiritus sancti confiteri fidem, Christum et verbum ejus.

Non debemus igitur dubitare Spiritum sanctum habitare in nobis, sed certo statuere et agnoscere nos

---

82) Iudicium perversum mundi de operibus piorum. 83) Mundus superstitionem amplectitur pro pietate. 84) Opera piorum in speciem levia et exilia.

esse templum, ut Paulus ait (1. Cor. 6, 19.), Spiritus sancti[85]. Nam si aliquis sentit amorem erga verbum, et libenter audit, loquitur, cogitat, dictat et scribit de Christo, is sciat hoc non esse opus humanae voluntatis aut rationis, sed donum Spiritus sancti. Impossibile est enim ista sine Spiritu sancto fieri. Contra ubi odium et contemtus verbi est, ibi diabolus, Deus hujus saeculi, regnat, excaecat et captiva tenet corda hominum, ne illis fulgeat lux evangelii gloriae Christi[86], id quod hodie in vulgo videmus, qui nihil afficitur verbo, sed securissime contemnit, ac si prorsus nihil ad se pertineret. In quibus vero est aliqua flamma et suspirium erga verbum, illi agnoscant cum gratitudine istum affectum per Spiritum sanctum sibi infusum esse. Cum isto enim affectu non nascimur, neque ullis legibus erudiri possumus, ut eum acquiramus. Haec plane et simpliciter mutatio est dexterae excelsi. Itaque cum libenter audimus praedicari de Christo, filio Dei, qui propter nos factus est homo, et subjecit sese legi, ut nos redimeret, tum Deus per et cum ista praedicatione certo mittit Spiritum sanctum in corda nostra. Ideo maxime expedit piis scire se Spiritum sanctum habere.

Haec dico pro confutanda sophistarum et monachorum perniciosa doctrina, quam docuerunt et statuerunt, videlicet, neminem certo posse scire, etiamsi pro virili sua bene operatur et inculpate vivat, utrum in gratia sit[87]. Et ista sententia vulgatissima et receptissima

85) Signa praesentiae Spiritus sancti. 86) Satan regnat in contemtoribus evangelii. 87) Doctrina sophistarum, neminem scire, utrum in gratia sit.

fuit principium et articulus quidam fidei in toto papatu, quo doctrinam fidei prorsus obruerunt, fidem everterunt, conscientias perturbarunt, Christum ex ecclesia sustulerunt, omnia beneficia et dona Spiritus sancti obscurarunt et abnegarunt, verum cultum Dei abrogarunt, idololatriam, contemtum et blasphemiam Dei in cordibus hominum erexerunt. Nam qui de voluntate Dei erga se dubitat, et non certo statuit se esse in gratia, is non potest credere se habere remissionem peccatorum, se Deo curae esse, se posse salvari.

Augustinus recte et pie dicit unumquemque fidem suam certissime videre, si eam habet. Hoc ipsi negant. Absit, ajunt, ut certo statuam, quod sim in gratia, quod sim sanctus, quod habeam Spiritum sanctum, etiamsi sancte vivam et omnia faciam. Hanc impiam opinionem, qua totum regnum papae nititur, ut nocentissimam pestem vos juniores fugite et exhorrescite, quia ea nondum imbuti estis. Nos senes in ea a puero educati sumus, eamque ita imbibimus, ut coaluerit in imis visceribus cordis nostri. Ideo non minori labore dediscimus eam, quam veram fidem discimus. Omnino autem nos certo statuere oportet, quod simus in gratia, quod placeamus Deo propter Christum, quod habeamus Spiritum sanctum [88]). Qui enim Spiritum Christi non habet, hic non est ejus. Deinde quidquid dubitans cogitat, loquitur et operatur, peccatum est, quia omne, quod non fit ex fide, peccatum est.

Quare sive sis verbi minister, sive gubernes rempublicam, certo statuere debes tuum officium placere Deo. Illud autem nunquam statuere poteris, nisi

88) Certo statuendum nos in gratia esse.

habeas Spiritum sanctum. At ais: Non dubito officium placere Deo, quia est ordinatio divina, sed de persona dubito, an illa placeat. Hic consulenda est theologia, quae praecipue hoc agit, ut certos nos reddat, quod non solum officium personae, sed etiam persona ipsa Deo placeat[89]), quia persona baptizata est, credit in Christum, sanguine ejus ab omnibus peccatis mundata est, vivit in societate ecclesiae, item non solum amat puram verbi doctrinam, sed vehementer etiam gaudet eam propagari, et numerum credentium augeri; contra odit papam et fanaticos spiritus cum impia sua doctrina, juxta illud: „Iniquos odio habui, legem autem tuam dilexi.“ (Psalm. 119, 113.)

Ideo statuere certo debemus non solum officium nostrum placere Deo, sed etiam personam nostram. Quidquid ea etiam privatim dixerit, gesserit, cogitaverit, placet Deo, non quidem propter nos, sed propter Christum, quem credimus pro nobis factum esse sub legem. Sumus autem certissimi Christum placere Deo, cum sanctum esse etc. Quatenus igitur placet Christus, et in eo haeremus, eatenus et nos Deo placemus ac sancti sumus, et quanquam haereat peccatum adhuc in carne, et praeterea etiam quotidie adhuc labamur, tamen gratia uberior et potentior est peccato[90]). Misericordia et veritas domini regnat super nos in aeternum. Quare peccatum non potest terrere aut dubios nos reddere de gratia Dei in nobis. Christus enim, gigas potentissimus, sustulit legem, peccatum damnavit, mortem et omnia mala abolevit. Donec ille est in dextera

---

89) Quomodo certo statuere possis non solum officium tuum, sed et personam Deo placere. 90) Gratia potentior et uberior peccato.

Dei, interpellans pro nobis, non possumus de gratia Dei erga nos dubitare.

Deinde quoque misit Deus Spiritum filii sui, ut Paulus hic ait, in corda nostra. Christus autem certissimus est in Spiritu suo se Deo placere etc. Ideo et nos, cum eundem Spiritum Christi habeamus, debemus certi esse nos esse in gratia etc. propter eum, qui certus est. Hec de testimonio interno, quo cor certissime statuere debet se esse in gratia, se habere Spiritum sanctum. Externa vero signa[91]), ut supra dixi, sunt libenter audire de Christo, docere, gratias agere, laudare, confiteri eum, cum dispendio etiam rerum et vitae, deinde secundum vocationem pro virili facere officium in fide, gaudio etc., non delectari peccatis, non irrumpere in alienam vocationem, sed propriae servire, adjuvare fratrem egentem, consolari tristes etc. Istis signis certi reddimur et confirmamur a posteriori nos esse in gratia. Imaginantur et impii se ista signa habere, sed nihil minus habent.

Ex his satis constat papam sua doctrina[92]) tantum perturbare et ad extremum in desperationem adigere conscientias, quia non solum docet, sed etiam praecipit eas ambigere etc. Ideo „in ore ejus, ut Psalmus ait (5, 10.), nihil est certi", et alibi (Psalm. 10, 7.): „Sub lingua ejus est labor et dolor."

Videmus autem hic, quanta sit adhuc infirmitas fidei in piis[93]). Nam si certo possemus statuere nos esse in gratia, nobis peccata esse remissa, nos habere Spiritum Christi, nos esse filios Dei, tum profecto laeti ac Deo grati essemus pro hoc inenarrabili dono.

---

91) Testimonia interna et externa nos esse in gratia. 92) Doctrina papae. 93) Infirmitas fidei in piis.

Quia vere sentimus contrarios motus, timorem, dubitationem, tristitiam etc., ideo non audemus hoc certo statuere. Imo conscientia judicat magnam praesumtionem ac superbiam esse, hanc gloriam sibi arrogare. Ideo res ista tum demum recte intelligitur, cum ad usum transfertur, sine experientia enim nunquam discitur.

Quare unusquisque assuefaciat se, quod certo statuat se esse in gratia, et personam suam placere cum operibus. Si autem sentit se dubitare, exerceat fidem et luctetur contra dubitationem, ac nitatur ad certitudinem[94]), ut dicere possit: Scio me acceptum esse, Spiritum sanctum habere, non propter meam dignitatem aut meritum, sed propter Christum, qui propter nos subjecit se legi, et tulit peccata mundi. In hunc ego credo. Si ego peccator sum et erro, ipse justus est, errare non potest. Deinde libenter audio, lego, canto, scribo de eo, nihil magis cupio quam evangelium ipsius innotescere mundo, et multos converti.

Haec certo testantur Spiritum sanctum adesse[95]). Talia enim non fiunt humanis viribus in corde, nec ullis exercitiis aut laboribus acquiruntur, sed per Christum contingunt, qui primum notitia sui justificat nos, deinde creat cor mundum, parat novos motus, donat certitudinem illam, qua statuimus nos placere patri propter ipsum, donat item certum judicium, quo probamus ea, quae prius ignorabamus aut prorsus contemnebamus. Debemus igitur quotidie magis magisque luctari ab incertitudine ad certitudinem, et operam

94) Certitudo fidei. 95) Testimonia praesentiae Spiritus sancti.

dare, ut istam pestilentissimam opinionem (quod homo dubitare debeat de gratia Dei), quae totum mundum devoravit, funditus exstirpemus. Nam si dubitamus nos esse in gratia, nos placere Deo propter Christum, negamus Christum nos redemisse, negamus simpliciter omnia ejus beneficia. Vos juniores facile puram doctrinam evangelii capere, et illam pestiferam opinionem vitare potestis, quia ea nondum estis infecti.

Clamantem: Abba pater!

Potuisset Paulus dicere: Misit Deus Spiritum filii sui in corda nostra, invocantem abba pater, sed consulto dicit clamantem, ut indicaret tentationem christiani, qui adhuc infirmus est, et infirmiter credit. Rom. 8. (v. 26.) vocat hunc clamorem „gemitum inenarrabilem". „Similiter et Spiritus adjuvat infirmitates nostras, inquit, nam quid oremus, ut oportet, nescimus, sed ipse Spiritus intercedit pro nobis gemitibus inenarrabilibus etc."

Est autem gravissima consolatio, quod Paulus hic dicit Spiritum Christi missum a Deo in corda nostra clamare[96]): Abba pater etc., item Rom. 8. adjuvare infirmitates nostras, et intercedere pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Qui hoc certo crederet, ille in nulla afflictione quantumvis magna deficeret. Sed multa hanc fidem impediunt[97]). Primum, quod cor nostrum natum est in peccatis, deinde, quod hoc malum nobis naturaliter ingenitum est, quod de divino favore erga nos dubitamus, non possumus certo statuere nos placere Deo etc. Praeter haec obambulat

96) Clamor Spiritus. 97) Impedimenta fidei.

adversarius noster diabolus, edens terribiles rugitus, et dicit: Tu es peccator, ideo Deus irascitur tibi, et damnabit te in aeternum[98]). Contra hos maximos et intolerabiles clamores nihil plane habemus, quo nos erigamus et sustentemus, nisi nudum verbum, quod proponit nobis Christum victorem peccati, mortis et omnium malorum. Sed huic adhaerere firmiter in isto certamine et pavoribus conscientiae, hoc opus, hic labor est. Nulli sensui tunc ostenditur Christus, non enim videmus eum, non sentit cor in tentatione ejus praesentiam et auxilium, imo tunc apparet Christus irasci nobis et deserere nos. Deinde sentit homo in tentatione vim peccati, infirmitatem carnis, dubitationem, sentit ignita tela diaboli, terrores mortis, sentit iram et judicium Dei. Ista omnia fortissimos ac horribiles clamores edunt contra nos, ut nihil prorsus videatur reliquum, quam desperatio ac mors aeterna.

At in mediis istis terroribus legis, tonitruis peccati, concussionibus mortis et rugitibus diaboli incipit clamare (ait Paulus) Spiritus sanctus in corde nostro[99]): Abba pater! Et clamor ipsius longissime superat et perrumpit clamores fortissimos ac horribiles legis, peccati, mortis, diaboli etc., penetrat nubes et coelum, ac pertingit usque ad aures Dei etc. Significat ergo Paulus his verbis infirmitatem adhuc in piis esse. Idem docet Rom. 8., cum ait: „Spiritus adjuvat infirmitates nostras." Cum igitur sensus contrariorum fortis sit apud nos; hoc est, cum plus sentiamus Deum irasci quam favere nobis etc., ideo mittitur spiritus

---

98) Clamor diaboli. 99) Spiritus sancti clamor in corde nostro.

emissum in corda nostra[100]), qui non suspirat, non invocat, sed fortissime clamat: Abba pater! et intercedit pro nobis secundum voluntatem Dei gemitibus inenarrabilibus. Quo modo?

In seriis pavoribus et certaminibus conscientiae apprehendimus quidem Christum, et credimus eum salvatorem nostrum. Sed lex tum maxime terret, et peccatum conturbat nos, impugnat denique diabolus nos omnibus machinis ac ignitis telis suis, et conatur totis viribus eripere nobis Christum, et omnes consolationes excutere. Ibi parum abest, ne succumbamus et desperemus. Sumus enim tum arundo illa contrita et linum fumigans (Matth. 12, 20.). Interim tamen Spiritus sanctus adjuvat infirmitates nostras, et interpellat pro nobis gemitu inenarrabili[1]), datque testimonium spiritui nostro, quod simus filii Dei. Hoc modo in terroribus erigitur mens, suspirat ad salvatorem ac pontificem suum Jesum Christum, vincit infirmitatem carnis, atque iterum consolationem concipit et dicit: Abba pater! Istum ergo gemitum, quem nos vix sentimus, vocat Paulus clamorem[2]) et gemitum inenarrabilem, qui replet coelum et terram. Deinde etiam clamorem et gemitum Spiritus vocat, quia nobis infirmis et tentatis excitat Spiritus hunc clamorem in corde nostro.

Ut maxime igitur lex, peccatum, diabolus magnos et terribiles edant contra nos clamores, qui videntur totum coelum et terram replere, ac longissime vincere gemitum cordis nostri, tamen non possunt nocere nobis[3]). Nam quo plus hi hostes nostri instant,

---

100) Cur Spiritus sanctus mittatur in corda nostra. 1) Spiritus interpellat pro nobis et adjuvat infirmitates nostras. 2) Paulus vocat gemitum cordis nostri clamorem. 3) Utilitas tentationum.

accusant et cruciant nos suis clamoribus, hoc magis ingemiscentes apprehendimus Christum, corde et ore invocamus eum, haeremus in eo, et credimus eum pro nobis factum sub legem, ut nos a maledicto legis redimeret, utque peccatum et mortem destrueret. Atque sic apprehenso Christo fide clamamus per eum: Abba pater! isque clamor noster longe superat clamorem diaboli etc.

Verum usque adeo non putamus istum gemitum, quem edimus in his terroribus, in hac imbecillitate nostra esse clamorem, ut aegre deprehendamus esse gemitum. Fides enim nostra, quae sic in tentatione suspirat ad Christum, infirmissima est, quantum ad sensum nostrum attinet. Ideo hunc clamorem non audimus. Verbum solum habemus, quo apprehenso in illa lucta respiramus paululum ac ingemiscimus, huncque nostrum gemitum aliquo modo sentimus, clamorem vero non audimus [4]). Ille vero, inquit Paulus, qui scrutatur corda, intelligit, quid spiritus desideret etc. Huic cordium scrutatori iste exilis, ut nobis apparet, gemitus est fortissimus clamor et inenarrabilis gemitus in cujus comparatione maximi et horribiles rugitus legis, peccati, mortis, diaboli, inferni prorsus nihil sunt, nec audiri possunt. Non frustra ergo Paulus hunc gemitum pii cordis afflicti vocat clamorem et gemitum inenarrabilem Spiritus. Replet enim totum coelum, ac tam fortiter clamat, ut angeli putent se nihil usquam audire praeter istum clamorem.

---

4) Clamorem cordis non audimus, gemitum vix sentimus.

Contra apud nos est omnino contrarius sensus. Non videtur iste exiguus noster gemitus ita penetrare nubes, quod solus audiatur in coelo a Deo et angelis, imo putamus [5]), praesertim durante tentatione, diabolum horribiliter contra nos rugire, coelum mugire, terram tremere, omnia collapsura esse, omnes creaturas minari malum, infernum aperiri ac velle nos deglutire. Hic sensus est in corde nostro, has horribiles voces, hanc terrificam faciem nos audimus et videmus. Atque hoc est, quod Paulus 2. Cor. 12. (v. 9.) dicit, potentiam Christi in infirmitate nostra perfici. Est enim Christus tum vere omnipotens, tum vere regnat ac triumphat in nobis, quando nos tam infirmi sumus, ut vix gemitum edere possimus. Verum Paulus dicit eum gemitum in auribus Dei esse fortissimum clamorem, qui totum coelum ac terram repleat.

Vocat et Christus Lucae 18. in parabola de iniquo judice istum gemitum cordis pii clamorem [6]), et talem clamorem, qui indesinenter die ac nocte clamet ad Deum, cum inquit: „Audite, quid judex iniquus dicat. Num igitur Deus non faceret vindictam electorum suorum, clamantium ad se die ac nocte, et patientiam haberet super illis? Dico vobis, cito faciet vindictam illorum.“ Nos hodie in tanta persecutione et contradictione papae, tyrannorum ac fanaticorum spirituum, qui impugnant nos a dextris et sinistris, nihil possumus, quam edere tales gemitus, ac isti fuerunt bombardae ac instrumenta nostra bellica [7]);

---

5) Quomodo affecti simus in variis pavoribus. 6) Gemitus cordis clamor est. 7) Arma piorum.

quibus dissipavimus tot annis consilia adversariorum, quibus demoliri coepimus antichristi regnum. Illi etiam provocabant Christum accelerare diem adventus sui gloriosi, quo abolebit omnem principatum, potestatem ac virtutem, ponetque omnes inimicos sub pedes suos, amen.

Item Exod. 14. (v. 15.) loquitur dominus Mosi ad mare rubrum, dicens: „Quid clamas ad me?“ Certe Moses non clamabat, sed tremebat ac paene desperabat [8]), erat enim in summis angustiis. Incredulitas videbatur regnare in eo, non fides. Videbat enim populum Israel ita montibus, exercitu Aegyptiorum et mari conclusum, ut nusquam posset aufugere. Hic Moses ne mutire quidem audebat, quomodo igitur clamavit? Quare non debemus judicare secundum sensum cordis nostri, sed secundum verbum Dei, quod docet Spiritum sanctum ideo donari afflictis, conterritis, desperabundis etc., ut eos erigat ac consoletur [9]), ne in tentationibus et omnibus malis succumbant, sed ea vincant, non tamen sine maximis periculis et laboribus.

Papistae somniarunt sanctos ita habuisse Spiritum sanctum, ut nunquam senserint aut habuerint tentationem. Hi speculative tantum, ut et hodie fanatici homines de Spiritu sancto loquuntur. Sed Paulus dicit virtutem Christi in nostra infirmitate perfici, item Spiritum sanctum adjuvare infirmitatem nostram, et interpellare pro nobis gemitu inenarrabili etc. Ergo tum maxime habemus opus Spiritus sancti auxilio et

---

8) Clamor Mosi ad mare rubrum etc. 9) Officium Spiritus sancti.

consolatione, tuncque maxime adest nobis, cum maxime sumus impotentes ac desperationi proximi. Si quis forti ac laeto animo mala perfert, in eo jam fecit officium suum Spiritus sanctus. In his autem proprie exercet opus suum, qui vehementer conterriti sunt et appropinquaverunt, ut Psal. ait, usque ad portas mortis[10], ut de Mose jam dixi, qui videbat praesentissimam mortem in aquis, et quoquo vertebat vultum. Fuit igitur in summa angustia et desperatione, praecipue dubio sensit in corde fortissimum clamorem diaboli contra se[11], dicentis: Iste totus populus hodie peribit, nusquam enim potest elabi. Hujus maximi mali tu solus eris auctor, quia eduxisti eum ex Aegypto. Ad haec accessit clamor populi, qui dixit: „An non erant sepulchra in Aegypto? Tu ideo eduxisti nos, ut hic moreremur in deserto. An non melius fuisset servire Aegyptiis quam hic misere nos mori in deserto?" Ibi Spiritus sanctus non fuit speculative in Mose, sed re vera, qui pro ipso interpellavit gemitu inenarrabili, ut suspiraret ad Deum et diceret: Domine, tuo jussu eduxi populum, fer igitur opem. Hunc gemitum vocat scriptura clamorem.

Ista copiosius tractavi, ut clare ostenderem, quod sit officium Spiritus sancti, et quando hoc praecipue exerceat. Debemus igitur in tentatione nullo modo judicare de illa re ex sensu nostro seu ex clamore legis, peccati, diaboli etc. Si hic sensum nostrum sequi, et istis clamoribus credere volumus, judicabimus nos destitutos omni auxilio Spiritus sancti, ac plane projectos a facie Dei. Quin potius memineri-

10) In quibus Spiritus sanctus officium suum faciat, et quo tempore. 11) Tentatio Mosi ad mare rubrum.

mus tunc, quod Paulus dicat Spiritum adjuvare nostras infirmitates etc., item clamare: Abba pater, hoc est, edere infirmissimum quendam singultum ac gemitum cordis, ut nobis apparet, qui tamen sit coram Deo maximus clamor et inenarrabilis gemitus [12]. Quare in omni tentatione ac infirmitate tua haere militem in Christo ac geme. Is dat Spiritum sanctum, qui clamat: Abba pater, isque exiguus gemitus in auribus Dei fortissimus est clamor, et ita coelum et terram replet, ut praeter eum Deus nihil audiat, praeterea compescit omnes omnium aliarum rerum clamores.

Observabis etiam, quod Paulus dicit Spiritum non multis verbis aut longa oratione intercedere pro nobis in tentatione, sed tantum gemitu, inenarrabili tamen, nec voce fortiter testari clamorem cum lacrymis et dicere: Miserere mei Deus etc., sed tantum ipsam clamoris ac gemitus vocem edere, quae est: Ah pater [13]. Quae quidem brevissima vox est, sed omnia complectitur. Non os, sed affectus ibi loquitur ad hunc modum: Etiamsi angustae sint mihi undique, et videar desertus ac prorsus a facie tua projectus, sum tamen filius, tu pater propter Christum, sum dilectus propter dilectum. Quare vocula „pater" formaliter dicta in corde est eloquentia, quam Demosthenes, Cicero et quique eloquentissimi, qui unquam fuerunt in mundo, non possunt exprimere. Res ista non verbis, sed gemitibus exprimitur, qui omnibus verbis om-

---

12) Gemitus cordis sunt coram Deo ingentes clamores.
13) Ah pater.

nium rhetorum non exprimuntur, sunt enim inenarrabiles.

Multis indicavi christianum hominem oportere certissime statuere se esse in gratia Dei, et habere clamorem Spiritus sancti in corde suo. Hoc ideo feci, ut omnino discamus repudiare pestilentissimam opinionem totius regni papae, quod docuit hominem incertum debere esse de gratia Dei erga se [14]). Hac opinione stante Christus plane nihil prodest. Nam qui de gratia Dei erga se dubitat, illum necesse est etiam dubitare de promissionibus divinis, et per consequens de voluntate Dei, de Christi beneficiis, quod pro nobis natus, passus, mortuus est, resurrexit etc. Nulla autem major blasphemia in Deum est, quam negare ejus promissa, negare Deum ipsum, Christum etc. Ideo extrema fuit non solum dementia, sed etiam impietas, quod monachi tanto studio allexerunt juventutem utriusque sexus in monasteria ad religiones et ordines sanctos, ut vocaverunt, tanquam ad certissimum statum salutis, et tamen postea sic allectos jusserunt dubitare de gratia Dei. Deinde papa totum genus humanum vocavit ad obedientiam sanctae romanae ecclesiae tanquam ad sanctum statum, in quo certo consequi possent salutem, postea tamen obedientes suis legibus jussit dubitare. Sic regnum antichristi [15]) primum jactat et inflat sanctitatem legum, ordinum, regularum etc. ac certo promittit vitam aeternam observantibus illa. Deinde ubi diu afflixerunt miserrimi homines corpora juxta prae-

---

14) Papa docuit dubitandum de gratia Dei. 15) Regnum papae.

scriptum humanarum traditionum vigiliis, inedia etc., hoc lucri inde reportant, quod nesciunt, an ista eorum obedientia placeat Deo, nec ne. Sic Satan horribiliter lusit in mortibus animarum per papam, ideoque papatus est verissima carnificina conscientiarum [16]) et ipsissimum diaboli regnum.

Usi autem sunt pro hoc suo pestilenti errore statuendo et confirmando dicto Salomonis eccles. 9. (v. 1.) [17]): „Sunt justi et sapientes, et eorum opera in manu Dei, et tamen nescit homo, utrum amore an odio dignus sit.“ Hoc dictum alii de futuro alii de praesenti odio Dei accipiunt, sed utrique non intelligunt Salomonem, qui nihil minus dicit hoc loco, quam quod ipsi somniant. Deinde tota scriptura hoc praecipue agit [18]), ne dubitemus, sed certo speremus, confidamus et credamus Deum esse misericordem, benignum, patientem, non mentientem et fallentem, sed fidelem et veracem, qui servet promissa, imo qui nunc praestiterit, quod promisit, tradendo unigenitum filium suum in mortem propter peccata nostra, ut omnis, qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam aeternam. Ibi certe nullum potest esse dubium, quin Deus sit placatus, et ex animo nobis faveat, quin ablatum sit odium ac ira Dei, cum sinat pro nobis peccatoribus mori filium suum. Quanquam totum evangelium hoc ubique proponat et crebro inculcet, nihil tamen profuit. Hoc unicum dictum Salomonis male intellectum plus valuit, praesertim apud devotarios et

---

16) Papatus carnificina conscientiarum. 17) Eccle. 9.
18) Scriptura hoc praecipue agit, ut nos certos faciat de misericordia Dei erga nos.

severioris religionis monachos istos, quam omnes promissiones et consolationes totius scripturae, quam Christus ipse [19]). Abusi ergo sunt scripturis ad suam ipsorum perniciem, et dederunt justissimas poenas contemtae scripturae et neglecti evangelii.

Ista expedit nos scire, primum, quia papistae hodie ornant se, quasi nihil mali nunquam commiserint, ideo convincendi sunt suis propriis abominationibus, quas innumerabiles sparserunt in mundum, id quod testantur ipsorum libri, quorum infiniti de hac re adhuc exstant; deinde ut certi reddamur nos habere puram ac veram evangelii doctrinam, de qua certitudine impossibile est papatum posse gloriari [20]). In quo si etiam omnia salva essent, tamen istud monstrum incertitudinis superat omnia monstra, et quanquam palam est inimicos Christi incerta docere, quia jubent dubitare conscientias, tamen adeo satanica rabie pleni sunt, ut nos, qui ab ipsis dissentimus et certa docemus, condemnent et occidant securissime tanquam haereticos, velut certissimi de sua doctrina.

Agamus igitur Deo gratias, quod liberati sumus ab hoc monstro incertitudinis, ac jam certo statuere possumus Spiritum sanctum clamare et inenarrabilem gemitum edere in cordibus nostris, hocque fundamentum est nostrum [21]): Evangelium jubet intueri nos, non benefacta et perfectionem nostram, sed ipsum

19) Unica sententia ecclesiastae non intellecta plus valuit apud papam, quam omnes promissiones scripturae. 20) Incertitudo in papatu etc. 21) Unde sciamus nos esse in gratia, et Spiritum sanctum habere.

Deum promittentem, ipsum Christum mediatorem. Contra papa jubet respicere non Deum promittentem, non Christum pontificem, sed nostra opera et merita. Ibi necessario sequitur dubitatio et desperatio, illic vero certitudo et gaudium spiritus, quia in Deo haereo, qui mentiri non potest. Dicit enim: Ecce trado filium meum in mortem, ut te sanguine suo redimat a peccatis et morte. Ibi non possum dubitare, nisi velim prorsus Deum negare. Atque haec est ratio, cur nostra theologia certa sit [22]), quia rapit nos e conspectu nostro, et ponit nos extra nos, ut non nitamur viribus, conscientia, sensu, persona, operibus nostris, sed eo nitamur, quod est extra nos, hoc est, promissione et veritate Dei, quae fallere non potest. Hoc papa nescit, ideo impie nugatur cum suis furiis neminem scire, ne justos quidem et sapientes, utrum digni sint amore etc. Imo si justi et sapientes sunt, certo sciant se diligi a Deo, vel justi et sapientes non sunt.

Porro hoc dictum Salomonis prorsus nihil loquitur de odio vel favore Dei erga homines, sed politica est sententia, taxans ingratitudinem hominum [23]). Tanta enim est perversitas et ingratitudo mundi, ut bene meritis de se saepe referat malam gratiam [24]), et quandoque etiam indignissime eos tractet. Contra improbos evehit et honore afficit. Sic David, vir sanctus et optimus rex, ejectus est e regno; prophetae, Christus, apostoli occisi sunt; denique omnium gen-

22) Theologia, quam profitemur, certa est. 23) Germana sententia loci ecclesiastae 9.: „Nescit homo etc." 24) Quam gratiam referat mundus bene meritis de se.

tium historiae testantur multos viros optime meritos de patria ejectos esse a propriis civibus in exilium, et illic misere vixisse, quosdam etiam turpiter periisse in carcere. Quare Salomon hic non loquitur de conscientia agente cum Deo, seu de favore et judicio Dei, sed de judiciis et voluntatibus hominum inter se, quasi dicat: Multi justi et sapientes sunt, per quos Deus multum boni operatur, et praestat pacem hominibus, sed tantum abest, ut hoc agnoscant homines, ut saepe talibus pessimam gratiam pro optimis suis benefactis referant. Itaque ut maxime aliquis omnia bene fecerit, tamen nescit, utrum hac sua diligentia et fide mereatur odium aut favorem apud homines.

Sic nos hodie, cum putabamus inventuros nos favorem apud Germanos nostros, quod illis praedicamus evangelium pacis, vitae et salutis aeternae, invenimus pro favore acerbissimum odium. Multis primum arridebat doctrina nostra, et avide suscipiebant eam. Hos putabamus fore amicos et fratres, qui nobiscum unanimi consensu plantaturi et propagaturi essent ad alios doctrinam hanc. Sed nunc experimur eos esse pseudofratres et infensissimos hostes nostros, qui errores serunt, et hoc, quod nos recte et pie docemus, depravant et evertunt, ac pessima scandala in ecclesiis excitant. Quicunque igitur pie et fideliter facit officium suum, in quocunque tandem vitae sit genere, et accipit pro beneficiis suis ingratitudinem et odium hominum, is propter hoc se non ad mortem usque excruciet, sed dicat cum Christo (Psalm. 108, 3. 4.): „Odio habuerunt me gratis," item: „Pro eo, ut me diligerent, detrahebant mihi, ego autem orabam" [25]).

25) Quomodo vincenda sit ingratitudo.

Papa igitur hoc impio dogmate, quo jussit homines dubitare de favore Dei erga se, sustulit Deum et omnes promissiones de ecclesia, obruit beneficia Christi et totum evangelium abolevit. Ista incommoda necessaria sequuntur, quia homines non promittenti Deo, sed suis operibus et meritis nituntur. Hoc ubi fit, impossibile est hominem certum esse de voluntate Dei, imo necesse est eum semper ambigere de ea, ac tandem desperare. Nusquam cerni potest, quid Deus velit, quid ei placeat, nisi in verbo ipsius [26]). Hoc certos nos reddit Deum abjecisse omnem iram ac odium erga nos, cum tradiderit filium suum unigenitum pro peccatis nostris etc. Reddunt item nos certos sacramenta, potestas clavium etc., quae, nisi diligeret nos Deus, non tradidisset nobis. Talibus infinitis testimoniis de favore suo erga nos obruit nos Deus. Quare explosa hac peste incertitudinis, qua tota ecclesia papae infecta est, certo statuamus Deum nobis propitium, nos illi placere et curae esse propter Christum, nos habere Spiritum sanctum, qui interpellat pro nobis clamore et gemitu inenarrabili.

Est autem iste clamor et gemitus formaliter [27]), ut Deum in tentatione appelles non tyrannum, nec iratum judicem aut tortorem, sed patrem, quanquam is gemitus tam exiguus et occultus sit, ut vix sentiri possit. Nam in veris pavoribus conscientia cum judicio Dei luctans vocare solet Deum non patrem, sed iniquum, iratum et crudelem tyrannum ac judicem, atque is clamor, quem inserit cordi Satan, longe su-

---

26) Voluntas Dei in verbo cernitur. 27) Qualem clamorem edant tristes et pavidi.

perat clamorem Spiritus, et fortissime sentitur. Apparet enim tum, quod Deus deseruerit nos, ac velit nos detrudere ad inferos. Sic saepe in Psalmis sancti queruntur: „Projectus sum a facie Dei;" item: „Factus sum sicut vas perditum etc." Is certe non est gemitus, qui dicit: Pater, sed rugitus odii Dei, qui fortiter clamat: Saeve judex, crudelis tortor etc. Hic tempus est, ut aversis oculis a lege, operibus, sensu conscientiae tuae apprehendas fide promissionem, hoc est, verbum gratiae et vitae, quod conscientiam iterum erigit, ut incipiat gemere et dicere: Ut maxime accuset me lex, perterrefaciat peccatum et mors, tamen tu Deus promittis gratiam, justitiam et vitam aeternam per Christum; sicque promissio gemitum affert, qui clamat: „Abba pater!" [28]).

Non displicet, quod quidam exponunt alteram vocem esse graecam, alteram ebraicam, et Paulum consulto utrisque uti voluisse propter duplicem ecclesiam, ex gentibus et Iudaeis congregatam, quodque gentes et Iudaei diversa quidem lingua Deum appellent patrem, tamen unus et idem sit gemitus utrorumque, cum utrique clament: „Abba pater!"

Itaque jam non est servus, sed filius.

Est epiphonema et conclusio; quasi dicat: Hoc stante, quod per evangelium accepimus Spiritum, per quem clamamus: „Abba pater!" tum certo definitum est in coelo, quod non sit amplius servitus, sed mera libertas, adoptio et filiatio. Quis parit eam? Iste

---

28) Abba pater.

gemitus. Quomodo [29]? Pater offert mihi sua promissione gratiam et paternitatem; reliquum est, ut ego eam accipiam. Hoc fit, cum isto gemitu clamo et assentior corde filiali isti voci: „Pater.“ Ibi tum conveniunt pater et filius, et contrahuntur sponsalia sine omni apparatu et pompa. Hoc est, nihil prorsus intercedit, nulla lex, nullum opus hic exigitur (quid enim faceret homo in istis pavoribus et horribilibus tenebris tentationum?), tantum est hic pater promittens, et vocans me filium per Christum factum sub legem etc., et ego accipiens et respondens per istum gemitum, dicens: „Pater.“ Nulla est ergo hic exactio, sed tantum est ille gemitus filii, qui apprehendit fiduciam in tribulatione, et dicit: Tu promittis et vocas me filium propter Christum, et ego accipio et voco te patrem. Hoc certe est simpliciter sine operibus fieri filios. Ista sine experientia non intelliguntur.

Paulus hic vocabulum servi aliter accipit [30], quam supra capite 3. (v. 28.), ubi ait: „Non est servus neque liber etc.“ Hic appellat servum legis, qui legi subjectus est, ut paulo ante: „Sub elementis mundi serviebamus.“ Quare servum esse hoc loco secundum Paulum est esse reum et captivum sub lege, sub ira Dei et morte, adspicere Deum, non ut misericordem patrem, sed ut tortorem, hostem, tyrannum. Hoc vere est agere in servitute et captivitate babylonica, et saevissime torqueri in ea. Lex enim non liberat a peccato et morte, sed peccatum revelat et auget

---

29) Quomodo contingat nobis filiatio. 30) Quid Paulus hoc loco servum vocet.

ac iram operatur. Illa servitus, inquit, desiit, non amplius premit et contristat nos etc. Paulus in concreto dicit: „Non jam erit servus." Sententia autem planior erit, si eam in abstracto efferamus, hoc modo: Non erit servitus in Christo, sed mera filiatio, nam veniente fide servitus illa cessat, ut supra cap. 3. (v. 25.) quoque ait.

Si autem per Christi Spiritum, in cordibus nostris clamantem: Abba pater, filii, non amplius servi sumus, tum certo sequitur nos non solum a portentis papae et sacrilegiis traditionum humanarum, sed etiam ab omni imperio et jure legis divinae liberatos esse. Quare nullo modo debemus permittere legem dominari in conscientia nostra [31]), multo minus papam cum suis vanis minis et terroribus. Rugit quidem ut leo fortiter (Apoca. 10. (v. 10.)) omnes, qui legibus suis non obediunt, incursures indignationem Dei omnipotentis et beatorum apostolorum etc., at Paulus contra hos suos rugitus nos hic munit et consolatur, cum ait [32]): „Non est servus, sed liber." Hanc consolationem fide apprehende, et dic: Lex, tua tyrannis, non potest habere locum in throno, ubi Christus, dominus meus, sedet. Hic non audio te (multo minus antichriste tua monstra audio), quia liber sum et filius, qui nulli servituti aut legi servili obnoxius esse debet. Non ascendat igitur Moses (multo minus papa) cum suis legibus in thalamum sponsi, ut ibi cubet, hoc est, ut regnet in conscientia, quam Christus ideo liberavit a lege, ut prorsus nulli servituti obnoxia sit. Servi

---

31) Lex non admittenda in conscientiam etc. 32) Lex dominium habet in carnem, non conscientiam.

cum asino in valle maneant, Isaac solus cum patre Abraham in montem ascendat, hoc est, dominetur sane lex in corpus et veterem hominem, is sit sub lege, et patiatur sibi imponi sarcinam, patiatur se exerceri et vexari lege, huic praescribat lex, quid facere, quid perferre, quomodo cum hominibus conversari debeat. Cubile autem, in quo Christus solus quiescere et dormire debet, non contaminet, hoc est, non perturbet conscientiam. Ea enim sola cum Christo, sponso suo, in regno libertatis et filiationis vivere debet.

Si igitur, inquit, per Spiritum Christi clamatis: Abba pater, tunc certe non estis amplius servi, sed liberi et filii, ergo sine lege, sine peccato, sine morte estis, hoc est, salvi estis, et nihil plane malorum amplius habetis. Quare filiatio affert secum [33]) regnum aeternum et totam hereditatem coelestem. Quanta autem magnitudo et gloria hujus doni sit, humana mens ne quidem concipere potest in hac vita, multo minus eloqui. Interim in aenigmate cernimus hoc, habemus istum gemitulum et exiguam fidem, quae solo auditu et sono vocis promittentis Christi nititur. Ideo quoad sensum nostrum res ista centrum, in se autem maxima et infinita sphaera est. Sic christianus habet rem in se maximam et infinitam, in suo autem conspectu et sensu minimam et finitissimam. Ideo istam rem metiri debemus non humana ratione et sensu, sed alio circulo, scilicet promissione Dei, qui ut infinitus est, ita et promissio ipsius infinita est, ut maxime interim in has angustias, et, ut ita dicam, in verbum

33) Filiatio quid afferat.

centrale inclusa sit. Videmus igitur jam centrum, olim videbimus etiam circumferentiam. Quare nihil nunc reliquum est, quod accusare, perterrefacere et ligare conscientiam queat. Nulla est enim amplius servitus, sed filiatio, quae non solum libertatem a lege, peccato, morte, sed etiam hereditatem aeternae vitae nobis affert, ut sequitur.

Quod si filius, et heres Dei per Christum.

Nam qui filius est, illum et heredem esse oportet. Hoc ipso enim, quod nascitur, meretur esse heres[34]). Nullum opus, nullum meritum affert ei hereditatem, sed sola nativitas. Atque ita mere passive, non active contingit ei hereditas, hoc est, ipsum nasci, non gignere, non laborare, non curare etc. facit eum heredem. Nihil enim facit ad hoc, ut nascatur, sed tantum patitur. Itaque passive, non active pervenimus ad ista aeterna bona, remissionem peccatorum, justitiam, resurrectionis gloriam et ad vitam aeternam. Nihil prorsus hic intercedit, sola fides apprehendit oblatam promissionem. Sicut ergo filius in politia et oeconomia tantum nascendo fit heres, sic hic sola fides efficit filios Dei, natos ex verbo, quod est uterus divinus, in quo concipimur, gestamur, nascimur, educamur etc.[35]). Hac ergo nativitate, hac passione, qua patimur nos fieri et formari novam creaturam per fidem in verbum, simus christiani, filii et heredes Dei per Christum. Exsistentes autem heredes liberi sumus a morte, diabolo etc., et habemus justitiam et vitam aeternam.

---

34) Nativitas adfert filio hereditatem. 35) Verbum uterus Dei est.

Hoc autem superat omnem captum humanae mentis, quod dicit: Heredes, non alicujus opulentissimi et potentissimi regis, non caesaris, non mundi, sed Dei omnipotentis, creatoris omnium. Est ergo ista hereditas nostra, ut alibi (2. Cor. 9, 15.) quoque ait Paulus, inenarrabilis[36]). Et si quis certa ac constanti fide statuere et magnitudinem rei comprehendere posset, se filium et heredem esse Dei, is, quidquid est potentiae et opum omnium regnorum mundi, duceret esse sordes et stercora in comparatione hereditatis suae coelestis. Quidquid sublime et gloriosum habet mundus, nausea ei esset, et quo major est mundi pompa et gloria, hoc magis eam haberet exosam, in summa, quod mundus maxime admiratur et magnifacit, hoc in oculis ipsius esset foedum et nihili. Quid enim totus mundus cum sua potentia, opibus et gloria ad Deum, cujus heres et filius est? Deinde anxie cuperet cum Paulo dissolvi, et esse cum Christo, nihilque gratius ei contingere posset, quam praematura mors, illam amplecteretur ut laetissimam pacem. Sciret enim eam esse finem omnium malorum suorum, et per eam pervenire se ad hereditatem etc. Imo homo perfecte hoc credens non diu superstes maneret, sed statim immodico gaudio absorberetur.

Sed lex membrorum repugnans legi mentis non sinit fidem esse perfectam. Habemus igitur opus auxilio et consolatione Spiritus sancti[37]), qui in angustiis interpellet pro nobis gemitu inenarrabili, ut supra dictum est. In carne adhuc haeret peccatum,

---

36) Hereditas credentium. 37) Pii opus habent consolatione Spiritus sancti.

quod subinde perturbat conscientiam, atque ita impedit fidem, quo minus perfecte possimus cum gaudio intueri et desiderare opes illas aeternas, a Deo nobis donatas per Christum. Hoc certamen carnis contra Spiritum sentiens ipse Paulus exclamat[38]). „Infelix ego homo, quis liberabit me ex corpore mortis hujus?“ Accusat corpus suum, quod tamen diligere debebat, certe pessimo nomine, appellans mortem suam, quasi dicat: Corpus meum plus me affligit et molestat, quam mors ipsa. Interturbabat enim et ipsi hoc gaudium Spiritus, non semper suaves et jucundas habebat cogitationes de hereditate futura coelesti, sed subinde etiam sentiebat tristitiam spiritus, pavores etc.

Ex his satis liquet, quam ardua res sit fides[39]), quae non facile et cito discitur et apprehenditur, ut saturi et fastidiosi spiritus somniant, qui semel omnia exhauriunt, quae continentur in scripturis. Satis testatur infirmitas et lucta carnis cum spiritu in sanctis, quam imbecillis adhuc sit fides in ipsis. Perfecta enim fides[40]) mox afferret perfectum contemtum et fastidium praesentis vitae. Si concipere et certo statuere possemus Deum esse patrem nostrum, ac nos esse filios et heredes ipsius, profecto vilesceret nobis mundus cum omni sua gloria, justitia, sapientia, potentia cum omnibus regiis coronis, opibus, voluptatibus etc. Non sic essemus solliciti pro victu, non sic adhaereremus corde corporalibus rebus, ac illis praesentibus confideremus, ablatis abjiceremus animum ac desperaremus, sed omnia fierent a nobis summa caritate,

38) Rom. 7. (v. 24.). 39) Fides res ardua. 40) Fides perfecta.

humilitate, patientia (ista haeretici quidem jactant, sed re vera nihil est crudelius, nihil magis superbus et impatiens illis). Nunc contrarium fit a nobis, caro enim adhuc fortis, fides autem imbecillis et spiritus infirmus est[41]). Ideo recte ait Paulus nos tantum primitias Spiritus in hac vita habere[42]), illic habituros decimas.

Per Christum.

Paulus semper in ore habet Christum[43]), nec potest eum oblivisci. Praevidit enim nihil minus notum fore in mundo, etiam apud eos, qui professuri essent se esse christianos, quam Christum et ejus evangelium. Ideo perpetuo inculcat et ob oculos eum nobis ponit, et quoties loquitur de gratia, justitia, promissione, filiatione et hereditate, semper addere solet: „In, vel per Christum," oblique per hoc etiam petens legem, quasi dicat: Ista neque per legem aut opera ipsius (multo minus per vires nostras aut opera humanarum traditionum), sed per solum Christum contingunt nobis.

Sed tunc quidem ignorántes Deum his, qui natura non sunt Dii, serviebatis. Nunc autem, cum cognoveritis Deum (imo cogniti sitis a Deo), quomodo convertimini iterum ad infirma et egena elementa, quibus denuo servire vultis?

Haec conclusio est disputationis Paulinae. Deinceps usque ad finem epistolae non multum disputabit,

---

41) Signa testantia fidem nostram imbecillem esse 42) Hic primitias tantum Spiritus habemus. 43) Paulus perpetuo in ore habet nomen Christi.

sed praecepta de moribus tradet. Objurgat tamen prius Galatas indignissime ferens hanc divinam et coelestem doctrinam tam subito et facile ex cordibus illorum potuisse excuti, quasi dicat: Vos habetis doctores, qui redigere vos volunt in servitutem legis, id quod ego non feci, sed mea doctrina vocavi vos e tenebris et ignorantia Dei in admirabilem lucem et cognitionem Dei. Asserui vos e servitute, et constitui vos in libertatem filiorum Dei, non per hoc, quod praedicavi vobis opera legis et merita hominum, sed gratiam et justitiam Dei ac donationem coelestium et aeternorum bonorum per Christum[44]). Cum res ita se habeat, quare tam facile relicta luce reditis ad tenebras? quare tam facile sinitis vos a gratia ad legem, a libertate in servitutem reduci?

Hic iterum videmus, ut et supra monui, facillimum esse lapsum in fide[45]), id quod testatur xemplum Galatarum. Idem testatur hodie exemplum sacramentariorum, anabaptistarum etc. Nos assiduo ac diligentissime inculcamus, urgemus et acuimus praedicando, praelegendo et scribendo doctrinam fidei discernimus purissime evangelium a lege, et tamen parum efficimus. Culpa est diaboli, qui mirus est artifex seducendi homines. Nihil minus ferre potest, quam veram gratiae cognitionem et fidem Christi"[46]). Ideo ut Christum e conspectu et corde auferat, proponit alia spectra, quibus sensim reducit homines a fide et cognitione gratiae

44) Evangelium quid afferat. 45) Lapsus in fide facilis. 46) Diaboli studium, seducere homines a fide ad legem.

ad disputationem legis. Hoc ubi effecit, Christus ablatus est. Non igitur frustra Paulus in singulis fere versibus inculcat Christum, non frustra tam pure tradit doctrinam fidei, cui soli justitiam tribuit, et contra legi eam derogat, ostendens eam plane contrarium habere effectum, scilicet operandi iram, augendi peccatum etc. Libenter enim persuaderet nobis, ne sineremus Christum nobis eripi ex corde, ne dimitteret sponsa e complexu suo sponsum, sed semper adhaereret illi, quo praesente nihil est periculi, sed adest gemitus, paternitas, filiatio et hereditas.

Sed cur dicit Paulus Galatas reverti ad egena et infirma elementa[47]), id est, ad legem, cum nunquam habuerint legem, erant enim gentiles, (quanquam et Iudaeis ista scribat, ut postea dicemus)? Aut cur non potius sic loquitur: Olim, cum Deum ignorabatis, his, qui natura Dii non erant, serviebatis, nunc vero cognoscentes Deum, quare relicto vero Deo convertimini iterum ad cultum idolorum? Num idem est Paulo, deficere a promissione ad legem, a fide ad opera, et servire Diis, qui natura Dii non sunt? Respondeo: Quicunque articulo justificationis excidit, ignorans Dei est et idololatra. Ideo perinde est, sive postea redeat ad legem, sive ad cultum idolorum, perinde est, sive appelletur monachus, sive Turca, Iudaeus, anabaptista etc. Sublato enim articulo isto nihil amplius restat, quam merus error, hypocrisis, impietas, idololatria, ut maxime in speciem appareat esse summa veritas, cultus Dei, sanctitas etc.

---

47) Cur Paulus dicat Galatas reverti ad infirma elementa.

Ratio haec est: Quia Deus non vult neque aliter potest cognosci, nisi per Christum[48]), juxta illud Iohann. 1. (v. 18.): „Filius, qui est in sinu patris, ipse enarravit." Is est semen Abrahae promissum, in quod fundavit Deus omnes suas promissiones. Quare solus Christus medium et, ut ita dicam, speculum est, per quod videmus Deum, hoc est, cognoscimus ejus voluntatem. Videmus enim in Christo Deum non esse iratum exactorem et judicem, sed faventem et clementissimum patrem, quia, ut benediceret, id est, liberaret nos a lege, peccato, morte et omnibus malis, et donaret nos gratia, justitia et vita aeterna, non pepercit proprio suo filio, sed pro nobis omnibus tradidit illum etc. Haec certa et vera est cognitio Dei[49]) et divina persuasio, quae non fallit, sed depingit ipsissimum Deum certa forma, extra quam non est Deus.

Qui hac notitia excidit, illum necesse est hanc imaginationem concipere: Ego instituam hunc cultum, suscipiam illum ordinem, hoc vel illud opus eligam, atque ita serviam Deo. Non est dubium autem, quin Deus ista respiciet et acceptabit, ac pro eis reddet mihi vitam aeternam. Est enim misericors et benignus, donans omnia bona etiam indignis et ingratis, multo magis donabit mihi pro tot et tantis benefactis et meritis gratiam suam et vitam aeternam. Haec summa est sapientia, justitia et religio, de qua ratio judicare potest[50]), eamque habent communem omnes gentes, papistae, Iudaei, Mahometistae, haeretici etc. Altius assurgere non possunt, quam pharisaeus ille in evangelio, non cognoscunt justitiam christianam seu fidei.

---

48) Deus cognoscitur per Christum. 49) Vera cognitio Dei. 50) Summa sapientia rationis.

gemitus. Quomodo [29]? Pater offert mihi sua promissione gratiam et paternitatem; reliquum est, ut ego eam accipiam. Hoc fit, cum isto gemitu clamo et assentior corde filiali isti voci: „Pater." Ibi tum conveniunt pater et filius, et contrahuntur sponsalia sine omni apparatu et pompa. Hoc est, nihil prorsus intercedit, nulla lex, nullum opus hic exigitur (quid enim faceret homo in istis pavoribus et horribilibus tenebris tentationum?), tantum est hic pater promittens, et vocans me filium per Christum factum sub legem etc., et ego accipiens et respondens per istum gemitum, dicens: „Pater." Nulla est ergo hic exactio, sed tantum est ille gemitus filii, qui apprehendit fiduciam in tribulatione, et dicit: Tu promittis et vocas me filium propter Christum, et ego accipio et voco te patrem. Hoc certe est simpliciter sine operibus fieri filios. Ista sine experientia non intelliguntur.

Paulus hic vocabulum servi aliter accipit [30], quam supra capite 3. (v. 28.), ubi ait: „Non est servus neque liber etc." Hic appellat servum legis, qui legi subjectus est, ut paulo ante: „Sub elementis mundi serviebamus." Quare servum esse hoc loco secundum Paulum est esse reum et captivum sub lege, sub ira Dei et morte, adspicere Deum, non ut misericordem patrem, sed ut tortorem, hostem, tyrannum. Hoc vere est agere in servitute et captivitate babylonica, et saevissime torqueri in ea. Lex enim non liberat a peccato et morte, sed peccatum revelat et auget

---

29) Quomodo contingat nobis filiatio. 30) Quid Paulus hoc loco servum vocet.

ac iram operatur. Illa servitus, inquit, desiit, non amplius premit et contristat nos etc. Paulus in concreto dicit: „Non jam erit servus." Sententia autem planior erit, si eam in abstracto efferamus, hoc modo: Non erit servitus in Christo, sed mera filiatio, nam veniente fide servitus illa cessat, ut supra cap. 3. (v. 25.) quoque ait.

Si autem per Christi Spiritum, in cordibus nostris clamantem: Abba pater, filii, non amplius servi sumus, tum certo sequitur nos non solum a portentis papae et sacrilegiis traditionum humanarum, sed etiam ab omni imperio et jure legis divinae liberatos esse. Quare nullo modo debemus permittere legem dominari in conscientia nostra [31]), multo minus papam cum suis vanis minis et terroribus. Rugit quidem ut leo fortiter (Apoca. 10. (v. 10.)) omnes, qui legibus suis non obediunt, incursuros indignationem Dei omnipotentis et beatorum apostolorum etc., at Paulus contra hos quos rugitus nos hic munit et consolatur, cum ait [32]): „Non est servus, sed liber." Hanc consolationem fide apprehende, et dic: Lex, tua tyrannis, non potest habere locum in throno, ubi Christus, dominus meus, sedet. Hic non audio te (multo minus antichriste tua monstra audio), quia liber sum et filius, qui nulli servituti aut legi servili obnoxius esse debet. Non ascendat igitur Moses (multo minus papa) cum suis legibus in thalamum sponsi, ut ibi cubet, hoc est, ut regnet in conscientia, quam Christus ideo liberavit a lege, ut prorsus nulli servituti obnoxia sit. Servi

---

31) Lex non admittenda in conscientiam etc. 32) Lex dominium habet in carnem, non conscientiam.

cum asino in valle maneant, Isaac solus cum patre Abraham in montem ascendat, hoc est, dominetur sane lex in corpus et veterem hominem, is sit sub lege, et patiatur sibi imponi sarcinam, patiatur se exerceri et vexari lege, huic praescribat lex, quid facere, quid perferre, quomodo cum hominibus conversari debeat. Cubile autem, in quo Christus solus quiescere et dormire debet, non contaminet, hoc est, non perturbet conscientiam. Ea enim sola cum Christo, sponso suo, in regno libertatis et filiationis vivere debet.

Si igitur, inquit, per Spiritum Christi clamatis: Abba pater, tunc certe non estis amplius servi, sed liberi et filii, ergo sine lege, sine peccato, sine morte estis, hoc est, salvi estis, et nihil plane malorum amplius habetis. Quare filiatio affert secum [33]) regnum aeternum et totam hereditatem coelestem. Quanta autem magnitudo et gloria hujus doni sit, humana mens ne quidem concipere potest in hac vita, multo minus eloqui. Interim in aenigmate cernimus hoc, habemus istum gemitulum et exiguam fidem, quae solo auditu et sono vocis promittentis Christi nititur. Ideo quoad sensum nostrum res ista centrum, in se autem maxima et infinita sphaera est. Sic christianus habet rem in se maximam et infinitam, in suo autem conspectu et sensu minimam et finitissimam. Ideo istam rem metiri debemus non humana ratione et sensu, sed alio circulo, scilicet promissione Dei, qui ut infinitus est, ita et promissio ipsius infinita est, ut maxime interim in has angustias, et, ut ita dicam, in verbum

33) Filiatio quid afferat.

centrale inclusa sit. Videmus igitur jam centrum, olim videbimus etiam circumferentiam. Quare nihil nunc reliquum est, quod accusare, perterrefacere et ligare conscientiam queat. Nulla est enim amplius servitus, sed filiatio, quae non solum libertatem a lege, peccato, morte, sed etiam hereditatem aeternae vitae nobis affert, ut sequitur.

Quod si filius, et heres Dei per Christum.

Nam qui filius est, illum et heredem esse oportet. Hoc ipso enim, quod nascitur, meretur esse heres[34]). Nullum opus, nullum meritum affert ei hereditatem, sed sola nativitas. Atque ita mere passive, non active contingit ei hereditas, hoc est, ipsum nasci, non gignere, non laborare, non curare etc. facit eum heredem. Nihil enim facit ad hoc, ut nascatur, sed tantum patitur. Itaque passive, non active pervenimus ad ista aeterna bona, remissionem peccatorum, justitiam, resurrectionis gloriam et ad vitam aeternam. Nihil prorsus hic intercedit, sola fides apprehendit oblatam promissionem. Sicut ergo filius in politia et oeconomia tantum nascendo fit heres, sic hic sola fides efficit filios Dei, natos ex verbo, quod est uterus divinus, in quo concipimur, gestamur, nascimur, educamur etc.[35]). Hac ergo nativitate, hac passione, qua patimur nos fieri et formari novam creaturam per fidem in verbum, fimus christiani, filii et heredes Dei per Christum. Exsistentes autem heredes liberi sumus a morte, diabolo etc., et habemus justitiam et vitam aeternam.

---

34) Nativitas adfert filio hereditatem. 35) Verbum uterus Dei est.

Hoc autem superat omnem captum humanae mentis, quod dicit: Heredes, non alicujus opulentissimi et potentissimi regis, non caesaris, non mundi, sed Dei omnipotentis, creatoris omnium. Est ergo ista hereditas nostra, ut alibi (2. Cor. 9, 15.) quoque ait Paulus, inenarrabilis[36]). Et si quis certa ac constanti fide statuere et magnitudinem rei comprehendere posset, se filium et heredem esse Dei, is, quidquid est potentiae et opum omnium regnorum mundi, duceret esse sordes et stercora in comparatione hereditatis suae coelestis. Quidquid sublime et gloriosum habet mundus, nausea ei esset, et quo major est mundi pompa et gloria, hoc magis eam haberet exosam, in summa, quod mundus maxime admiratur et magnifacit, hoc in oculis ipsius esset foedum et nihili. Quid enim totus mundus cum sua potentia, opibus et gloria ad Deum, cujus heres et filius est? Deinde anxie cuperet cum Paulo dissolvi, et esse cum Christo, nihilque gratius ei contingere posset, quam praematura mors, illam amplecteretur ut laetissimam pacem. Sciret enim eam esse finem omnium malorum suorum, et per eam pervenire se ad hereditatem etc. Imo homo perfecte hoc credens non diu superstes maneret, sed statim immodico gaudio absorberetur.

Sed lex membrorum repugnans legi mentis non sinit fidem esse perfectam. Habemus igitur opus auxilio et consolatione Spiritus sancti[37]), qui in angustiis interpellet pro nobis gemitu inenarrabili, ut supra dictum est. In carne adhuc haeret peccatum,

---

36) Hereditas coelestium. 37) Pii opus habent consolatione Spiritus sancti.

quod subinde perturbat conscientiam, atque ita impedit fidem, quo minus perfecte possimus cum gaudio intueri et desiderare opes illas aeternas, a Deo nobis donatas per Christum. Hoc certamen carnis contra Spiritum sentiens ipse Paulus exclamat[38]). „Infelix ego homo, quis liberabit me ex corpore mortis hujus?" Accusat corpus suum, quod tamen diligere debebat, certe pessimo nomine, appellans mortem suam, quasi dicat: Corpus meum plus me affligit et molestat, quam mors ipsa. Interturbabat enim et ipsi hoc gaudium Spiritus, non semper suaves et jucundas habebat cogitationes de hereditate futura coelesti, sed subinde etiam sentiebat tristitiam spiritus, pavores etc.

Ex his satis liquet, quam ardua res sit fides[39]), quae non facile et cito discitur et apprehenditur, ut saturi et fastidiosi spiritus somniant, qui semel omnia exhauriunt, quae continentur in scripturis. Satis testatur infirmitas et lucta carnis cum spiritu in sanctis, quam imbecillis adhuc sit fides in ipsis. Perfecta enim fides[40]) mox afferret perfectum contemtum et fastidium praesentis vitae. Si concipere et certo statuere possemus Deum esse patrem nostrum, ac nos esse filios et heredes ipsius, profecto vilesceret nobis mundus cum omni sua gloria, justitia, sapientia, potentia cum omnibus regiis coronis, opibus, voluptatibus etc. Non sic essemus solliciti pro victu, non sic adhaereremus corde corporalibus rebus, ac illis praesentibus confideremus, ablatis abjiceremus animum ac desperaremus, sed omnia fierent a nobis summa caritate,

38) Rom. 7. (v. 24.). 39) Fides res ardua. 40) Fides perfecta.

humilitate, patientia (ista haeretici quidem jactant, sed re vera nihil est crudelius, nihil magis superbum et impatiens illis). Nunc contrarium fit a nobis, caro enim adhuc fortis, fides autem imbecillis et spiritus infirmus est[41]. Ideo recte ait Paulus nos tantum primitias Spiritus in hac vita habere[42], illic habituros decimas.

Per Christum.

Paulus semper in ore habet Christum[43], nec potest eum oblivisci. Praevidit enim nihil minus notum fore in mundo, etiam apud eos, qui professuri essent se esse christianos, quam Christum et ejus evangelium. Ideo perpetuo inculcat et ob oculos eum nobis ponit, et quoties loquitur de gratia, justitia, promissione, filiatione et hereditate, semper addere solet: „In, vel per Christum,“ oblique per hoc etiam petens legem, quasi dicat: Ista neque per legem aut opera ipsius (multo minus per vires nostras aut opera humanarum traditionum), sed per solum Christum contingunt nobis.

Sed tunc quidem ignorantes Deum his, qui natura non sunt Dii, serviebatis. Nunc autem, cum cognoveritis Deum (imo cogniti sitis a Deo), quomodo convertimini iterum ad infirma et egena elementa, quibus denuo servire vultis?

Haec conclusio est disputationis Paulinae. Deinceps usque ad finem epistolae non multum disputabit,

41) Signa testantia fidem nostram imbecillem esse. 42) Hic primitias tantum Spiritus habemus. 43) Paulus perpetuo in ore habet nomen Christi.

sed praecepta de moribus tradet. Objurgat tamen prius Galatas indignissime ferens hanc divinam et coelestem doctrinam tam subito et facile ex cordibus illorum potuisse excuti, quasi dicat: Vos habetis doctores, qui redigere vos volunt in servitutem legis, id quod ego non feci, sed mea doctrina vocavi vos e tenebris et ignorantia Dei in admirabilem lucem et cognitionem Dei. Asserui vos e servitute, et constitui vos in libertatem filiorum Dei, non per hoc, quod praedicavi vobis opera legis et merita hominum, sed gratiam et justitiam Dei ac donationem coelestium et aeternorum bonorum per Christum[44]). Cum res ita se habeat, quare tam facile relicta luce reditis ad tenebras? quare tam facile sinitis vos a gratia ad legem, a libertate in servitutem reduci?

Hic iterum videmus, ut et supra monui, facillimum esse lapsum in fide[45]), id quod testatur xemplum Galatarum. Idem testatur hodie exemplum sacramentariorum, anabaptistarum etc. Nos assiduo ac diligentissime inculcamus, urgemus et acuimus praedicando, praelegendo et scribendo doctrinam fidei discernimus purissime evangelium a lege, et tamen parum efficimus. Culpa est diaboli, qui mirus est artifex seducendi homines. Nihil minus ferre potest, quam veram gratiae cognitionem et fidem Christi"[46]). Ideo ut Christum e conspectu et corde auferat, proponit alia spectra, quibus sensim reducit homines a fide et cognitione gratiae

44) Evangelium quid afferat. 45) Lapsus in fide facilis. 46) Diaboli studium, seducere homines a fide ad legem.

ad disputationem legis. Hoc ubi effecit, Christus ablatus est. Non igitur frustra Paulus in singulis fere versibus inculcat Christum, non frustra tam pertradit doctrinam fidei, cui soli iustitiam tribuit, et contra legi eam derogat, ostendens eam plane contrarium habere effectum, scilicet operandi iram, augendi peccatum etc. Libenter enim persuaderet nobis, ut sineremus Christum nobis eripi ex corde, ne dimitteret sponsa a complexu suo sponsum, sed semper adhaereret illi, quo praesente nihil est periculi, sed adest gemitus, paternitas, filiatio et hereditas.

Sed cur dicit Paulus Galatas reverti ad egena et infirma elementa[47]), id est, ad legem, cum nunquam habuerint legem, erant enim gentiles, (quanquam et Iudaeis ista scribat, ut postea dicemus)? Aut cur non potius sic loquitur: Olim, cum Deum ignorabatis, his, qui natura Dii non erant, serviebatis, nunc vero cognoscentes Deum, quare relicto vero Deo convertimini iterum ad cultum idolorum? Num idem est Paulo, deficere a promissione ad legem, a fide ad opera, et servire Diis, qui natura Dii non sunt? Respondeo: Quicunque articulo iustificationis excidit, ignorans Dei est et idololatra. Ideo perinde est, sive postea redeat ad legem, sive ad cultum idolorum, perinde est, sive appelletur monachus, sive Turca, Iudaeus, anabaptista etc. Sublato enim articulo isto nihil amplius restat, quam merus error, hypocrisis, impietas, idololatria, ut maxime in speciem appareat esse summa veritas, cultus Dei, sanctitas etc.

---

47) Cur Paulus dicat Galatas reverti ad infirma elementa.

Ratio haec est: Quia Deus non vult neque aliter potest cognosci, nisi per Christum[48]), juxta illud Iohann. 1. (v. 18.): „Filius, qui est in sinu patris, ipse enarravit.“ Is est semen Abrahae promissum, in quod fundavit Deus omnes suas promissiones. Quare solus Christus medium et, ut ita dicam, speculum est, per quod videmus Deum, hoc est, cognoscimus ejus voluntatem. Videmus enim in Christo Deum non esse iratum exactorem et judicem, sed faventem et clementissimum patrem, qui, ut benediceret, id est, liberaret nos a lege, peccato, morte et omnibus malis, et donaret nos gratia, justitia et vita aeterna, non pepercit proprio suo filio, sed pro nobis omnibus tradidit illum etc. Haec certa et vera est cognitio Dei[49]) et divina persuasio, quae non fallit, sed depingit ipsissimum Deum certa forma, extra quam non est Deus.

Qui hac notitia excidit, illum necesse est hanc imaginationem concipere: Ego instituam hunc cultum, suscipiam illum ordinem, hoc vel illud opus eligam, atque ita serviam Deo. Non est dubium autem, quin Deus ista respiciet et acceptabit, ac pro eis reddet mihi vitam aeternam. Est enim misericors et benignus, donans omnia bona etiam indignis et ingratis, multo magis donabit mihi pro tot et tantis benefactis et meritis gratiam suam et vitam aeternam. Haec summa est sapientia, justitia et religio, de qua ratio judicare potest[50]), eamque habent communem omnes gentes, papistae, Iudaei, Mahometistae, haeretici etc. Altius assurgere non possunt, quam pharisaeus ille in evangelio, non cognoscunt justitiam christianam seu fidei.

---

48) Deus cognoscitur per Christum. 49) Vera cognitio Dei. 50) Summa sapientia rationis.

Animalis enim homo non percipit ea, quae Dei sunt, item non est intelligens, non est requirens etc. Ideo nulla penitus differentia est inter papistam, Iudaeum, Turcam, haereticum etc.[51]). Personae, loca, ritus, religiones, opera, cultus sunt quidem diversi, sed eadem ratio, idem cor, eadem opinio et cogitatio est omnium. Idem omnino cogitat Turca, quod Carthusianus, scilicet: Si hoc vel illud fecero, habebo Deum propitium, si non, habebo iratum. Non est medium aliquod inter operationem humanam et Christi cognitionem; hac obscurata perinde est, sive sis monachus, sive ethnicus etc.

Quare extrema dementia est, quod papistae et Turcae inter se digladiantur de religione et cultu Dei, quod utrique contendunt se veram religionem et cultum Dei habere etc. Nec ipsis monachis inter se convenit, alius alio vult haberi sanctior propter externas quasdam ineptas ceremonias, cum tamen in corde adeo similis sit opinio omnium, ut ovum non tam simile sit ovo, quia haec est imaginatio omnium[52]): Si hoc opus fecero, miserebitur mei Deus, si non, irascetur. Itaque omnis homo, qui relabitur a cognitione Christi, necessario ruit in idololatriam, quia necesse est eum de Deo fingere formam, quae nusquam est, ut Carthusianus propter observationem regulae, Turca propter observationem Alcorani etc. confidit se placere Deo, et accipere ab eo mercedem laboris sui.

Ejusmodi Deus, qui hoc modo remittit peccata et justificat, nusquam invenitur, ideo vana cogitatio et

---

51) Nulla differentia est inter Turcas, Iudaeos, papistas etc. 52) Imaginatio omnium justitiariorum similis. 53) Omnes justitiarii colunt Deum, qui natura Deus non est.

somnium est, et confictio idoli in corde[53]. Nusquam enim Deus promisit, quod velit justificare et salvare homines propter religiones, observationes, cultus, qui ab hominibus sunt excogitati et instituti, imo nihil magis abominatur Deus, id quod tota scriptura testatur, quam talia electitia opera et cultus, propter quos etiam evertit regna atque imperia[54]. Quotquot igitur fidunt propriis viribus et justitia, serviunt Deo, qui tantum opinabiliter, non natura Deus est. Nam verus et naturalis Deus sic loquitur[55]: Nulla justitia, sapientia et religio mihi placet, nisi illa unica, qua pater glorificatur per filium. Qui hunc filium apprehendit, et me vel promissionem meam in illo per fidem, illi sum Deus, illi sum pater, illum ego accepto, justifico et salvo. Ceteri omnes manent sub ira, quia colunt eum, qui natura non est Deus.

Quicunque ab ista doctrina excidit, ille necessario ruit[56] in ignorantiam Dei, non intelligit, quae sit christiana justitia et sapientia, qui sint veri cultus Dei, est idololatra, manens sub lege, peccato, morte et diaboli imperio, et omnia, quae facit, sunt perdita ac damnata. Ideo anabaptista cum imaginatur se placere Deo, si rebaptisetur, si deserat domum, uxorem, liberos, si mortificet carnem, si perferat multa incommoda, ac tandem mortem ipsam, in illo jam neq mica cognitionis Christi est, sed excluso Christo captus est suis somniis operum, desertionis rerum ac morti-

53) Omnes justitiarii colunt Deum, qui natura Deus non est. 54) Electitia opera et cultus abominatur Deus. 55) Doctrina veri Dei. 56) Quibus malis obnoxii sint destruentes sanam doctrinam.

ficationis, nihilque jam differt a Turca, Judaeo vel papista in spiritu seu corde, nisi penes externam larvam, ritum aut opus, quod ipse sibi eligit. Sic eandem fiduciam operum habent omnes monachi, penes vestitum tamen et alia externa differunt.

Horum similes sunt hodie plerique alii, qui tamen numerari volunt inter evangelicos doctores, et quod ad verba attinet, docent homines morte Christi a peccatis liberari. Quia vero fidem ita docent, ut plus caritati quam fidei tribuant, Christum summa contumelia afficiunt, ac verbum ejus scelestè et impie depravant, siquidem somniant Deum respicere et acceptare nos propter caritatem, qua jam reconciliati Deum et proximum diligimus. Si hoc verum est, tunc nihil plane opus habemus Christo. Ejusmodi serviunt non vero Deo, sed idolo cordis sui, quod sibi ipsis finxerunt. Nam verus Deus non respicit aut acceptat nos propter dilectionem, virtutes aut novitatem nostram, sed propter Christum etc.

At objiciunt: Tamen praecipit scriptura, ut Deum diligamus ex toto corde etc. Bene, sed ideo non sequitur: Deus praecipit, ergo nos facimus. Si diligeremus Deum ex toto corde etc., tum certo justificaremur et viveremus propter istam obedientiam, juxta illud: „Qui fecerit haec, vivet in eis." (Levit. 18, 5.). Sed evangelium dicit: Tu ista non facis, ergo per ea non vives. Nam ista sententia: „Diliges dominum etc." requirit perfectam obedientiam, perfectum timorem, fiduciam, dilectionem erga Deum. Ista neque praestant, neque praestare possunt homines in hac corrupta natura. Ideo ista lex: „Diliges dominum etc." non justificat, sed accusat et damnat omnes homines, juxta illud: „Lex iram operatur etc."

(Rom. 4, 15.). Contra Christus est consummatio legis ad justitiam omni credenti. De hoc supra satis copiose etc. Ad eundem modum Iudaeus servans legem hac opinione, quod per istam obedientiam legis velit placere Deo, non colit Deum patrium, sed idololatra est, adorans somnium et idolum cordis sui, quod nusquam est. Nam Deus patrum suorum, quem jactat se colere, promisit Abrahae semen, per quod benedicendae essent omnes gentes. Itaque non per legem, sed per evangelium de Christo cognoscitur Deus, et donatur benedictio [57]).

Quanquam Paulus ista verba: „Tum, cum non cognovistis Deum, serviebatis etc." proprie dicat ad Galatas, qui gentiles erant, tamen iisdem verbis perstringit etiam Iudaeos, qui, etiamsi externe abjecerant idola, interne tamen plus adorabant ea, quam gentes, ut Rom. 2. (v. 22.) de eis dicit: „Abominaris idola, sacrilegium admittis." Gentes non erant populus Dei, non habebant verbum, ideo eorum idololatria erat crassa. Iudaei autem idololatrae ornabant suos impios cultus nomine et verbo Dei (ut omnes justitiarii solent) et ista pietatis specie multis imponebant. Ideo quo sanctior et spiritualior est in speciem idololatria, hoc nocentior est [58]). Sed quo modo haec duo pugnantia, quae Paulus ponit (ignorabatis Deum, et colebatis Deum) conciliari possunt? Respondeo: Omnes homines naturaliter habent illam generalem cognitionem, quod sit Deus, juxta illud Roma. 1. (vv.

---

57) Non per legem, sed evangelium cognoscitur Deus, et donatur benedictio. 58) Gentium idololatria crassa, contra Iudaeorum in speciem sancta, ideoque nocentior.

19. 20.): „Quatenus Deus cognosci potest, notus est illis. Invisibilia enim ejus etc." Deinde satis testantur etiam cultus et religiones, quae fuerunt et manserunt apud omnes gentes, quod omnes homines habuerunt generalem quandam notitiam Dei. An vero natura, an per traditionem parentum, non jam disputo.

Sed objiciat hic iterum aliquis: Si omnes homines noverunt Deum, quare ergo dicit Paulus Galatas ante praedicationem evangelii Deum non cognovisse? Respondeo: Duplex est cognitio Dei, generalis et propria [59]). Generalem habent omnes homines, scilicet, quod Deus sit, quod creaverit coelum et terram, quod sit justus, quod puniat impios etc. Sed quid Deus de nobis cogitet, quid dare et facere velit, ut a peccatis et morte liberemur et salvi fiamus (quae propria et vera est cognitio Dei), homines non norunt, ut fieri potest, quod aliquis mihi notus sit facie, quem tamen vere non novi, quia non intelligo, quae sit voluntas ipsius erga me. Quare homines naturaliter noverunt Deum esse, sed quid velit, quid non velit, ignorant, quia scriptum est: „Non est intelligens Deum"; et alibi: „Deum nemo vidit" (Ioh. 1, 18.), hoc est, nemo novit, quae sit voluntas Dei [60]). Quid autem prodest, si noris Deum esse, et tamen ignores, quae sit voluntas ipsius erga te? Hic alii aliud somniant [61]). Iudaei imaginantur hanc esse voluntatem Dei, si Deum colant juxta praescriptum legis Mosi, Turcae, si observent Alcoranum, monachus, si praestet suam re-

---

59) Cognitio Dei generalis et propria. 60) Deum nemo vidit. 61) Diversae opiniones hominum de voluntate Dei.

gulam et vota. Sed omnes falluntur et vani fiunt, ut Rom. 1. (v. 21.) Paulus ait, in cogitationibus suis, quia ignorant, quid Deo placeat, quid displiceat. Ideo pro vero ac naturali Deo somnia cordis sui adorant, quae natura nihil sunt.

Hoc Paulus significat, cum ait: „Cum ignorabatis Deum," id est, cum nesciebatis, quae esset voluntas Dei, „serviebatis iis, qui natura Dii non erant," id est, somniis et cogitationibus cordis vestri, quibus sine verbo fingebatis Deum hoc vel illo opere seu ritu colendum esse. Nam hinc, quod homines naturaliter hanc propositionem tenent: Deus est, nata est omnis idololatria [62]), quae sine cognitione divinitatis non venisset in mundum. Quia vero homines hanc naturalem cognitionem de Deo habebant, conceperunt extra et contra verbum vanas et impias de Deo cogitationes, quas amplexi sunt pro ipsa veritate, atque ita finxerunt Deum aliter, quam natura est. Sic monachus fingit [63]) Deum talem, qui remittat peccata, donet gratiam et vitam aeternam propter observationem regulae suae. Is Deus nusquam est, ideo non servit neque adorat verum Deum, sed eum, qui natura non est Deus, nempe figmentum et idolum cordis sui, hoc est, suam falsam et nihili opinionem de Deo, quam somniat esse certissimam veritatem. Nunc autem ipsa ratio fateri cogitur opinionem humanam non esse Deum. Ideo qui sine verbo Deum colere aut ei servire vult, ut Paulus ait, non vero Deo, sed ei, qui natura Deus non est, servit [64]).

---

62) Unde orta sit idololatria. 63) Opinio monachi de voluntate Dei. 64) Colentes Deum sine verbo.

Parum igitur refert, sive elementa[65]) hic appelles legem Mosi, sive quaslibet traditiones gentium (quamvis proprie et principaliter de elementis Mosaicis hic loquatur). Nam qui recidit a gratia in legem, nihil suavius cadit, quam is, qui extra gratiam cadit in idololatriam. Extra Christum enim nihil est nisi mera idololatria[66]), idolum et falsum figmentum de Deo, sive vocetur lex Mosi, sive lex papae, sive alcoranus Turcae etc. Ideo cum admiratione quadam dicit:

Nunc autem cum cognovistis Deum.

Quasi dicat: Valde mirum est, quod cognoscentes Deum ex praedicatione fidei nunc a vera cognitione voluntatis ejus tam subito excidistis (quam tam certo ac firmiter vos tenere putabam, ut nihil minus timuerim, quam quod tam facile everti posset) et iterum sollicitantibus pseudoapostolis convertimini ad infirma et egena elementa, quibus denuo servire vultis. Accepistis autem ex praedicatione mea hanc esse voluntatem Dei[67]), quod velit benedicere omnes gentes, non per circumcisionem aut observationem legis, sed per Christum Abrahae promissum. Qui in hunc credunt, benedicentur cum fideli Abraham, sunt filii et heredes Dei. Sic, inquam, cognovistis Deum.

Imo cogniti estis a Deo.

Castigatio rhetorica est, priorem enim sententiam (jam cum cognovistis Deum) corrigit, seu po-

---

65) Elementa. 66) Extra Christum omnes cultus et leges sunt idololatria. 67) Voluntas Dei.

tium invertit ad hunc modum: „Imo cogniti estis a Deo“, quia metuit, ne ipsi Deum prorsus amiserint, quasi dicat: Pro dolor, res jam huc prolapsa est, quod nunc Deum non recte agnoscitis, quia reditis a gratia ad legem, Deus tamen vos adhuc cognoscit. Et ne vera nostra notitia est magis passiva, quam activa, hoc est, est potius cognosci, quam cognoscere [68]). Nostrum agere est pati operantem in nobis Deum. Is dat verbum, quo per fidem divinitus datam apprehenso nascimur filii Dei. Est ergo sententia: „Cogniti estis a Deo“, id est, visitati estis per verbum, donati estis fide et Spiritu sancto, quo renovati estis etc. Quare et his verbis: „Cogniti estis a Deo“ [69]), derogat legi justitiam, ac negat propter dignitatem operum nostrorum contingere nobis notitiam Dei. „Nemo enim novit patrem, nisi filius, et cui voluerit filius revelare.“ (Matth. 11, 27.). Item: „Notitia sui justificabit multos, quia iniquitates eorum ipse portabit.“ (Ies. 53, 11.). Ideo notitia nostra de Deo est mere passiva.

Vehementer ergo miratur, quod jam vere Deum cognoscentes per evangelium tam cito revertantur seducti per pseudoapostolos ad infirma et egena elementa, ut et certe mihi mirum videretur, si nostra ecclesia (quae, Dei gratia, pulcherrime instituta est in pura et sana doctrina et fide) una atque altera concione a fanatico homine quodam sic subverteretur, ut me amplius doctorem suum agnoscere non vellet. Id quod aliquando fiet, si non viventibus, tamen sublatis nobis. Tum enim multi volentes esse magistri

---

68) Cognitio nostra de Deo. 69) Cogniti estis a Deo.

surgent, qui praetextu pietatis perversa docebunt, et brevi subvertent omnia, quae nos longo tempore et maximo labore aedificavimus. Non sumus meliores ipsis apostolis, qui adhuc viventes non sine dolore viderunt eversionem ecclesiarum, quas ipsi plantaverant suo ministerio [70]). Non est igitur mirum, si idem malum nos hodie videre cogimur in ecclesiis, ubi sectarii regnant, qui et nostro ministerio paratas occupabunt nobis mortuis, et suo veneno inficient et evertent. Manebit tamen Christus regnans usque ad finem mundi, sed mirabiliter, ut sub papatu.

Valde autem contumeliose de lege loquitur Paulus, cum eam vocat elementa (ut et supra initio cap. 4.), deinde non simpliciter elementa, sed infirma et egena elementa [71]). An non est blasphemia, quod tam scelestas appellationes tribuat legi Dei? Lex in vero suo usu debet servire et stare pro promissionibus et gratia. Si cum his pugnat, non est amplius lex Dei sancta etc., sed doctrina perniciosa et diabolica, urgens tantum ad desperationem. Ideo est repudianda et excommunicanda.

Quare cum appellat legem [72]) infirma et egena elementa, loquitur de lege secundum superbos et praesumtuosos hypocritas, qui per eam volunt justificari, non de lege spiritualiter intellecta, quae iram operatur. Nam lex, ut saepe jam diximus, in vero suo usu accusat et condemnat veterem hominem. Hic non so-

---

70) Apostoli adhuc viventes coacti sunt videre eversionem ecclesiarum, quas ipsi plantaverant. 71) Lex elementum infirmum etc. 72) Lex quando infirma et egena, quando potens et efficax.

lum est elementum robustum et dives, sed omnipotens et opulentissimum, imo est invincibilis omnipotentia et opulentia, ad quam conscientia collata est infirmissima et pauperrima. Est enim tam tenera res, ut propter levissimum peccatum ita pavefiat et pallescat, ut desperet, nisi rursus erigatur. Quare lex in proprio suo usu plus virium et opum habet, quam coelum et terra comprehendere potest, ita ut etiam unus apex seu unum jota legis totum genus humanum occidere possit, id quod testatur historia promulgatae legis, Exod. 19. 20. Is verus et theologicus legis usus est, de quo Paulus hic non agit.

Agit ergo hic de hypocritis, qui exciderunt gratia, vel qui nondum pervenerunt ad eam. Hi abutentes lege quaerunt per eam justificari, exercent et fatigant sese operibus ejus dies et noctes, ut Paulus de Iudaeis testatur Rom. 10. (vv. 2. 3.). „Testimonium, inquit, illis perhibeo, quod zelum Dei quidem habent, quod dies noctesque laborant, sed non secundum scientiam. Ignorant enim justitiam Dei etc." Tales confidunt sese per legem sic posse corroborari et locupletari, ut suam potentiam et divitias justitiae, quam habent ex lege, possint opponere irae et judicio Dei, per eam possint Deum placare et salvari. In hac relatione recte dixeris legem esse infirma et egena elementa[73]), hoc est, quae nec possint juvare, nec habeant consilium aut opem.

Et qui vellet hic rhetoricari, posset haec verba latissime amplificare, active, passive et neutraliter. Active, lex est elementum infirmum et egenum, quia

---

73) Lex quando sit elementum egenum et infirmum.

reddit homines infirmiores et egentiores; passive, quia ipsa per se non habet vim et opes justitiae donandae vel afferendae; neutraliter, est infirmitas et paupertas ipsa. Quomodo igitur homines prius infirmos et pauperes corroboraret et ditaret? Ideo per legem velle justificari idem est, ac si quis alioqui infirmus et aeger aliud quoddam grandius malum quaereret, per quod promitteret se depulsurum infirmitatem et egestatem suam, cum tamen illi certum afferret exitium, ut si laborans morbo comitiali adjungat sibi pestem, aut si leprosus ad leprosum, mendicus ad mendicum veniret, alter opem laturus alteri, et locupletaturus illum. Horum alter, juxta proverbium, mulgeret hircum, alter supponeret cribrum.

Estque haec pulchra tapinosis, qua Paulus hoc significare vult, quod quaerentes per legem justificari hoc commodi inde habeant, quod in dies magis magisque infirmiores et egentiores reddantur [74]), quia ipsi per sese sunt infirmi et egentes, hoc est, sunt natura filii irae, rei mortis et damnationis aeternae, et apprehendunt illud, quod mera est infirmitas et mendicitas, per quod quaerunt corroborari et locupletari. Ideo omnis homo deficiens a promissione ad legem, a fide ad opera, nihil aliud facit, quam quod sibi infirmo et egenti imponat jugum impertabile, Act. 15. (v. 10.), quo gestando decuplo fit infirmior et egentior, donec tandem desperet, nisi Christus veniat et liberet eum.

Hoc idem testatur evangelium de muliere, quae duodecim annos laboraverat profluvio sanguinis [75]),

---

74) Quaerentes per legem justificari plus peccatis immerguntur. 75) De muliere profluvio sanguinis laborante.

et multa perpessa fuerat a compluribus medicis, in quos insumserat omnem substantiam suam, nec tamen poterat ab illis curari, sed quo longius curabatur, hoc pejus habebat etc. (Marc. 5, 25 sqq.). Quotquot igitur hoc nomine faciunt opera legis, ut per ea justificentur, illi non solum non justi, sed dupliciter injusti redduntur, hoc est, ut dixi, infirmiores, egentiores et ineptiores ad omne opus bonum redduntur per legem etc. Hoc ipse expertus sum in me et multis aliis. In papatu multos vidi monachos, qui ardentissimo studio multa et grandia opera faciebant pro acquirenda justitia et salute, et tamen nihil erat illis impatientius, infirmius, miserius, nihil magis incredulum, pavidum et desperabundum. Magistratus politici, qui versabantur in maximis et gravissimis causis, non erant tam impatientes et tam muliebriter impotentes, non erant tam superstitiosi, increduli, pavidi etc., ut ejusmodi justitiarii.

Quicunque igitur quaerit per legem justitiam, nihil aliud facit, nisi quod multiplicatis actibus comparet sibi ἕξιν istius primi actus, qui est, quod Deus iratus et tremendus operibus sit placandus. In hoc conceptu incipit operari. Nunquam autem tantum operum potest invenire, ut conscientiam reddat pacatam [76]), sed semper desiderat plura, imo in illis ipsis, quae fecit, invenit peccata. Ideo conscientia ipsius nunquam potest reddi certa, sed necesse est eum semper dubitare, et sic sentire: Tu non recte sacrificasti, non recte orasti, emisisti aliquid, hoc vel illud peccatum commisisti. Ibi cor trepidat et semper

---

76) Conscientia nunquam tranquilla redditur operibus.

invenit se onustum multis plaustris peccatorum, quae sine fine crescunt, ita ut semper longius discedat a justitia, donec tandem acquirat habitum desperationis. Hinc in agone plerique desperabundi has miserabiles voces emiserunt: Me miserum, non observavi ordinem meum, quo fugiam a conspectu irati judicis Christi? Utinam fuissem subulcus aut homo omnium vilissimus.

Sic monachus in fine vitae infirmior, egentior, magis incredulus et pavidus est, quam initio cum susciperet ordinem [77]). Ratio, quia studuit se roborare per infirmitatem et locupletare per paupertatem. Lex seu traditiones humanae vel regula ordinis sui debebant eum aegrum et pauperem sanare et ditare, sed infirmior et egentior factus est publicanis et meretricibus. Hi enim non habent infelicem illam operum ἕξιν, qua nitantur, ut monachus, sed ut maxime sentiant peccata, tamen dicere possunt cum publicano: „Deus propitius esto mihi peccatori." (Luc. 18, 13.) Econtra monachus exercitatus in elementis infirmis et egenis comparavit sibi hunc habitum: Si observaveris regulam, salvaberis etc. Hac falsa persuasione sic dementatus et captus est, ut prae ea non solum non apprehendere gratiam, sed ne meminisse quidem gratiae possit. Ita nec praeterita nec praesentia opera quantumvis multa et grandia ei satis sunt, sed semper spectat et quaerit alia atque alia, quibus iram Dei placare et sese justificare conatur, donec ad extremum desperare cogitur. Itaque qui a fide relabitur

77) Quid proсit monachus sua religio.

et legem sectatur, amittit, ut canis Aesopicus, carnem, et umbram arripit.

Quare impossibile est, homines per legem saluti suae consulere volentes (ut natura omnes affecti sunt) quod unquam pacati reddantur, imo nihil aliud faciunt, quam quod leges legibus accumulant, quibus se ipsos et alios excruciant, et conscientias tam misere affligunt, ut pleraeque nimio moerore animi ante diem pereant. Una enim lex semper gignit alias decem, donec usque in infinitum crescant. Hoc satis testantur innumerabiles summae[78]) (praesertim illa diabolica, quam inscripserunt angelicam), quae hujusmodi leges colligunt et exponunt.

Summa, qui contendit lege justificari, hoc conatur, quod nunquam poterit efficere. Huc accommodari possunt, id quod video patres fecisse, dicta doctorum et sapientum virorum de inani opera[79]), cujusmodi sunt saxum volvere[80]), cribro aquam haurire etc., et puto talibus figmentis et parabolis voluisse patres admonere suos discipulos discriminis legis et evangelii, ut significarent eos, qui gratia exciderunt, exercere et fatigare quidem sese assiduo et molestissimo labore, sed inanem operam sumere. Ideo tales rectissime dicuntur saxum volvere, hoc est, inaniter sudare, ut poetae de Sisypho fabulantur, qui quoties apud inferos saxum ad verticem montis volvit, semper iterum recidit; item, cribro aquam haurire[81]), hoc est, inexhausto atque inutili labore sese fatigare, ut poetae fingunt puellas Danaides apud inferos vasis

---

78) Summa evangelica. 79) Patrum dicta. 80) Saxum volvere. 81) Cribro aquam haurire.

perforatis aquam inferre in dolium pertusum etc. Et velim vos studiosos sacrarum literarum istiusmodi parabolas locupletare, ut eo melius possetis retinere legis et evangelii discrimen, quod velle justificari ex lege[82]) sit ex vacuo loculo pecuniam numerare, ex vacuo vase et canthare edere et bibere, ibi robur et opes quaerere, ubi mera est infirmitas et paupertas, aggravare oppressum et succumbentem oneri, centum aureos velle solvere, et ne nummum quidem habere, nudo vestem exuere, aegrum et egentem majore infirmitate et inopia opprimere etc.

Quis autem unquam credidisset, quod Galatae, qui doctrinam puram et certam didicerant tanto apostolo doctore, potuissent tam subito abduci ab ea, ac penitus per pseudoapostolos everti? Non frustra tam saepe inculco defectionem a veritate evangelii facilem esse[83]). Ratio est, quia homines etiam pii non satis perpendunt, quam pretiosus quamque necessarius sit thesaurus, vera Christi cognitio. Ideo tanta cura et diligentia non laborant, ut certo ac firmiter eam assequantur et retineant. Deinde major pars eorum, qui audiunt verbum, non exercentur cruce, non luctantur cum peccatis, morte et diabolo, sed securi vivunt sine omni certamine. Tales, quia non sunt muniti verbo Dei contra astutias diaboli, non exercentur neque probantur tentationibus, ideo nunquam experiuntur usum et potentiam verbi[84]). Praesentibus quidem piis doctoribus imitantur eorum ver-

---

82) Velle justificari ex lege etc. 83) Defectio ab evangelio facilis. 84) Non tentati nunquam experiuntur usum et potentiam verbi.

ha, ac certo persuasi sunt se causam justificationis optime tenere. Ablatis vero ipsis, ac venientibus lupis in vestitu ovium idem illis accidit quod Galatis, hoc est, subito ac facile seducuntur, et iterum ad infirma et egena elementa convertuntur.

Habet autem Paulus suam peculiarem phrasim [85]), qua ceteri apostoli non usi sunt. Nam nemo illorum tales appellationes tribuit legi, scilicet quod sit infirmum et egenum, hoc est, plus quam inutile ad justitiam, elementum, praeter unum Paulum. Nec ego auderem ita legem appellare, sed putarem esse summam blasphemiam in Deum, nisi Paulus prius hoc fecisset. Sed ille hoc ac supra copiosius, quando lex sit infirma et egens, quando item sit robustissima et opulentissima etc.

Si autem lex Dei infirma et inutilis est ad justificationem, multo magis leges papae sunt infirmae et inutiles ad justificationem [86]), non quod in universum rejiciam et damnem leges ipsius, sed dico plerasque utiles esse ad externam disciplinam, ut ordine omnia gerantur in ecclesia, ne oriantur dissidia, odia etc., ut caesareae leges utiles sunt ad bene gerendas respublicas etc. Hac autem commendatione seu legum suarum papa non contentus est, sed requirit, ut sentiamus, quod per observationem earum justificemur et salutem consequamur. Hoc negamus, et eadem fiducia et certitudine, qua Paulus contra legem Dei, proferimus sententiam contra decreta, traditiones et leges papae, quod non solum sint infirma, egena

85) Phrasis Paulina. 86) Si lex divina est infirma et egena ad justitiam etc., multo magis traditiones papae.

et inutilia ad justitiam, elementa, sed exsecrabilia, maledicta et diabolica etc., quia blasphemant gratiam, evertunt evangelium, fidem abolent, Christum tollunt etc.

Quatenus igitur papa exigit eas observari ut necessarias ad salutem, est antichristus et Satanae vicarius, et quotquot ei adhaerent, et istas suas abominationes et blasphemias confirmant, aut hac opinione servant, quod per eas velint promereri remissionem peccatorum, sunt servi antichristi et diaboli. Docuit autem jam multis saeculis, et observavit eas tanquam necessarias ad salutem tota ecclesia papistica. Hinc papa sedet in templo Dei, ostentans se esse Deum adversatur Deo, et extollitur supra omne, quod dicitur Deus, aut quod colitur etc. 2. Thessal. 2. (v. 4.), et conscientiae plus timuerunt et reveritae sunt leges et ordinationes papae, quam verbum et ordinationes Dei. Atque hinc factus est dominus coeli, terrae et inferni, et gestavit triplicem coronam[87]), hinc cardinales et episcopi, creaturae ejus, facti sunt reges et principes mundi; ideoque si legibus suis non onerasset conscientias, non diu retineret illam suam tremendam potestatem, dignitatem, opes etc., sed statim rueret totum regnum ipsius.

Locus iste, quem Paulus tractat, gravissimus est, ideo diligentissime considerandus, quod videlicet deficientes a gratia rursus ad legem[88]) amittant prorsus totam cognitionem veritatis, peccatum suum non cernunt, nec Deum, se ipsos aut diabolum non ag-

---

87) Papae triplex corona. 88) Excidere gratia Dei.

noscant, denique vim et usum legis, de cujus tamen observatione maxime gloriantur, non intelligant. Nam sine cognitione gratiae, hoc est, evangelii de Christo, impossibile est, quod homo definiat legem esse infirmum et egenum elementum, ad justitiam inutile, sed omnino contrarium de lege judicat [89]), videlicet eam non solum necessariam esse ad salutem, sed etiam confirmare et locupletare infirmos et egentes, hoc est, facientes eam promereri justitiam et salutem aeternam. Hac opinione stante negatur promissio Dei, tollitur Christus etc., statuitur mendacium, impietas, idololatria. Papa autem cum omnibus episcopis, academiis et tota sua synagoga docuit leges suas ad justitiam necessarias. Ideo fuit doctor infirmorum et egenorum elementorum [90]), quibus reddidit ecclesiam Christi in orbe terrarum infirmissimam et pauperrimam, hoc est, oneravit et miserrime afflixit eam suis impiis legibus, obscurato Christo et evangelio ipsius obruto ac sepulto. Itaque si voles observare leges papae sine offensione conscientiae, serves illas sine opinione justitiae, ea namque per solum Christum donatur.

Quibus denuo servire vultis.

Hoc addit, ut ostendat se loqui de superbis et praesumtuosis hyppocritis, qui per legem quaerunt justificari, ut supra saepe indicavi. Alias legem appellat sanctam, bonam etc., ut 1. Timoth. 1. (v. 8.): „Scimus, quod lex bona sit, si quis ea legitime uta-

89) Iudicium de lege eorum, qui extra Christum sunt.
90) Papa qualis doctor sit.

tur" [91]), scilicet politice ad coercendos malos, theologice ad augendas transgressiones. Qui autem lege utitur ad consequendam justitiam coram Deo, nescit, quid loquatur, aut de quo affirmet, facitque legem bonam sibi noxiam et damnabilem. Arguit ergo Galatas, quod denuo servire volunt legi, quae non liberat a peccatis, sed ea tantum auget. Nam peccator per se infirmus et egenus, dum quaerit per legem justificari, in ea nihil invenit, quam ipsam infirmitatem et egestatem. Duo enim aegri et mendici conveniunt, quorum alter alterum tantum plus onerat, non sanat.

Ut fortes in Christo libenter volumus servire legi, non tamen infirmae et egenae, sed robustae et diviti, hoc est, quatenus est efficax, habens dominium in corpus etc. Ibi enim servimus legi tantum corpore et membris, non conscientia [92]). Sed papa exigit, ut serviamus legibus suis cum hac opinione: Si feceris, justus es, si non, damnatus. Ibi lex est plus quam infirmum et egenum elementum etc. Nam durante ista conscientiae servitute sub lege, nihil esse potest, quam mera infirmitas et egestas. Quare tota emphasis est in vocabulo serviendi. Agit ergo Paulus hoc loco, ne conscientia capta sub lege serviat, sed libera sit et domina legis. Nam per Christum est mortua legi, et econtra lex ipsi, de qua re supra cap. 2. copiosius dictum est.

Dies observatis et menses, et tempora et annos.

His verbis clare ostendit, quid docuerint pseu-

---

91) Usus legis. 92) Quatenus serviendum legi etc.

doapostoli [93]), videlicet, observare dies, menses, tempora, annos. Omnes fere doctores hunc locum interpretati sunt de diebus astrologicis Chaldaeorum, quod gentes observaverint in agendis rebus et exspectandis eventibus vitae et negotiorum certos quosdam dies, menses etc.; hoc idem Galatas auctoribus pseudoapostolis fecisse. Et Augustinus, quem posteriores secuti sunt, exponit haec verba Pauli de isto ritu gentili, quanquam postea etiam interpretetur de diebus, mensibus etc. Iudaeorum. De ea re satis perplexa est disputatio in decretis etc.

Sed Paulus instituit conscientiam, ideo non de isto gentili ritu observandi dies etc., quae res tantum ad corpus pertinet, sed de lege Dei loquitur, et de observatione dierum, mensium etc. secundum legem Mosi, hoc est, de diebus, mensibus et temporibus religionis, quae Galatae instructi a pseudoapostolis observabant ad justificationem. In Mose enim praeceptum erat Iudaeis, ut religiose servarent diem sabbati et neomenias, menses, primum et septimum, tria stata tempora seu festa, scilicet, paschae, hebdomadarum et tabernaculorum, annum remissionis et jubilaeum [94]). Eosdem ritus et ipsi per pseudoapostolos coacti observabant tanquam necessarios ad justitiam. Hinc dicit eos amissa gratia et libertate christiana reverti ad servitutem infirmorum et egenorum elementorum. Persuasi enim fuerant a pseudoapostolis istas leges necessario servandas esse, et servatas donare justitiam, neglectas damnare. Contra Paulus nullo modo permit-

93) Doctrina pseudoapostolorum. 94) Dies festi Iudaeorum.

tit conscientias lege Mosaica obligari, sed ubique eas à lege liberat. „Ecce ego Paulus, inquit infra cap. 5. (v. 2.) dico vobis, quod, si circumcidamini, Christus vobis nihil proderit"; et Coloss. 2. (v. 16.): „Nemo vos judicet in cibo et potu, aut in parte diei festi, aut neomeniae, aut sabbatorum etc."; sic Christus: „Regnum Dei non venit cum observatione legis." (Luc. 17, 20.). Multo minus conscientiae onerandae et illaqueandae sunt traditionibus humanis.

Hic dicat aliquis: Si Galatae peccaverunt observando dies et tempora[95]), cur vos idem facientes non peccatis? Respondeo: Nos observamus diem dominicam, natalem domini, pascha et similes ferias liberrime, non oneramus illis ritibus conscientias, neque docemus ut pseudoapostoli et papistae eos necessarios esse ad justitiam, aut quod per illos satisfacere possimus pro peccatis, sed ut omnia ordine et sine tumultu in ecclesia gerantur, neve externa concordia (in spiritu enim habemus aliam concordiam) scindatur, ut olim accidit, ubi romanus pontifex Victor excommunicavit omnes ecclesias Asiae[96]) non ob aliam causam, quam quod diem paschae celebrarent alio tempore quam ecclesia romana. Hoc Irenaeus reprehendit in Victore, ut certe dignum erat reprehensione. Extrema enim fuit insania, propter rem tam leviculam orientis ecclesias tradere diabolo. Ideo rara fuit ista cognitio de observatione dierum et temporum etiam in summis viris. Hieronymus non tenuit eam, neque Augustinus intellexisset, nisi per Pelagianos ve-

---

95) Observatio dierum festorum. 96) Victor romanus pontifex excommunicavit ecclesias orientis.

xatus et exercitatus fuisset. Potissimum autem observamus hujusmodi ferias[97]), ut conservetur ministerium verbi, ut populus conveniat certis diebus et temporibus ad audiendum verbum, ut discat cognoscere Deum, ut communione utatur, ut oret publice pro omnibus necessitatibus, item, ut agat gratias Deo pro spiritualibus et corporalibus ipsius beneficiis, et propter hanc causam praecipue credo institutam esse a patribus observationem diei dominici, paschae, pentecostes etc.[98]).

Timeo vobis, ne frustra laboraverim apud vos.

His verbis testatur se valde perturbatum fuisse propter lapsum Galatarum, quos libenter increparet durius, sed timet, ne nimia aspera objurgatione non emendet, sed plus irritet, et prorsus a sese abalienet. Ideo inter scribendum mutat et mitigat verba[99]), et fere in se solum transfert damnum, dicens: „Metuo de vobis, ne frustra laboraverim apud vos", hoc est: Male me habet, quod tam magna diligentia et fide praedicaverim apud vos evangelium sine fructu. Quanquam autem summa mansuetudine et vere paterna cura tractat eos, tamen satis duriter eos simul objurgat, sed occulte. Nam cum dicit se frustra laborasse[100]), id est, sine fructu evangelium praedicasse apud eos, occulte indicat vel eos fuisse pertinaciter incredulos, vel recidisse a doctrina fidei. Utrique au-

97) Cur servandae feriae. 98) Dominici diei observatio etc. 99) Affectus paternus Pauli erga Galatas. 100) Frustra laborare.

tem vel increduli vel a doctrina fidei relapsi adhuc peccatores, impii, injusti et damnati sunt. Ideo tales etiam frustra obediunt legi, frustra observant dies, menses etc., et in his verbis: „Timeo, ne frustra apud vos laboraverim“, occulta quaedam excommunicatio continetur. Significat enim apostolus, per ea Galatas a Christo alienos et exclusos esse, nisi redierint ad sanam doctrinam. Sententiam tamen manifeste non fert. Sentiebat enim se duriore increpatione nihil effecturum. Ideo mutat calamum, et blandissime eos alloquitur, dicens:

Estote sicut ego, quia et ego sicut vos.

Hic locus non est dialecticus, sed plenus affectuum, qui tractandi sunt rhetorice. Paulus docuit hactenus, et inter docendum nimia rei indignitate motus vehementer excanduit in Galatas, et objurgavit eos satis atrocibus verbis, vocans stultos, fascinatos, non credentes veritati, crucifixores Christi etc. Nunc absoluta fere potiore parte epistolae incipit sentire, quod nimis severe eos tractaverit. Ideo sollicitus, ne hac acerbitate sua plus nocuerit quam profuerit, indicat hanc duram objurgationem ex paterno et vere apostolico animo profectam esse, et mire rhetoricatur, ac exuberat blandis ac suavibus verbis, hoc agens, ut, si quos (ut procul dubio multos) offendisset aspera ipsius increpatio, hac suavitate verborum iterum mitigaret [1]).

Simul hic admonet exemplo suo pastores et epis-

1) Apostolus nunc blande alloquitur, quos prius severe objurgavit.

eopes paterno et materno animo affectos esse debere [2]), non erga rapaces lupos, sed erga miseras, seductas et errantes oves, ut earum infirmitatem et lapsum patienter ferant, et eas summa mansuetudine tractent. Neque enim alio modo possunt revocari in viam, nam duriore increpatione commoventur ad iracundiam, aut certe ad desperationem, non ad resipiscentiam. Et ut hoc quoque obiter admoneam, ea est natura et fructus sanae doctrinae [3]), quod bene docta et cognita conjungit mentes summa concordia. Ubi vere homines deserta pietatis doctrina amplectuntur errores, scinditur ista animorum concordia [4]). Quam primum igitur videris fratres seu discipulos per fanaticos spiritus deceptos ab articulo justificationis deficere, statim comperies eos acerbissimo odio insectari pios, quos ante vehementer dilexerunt.

Hoc experimur hodie [5]) in pseudofratribus nostris, sacramentariis et anabaptistis, qui initio causae evangelicae libenter nos audiebant, ac avide nostra legebant, agnoscebant donum Spiritus sancti in nobis, ac propter illud reverebantur nos tanquam Dei ministros. Quidam ex eis vivebant etiam ad tempus nobiscum familiariter, et modestissime se inter nos gerebant. At ubi a nobis egressi et per fanaticos spiritus subversi sunt, nemo magis infensus est doctrinae et nomini nostro, quam ipsi. Oderunt et papistas, sed non tam atrociter atque nos. Saepe vehementer admirari soleo, unde tam saevum et atrox odium in animos eo-

---

2) Imago pii pastoris. 3) Fructus sanae doctrinae. 4) Concordia animorum scinditur impia doctrina. 5) Deficientes a sana doctrina deteriores fiunt quam antea.

rum, qui nos tam amanter complexi sunt, tam subito cadere possit, cum tamen in re ne minima quidem eos offenderimus, aut eis dederimus occasionem persequendi nos odio; imo fateri coguntur hoc unice nos quaerere, ut beneficium et gloria Christi illustretur, ut veritas evangelii pure doceatur, quam hoc novissimo tempore Deus denuo per nos ingrato mundo revelavit, quae res ad amorem potius, quam odium nostri eos provocare debebat. Ideo merito miror, unde ista sit mutatio. Sed nulla alia est causa, quam quod novos magistros audierunt. Horum veneno infecti ita accensi sunt, ut tam implacabili odio contra nos labefrent et ardeant.

Atque hanc video fortunam esse apostolorum[6]) et omnium piorum verbi ministrorum, quod discipuli et auditores eorum infecti impiis opinionibus fanaticorum et eversi ab ipsis ira et odio in ipsos ardeant. Perpauci inter Galatas manserunt constantes in doctrina Pauli. Alii omnes per pseudoapostolos seducti amplius non agnoverunt Paulum pro doctore suo, imo illis nihil deinceps magis fuit exosum, quam nomen et doctrina Pauli, et vereor, quod ista epistola perpaucos revocaverit ab errore.

Si similis casus nobiscum accideret, hoc est, si nobis absentibus everteretur ecclesia nostra per fanaticos, et nos huc scriberemus, non unam atque alteram, sed multas epistolas, parum aut nihil efficeremus. Non aliter nostri homines praeter paucos quosdam firmiores erga nos se gererent, quam hodie erga nos se gerunt seducti a sectariis, qui citius adorarent

6) Fortuna apostolorum.

papam, quam nostris monitis parerent, aut nostram doctrinam probarent. Nemo persuadebit eis, quod amisso Christo jam iterum infirmis et egenis elementis et iis, qui natura Dii non sunt, serviant. Nihil minus audire possunt, quam suos doctores, a quibus seducti sunt, esse eversores evangelii Christi, et conscientiarum et ecclesiarum perturbatores. Lutherani, ajunt, soli non sapiunt, soli Christum non praedicant, soli Spiritum sanctum, prophetiae donum et germanam interpretationem scripturae non habent. Nostri doctores nulla in re inferiores ipsis sunt, imo multis nominibus excellunt eos, quia spiritum sectantes spiritualia docent. Contra illi nunquam adhuc attigerunt veram theologiam, sed haerent in litera, ideoque nihil aliud docent, quam catechismum, fidem, caritatem etc.

Quare, ut saepe dicere soleo, quam lapsus in fide facilis [7]), tam periculosus est, nempe e sublimi coelo ad ima tartara. Non est humanus, ut caedes, adulterium etc., sed satanicus. Nam qui ita labuntur, non facile possunt sanari, sed plerumque obstinati perdurant in errore. Ideo novissima ipsorum pejora fiunt primis, id quod Christus testatur, cum ait (Luc. 11, 24 sqq.): „Spiritus immundus ejectus e domo sua, cum redit, non solus ingreditur in eam, sed assumit secum alios septem spiritus nequiores se, et habitat ibi etc."

Sentiens ergo Paulus, dicente hoc ei Spiritu, ne ex ista acri objurgatione animi Galatarum, quos appellaverat ex pio zelo insensatos etc., plus exacerbaren-

7) Lapsus in fide facilis.

tur, quam emendarentur (praesertim cum jam sciret pseudoapostolos inter ipsos agere, qui hanc objurgationem ex paterno corde profectam interpretaturi essent in pessimam partem, et clamaturi: Iam Paulus, quem quidam vestrum tantopere laudant, se ipsum prodit, quo spiritu agatur. Praesens voluit videri pater vester, sed literae absentis testantur eum esse tyrannum etc.), ideo pio affectu et sollicitudine paterna ita perturbatus est, ut plane nesciat, quid aut quomodo eis scribat. Nam valde periculosum est te agere causam per literas apud absentes, qui jam coeperunt te odisse, quique ab aliis persuasi sunt te non habere bonam causam. Ideo vehementer perplexus paulo post dicit: „Confundor propter vos", hoc est, nescio, quid et quomodo vobiscum agam etc.

Estote sicut ego, quia et ego sicut vos.

Ista verba non de doctrina, sed de affectibus intelligenda sunt. Non est igitur sententia: Estote, ut ego sum, hoc est, sentite de doctrina, sicut ego, sed: Sitis affecti erga me, ut ego erga vos, quasi dicat: Forte nimis acriter objurgavi vos, sed condonate mihi hanc asperitatem, aestimate cor non ex verbis, sed ex affectu cordis verba. Verba quidem dura et virga aspera videntur, sed cor suave et paternum est [8]). Ideo, mei Galatae, accipite hanc meam objurgationem eo animo, quo vos objurgavi. Nam res postulavit, ut me tam durum erga vos ostenderem.

Est et nostra castigatio dura et stylus vehemens,

8) Mitigat superiorem duram objurgationem.

sed profecto cor non est amarum, non invidum, non vindictae cupidum contra adversarios, sed pia turbatio et dolor spiritus est in nobis. Non sic odi papistas et alios erroneos spiritus, ut imprecer eis malum, et cupiam eos perire, sed optarem potius eos redire in viam, et una nobiscum salvari.

Paedagogus [9]) castigat discipulum non in malum, sed in bonum ipsius. Virga quidem est aspera, sed disciplina maxime necessaria est puero, et animus castigantis amicus et sincerus. Sic pater [10]) castigat filium, non ut perdat, sed ut emendet. Verbera sunt quidem dura et molesta filio, sed animus patris candidus et suavis est, et nisi amaret filium, non castigaret eum, sed abigeret a se, ac de salute ejus desperaret, sineretque perire [11]). Quod ergo castigat eum, est significatio paterni affectus erga filium, maximeque conducit filio. Sic et vos, mei Galatae, de objurgatione mea sentite, tunc non judicabitis eam asperam, sed salutarem. „Omnis castigatio in praesens quidem non videtur jucunda, sed molesta. Postéa vero etc.“ Ebrae. 12. (v. 11.). Sit ergo in vobis is affectus erga me, qui est in me erga vos. Ego amicum cor erga vos habeo, hoc idem requiro a vobis.

Hoc modo blanditur Galatis, et illam blanditiem valde urget, ut eorum animos jam exasperatos sua acri objurgatione iterum mitiget et sanet. Non tamen revocat suam objurgationem; fatetur quidem fuisse duram et asperam, sed necessitas, inquit, coegit me,

---

9) Paedagogus. 10) Pater. 11) Castigatio necessaria et utilis etc.

ut vos durius increparem. Sed sic increpationem meam mitigo, quod ex optimo et suavissimo corde profecta sit. Medicus [12]) dat infirmo amarissimam potionem, non quod male velit infirmo, sed isto modo vult ei consulere. Si ergo quid amari datur infirmo, hoc non est imputandum medico, sed medicinae et morbo. Hoc idem judicate de mea aspera objurgatione.

Fratres (rogo vos) nihil me laesistis.

Estne hoc rogare Paulo, quod appellat Galatas fascinatos, inobedientes veritati, crucifixores Christi? Ego hoc potius convitium dicerem. Ipse contra non convitium, sed rogationem esse dicit, et re vera ita est, quasi dicat: Verum est, objurgavi vos paulo acerbius, sed recte accipite, tum deprehendetis meam increpationem non esse increpationem, sed rogationem. Sic si pater flagellat filium, tantundem est, ac si diceret ad eum: Fili mi, rogo te, sis probus etc. Est quidem in speciem castigatio, si autem cor patris spectes, est blandissima rogatio [13]).

Nihil me laesistis.

Quasi dicat: Cur deberem vobis irasci, aut ex malo animi dolore vobis detrahere, cum me non laeseritis? Cur ergo dicis nos subversos, desertores doctrinae tuae, amentes, fascinatos etc.? Ista satis testantur, quod te offenderimus. Imo non me, sed vos ipsos offendistis, ideoque non propter me, sed propter vos ita angor. Ne igitur putetis increpatio-

---

12) Medicus. 13) Meliora sunt verbera amici etc.

nem meam ex irato corde, odio aut aliquo alio vitio profectam esse. Testor enim Deum, quod nulla prorsus injuria me affeceritis, sed econtra multa beneficia in me contuleritis, ut sequitur. Sic blandiens Galatis praeparat animos eorum ad ferendas has paternas castigationes filiali affectu, hocque est temperare absinthium et amaram potionem melle et saccharo, ut iterum dulcescat. Sic parentes blandiuntur liberis, quando eos probe castigaverunt, praebentes eis liba, placentas, pira, poma etc., ejusmodi munuscula, quibus agnoscunt liberi parentes sibi optime velle, ut maxime aspera fuerit castigatio.

Scitis autem, quod per infirmitatem carnis evangelisavi vobis prius, et tentationem meam in carne mea non sprevistis neque respuistis, sed sicut angelum Dei accepistis me, sicut Christum Iesum.

Exponit nunc, cujusmodi beneficia sibi exhibita sint apud Galatas. Primum beneficium, inquit, quod inter omnia repute maximum, hoc est: Cum primum coepi praedicare evangelium inter vos, idque per infirmitatem carnis et magnas tentationes, nihil offendit vos illa mea crux [14]), sed tam boni, suaves, faventes et amantes mei fuiatis, ut non solum non offensi fueritis hac infirmitate carnis, tentationibus et periculis, quibus paene obruebar, sed summo amore me prosequeremini, ac velut angelum Dei, imo velut Christum Iesum susciperetis.

---

14) Laudat Galatas, quod non sint offensi infirmitate sua.

Haec certe magna commendatio est Galatarum[15]), quod acceperunt evangelium ab homine tam contempto et afflicto, ut Paulus erat. Praedicavit enim apud illos evangelium tumultuantibus et furentibus Iudaeis et gentibus. Nam quidquid erat potens, sapiens, doctum, religiosum, oderat, persequebatur, conspuebat, conculcabat et blasphemabat Paulum. Istis omnibus Galatae nihil fuerunt offensi, sed removentes ex oculis ista spectra infirmitatis, tentationum et periculorum, non solum audierunt egentem, despectum, miserum, afflictum Paulum, seque agnoverunt discipulos ipsius, sed insuper etiam eum tanquam angelum Dei, imo tanquam Christum Iesum susceperunt et audierunt. Ea est egregia laus et virtus Galatarum, et certe nunquam aliis, ad quos scripsit, tantam laudem tribuit, quantam hic Galatis.

Hieronymus et alii quidam patres ex veteribus exponunt infirmitatem carnis in Paulo[16]) morbum corporis vel tentationem libidinis. Boni isti patres vixerant in successu temporali ecclesiae, expertes crucis et persecutionis. Episcopi enim jam tum coeperant crescere et augeri opibus, existimatione et gloria in mundo, et plerique etiam tyrannidem exercebant in populum, cui praeerant, ut testatur ecclesiastica historia. Pauci faciebant suum officium, et qui volebant videri facere, omissa doctrina evangelii sua decreta proponebant populo[17]). Quando autem deest cognitio, exercitium et pura verbi tractatio apud pa-

---

15) Commendatio Galatarum. 16) Infirmitas carnis juxta Hieronymi sententiam. 17) Iudicium de patribus in successu temporali ecclesiae viventibus.

stores et episcopos, non possunt non agere securi, non enim exercentur tentationibus, cruce et persecutionibus, quae puram praedicationem verbi certissime sequi solent. Ideo impossibile fuit ab ipsis Paulum intelligi. Nos vero gratia Dei habemus puram doctrinam, quam et libere profitemur. Ideo cogimur etiam ferre saevissima odia et persecutiones diaboli et mundi [18]), et nisi exerceremur vi et dolis per tyrannos et haereticos, et in corde pavoribus et ignitis Satanae telis [19]), tam obscurus et ignotus esset nobis Paulus, quam superioribus saeculis fuit toti mundo, et adhuc hodie adversariis nostris, papistis et fanaticis spiritibus est. Ideo donum prophetiae et studium nostrum una cum tentationibus internis et externis aperiunt nobis sensum Pauli et omnium scripturarum.

Vocat igitur Paulus infirmitatem carnis [20]) non morbum aut libidinem, sed passionem seu afflictionem, quam sustinuit in corpore suo; ut sit antithesis contra virtutem seu potentiam spiritus. Sed ne videamur verbis Pauli injuriam facere, audiamus ipsum. „Libenter, inquit 2. Corinth. 12. (vv. 9. 10.) gloriabor in infirmitatibus meis, ut habitet in me virtus Christi. Propter quod placeo mihi in infirmitatibus, contumeliis, necessitatibus, persecutionibus, angustiis pro Christo, cum enim infirmus sum, robustus sum“, et cap. 11. (vv. 23—25.): „In laboribus copiosius, in carceribus abundantius, in plagis supra modum, in mortibus frequenter. A Iudaeis quinquies quadragenas una minus accepi, ter virgis caesus sum, semel la-

---

18) Crux doctrinae fidei comes. 19) Utilitas tentationum. 20) Infirmitas carnis in Paulo.

pidatus sum, ter naufragium feci etc." Istas passiones, quas sustinuit in corpore, vocat infirmitatem carnis, non adversam corporis valetudinem, quasi dicat: Cum praedicarem apud vos evangelium, obrutus eram variis afflictionibus et malis, undique imminebant mihi insidiae et pericula a Iudaeis, gentibus et falsis fratribus etc. Vexabar fame et inopia omnium rerum, eram κάθαρμα mundi et περίψημα omnium. Istius suae infirmitatis passim mentionem facit, ut 1. Cor. 4. 2. Cor. 4. 6. 11. 12. et alibi.

Satis ergo constat Paulum vocare infirmitatem carnis afflictiones, quas secundum carnem passus est et communes habuit cum aliis apostolis, prophetis et omnibus piis, spiritu tamen potens erat. Habitabat enim in illo Christi virtus, quae semper regnabat et triumphabat per eum, id quod testatur 2. Corinth. 12. (v. 10.) his verbis: „Cum infirmus sum, robustus sum"; item (v. 9.): „Libenter gloriabor in infirmitatibus meis, ut habitet in me virtus Christi", et cap. 2. (v. 14.): „Deo gratia, qui semper triumphat per nos in Christo", quasi dicat: Saevit quidem in nos crudeliter diabolus, saeviunt in nos infideles Iudaei et gentes, tamen invicti perduramus contra omnes ipsorum insultus, et illis nolentibus volentibus perrumpit et triumphat doctrina nostra. Ista erat potentia et fortitudo spiritus in Paulo [21]), cui opponit hic infirmitatem et servitutem carnis.

Ista autem infirmitas carnis in piis maxime offendit rationem [22]). Ideo merito tam magnifice laudat

---

21) Potentia spiritus in Paulo. 22) Ratio offenditur vilibus formis Christi et sanctorum.

Paulus Galatas, quod illa scandalosissima infirmitate et istis vilibus formis crucis, quas viderunt in ipso, non sint offensi, sed velut angelum, imo Christum Iesum susceperint. Et Christus ipse munit suos contra has viles formas crucis, in quibus apparuit, cum ait (Matth. 11, 6.): „Beatus, qui non fuerit scandalizatus in me." Et certe magna res est, quod credentes in eum agnoscant dominum omnium et salvatorem mundi, quem audiunt fuisse omnium miserrimum, novissimum virorum, opprobrium hominum, abjectionem plebis, in summa, invisum omnibus, denique condemnatum ad mortem crucis, et quidem a suo populo, et praecipue ab his, qui erant optimi, sapientissimi, sanctissimi etc. Magnum est, inquam, istis grandibus scandalis non moveri, et ea omnia non solum posse contemnere, sed hunc consputum, flagellatum et crucifixum Christum ignominiosissime pluris facere, quam omnium divitum opes, omnium potentium fortitudinem, omnium doctorum sapientiam, omnium regum coronas, omnium sanctorum religiones. Ideo merito beati dicuntur a Christo, qui non scandalisantur in ipso.

Habuit autem Paulus non tantum externas, de quibus jam diximus, sed etiam internas et spirituales, ut Christus in horto, tentationes [23]), qualis fuit, de quo conqueritur 2. Cor. 12. (v. 7.), σκόλοψ in carne et angelus Satanae, qui eum colaphis caedebat. Qui istis spiritualibus tentationibus exercetur, illum impossibile est vexari libidine. Hoc ideo obiter admoneo, quia papistae, cum viderent latinam translationem habere: Stimulum carnis [24]), interpretati sunt istum sti-

23) Tentationes spirituales Pauli. 24) Stimulus carnis.

stimulum motus libidinis. Sed in graeco est σκόλοψ, quod palum seu sudem praeacutam significat. Fuit ergo ista spiritualis tentatio. Neque obstat, quod addit vocabulum carnis, cum ait: „Datus est mihi palus in carnem." Imo consulto vocat palum in carne, quia Galatae et alii, quibuscum conversatus fuit Paulus, saepe viderunt eum magno moerore affici, trepidare, pavefieri et ineffabili dolore et moestitia vexari.

Quare non solum corporales, sed et spirituales habuerunt tentationes, id quod et 2. Cor. 7. (v. 5.) his verbis fatetur: „Intus pavores [25]), foris pugnae", et Luc. in act. cap. ult. (v. 15.) dicit Paulum, ubi diu jactatus esset in tempestatibus maris ad tristitiam usque spiritus, recreatum esse ac sumsisse fiduciam, cum videret fratres venire e Roma ei in occursum ad Appii forum et tres tabernas; item Philipp. 2. (v. 27.) fatetur Deum sui esse misertum, quod Epaphroditum infirmum et vicinum jam morti sanaverit, ne tristitiam super tristitiam haberet. Ideo praeter externas corporis tentationes passi sunt etiam tristitiam spiritus apostoli.

Sed cur ait Paulus, quod a Galatis non sit spretus? Certe spreverunt eum, quia ab evangelio ejus defecerunt. Paulus se ipsum exponit. Cum primum, inquit, praedicarem evangelium vobis, non fecistis, ut plerique alii populi, qui hac mea infirmitate et tentatione carnis offensi spreverunt et respuerunt me. Humana enim ratio facile offenditur illis vilibus foedis crucis [26]), et eos judicat insanos, qui alios volunt

25) Tristitia spiritus in apostolis. 26) Humana ratio facile offenditur etc.

consolari, juvare et curare, item qui jactant magnas opes, justitiam, fortitudinem, victoriam peccati, mortis et omnium malorum, laetitiam, salutem et vitam aeternam, et tamen illi ipsi interim egent, infirmi, tristes, despecti sunt, indignissime tractantur et occiduntur, ut nocentissimae pestes rerum publicarum et religionis, et non a vulgo, sed ab optimatibus, qui sunt in administratione politica et ecclesiastica, et hi arbitrantur se per hoc obsequium praestare Deo [27]). Itaque cum aliis promittunt aeterna bona, et ipsi tam misere coram mundo pereunt, ridentur, et audire coguntur: Medice, cura te ipsum. Hinc passim sunt illae querelae in Psalmis: „Vermis sum et non homo etc.“ (Psalm. 22, 7.). „Ne discesseris a me, quoniam tribulatio proxima est, et non est, qui adjuvet etc.“ (Psalm. 22, 12.).

Est igitur haec magnifica commendatio et laus Galatarum [28]), quod illa infirmitate et tentatione Pauli non sint offensi, sed susceperint eum velut angelum Dei, imo velut Christum Iesum. Est certe magna et egregia virtus, audire apostolum, sed major et vere christiana virtus est, tam miserum, infirmum et contemtum (qualem se fuisse apud Galatas Paulus hic testatur) audire, ac eum suscipere velut angelum e coelo, ac talem ei honorem habere, ac si Christus Iesus esset, et non offendi tantis et tot ipsius afflictionibus. Quare his verbis maxime praedicat virtutem Galatarum, quam ait aeternam fore apud se, et tam gratam esse, ut cupiat eam innotescere omnibus ho-

---

27) Pii subjecti sunt cruci et afflictionibus, ideo mundus judicat eos rejectos a Deo. 28) Laus Galatarum.

minibus. Interim tamen, cum eorum beneficia et laudes tam magnifice praedicat, subobscure indicat, quam vehementer prius se dilexerint ante adventum pseudoapostolorum, simulque admonet, ut porro eodem amore et reverentia se apostolum ipsorum prosequantur, quo antea etc., et vel hinc cognosci potest pseudoapostolos habuisse in speciem majorem auctoritatem apud Galatas, quam ipsum Paulum. Ea enim moti Galatae longe praetulerunt eos Paulo, quem antea non solum vehementer dilexerant, sed etiam velut angelum Dei susceperant etc.

Quae erat beatitudo vestra?

Quasi dicat: Quam beati praedicabamini, quam laudati et benedicti tum eratis. Similis est phrasis in cantico Mariae (Luc. 1, 48.): „Beatam me dicent“, id est, benedicent „omnes generationes“, et vehementer emphatica sunt ista verba: „Quae erat beatitudo vestra?“ quasi dicat: Non simpliciter benedicti, sed per omnia benedicti et laudatissimi eratis. Hoc modo studet lenire et mitigare amaram potionem, hoc est, asperam objurgationem, quia timet Galatas illa posse offendi, praesertim cum sciebat pseudoapostolos istam calumniaturos et maligne interpretaturos esse. Nam ea est virtus et natura istarum viperarum, quod verba ex pio et candido corde profecta criminentur, versute ac insidiose detorqueant prorsus in contrarium sensum, quam dicta sunt [29]). In hac re miri sunt magistri, superantes omnium rhetorum ingenium et artificium. Aguntur enim a spiritu

29) Haeretici bene dicta calumniantur.

maligno, qui ita dementat eos, ut satanica virulentia accensi in pios eorum verba et scripta non possint non malitiose interpretari. Perinde igitur faciunt ut araneae, quae ex pulcherrimis et optimis floribus venenum sugunt, suo tamen, non florum vitio. Itaque vult praevenire suo melle et blanditie, ne pseudoapostoli habeant locum calumniandi et captiose pervertendi verba sua, hoc modo: Paulus tractat vos inhumaniter, vocans amentes, fascinatos, inobedientes veritati, quod certum est signum eum non quaerere salutem vestram, sed habere vos pro damnatis et rejectis a Christo.

Testimonium enim perhibeo vobis, quod, si fieri potuisset, oculos vestros eruissetis, et dedissetis mihi.

Extollit Galatas supra omnem modum. Non solum, inquit, summa humanitate et reverentia tractastis me, suscipiendo velut angelum Dei etc., sed si res et necessitas postulasset, eruissetis oculos vestros et dedissetis mihi, imo etiam vitam vestram impendissetis pro me. Et certe Galatae impenderunt vitam suam pro eo [30]). Nam suscipientes et foventes Paulum, quo mundus nihil tunc putabat se habere nocentius, nihil magis maledictum et exsecrabile, derivabant et in se, ut susceptores et defensores Pauli, indignationem et odium omnium gentium et Iudaeorum. Ita hodie nomen Lutheri est invisissimum mundo [31]). Qui me laudat, gravius peccat, quam ullus

---

30) Galatae magno suo periculo foverant Paulum. 31) Lutheri nomen invisum etc.

idololatra, blasphemus, perjurus, scortator, adulter, homicida, fur etc. Necesse est igitur Galatas bene firmatos fuisse in doctrina et fide Christi, cum tanto suo periculo susceperint et foverint Paulum invisum orbi terrarum. Alioqui non onerassent se invidia omnium hominum etc.

Numquid inimicus factus sum vobis, veritatem loquendo vobis?

Hic rationem indicat, cur sic blandiatur Galatis. Suspicatur enim se haberi ab ipsis pro inimico, quod tam acriter objurgaverit eos. Quaeso, inquit, segregate ista convitia a doctrina, et invenietis me non hoc egisse, ut convitiarer vobis, sed ut docerem vos veritatem. Fateor quidem epistolam esse asperam, sed ista asperitate hoc ago[32]), ut vos ad veritatem evangelii, a qua translati estis, revocem, atque in ea retineam. Itaque illam asperitatem et amaram potionem non ad personas vestras, sed ad ipsum morbum referte, et judicate me non esse hostem vestrum, quod durius increpaverim vos, sed patrem. Nam nisi vehementer amarem vos, ut filios meos, et scirem me vobis fuisse carissimum, non tam dure vos increparem.

Munus amici est, amicum, si quid erret, liberius admonere, neque admonitus, si modo sapit, irascitur alteri propter amicam admonitionem et veritatem ostensam, sed habet et agit ei gratias. In mundo quidem vulgatissimum est, quod veritas odium pariat[33]), et

32) Quid Paulus quaesierit sua aspera objurgatione. 33) Veritas odium parit.

ia patetur inimicus, qui veritatem dicit. Hoc non fit inter amicos, multo minus inter christianos. Cum igitur ex mera caritate vos objurgaverim, ut vos in veritate retinerem, non debetis mihi irasci, neque amittere veritatem propter paternam meam objurgationem, neque suspicari me esse inimicum vestrum etc. Ista omnia dicuntur a Paulo ad confirmandum illud: „Estote, sicut ego sum. Nihil me laesistis etc."

Aemulantur vos non bene.

Pseudoapostolorum assentationem perstringit. Miris enim artibus et dolis imponere solet Satan per ministros suos simplicibus, ut Paulus ait Rom. 16. (v. 18.) per blandos sermones et magnificas promissa[34]). Primum jurant per omnia sacra se nihil aliud quaerere, quam ut promoveant gloriam Dei; item se urgeri a Spiritu, cum videant miserum populum negligi, aut certe non recte doceri verbum ab aliis, ad docendam certissimam veritatem, ut electi hoc modo ab errore liberentur, et ad veram lucem et cognitionem veritatis perveniant. Deinde promittunt certam salutem iis, qui suscipiunt ipsorum doctrinam etc. Illo praetextu pietatis et vestitu ovium, nisi resistant eis vigilantes et fideles pastores, mire nocent ecclesiis rapaces lupi.

Utitur autem hoc loco occupatione Paulus. Nam potuerunt Galatae dicere: Cur tam acriter inveheris in nostros doctores, quod nos ambiunt, tamen hoc faciunt ex zelo quodam divino et mera caritate; hoc certe non debebat te offendere etc. Ambiunt quidem

34) Natura et ars pseudoapostolorum.

vos, inquit, sed non bene. Sic hodie cogimur audire a sacramentariis nos nostra pertinacia scindere caritatem et concordiam ecclesiarum, quod improbamus ipsorum doctrinam de coena domini. Satius esse, ajunt, quod nos conniveremus modicum (praesertim cum nihil hic sit periculi), quam quod excitaremus propter unicum istum articulum, et eum non praecipuum, tantas discordias et contentiones in ecclesia, praesertim cum in nullo alio articulo doctrinae christianae dissentiant a nobis, praeterquam in illo uno de coena domini. Ad hoc respondeo: Maledicta sit caritas et concordia, propter quam conservandam periclitatur verbum Dei.

Sic pseudoapostoli finxerunt se vehementer amare Galatas, et zelotypia quadam divina erga eos laborare. Est autem zelus [35]) proprie amor iratus seu pia, ut ita dicam, invidia. 3. [1.] Reg. 19. (v. 14.) ait Elias: „Zelando zelatus sum dominum etc." Hoc modo maritus uxorem, pater filium, frater fratrem zelat, hoc est, vehementer amat, sic tamen, ut oderit in eo vitia, et studeat emendare. Ejusmodi zelum simulaverunt se habere pseudoapostoli erga Galatas. Paulus concedit quidem eos ardere nimio amore erga Galatas, aemulari et sollicitos esse pro ipsis, sed non bene. Et hac specie et fuco falluntur simplices [36]), quod impostores illi praetexunt ardentem caritatem et sollicitudinem pro aliis. Monet ergo nos hic Paulus, ut discrimen faciamus inter bonum et malum zelum. Bonus certe laudandus est, non item malus.

35) Zelus. 36) Simplices falluntur specie et fuco haereticorum.

Ego aeque, inquit Paulus, aemuler vos ac illi. Iam judicate, uter zelus melior sit, meus an ipsorum? Uter sit bonus et pius, vel malus et carnalis [37]. Ideo non tam facile moveat vos zelus ipsorum, quia

Excludere vos volunt, ut ipsos aemulemini.

Quasi dicat: Ardent quidem erga vos nimio zelo et amore [38], sed per hoc quaerunt, ut vicissim ipsos aemulemini, me excluso. Si pius et candidus esset ipsorum zelus, tum certe paterentur nos cum ipsis et nos amari a vobis. Sed nostram doctrinam oderunt, ideo omnibus modis cupiunt eam apud vos exstinctam, et suam inter vos divulgatam, et ut hoc commodius efficiant, conantur vos hac aemulatione abalienare a nobis, et infensos nobis reddere, ut nos una cum doctrina nostra odientes et zelum et studium vestrum in ipsos vertentes se solos ametis, et doctrinam ipsorum suscipiatis. Sic pseudoapostolos reddit Galatis suspectos, hoc ipso, quod dicit eos illa optima specie insidiari et imponere ipsis. Sic Christus monet nos, „cavete, inquiens, a pseudoprophetis, qui veniunt ad vos in vestitu ovium etc." (Matth. 7, 15.).

Paulus eandem tentationem passus est, quam nos hodie patimur. Exercuit eum vehementer ista indignitas, quod vidit doctrinam suam optimam sequi tot sectas, motus, dissipationes rerum publicarum, mutationes regnorum etc., quae pariunt infinita mala et scandala [39]. A Iudaeis accusatur in actis esse pesti-

37) Zelus bonus et malus. 38) Zelus pseudoapostolorum. 39) Doctrinam Pauli divinam et sanctam secuta sunt infinita mala.

fer homo, qui concitet suae genti seditionem in universo orbe, quique auctor sit sectae Nazarenorum; quasi dicant: Est homo seditiosus et blasphemus, qui talia praedicat, quibus non solum evertit rempublicam judaicam, divinis legibus optime constitutam, sed etiam ipsum decalogum, religionem, cultum et sacerdotium nostrum abrogat et dissipat, et spargit in mundum evangelium, ut vocat, ex quo orta sunt infinita mala, seditiones, scandala et sectae. Idem audire cogitur a gentibus, quae clamant in urbe Philippis eum esse conturbatorem suae reipublicae, et docentem morem, quem ipsis non liceat suscipere etc. 40).

Tales perturbationes rerum publicarum et alias calamitates, famem, bella, dissensiones et sectas, imputaverunt tum Iudaei et gentes doctrinae Pauli et aliorum apostolorum 41), atque ideo eos persecuti sunt ut pestes publicas pacis et religionis. Non tamen ideo deseruerunt apostoli officium suum, sed strenue illud facientes praedicaverunt et confessi sunt Christum. Sciebant enim magis obediendum esse Deo, quam hominibus, et satius esse conturbari et collidi totum orbem terrarum, quam Christum non praedicari, aut vel unam animam negligi et perdi. Interim tamen illa scandala non potuerunt non afferre apostolis maximos dolores, nam certe non fuerunt ferrei. Vehementer movit eos, quod ille populus, pro quo optabat Paulus anathema esse a Christo, cum omnibus suis ornamentis periturus esset. Videbant magnos motus et omnium regnorum mutationes secuturas hanc

40) Act. 16. (vv. 20. 21.). 41) Iudaei omnia mala doctrinae apostolorum imputaverunt.

suam doctrinam [42]), et quod illis acerbius morte erat, praesertim Paulo, videbant infinitas sectas se adhuc praesentibus oriri. Paulo triste nuntium fuit, quando audivit Corinthios negare, ut cetera taceam, resurrectionem mortuorum, quando audivit perturbari ecclesias suo ministerio paratas, everti evangelium per pseudoapostolos, deficere a se totam Asiam et magnos quosdam viros.

Sed [43]) sciebat doctrinam suam non esse causam horum scandalorum et sectarum. Ideo non abjiciebat animum, non deserebat vocationem, sed pergebat, et sciebat evangelium, quod praedicabat, esse potentiam Dei ad salutem omni credenti, ut maxime videretur gentibus et Iudaeis stulta et scandalosa doctrina. Sciebat beatos esse, qui illo verbo crucis non offenderentur, sive doctores sive auditores essent, ut et Christus ait (Matth. 11, 6.): „Beatus, qui non fuerit scandalisatus in me." Sciebat econtra damnatos esse, qui hanc doctrinam judicabant esse stultam et haereticam. Itaque πληροφορίᾳ sua fretus dixit cum Christo contra irritatos et offensos hac sua doctrina Iudaeos et gentes: „Sinite illos, caeci sunt, et duces caecorum." (Matth. 15, 14.) Idem nos hodie audire cogimur, quod olim Paulus et alii apostoli, quod evangelii doctrina, quam profitemur, causa sit multorum malorum, qualia sunt seditiones, bella, sectae et infinita scandala, imo quidquid nunc est turbarum, imputatur nobis [44]).

---

42) Apostoli multorum malorum spectatores fuerunt non sine magno dolore. 43) Consolatio Pauli. 44) Quidquid hodie turbatum est, mundus imputat Luthero etc.

Certe haereses et impia dogmata non serimus, sed praedicamus evangelium de Christo, quod is sit pontifex et redemtor noster. Deinde coguntur adversarii, si modo veritatem fateri volunt, hoc nobis tribuere, quod nullam occasionem nostra doctrina dederimus ad seditiones, motus, bella etc.; sed quod docuerimus potestatem propter mandatum Dei religiose colendam et honore afficiendam esse. Neque scandalorum auctores sumus, sed quod impii offenduntur, non nostra, sed sua ipsorum culpa fit. Nos mandatum Dei habemus, ut doctrinam evangelii sine ullo respectu scandali doceamus. Ea, quia damnat adversariorum impiam doctrinam et idololatriam, irritati ipsi ex sese gignunt scandala, quae in scholis vocaverunt scandala accepta [45]), quae dixerunt non esse cavenda, neque etiam posse caveri.

Christus docuit evangelium nihil moratus scandalum Iudaeorum. „Sinite, inquit, illos, caeci sunt etc." (Matth. 15, 14.). Apostoli, quo plus prohibebant pontifices, ne docerent in nomine Iesu, hoc magis testificabantur illum Iesum, quem ipsi crucifixissent, esse dominum et Christum, quem quicunque invocarent, consequerentur salutem, neque aliud nomen datum esse sub coelo hominibus, per quod contingeret salus etc. Eadem fiducia et nos hodie annuntiamus Christum nihil morantes impiorum papistarum et omnium adversariorum nostrorum clamores, qui queruntur nostram doctrinam esse seditiosam et blasphemam, quia turbet publicum statum rerum, evertat religionem, serat haereses, et in summa, causa sit omnium malo-

45) Scandalum acceptum.

rum [46]). Praedicante Christo et apostolis eaedem voces jactabantur ab impiis Iudaeis. Non longe post veniebant Romani, et juxta vaticinium ipsorum tollebant locum et gentem. Videant igitur hostes evangelii hodie, ne et ipsi quandoque his malis obruantur, quorum jam sibi sunt praedictores.

Exaggerant scandala illa, quod monachi et sacerdotes ducunt uxores, quod sexta vescimur carnibus etc. Ceterum [47]) quod ipsi sua impia doctrina seducunt et perdunt quotidie innumeras animas, quod malis exemplis offendunt infirmos, quod blasphemant et damnant evangelium gloriae magni Dei, quod persequuntur et interficiunt sanae doctrinae studiosos, hoc illis non est scandalum, sed obsequium et cultus Deo gratissimus. Sinamus igitur illos, caeci enim sunt et duces caecorum. Qui nocet, noceat adhuc, et qui sordidus est, sordescat adhuc. Nos vero, quia credimus, loquemur, dum spiramus, et persecutiones adversariorum perferemus, donec Christus pontifex et rex noster veniat e coelo, id quod speramus brevi futurum, qui, ut justus judex, reddet ultionem iis, qui non obediunt evangelio ipsius, amen.

Ista scandala, quae impii allegant, nihil movent pios. Norunt enim diabolum extreme odisse doctrinam pietatis, atque ideo deformare eam infinitis scandalis, ut ea occasione funditus eam exstirpet [48]). Antea non ita saeviebat diabolus, cum traditiones huma-

---

46) Querela adversariorum contra doctrinam pietatis.
47) Papistae sua horribilia peccata justificant, nostra benefacta damnant. 48) Satan deformat evangelium infinitis scandalis.

nae in ecclesia docebantur. Custodiente enim forti illo armato atrium suum in pace erant omnia, quae possidebat. Iam vero superveniente fortiore, qui fortem illum vincit seu ligat, et diripit domum ipsius, incipit atrocissime furere et grassari [49]). Eaque res certissimum indicium est hanc doctrinam, quam profitemur, esse divinam, alioqui dormiret et delitesceret בְּהֵמוֹת sub umbra in abscondito calami et luti, Hiob. 40 [50]). Nunc vero cum circumeat ut leo rugiens, et excitet tot turbas, signum est eum sentire potentiam doctrinae nostrae.

Paulus, cum ait: „Zelant vos non bene etc." obiter indicat, qui sint auctores sectarum, nempe spiritus illi zelosi, qui omnibus temporibus evertunt veram doctrinam, et pacem publicam turbant [51]). Hi enim stulto zelo incitati somniant se habere singularem quandam sanctitatem, modestiam, patientiam et doctrinam, ideoque confidunt se posse consulere saluti omnium hominum, se posse sublimiora et magis salutaria docere, meliores cultus et ceremonias ordinare, quam alii doctores, quos prae se contemnunt, eorum auctoritatem elevant, ac recte ab illis tradita corrumpunt. Tali stulto zelo incitati pseudoapostoli non solum in Galatia, sed ubicunque Paulus et alii apostoli praedicaverant, suscitabant sectas, quas postea secuta sunt infinita scandala et maximi motus. „Diabolus enim, ut Christus ait [52]), mendax et homicida est," ideo solet per suos ministros non solum pertur-

---

49) Luc. 11. (v. 21. sqq.). 50) Hiob. 40. (v. 16.). 51) Spiritus zelosi sectarum auctores. 52) Iohann. 8. (v. 44.).

bare conscientias falsa doctrina, sed etiam movere seditiones, bella etc.

Ejusmodi zelosos habet hodie Germania multos, qui simulent summam pietatem, modestiam, doctrinam, patientiam etc., et tamen re vera lupi rapaces sunt, sua illa hypocrisi nihil aliud agentes, quam ut nobis obscuratis et penitus exclusis populus se solos revereatur, ac doctrinam ipsorum audiat et praedicet. Hi quia se solos mirantur contemtis aliis, non possunt non sequi sectae, contentiones, dissidia, seditiones etc. Sed quid faciamus? Non possumus hoc prohibere, ut neque Paulus potuit. Quosdam tamen lucrifecit, qui hisce monitis ipsius paruerunt. Sic et nostris monitis spero quosdam revocari ex erroribus fanaticorum spirituum etc.

Bonum autem est aemulari semper in bono, et non solum cum praesens sum apud vos.

Quasi dicat: Laudavi vos fuisse zelosissimos pro me, et vehementer me amasse, dum apud vos praedicavi evangelium per infirmitatem carnis. Eodem amore ac zelo debebatis et nunc me absentem prosequi, quasi nunquam abiissem. Etsi enim corpore absum, tamen doctrinam meam habetis, quam, cum per eam accepistis Spiritum sanctum, retinere debetis et cogitare Paulum semper coram adesse, dum doctrinam ejus habetis. Non ergo reprehendo, sed laudo vestrum zelum, laudo tamen, si est zelus Dei seu spiritus, non carnis [53]). Zelus autem spiritus semper est bo-

53) Zelus spiritus et carnis.

mus, qui zelat propter rem bonam, non item zelus carnis. Laudat itaque zelum Galatarum, ut mitiget animos ipsorum, ut patienter ferant suam objurgationem, quasi dicat: Boni consulite meam objurgationem. Ea enim venit non ex malo aut irato, sed ex dolente et pro vobis anxie sollicito animo.

Est et hic rhetoricum exemplum, quod pius pastor [54]) sollicitus esse debeat pro ovibus suis, seque in omnia vertere, ut objurgando, blandiendo, rogando etc. eas retineat in sana doctrina, et a seductoribus abalienet.

Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis.

Est et haec rhetorica sententia, qua suavibus et blandis verbis mulcet animos Galatarum, quos filiolos appellat ὑποκοριστικῶς. Omnia verba instructa sunt, ut moveant affectus, et benevolentiam concilient.

„Quos iterum parturio" allegoria est. Apostoli (ut etiam praeceptores, suo tamen modo) funguntur vice parentum [55]). Ut enim hi formam corporis, ita illi formam animi generant. Est autem forma christiani animi [56]) fides seu fiducia cordis, quae apprehendit Christum, huic soli adhaeret, et nulli praeterea rei. Cor hac fiducia praeditum, quod propter Christum simus justi, habet veram formam Christi. Ea autem paratur ministerio verbi, 1. Cor. 4. (v. 15.): „Per evangelium vos genui, scilicet in Spiritu, ut cognosceretis et crederetis in Christum"; item 2.

54) Pii pastoris pictura. 55) Apostoli sunt parentes. 56) Forma christiani animi, et per quid paretur.

Cor. 3. (v. 3.): „Estis epistola Christi, ministrata et a nobis scripta, non atramento, sed Spiritu Dei vivi." Verbum enim procedit ex ore apostoli seu ministri, et pertingit ad cor audientis. Ibi Spiritus sanctus adest, et imprimit cordi verbum, ut illi assentiatur. Hoc modo omnis doctor pius est pater, qui per ministerium verbi generat et format veram figuram christiani animi.

Porro his verbis („quos iterum parturio") oblique etiam perstringit pseudoapostolos, quasi dicat: Ego per evangelium vos recte generavi, sed venerunt corruptores et depravatores illi, et finxerunt novam faciem in corde vestro, non Christi, sed Mosi, ita ut fiducia vestra jam non nitatur Christo, sed operibus legis. Ea non est vera aut Christi forma [57]), sed aliena et prorsus diabolica. Neque dicit: Ego iterum vos parturio, donec mea forma in vobis formetur, sed: „Donec formetur in vobis Christus." Id est, laboro, ut iterum accipiatis figuram et similitudinem Christi, non Pauli. Quibus verbis iterum perstringit pseudoapostolos. Illi enim abolita forma Christi in animis credentium fingebant alienam formam, scilicet suam. „Volunt vos, inquit cap. 6. (v. 13.) circumcidi, ut ipsi in carne vestra glorientur."

De hac forma Christi loquitur etiam ad Col. 3. (v. 10.): „Induite novum hominem, qui renovatur ad agnitionem, secundum imaginem ejus, qui condidit illum." Vult ergo Paulus reparare formam Christi in Galatis, deformatam et depravatam per pseudoapostolos, quae est, ut idem sentiant, cogitent et velint,

57) Forma Christi.

quod Deus, cujus cogitatio et voluntas est, quod remissionem peccatorum et vitam aeternam consequamur per Iesum Christum, filium suum, quem ad hoc misit in mundum, ut esset propitiatio pro peccatis nostris, imo totius mundi, ut per hunc filium agnoscamus eum esse placatum et propitium patrem. Qui hoc credunt, sunt similes Dei [58]), hoc est, per omnia de Deo cogitant, ut in corde affectus est, habent eandem formam in animo, quam Deus vel Christus. Hoc renovari est, juxta Paulum, spiritu mentis, et induere novum hominem, qui secundum Deum creatus est, Ephe. 4. (vv. 23. 24.).

Dicit ergo se iterum parturire Galatas, sic tamen, ut forma natorum non sit apostoli, ut filii non referant imaginem Pauli, Cephae etc., sed alterius patris, scilicet Christi. Illum volo, inquit, in vobis formare, ut per omnia affecti sitis, sicut ipse Christus affectus est. In summa, parturio vos, id est, iterum anxie laboro, ut vos revocem ad priorem fidem, quam astu pseudoapostolorum decepti amisistis, et recidistis in legem et opera. Itaque incumbit mihi jam novus et difficilis labor, ut vos a lege ad fidem Christi reducam. Hoc ipse vocat parturire etc.

Vellem autem esse apud vos nunc, et mutare vocem meam.

Istae sunt merae sollicitudines apostolicae. Vulgo dicitur epistolam esse mortuum nuntium [59]), quia non plus potest dare, quam habet, et nulla epistola tam accurate scripta est, in qua non desideretur ali-

---

58) Similes Dei. 59) Epistola mortuus nuntius.

quid. Variae enim sunt circumstantiae et momenta temporum, locorum, personarum, morum et affectuum, varia sunt, quae nulla epistola potest exprimere, ideoque varie afficit lectorem, jam contristat, jam exhilarat, prout lector affectus est. Viva autem vox [60]), si quid asperius aut intempestivius dictum est, potest illud interpretari, mitigare et corrigere. Itaque optat Paulus se potius praesentem esse, ut vocem suam moderari et mutare posset, prout videret circumstantias affectuum hoc requirere, ut, si videret quosdam nimium perturbatos, sic moderaretur sermonem, ne nimis contristaret eos; si econtra elatos, severius objurgaret, ne nimium securi et tandem contemtores fierent.

Quare inops consilii est, quomodo absens cum absentibus per literas agat, quasi dicat: Si epistola est paulo asperior, timeo, ne ea quosdam ex vobis plus offendat, quam emendet; si lenior, nihil efficiet apud quosdam duros et insensatos, quia literae et syllabae mortuae hoc tantum dant, quod habent. Contra viva vox in comparatione ad epistolam regina est, quia potest demere et addere, et sese vertere in omnes figuras et qualitates affectuum, temporum, locorum et personarum. Summa, velim libenter vos per literas convertere, hoc est, a lege ad fidem Christi revocare, sed metuo me literis mortuis hoc non effecturum. Si autem coram adessem, possem mutare vocem, duros objurgare, infirmis blandiri, pro occasione omnium circumstantiarum.

60) Viva vox.

Quoniam confundor in vobis.

Id est, adeo perturbato sum animo, ut nesciam, quid et quomodo vobiscum absens per literas agam. Veri affectus apostolici[61]) hic describuntur. Nihil non facit, objurgat, rogat Galatas, blanditur eis, magnificis verbis fidem illorum commendat, et summa diligentia ac fide hanc causam agit (quod vere est rhetoricari), ut eos revocet ad veritatem evangelii, et a pseudoapostolis abalienet. Verba sunt non frigida, sed ardentia et ignita, ideo diligenter expendenda.

Dicite mihi, qui sub lege vultis esse, legem non audistis?

Paulus voluit hic epistolam claudere, optavit enim non plura scribere, sed potius coram adesse et loqui cum Galatis. Sed dum anxius est animo propter illam rem, arripit adhuc allegoriam hanc, quae forte tum ei incidebat. Nam allegoriis et parabolis vulgus vehementer afficitur. Hinc et Christus illis frequenter usus est[62]). Sunt enim velut picturae quaedam, quae simplicibus res quasi ob oculos pictas ostendunt, ideoque valde movent animos, praesertim rudium. Primum igitur ferit aures Galatarum verbis et scriptis, deinde hac allegoria venustissima pingit eis ob oculos rem ipsam. Fuit autem Paulus optimus artifex tractandi allegorias[63]), referre enim eas solet ad doctrinam fidei, ad gratiam et ad Christum, non ad legem et opera, ut Origenes et Hieronymus[64]). Hi quia

---

61) Affectus apostolici. 62) Usus allegoriarum et parabolarum etc. 63) Paulus quomodo allegorias tractet. 64) Origenes et Hieronymus.

simplicissimas sententias scripturae, in quibus allegoriae locum non habent, verterunt in allegorias inconcinnas et ineptas, jure reprehenduntur. Itaque imitatio tractandarum allegoriarum infelix est, et plerumque etiam periculosa. Nam nisi quis perfectam cognitionem doctrinae christianae habeat, non feliciter tractabit allegorias.

Sed cur Paulus Genesin, ex qua allegat historiam de Ismaele et Isaac, vocat legem[65]), cum ille liber non sit legalis et praesertim locus, quem citat, nullam legem, sed tantum simplicem narrationem historiae contineat de duobus filiis Abrahae? Paulus more judaico solet vocare primum librum Mosi legem, qui etsi nullam legem habeat praeter illam de circumcisione, fidemque praecipue doceat, ac testetur patriarchas placuisse Deo propter fidem, tamen propter unicam legem de circumcisione appellaverunt Iudaei Genesin una cum aliis libris Mosi legem. Idem Paulus et ipse Iudaeus fecit, et Christus non solum libros Mosi appellatione legis complectitur, sed etiam Psalmos, Iohann. 15. (v. 25.): „Sed ut impleretur sermo, qui in lege eorum scriptus est: „Odio habuerunt me gratis.“ (Psalm. 35, 19.)

Scriptum est enim, quod Abraham duos filios habuit, unum de ancilla, et unum de libera. Sed qui de ancilla fuit, secundum carnem natus est; qui autem de libera, per repromissionem.

Quasi dicat: Vos relicta gratia, fide et Christo

---

65) Cur Paulus vocet librum Gen. legem.

defectis ad legem. Sub illa esse et ex ea tempore vultis, conferam igitur vobiscum de lege. Quaeso igitur diligenter eam inspicite. Invenietis enim Abraham habuisse duos filios, Ismaelem ex Agar, Isaac ex Sara [66]). Uterque fuit verus filius Abrahae, Ismael non minus fuit verus filius Abrahae, quam Isaac. Uterque enim ex eodem patre, carne et semine nati sunt. Quae est ergo differentia? Hoc non facit differentiam, inquit Paulus, quod altera mater libera, altera ancilla est (quanquam ad allegoriam faciat), sed [67]) quod Ismael, qui ex ancilla natus est, secundum carnem, id est, citra promissionem et verbum Dei natus est, Isaac vero non tantum ex libera, sed etiam secundum promissionem natus est. Quid ita? Tamen Isaac aeque natus est ex semine Abrahae, ac Ismael. Concedo, uterque ejusdem patris fuit filius, et tamen est differentia. Tametsi enim Isaac ex carne natus est, tamen promissio et nominatio Dei praecessit. Hanc differentiam nemo praeter Paulum observasset. Collegit autem eam hoc modo ex textu Gen.

Quod Agar concepit et peperit Ismaelem, non erat vox aut verbum Dei, quod praedixisset hoc futurum, sed permissu Sarae ingreditur Abraham ad Agar ancillam, quam Sara sterilis, ut Gen. testatur [68]), dederat ei uxorem. Audierat enim Sara, quod Abraham promittente Deo habiturus esset semen corporis sui. Ad hoc semen sperabat se fore matrem. Sed cum jam multos annos anxie exspectasset post promissio-

66) Duo filii Abrahae. 67) Ismael carnis, Isaac promissionis filius est etc. 68) Gen. 16.

m, et videbat rem differri, putabat se spe sua frustratam esse. Cedit igitur sancta mulier honori viri juri suo [69]), ac illud resignat alii, scilicet ancillae. on tamen patitur maritum ducere aliam uxorem ex aedes suas, sed ancillam propriam illi in matrimonium collocat, ut ex ea aedificetur. Sic enim habet istoria Gen. 16. (vv. 1. 2. .): „Sarai, uxor Abraham, on genuerat illi, sed habens ancillam Aegyptiam, nomine Agar, dixit marito suo: „Ecce conclusit me ominus, ne parerem. Ingredere ad ancillam meam, forte ex illa aedificer etc.“ Magna humilitas est [70]), uod ita demisit se, et istam tentationem fidei aequo nimo tulit. Cogitavit: Deus non est mendax, quod ollicitus est marito meo, hoc certo illi praestabit. ed forte non vult Deus me esse matrem hujus seminis. Non invidebo Agar hunc honorem, ad quam ingrediatur dominus meus, forte ex ea potero aedificari.

Nascitur ergo Ismael sine verbo [71]), tantum ad etitionem ipsius Sarae. Ibi enim nullum est verbum Dei, quod mandaret aut promitteret Abrahae filium, ed omnia fiunt casu. Id quod indicant etiam verba Sarae. „Si forte, inquit, aedificer ex ea.“ Cum ergo nulla vox Dei praecedat ad Abraham, ut praecessit, quando Sara paritura erat Isaac, sed tantum vox Sarae praecedat, satis ostenditur Ismaelem fuisse filium Abrahae secundum carnem tantum sine verbo, leoque fortuito exspectatus et natus est, ut alius uer. Hoc Paulus observavit et expendit diligenter.

---

69) Sara cedit juri suo. 70) Humilitas Sarae. 71) Ismael filius Abrahae secundum carnem.

Ad Rom. 9. idem argumentum urget, quod hic allegoriae includens repetit, et fortiter concludit non omnes filios Abrahae esse filios Dei. Abraham, inquit, habet duplices filios [72]). Alii nascuntur quidem ex carne et sanguine ejus, sed praecedente verbo seu promissione Dei, ut Isaac; alii sine promissione, ut Ismael. Ergo filii carnis, inquit, non sunt Dei filii, sed promissionis etc., ac illo argumento fortiter obstruit, ut et Christus Matthaei 3. et Ioh. 8., os Iudaeis superbis, gloriantibus se esse semen et filios Abrahae, quasi dicat: Non sequitur, sum carnale semen Abrahae, ergo filius Dei. Esau est filius naturalis, ergo heres. Imo hi, inquit, qui volunt esse Abrahae filii, illos praeter carnalem nativitatem oportet etiam esse filios promissionis et credere, et hi, qui habent promissionem et credunt, veri soli sunt filii Abrahae, et per consequens Dei [73]).

Ismael vero, quia non promittitur a Deo Abrahae, tantum carnis, non promissionis filius est, ideoque fortuito exspectatur et nascitur, ut alii filii. Nulla enim mater novit, num habitura sit prolem, aut si sentit se jam esse gravidam, tamen ignorat, an futurus sit masculus aut foemella. At Isaac certo fuit nominatus Gen. 17. (v. 19.). „Sara, uxor tua, inquit angelus ad Abraham, pariet tibi filium, vocabisque nomen ejus Isaac.“ Hic filius et mater expresse nominantur. Sic pro ista humilitate Sarae, quod cessit juri suo et passa est contemtum Agar, Gene. 16., rependit ei Deus hunc honorem, ut ipsa sit mater promissi filii etc.

Quae per allegoriam dicuntur.

Allegoriae non pariunt firmas probationes in theo-

72) Duplices filii Abrahae. 73) Veri Abrahae filii.

logia, sed velut picturae ornant et illustrant rem [74]. Nam si justitiam fidei contra justitiam operum fortioribus argumentis Paulus non probasset, nihil efficeret hac allegoria. Quia vero supra hanc suam causam muniit firmissimis argumentis, sumtis ab experientia, exemplo Abrahae, item a testimoniis scripturae et similitudinibus, jam in fine disputationis addit allegoriam seu ornatum quendam. Est enim pulchrum, jam fideliter jacto fundamento et firmiter probata causa aliunde allegoriam aliquam addere. Ut enim pictura est ornatus quidam domus jam exstructae, ita allegoria est lux quaedam orationis vel causae alicujus jam aliunde probatae.

Haec enim sunt duo testamenta, unum quidam a monte Sina, in servitutem generans, quae est Agar. Nam in Arabia Sina mons Agar dicitur etc.

Abraham est figura Dei, qui habet duos filios, id est, duos populos per Ismael ac Isaac repraesentatos. Hi nati sunt ei ex Agar et Sara, quae significant duo testamenta, vetus et novum. Vetus est a monte Sina, generans in servitutem, quae est Agar. Nam eundem montem, quem Iudaei appellant Sina [75] (quae appellationem habere videtur a rubetis et dumis), Arabes sua lingua vocant Agar [76]. Id quod praeter Paulum testantur etiam Ptolomaeus et Graecorum scholia. Ad eundem modum et aliis montibus alia atque alia nomina tribuuntur apud diversas gentes. Sic mons, quem

74) Allegoriae usus. 75) Sina, 76) Agar.

Moses appellat Hermon [77]), Sidoniis Syrion, et Amorraeis Senir dicitur.

Pulchre autem congruit, quod mons Sina, Arabum lingua, idem nomen habet, quod ancilla, et puto illam similitudinem nominis Paulo dedisse lucem et occasionem quaerendi istam allegoriam. Sicut ergo Agar ancilla peperit Abrahae vere filium, non heredem tamen, sed servum, ita Sina, allegorica Agar, peperit Deo vere filium, id est, populum carnalem. Item ut Ismael verus fuit filius Abrahae, ita populus Israel verum Deum habuit patrem, cui tulit legem et tradidit oracula sua, religionem, cultum, templum, ut habet Psalmus 147 (v. 19.): „Qui annuntiat verbum suum Iacob etc.“ Hoc tamen fuit discrimen: Ismael natus erat ex ancilla secundum carnem, id est, sine promissione, ideoque non potuit esse heres. Sic Agar mystica, id est, mons Sina, in quo lata lex et vetus testamentum conditum est, generavit Deo, Abrahae magno, populum, sed sine promissione, hoc est, carnalem et servilem [78]), non heredem Dei, quia legi non sunt additae promissiones de Christo benedictore, de liberatione a maledicto legis, a peccato et morte, item de donatione gratuita remissionis peccatorum, iustitiae et vitae aeternae. Sed „qui fecerit ea, inquit lex, vivet in eis.“ (Levit. 18, 5.)

Sunt ergo promissiones legis conditionales, non gratis promittentes vitam, sed facientibus legem, ideoque relinquunt conscientias in dubitatione, quia nemo legem facit. Promissiones vero novi testamenti [79])

---

77) Hermon. 78) Populus legis. 79) Promissiones legis et evangelii.

nullam habent annexam conditionem, neque exigunt quidquam a nobis, neque pendent ex conditione nostrae dignitatis, sed afferunt et donant nobis gratis remissionem peccatorum, gratiam, justitiam et vitam aeternam propter Christum. Ista alibi copiosius a nobis tractata sunt. Itaque lex seu vetus testamentum continet tantum promissiones conditionales [80]), nam eis semper annexa est ejusmodi conditio: „Si audieritis vocem meam“, „si servaveritis pactum meum“, „si ambulaveritis in viis meis, eritis mihi populus etc.“ Hoc Iudaei non considerantes apprehenderunt illas conditionales promissiones, et fecerunt ex iis absolutas et puras; quas existimabant Deum nunquam revocare posse, sed oportere servare. Hinc cum audirent prophetas (qui recte discernere poterant inter promissiones legis corporales, et spirituales de Christo et regno ipsius) praedicere vastationem civitatis Ierusalem, templi, regni et sacerdotii, persequebantur et occidebant eos tanquam haereticos et blasphemos in Deum, quia non videbant annexam conditionem: „Si custodieritis mandata mea, bene erit vobis etc.“

Itaque Agar serva non generat nisi servum. Non est igitur heres Ismael, etiamsi naturalis sit filius Abrahae, sed servus manet. Quid deest? Promissio et benedictio verbi. Sic lex lata in Sina monte, quem Arabes Agar vocant, non generat nisi servos [81]), quia legi non est addita promissio de Christo. Quare si ad legem et opera relicta promissione et fide defeceritis, o Galatae, perpetuo manebitis servi, id est, nun-

---

80) Promissiones legis conditionales. 81) Lex generat servos.

quam liberi eritis a peccato et morte, sed sub maledicto legis manebitis. Agar enim non gignit semen promissionis et heredes, hoc est, lex non justificat, non affert filiationem et hereditatem, sed potius eam impedit et iram efficit.

Et pertingit usque ad Ierusalem, quae nunc est, et servit cum filiis suis.

Mirabilis est haec allegoria. Paulus, ut supra ex Sina fecit Agar, ita jam libenter ex Ierusalem faceret Saram, verum non audet nec potest, sed cogitur cum monte Sina Ierusalem conjungere, quia dicit eam pertinere ad Agar, cum mons Agar pertingat usque ad Ierusalem[82]). Et certe verum est, quod continua montana sint ab Arabia petraea usque ad Cadesbarnea Iudaeae. Dicit igitur: Ista Ierusalem, quae nunc est, id est, terrena et temporalis, non est Sara, sed pertinet ad Agar, quia in ea exercetur regnum Agar. Est enim in ea lex generans in servitutem, est in ea cultus, templum, regnum, sacerdotium, et quidquid in Sina ordinatum est ex ipsa lege matre, hoc in Ierusalem geritur, ideoque annecto eam cum Sina, et utrasque complector eodem vocabulo, scilicet Sina seu Agar.

Ad eum modum ego non ausus fuissem tractare hanc allegoriam, sed potius dixissem Ierusalem esse Saram seu novum testamentum, praesertim cum in ea inceperit praedicatio evangelii, Spiritus sanctus datus, et novi testamenti populus natus sit, et putassem me eruisse valde aptam allegoriam. Ideo non est cujus-

82) Hierusalem terrena pertinet ad Agar.

is artificis ludere allegoriis [83]), nam pulchra aliqua pecies facile alicui imponit, ut aberret; ut hic nulli ostrum non videretur valde commodum fuisse Sina Agar, et Ierusalem Saram dici. At Paulus facit quidem Ierusalem Saram, non autem istam corporalem, nam simpliciter adjungit ipsi Agar, sed spiritualem et coelestem [84]), in qua non lex regnat, nec populus carnalis, ut in Ierusalem, quae servit cum filiis suis, ed in qua promissio regnat, et populus spiritualis et iber est.

Et ut prorsus aboleretur lex et totum illud regnum in Agar ordinatum, vastata est permissu Dei horribiliter Ierusalem terrena cum omnibus suis ornamentis, templo, cultu etc. Quanquam autem in ea coeperit novum testamentum, et ex ea egressum sit in totum orbem terrarum, nihilominus tamen pertinet ad Agar, hoc est, est civitas legis, cultus et sacerdotii a Mose instituti. Summa, generata est ex Agar serva, ideoque cum filiis suis servit [85]), hoc est, ambulat in operibus legis, et nunquam pervenit ad libertatem spiritus, sed perpetuo manet sub lege, peccato, mala conscientia, ira et judicio Dei, sub reatu mortis et inferni. Habet quidem libertatem carnis, habet regnum corporale, habet magistratus, opes, possessiones etc., sed nos de libertate spiritus loquimur, ubi nos mortui legi, peccato, morti liberi vivimus et regnamus in gratia, remissione peccatorum, justitia et vita aeterna. Haec non potest praestare Hierusalem illa terrena, ideo manet cum Agar.

---

83) Non est cujusvis tractare allegorias. 84) Sara coelestis Hierusalem. 85) Hierusalem terrena servit.

Illa autem, quae sursum est, Hierusalem libera est, quae est mater omnium nostrum.

Terrena illa Ierusalem, inquit, quae deorsum est, habens politiam legalem, est Agar, et servit cum filiis suis, id est, non liberatur a lege, peccato et morte. At Hierusalem, quae sursum est, id est, spiritualis, illa est Sara (Paulus tamen non addit vocabulum Sarae nomine proprio, sed appellative vocat eam liberam), hoc est, vera domina et libera ac mater nostra, generans non in servitutem, ut Agar, sed in libertatem. Est autem illa Hierusalem coelestis, quae sursum est[86]), ecclesia, id est, credentes sparsi per totum orbem, qui idem evangelium, eandem fidem in Christum, eundem Spiritum sanctum et eadem sacramenta habent.

Ideo „sursum“[87]) non intellige ἀναγωγικῶς, ut sophistae, de ecclesia triumphante (sic enim loquuntur) in coelis, sed de militante in terris. Nec mirum, quia pii dicuntur conversari in coelis, Philipp. 3. (v. 20.): „Nostrum πολίτευμα in coelis est“; non localiter, sed quatenus christianus credit, quatenus apprehendit inenarrabilia, coelestia et aeterna dona, eatenus est in coelis, Ephe. 1. (v. 3.): „Qui benedixit nos omni benedictione spirituali in coelestibus per Christum.“ Distinguenda ergo est spiritualis et coelestis benedictio contra terrestrem[88]), quae est, habere bonam politiam et oeconomiam, habere prolem, pacem, opes, fruges et alia corporalia commoda. Coelestis

---

86) Hierusalem, quae sursum est. 87) Sursum. 88) Terrena et coelestis benedictio.

autem benedictio est, liberari a lege, peccato et morte, justificari et vivificari, placatum Deum habere, habere cor confidens, conscientiam hilarem, consolationem spiritualem, habere cognitionem Christi, prophetiam et revelationem scripturarum, habere dona Spiritus sancti, laetari in Deo etc. Hae sunt benedictiones coelestes, quas Christus donat suae ecclesiae.

Quare Hierusalem, quae sursum est, id est, coelestis, est ecclesia in hoc tempore, non ἀναγωγικῶς futurae vitae patria vel ecclesia triumphans, ut otiosi et inerudití monachi et scholastici doctores nugati sunt, qui tradiderunt quatuor esse sensus scripturae[89]), literalem, tropologicum, allegoricum et anagogicum, et secundum hos singula fere verba scripturae inepte interpretati sunt; ut Hierusalem literaliter significabat illis urbem ejus nominis, tropologice conscientiam puram, allegorice ecclesiam militantem, anagogice coelestem patriam seu ecclesiam triumphantem. His insulsis et nugacibus fabulis, quibus discerpserunt scripturas in tot sententias, fecerunt, ut de nullis rebus conscientiae certo erudiri potuerint. Sed Paulus hic ait veterem et terrestrem illam Hierusalem pertinere ad Agar et servire cum filiis suis, et abolitam esse; novam autem et coelestem, quae domina sit et libera, constitutam esse divinitus, non in coelis, sed in terris, ut sit omnium nostrum mater, ex qua nos sumus generati et quotidie generamur[90]). Ergo necesse est hanc matrem nostram, ut et ejus generationem, esse

89) Quatuor sensus scripturae. 90) Hierusalem coelestis, et tamen in terris.

in terris inter homines. Generat tamen in spiritu ministerio verbi et sacramentorum etc., non in carne.

Hoc ideo dico, ne abducamur cogitationibus nostris in coelum, sed sciamus Paulum Hierusalem, quae sursum est, opponere non localiter, sed spiritualiter terrenae. Nam distincta sunt spiritualia et corporalia seu terrena, spiritualia sursum sunt, terrena deorsum. Sic Hierusalem, quae sursum est, distinguitur contra carnalem et temporalem Hierusalem, quae deorsum est, non localiter, ut dixi, sed spiritualiter. Nam illa Hierusalem spiritualis, quae coepit in corporali, non habet certum locum, ut illa in Iudaea, sed sparsa est per totum orbem terrarum [91]), et potest esse in Babylone, in Turcia, Tartaria, Scythia, India, in Italia, Germania, in insulis maris, in montibus et vallibus et ubique terrarum, ubi homines sunt, qui evangelium habent et in Christum credunt etc. Quare Sara seu Hierusalem, mater nostra libera, est ipsa ecclesia, Christi sponsa, ex qua generamur omnes. Generat autem ipsa liberos sine intermissione usque ad finem mundi [92]), dum exercet ministerium verbi, hoc est, dum docet et propagat evangelium, hoc enim generare est. Docet autem evangelium hoc modo, quod liberemur a maledictione legis, a peccato, morte et aliis malis, non per legem et opera, sed per Christum. Ergo Hierusalem, quae sursum est, id est, ecclesia, non est subjecta legi et operibus, sed libera est et mater sine lege, peccato et morte. Qualis autem est ipsa mater, tales etiam filios generat.

---

91) Hierusalem spiritualis per totum orbem dispersa.
92) Ecclesia generat filios.

Pulchro ergo ista allegoria docet, quod ecclesia nihil facere debeat, quam recte et pure docere evangelium, atque ita generare liberos [93]). Sic omnes invicem sumus patres et filii, generamur enim alii ex aliis. Ego ex aliis per evangelium genitus jam alios gigno, qui deinceps alios gignent, et sic ista generatio durabit usque ad finem mundi. De generatione autem loquor, non Agar ancillae, quae per legem servos generat, sed Sarae liberae, quae generat heredes sine lege, sine operibus et propriis studiis. Nam quod Isaac, non Ismael (cum tamen uterque naturalis filius Abrahae fuerit) heres est, habet per verbum promissionis, scilicet: „Sara, uxor tua, pariet tibi filium, vocabisque nomen ejus Isaac“ (Gen. 17, 19.), (hocque Sara bene intellexit, ideoque dicit: „Ejice ancillam et filium ejus etc.“ (Gen. 21, 10.) et ea verba Paulus infra etiam citat). Quare sicut Isaac hereditatem patris habet solum ex promissione et nativitate, sine lege et operibus, ita nos per evangelium nascimur heredes ex Sara libera, id est, ecclesia [94]). Ea enim docet, fovet, gestat nos in utero, gremio et ulnis, fingit et perficit nos ad formam Christi, donec crescamus in virum perfectum etc. Ita omnia fiunt per ministerium verbi. Quare liberae officium est generare marito Deo sine fine liberos, id est, tales filios, qui fide, non lege norunt se justificari.

Scriptum est enim: „Laetare sterilis, quae

93) Ecclesia docendo generat etc. 94) Ecclesia mater nostra.

non paris, erumpe et clama, quae non parturis, quia multi filii desertae, magis quam ejus, quae habet virum.

Paulus ex Esaia propheta [95]) citat hunc locum, qui totus est allegoricus. Sic scriptum est, inquit, quod mater numerosae prolis, et quae virum habet, infirmari et perire debet, et econtra sterilis, quae non parit, abundare filiis. Ad eundem modum canit etiam Hanna in suo cantico, ex quo Esaias hanc prophetiam sumsit. 1. Reg. 2. (1. Sam. 2, 4 sqq.) [96]): „Arcus fortium superatus est, et infirmi accincti sunt robore. Repleti prius pro panibus se elocaverunt, et famelici saturati sunt. Donec sterilis peperit septem, et quae multos habebat filios, infirmata est etc." Mira res, inquit, quae foecunda fuit, sterilis erit, et quae sterilis, foecunda. Item, qui fortes, saturi, viventes, justi, beati, divites et gloriosi fuerunt, hi infirmi, egentes, obnoxii morti, peccatores, damnati, pauperes et inglorii erunt; et econtra, infirmi et famelici etc. erunt robusti et saturi etc.

Hac allegoria Esaiae prophetae ostendit Paulus discrimen Agar et Sarae, hoc est, synagogae et ecclesiae [97]), seu legis et evangelii. Lex maritus foecundae, hoc est, synagogae, valde multos filios generat. Nam homines omnium aetatum, non solum idiotae, sed quique sapientissimi et optimi (hoc est, totum genus humanum praeter filios liberae) non vident aut agnoscunt aliam justitiam, multo minus excel-

95) Esaiae 54. (v. 1.) 96) Canticum Hannae. 1. Regum 2. 97) Discrimen synagogae et ecclesiae.

lentiorem, quam legis [98]) (complector autem nomine legis omnes leges, humanas et divinas). Itaque si legem sectantur, et externe opera ejus faciunt, se justos esse putant. Hi quanquam foecundi sint, abundent discipulis, et floreant justitia et speciosis operibus legis, tamen non liberi, sed servi sunt, quia sunt filii Agar, quae in servitutem generat. Si autem servi sunt, non erunt participes hereditatis, sed ejicientur e domo, servi enim non manent in domo in aeternum, imo jam ejecti sunt e regno gratiae et libertatis. Qui enim non credit, jam judicatus est. Manent ergo sub legis maledictione, peccato, morte, sub potestate diaboli, ira et judicio Dei.

Si autem ipsa lex Dei moralis seu decalogus generat tantum servos, hoc est, non justificat, sed tantum terret, accusat, condemnat, et ad desperationem redigit conscientias, quomodo quaeso justificarent traditiones humanae et leges papae, quae sunt doctrinae daemoniorum? Itaque quicunque docent et urgent sive traditiones humanas sive legem Dei tanquam necessariam ad justitiam coram Deo, nihil aliud faciunt, quam quod servos generant etc. [99]). Et tamen istiusmodi doctores judicantur esse optimi, merentur applausum mundi, et foecundissimae matres sunt, infinitos enim habent discipulos. Siquidem ratio non intelligit, quid fides et vera pietas sit, ideo negligit et contemnit eam, et naturaliter afficitur superstitione et hypocrisi, id est, justitia operum [100]). Ea, quia maxime fulget et floret, potentissima imperatrix est

98) Iustitia legis nota rationi. 99) Doctores legis generant servos. 100) Ratio hypocrisi capitur.

orbis *terrarum*. Docentes ergo justitiam operum ex lege generant multos filios, in specie quidem liberrimos et variis munditiis nitentes, sed in conscientia ligatos et peccati servos, ideo e domo ejiciendos et damnandos.

Econtra Sara libera, id est, vera ecclesia, videtur esse sterilis [1]), quia evangelium, quod est verbum crucis, quod docet ecclesia, non ita fulget, ut doctrina de lege et operibus, ideoque paucos habet discipulos [2]), qui ei adhaerent. Deinde hunc titulum gerit, quod prohibeat bona opera, quod reddat otiosos et languidos homines, excitet haereses et seditiones et causa sit omnis mali, ideoque nullum successum aut prosperitatem videtur habere, sed omnia sterilitatis, desertionis et desperationis plena apparent. Hinc impii certo persuasi sunt, ecclesiam non posse diu durare cum doctrina sua. Iudaei certissimi erant propediem collapsuram esse ecclesiam ab apostolis plantatam, quam odioso nomine sectam appellabant. Sic enim loquuntur ad Paulum Act. 28. [3]): „De ista secta notum est nobis, quod ubique ei contradicitur." Sic hodie adversarii nostri, quoties quaeso se ipsos vana spe luserunt, cum jam hoc, jam illo tempore nos certo opprimendos esse jactaverunt? Oppressi sunt Christus et apostoli, sed ipsis mortuis latius sparsa est doctrina evangelii, quam viventibus. Sic nos adversarii opprimere possunt, sed verbum domini stabit in aeternum. Quantumvis igitur ecclesia Christi videatur sterilis et deserta, infirma et contemta, et foris pr-

---

1) Ecclesia sterilis. 2) Evangelium paucos habet discipulos. 3) Act. 28. (v. 22.).

tiatur persecutionem, ac cogatur audire doctrinam ejus esse haereticam et seditiosam, tamen ipsa sola coram Deo est foecunda, generans per ministerium verbi infinitos filios, aeternae justitiae et vitae heredes, foris quidem persecutionem patientes, sed in spiritu liberrimos, qui non solum judices sunt super omnes doctrinas et opera, sed qui etiam sunt gloriosi victores infernalium portarum.

Concedit ergo propheta ecclesiam esse in luctu [4]), alioqui non adhortaretur eam ad laetitiam. Concedit esse sterilem coram mundo, alioqui non appellaret sterilem et desertam, quae non parit, sed coram Deo dicit eam esse foecundam, ideoque jubet eam laetari, quasi dicat: Tu quidem deserta et sterilis non habes maritum legem, ideo neque filios. Sed gaude, quia etsi es sine marito lege, ut virgo nubilis deserta (non enim vult appellare viduam), quae quidem haberet sponsum, si non deserta esset ab eo, aut si sponsus ei non esset occisus, tu, inquam, solitaria et deserta a marito lege, et non subjecta conjugio legis, mater eris infinitorum filiorum. Quare populus seu ecclesia novi testamenti est prorsus sine lege [5]) (quod ad conscientiam attinet), ideoque apparet coram mundo esse deserta. Sed ut maxime in speciem sit sterilis sine lege et operibus, tamen coram Deo foecundissima est, et generat infinitos filios, et eos liberos. Per quid? Non per maritum legem, sed per verbum et Spiritum Christi, qui datur per evangelium, concipit, generat, educat filios.

Hac ergo allegoria Paulus clarissime ostendit

4) Ecclesia est in luctu. 5) Populus gratiae.

discrimen legis et evangelii [6]), primum, cum Agar vetus testamentum, Saram novum vocat; deinde, cum alteram ancillam, alteram liberam appellat; item cum maritatam et foecundam ait infirmari, et cum filiis suis ejicit e domo, contra sterilem et desertam foecundam fore, et parituram infinitos filios, et eos heredes. Hae differentiae essentiales sunt populi fidei et legis. Populus fidei non habet legem maritum, non servit, non natus est ex matre Hierusalem, quae nunc est, sed promissionem habet, liber est, et nascitur ex Sara libera. Separat ergo populum spiritualem novi testamenti a legis populo, cum dicit eum non esse prolem Agar maritatae, sed Sarae liberae, quae nescit legem, et per hoc constituit populum fidei longe supra et extra legem. Si autem supra et extra legem est, ergo non lege et operibus, sed sola spirituali nativitate, quae nihil aliud est nisi fides, justificatur. Ut autem populus gratiae non habet nec potest habere legem, ita populus legis non habet nec potest habere gratiam [7]), quia impossibile est legem et gratiam simul posse existere. Aut igitur fide justificari nos oportet, et justitiam legis amittere, aut lege, et gratiam et justitiam fidei amittere. Turpis autem et infelix est amissio, quando amissa gratia legem retinemus, econtra felix et salutifera amissio est, quando lege amissa gratiam retinemus.

Nos sedulo damus operam (quia videmus Paulum summa diligentia hoc fecisse), ut clare ostendamus legis et evangelii differentiam [8]), quae facillima est,

6) Discrimen legis et evangelii. 7) Populus gratiae sine lege, populus legis sine gratia. 8) Discrimen legis et evangelii.

mentum ad verba ipsa attinet. Quis enim non videt Agar non esse Saram, et Saram non esse Agar? Item Ismaelem non esse aut habere, quod est aut habet Isaac? Ista facile discerni possunt. Sed in seriis pavoribus et agone mortis, ubi conscientia luctatur cum judicio Dei, tum firma fiducia posse dicere: Non sum filius Agar, sed Sarae, hoc est, lex nihil ad me pertinet, quia Sara est mater mea, quae non servos, sed liberos et heredes generat, hoc omnium difficillimum est.

Paulus ergo hoc Esaiae testimonio probavit Saram, hoc est, ecclesiam, esse veram matrem, quae parit liberos et heredes; contra Agar, id est, synagogam, generare quidem multos filios, sed servos e domo ejiciendos etc. Porro, quia iste locus etiam de abrogatione legis [9]) et de libertate christiana loquitur, diligenter observandus est. Nam ut summus et praecipuus christianae doctrinae articulus est, nosse, quod per Christum justificemur et salvemur, ita per antithesin multum refert, probe tenere locum de abrogatione legis. Valde enim prodest ad confirmandam doctrinam nostram de fide et ad parandam firmam et certam consolationem conscientiarum, praesertim in seriis pavoribus, si sciamus legem esse abrogatam.

Dixi supra saepius, et jam iterum repeto (illa enim res non potest satis inculcari), quod christianus fide apprehendens beneficium Christi nullam prorsus legem habeat, sed quod tota lex illi abrogata sit cum suis terroribus et vexationibus [10]). Idem docet hic

---

9) Abrogatio legis. 10) Christianis lex abrogata.

locus Esaiae. Ideo insignis et consolatione plenus est, provocans ad laetandum sterilem et desertam, quae secundum legem ridenda seu deploranda potius erat. Nam steriles secundum legem erant maledictae. Sed Spiritus sanctus invertit hanc sententiam, et sterilem laudandam et benedictam, et econtra foecundam et parturientem maledictam pronuntiat, cum ait: „Laetare sterilis etc., plures filii desertae, quam ejus, quae habet maritum." Ut maxime igitur videatur Sara, hoc est, ecclesia coram mundo deserta ac sterilis.[11]), non habens legis justitiam et opera, tamen coram Deo teste propheta foecundissima mater est infinitorum liberorum. Contra, ut maxime in speciem sub Agar abundantissima foecunditas et parturitio sit, tamen nulla proles manet, quia filii ancillae ejiciuntur una cum matre e domo, et non accipiunt hereditatem cum filiis liberae, ut Paulus infra ait.

Quia ergo liberae filii sumus, abrogata est nobis lex, vetus noster maritus, Rom. 7. Qui dum dominabatur nobis, impossibile erat in spiritu nos generare liberos cognoscentes gratiam, sed servi manebamus cum ipsis. Lege dominante non sunt quidem otiosi homines, sed strenue laborant[12]), portant pondus diei et aestum, parturiunt et generant multos filios. Sed tam genitores quam geniti spurii sunt, non pertinentes ad liberam matrem, ideo tandem cum Ismaele ejiciuntur e domo et hereditate, moriuntur et damnantur. Impossibile est igitur homines per legem, ut maxime in ea multum sit laboris et parturitionis,

11) Ecclesia coram mundo deserta et sterilis. 12) Populus legis laboriosissimus.

pervenire ad hereditatem, hoc est, justificari et salvari. Maledicta sit igitur omnis doctrina, vita, religio, quae conatur lege aut operibus parare justitiam coram Deo. Sed pergamus de abrogatione legis loqui.

Thomas et alii scholastici de abrogatione legis loquentes dicunt judicialia et ceremonialia post Christum mortifera, ideoque jam abrogata esse, non item moralia. Hi ignorant, quid loquantur. Tu vero cum voles de abrogatione legis loqui, disputa praecipue de lege proprie dicta ac spirituali, et complectere simul totam legem [13]), nihil distinguens inter judicialem, ceremonialem et moralem. Nam cum Paulus ait nos per Christum a maledicto legis liberatos esse, certe de tota lege loquitur, ac praecipue de morali, quae vel sola accusat, maledicit et condemnat conscientias, non item reliquae duae species. Quare dicimus legem decalogi nullum habere jus accusandi et perterrefaciendi conscientiam, in qua Christus per gratiam regnat, quia Christus jus illud antiquavit, non quod omnino non sentiat conscientia terrores legis, certe sentit eos, sed quod illis non possit condemnari, et ad desperationem adigi [14]), quia „nulla nunc est condemnatio his, qui in Christo Iesu sunt“, Rom. 8. (v. 1.); item: „Si filius vos liberaverit, vere liberi eritis,“ Iohann. 8. (v. 36.). Ut maxime ergo christianus per legem ostendentem peccatum perterrefiat, tamen ideo non desperat, quia credit in Christum, in quem baptisatus, et sanguine ejus mundatus habet remissionem

---

13) Lex tota abrogata est. 14) Pius sentit terrores legis, sed fide in Christum erigitur.

peccatorum. Remisso autem nobis peccato per Christum ipsum dominum legis (sic tamen remisso, quod se ipsum tradiderit pro eo) non habet amplius lex serva jus accusandi et damnandi nos propter peccatum, cum nobis remissum sit, ac jam liberi facti simus liberante nos filio. Quare credentibus in Christum tota lex abrogata est.

At nihil facio. Nihil potes facere, ut liberaris a tyrannide legis, sed audi hoc laetum nuntium, quod Spiritus in propheta tibi affert: „Laetare sterilis, quae non etc.“, quasi dicat: Cur tam moesta es, cum nihil causae sit, cur moerore afficiaris. At sterilis sum et deserta etc. Ut maxime talis sis, non habens justitiam ex lege, tamen Christus est tua justitia. Is factus maledictum pro te redemit te a maledicto legis. In hunc si credis, lex tibi mortua est, et quo major est ipse Christus lege, hoc meliorem habes justitiam legis justitia. Deinde foecunda es, non sterilis, quia plures habebis filios, quam maritata.

Alia legis abrogatio externa est, quod politicae leges Mosi nihil ad nos pertinent [15]), ideoque non debemus eas revocare in forum, nec quadam superstitione nos alligare ad eas, ut quidam superioribus annis volebant, ignari hujus libertatis. Ceterum quanquam evangelium non subjiciat nos judicialibus Mosi, tamen in totum non liberat nos ab obedientia omnium politicarum legum, sed in hac vita corporali subjicit nos legibus ejus politiae, in qua vivimus, hoc est, jubet unumquemque suo magistratui et legibus ipsius parere, non tantum propter iram, sed etiam propter

15) Politicae leges Mosi ad nos non pertinent.

conscientiam, 1. Pet. 2. Rom. 13., nec peccaret caesar, si quibusdam judicialibus legibus Mosi uteretur, imo libere posset illis uti. Errant igitur sophistae, qui nugantur judicialia Mosi post Christum mortifera esse.

Neque ceremoniis Mosi adstringimur[16]), multo minus papae. Quia vero vita haec corporalis non potest in totum carere ceremoniis aut ritibus, oportet enim quandam esse paedagogiam, permittit evangelium ordinationes fieri in ecclesia de feriis, de temporibus, de locis etc., ut populus sciat, quo die, qua hora, ad quem locum convenire debeat ad audiendum verbum Dei etc. Permittit, ut constituantur lectiones velut in schola, praecipue propter pueros et simplices, ut hi commodius doceri possint. Sed hac fine permittit talia constitui[17]), ut omnia in ecclesia fiant decenter et secundum ordinem, 1. Cor. 14. (v. 40.), non ut servantes tales ordinationes mereantur remissionem peccatorum etc. Deinde etiam sine peccato omitti possunt, modo praeter offensionem infirmorum id fiat. Ideo error est dicere, quod ceremoniae Mosaicae post Christum revelatum mortiferae sunt, alioqui peccassent christiani, quod observarunt ferias paschatis et pentecostes, quas vetus ecclesia exemplo legis Mosaicae (quanquam longe alio modo et fine) instituit celebrari.

Paulus autem hic praecipue de abrogatione legis moralis loquitur, quod diligenter considerandum est. Agit enim contra justitiam legis, ut justitiam fidei

---

16) Ceremoniae Mosaicae nos non ligant. 17) Usus ceremoniarum in ecclesiis.

statuat, sic concludens: Si sola gratia seu fides in Christum justificat, ergo tota lex simpliciter abrogata est, hocque confirmat testimonio Esaiae, quo invitat sterilem et desertam ecclesiam ad laetandum. Quia non videtur habere prolem genitam, neque spem prolis in futurum gignendae, hoc est, non habet discipulos, non applauditur ei, quia praedicat verbum crucis de Christo crucifixo etc. contra omnem sapientiam carnis. Sed ea res, inquit propheta, nihil te sterilem moveat et perturbet, imo exsulta et jubila potius, quia plures filii desertae, quam ejus, quae virum habet. Hoc est, quae maritum habet et numerosa prole multiplicatur, infirmabitur, contra tu sterilis ac deserta abundabis filiis.

Appellat autem ecclesiam sterilem[18]), quia filii ipsius non lege, operibus, non ullis conatibus aut viribus humanis, sed in Spiritu sancto per verbum fidei generantur. Ibi mera nascentia est, nulla operatio. Contra foecundi laborant et exercent se nimium parturiendo, ibique mera operatio est, nulla nativitas. Sed quia justitia legis seu propria conantur consequi jus filiorum et heredum, servi sunt, nunquam accipientes hereditatem, etiamsi ad mortem usque nimio labore defatigantur, quia contra voluntatem Dei suis operibus consequi conantur, quod Deus ex mera gratia propter Christum credentibus donare vult. Credentes etiam bene operantur[19]), non autem per hoc filii et heredes fiunt, hoc enim affert eis nativitas, sed ut jam filii facti propter Christum benefactis suis glorificent Deum et adjuvent proximos.

---

18) Ecclesia sterilis. 19) Piorum opera.

Nos autem fratres secundum Isaac, promissionis filii sumus.

Hoc est, non sumus filii carnis, ut Ismael aut totus Israel carnalis, qui gloriabatur se esse semen Abrahae ac populum Dei, sed audiebat a Christo Iohann. 8. (v. 39 sqq.)[20]): „Si filii Abrahae essetis, non quaereretis interficere me, qui veritatem vobis locutus sum"; item: „Si Deus pater vester esset, utique diligeretis me, et loquelam meam agnosceretis," quasi dicat: Fratres in eadem domo nati ac educati agnoscunt alter alterius loquelam, vos ex patre diabolo estis etc.: tales filii, inquit, nos non sumus, quales ipsi, qui servi manent, et e domo tandem ejiciuntur, sed filii sumus, ut Isaac, promissionis[21]), id est, gratiae et fidei, nati ex sola promissione. De hac re satis copiose dictum est supra cap. 3. (v. 8.): „In semine tuo benedicentur etc." Ergo non ex lege, operibus, justitia propria pronuntiamur justi, sed ex mera gratia. Promissionem, quae sola fide apprehenditur, vehementer urget et saepe inculcat Paulus, quia vidit maxime opus esse.

Hactenus de allegoria, cui intexit locum Esaiae velut interpretationem quandam. Iam historiam de Ismaele et Isaac applicat ad exemplum et consolationem.

Sed quemadmodum tunc is, qui secundum carnem natus fuerat, persequebatur eum, qui secundum spiritum, ita et nunc.

Is locus continet gravissimam consolationem. Qui-

20) Iohann. 8. 21) Filii promissionis.

cunque nati sunt et vivunt in Christo, ac gl
de ista nativitate et hereditate Dei, habent p
torem Ismaelem [22]). Hoc discimus hodie ip
rientia. Videmus enim omnia plena esse tu
persecutionibus, sectis et scandalis. Quare ni
remus animos nostros illa Pauli consolatione e
libus, ac certo teneremus articulum justificati
possemus ferre vim et dolos Satanae [23]). Que
non moverent persecutiones illae atrocissimae a
sariorum? Deinde sectas et infinita illa scandal
suscitant hodie spiritus fanatici? Profecto val
dolet, cum audire cogimur omnia fuisse tra
et pacata ante evangelium, jam eo invulgato c
turbari, totum mundum commoveri et in sese c
Hoc audiens homo sine Spiritu statim offendi
judicat inobedientiam subditorum erga magi
seditiones, bella, pestem, famem, eversiones
publicarum, regionum et regnorum, sectas, s
et similia infinita mala oriri ex doctrina ev
lii [24]).

Contra hoc maximum scandalum debemus ne
gere et confirmare hac suavissima consolatione,
pios hoc nomen et titulum in mundo oporteat g
re [25]), quod seditiosi et schismatici ac infinit
malorum auctores sint. Hinc est, quod adversarii
tant se justissimam causam habere, imo obsequi
se praestare Deo, cum oderunt, persequuntur et
terficiunt nos. Ismael igitur non potest non perse

---

22) Ismael per sequitur Isaac. 23) Consolatio cont
scandala etc. 24) Iudicium mundi de evangelio. 25) Titul
piorum.

...it, non vicissim Isaac Ismaelem. Qui persecutionem Ismaelis non vult ferre, is non profiteatur se esse Christianum. Sed quaeso, dicant adversarii, qui ista ... sic hodie amplificant et exaggerant, quae bona ... sint ad praedicationem Christi et apostolorum[26]? Nonne vastatio regni Iudaici, dissipatio imperii Romani et conturbatio totius orbis terrarum? Non ... evangelii, quod Christus et apostoli docuerunt ... salutem, non perniciem hominum, sed ut Psalmus ... ait, culpa gentium, populorum, regum et principum, ... obsessi a diabolo noluerunt illud verbum gratiae, ... vitae et salutis aeternae audire, sed detestati ... et damnaverunt ut dogma perniciosum religioni ... rebus publicis, hocque futurum esse longe ante ... ritus sanctus in Davide praedixit, cum ait: „Quare ... muerunt gentes etc." (Psalm. 2, 1 sqq.).

Talis tumultus et conturbatio rerum etiam hodie ... itur et auditur. Adversarii transferunt culpam ... doctrinam nostram. Doctrina gratiae et pacis non ... citat has turbas, sed gentes, populi, reges terrae ... principes, ut Psalmus. 2.[27]) ait, fremunt, meditantur, insurgunt et consultant, non contra nos, ut putant, ac doctrinam nostram, quam erroneam et seditiosam criminantur, sed contra dominum et Christum ...us, ideoque omnia eorum consilia et conatus sunt ... erunt irriti[28]). „Habitator coeli ridet eos. Dominus subsannat eos etc." Clament igitur, quam diu ... lint, illos motus excitari per nos, tamen Psalmus consolatur nos, et dicit eos ipsos esse auctores talium

26) Quid boni secutum sit praedicante Christo e...
...7) Psalm. 2. 28) Adversariorum caecitas.

cunque nati sunt et vivunt in Christo, ac gloriantur de ista nativitate et hereditate Dei, habent persecutorem Ismaelem [22]). Hoc discimus hodie ipsa experientia. Videmus enim omnia plena esse tumultibus, persecutionibus, sectis et scandalis. Quare nisi muniremus animos nostros illa Pauli consolatione et similibus, ac certo teneremus articulum justificationis, non possemus ferre vim et dolos Satanae [23]). Quem enim non moverent persecutiones illae atrocissimae adversariorum? Deinde sectae et infinita illa scandala, quae suscitant hodie spiritus fanatici? Profecto vehementer dolet, cum audire cogimur omnia fuisse tranquilla et pacata ante evangelium, jam eo invulgato omnia turbari, totum mundum commoveri et in sese collidi. Hoc audiens homo sine Spiritu statim offenditur, et judicat inobedientiam subditorum erga magistratum, seditiones, bella, pestem, famem, eversiones rerum publicarum, regionum et regnorum, sectas, scandala et similia infinita mala oriri ex doctrina evangelii [24]).

Contra hoc maximum scandalum debemus nos erigere et confirmare hac suavissima consolatione, quod pios hoc nomen et titulum in mundo oportet gerere [25]), quod seditiosi et schismatici ac infinitorum malorum auctores sint. Hinc est, quod adversarii putant se justissimam causam habere, imo obsequium se praestare Deo, cum oderunt, persequuntur et interficiunt nos. Ismael igitur non potest non persequi

---

22) Ismael per sequitur Isaac. 23) Consolatio contra scandala etc. 24) Iudicium mundi de evangelio. 25) Titulus piorum.

Isaac, non vicissim Isaac Ismaelem. Qui persecutionem Ismaelis non vult ferre, is non profiteatur se esse christianum. Sed quaeso, dicant adversarii, qui ista mala sic hodie amplificant et exaggerant, quae bona secuta sint ad praedicationem Christi et apostolorum [26])? Nonne vastatio regni Iudaici, dissipatio imperii Romani et conturbatio totius orbis terrarum? Non culpa evangelii, quod Christus et apostoli docuerunt in salutem, non perniciem hominum, sed ut Psalmus 2. ait, culpa gentium, populorum, regum et principum qui obsessi a diabolo noluerunt illud verbum gratiae pacis, vitae et salutis aeternae audire, sed detestati sunt et damnaverunt ut dogma perniciosum religioni et rebus publicis, hocque futurum esse longe ante Spiritus sanctus in Davide praedixit, cum ait: „Quare fremuerunt gentes etc.“ (Psalm. 2, 1 sqq.).

Talis tumultus et conturbatio rerum etiam hodie cernitur et auditur. Adversarii transferunt culpam in doctrinam nostram. Doctrina gratiae et pacis non excitat has turbas, sed gentes, populi, reges terrae et principes, ut Psalmus. 2. [27]) ait, fremunt, meditantur, insurgunt et consultant, non contra nos, ut putant, ac doctrinam nostram, quam erroneam et seditiosam criminantur, sed contra dominum et Christum ejus, ideoque omnia eorum consilia et conatus sunt et erunt irriti [28]). „Habitator coeli ridet eos. Dominus subsannat eos etc.“ Clament igitur, quam diu velint, illos motus excitari per nos, tamen Psalmus consolatur nos, et dicit eos ipsos esse auctores talium

---

26) Quid boni secutum sit praedicante Christo etc.
27) Psalm. 2. 28) Adversariorum caecitas.

motuum. Hoc ipsi non credunt, multo minus credunt se tumultuari, insurgere et consultare contra dominum et Christum ejus, imo pro domino se stare, se gloriam ejus defendere, et nos persequendo obsequium illi praestare arbitrantur. Sed Psalmus non mentitur, et exitus rei hoc probabit. Nos nihil hic facimus, tantum patimur perhibente nobis testimonium conscientia nostra in Spiritu sancto. Deinde doctrina, propter quam tales tumultus et scandala excitantur, non nostra, sed Christi est. Hanc negare non possumus, nec patrocinium ejus deserere, cum Christus dicat: „Quem mei puduerit et sermonum meorum in generatione ista adultera et peccatrice, pudebit illius et filium hominis etc.“ (Marc. 8, 38.).

Qui igitur docere vult Christum, et confiteri eum esse justitiam nostram, is statim audire cogitur, quod homo pestifer sit[29]), qui conturbet omnia. „Hi, qui conturbarunt orbem terrarum (dixerunt Iudaei de Paulo et Sila Act. 17. (vv. 6. 7.), huc quoque venerunt, et contra decreta caesaris faciunt;“ et 24. (v. 5.): „Invenimus hunc hominem pestiferum et concitantem seditionem omnibus Iudaeis in universo orbe, et auctorem sectae Nazarenorum etc.“ Simili modo queruntur gentes Acto. 16. (v. 20.): „Hi homines conturbant civitatem nostram etc.“ Sic hodie accusant Lutherum esse conturbatorem papatus et imperii Romani. Si tacerem, in pace essent omnia, quae fortis ille armatus possidet, neque papa amplius me persequeretur. Sed hoc modo obscuraretur evangelium Christi. Si autem loquor, conturbatur et ruit papa. Aut amit-

---

29) Paulus homo pestifer.

tendus est papa mortalis aut Christus aeternus, et cum eo vita aeterna. Sed ex duobus malis minus eligendum est. Ruat igitur potius papa terrenus et mortalis, quam Christus coelestis et aeternus.

Christus ipse, cum praevideret in Spiritu maximam rerum conturbationem et collisionem mundi secuturam ex praedicatione sua, hoc modo se ipsum consolabatur [30]: „Ignem veni mittere in terram, et quid volo nisi ut accendatur?" (Luc. 12, 49.). Ita videmus hodie praedicationem evangelii propter persecutionem et blasphemiam adversariorum, contemtum et ingratitudinem nostrorum hominum multa mala secutura. Ea res tam vehementer nos angit, ut secundum carnem saepe cogitemus melius fuisse non invulgari doctrinam pietatis, incolumi pace, quam ea nunc invulgata pacem publicam perturbari. Sed secundum spiritum intrepidi cum Christo dicimus: „Veni ignem mittere in terram, et quid volo nisi ut jam accendatur?" Illo autem igni accenso oriuntur statim maximi motus, quia non aliquis rex aut imperator, sed Deus hujus saeculi provocatur, qui est potentissimus spiritus et dominus totius mundi. Hunc magnum adversarium invadit hoc infirmum verbum, praedicans Christum crucifixum. Hujus potentiam divinam sentiens Behemoth [31] excitat omnia membra sua, movet caudam, facitque fervescere quasi ollam profundam maris, Iob. 41. (v. 22.). Hinc illi tumultus et furores mundi.

30) Quomodo Christus se ipsum consolatus sit contra mala suam praedicationem secutura. 31) Behemoth. Hiob. 41.

Quare nihil nos moveat, quod adversarii effunduntur et clamitant nihil boni venire ex praedicatione evangelii. Ipsi infideles, caeci et indurati sunt, ideo impossibile est eos videre ullum fructum evangelii. Nos contra, qui credimus, (quanquam foris ad tempus premimur infinitis malis, contemnimur, spoliamur, blasphemamur, damnamur, περίψημα omnium sumus, occidimur, et intus conscientia peccati angimur, ac per daemones vexamur) videmus ingentissima et ea innumerabilia commoda et fructus evangelii [32]). In Christo enim vivimus, in quo et per quem reges sumus et domini supra peccatum, mortem, carnem, mundum, infernum et omnia mala, per quem denique conculcamus pedibus illum draconem et basiliscum, qui est rex peccati et mortis. Quomodo? In fide, nondum enim revelatum est bonum nostrum, quod per patientiam interim exspectamus, et tamen illud certo jam tenemus per fidem.

Discendus est igitur diligenter articulus justificationis. Is solus erigere contra infinita illa scandala et consolari nos potest in omnibus tentationibus et persecutionibus [33]). Videmus enim aliter fieri non posse, quin mundus offendatur doctrina pietatis, et perpetuo clamitet nihil boni ex ea venire, quia animalis homo non percipit ea, quae sunt Spiritus Dei, stultitia enim illi sunt, 1. Cor. 2. (v. 14.). Tantum videt externa mala, conturbationem rerum, rebellionem, caedes, sectas etc. His spectris offenditur, excaecatur et ruit in contemtum et blasphemiam verbi.

---

32) Fructus evangelii. 33) Articulus justificationis erigit contra scandala.

Nos contra debemus confirmari, quia adversarii non accusant et damnant nos propter manifesta scelera, ut sunt adulterium, caedes, rapina etc., sed propter doctrinam nostram [34]). Quid docemus igitur? Christum, filium Dei, morte crucis redemisse nos a peccatis nostris et morte aeterna. Non ergo vitam, sed doctrinam nostram, imo non nostram, sed Christi, impugnant. Ergo culpa Christi est, quod nos impugnant, et peccatum, propter quod nos persequuntur adversarii, non nos, sed Christus commisit. An autem Christum propter hoc, si Deo placet, peccatum, quod solus est justificator et salvator noster, deturbaturi sint e coelo, et damnaturi ut haereticum et seditiosum, viderint ipsi. Nos hanc suam causam illi commendantes, laeti et securi interim erimus spectatores, visuri, utri vicerint, Christusne, an ipsi. Dolet quidem nobis secundum carnem, quod ipsi Ismaelitae nostri tam furenter nos oderunt et persequuntur, secundum spiritum tamen gloriamur in afflictionibus nostris, tum quia scimus eas nos ferre non propter peccata nostra, sed propter Christum, cujus beneficium et gloriam illustramus, tum etiam quia Paulus hic praemunit nos, et dicit oportere Ismaelem illudere et persequi Isaac.

Iudaei exponunt locum, quem Paulus ex cap. 21. (v. 9.) Gen. citat de Ismaele derisore et persecutore Isaac, hoc modo, quod videlicet Ismael coegerit Isaac ad idololatriam. Non improbe illorum interpretationem, non tamen credo tam crassam fuisse idololatriam, qualem Iudaei somniant, quod scilicet Ismael

34) Cur damnent nos adversarii.

finxerit ex luto, more gentium, imagines, quas coegerit Isaac adorare, hoc Abraham nequaquam fuisset passus; sed puto Ismaelem in speciem fuisse sanctum virum [35]), ut Cain, qui et ipse persecutus est fratrem, ac tandem occidit, non propter rem aliquam corporalem, sed quia videbat eum a Deo praeferri sibi. Ita Ismael fuit studiosus religionis, sacrificavit et bene operando sese exercuit, ideoque risit fratrem Isaac, et voluit videri melior eo duplici nomine, primum propter religionem ac cultum, deinde etiam propter civilem dominationem et hereditatem. Et illa duo videbatur sibi juste arrogare, cogitavit enim ad se ut primogenitum jure divino pertinere sacerdotium et regnum. Itaque persecutus est Isaac spiritualiter propter religionem, et corporaliter propter hereditatem.

Hoc malum semper exsistit in ecclesia [36]), praesertim florente doctrina evangelii, scilicet quod filii carnis rident et persequuntur filios promissionis. Papistae et spiritus fanatici persequuntur nos hodie propter nullam aliam rem, quam quod docemus justitiam contingere per promissionem. Male enim habet papistas, quod idola ipsorum non adoramus, hoc est, quod non praedicamus justitias, opera et cultus ab hominibus excogitatos et institutos valere ad consequendam gratiam et remissionem peccatorum, ideoque conantur nos e domo ejicere, hoc est, gloriantur se esse ecclesiam, filios et populum Dei, ad se pertinere hereditatem etc. Nos contra ut haereticos et seditiosos excommunicant, et si possunt, occidunt in obse-

---

35) Ismael qualis vir fuerit. 36) Ismael semper persequitur Isaac.

quiam Deo etc. Ita simpliciter quantum in ipsis est, ejiciunt nos e praesenti et futura vita. Fanatici spiritus infensissime oderunt nos, quod impugnamus et detestamur eorum errores et haereses, quas subinde novas in ecclesia spargunt, ac propter hoc ipsum judicant nos longe deteriores esse papistis, ideoque atrocius nos oderunt quam illos etc.

Quam primum igitur verbum Dei in lucem prodit, irascitur diabolus, iratus utitur omnibus viribus et dolis ad persequendum et prorsus obruendum illud[37]. Ideo aliter fieri non potest, quin exsuscitet infinitas sectas et scandala, item persecutiones et caedes. Est enim mendacii pater et homicida. Mendacium spargit in mundum per impios doctores, homines occidit per tyrannos. Sic utrumque regnum, spirituale et corporale occupat, hoc per mendacium impiorum doctorum (ut interim non dicam, quod perpetuo suis ignitis telis unumquemque privatim sollicitat ad haereses et impias opiniones), illud per gladium tyrannorum, atque ita utrimque concitat contra filios liberae pater mendacii et caedis spiritualem et corporalem persecutionem[38]. Spiritualis, quam a fanaticis hodie ferre cogimur, molestissima ac prorsus intolerabilis nobis est propter scandala, quibus diabolus deformat doctrinam nostram. Audire enim cogimur sectas anabaptistarum et sacramentariorum et omnia mala orta esse ex doctrina illa. Corporalis, qua rebus et corporibus nostris insidiantur tyranni, tolerabilior est, quia non fit propter peccata nostra, sed confessionem verbi Dei. Dis-

---

37) Diabolus persequitur evangelium vi et dolo. 38) Persecutio spiritualis et corporalis piorum.

camus igitur ex ipso titulo diaboli (pater mendacii et caedis), quem Christus ei tribuit Iohann. 8. (v. 44.), quod florente evangelio et regnante Christo necesse sit oriri sectas perditionis, et omnia esse plena furoribus homicidarum persequentium veritatem. Et Paulus ait (1. Cor. 11, 19.): „Oportet haereses esse." Qui hoc ignorat, facillime offenditur, et deficit ad veterem suum Deum et fidem, relicto vero Deo et fide.

Praemunit ergo hic Paulus pios, ne et ipsi offendantur illis persecutionibus, sectis et scandalis, dicens: „Quemadmodum tunc is, qui secundum carnem natus est etc.," quasi dicat: Si sumus filii promissionis, secundum Spiritum nati, exspectanda est nobis certissime persecutio fratris nostri, qui secundum carnem natus est; hoc est, non solum hostes palam impii persequentur nos, sed etiam hi, qui primum fuerunt dulces amici nostri, quibuscum conversati sumus familiariter in eadem domo, qui a nobis acceperunt doctrinam evangelii, fiunt postea infensissimi hostes nostri, persequentes nos acerrime [39]), quia sunt fratres secundum carnem, quos oportet persequi fratres secundum Spiritum natos. Sic conqueritur Christus Psal. 41. (v. 10.) de Iuda: „Homo pacis meae, in quo speravi, qui edit panem mecum, levavit contra me calcaneum suum." Sed haec nostra consolatio est, quod Ismaelitis nostris nullam dederimus occasionem persequendi nos. Propter doctrinam pietatis persequuntur nos papistae, hanc si revocaremus, statim de-

39) Falsi fratres primum amici, postea infensissimi hostes.

sinerent nos persequi. Item si perniciosos errores f
naticorum spirituum approbaremus, ipsi laudarent n
Quia vero utrorumque impietatem detestamur, n
possunt nos non infensissime odisse et persequi.

At contra hanc persecutionem et illa scanda
non solum Paulus, ut dixi, nos praemunit, sed eti
ipse Christus Iohann. 15. (v. 19 sq.) suavissime co
solatur[40]. „Si de mundo, inquit, essetis, mund
quod suum est, diligeret. Quia vero de mundo n
estis, sed ego elegi vos de mundo, propterea o
vos mundus etc.," quasi dicat: Ego sum causa o
nium persecutionum, quas fertis, et si interficimi
reus sum animarum vestrarum, quia, si meum verb
non praedicaretis, et me confiteremini, non persequ
retur vos mundus. Sed bene agitur vobiscum. „N
est servus major domino suo. Si me persecuti sun
et vos propter nomen meum persequentur etc."

His verbis omnem culpam transfert Christus
se, et liberat nos ab omni metu, quasi dicat: N
vos, sed nomen meum, quod praedicatis et confi
mini, in causa est, cur mundus vos persequatur vi
dolis. Sed confidite, ego vici mundum. Hac fidu
sustentamur, non dubitantes, quin Christus satis rob
stus sit non solum ad sustinendam, sed etiam ad vi
cendam omnem vim tyrannorum et dolos haereticoru
hocque satis ostendit contra Iudaeos et Romano
quorum tyrannidem et persecutiones aliquamdiu sus
nuit, sustinuit etiam dolos haereticorum, sed suo tempo
eversis ac deletis illis omnibus permansit rex et v

40) Christus consolatur suos contra odium et perse
tionem mundi.

ctor. Quantumvis igitur insaniant hodie papistae, quantumvis sectarii depravent et corrumpant evangelium Christi, tamen Christus manebit rex in saecula [41]), et verbum domini stabit in aeternum, redactis in nihilum omnibus inimicis ipsius. Deinde, quod valde consolatorium est, neque perpetua erit persecutio Ismaelis contra Isaac, sed tantum durat ad modicum tempus, quo finito fertur sententia, ut sequitur.

Sed quid dicit scriptura? Ejice ancillam et filium ejus, non enim heres erit filius ancillae cum filio liberae.

Haec vox Sarae valde molesta fuit Abrahae, eque procul dubio, cum audivit sententiam, paterna viscera super filio suo Ismael commota sunt, nam ex carne sua natus erat, hocque scriptura Gene. 21. clare testatur, cum ait: „Dure accepit Abraham verbum hoc propter filium suum." Sed Deus sententiam, quam tulit Sara, confirmavit [42]), dicens ad Abraham: „Non videatur tibi asperum super puero et ancilla tua. Omnia, quae dixerit tibi Sara, audi vocem ejus, quia in Isaac vocabitur tibi semen." Hic audiant Ismaelitae sententiam contra se latam [43]), quae evertit Judaeos, Graecos, Romanos etc., qui persecuti sunt ecclesiam Christi. Eadem eversura est etiam papistas et omnes, quicunque tandem sunt, justitiarios, qui hodie jactant se esse populum Dei et ecclesiam, et sperant se certo accepturos hereditatem, ac nos, qui

---

41) Christus manet rex et victor reluctantibus inferorum portis. 42) Deus sententiam Sarae confirmat. 43) Sententia contra Ismaelitas lata efficax etc.

nitimur promissione Dei, judicant non solum esse steriles et desertos, sed etiam haereticos ex ecclesia projectos, quos impossibile sit esse filios et heredes. At hoc illorum judicium invertit Deus, et fert sententiam contra eos, quod, quia sint ancillae filii, et persequantur filios liberae, ideo e domo ejiciendi sint, nec habituri hereditatem cum filiis promissionis, ad quos solos, ut ad liberae filios, hereditas pertineat. Haec sententia rata et irrevocabilis est, scriptura enim non potest solvi. Ideo certissime futurum est, quod Ismaelitae nostri non solum amissuri sint administrationem ecclesiasticam et politicam, quam habent, sed etiam vitam aeternam, quia scriptura praedixit filios ancillae ejiciendos e domo, hoc est, e regno gratiae, non enim possunt esse heredes cum filiis liberae.

Observandum autem est, quod Spiritus sanctus quasi per contumeliam hic appellat populum legalem et operarium ancillae filium [44]), quasi dicat: Quid jactatis justitiam legis et operum, et propter illam gloriamini vos esse populum et filios Dei? Si ignoratis, unde geniti sitis, dicam. Ex serva servi nati estis. Cujusmodi servi? Legis, ergo per consequens peccati, mortis et damnationis aeternae. Servus autem non est heres, sed e domo ejicitur. Quare papa cum toto regno suo, et quicunque alii justitiarii, quamlibet in speciem sancti, qui per leges sive humanas sive divinas gratiam et salutem consequi se confidunt, filii ancillae sunt non accipientes hereditatem cum filiis liberae, sed e domo ejicientur. Et loquor jam non de papis, cardinalibus, episcopis et monachis im

44) Populus legis ancillae filius.

piis, qui Deum ventrem coluerunt, et horribilia peccata, quae non libenter nomino, commiserunt, sed de optimis, qualis ego unus fui, et multi alii, qui sancte vixerunt, et summo labore ac studio conati sunt per observationem ordinis placare iram Dei, et mereri remissionem peccatorum ac vitam aeternam. Hi audiant hic sententiam, quod filii ancillae sint ejiciendi cum matre ancilla e domo.

Ejusmodi sententiae diligenter consideratae certos reddunt et confirmant nos de doctrina et justitia fidei, contra doctrinam et justitiam operum, quam mundus amplectitur et magnifacit, illa altera contemta et damnata [45]). Quod certe movet et offendit infirmas mentes, quae, etiamsi palam videant impietatem et nefanda scelera papistarum, tamen facile persuaderi non possunt, quod tota multitudo, quae nomen et titulum ecclesiae gerit, erret, et tantum pauci quidam recte sentiant de doctrina fidei. Et si papatus [46]) illam sanctitatem et austeritatem vitae adhuc haberet, quam habuit tempore patrum, Hieronymi, Ambrosii, Augustini et aliorum, cum clerici nondum male audiebant propter simoniam, luxum, voluptates, opes, scortationes, sodomiam et alia infinita peccata, sed vivebant juxta canones et decreta patrum in speciem religiose et sancte, deinde etiam coelibes vivebant, quid quaeso contra papatum jam agere possemus?

Coelibatus [47]), quem temporibus patrum rigide observabant clerici, insignis quaedam res est coram

45) Mundus admiratur justitiam operum, fidei justitiam damnat. 46) Collatio veteris et hodierni papatus. 47) Coelibatus.

mundo, quae ex homine facit angelum. Hinc Paulus Col. 2. (v. 18.) religionem angelorum vocat, et papistae canunt de virginibus: Angelicam vitam duxerat in carne, dum praeter carnem vixerat. Deinde vita illa, quam vocaverunt contemplativam [48]), cui tunc maxime dediti erant clerici posthabitis omnibus politicis et oeconomicis administrationibus, prae se fert quoque magnam speciem sanctitatis. Itaque si illa facies veteris papatus hodie adhuc staret, parum forte nostra doctrina de fide contra eum efficeremus, praesertim cum jam parum efficiamus, ubi jamdudum exoleta prisca illa in speciem pietate et severa disciplina nihil aliud cernere est in papatu, quam veram colluviem et sentinam omnium vitiorum. Sed esto, quod adhuc staret vetus religio et disciplina papatus, tamen deberemus exemplo Pauli, qui insectatur pseudoapostolos, in speciem sanctissimos et optimos viros, pugnare contra justitiarios regni papistici, et dicere: Ut maxime coelibem vitam agatis, corpora vestra frequentibus exercitiis defatigetis, imo etiam in humilitate et religione angelorum incedatis, tamen servi legis, peccati et diaboli estis, ejiciendi e domo, quia per opera vestra, non per Christum quaeritis justitiam et salutem.

Quare non tam in sceleratam vitam papistarum intendere oculos debemus, quam in impiam ipsorum doctrinam et hypocrisin, quam et praecipue impugnamus. Fingamus igitur illam religionem et disciplinam veteris papatus [49]) florere jam et observari illo rigo-

---

48) Vita contemplativa. 49) Religio et disciplina veteris papatus.

re, quo eremitae, quo Hieronymus, Augustinus, Gregorius, Bernhardus, Franciscus, Dominicus et alii multi observarunt, tamen dicere nos oportet: Si nihil aliud praeter sanctitatem et castitatem vitae vestrae habetis, quod opponatis irae et judicio Dei, plane estis filii ancillae e regno coelorum ejiciendi ac damnandi. Neque nunc defendunt ipsi sceleratam vitam suam, quam hi, qui inter eos saniores sunt, detestantur ipsi, sed pro doctrina daemoniorum, pro hypocrisi et justitia operum defendenda et conservanda pugnant. Hic allegant auctoritatem conciliorum et exempla sanctorum patrum, quos affirmant conditores fuisse sanctorum ordinum et statutorum etc. Itaque non pugnamus contra papatum hodie palam impium et sceleratum, sed contra speciosissimos ejus sanctos, qui putant se angelicam vitam agere, dum somniant se non solum praecepta Dei, sed etiam consilia Christi et opera non debita seu supererogationis servare. Hos dicimus oleum et operam perdere, nisi hoc unicum apprehenderint, quod solum necessarium Christus ait, ac bonam partem elegerint cum Maria, quae non poterit auferri ab eis [50]).

Hoc fecit Bernhardus [51]), vir adeo pius, sanctus et castus, ut eum merito putem praeferendum omnibus monachis. Is cum semel graviter decumberet, ac de vita sua jam desperasset, non collocabat fiduciam in coelibatum, quem castissime servaverat, non in benefacta et officia pietatis, quae plurima fecerat, sed illis procul remotis ex oculis beneficium Christi fide arripiens dixit: Ego perdite vixi, sed tu, domine Iesu

---

50) Lucae 10. (v. 42.). 51) S. Bernhardus.

Christe duplici jure tenes regnum coelorum, primum, quia filius Dei es, deinde, quia illud tua passione et morte acquisivisti. Hoc servas pro te jure nativitatis, illud largiris mihi, non jure operum, sed gratiae. Is non opposuit irae et judicio Dei monachatum et angelicam vitam suam, sed apprehendit illud unum, quod necessarium est, atque ita salvatus est. Simili modo arbitror Hieronymum, Gregorium pluresque alios patres et eremitas salvatos esse, neque dubium est, quin etiam in veteri testamento multi reges Israel et alii idololatrae similiter servati sint, qui in hora mortis abjecta vana fiducia in idola apprehenderunt promissionem Dei de futuro semine Abrahae Christo, benedicturo omnes gentes; et si qui hodie salvandi sunt ex papistis, illos simpliciter non suis benefactis et meritis, sed sola misericordia Dei in Christo nobis oblata niti oportet, et dicere cum Paulo: „Non habeo justitiam meam ex lege, sed eam, quae est per fidem in Christum.“ Philipp. 3. (v. 9.).

Itaque, fratres, non sumus ancillae filii, sed liberae.

Paulus hic allegoriam de sterili ecclesia et foecundo legis populo concludit. „Non, inquit, sumus filii ancillae“, id est, non sumus sub lege, quae generat in servitutem, id est, quae terret, accusat et in desperationem adigit, sed liberi sumus ab ea per Christum, ergo non potest perterrefacere et condemnare nos etc.; de qua re supra satis. Deinde ut maxime filii ancillae ad tempus nos persequantur, tamen illa est nostra consolatio, quod ipsi tandem projicientur in tenebras exteriores, et cogentur nobis relin-

quere hereditatem, quae ad nos ut liberae filios pertinet.

Itaque Paulus, ut audivimus, ex vocabulo ancillae et liberae sumsit occasionem confutandi justitiam legis et confirmandi locum de justificatione, et data opera arripuit hanc vocem (libera) vehementer eam urgens et exaggerans etiam in initio capitis sequentis, indeque accipiet occasionem disputandi de libertate christiana, cujus pernecessaria est cognitio. Nam papa eam penitus exstinxit, et ecclesiam humanis traditionibus et ceremoniis miserrimae ac turpissimae servituti subjecit. Ea libertas, quae per Christum parta est, est nobis hodie firmissimum praesidium, quo contra tyrannidem papae nos defendimus. Quare diligenter considerandus est locus de libertate christiana tum pro confirmanda doctrina justificationis tum etiam pro erigendis et consolandis conscientiis contra tot turbationes et scandala, quae adversarii clamitant ex evangelio oriri. Est autem libertas christiana [52]) valde spiritualis res, quam carnalis homo non percipit, imo hi, qui primitias Spiritus habent, et de ea copiosissime possunt disserere, aegre eam retinent in corde. Apparet rationi res parvi momenti esse, nisi igitur Spiritus magnificet et ei pondus addat, contemnitur.

CAPUT V.

Paulus ad finem epistolae tendens vehementer et ardenter disputat pro defendenda doctrina fidei et li-

---

52) Libertas christiana.

hertatis christianae contra pseudoapostolos, hostes et destructores ejus, in quos dirigit et jacit mera verborum fulmina, ut eos prosternat, adhortans simul Galatas, ut eorum perniciosam doctrinam tanquam pestem aliquam vitent, et inter adhortandum comminatur, promittit et nihil non tentat, ut eos retineat in libertate illa a Christo ipsis parta, dicens:

In ea igitur libertate, qua Christus nos liberavit, state.

Id est, firmi estote. Sic Petrus (1. Petr. 5, 8.): „Estote sobrii et vigilate, quia adversarius vester, diabolus, tanquam leo rugiens circumit, quaerens, quem devoret, cui fortes resistite in fide." Ne securi, inquit, sitis, sed firmi, non jacete aut dormite, sed state, quasi dicat: Vigilantia et constantia ad hoc requiritur, ut libertatem, qua Christus nos liberavit, retineatis, securi et stertentes non possunt eam retinere [1]. Satan enim vehementer odit lucem evangelii, hoc est, doctrinam gratiae, libertatis, consolationis et vitae. Ideo ubi videt eam exoriri, statim contra nititur omnibus ventis et tempestatibus, ut eam exstinguat. Quare admonet Paulus non esse stertendum, non secure agendum piis, sed fortiter standum in acie contra Satanam, ne auferat libertatem illam a Christo eis partam etc.

Sunt autem singulae voces emphaticae. „State" inquit, quasi dicat: Hic opus est vigilantia. „In libertate." In qua? Non qua caesar, sed Christus nos

---

1) Piis standum in acie, ne amittant libertatem etc.

liberavit. Caesar dedit, imo coactus est dare romano pontifici [2]) urbem liberam et alias terras, item immunitates, privilegia, indulta etc. Ea est etiam libertas, sed civilis, qua pontifex romanus cum clericis suis publicis oneribus exemtus est. Deinde est quoque libertas carnis [3]) seu potius diaboli, qua potissimum regnat in orbe terrarum. Nam habentes eam non obtemperant Deo nec legibus, sed faciunt, quod volunt. Illam sectatur hodie vulgus, sectantur etiam fanatici spiritus, qui liberi esse volunt in opinionibus et actionibus suis, ut doceant et agant impune, quod ipsi somniant rectum esse. Illi stant in libertate, qua diabolus eos liberos facit. De ea nos non agimus, quanquam totus mundus eam solam quaerat et sectatur. Nec de politica libertate agimus, sed de alia quadam, quam diabolus maxime odit et impugnat.

Ea est, qua Christus nos liberavit, non e servitute aliqua humana aut captivitate babylonica aut turcica, sed ab ira aeterna. Ubi? In conscientia. Hic resistit neque latius progreditur nostra libertas. Nam Christus nos liberos fecit non politice, non carnaliter, sed theologice seu spiritualiter, hoc est, sic liberavit nos, ut conscientia nostra sit libera et laeta, nihil timens venturam iram [4]). Ea est verissima ac inaestimabilis libertas, ad cujus magnitudinem et majestatem ceterae (politica et carnalis) collatae vix sunt una stilla vel guttula. Quis enim potest eloqui, quanta res sit, aliquem posse certo statuere Deum neque iratum esse neque unquam futurum iratum, sed in

2) Libertas papistarum. 3) Libertas carnis. 4) Libertas ab ira Dei.

aeternum fore faventem et clementem patrem propter Christum? Magna profecto et incomprehensibilis libertas est habere summam illam majestatem faventem, protegentem, juvantem, et tandem etiam corporaliter nos ita liberantem, ut corpus nostrum, quod seminatur in corruptione, in ignominia et in infirmitate, resurgat in incorruptibilitate, in gloria et potentia. Quare inenarrabilis est libertas nos esse liberos ab ira Dei in aeternum, majorque coelo et terra et omnibus creaturis.

Ex hac sequitur alia libertas, qua securi et liberi per Christum efficimur a lege, peccato, morte, potestate diaboli, inferno etc.[5]). Sicut enim ira Dei non potest perterrefacere nos, nam Christus ab ea nos liberavit, ita lex, peccatum etc. accusare ac condemnare nos non possunt, et quanquam lex arguat, et peccatum perterrefaciat nos, tamen non possunt nos in desperationem adigere, quia fides, victrix mundi, mox dicit: Illa nihil ad me, Christus enim liberavit me ab his. Sic mors, qua nihil potentius et horribilius in mundo est, victa jacet in conscientia per hanc libertatem Spiritus. Quare illa majestas christianae libertatis diligenter aestimanda et ponderanda est. Verba quidem illa, libertas ab ira Dei, lege, peccato, morte etc., dictu facilia sunt, sed magnitudinem hujus libertatis sentire, et fructum ejus in certamine, in agone conscientiae, in praxi applicare sibi, hoc plus, quam dici potest, difficile est.

Ideo imbuendus est animus [6]), ut, cum sentit ac-

5) Libertas a lege, peccato etc. 6) Remedium contra tristitiam spiritus.

cusationem legis, terrores peccati, horrorem mortis, iram Dei, illa tristia spectra ex oculis removeat, et in locum horum ponat libertatem Christi, remissionem peccatorum, justitiam, vitam et misericordiam Dei sempiternam, et quanquam fortis sit sensus contrariorum, tamen certo statuat eum non diu duraturum, juxta illud prophetae [7]): „In momento irae abscondi faciem meam parumper a te, sed in misericordia sempiterna miserebor tui.“ Sed hoc factu difficillimum est. Ideo libertas illa, quam Christus nobis peperit, non tam cito creditur, quam nominatur. Si certa ac firma fide apprehendi posset, nullus furor aut terror mundi, legis, peccati, mortis, diaboli etc. tam magnus esse posset, qui non statim ceu scintilla a mari ab ea absorberetur. Certe illa libertas Christi semel absorbet et tollit universam molem malorum, legem, peccatum, mortem, iram Dei, ipsum denique serpentem cum capite suo, et in locum horum subjicit justitiam, pacem, vitam etc. Sed beatus, qui intelligit et credit.

Discamus igitur magnifacere illam libertatem nostram [8]), quam non caesar, propheta aut patriarcha, non angelus e coelo, sed Christus, Dei filius, per quem omnia creata sunt in coelis et terra, sua morte nobis paravit, non ut nos e servitute aliqua corporali et momentanea, sed spirituali et aeterna crudelissimorum et invictissimorum tyrannorum, legis, peccati, mortis, diaboli etc. liberaret, ac ita nos Deo patri reconciliaret. Devictis autem his hostibus ac reconciliatis nobis Deo per mortem filii ipsius certum est

---

7) Esaiae 54. (v. 8.). 8) Libertas christiana.

nos justos esse coram Deo omnesque actiones nostras placere illi, et si quid peccati in nobis est reliquum, tamen illud non imputari, sed condonari nobis propter Christum [9]). Paulus significantibus et emphaticis verbis utitur, quae diligenter expendenda sunt. „State, inquit, in ea libertate, qua Christus nos liberavit." Ergo illa libertas non propter legem aut justitiam nostram, sed gratis propter Christum nobis donatur, id quod Paulus hic testatur, et copiose ostendit per totam epistolam, et Christus Ioh. 8. (v. 36.): „Si filius vos liberavit, vere liberi eritis." Ille unus interponitur inter nos et mala, quae nos premunt, vincit ac tollit ea, ut amplius non possint nos opprimere et damnare. Loco peccati et mortis donat nobis justitiam et vitam aeternam, atque ita servitutem et terrores legis mutat in libertatem conscientiae et evangelii consolationem, quae dicit: „Confide, fili, remittuntur tibi peccata." (Matth. 9, 2.). Qui igitur credit in Christum, habet illam libertatem.

Ratio non videt magnitudinem hujus rei, quae in spiritu considerata amplissima et inaestimabilis est. Quis enim ulla cogitatione consequi potest, quantum donum sit habere loco legis, peccati, mortis, irati Dei remissionem peccatorum, justitiam et vitam aeternam, ac perpetuo propitium et faventem Deum? Papistae et omnes hypocritae, qui justitiam legis aut suam sectantur, gloriantur [10]) se quoque habere remissionem peccatorum, justitiam, propitium Deum etc. Iactant etiam libertatem, ac eam aliis promittunt, sed

---

9) Propter Christum donatur nobis libertas etc. 10) Hypocritae gloriantur de Deo etc.

omnia illa egena et incerta sunt. Re vera enim sunt vi corruptionis sunt, quibus in tentatione in momento evanescit omnis vana eorum fiducia, quia operibus et satisfactionibus humanis, non verbo Dei nec Christo nituntur, ideoque impossibile est eos scire, quid sit libertas a peccatis etc.

Contra nostra libertas fundamentum habet Christum, qui aeternus est pontifex, ad dexteram Dei interpellans pro nobis. Ideo remissio peccatorum, justitia, vita et libertas, quam per eum habemus, certa, rata et aeterna est, modo hoc credamus. Quare si firmiter Christo adhaeserimus fide, et fortiter steterimus in libertate, qua nos liberos fecit, habebimus illa inenarrabilia dona. Si vero securi et stertentes erimus, amittemus ea [11]). Paulus non frustra jubet nos vigilare et stare, quia novit diabolum hoc sedulo agere, ut subrepta nobis hac libertate, quae tanti Christo constitit, nos rursus implicet per suos ministros jugo servitutis, ut sequitur.

Et nolite iterum jugo servitutis concludi.

Paulus gravissime locutus est de gratia et libertate christiana, atque adhortatus est amplissimis verbis Galatas, ut in ea persistant, facillime enim amittitur. Ideo jubet eos stare, ne oscitantia aut securitate sua iterum deficiant a gratia et fide ad legem et opera. Quia vero illa res nihil periculi rationi videtur afferre, quae longe praefert justitiam legis fidei justitiae, ideo indignabundus invehitur in legem Dei,

11) Securi amittunt libertatem.

vocans eam contemtu et extenuatione quadam insigni jugum, et jugum servitutis [12]). Sic Petrus Act. 15. (v. 10.): „Quid tentatis Deum, ut imponatur jugum etc." Atque ita omnia in contrarium vertit. Pseudoapostoli enim extenuabant promissionem, et magnificabant legem et ejus opera ad hunc modum: Si vultis liberari a peccato et morte, et justitiam ac vitam consequi, facite legem, circumcidamini, observate dies, menses, tempora, annos, sacrificate etc., tum illa obedientia legis justificabit et salvabit vos. Paulus plane contrarium dicit. Qui, inquit, hoc modo legem docent, non liberant conscientias, sed eas illaqueant, et illaqueant jugo, et quidem jugo servitutis.

Loquitur ergo supra modum contemtim et ignominiose de lege, cum eam vocat laqueum durissimae servitutis et jugi servilis [13]). Neque hoc frustra facit. Nam opinio ista perniciosa de lege, quod justificet, valde tenaciter adhaeret rationi, eaque totum genus humanum tam fortiter occupatur et implicatur, ut difficillime ex ea possit explicari. Et Paulus, ut deroget legi gloriam justitiae, videtur hic quaerentes justitiam per eam comparare bobus jugo conclusis [14]). Ut enim boves magno labore trahentes jugum nihil inde habent quam pabulum, et ubi amplius non sunt idonei ad trahendum jugum, mactantur, ita quaerentes per legem justitiam captivi sunt, et premuntur jugo servitutis, hoc est, lege, et ubi diu magno labore et

---

12) Lex jugum servitutis. 13) Lex jugum servitutis. 14) Quaerentes justitiam per legem comparantur bobus jugo conclusis.

dolore defatigarunt se operibus legis, hoc tandem reportant praemii, quod miseri et aeterni servi sunt. Cujus rei? Peccati, mortis, irae Dei, diaboli etc. Ideo non est major et durior servitus quam legis. Non frustra ergo Paulus vocat jugum servitutis, quia lex, ut supra saepe diximus, tantum ostendit et auget peccatum, accusat, terret, condemnat, iram efficit, ac tandem conscientias, quae miserrima ac durissima servitus est, in desperationem adigit. Rom. 3. 4. 7.

Valde igitur ardentibus verbis utitur. Vellet enim libenter eos flectere et permovere, ne hoc importabile onus sibi imponi a pseudoapostolis, nec huic jugo servitutis se iterum illaqueari per eos paterentur; quasi dicat: Non agitur hic de re levicula aut nihili, sed vel de infinita et aeterna libertate vel servitute. Ut enim libertas ab ira Dei et omnibus malis non est politica aut carnalis, sed aeterna, ita servitus peccati, mortis, diaboli etc., qua premuntur, qui per legem volunt justificari et salvari, non est corporalis, quae ad tempus aliquod durat, sed perpetua. Nam tales operarii, qui serio agunt omnia (de talibus enim loquitur Paulus), nunquam quieti et pacati sunt. In hac vita semper dubitant de voluntate Dei, timent mortem, iram et judicium Dei, et post hanc vitam luent poenam incredulitatis suae, interitum aeternum.

Itaque operatores legis rectissime vocantur diaboli (ut more vulgi loquar) martyres[15]), quia longe majori labore et molestia acquirunt inferos, quam martyres Christi coelum. Duplici enim contritione conte-

15) Martyres diaboli.

runtur, primum, dum hic vivunt multa et magna opera facientes, frustra misere sese excruciant; postea cum moriuntur, praemium acquirunt, aeternam damnationem et poenam. Sic miserrimi martyres sunt in praesenti et futura vita, estque eorum servitus aeterna. Contra pii in mundo quidem habent afflictiones, in Christo autem pacem, quia credunt eum vicisse mundum. Quare fortiter standum est in libertate, quam Christus sua morte nobis peperit, et diligenter cavendum, ne iterum jugo servitutis illaqueemur, sicut hodie accidit fanaticis spiritibus, qui excidentes fide et libertate illa hic temporalem, quam sibi ipsis accersunt, servitutem habent, et illic aeterna premuntur. Papistarum major et potior pars degenerat hodie paulatim in epicuraeos, ideo, dum licet, utuntur libertate carnis [16]), securissime canunt: Ede, bibe, lude, post mortem nulla voluptas. Sed verissime servi sunt diaboli, a quo captivi tenentur ad voluntatem ipsius. Ideo manet eos ista aeterna et infernalis servitus. Hactenus adhortatio Pauli vehemens et seria, quam sequens tamen superat.

Ecce ego Paulus dico vobis, quod, si circumcidamini, Christus vobis nihil proderit.

Paulus vehementer commotus loquitur ex magno zelo et fervore spiritus mera fulmina contra legem et circumcisionem, illaque tam ardentia verba ei irato propter magnam indignitatem rei extorquet Spiritus

---

16) Papistarum libertas carnalis.

motus, ut dicat: „Ecce ego Paulus etc.“ 17). Ego inquam, qui scio me evangelium habere non ab homine, sed per revelationem Iesu Christi, qui denique certo scio me habere mandatum et auctoritatem divinam docendi et definiendi, dico vobis sententiam novam quidem, sed certam et veram: „Quod si circumcidamini, Christus simpliciter nihil vobis proderit.“ Haec valde dura est sententia, qua Paulus circumcidi idem esse dicit, quod Christum otiosum fieri, non quidem in se, sed Galatis, qui dolis pseudoapostolorum circumventi credebant praeter fidem in Christum necessariam esse credentibus etiam circumcisionem, sine qua non posset illis contingere salus. Atque hic locus lydius lapis est, quo certissime et liberrime judicare possumus omnes doctrinas, opera, cultus, ceremonias omnium hominum 18). Quicunque, sive sint papistae, sive Iudaei, sive Turcae, sive haeretici etc., aliquid docent ad salutem consequendam necessarium praeter fidem in Christum, aut opus cultumve aliquem instituunt, item regulam, traditionem aut ceremoniam quamcunque observant hac opinione, quod per talia consequi velint remissionem peccatorum, justitiam et vitam aeternam. Hi sententiam Spiritus sancti contra se latam ab apostolo hic audiunt, quod Christus illis simpliciter non prosit. Et Paulus, quod est valde mirum, istam sententiam audet ferre contra legem et circumcisionem divinitus traditam, quid non auderet contra paleas traditionum humanarum?

Quare is locus terribile fulmen est contra totum

---

17) Ecce, ego Paulus etc. 18) Iudicium piorum de omnibus doctrinis etc.

regnum papae. Nam omnes sacerdotes, monachi, eremitae etc. (de optimis loquor) non Christo, quem summa injuria et blasphemia fecerunt iratum judicem, accusatorem et damnatorem, sed suis operibus, justitiis, votis et meritis confisi sunt, ideoque audiunt hic judicium suum, quod Christus sit illis otiosus[19]). Nam si propria justitia et austeritate vitae possunt abolere peccata, et mereri remissionem peccatorum et vitam aeternam, ad quid prodest illis Christum natum, passum esse, fudisse sanguinem, resurrexisse, vicisse peccatum, mortem, diabolum, cum ipsi ista monstra suis viribus superare possint? Dici autem non potest, quanta indignitas sit Christum otiosum reddere, ideoque ex magna indignatione animi et commotione spiritus loquitur Paulus ista verba: „Quod si circumcidemini, Christus vobis nihil proderit," id est, nihil prorsus utilitatis redibit ad vos ex omnibus ipsius beneficiis, sed ea omnia frustra vobis exhibuit.

Ex his satis constat nihil esse perniciosius sub sole doctrinis humanarum traditionum et operum[20]), quia semel tollunt et evertunt veritatem evangelii, fidem, verum cultum Dei, ipsum Christum, in quo pater constituit omnia, Colo. 2. (v. 3.): „In Christo sunt omnes thesauri sapientiae et scientiae absconditi"; (v. 9.): „In ipso inhabitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter." Quare qui auctor est aut cultor doctrinae operum, opprimit evangelium, inanem reddit mortem et victoriam Christi, obscurat sacramenta ejus, et verum usum ipsorum tollit, estque ab-

19) Quibus Christus sit otiosus. 20) Quam vehementer obsint traditiones humanae.

negator, hostis et blasphemator Dei cum omnibus ipsius promissionibus et beneficiis. Quem ista res, quod Paulus legem Dei vocat „jugum servitutis"[21]), quod, qui circumcisionis observationem necessariam dicunt ad salutem, faciant sibi Christum otiosum, non absterret a lege et circumcisione, multo magis ab humanis traditionibus, fiducia propriae justitiae et operum, et non invitat ad suspirandam libertatem in Christo, ille plus quam saxeus et ferreus est.

Clarissima ergo sententia est: Christus inutilis, id est, frustra natus, passus etc. est huic, qui circumciditur, id est, qui confidit circumcisione. Non enim agit Paulus, ut supra dixi, de ipso opere per se, quod sine fiducia et opinione justitiae nihil obest, sed de usu operis, hoc est, de fiducia et justitia operi adjecta[22]). Oportet enim nos Paulum intelligere secundum materiam subjectam seu secundum argumentum susceptum, quod est, lege, operibus, circumcisione etc. homines non justificari. Non dicit opera per se nihil esse, sed fiduciam et justitiam operum, ea enim facit Christum otiosum. Ideo qui accipit circumcisionem hac opinione, quod necessaria sit ad justificationem, huic Christus nihil prodest.

Hoc diligenter meminerimus in privatis tentationibus, cum diabolus conscientiam nostram accusat et perterrefacit, ut eam adigat in desperationem. Est enim pater mendacii et hostis christianae libertatis. Ideo singulis momentis vexat nos falsis terroribus, ut conscientia libertate illa amissa semper sit in metu,

---

21) Lex jugum servitutis. 22) Fiducia operum damnat, non ipsa opera etc.

sentiat reatum et pavores. Cum, inquam, draco ille magnus, serpens antiquus, diabolus (qui seducit totum orbem terrarum, et accusat fratres nostros ante conspectum Dei die ac nocte, Apoca. 12. (v. 10.)) premit et opponit tibi, quod non solum nihil boni feceris, sed etiam transgressus sis legem Dei, dic[23]: Tu molestas me memoria praeteritorum peccatorum, deinde suggeris mihi, quod nihil boni fecerim. Hoc nihil ad me. Nam si aut bonis operibus factis confiderem, aut non factis diffiderem, utrimque Christus nihil prodesset mihi. Sive igitur peccata sive benefacta mea opponas mihi, nihil moror, sed utrisque ex oculis remotis sola libertate, qua Christus me liberavit, nitor. Hunc scio mihi utilem esse, non igitur reddam eum mihi inutilem, id quod tum fieret, si vel propter benefacta mea praesumerem me consecuturum gratiam et vitam aeternam, aut propter peccata mea desperarem de salute mea.

Quare discamus diligenter Christum longissime discernere ab omnibus operibus bonis et malis, ab omnibus legibus divinis et humanis, ab omnibus afflictis conscientiis. Huc enim Christus non pertinet. Pertinet quidem ad tristes conscientias, non ut plus perturbet eas, sed ut jam perturbatas rursus erigat et consoletur. Ideo si Christus specie irati judicis aut legislatoris apparuerit, qui exigit rationem transactae vitae, certo sciamus eum furiosum esse diabolum, non Christum. Christum enim scriptura depingit nostrum esse propitiatorem, interpellatorem et consolatorem[24].

---

23) Quid respondendum diabolo, cum nos tentat et accusat etc. 24) Christi vera pictura.

Talis semper est et manet, non potest esse sui dissimilis.

Itaque cum diabolus assumta specie Christi ad hunc modum nobiscum disputat: Hoc debebas verbo meo admonitus facere, et omisisti, Illud omittere, et fecisti, scias igitur me de te sumturum poenas etc., nihil hoc nos moveat, sed statim cogitemus: Christus hoc modo non loquitur cum desperabundis conscientiis, non addit afflictis afflictionem, „calamum conquassatum non confringit, linum fumigans non exstinguit." (Matth. 12, 20.). Dure quidem duris loquitur, sed conterritos suavissime allicit ad se, „venite, inquiens, ad me omnes, qui laboratis et onerati estis etc." (Matth. 11, 28.). „Non veni vocare iustos, sed peccatores etc." (Matth. 9, 13.). „Confide fili, remittuntur tibi peccata." (Matth. 9, 2.). „Confidite, ego vici mundum." (Ioh. 16, 33.). „Filius hominis venit quaerere et salvum facere, quod perierat etc." (Luc. 19, 10.). Videndum est igitur nobis, ne mira arte et infinitis insidiis Satanae decepti suscipiamus accusatorem et damnatorem pro consolatore et salvatore, atque ita sub larva falsi Christi, hoc est, diaboli, verum Christum amittamus, ac nos ipsi eum nobis inutilem reddamus. Haec de privatis tentationibus, quomodo in ipsis nos gerere debeamus.

Testificor autem rursus omni homini, qui circumciditur, quod debitor est universae legis faciendae.

Prius incommodum certe ingens est, quod Paulus ait Christum iis non prodesse, qui circumciduntur. Hoc sequens non levius est, quod dicit eos, qui cir-

circumciduntur, esse debitores totius legis servandae. Ista verba tanto serio loquitur, ut etiam juramento ea confirmet. „Testificor etc.", id est, per omnia sacra juro. Possunt autem ambigue exponi, negative et affirmative. Negative hoc modo: Testificor omni homini, qui circumciditur, quod debitor est totius legis servandae, hoc est, quod nihil legis servat, etiam in ipso opere circumcisionis non circumciditur, etiam implendo legem non implet, sed transgreditur eam [25]). Eaque videtur mihi simplex et germana Pauli sententia hoc loco. Infra enim cap. 6. (v. 13.) se ipsum exponit, dicens: „Qui circumciduntur, ne ipsi quidem legem servant"; sic supra cap. 3. (v. 10.): „Quicunque ex operibus legis sunt, sub maledicto sunt", quasi dicat: Si etiam circumcidamini, non ideo estis justi et liberi a lege, sed hoc ipso magis facti estis debitores et servi legis. Eo ipso quo conamini satisfacere legi et liberari ab ea, hoc magis implicatis vos jugo ipsius, ut plus juris habeat accusandi et damnandi vos. Hoc cancri more est ingredi, et sordes sordibus abluere.

Hocque quod dico ex Pauli verbis, ego experientia ipsa in monasterio didici in me ipso et aliis. Vidi multos, qui summo studio et optima conscientia nihil non faciebant pro pacificanda conscientia [26]), gestabant cilicia, jejunabant, orabant, affligebant et defatigabant variis exercitiis corpora, quibus, si etiam ferrea fuissent, tamen ad extremum destruxissent ea, et tamen, quo plus laborabant, hoc pavidiores redditan-

---

25) Facientes legem non faciunt. 26) Observatione traditionum humanarum non pacificantur conscientiae.

tur. Et praesertim imminente hora mortis adeo erant trepidantes, ut plures viderim homicidas poena capitis damnatos confidentius mori, quam ipsos, qui tamen sanctissime vixerant.

Itaque verissimum est, quod facientes legem non faciunt. Quo plus enim conantur homines satisfacere legi, hoc magis transgrediuntur eam. Idem sentiendum est de traditionibus humanis. Quo magis conatur homo per eas pacatam reddere conscientiam, hoc plus reddit inquietam. Ego monachus studebam summa diligentia vivere juxta praescriptum regulae, solebam, semper tamen ante contritus, confiteri et recensere omnia peccata mea, et saepe iterabam confessionem, ac poenitentiam injunctam mihi sedulo praestabam. Et tamen conscientia mea nunquam poterat certa reddi, sed semper dubitabat, et dicebat: Hoc non fecisti recte, non fuisti satis contritus, hoc inter confitendum omisisti etc. Quo igitur longius conabar humanis traditionibus mederi incertae, imbecilli et afflictae conscientiae, hoc magis reddebam eam incertiorem, imbecilliorem et perturbatiorem, atque hoc modo observando traditiones humanas, plus transgrediebar eas, et sectando ordinis justitiam, nunquam poteram apprehendere eam, quia impossibile est conscientiam reddi pacatam, inquit Paulus, operibus legis, multo minus traditionibus humanis, sine promissione et evangelio de Christo.

Quare cupientes justificari et vivificari lege recedunt a justitia et vita longius, quam publicani, peccatores et meretrices. Illi enim non possunt niti fiducia operum suorum, cum talia sint, propter quae non possunt confidere se consecuturos gratiam et remissionem peccatorum. Nam si justitia et opera se-

mundum legem facta non justificant, multo minus peccata contra legem commissa justificant. Sunt igitur feliciores hac in parte justitiariis, quia deest eis propriorum operum fiducia, quae si non penitus tollit fidem in Christum, tamen maxime eam impedit [27]). Econtra justitiarii abstinentes externe a peccatis et in speciem inculpate et religiose viventes non possunt carere opinione fiduciae et justitiae, cum qua stare non potest fides in Christum, eoque infeliciores sunt publicanis et meretricibus, qui Deo irato non offerunt sua bona opera, ut pro eis reddat ipsis vitam aeternam (ut operarii), cum nulla habeant, sed ignosci sibi sua peccata propter Christum petunt etc.

Qui igitur facit legem hac opinione, quod per eam vult justificari, is debitor est totius legis faciendae, hoc est, ne quidem unam literam legis fecit. Neque etiam data est lex hoc fine [28]), ut justificet, sed ut ostendat peccatum, terreat, accuset et condemnet. Ideo quo magis aliquis studet lege et operibus consulere conscientiae, hoc magis reddit eam incertam et confusam. Rogentur omnes monachi, qui serio laborant acquirere pacem conscientiae suis traditionibus, an certo statuere possint suum vitae genus Deo placere, ac propter illud se in gratia esse coram Deo? Si fateri volunt veritatem, respondebunt: Ego quidem inculpate vivo, et summa diligentia observo ordinem meum, sed certo affirmare non possum, an ista mea obedientia Deo placeat, nec ne. In vitis patrum legitur de Arsenio [29]) (cujus et supra memini).

---

27) Fiducia operum tollit aut certe impedit fidem. 28) Legis usus. 29) Arsenius.

Is quanquam longo tempore vixerat in summa sanctitate et abstinentia, tamen cum sentiret jam non longe abesse mortem, coepit vehementer timere et moerore affici. Interrogatus, cur timeret mortem, cum totam suam vitam sancte transegisset et Deo indesinenter serviisset, respondit se quidem secundum judicium hominum vixisse inculpate, sed alia esse Dei judicia quam hominum. Ille sanctitate et asperitate vitae suae nihil aliud consecutus est, quam pavorem et horrorem mortis. Si servatus est, oportuit eum omissa omni justitia sua sola misericordia Dei niti, et dicere: Credo in Iesum Christum filium Dei, dominum nostrum, passum, crucifixum, mortuum pro peccatis meis etc.

Altera sententia affirmativa est, eum, qui circumciditur, esse quoque debitorem totius legis faciendae. Qui enim Mosen in uno recipit, cogitur eum recipere in omnibus[30]). Qui unam partem legis necessario observat, is omnes alias ejus partes observare debet, neque juvat, quod dicere velis circumcisionem esse necessariam, non item reliquas leges Mosi. Eadem consequentia, qua teneris ad circumcisionem, teneris etiam ad totam legem. Servare autem totam legem, nihil aliud est, quam facto ostendere, quod Christus nondum venerit. Si hoc verum est, observari debent omnes judaicae ceremoniae et leges de cibis, locis, temporibus, et adhuc expectandus est Christus, qui antiquato Iudaeorum regno et sacerdotio instituat novum regnum per totum orbem terrarum. Sed tota scriptura testatur et res ipsa indicat Chri-

30) Qui Mosen in uno recipit, in omnibus cogitur recipere.

am jam venisse, sua morte genus humanumredemisse, gem abrogasse, et omnia, quae omnes prophetae de praedixerunt, adimplesse. Ergo sublata lege atiam et veritatem donavit. Non igitur lex neque era ejus, sed fides in Christum, qui jam venit, juficat.

Quidam hodie eodem modo, quo tum pseudoapoli, adstringere nos voluerunt ad quasdam leges osi, quae ipsis placebant. Hoc nequaquam ferendum t. Nam si permiserimus in parte aliqua Mosen donari nobis, totum ejus imperium ferre cogimur. Ideo lla prorsus lege Mosi patimur nos premi. Admittis quidem Mosen legendum et audiendum a nobis praedictorem et testem Christi, deinde ut petamus eo exempla optimarum legum et morum, ceterum minium in conscientiam nullo modo concedimus ei, mortuus et sepultus esto, nemoque sciat, ubi selchrum ejus sit [31]).

Prior sententia, negativa scilicet, spiritualior et tior esse mihi videtur, utraque tamen bona est, et stitiam legis damnat; primum, tantum abesse, ut ge justificemur, ut, quo plus conemur legem implere, c magis transgrediamur eam; deinde qui partem le vult facere, eum esse debitorem totius legis fandae, summa, Christum nihil prodesse iis, qui lege stificari volunt. Ex his sequitur Paulum his omni signficare, legem esse negationem Christi [32]). ra autem res est, quod Paulus affirmare audet lem Mosi divinitus traditam populo Israel esse nega-

31) Christiani liberi sunt a politia Mosi. 32) Qui lege nantur justificari, negant Christum.

tionem Christi. Quare igitur tulit eam Deus? Ante adventum Christi, cum adhuc exspectabatur venturus in carnem, necessaria erat. Est enim lex paedagogus noster ad Christum. Iam autem exhibito Christo, quatenus in eum credimus, non amplius sub paedagogo sumus. De hac re satis copiose diximus supra in fine cap. 3. Itaque qui legem necessariam ad justitiam docet, negationem Christi et omnium beneficiorum ejus docet, Deum mendacem facit, imo ipsam quoque legem mendacem facit. Ea enim testis est promissionum de Christo, ac praedixit Christum non legis, sed gratiae regem futurum.

Evacuati estis a Christo, qui in lege justificamini.

Hic Paulus se ipsum exponit, se non loqui de lege aut opere circumcisionis simpliciter, sed de fiducia et opinione justificationis per eam [33]), quasi dicat: Non damno circumcisionem aut legem simpliciter. Licet enim mihi edere, bibere, conversari cum Iudaeis secundum legem, licet mihi circumcidere Timotheum etc. Sed velle justificari per legem, quasi Christus nondum venerit, aut jam praesens, solus justificare non possit, hoc damno, hoc enim est evacuari a Christo. Itaque dicit: „Evacuati estis", id est, estis Pharaones, hoc est, liberi a Christo, Christus desiit in vobis esse et operari. Nihil habetis amplius de cognitione, Spiritu, affectu, favore, libertate, vita, actione Christi, sed prorsus separati estis ab ipso, ut ni-

---

33) Paulus non damnat circumcisionem simpliciter, sed fiduciam in eam.

l negotii sit ei amplius vobiscum, nec vobis cum
so.

Illud diligenter observandum et inculcandum est,
uod Paulus dicit per legem velle justificari nihil aliud
se, quam separari a Christo et plane eum nobis
ri otiosum. Quid potentius dici potest contra le-
em? Quid opponi potest isti fulmini? Ergo impossi-
le est Christum et legem simul habitare in corde[34].
at enim legem aut Christum cedere oportet. Si
ro in ea persuasione es, Christum et fiduciam legis
habitare posse in corde, tum certo scias non Chri-
um, sed diabolum in corde tuo habitare, sub larva
hristi accusantis et perterrefacientis te, ac exigen-
s legem et opera ejus ad justitiam. Verus enim
hristus, ut paulo ante etiam dixi, non expostulat
ecum propter peccata tua, nec jubet te confidere be-
efactis tuis, et vera cognitio Christi seu fides[35] non
sputat, utrum feceris bona opera ad justitiam, aut
ala ad damnationem, sed simpliciter ita statuit: Sive
ceris bona opera, non ideo justificaris, sive feceris
ala, non ideo damnaris. Non detraho bonis operibus
am gloriam, nec mala laudo, sed in causa justifica-
nis dico videndum esse, quomodo Christum retineam,
otiosus mihi fiat, si justificari lege cupiam. Chri-
s enim solus me justificat contra opera mea mala,
sine operibus meis bonis. Si sic de Christo sen-
, verum Christum apprehendo. Si autem judico
m exigere a me legem et opera ad justitiam, fac-
s est mihi otiosus, ac ego ab eo evacuatus sum.

Horribiles sunt hae sententiae et comminationes

---

34) Christus et lex non cohabitant. 35) Vera fides.

contra justitiam legis et propriam. Deinde sunt etiam certissima principia, quae articulum de justificatione confirmant. Est igitur finalis haec conclusio: Aut Christum amitte, aut justitiam legis [36]). Si Christum retines, justus es coram Deo. Si legem, Christus nihil tibi prodest, debitor es totius legis servandae, habesque sententiam tuam: „Maledictus omnis, qui non etc.“ (Deut. 27, 26.). Simili modo dicimus de traditionibus humanis, ut jam de lege diximus: Aut papa amittat cum suis religiosis omnia, quibus hactenus confisus est, aut Christus erit eis otiosus. Ex his facile judicari potest, quam perniciosa et pestilens fuerit doctrina papistica. Ea enim longissime nos a Christo abduxit, et plane eum nobis otiosum fecit [37]). Deus in Iere. cap. 23. conqueritur prophetas vaticinari mendacium, et prophetare seductiones cordis sui, hocque ideo, ut obliviscatur populus meus nominis sui etc. Ut igitur pseudoprophetas omissa germana interpretatione legis et doctrina de semine Abrahae, benedictore omnium gentium, praedicaverunt sua somnia, ut populus oblivisceretur Dei sui: ita papistae obscurato et oppresso evangelio de Christo, ut amplius nullus ejus esset usus, tantum doctrinam operum urserunt, qua totum mundum longissime abduxerunt a Christo. Qui ista serio considerat, non potest non exhorrescere.

A gratia excidistis.

Id est, non amplius estis in regno gratiae. Ut

36) Aut Christus amittendus aut lex. 37) Papae doctrina abducit a Christo, et eum otiosum nobis facit.

nim is, qui est in navi, quacunque tandem parte ex- idit in mare, submergitur, ita qui excidit a gratia, on potest non perire. Velle ergo justificari lege[38]) st naufragium facere, et se in certissimum discrimen eternae mortis conjicere. Quae autem potest esse iajor insania et impietas, quam velle amittere gra- am et favorem Dei, et legem Mosi retinere, qua re- inta necesse est, ut accumules tibi iram et omnia iala? Si autem excidunt a gratia, qui lege morali plunt justificari, quo collabuntur, quaeso, justitiarii, ni traditionibus et votis suis justificari volunt? Ad na tartara. Imo evehuntur in coelum. Sic enim do- uerunt ipsi: Quicunque incedent juxta regulam Fran- isci etc., pax et misericordia Dei super eos; item: ;ui observaverit castitatem, obedientiam etc., habebit tam aeternam. Tu posthabitis illis inanibus et im- is nugis attende, quid Paulus hic doceat, deinde uid Christus dicat[39]). „Qui, inquit, credit filio Dei, ibet vitam aeternam. Qui vero non credit filio, non debit vitam, sed ira Dei manet super eum. Item: Qui non credit, jam judicatus est.“ (Ioh. 3, 18.).

Doctrina papistarum, ut obiter hoc moneam, de aditionibus humanis, operibus, votis, meritis etc. ut at vulgatissima in mundo, ita putabatur esse optima certissima, qua et diabolus per papam regnum suum nstituit et confirmavit potentissime[40]). Ideo non irum est, cum hodie a nobis potentia verbi Dei im- ignatur et dispellitur, ceu palea a vento, quod Sa- n tam atrociter saevit, omnia turbis et scandalis

---

38) Lege justificari velle etc. 39) Iohann. 3. (v. 36.).
) Regnum papae traditionibus humanis confirmatum.

replet, ac concitat in nos totum mundum. Ergo dicat aliquis: Satius fuisset tacuisse, tum nihil talium malorum fuisset exortum. Nos pluris facere debemus favorem Dei, cujus gloriam praedicamus, quam furorem mundi persequentis nos. Quid enim papa et totus mundus ad Deum, quem certe magnificare et praeferre debemus omnibus creaturis? Deinde impii exaggerant tumultus et scandala, quae Satan suscitat ad opprimendam aut saltem deformandam doctrinam nostram. Nos contra commodum et fructum hujus doctrinae inaestimabilem amplificamus, quem longe praeferimus omnibus turbis, sectis et scandalis. Nos quidem parvi et infirmi sumus, gestantes thesaurum coelestem in testaceis vasis. Sed quamlibet vasa infirma sint, tamen thesaurus infinitus et incomprehensibilis est.

Non sunt frigide et oscitanter inspicienda haec verba: „A gratia excidistis." Sunt enim valde emphatica. Qui excidit a gratia[41]), amittit simpliciter expiationem, remissionem peccatorum, justitiam, libertatem, vitam etc., quam Christus sua morte et resurrectione nobis emeruit, et vicissim acquirit in locum illorum iram et judicium Dei, peccatum, mortem, servitutem diaboli ac damnationem aeternam. Et hic locus fortiter munit et confirmat doctrinam nostram de fide seu articulum justificationis, et nos mirabiliter consolatur contra furores papistarum persequentium et condemnantium nos tanquam haereticos, quod istum articulum docemus. Debebat merito iste locus prorsus refraenare omnes hostes fidei et gratiae, hoc est, omnes operarios, ut desinerent persequi et blasphemare

41) Excidentes a gratia cui periculo obnoxii sint.

um gratiae, vitae et salutis aeternae. Sed adeo rati et obstinati sunt, ut videntes non videant, et ientes hanc horribilem sententiam contra se ab stolo latam, tamen non audiant. Sinamus igitur s, caeci enim sunt et caecorum duces.

s enim spiritu ex fide spem justitiae exspectamus.

Paulus hic concludit pulchro epiphonemate, dicens: justificari vultis lege, circumcisione et operibus. hoc modo non quaerimus justitiam, ne Christus nobis otiosus, ne debitores fiamus totius legis randae, et ne excidamus a gratia, sed „exspecta- spiritu ex fide spem justitiae." Singulae voces genter expendendae sunt, sunt enim valde empha- e. Non voluit tantum dicere, ut alias solet: „Nos ificamur fide", aut: „Spiritu ex fide", sed adjecit: em justitiae exspectamus", involvens simul spem, totum fidei negotium complectatur. Cum dicit: s spiritu ex fide etc.", consideranda est antithesis ocabulo spiritus, quasi dicat: Nos non quaerimus ificari carne, sed hoc agimus, ut spiritu justifice-, et sic spiritu, ne sit fanaticus spiritus, et ex nagister natus, ut haeretici spiritum jactant, sed ter spiritus est ex fide. De spiritu et fide supra iose dictum est. Hic autem non solum dicit: „Iu- camur spiritu ex fide", sed adjungit: „Spem justi- exspectamus", quae nova additio est.

Spes usu scripturae dupliciter accipitur [42]), pro sperata, et pro affectu sperante. Pro re sperata

42) Spes dupliciter accipitur.

accipitur Coloss. 1. (v. 5.): „Propter spem repositam vobis in coelis“, id est, rem speratam; pro affectu sperante Rom. 8. (v. 24. 25.): „Spes, quae videtur, non est spes. Nam quod videt quis, cur sperat? Si autem, quod non videmus, speramus, id per patientiam exspectamus.“ Sic et hoc loco spes accipi potest dupliciter, et secundum hoc gignit etiam duplicem sententiam. Prior est: „Nos spiritu ex fide spem justitiae nostrae exspectamus,“ id est, justitiam speratam, quae certo revelanda est suo tempore. Altera: Nos spiritu ex fide exspectamus spe et desiderio justitiam, hoc est, sumus justi, et tamen justitia nostra nondum revelata est, sed pendet adhuc in spe, Rom. 8. (v. 24.): „Spe salvi facti sumus.“ Donec enim vivimus, haeret peccatum in carne nostra, manet lex in carne et membris, repugnans legi mentis nostrae, et captivans nos in obsequium peccati. Illis affectibus carnis furentibus ac nobis spiritu reluctantibus manet ibi locus spei. Incepimus quidem justificari fide, qua et primitias Spiritus accepimus, et mortificatio carnis coepta est, sed nondum perfecte justi sumus; reliquum est, ut perfecte justificemur, hocque speramus. Sic justitia nostra nondum est in re, sed adhuc in spe.

Haec gravissima et suavissima est consolatio, qua afflictae et turbatae mentes sentientes peccatum et perterrefactae ad quodlibet ignitum diaboli telum, mirabiliter erigi possunt. In illo enim certamine conscientiae, ut experientia docti scimus, fortiter dominatur sensus peccati, irae Dei, mortis, inferni et omnium pavorum. Ibi tum dicendum est tentato: Tu frater vis habere justitiam sensitivam, hoc est, cupis ita sentire justitiam, ut peccatum sentis, hoc non fiet. Sed tua justitia debet transscendere sensum peccati, et sperare

te coram Deo justum esse, hoc est, tua justitia non est visibilis, non est sensibilis [43]), sed speratur suo tempore revelanda. Ideo non debes judicare secundum sensum peccati, quod perterrefacit et conturbat te, sed secundum promissionem et doctrinam fidei, qua promittitur tibi Christus, qui est perfecta et aeterna justitia tua. Sic spes mea in affectu sperante, a mediis pavoribus et sensu peccati provocatur et erigitur fide, ut speret me esse justum. Deinde spes, pro re sperata, hoc, quod nondum videt, sperat perficiendum esse et revelandum suo tempore.

Utraque sententia bona est, sed prior de affectu sperante uberiorem affert consolationem. Iustitia enim mea nondum est perfecta neque sensibilis, ideo tamen non despero, sed fides monstrat mihi Christum, quo confido. Hoc fide apprehenso luctor cum ignitis telis diaboli, et animor per spem contra sensum peccati, statuens perfectam justitiam mihi paratam in coelo. Sic utrumque verum est, quod hic justus sum justitia incipiente, et in ea spe erigor contra peccatum, et exspecto consummationem perfectae justitiae in coelo. Haec tum recte intelliguntur, cum ad usum transferuntur.

Quod sit discrimen inter fidem et spem.

Hic quaestio oritur, quid intersit inter fidem et spem. Hac in re valde sudaverunt sophistae, sed nihil certi ostendere potuerunt. Nobis, qui tamen diligentissime versamur in sacris literis, et longe majori

---

43) Iustitia pierum non est sensibilis at visibilis etc.

(absit verbo invidia) spiritu et intelligentia eas tractamus, difficile est aliquod discrimen invenire. Tantam enim cognationem inter se habent fides et spes, ut haec ab illa divelli non possit. Et tamen aliquod discrimen inter ipsas est, quod ab officiis, contrariis et finibus ipsarum sumendum est.

I. Differunt subjecto, quia fides est in intellectu, spes in voluntate. Re tamen separari non possunt, respiciunt enim se mutuo, ut duo cherubim propitiatorii.

II. Officio, quia fides dictat, dirigit et docet, estque notitia. Spes exhortatio est, quia excitat animum, ut sit fortis et erectus, ut audeat, ferat, perduret in malis, ac in illis exspectet meliora.

III. Objecto, quia fides habet objectum veritatem, cui certo et firmiter docet adhaerendum esse, et intuetur in verbum rei seu promissiones rerum. Spes habet objectum bonitatem, et intuetur in rem verbi, hoc est, in rem promissam seu in res sperandas, quas fides dictavit suscipiendas.

IV. Ordine, quia fides est ante omnem tribulationem, initium vitae, Ebrae. 11.; spes posterior, ex tribulationibus parta. Rom. 5. (vv. 3. 4.).

V. A contrariis, quia fides doctor et judex est, pugnans contra errores et haereses, judicans spiritus et doctrinas. Spes imperator seu dux belli est, pugnans contra tribulationem, crucem, impatientiam, tristitiam, pusillanimitatem, desperationem, blasphemias, et exspectat bona sub malis.

Quando igitur fide in verbum Dei edoctus apprehendo Christum, et tota fiducia cordis (quod tamen sine voluntate fieri non potest) credo in eum, hac notitia justus sum. Sic fide seu hac notitia me justi-

o statim venit diabolus, mendacii pater, et nititur
inguere fidem dolis, hoc est, mendacio, erroribus
haeresibus. Deinde, quia homicida est, conatur
etiam vi opprimere. Ibi spes luctans apprehendit
fide dictatam, fit animosa et vincit diabolum im-
pugnantem fidem, quo victo sequitur pax et gaudium
Spiritu sancto. Re ipsa igitur fides et spes vix
erni possunt, et tamen est aliquod discrimen inter
s. Hoc ut facilius agnosci possit, declarabo rem
ilitudine. In politia differunt [44]) prudentia et for-
do, tamen ita conjunctae sunt hae virtutes, ut fa-
divelli non possint. Est autem fortitudo constan-
animi, quae in adversis non desperat, sed fortiter
durat, et exspectat meliora. Nisi autem fortitudo
gatur prudentia, temeritas est, et vicissim, nisi ad
dentiam accesserit fortitudo, prudentia vana et inu-
s est. Sicut igitur in politia prudentia sine forti-
line vana est, ita fides in theologia sine spe nihil
, quia spes fert et perdurat in malis, ac vincit ea.
vicissim, sicut fortitudo sine prudentia temeritas
t, ita spes sine fide praesumtio in spiritu et tenta-
Dei est. Caret enim notitia veritatis vel Christi,
am fides docet, ideo caeca et temeraria fortitudo
t. Quare primum omnium pius habere debet rectam
inionem et intellectum fide informatum, secundum
em in afflictionibus regatur animus, ut speret in ma-
optima, quae fides dictavit et docuit.

Fides igitur est dialectica, quae concipit ideam
nium credendorum; spes rhetorica [45]), quae ampli-

---

44) Eadem est differentia fidei et spei in theologia,
ae est prudentiae et fortitudinis in politia. 45) Fides dia-
ctica, spes rhetorica.

ficat, urget, exhortatur et persuadet ad constantiam, ne fides in tentatione succumbat, sed retineat verbum, et firmiter illi adhaereat. Sicut autem dialectica et rhetorica distinctae artes sunt, et tamen adeo inter se cognatae, ut altera ab altera separari non possit (quia rhetor sine dialectica nihil firmi docere potest, et econtra dialecticus sine rhetorica non afficit auditores, utramque vero conjungens docet et persuadet), ita fides et spes distincti affectus sunt, fides enim aliud est quam spes [46]), et spes aliud quam fides, et tamen propter magnam cognationem, quam habent inter se, divelli non possunt. Ut igitur dialectica et rhetorica mutuas sibi invicem operas tradunt, ita fides et spes. Est igitur ea distinctio fidei et spei in theologia, quae est intellectus et voluntatis in philosophia, prudentiae et fortitudinis in politia, dialectices et rhetorices in sermone.

Summa, fides docendo concipitur, ibi enim instruitur animus, quid veritas sit, spes autem exhortando, quia exhortatione excitatur spes in afflictionibus, quae confortat jam fide justificatam, ne cedat malis, sed contra audentior eat. Sed nisi facula fidei luceret voluntati, non posset ei persuaderi spes. Habemus igitur fidem, qua docemur, sapimus, intelligimus coelestem sapientiam, apprehendimus Christum, et manemus in ipsius gratia. Adhaerentibus nobis Christo fide et eum confitentibus, statim insurgunt contra nos hostes, mundus, caro, diabolus, odientes et persequentes nos acerrime in corpore et spiritu. Ideo sic credentes, justificati spiritu ex fide exspectamus spem

---

46) Discrimen inter fidem et spem.

justitiae nostrae. Exspectamus autem per patientiam, quia omnino contrarium videmus et sentimus. Mundus enim cum suo principe diabolo foris et intus nos omni genere malorum impugnat. Deinde haeret adhuc in nobis peccatum, quod subinde contristat nos. In his tamen omnibus non defatigamur nec deficimus, sed fortiter erigimus voluntatem fide, quae illuminat, docet et regit voluntatem, atque ita constantes permanemus, et superamus omnia mala per eum, qui dilexit nos, donec reveletur justitia nostra, quam credimus et speramus.

Fide ergo incepimus, spe perduramus, revelatione totum habebimus. Interim dum vivimus, quia credimus, docemus verbum, et propagamus cognitionem Christi in alios. Hoc facientes persecutionem patimur (juxta illud: „Credidi, ideo locutus sum, ego autem humiliatus sum nimis.“ (Psalm. 116, 10.)) patientes, fortiter erigimur spe, exhortante nos scriptura suavissimis et consolatione plenissimis promissionibus, quas fides docuit. Atque ita nascitur et crescit in nobis spes; Rom. 15. (v. 4.): „Ut per patientiam et consolationem scripturarum spem habeamus.“ Ideo non sine causa conjungit Paulus patientiam in tribulationibus cum spe, Rom. 5. 8. et alibi, illis enim excitatur spes. Contra fides, ut et supra monuimus, prior est spe [47]), est enim initium vitae, et incipit ante omnem tribulationem. Discit enim et apprehendit Christum sine cruce; cognitionem tamen Christi statim sequitur crux et pugna. Ibi tum exhortandus est animus ad fortitudinem spiritus (spes enim nihil aliud est, quam fortitudo

47) Fides prior est spe.

theologica, ut econtra fides est prudentia theologica, quae sita est in ferendo, juxta illud: „Ut per patientiam etc." Manent ergo tria illa, fides[48]) docet veritatem ac defendit ab erroribus et haeresibus, spes[49]) fert et vincit omnia mala corporalia et spiritualia, caritas[50]), ut in textu sequitur, facit omnia bona. Sic homo intus et foris integer et perfectus est in hac vita, donec reveletur justitia, quam exspectat. Ea erit consummata et aeterna.

Porro hic locus gravissimam et doctrinam et consolationem continet. Doctrina est, quod non per opera ritus, sacrificia et totum illum cultum mosaicae legis, multo minus per opera et traditiones humanas justificemur, sed per solum Christum. Quidquid praeter hunc in nobis est, sive sit lex, opus, passio, sive intellectus, voluntas etc., caro est, non spiritus. Quidquid igitur mundus habet optimum et sanctissimum extra Christum, peccatum, error et caro est. Itaque circumcisio, observatio legis, item opera, religiones, vota monachorum et omnium justitiariorum carnalia sunt. Nos vero, inquit Paulus, longe supra ista omnia versamur in spiritu, quia per fidem tenemus Christum, et in tribulatione exspectamus spe eam justitiam, quam fide jam possidemus. Consolatio haec est, ut in seriis pavoribus[51]) (in quibus adeo magnus et fortis est sensus peccati, tristitiae, desperationis etc., penetrant enim et occupant omnia interiora cordis) non sequaris sensum tuum, alioqui dices: Sentio vehementes terrores legis et tyrannidem peccati non

48) Fides. 49) Spes. 50) Caritas. 51) Consolatio contra sensum tristitiae spiritus.

lum rebellantis mihi, sed omnino captivantis me, nul-
a consolationem aut justitiam sentio, ergo peccator,
n justus sum, si peccator, ergo reus aeternae mor-
.. Contra hunc sensum nitare et dic: Etiamsi sen-
m me prorsus oppressum et absorptum peccato, et
dictet Deum aversum et iratum, tamen re ipsa
: non est verum, nisi quia sensus meus ita judicat.
rbum Dei, quod in istis pavoribus sequi debeo, non
sum meum, longe diversum docet, Deum scilicet
pe adesse iis, qui tribulato sunt corde, et humiles
itu salvare; item, non despicere eum cor contri-
et humiliatum. Deinde Paulus hic docet justifi-
os spiritu ex fide spem justitiae nondum sentire,
exspectare adhuc.

Quare cum lex accusat et peccatum perterrefacit
et nihil sentis, quam iram et judicium Dei, ne ideo
peres, sed arripias armaturam Dei, scutum fidei,
eam spei et gladium spiritus, et experire, quam
us et fortis sis bellator. Fide apprehende Chri-
n, dominum legis et peccati, et omnium, quae illa
itari solent. In hunc credens justificatus es (id
d ratio et sensus cordis tui tibi tentato non dicit,
verbum Dei), deinde in istis pugnis et terroribus,
subinde redeunt et exerceant te, per spem patien-
exspecta justitiam, quam nunc fide habes, sed tan-
inceptam et imperfectam, donec ea suo tempore
eletur perfecta et aeterna. At non sentio me ha-
e justitiam, aut saltem tenuiter sentio. Non sen-
, sed credere debes te justitiam habere, et nisi
lideris te esse justum, insigni contumelia et blas-
mia afficis Christum, qui te mundavit lavacro aquae
verbum, qui denique mortuus in cruce peccatum
nortem condemnavit et occidit, ut per ipsum con-

sequereris aeternam justitiam et vitam. Ista negare non potes (nisi velis esse palam impius et blasphemus, et prorsus contemnere Deum, omnia promissa divina, Christum et omnia ipsius beneficia), ideo neque te justum esse negare potes.

Discamus igitur in magnis et horribilibus terroribus, ubi conscientia nihil sentit praeter peccatum, et judicat Deum esse iratum et Christum aversum, non esse consulendum cordis nostri sensum, sed verbum Dei consulendum esse, quod dicit[52]) Deum non irasci, sed respicere ad afflictos, contritos spiritu et trementes ad sermonem ipsius; Christum non avertere se a laborantibus et oneratis, sed eos refocillare *etc.* Docet igitur hic locus clare legem et opera non afferre justitiam et consolationem, sed hoc ipsum facere Spiritum in fide Christi, qui excitat spem in ipsis pavoribus et tribulationibus, quae fert et vincit mala. Perpauci norunt, quam imbecillis et exigua sit fides et spes in cruce et lucta. Apparet enim tum esse linum fumigans, quod jam jam exstincturus sit fortis ventus. Sed credentes in illis pugnis et terroribus contra spem in spem, hoc est, pugnantes fide in promissionem Christi contra sensum peccati et irae Dei, experiuntur postea istam scintillam fidei perexiguam, ut apparet rationi, quia eam vix sentit, fore velut elementarem ignem, qui implet totum coelum, et absorbet omnes terrores et peccata.

Vere pii in toto orbe terrarum nihil carius et pretiosius habent hac doctrina[53]), quia tenentes eam hoc noverunt, quod totus mundus ignorat, nempe pec-

---

52) Esaiae 66. (v. 2.). 53) Thesaurus piorum.

ntum et mortem et alias calamitates ac mala corporalia et spiritualia electis cedere in bonum. Item noverunt Deum tum proxime adesse, cum longissime pparet abesse, tum maxime esse misericordem et salvatorem, cum videtur maxime irasci, affligere et perdere. Norunt tum se habere justitiam aeternam, quam t certissimam possessionem spe exspectant, repositam in coelis, cum maxime sentiunt terrores peccati t mortis; tum se esse dominos omnium, cum omnium unt egentissimi, juxta illud: „Nihil habentes, omnia ossidentes." (2. Cor. 6, 10.). Hoc vocat scriptura onsolationem concipere per spem. Sed illa ars sine rebris et magnis tentationibus non discitur.

Nam in Christo Iesu neque circumcisio aliquid valet, neque praeputium, sed fides per caritatem efficax.

Hunc locum sophistae trahunt ad suam sententiam, qua docent nos caritate seu operibus justificari. Dicunt enim[54]) fidem, etiamsi sit infusa divinitus (de acquisita taceo), non justificare, nisi sit informata per caritatem, quia caritatem vocant gratiam gratum facientem, hoc est, justificantem (ut nostro verbo, seu Pauli potius, loquar); caritatem deinde acquiri nostro merito congrui etc. Quin hoc affirmant, fidem etiam infusam stare posse cum peccato mortali. Adeo n totum transferunt justificationem a fide, et soli tribuunt (hac ratione) caritati, atque hoc volunt hoc loco per s. Paulum demonstratum habere: „Fides, quae per caritatem operatur," quasi Paulus velit di-

54) Sophistarum dogma de justificatione.

cere: Ecce, fides non justificat, imo nihil est, nisi accedat operatrix caritas, quae fidem informet.

Verum haec omnia monstra sunt, per homines ignavos conficta. Quis enim ferat doceri, quod fides, donum Dei per Spiritum sanctum infusum cordibus, possit stare cum peccato mortali? Si de fide acquisita seu historica et naturali opinione ex historia concepta loquerentur, tolerari possent, imo de historica fide recte loquerentur. At de fide infusa sic sentire, hoc est plane confiteri sese prorsus nihil de fide recte intelligere. Deinde hunc locum Pauli per coloratum (ut dicitur) vitrum legunt, et textum deformant ad sua somnia [55]). Non enim dicit Paulus: Fides, quae per caritatem justificat, nec dicit: Fides, quae per caritatem gratum facit. Talem textum ipsi fingunt, et huic loco per vim intrudunt. Multo minus dicit: Caritas gratum facit. Non sic dicit Paulus, sed sic dicit: „Fides, quae per caritatem operatur.“ Opera fieri dicit ex fide per caritatem, non justificari hominem per caritatem. At quis est tam rudis grammaticus, qui non ex vocabulorum virtute intelligat aliud esse justificari, aliud operari? Clara enim et aperta sunt verba Pauli: „Fides per caritatem operatur.“ Quare manifestum furtum est, quod illi vero et germano sensu Pauli sublato pro operari intelligunt justificari, et per opera justitiam, cum etiam in morali philosophia fateri cogantur opera non esse justitiam, sed a justitia fieri opera.

Porro, Paulus hic non facit fidem informem et rude velut chaos, cujus nihil sit neque esse neque

55) Sophistae depravatores Pauli.

gere, sed operationem ipsam tribuit fidei, et non caritati [56]); non fingens rudem quandam et informem qualitatem, sed asserens efficacem et operosam quidditatem ac velut substantiam seu formam (ut vocant) substantialem. Non enim dicit: Caritas est efficax, sed: „Fides est efficax“; non: Caritas operatur, sed: „Fides operatur.“ Caritatem vero facit fidei velut instrumentum, per quod operetur. Iam quis nescit, quod instrumentum habet vim, motum et actionem non a se ipso, sed a fabro, operatore seu agente? Quis enim diceret: Securis dat vim et motum secandi fabro? Navis dat vim et motum navigandi nautae? Vel ut Esaiae exemplum [57]) adducam, quis dicet: „Serra trahit fabrum, et baculus levat manum?“ Non dissimile est, quod isti dicunt caritatem esse formam fidei, seu tribuere vim et motum fidei, seu justificare. Cum Paulus nec opera caritati concedat, quomodo concederet justificationem? Certum igitur est, injuria magna non solum Pauli, sed ipsius quoque fidei et caritatis hunc locum pro caritate contra fidem esse depravatum.

Sed ita accidit ignavis lectoribus, et qui suas cogitationes afferunt lectioni sacrarum literarum, cum vacui accedere deberent, et ex sacris literis referre cogitationes, deinde verba diligenter considerare, praecedentia cum sequentibus conferre, et hoc studere, ut integrum sensum alicujus loci caperent, non truncatis vocabulis aut excerptis verbis sua somnia affingerent. Paulus enim hoc loco non agit, quid sit fi-

56) Paulus operationem fidei tribuit, non caritati, ut sophistae. 57) Esaiae 10. (v. 15.)

des, aut quid coram Deo valeat. Non (inquam) de justificatione disputat. Hoc enim superius per totum prolixe fecit. Sed brevi velut epiphonemate concludit, quid sit ipsa vita christiana [58]), dicens: „In Christo Iesu neque circumcisio neque praeputium quidquam valet, sed fides per caritatem operosa," id est, fides non ficta neque hypocritica, sed vera et vivax [59]). Ea est, quae exercet et urget bona opera per caritatem. Hoc est tantum dicere: Qui vult esse vere christianus seu in Christi regno, hunc oportet esse vere credentem. Vere autem non credit, si opera caritatis fidem non sequuntur. Et sic utrinque a dextris et sinistris excludit a regno Christi hypocritas [60]), a sinistris Iudaeos et operarios, dicens: In Christo neque circumcisio, id est, nulla opera, nullus cultus, nullum prorsus vitae genus, sed sola fides sine omni fiducia operum valet; a dextris ignavos et inertes ac desides, quia dicunt: Si fides sine opere justificat, ergo nihil operemur, sed credamus solum, et faciamus, quae volumus. Non sic impii, dicit Paulus. Verum est sine operibus solam fidem justificare, sed de fide vera loquor, quae, postquam justificaverit, non stertet otiosa, sed est per caritatem operosa.

Igitur sicut dixi, totam vitam christianam Paulus hoc loco pingit [61]), scilicet esse fidem erga Deum intus, et caritatem seu opera erga proximum foris, ut sic homo absolute sit christianus, intus coram Deo

---

58) Vita christiana. 59) Vera et vivax fides. 60) Paulus a dextris et sinistris excludit a regno Christi hypocritas. 61) Tota christiana vita secundum Paulum.

per fidem, qui operibus nostris non indiget, foris coram hominibus, quibus fides nihil prodest, sed opera seu caritas. Hac igitur forma vitae christianae audita seu cognita, scilicet quod sit fides et caritas (ut dixi), nondum dicitur, quid sit fides, quid sit caritas, haec enim alia est disputatio. Nam de fide seu interna natura, vi et usu fidei supra disputavit, ubi eam docuit esse justitiam seu potius justificationem coram Deo. Hic conjungit caritati et operibus, id est, de ejus externo officio loquitur. Hic dicit eam esse impultricem et effectricem bonorum operum seu caritatis erga proximum.

Quare hunc locum nemo recte sapiens potest intelligere de negotio justificationis coram Deo, cum loquatur de tota vita christianorum, et est plane vitiosa dialectica seu fallacia compositionis et divisionis [62]), ubi de parte accipitur, quod de toto dicitur. Neque enim dialectica pati debet figuras synecdochas et hyperbolas, ut rhetorica facit, cum sit magistra docendi, definiendi, dividendi et colligendi, quantum fieri potest propriissime. Qualis enim esset ea dialectica: Homo est anima et corpus, nec sine anima et corpore esse potest, ergo corpus intelligit, anima sola non intelligit? Eadem dialectica est: Vita christiana est fides et caritas, seu fides per caritatem efficax, ergo caritas justificat, non sola fides. Sed facessant humana somnia.

Hoc simul ex isto loco discamus, quam horribiles sint tenebrae in istis Aegyptiis, qui non solum fidem, sed etiam caritatem in christianismo contemnunt, et

---

62) Fallacia compositionis et divisionis.

loco ejus sese fatigant operibus electitiis, rasuris, vestibus, cibis et aliis infinitis personatibus et larvis, quibus volunt christiani videri. Sed stat hic liberrimus Paulus apertis et disertis verbis: Christianum facit fides efficax per caritatem [63]). Non dicit: Christianum facit cucullus, jejunium, vestis, ritus, sed fides vera erga Deum, quae diligit proximum et benefacit, sive sit servus, dominus, rex, pontifex, vir, mulier, purpuratus, pannosus, carnibus vescens, piscibus utens. Nihil, nihil horum facit christianum, sed fides et caritas. Cetera sunt omnia mendacia et mera idololatria, et tamen nihil est contemtius ea ipsa fide et caritate apud eos, qui christianissimi esse volunt, et plane ecclesia sanctior, quam ipsa Dei sancta ecclesia. Rursus suas larvas et figmenta electitiorum operum admirantur et jactant, sub quibus alunt et tegunt horribiles suas idololatrias, impietates, avaritias, immunditias, odia, homicidia et totius inferni et diaboli regnum. Tam potens est violentia hypocrisis et superstitionis in omnibus saeculis ab initio usque ad finem mundi.

Currebatis bene, quis vos impedivit veritati non obedire? etc.

Haec plana sunt. Affirmat Paulus se jam recte docere, et idem docere, quod antea docuit, ipsos autem bene cucurrisse quidem antea, cum veritati obedirent, hoc est, recte credidisse et vixisse, non autem nunc, postquam a pseudoapostolis seducti sunt. Porro nova phrasi hic utitur, qua christianam vitam cursum

---

63) Quid faciat christianum?

ppellat [64]). Ebraeis enim currere seu ambulare dicitur vivere aut conversari. Currunt doctores et discentes, quando hi pure docent, illi verbum cum gaudio suscipiunt, et utrimque fructus spiritus sequuntur, id quod praesente Paulo fiebat, ut supra cap. 3. et 4. testatus est, et hic: „Bene currebatis," hoc est, omnia apud vos erant in felici statu et successu, vivebatis optime, contendebatis recta ad vitam aeternam, quam vobis pollicebatur verbum etc. Haec verba: „Currebatis bene," continent magnam consolationem. Pios exercet ista tentatio, quod vita ipsorum videtur pigra et magis reptatio quaedam, quam cursus. Sed si perstant in sana doctrina et spiritu ambulant, nihil moveat eos, quod eorum actiones videantur lente progredi seu potius reptare. Deus longe aliter judicat. Nam quod nobis tardum videtur aut vix reptare, hoc illi velociter currit [65]). Item quod in oculis nostris tristitia, luctus, mors est, hoc apud Deum est gaudium, risus et beatitudo. Hinc Christus dicit: „Beati, qui lugetis, ploratis etc., quia consolationem accipietis, ridebitis etc." (Matth. 5, 4.). Credentibus in filium Dei cedunt omnia in bonum, sive sit tristitia sive mors. Sunt ergo veri cursores, et quidquid faciunt, currit et feliciter progreditur, provehente hoc Christi Spiritu, qui nescit tarda molimina.

Quis vos impedivit veritati non obedire?

In hoc cursu impediuntur, qui a gratia et fide

---

64) Christiana vita est cursus etc. 65) Quod nobis reptat, Deo currit etc.

ad legem et opera deficiunt, ut accidit Galatis persuasis et seductis a pseudoapostolis, quos tecte perstringit his verbis: „Quis vos impedivit etc.“ Simili modo supra cap. 3. (v. 1.) dixit: „Quis vos fascinavit, ut non obediretis veritati?“ Obiter etiam hic Paulus indicat tam vehementer homines falsa doctrina dementari [66]), ut mendacium et haereses pro veritate et spirituali doctrina suscipiant, et vicissim sanam doctrinam, quam primum amaverunt, esse errorem, et suum errorem esse sanam doctrinam jurent ac totis viribus defendant. Sic Galatas primum optime currentes duxerunt pseudoapostoli in eam opinionem, ut crederent se prius, cum Paulo usi fuerant doctore, errasse et tardissime incessisse. Postea vero seducti a pseudoapostolis, cum toto coelo aberrarent a veritate, ita fascinati sunt falsa ipsorum persuasione, ut putarent omnia sua in felicissimo progressu et cursu esse. Hoc idem accidit hodie illis, quibus spiritus fanatici imposuerunt etc. Ideo saepe soleo dicere casum in doctrina non esse humanum, sed diabolicum [67]), nempe e sublimi coelo ad ima tartara, quia homines perseverantes in errore tantum abest, ut agnoscant peccatum suum, ut etiam defendant illud esse summam justitiam. Impossibile est igitur eos consequi veniam.

Persuasio haec non ex eo est, qui vocat vos.

Haec insignis est consolatio et doctrina, qua do-

---

66) Falsa doctrina dementat homines. 67) Lapsus in doctrina diabolicus etc.

ut Paulus, quomodo seductis per impios doctores falsae persuasiones eximendae sint. Pseudoapostoli erant magni viri, longe superantes in speciem Paulum doctrina et pietate [68]. Hoc fuco decepti Galatae, cum audirent ipsos, putabant se Christum audire, ideoque judicabant persuasionem ipsorum esse ex Christo. Contra Paulus subobscure et verecunde indicat hanc persuasionem et doctrinam non esse ex Christo, qui vocaverat eos in gratia, sed ex diabolo, atque ita multis exemit hanc falsam persuasionem. Sic hodie multos per haereticos seductos revocamus ex errore, cum ostendimus opiniones illorum fanaticas et impias esse. Deinde pertinet etiam consolatio illa ad omnes afflictos, qui tentati falsam opinionem de Christo concipiunt [69]. Est enim diabolus persuasor mirificus, qui levissimum et paene ridiculum peccatum ita inflare novit, ut tentatus putet esse atrocissimum crimen, dignum aeterno supplicio. Hic erigendus est ad hunc modum conturbatus animus, quo Paulus Galatas erexit, nempe istam cogitationem seu persuasionem non esse ex Christo, cum ea pugnet contra verbum evangelii, quod pingit ipsum Christum non accusatorem, durum exactorem etc., sed mitem, humilem corde, misericordem, salvatorem et consolatorem.

Si vero Satan hoc evertit (est enim mille artifex) et opponit verbum et exemplum Christi, hoc modo: Christus quidem mitis, benignus etc. est, sed justis et sanctis, contra peccatoribus minatur iram ac perditionem, Lucae 13., item pronuntiat incredulos jam

---

68) Auctoritas pseudoapostolorum. 69) Consolatio pro iis, qui falsam opinionem de Christo concipiunt.

esse damnatos, Iohann. 3. (v. 18.); deinde, Christus multa bona operatus est, multa mala pertulit, et jubet nos imitari exemplum suum, tua vero vita neque verbo neque exemplo Christi respondet, quia peccator et incredulus es; denique nihil boni fecisti etc. Hae sententiae, quae pingunt Christum judicem etc., ad te pertinent, non consolatoriae de Christo salvatore etc.: ibi hoc modo consoletur se ipsum tentatus: Scriptura proponit Christum dupliciter [70]), primum ut donum. Si hoc modo apprehendero eum, nihil plane mihi deesse poterit. „In Christo enim sunt omnes thesauri sapientiae et scientiae absconditi." (Coloss. 2, 3.) Is quantus quantus est, a Deo mihi factus est sapientia, justitia, sanctificatio et redemtio. Etiamsi igitur multa et grandia peccata commiserim, tamen si credidero in eum, omnia absorbentur a justitia ipsius etc. Deinde scriptura proponit etiam eum ut exemplum nobis imitandum. Sed hunc exemplarem Christum non patiar mihi proponi, nisi in die laetitiae, cum sum extra tentationes (ubi vix millesimam partem exempli ipsius possum assequi), ut habeam speculum, in quo, quantum adhuc mihi desit, contempler, ne fiam securus. In tempore vero tribulationis non audiam neque admittam nisi Christum donum, qui pro peccatis meis mortuus impertiit mihi suam justitiam, et hoc, quod mihi deest in vita, pro me fecit et implevit. Ipse enim est finis legis ad justitiam omni credenti.

Ista prodest nosse, non solum ut singuli habeamus certum in tempore tentationis remedium, quo illud venenum desperationis, quo Satan nos inficere co-

70) Christus donum et exemplum.

gitat, devitemus, sed etiam ut furiosis nostri saeculi sectariis resistamus. Anabaptistae enim nihil habent speciosius in tota sua doctrina, quam quod exemplum Christi et crucem ita urgent, praesertim cum manifestae sint sententiae, quibus Christus suis discipulis crucem commendat. Discendum est igitur, quo modo Satanae huic in speciem angeli se transformanti resistamus, nempe hoc modo, ut discernamus inter Christum, qui alias ut donum, alias ut exemplum praedicatur. Utraque praedicatio habet suum commodum tempus, quod si non observatur, fit pestis ex praedicatione salutis.

Pavidis igitur et jam antea conterritis mole peccatorum suorum Christus salvator et donum, non exemplum et legislator inculcandus est. Securis autem et induratis proponendum est exemplum Christi [71]), et durae ipsius sententiae, et horribilia exempla irae Dei, ut diluvii, eversionis Sodomorum etc., ut poenitentiam agant. Discat igitur unusquisque christianus, ut territus et afflictus falsam persuasionem, quam Satan suggerit, de Christo conceptam possit excutere et dicere: Quid Satan nunc de faciendo mecum disputas? Cum antea satis conterritus et perturbatus sim propter facta et peccata mea, imo cum jam laborem et oneratus sim, non te accusatorem et perditorem, sed Christum salvatorem generis humani audiam, qui dicit venisse se in mundum, ut peccatores salvaret, ut desperabundos consolaretur, captivis praedicaret liberationem etc. Is verus et proprie dictus Christus

71) Quibus Christus ut donum, quibus ut exemplum proponendus sit.

est; et praeter illum nullus alius. Exemplum sanctae vitae possum petere ex Abraham, Esaia, Iohanne baptista, Paulo et aliis sanctis. Sed illi non possunt mihi remittere peccata, liberare a tua potestate et morte, salvare et donare vitam. Ea enim competunt soli Christo, quem pater signavit Deus. Ideo non te doctorem audiam, sed Christum, de quo pater dixit: „Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacitum est, ipsum audite." (Matth. 3, 17. Marc. 9, 7.). Hoc modo discamus in tentatione et persuasione falsae doctrinae nos fide erigere, alioqui aut diabolus per suos ministros seducet, aut suis igniti telis occidet nos.

Modicum fermentum totam massam corrumpit.

Hieronymus et qui eum secuti sunt, notant s. Paulum, quod multa sacrae scripturae dicta detorqueat in alienam sententiam. Hinc dicunt apud Paulum pugnare, quae suis locis non pugnant. Sed immerito accusant apostolum, qui recte et prudenter vel generales sententias particulares facit [72]), ut supra cap. 3. (v. 10.) generalem sententiam: „Maledictus omnis, qui pendet in ligno," particularem facit, cum eam aptissime ad Christum applicat, vel particulares facit generales, ut hanc particularem sententiam: „Modicum fermenti etc.," generaliter accipit, quia et ad doctrinam, ut hoc loco, ubi de justificatione agit, et ad vitam et ad malos mores, ut 1. Cor. 5. (v. 6.), eam referre solet.

---

72) Apostolus generales sententias particulares facit, et econtra.

Tota epistola satis testatur, quam aegre tulerit aulus lapsum Galatarum, quanquam crebro inculcarit ipsis, jam objurgando, jam obsecrando, quae axima et inaestimabilia mala hunc illorum lapsum cutura sint, nisi resipiscant. Ista paterna et apoolica cura et admonitio quosdam plane nihil movit, erique enim jam amplius non agnoscebant Paulum veterem suum, sed longe si praeferebant pseudoapoolos, a quibus somniabant se veram doctrinam hausse, non a Paulo. Deinde procul dubio traduxerunt eudoapostoli Paulum apud Galatas[73]) hoc modo, m esse hominem pertinacem et contentiosum, qui opter rem levissimam dissueret concordiam ecclesiam, non ob aliam causam, quam quod solus sapere, lus magnifieri vellet etc. Ea falsa accusatione ferunt Paulum apud multos invisum. Alii, qui nonm prorsus defecerant a doctrina Pauli, cogitabant hil periculi esse, si in doctrina de justificatione et le modicum dissentirent ab eo, ideoque cum audient Paulum adeo vehementer exaggerare rem tam vis, ut ipsis videbatur, momenti, mirabantur et coitabant: Esto sane, quod nonnihil discesserimus a octrina Pauli, et aliquid peccatum sit a nobis, tamen l modicum quiddam est, ideo merito ad hoc connivere, vel ltem tam vehementer hoc amplificare non deberet, ne illa vi occasione scinderetur ecclesiarum concordia. His reondet hac pulcherrima proverbiali sententia: „Modicum rmenti totam massam corrumpit,“ estque cautela, quam aulus magnifacit. Debemus et nos eam magnifacere hac

---

73) Pseudoapostoli traduxerunt Paulum apud ecclesias.

nostra aetate. Nam sacramentarii, qui negant corporalem praesentiam Christi in coena, objiciunt quoque hodie nobis [74]), quod contentiosi, duri et intractabiles simus, qui propter unicum articulum de sacramento scindamus christianam caritatem et concordiam ecclesiarum. Non debere nos tanti facere hunc articulum exiguum, eumque incertum neque satis ab apostolis declaratum (praesertim cum alioqui de aliis christianae doctrinae articulis, qui magis necessarii sunt et majoris momenti, idem nobiscum sentiant), ut propter illum solum neque totius christianae doctrinae neque generalis omnium ecclesiarum concordiae rationem habeamus. Isto valde plausibili argumento non solum onerant nos invidia apud suos, sed etiam multos bonos subvertunt, qui judicant nos ex mera pertinacia seu aliquo quodam privato affectu dissentire ab ipsis. Sed hae diaboli sunt insidiae, quibus non solum illum articulum, sed totam christianam doctrinam conatur evertere.

Ad hoc ipsorum argumentum respondemus cum Paulo: „Modicum fermenti totam massam corrumpit." In philosophia modicus error in principio in fine est maximus. Sic in theologia modicus error totam doctrinam evertit. Quare longissime discernenda sunt doctrina et vita [75]). Doctrina non est nostra, sed Dei, cujus nos tantum sumus vocati ministri. Ideo ne apiculum quidem de ea remittere aut mutare possumus. Vita nostra est, ideo quod ad eam attinet, nihil possunt sacramentarii a nobis exigere; quod non

---

74) Argumentum sacramentariorum contra nos. 75) Doctrina et vita longissime discernenda.

[s]limus et debeamus etiam suscipere, condonare et [fe]rre, salva tantum doctrina et fide, de qua semper [d]icimus hoc Pauli: „Modicum fermenti etc." Hac in [p]arte ne pilo quidem cedere possumus. Est enim doc[t]rina 76) instar mathematici puncti, non potest igitur [d]ividi, hoc est, neque ademtionem neque additionem [f]erre potest. Contra vita, quae est instar physici [p]uncti, semper dividi, semper aliquid concedere potest.

Minutissima festuca in oculo offendit oculum. [U]nde Germani dicunt de remediis oculorum: Nichts [is]t in die Augen gut, et Christus: „Lucerna, inquit, [c]orporis oculus est. Cum igitur oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit etc." (Luc. 11, 34.), et deinde (ib. v. 36.): „Si corpus tuum non habuerit aliquam partem tenebrarum, erit lucidum totum etc." Hac allegoria significat Christus oculum, hoc est, doctrinam debere simpliciter esse puram, claram et sinceram, quae plane nullam partem tenebrarum, nullam nubeculam habeat etc., et Iacobus non ex suo spiritu, sed procul dubio ex auditu apostolorum pulcherrime dixit: „Qui offenderit in uno, factus est omnium reus." (Iac. 2, 10.). Debet igitur doctrina esse unus quidam perpetuus et rotundus aureus circulus, in quo nulla sit fissura. Ea accedente vel minima circulus non est amplius integer etc. Quid prodest Iudaeis credere Deum unum, eumque creatorem omnium, credere alios articulos, et totam scripturam sanctam recipere, cum Christum negent? Qui igitur in uno offendit, factus est omnium reus.

Quare hic locus diligenter observandus est con-

---

76) Doctrina fidei.

tra hoc illorum argumentum, quo calumniantur nos violare caritatem cum maximo ecclesiarum incommodo. Nos certe parati sumus servare pacem et caritatem cum omnibus, modo doctrinam fidei relinquant nobis integram et salvam. Si hoc impetrare non possumus, frustra exigunt a nobis caritatem. Maledicta sit caritas, quae servatur cum jactura doctrinae fidei, cui omnia cedere debent, caritas, apostolus, angelus e coelo etc. [77]). Satis ergo testantur, cum tam calumniose causam hanc extenuant, quam magnifaciant majestatem verbi. Quod si [78]) crederent esse verbum Dei, non ita cum eo luderent, sed summo honore afficerent, et sine ulla disputatione et dubitatione fidem ei adhiberent, scirentque unum verbum Dei esse omnia, omnia esse unum, item, scirent unum articulum esse omnes, omnes esse unum, et uno omisso omnes paulatim amitti. Cohaerent enim et quodam communi vinculo continentur.

Sinamus igitur eos amplificare concordiam et caritatem christianam, nos contra amplificemus majestatem verbi et fidem. Caritas negligi potest in loco sine periculo, non item verbum et fides. Caritatis est omnia tolerare, omnibus cedere. Contra fidei est prorsus nihil tolerare, nemini cedere. Caritas libenter cedens, omnia credens, condonans et ferens saepe luditur, delusa tamen nihil incommodi, quod vere incommodum dici posset, accipit, hoc est, non amittit Christum, ideoque non offenditur, sed retinet constantiam suam in benefaciendo, etiam erga ingratos et in-

77) Caritas omnia sustinet etc., fides nihil. 78) Quando exercenda caritas, quando non etc.

ignos. Contra in re salutis, quando fanatici homines mendacium et errores docent sub specie veritatis, et imponunt multis, ibi certe non est exercenda caritas neque approbandus error. Hic enim non amittitur beneficium in ingratum collatum, sed amittitur verbum, fides, Christus, vita aeterna etc. Quare si Deum in uno articulo negas, in omnibus negasti, quia Deus non dividitur in multos articulos, sed est omnia in singulis, et unus in omnibus articulis. Itaque perpetuo respondemus sacramentariis criminantibus caritatem a nobis negligi hoc proverbium Pauli: „Modicum fermenti totam conspersionem fermentat“; item: Non patitur ludum fama, fides, oculus. Haec dixi multis pro nostris confirmandis et ad docendos alios, qui forsasse nostra constantia offenduntur, nec putant nos justius constantiae certas et graves causas habere. Nihil igitur nos moveat, quod tantopere studium caritatis et concordiae jactant. Qui enim non diligit Deum et verbum ipsius, nihil refert, quid aut quantum is diligat.

Admonet ergo Paulus hac sententia tam doctores quam auditores, ne cogitent doctrinam fidei rem exiguam aut nihili esse, cum qua ludere possimus pro libidine nostra. Ipsa est radius solaris e coelo veniens, qui illuminat, accendit et dirigit nos [79]). Ut autem mundus cum omni sapientia sua et potentia non potest flectere radios solis e coelo tendentes directe in terram, ita neque doctrinae fidei aliquid auferri aut addi potest, vel in totum evertitur etc.

79) Doctrinae fidei majestas etc.

Ego confido de vobis in domino.

Quasi dicat: Satis monui, confirmavi et objurgavi vos, si modo auscultare velletis. Confido tamen de vobis in domino. Hic quaestio oritur, an Paulus recte fecerit, quod dicit se confidere Galatis [80], praesertim cum sacrae literae prohibeant fiduciam in homines. Utraque et fides et caritas credit, sed diversa sunt objecta. Fides credit Deo, ideo falli non potest, caritas hominibus, ideo saepe fallitur. Est autem caritatis fides ad praesentem vitam adeo necessaria, ut sine ea non possit consistere vita in mundo. Si enim homo homini non crederet et confideret, quae esset futura vita nostra in terris? Christiani citius per caritatem credunt, quam filii saeculi hujus. Est enim fides erga homines fructus spiritus seu christianae fidei in piis. Hinc Paulus Galatis etiam lapsis confidit, sed in domino, quasi dicat: Eatenus confido vobis, quatenus dominus est in vobis, et vos in ipso, hoc est, quatenus manetis in veritate. A qua si excideritis, decepti per Satanae ministros, nec ego amplius confidam vobis. Hoc modo licet piis credere et confidere hominibus.

Quod nihil aliud sentietis.

Scilicet de doctrina et fide, quam quod ex me audistis et didicistis, hoc est, confido, quod doctrinam aliam a mea dissentientem non sitis recepturi.

Qui autem perturbat vos, portabit judicium, quicunque fuerit.

Hac sententia Paulus velut judex pro tribunali

80) An confidendum sit hominibus.

Videns condemnat pseudoapostolos, vocans valde odioso nomine conturbatores Galatarum, quos ipsi ducebant piissimos, et longe meliores Paulo doctores [81]), simulque permovere vult Galatas hac horribili sententia, qua tanta certitudine damnat pseudoapostolos, ut illos vitent tanquam nocentissimam pestem, quasi dicat: Quid auditis illas pestes, quae non doceant, sed tantum perturbant vos? Doctrina, quam tradunt vobis, nihil aliud est, quam perturbatio conscientiarum. Ideo quantumvis magni sint, habebunt damnationem suam. Satis autem intelligi potest ex his verbis (quicunque tandem fuerit) pseudoapostolos fuisse in speciem optimos et sanctissimos viros [82]), et fortasse fuit inter eos aliquis insignis apostolorum discipulus, magni nominis et autoritatis vir. Non frustra enim tam grandibus et significantibus verbis utitur. Ad eundem modum loquitur et cap. 1. (v. 8.): „Etiamsi nos aut angelus e coelo evangelisat vobis praeter id, quod evangelisavimus vobis, anathema sit"; neque dubium est, quin multi vehementer offensi sint ista vehementia apostoli, qui cogitaverunt: Cur Paulus laedit caritatem [83])? Cur adeo pertinax est in re tam leviuscula? Cur tam praecipitanter pronuntiat sententiam aeternae damnationis contra eos, qui aeque sunt ministri Christi ac ipse? Hoc nihil moratur, sed certissimus et securissimus maledicit et damnat eos, qui laedunt doctrinam fidei, quantumvis in speciem sancti, docti et magnae existimationis sint viri.

---

81) Impii doctores perturbatores mentium. 82) Auctoritas pseudoapostolorum. 83) Vehementia Pauli a multis reprehensa.

Simili modo nos hodie pro excommunicatis et damnatis habemus, qui articulum de sacramento corporis et sanguinis domini incertum esse dicunt, aut Christi verbis in coena vim faciunt. Nos summo rigore omnes articulos doctrinae christianae, magnos et parvos (quanquam nullus sit nobis parvus), volumus habere puros et certos, hocque summe necessarium est. Nam doctrina est unica lux nostra[84]), quae illuminat et dirigit nos ac ostendit iter ad coelum, qua labefactata in una parte necesse est eam labefactari in totum. Hoc ubi fit, nihil poterit nos juvare caritas. Nos sine caritate et concordia cum sacramentariis possumus salvi fieri, non item sine pura doctrina et fide. Alioqui libenter servabimus caritatem et concordiam erga illos, qui pie nobiscum sentiunt de omnibus articulis christianae doctrinae. Imo etiam, quantum in nobis est, pacem habebimus cum inimicis nostris, ac pro ipsis orabimus, qui per ignorantiam doctrinam nostram blasphemant et nos persequuntur; non item cum iis, qui scienter et contra conscientiam articulum aliquem aut plures doctrinae christianae laedunt.

Et Paulus hic suo exemplo tam pertinaces nos esse docet, qui propter rem, ut pseudoapostolis et eorum discipulis videbatur (nam utrique putabant, hi se recte et pie docere, illi se recte et pie credere), non solum levissimam sed etiam iniquissimam certissime praedicit eos portaturos judicium suum. Quare, ut saepe soleo monere, diligenter discernenda est doctrina a vita. Doctrina est coelum, vita terra[85]). In

84) Doctrina fidei lux nostra. 85) Doctrina. Vita.

ita est peccatum, error, immunditie et miseria, ut ici solet, cum aceto. Ibi caritas conniveat, toleret, edatur, credat, speret, sustineat omnia, ibi maxime aleat remissio peccatorum, modo peccatum et error on defendantur. Sed in doctrina, ut non est error, ta non opus habet ulla remissione peccatorum. Quare ulla prorsus est comparatio doctrinae et vitae. Unus pex doctrinae plus valet, quam coelum et terra. deo in minimo non patimur eam laedi. Ad errores itae autem egregie possumus connivere. Nam et nos uotidie in vita et moribus erramus, errant etiam omnes sancti, hocque serio fatentur in oratione dominica et symbolo. Sed doctrina nostra, Dei gratia, pura est, omnes articulos fidei solidos et fundatos in sacris literis habemus. Illos libenter vellet diabolus contaminare et evertere. Ideo hoc specioso argumento de caritate et concordia ecclesiarum non laedenda tam versute nos adoritur etc.

Ego autem fratres, si circumcisionem adhuc praedico, quid adhuc persecutionem patior? Evacuatum est igitur scandalum crucis.

Paulus, ut nihil non tentet pro revocandis Galatis, argumentatur nunc ab exemplo suo. Ego, inquit, conflavi mihi acerrimum odium et persecutionem pontificum, seniorum populi et totius meae gentis, quod detraho circumcisioni justitiam. Quam si ei tribuerem, non solum non insidiarentur mihi Iudaei, sed etiam laudarent et vehementer amarent me. Nunc quia evangelium Christi et justitiam fidei abrogata lege et circumcisione praedico, persecutionem patior. Econtra pseudoapostoli, ut crucem et hanc acerbitatem odio·

rum gentis judaicae non ferant[86]), praedicant circumcisionem, atque ita conciliant sibi gratiam Iudaeorum et eos retinent amicos. Sic infra capit. 6. (v. 12.): „Cogunt vos circumcidi etc." Denique et hoc libenter efficerent, ut nihil plane dissidii, sed summa pax et concordia inter gentes et Iudaeos esset. Sed impossibile est hoc fieri sine jactura doctrinae de fide[87]), quae est doctrina crucis et plena scandalis. Itaque cum dicit: „Si circumcisionem adhuc praedico, quid persecutionem adhuc patior? Evacuatum est igitur scandalum crucis". Significare vult magnam fore absurditatem et indignitatem, si cessaret scandalum crucis. Ad eundem modum loquitur 1. Corinth. 1. (v. 17.): „Christus misit me evangelisare, non in sapientia verbi, ne evacuetur crux Christi", quasi dicat: Non libenter vellem aboleri scandalum et crucem Christi.

Hic dicat aliquis: Ergo christiani extreme dementes sunt, quod ultro se objiciunt periculis. Nam sua praedicatione nihil faciunt, nisi quod conciliant sibi iram et odium mundi et suscitant scandala. Hoc, ut ille ait, frustra est niti, et nihil nisi odium quaerere. Ista res, inquit Paulus, nihil offendit aut perturbat nos, sed tantum animosos reddit, et bene sperare jubet de felici successu et augmento ecclesiae, quae sub cruce floret et crescit[88]). Oportet enim Christum, caput et sponsum ecclesiae, dominari in medio inimicorum suorum, Psal. 110. (v. 2.). Econtra, quando crux abolita est, et furor tyrannorum et haereticorum,

---

86) Pseudoapostoli inimici crucis Christi. 87) Doctrina fidei. 88) Ecclesia bene habet, quando est sub cruce.

tam scandala desierunt, ac diabolo custodiente atrium suum omnia in pace sunt, certissimum signum est ablatam esse puram verbi doctrinam. Hoc etiam Bernhardus animadvertens ecclesiam tum in optimo statu esse ait, cum undique impetatur vi et dolis a Satana, contra pessime habere, cum in summa pace agat, et pulchre per catachresin allegat dictum hoc ex cantico Ezechiae [89]) (ecce in pace amaritudo mea amarissima) in persona ecclesiae agentis in securitate et pace. Quare Paulus pro certissimo signo habet evangelium non esse, si salva pace praedicetur [90]). Contra mundus pro certissimo signo accipit evangelium esse haereticam et seditiosam doctrinam, quia videt praedicationem ejus sequi ingentes tumultus, turbationes, scandala, sectas etc. Sic Deus larvam diaboli, diabolus Dei induit, et Deus sub larva diaboli cognosci, et diabolum sub larva Dei reprobari vult.

„Scandalum crucis" active et passive potest intelligi. Crux sequitur statim doctrinam verbi, juxta illud Psal. 116. (v. 10.): „Credidi, ideo locutus sum, ego vero humiliatus sum nimis." Est autem crux christianorum [91]) persecutio cum ignominia et sine ulla commiseratione, ideoque valde scandalosa est. Primum patiuntur ut sceleratissimi nebulones, hocque Esaias propheta etiam de ipso Christo praedixit, cap. 53. (v. 12.): „Cum sceleratis reputatus est." Deinde latronibus, furibus etc. mitigantur poenae, et homines tanguntur misericordia erga illos, ibi scandalum non est conjunctum cum poena. Contra mundus, ut judicat christia-

---

89) Esaiae 38. 90) Praedicationem evangelii sequuntur tumultus etc. 91) Crux piorum.

nos pestilentes esse homines, ita putat nullam poenam satis dignam eis pro malefactis suis infligi posse, neque commiseratione ulla movetur erga ipsos, sed ignominiosissimo genere mortis afficit, et illa re putat duplex commodum ad se redire, primum, quod obsequium praestat Deo, si interficiat eos, deinde publicam pacem sperat restitui istis pestibus ablatis. Haec crux et mors piorum est plena scandalis. At nihil moveat vos illa indignitas, inquit Paulus, et duratio crucis Christi et scandali, sed potius vos confirmet, istis enim durantibus optime habet res christiana.

Ad eum modum consolatur etiam Christus suos, Matthaei 5. (vv. 11. 12.): „Beati estis, inquit, cum maledixerint vobis homines, et persecuti vos fuerint, et dixerint omne malum verbum adversus vos mentientes propter me. Gaudete et exsultate, quoniam merces vestra multa est in coelis. Sic enim persecuti sunt prophetas, qui fuerunt ante vos." Hoc gaudium non patitur ecclesia sibi eripi. Quare non libenter velim, quod papa, episcopi, principes et fanatici spiritus nobiscum concordes essent. Ea enim concordia certa significatio esset nos amisisse veram doctrinam. In summa, oportet ecclesiam, cum pure evangelium docet, persecutionem pati. Evangelium enim praedicat[92]) misericordiam et gloriam Dei, et detegit malitiam et dolos diaboli, depingitque eum suis coloribus, detrahit ei larvam majestatis divinae, qua toti mundo imponit; hoc est, ostendit omnes cultus, religiones, ordines ab hominibus excogitatos, item traditiones de

---

92) Evangelium praedicat gloriam Dei, et aperit dolos diaboli.

coelibatu, de cibis etc., quibus judicant homines se promereri remissionem peccatorum et vitam aeternam, esse res impias et doctrinas daemoniorum. Nulla igitur re plus irritatur diabolus, quam praedicatione evangelii. Illa enim aufert ei larvam Dei, et prodit eum esse, quod vere est, hoc est, diabolum, non Deum. Quare impossibile est non sequi scandalum crucis florente evangelio, vel certe diabolus non est recte petitus, sed tantum leniter palpatus. Si vere petitur, non quiescit, sed incipit horribiliter tumultuari et omnia perturbare.

Christiani igitur, si modo verbum retinere volunt, ne offendantur aut terreantur, si vident diabolum ruptis habenis furere, totum orbem commoveri, tyrannos saevire, sectas oriri, sed certo sciant illa esse signa non horroris, sed gaudii, ut Christus interpretatur, „gaudete, inquiens, et exsultate etc.“ Absit ergo, ut tollatur scandalum crucis, quod fieret, si hoc praedicaremus, quod princeps hujus mundi et membra ejus libenter audirent, scilicet justitiam operum, tuncque haberemus clementem diabolum, faventem mundum, papam et principes propitios. Quia vero illustramus beneficia et gloriam Christi, persequuntur nos, et auferunt nobis res et corpora.

Utinam et abscindantur, qui vos conturbant.

Estne apostolicum hoc, non solum declarare pseudoapostolos esse perturbatores, damnare et tradere eos diabolo, sed etiam imprecari eis, ut exstirpentur prorsus et pereant, quod plane est maledicere [93]?

---

93) Paulus imprecatur pseudoapostolis, ut excindantur.

Alludit autem Paulus, ut opinor, ad circumcisionem, quasi dicat: Cogunt vos circumcidi, utinam ipsi funditus et radicitus excindantur. Hic oritur quaestio, utrum liceat christianis maledicere [94]). Licet, non tamen semper et ex qualibet causa. Cum eo ventum est, ut verbum sit maledicendum seu doctrina blasphemanda, et per consequens Deus ipse, tum inverte sententiam et dic: Benedicatur Deus et verbum ipsius, et maledicatur, quidquid est extra verbum et Deum, sive sit apostolus, sive angelus e coelo. Sic supra cap. 1. (v. 8.): „Etiamsi nos aut angelus e coelo etc., anathema sit." Ibi cernere est Paulum tanti facere modicum fermenti, ut etiam ausit maledicere pseudoapostolis, in speciem magnae auctoritatis et sanctitatis viris. Ne igitur et nos parvi faciamus fermentum doctrinae, quantumvis enim modicum, si contemnatur, causa est, ut paulatim veritas et salus amittatur ac Deus negetur. Depravato enim verbo et negato ac blasphemato (id quod necesse est sequi) Deo, non restat ulla spes salutis. Si vero nos blasphemamur, maledicimur et occidimur, est adhuc, qui possit nos resuscitare et liberare a maledicto, morte et inferno.

Discamus igitur amplificare et magnificare majestatem et auctoritatem verbi [95]). Non enim est res levicula, ut fanatici homines hodie putant, sed unus apex major est coelo et terra. Quare ibi nullam plane habemus rationem caritatis aut concordiae christianae, sed utimur simpliciter tribunali, hoc est, maledicimus et condemnamus omnes, qui vel in minimo

94) An liceat maledicere christianis. 95) Majestas verbi magnifacienda.

depravant seu laedunt majestatem divini verbi, quia modicum fermenti totam conspersionem fermentat. Si autem relinquunt nobis integrum et illaesum verbum, parati sumus non solum caritatem et concordiam servare cum ipsis, sed offerimus nos fore servos eorum, et nihil non facturos. Si non, pereant et detrudantur ad infernum, non solum ipsi, sed totus mundus etiam cum piis et impiis, modo ut Deus maneat. Hoc manente manet vita et salus, manebunt et pii.

Recte igitur facit Paulus, quod perturbatoribus illis maledicit, et pronuntiat sententiam eos esse anathema cum omnibus, quae sunt, docent et faciunt, quodque imprecatur eis, ut excindantur ex hac vita, et praecipue ex ecclesia, hoc est, ne Deus gubernet et fortunet doctrinam et omnes actiones eorum, et haec maledictio profecta est e Spiritu sancto. Sic Petrus Actor. 8. (v. 20.) maledicit Simoni, „Pecunia tua, inquit, sit tecum in perditionem etc." Et frequens usus est maledictionum in sacris literis contra tales conturbatores mentium [96]), praecipue in Psalmis, ut Psalm. 55. (v. 16.): „Veniat mors super illos, et descendant in infernum viventes"; item: „Convertantur peccatores in infernum etc."

Hactenus munivit Paulus locum justificationis firmissimis argumentis. Deinde, ut nihil omitteret, disputationi huic passim inseruit objurgationes, laudationes, exhortationes, comminationes etc. In fine addidit etiam exemplum suum, se persecutionem pati propter hanc doctrinam, monens per hoc omnes pios, ne scandalizentur et terreantur, si tempore evangelii viderint ex-

---

96) Frequens usus maledictionum in scripturis.

vitari tumultus, scandala, sectas etc., sed potius gaudeant et exsultent. Nam quo atrocius furit mundus contra evangelium, hoc melius habet negotium evangelii.

Haec gratissima nobis hodie esse debet consolatio. Certum est enim, quod propter nullam aliam causam mundus nos oderit et persequatur [97]), quam quod veritatem evangelii profitemur. Non accusat nos, quod fures, adulteri, homicidae etc. simus, sed hoc unum detestatur in nobis, quod Christum pie et pure docemus, et patrocinium veritatis non deserimus. Certo igitur sciamus vel hinc doctrinam nostram esse sanctam et divinam, quod mundus tam acerbe eam odit. Alioqui enim nulla doctrina tam impia, stulta, ridicula, perniciosa est, quam non libenter mundus suscipit, exosculatur et defendit, deinde reverenter tractat, fovet, adulatur et omnia facit professoribus ipsius. Solam doctrinam pietatis, vitae et salutis et ministros ejus summe detestatur, omnibus probris afficit etc. Evidens ergo est argumentum, quod mundus tantum odio verbi nobis infensus sit. Itaque cum objiciunt nobis adversarii nihil ex hac doctrina oriri nisi bella, seditiones, scandala, sectas et infinita alia mala, respondeamus: Benedictus dies, in quo ista videre licet. Sed totus mundus turbatur. Bene, si non turbaretur, et diabolus non ita saeviret et conturbaret omnia, non haberemus puram doctrinam, quam isti tumultus et furores non possunt non sequi. Ideo quod vos malum putatis, hoc nos pro summo bono accipimus.

---

97) Quid mundus damnet in piis doctoribus.

Doctrina de bonis operibus.

Sequuntur nunc exhortationes et praecepta de bonis moribus. Apostoli enim in more habent, post doctrinam fidei et instructionem conscientiarum subjicere praecepta morum[98]), quibus exhortantur credentes ad officia pietatis inter se mutuo exercenda, et eam partem doctrinae aliquo modo intelligit et docet etiam ratio, de doctrina fidei prorsus vero nihil novit. Ne igitur videatur doctrina christiana dissolvere bonos mores et pugnare contra politicas ordinationes, admonet apostolus etiam de bonis moribus et honesta externa conversatione, de servanda caritate, concordia etc. Non potest igitur mundus jure accusare christianos, quod dissolvant bonos mores, quod publicam pacem, honestatem etc. perturbent, quia melius tradunt mores et omnes virtutes, quam ulli aut philosophi aut magistratus, quia fidem addunt.

Vos enim in libertatem vocati estis, fratres, tantum ne libertatem in occasionem detis carni, sed per caritatem servite vobis invicem.

Quasi dicat: Nacti estis jam per Christum libertatem, hoc est[99]), longe estis supra omnes leges secundum conscientiam et coram Deo, beati et salvi estis, Christus vestra vita est. Igitur lex, peccatum, mors, etiamsi vos terrent, tamen neque nocere neque in desperationem adigere possunt. Ea est praeclara et inaestimabilis libertas vestra. Nunc vestrum est di-

98) Apostoli post doctrinam fidei subjiciunt praecepta de moribus. 99) Libertas credentium.

ligenter cavere, ne illam libertatem demus in occasionem carni. Hoc malum latissime patet, et enim deterrimum est, quod Satan in doctrina fidei excitat, quod scilicet hanc libertatem, qua Christus nos liberavit, in multis mox transfert ad occasionem carni. Hoc idem conqueritur et Iudas in sua epistola. „Subintraverunt, inquit (v. 4.), quidam homines impii, qui Dei nostri gratiam transferunt ad lasciviam." Caro enim prorsus non intelligit doctrinam gratiae [100]), scilicet, quod operibus non justificemur, sed sola fide, quod lex nullum jus in nos habeat. Ideo cum audit hanc doctrinam, transfert eam ad lasciviam, et statim sic infert: Si sumus sine lege, vivamus igitur, ut volumus, nihil faciamus boni, nihil demus egentibus, multo minus patiamur aliquid mali. Non enim est lex, quae cogat aut liget nos.

Itaque utrimque periculum est, alterum tamen altero tolerabilius. Si gratia seu fides non praedicatur, nemo fit salvus, fides enim sola justificat et salvat. Contra, si praedicatur fides, ut necesse est eam praedicari, major pars hominum carnaliter intelligit doctrinam de fide [1]), et libertatem spiritus in libertatem carnis rapit. Hoc cernere est hodie in omnibus vitae generibus superiorum et inferiorum. Omnes jactant se esse evangelicos, jactant christianam libertatem, et tamen interim obsequentes suis cupiditatibus convertuntur ad avaritiam, voluptates, superbiam, invidiam etc. Nemo fideliter suum officium facit, nemo per caritatem alteri servit etc. Ea indignitas nonnunquam

---

100) Carnales non intelligunt doctrinam fidei. 1) Major pars hominum intelligit doctrinam fidei carnaliter.

adeo impatientem me facit, ut saepe optem ejusmodi porcos, qui margaritas pedibus conculcant, adhuc esse sub tyrannide papae. Impossibile enim est hunc populum Gomorrhae evangelio pacis regi.

Deinde nos ipsi, qui docemus verbum, non tanta diligentia et ardore jam in luce veritatis facimus nostrum officium, ut prius in tenebris ignorantiae illud fecimus. Quo enim sumus certiores de libertate illa a Christo nobis parta, hoc frigidiores et segniores sumus ad tractandum verbum, orandum, bene operandum, ad mala ferenda etc., et nisi [2]) Satan vexaret nos intus spiritualibus tentationibus et foris persecutionibus adversariorum, item contemtu et ingratitudine nostrorum hominum, prorsus securi, ignavi et ad omne opus bonum reprobi fieremus, atque ita cum tempore amitteremus cognitionem et fidem Christi, desereremus ministerium verbi, et quaereremus commodiorem pro carne nostra vivendi rationem. Id quod plerique ex nostris facere incipiunt illa occasione moti, quod laborantes in verbo non solum victum inde habere non possunt, sed quod etiam indignissime tractantur ab iis, quos praedicatione evangelii liberaverunt ex miserrima servitute papae. Hi pauperem et scandalosum Christum deserentes implicant se praesentis vitae negotiis, et ventri suo, non Christo, serviunt, sed quo fructu, cum tempore experientur.

Cum itaque sciamus diabolum maxime insidiari nobis, qui verbum habemus (alios enim captivos tenet ad suam ipsius voluntatem), et hoc sedulo conari, ut libertatem illam spiritus nobis auferat, vel saltem hoc

---

2) Utilitas tentationum.

efficiat, ut eam transferamus ad lasciviam, ideo summa diligentia et cura docemus et adhortamur exemplo Pauli nostros homines, ne existiment illam libertatem spiritus partam Christi morte ideo sibi donatam, ut eam dent in occasionem carni, aut, ut Petrus ait (1. Petr. 2, 16.), eam habeant velut malitiae velamen, sed ut per caritatem sibi ipsis invicem serviant. Ne ergo, ut diximus, christiani abutantur hac libertate, imponit apostolus carni eorum servitutem per legem de mutua dilectione, quare meminerint pii se in conscientia coram Deo esse liberos a legis maledicto, a peccato et morte propter Christum, corpore autem esse servos [3]). Hic alter alteri per caritatem juxta hoc Pauli praeceptum servire debet. Unusquisque igitur studeat in sua vocatione diligenter facere officium suum, et quacunque re potest, adjuvare proximum. Hoc exigit a nobis Paulus his verbis: „Per caritatem servite vobis invicem", quae non sinunt sanctos secundum carnem esse liberos, sed subjiciunt eos servituti etc.

Porro haec doctrina de mutua caritate inter nos servanda nullo modo potest inculcari et persuaderi carnalibus hominibus. Christiani hac in re libenter obsequuntur. Alii praedicata libertate illa statim inferunt [4]): Si liber sum, ergo licet mihi facere, quod volo. Haec res mea est, cur ergo non venderem eam, quanti possum? Item: Cum propter bona opera non contingat nobis salus, cur daremus aliquid egentibus? etc. Hi securissime excutiunt hoc jugum et servitutem

3) Pii secundum spiritum liberi, secundum carnem servi.
4) Carnales abutuntur libertate christiana.

carnis, et transferant libertatem spiritus in licentiam et lasciviam carnis. Illis securis contemtoribus certo annuntiamus (quanquam non credant nobis, sed nos rideant), quod si corpore et facultatibus suis utantur pro sua libidine (ut certe faciunt, quia non adjuvant inopes, non mutuum dant, sed fraudant in negotio fratres, rapiunt per fas et nefas etc.), quod inquam liberi non sint, ut maxime se tales glorientur, sed amiserint Christum et libertatem, et servi sint diaboli, quodque nunc sub nomine christianae libertatis septies deteriores sint, quam antea sub tyrannide papae. Diabolus enim, qui expulsus erat, reversus est in eos assumtis secum aliis septem spiritibus nequioribus ipso etc. Ideo eorum novissima facta sunt pejora primis.

Nos divinum mandatum habemus praedicandi evangelium, quod annuntiat omnibus hominibus, si modo credant, gratis propter Christum libertatem a lege, peccato, morte, ira Dei etc.[5]). Non est in arbitrio aut potestate nostra situm, hanc libertatem per evangelium jam invulgatam celare homines aut revocare, quia Christus eam nobis donavit ac sua morte peperit, neque possumus illos porcos, qui toto impetu ruunt in licentiam carnis, cogere, ut corpore et rebus suis serviant aliis, ideo quod possumus, facimus, hoc est, admonemus diligenter eos debere hoc praestare. Si his monitis nostris nihil efficimus, committimus rem Deo. Is suo tempore justas infliget poenas istis contemtoribus. Interim tamen hoc nos solatur, quod labor et diligentia nostra non est inanis apud pios, quo-

5) Libertas docenda, etiamsi sint multi, qui ea abutuntur.

rum procul dubio multi per nostrum ministerium erepti sunt a servitute diaboli et translati in illam libertatem spiritus. Hi pauci, qui agnoscunt gloriam hujus libertatis spiritus, et vicissim parati sunt per caritatem servire aliis, et noverunt se secundum carnem esse debitores fratrum, plus nos exhilarant, quam innumera turba eorum, qui abutuntur illa libertate, nos contristare possunt.

Paulus valde propriis et disertis verbis loquitur, cum inquit: „Vos in libertatem vocati estis fratres." Hic ne quis somniet libertatem carnis, se ipsum exponit, cujusmodi libertatem intelligat, dicens: „Tantum ne libertatem in occasionem detis carni, sed per caritatem servite vobis invicem." Quare unusquisque christianus, sciat se per Christum constitutum esse in conscientia dominum legis, peccati, mortis etc., ita quod illa non habeant jus in eum etc. Contra sciat quoque hanc servitutem externam corpori suo impositam esse, ut per caritatem serviat proximo [6]). Qui autem aliter intelligunt christianam libertatem, illi fruuntur evangelii commodis in suam ipsorum perniciem, et pejores sunt idololatrae sub nomine christiano, quam antea sub papa fuerunt. Paulus jam pulcherrime declarabit ex decalogo, quid sit servire per caritatem.

Tota enim lex in uno verbo impletur, nempe hoc: „Diliges proximum tuum sicut te ipsum."

Paulus ubi jecit fundamentum christianae doctrinae,

---

6) Intelligentes christianam libertatem sibi invicem serviunt.

solet superstruere aurum, argentum et lapides pretiosos. Fundamentum autem aliud nullum est, ut ad Corin. ait (1. Corinth. 3, 11.), quam ipse Iesus Christus seu justitia Christi. Super hoc fundamentum nunc superstruit bona opera et vere bona, quae omnia includit brevi praecepto: „Diliges proximum tuum etc.", quasi dicat: Cum dico debere vos per caritatem servire invicem, idem volo, quod lex alibi (Levit. 19, 18.) dicit: „Diliges proximum tuum sicut te ipsum." Hoc vere est interpretari scripturam et praecepta Dei. Cogitatio sophistarum, quam habent de verbo diligendi, prorsus frigida ac vana est. Dicunt enim diligere [7]) nihil aliud esse, nisi velle alicui bonum, aut caritatem esse qualitatem inhaerentem animo, qua homo elicit motum cordis vel actum, qui vocatur bene velle. Illa est plane nuda, macilenta et mathematica caritas, quae non est, ut ita dicam, incarnata, neque procedit in opus. Paulus contra dicit caritatem debere esse servam, et nisi sit in officio servitutis, non esse caritatem.

De caritate autem praecipiens oblique simul taxat vanos doctores, in quos spicula sua dirigit, ut doctrinam suam quoque de operibus contra ipsos defendat et confirmet, quasi dicat: Hactenus vos docui, o Galatae, veram et spiritualem vitam, nunc etiam vere bona opera docebo, et hoc ideo, ut illa ridicula et fanatica opera ceremoniarum, quae solum urgent pseudoapostoli, longe inferiora esse cognoscatis operibus caritatis. Ea enim est dementia et furor omnium impiorum doctorum et fanaticorum spiri-

---

7) Quid sophistae vocent dilectionem.

tuum [8]), quod non solum relinquunt fundamentum verum et doctrinam puram et solidam, sed etiam haerentes in superstitionibus suis nunquam attingunt vera bona opera, ideoque tantum superstruunt super fundamentum, ut Paulus ait (1. Cor. 3, 12.), lignum, foenum et stipulam. Sic pseudoapostoli, qui erant acerrimi defensores operum, non docebant aut urgebant opera caritatis esse facienda, ut christiani mutuo sese diligerent, ut parati essent ad ferendam opem in quacunque necessitate proximis, non solum facultate, verum etiam toto corpore, hoc est, lingua, manu, corde et totis viribus, sed tantum urgebant servandam esse circumcisionem, observandos esse dies, menses etc. Neque alia bona opera docere poterant, destructo enim fundamento Christo et obscurata doctrina fidei impossibile est remanere ullum verum usum, exercitium et opinionem bonorum operum. Sublata arbore necesse est auferri quoque fructus.

Simili modo hallucinantur hodie sectarii in doctrina de bonis operibus. Necesse est igitur eos fanatica et superstitiosa quaedam opera docere [9]). Sustulerunt Christum, succiderunt arborem et fundamentum subverterunt, ideo aedificant super harenam et nihil possunt superstruere, quam lignum, foenum, stipulam. Egregie quidem simulant dilectionem, humilitatem etc., sed revera non opere et veritate, ut Iohann. ait (1. Ioh. 3, 18.), sed tantum verbo et lingua diligunt etc. Simulant et magnam sanctitatem, eaque sanctitatis si-

8) Iustitiarii et hypocritae, ut doctrinam fidei non tenent, ita nec bonorum operum. 9) Opera fanaticorum hominum qualia.

mulatione imponunt hominibus, ut judicent opera eorum esse magnifica et Deo grata. Verum si admoveris lucem verbi, invenies esse meras nugas de rebus ridiculis et nihili, pertinentibus tantum ad loca, tempora, vestes, respectum personarum etc. Quare aeque necessarium est, ut pii doctores tam diligenter urgeant doctrinam de bonis operibus, quam doctrinam de fide [10]). Satan enim utrique infensus est et acerrime resistit. Fides tamen primum plantanda est, sine ea enim impossibile est intelligi, quid bonum opus sit, quid Deo placeat.

Quod vero Satan doctrinam etiam vere bonorum operum oderit, vel inde apparet. Tametsi enim omnes homines notitiam quandam naturalem habeant, animis ipsorum insitam, qua naturaliter sentiunt alteri faciendum esse, quod quis velit sibi fieri (quae sententia et similes, quas legem naturae vocamus, sunt fundamentum humani juris et omnium bonorum operum), tamen adeo corrupta et caeca est vitio diaboli humana ratio [11]), ut illam cognitionem secum natam non intelligat, aut si etiam admonita verbo Dei intelligat, tamen scienter (tanta est potentia Satanae) eam negligat et contemnat. Deinde accedit hoc mali, quod diabolus omnes justitiarios et haereticos ita dementat, ut omissa doctrina de vere bonis operibus [12]) pueriles quasdam tantum ceremonias aut portentosa quaedam opera, quae ipsi excogitarunt, urgeant. Ea magnifacit ratio ignara fidei, et mirifice illis delectatur.

---

10) Doctrina de fide et operibus in ecclesia diligenter urgenda. 11) Corruptio et caecitas naturae humanae. 12) Iustitiarii opera a Deo praecepta negligunt etc.

Sic in papatu faciebant homines stulta illa et nihili opera, quae neque praecipit neque exigit Deus, summa voluptate, diligentia, ardore et magnis impensis. Idem studium ad res nihili cernimus hodie in sectariis et eorum discipulis, praecipue autem in anabaptistis. In nostris vero ecclesiis, ubi diligentissime urgetur vera doctrina de bonis operibus, dictu mirum, quanta socordia et oscitantia regnet. Quo plus adhortamur et excitamus homines ad bene operandum, ad exercendam invicem caritatem, ad abjiciendam curam ventris etc., hoc languidiores et magis frigidi redduntur ad omnia exercitia pietatis. Itaque Satan non solum doctrinam fidei, sed etiam bonorum operum vehementer odit et impedit [13]), hic, ne homines nostri eam discant aut, si norint, factis tamen non praestent, illic hypocritae et haeretici eam penitus negligunt, et interim loco ejus stultas ceremonias aut ridicula et fanatica quaedam opera docent, quibus capiuntur et delectantur homines. Mundus enim non evangelio et fide, sed lege et superstitione regitur.

Admonet igitur apostolus serio christianos, ut, postquam puram doctrinam de fide audierint et acceperint, etiam vera opera exerceant. Manent enim etiam in justificatis peccati reliquiae, quae, ut a fide, ita et a vere bonis operibus abhorrent et avocant. Deinde ratio humana et caro, quae in sanctis resistit spiritui (in impiis vero potentissime dominatur), naturaliter afficitur pharisaicis superstitionibus [14]), hoc est, plus delectatur Deum metiri ex suis cogitationibus,

---

13) Satan utramque doctrinam de fide et operibus odit et evertit. 14) Ratio naturaliter afficitur superstitione.

quam ex verbo ipsius, et longe majori ardore facit opera, quae ipsa elegit, quam quae Deus praecepit. Ideo tam diligenter sudandum est piis doctoribus in tradenda et urgenda caritate non simulata seu in urgendis vero bonis operibus, quam in vera fide docenda.

Nemo igitur putet se perfecte nosse hoc praeceptum: „Diliges proximum tuum etc.“ Brevissimum quidem est et facillimum, quod ad verba ipsa attinet, sed da doctores et auditores, qui docendo, discendo et vivendo hoc recte exerceant et praestent[15]). Ideo verba ista: „Per caritatem servite vobis invicem“; item: „Diliges proximum tuum sicut te ipsum“, aeterna sunt, quae nemo pius etiam satis expendit, urget et exercet, et quod mirum est, pii hanc tentationem habent, quod statim laeditur conscientia ipsorum, si vel rem levem, quam debebant facere, omittant, non item, si caritatem (quod quotidie fit) negligant, et puro ac fraterne corde erga proximum non afficiantur. Tanti enim non faciunt praeceptum caritatis, ut superstitiones suas, a quibus in hac vita non sunt prorsus liberi etc.

Compellat igitur Paulus Galatas his verbis: „Tota lex in uno verbo impletur“, quasi dicat: Vos belli estis homines immersi superstitionibus et ceremoniis vestris de locis, temporibus, cibis, quae prosunt nec vobis nec aliis, et interim caritatem, quae sola erat facienda, negligitis. Quae ista est dementia vestra? Sic et Hieronymus ait [16]): Nos frangimus corpora nostra vigiliis, inedia,

---

15) Nemo diligit proximum sicut se ipsum. 16) Dictum Hieronymi.

labore etc., et caritatem, quae sola est domina et magistra operum, negligimus. Hocque egregie cernitur in monachis, qui rigidissime observant traditiones suas de ceremoniis, esu, vestitu etc. Hic si aliquid vel tantillum omittant, peccant mortaliter. Quod vero non solum negligunt caritatem, sed insuper etiam alius alium acerrime odit, hic nihil peccant, aut laedunt Deum.

Itaque Paulus hoc praecepto non solum docet bona opera, sed damnat etiam fanatica et superstitiosa opera [17]). Non solum superstruit super fundamentum aurum, argentum, lapides pretiosos, sed etiam destruit ligna, exurit foenum et stipulam. Deus quidem benefecit, quod multas ceremonias Iudaeis dedit. Per hoc enim significare voluit humanum animum naturaliter superstitiosum nihil curare caritatem, sed alligatum esse ceremoniis, et carnali justitia delectari. Interim tamen Deus exemplis testatus est etiam in veteri testamento, quanti semper fecerit caritatem, cui cedere voluit ipsam legem cum suis ceremoniis. David cum esuriret ipse et qui cum eo erant, cum non haberent, quod ederent, edebant panes sanctos, quos secundum legem solis sacerdotibus, non laicis edere licebat etc. Discipuli violabant sabbatum vellendo spicas etc. Violat et Christus ipse sabbatum, ut Iudaei interpretabantur, sanando in sabbato infirmos. Haec omnia indicant caritatem longe praeferendam esse omnibus legibus [18]) et ceremoniis etc., et Deum nihil usque adeo requirere a nobis, quam caritatem erga pro-

17) Paulus docet bona opera, et damnat mala. 18) Caritas praeferenda omnibus legibus.

ximum. Idem testatur etiam Christus, cum ait (Matth. 22, 39.): „Secundum autem simile est huic."

Tota enim lex in uno verbo impletur.

Quasi dicat: Quid oneratis vos lege? Quid anxii sudatis et vexamini ceremoniis legis, de cibis, diebus, locis etc.? quod hoc modo sit vescendum, bibendum, feriandum, sacrificandum etc.? Desistite ab his ineptiis, et audite, quid ego dico. Tota lex plenissime comprehenditur in uno illo verbo: „Diliges proximum tuum sicut te ipsum." Deus certe non delectatur nec indiget illa observatione rituum legalium, sed hoc nunc a vobis requirit, ut credatis in Christum, quem misit ipse, tum in illo consummati estis, et habetis omnia. Si autem ad fidem, cultum Deo gratissimum, vultis et leges addere, tum scitote hoc brevissimo praecepto: „Diliges proximum tuum sicut te ipsum", omnes leges comprehendi. Hoc praeceptum studete servare, quo servato implestis omnes leges.

Et Paulus optimus est interpres praeceptorum Dei. In brevissimam enim summam[19]) contrahit totum Mosen ostendens in omnibus ipsius legibus, quae fere infinitae sunt, nihil aliud contineri in summa, quam hoc brevissimum verbum: „Diliges proximum tuum sicut te ipsum"[20]). Ratio offenditur ista vilitate et paucitate verborum, quia brevissime dicitur: „Crede in Christum", item: „Dilige proximum tuum sicut te ipsum." Ideo utramque doctrinam de fide et vere bonis operibus contemnit. Interim tamen ista vilissima

---

19) Summa omnium legum Mosi. 20) Doctrina pietatis brevissima.

et brevissima fidei vox: „Crede in Christum“ credentibus divina est potentia, qua vincunt peccatum, mortem, diabolum etc., qua salutem consequuntur. Sic servire alteri per caritatem [21]), hoc est, docere errantem, consolari afflictum, erigere infirmum, adjuvare proximum, quacunque re possis, ferre ejus agrestes mores et importunitatem, tolerare in ecclesia et politia aequo animo molestias, labores, hominum ingratitudinem et contemtum, obedire magistratibus, honore parentes afficere, patientem esse domi cum morosa uxore, intractabili familia etc. opera, ut ratio judicat, nullius momenti sunt. Sed crede mihi, tam egregia et praeclara opera sunt, ut totus mundus eorum utilitatem et dignitatem (quia non metitur opera aut ullas alias res ex verbo Dei, sed ex judicio impiae, caecae et stultae rationis) non comprehendat, imo ne quidem unius minimi vere boni operis pretium aestimare potest.

Toto igitur coelo errant homines, quando somniant se belle intelligere praeceptum caritatis. Habent quidem illud scriptum in corde, quia naturaliter judicant alteri faciendum, quod sibi quis cupit fieri, sed hinc non sequitur, quod illud intelligant, alioqui factis etiam praestarent, et praeferrent caritatem omnibus operibus, neque tanti facerent et inflarent suas bullas, hoc est, nugas et superstitiones, ut sunt, tristi vultu et demisso capite incedere, coelibem esse, victitare pane et aqua, in eremo agere, sordido vestitu uti, et similia. Illa prodigiosa et superstitiosa opera, quae neque Deo mandante neque approbante eligunt,

21) Servire proximo per caritatem.

judicant tam praeclara et sancta, ut caritatem, quae est sol omnium operum [22]), longissime superent et obscurent. Adeo incomprehensibilis et infinita est caecitas humanae rationis, ut non solum de doctrina fidei sed etiam de vita et operibus rite judicare non possit. Quare luctandum est nobis sedulo non solum contra opiniones cordis nostri, quibus naturaliter libentius niteremur in re salutis, quam verbo Dei, sed etiam contra larvam et sanctam speciem electitiorum operum, ut ita discamus magnificare opera, quae unusquisque in sua vocatione facit, etiamsi in speciem levia et despecta videantur, modo habeant mandatum Dei, et econtra contemnere ea, quae ratio eligit sine mandato Dei, ut maxime praeclara, gravia, magna, sancta videantur.

Hoc praeceptum alibi diligenter et copiose tractavi, ideo jam obiter tantum illud percurram [23]). Breve verbum est, et pulchre ac potenter dictum: „Diliges proximum tuum sicut te ipsum." Nemo potest dare melius, certius et propius exemplum, quam se ipsum. Neque dari potest nobilior et profundior habitus, quam caritas, neque excellentius objectum, quam proximus. Exemplum ergo habitus et objectum sunt nobilissima. Itaque si cupis scire, quo modo diligendus sit proximus, et habere exemplum illustre hujus rei, considera diligenter, quo modo tu te ipsum diligas. Certe in necessitate et periculo maxime cuperes te amari et juvari omnibus consiliis, facultatibus et viribus omnium hominum et creaturarum. Quare nullo libro indiges,

---

22) Caritas sol omnium operum. 23) Explicatio brevis hujus praecepti: „Diliges proximum etc."

qui te erudiat et admoneat, quo modo proximum diligere debeas [24]), habes enim pulcherrimum et optimum librum omnium legum in corde tuo. Non eges ullo doctore hac in re, tantum consule tuum proprium cor, hoc satis abunde docebit te ita diligendum esse tuum proximum, ut te ipsum. Deinde caritas [25]) summa virtus est, quae non solum parata est servire lingua, manu, pecunia, facultatibus, sed etiam corpore et ipsa vita, neque meritis aut ulla alia re provocatur, neque demeritis, ingratitudine etc. impeditur. Mater ideo fovet, curat etc. filium, quia diligit eum etc. Postremo nullum animal, erga quod exercere debes caritatem, nobilius est proximo tuo. Non est diabolus, non leo, ursus, lupus, non lapis, lignum etc., sed animal tui simillimum, quo nullum vivit in terris jucundius, amabilius, utilius, benignius, magis consolatorium et necessarium, quodque naturaliter conditum est ad civilitatem et societatem. Ideo nihil in tota rerum natura potuit constitui magis dignum amore, quam proximus noster [26]).

Sed ea mira ars est diaboli, ut non solum possit egregie obscurare hoc nobilissimum objectum, et ex animo eximere, sed etiam potest cordi plane contrariam opinionem persuadere, ut judicet proximum non amore, sed acerbissimo odio dignum [27]), hocque potest facillime efficere. Tantum suggerit: Ecce is homo hoc vitio laborat, objurgavit te, nocuit tibi etc. Hic statim vilescit hoc objectum amabilissimum, ut amplius

24) Quo modo proximus diligendus. 25) Caritas. 26) Homo dignissimus amore. 27) Odium proximi opus diaboli.

non agnoscatur proximus diligendus, sed hostis odio dignissimus. Hoc modo Satan mirifice potest habitum diligendi in corde nostro mutare, ut ex amatoribus proximorum fiamus detractatores, osores et persecutores ipsorum, ut nihil in nobis de illo praecepto (diliges proximum tuum sicut te ipsum) maneat, quam nudae et inanes literae et syllabae. Est autem proximus noster[28]) quilibet homo, praesertim qui ope nostra indiget, ut Christus interpretatur Lucae 10. Qui etiamsi me aliqua injuria affecit aut nocuit, non ideo exuit humanitatem, aut desinit esse caro, sanguis, creatura Dei mihi simillima, summa, non desinit esse proximus meus. Donec ergo in eo manserit natura humana, tantisper manet etiam praeceptum caritatis, quod exigit a me, ut carnem meam non despiciam, non malum pro malo reddam, sed malum bono vincam, alioqui caritas nunquam erit tolerans, patiens etc. 1. Cor. 13.

Non absciditur membrum morbosum, sed fovetur et curatur, et membris minus honestis, inquit Paulus (1. Cor. 12, 23.), uberior honos addendus est. Sed ita excaecata et corrupta est veneno diaboli natura[29]), ut si etiam norint filii saeculi aliquem multis insignibus donis ac virtutibus praeditum, tamen si vel unum naevum aut maculam in eo deprehenderint, in hanc solam intuentes obliviscuntur omnium donorum et bonorum ipsius. Multos etiam invenies tam inhumanos et acerbos illusores, qui eos, quibus male volunt, non appellant proprio nomine, sed describunt ignominiosa quadam periphrasi, ut ille apud Teren.; Limis oculis,

---

28) Proximus. 29) Malitia et perversitas naturae.

adunco naso, sparso ore etc. Breviter mundus est regnum diaboli, quod fidem et caritatem et omnia Dei dicta et facta securissime contemnit. Commendat ergo Paulus caritatem Galatis et omnibus piis (hi enim soli diligunt), et adhortatur eos, ut per eam sibi invicem serviant, quasi dicat: Non opus est onerare vos circumcisione et ritibus Mosaicis, sed ante omnia perseverate in fidei doctrina, quam a me accepistis. Post si vultis bene operari, ego uno verbo ostendam vobis summa et maxima opera, et quo modo omnes leges impleatis: Diligite vos mutuo per caritatem. Non deerunt, quibus benefacere poteritis, mundus enim plenus est hominibus, qui ope aliorum egent. Haec perfecta est doctrina de fide et caritate, et theologia brevissima et longissima, brevissima, quod ad verba et sententias attinet, sed usu et re ipsa latior, longior, profundior et sublimior toto mundo [30]).

30) Doctrina de fide et caritate brevissima et longissima.

465 69